This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

B 1,086,070

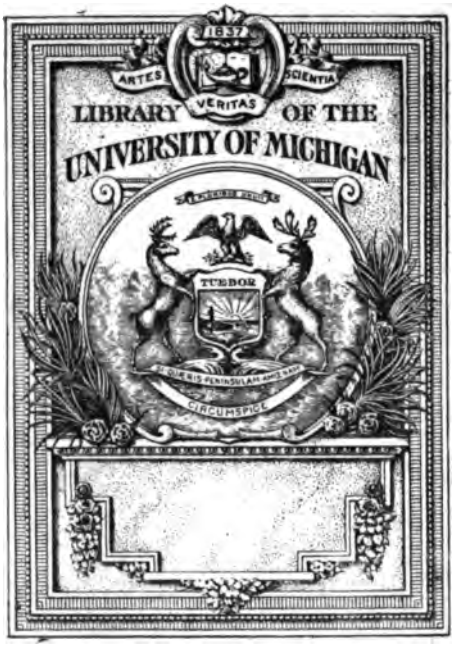
1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

DJ
3
.H67

WERKEN

UITGEGEVEN DOOR HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP,

GEVESTIGD

TE UTRECHT.

NIEUWE REEKS.

N°. 13.

H 67 MAR 17 1919

MEMORIALS AND TIMES

OF

PETER PHILIP JURIAAN QUINT ONDAATJE,

BY

MRS. C. M. DAVIES.

WERKEN VAN HET HISTORISCH GENOOTSCHAP,
GEVESTIGD TE UTRECHT.

NIEUWE SERIE N°. 13.

UTRECHT,
KEMINK AND SON.
1870.

P. P. J. Quint Ondaatje.

MORRISON COLLEGE

CHICAGO

en wederrechtelijk aangestelde personen tot Borgemeesteren en Raden in de Vroedschap, en welke zich die qualiteit en autoriteit hebben gearrogeerd, vele Resolutien, Ordonnantien en Publicatien zijn gearresteerd en afgekondigd, mitsgaders verscheiden ambten, beneficien en eereposten aan deze en gene zijn geconfereerd, alle welke, ofschoon door ongequalificeerde personen gearresteerd en geëmaneerd zijnde, van zich zelve *ipso jure nul* en van geene weerde of autoriteit zijn" enz. — Zoo werden vooreerst alle handelingen, te rekenen van 2 Augustus 1786 tot 16 September 1787, door het nu verjaagd Bewind gepleegd, voor zooveel noodig dood en te niet verklaard; maar ten andere, hiermede niet tevreden, deed de Regering den 11den October daaraanvolgende afkondigen, dat zij, ontwaar geworden zijnde, hoe „van tijd tot tijd vele meubilaire goederen werden verborgen, vervoerd en verallieneerd, toebehoorende aan of achtergelaten door zoodanige personen, die zich sedert een geruimen tijd een geheel onwettig gezag hadden aangematigd onder den pretensen naam, hetzij van Borgemeesteren en Raden in de Vroedschap, hetzij van een *gequalificeerd Collegie van Gecommitteerden uit de Burgerije;* van *Geconstitueerden van* 1368 *Borgers en inwoners;* van *Gecommitteerden uit de acht Borger-Compagniën;* van *Gecommitteerden tot de zaken van den* 2 *Augustus* 1786; van *den Borger-Krijgsraad;* van *Gecommitteerden tot het Defensie-Wezen*, of onder wat benaming zij zulks mochten gedaan hebben, en dit in praejudicie van zoodanige goede ingezetenen, die door gepleegd geweld en onrecht van gemelde personen aanmerkelijk zijn benadeeld, en met het hoogste recht en billijkheid op dezelve aanspraak van *schadeloosstelling* hebben," — dit ontwaar geworden zijnde, verbood de Regering het verder vervoer of andere verduistering dier goederen, op zware boete. En voorts werd door het thans herstelde Bewind de overwinning misbruikt op zoodanige ergerlijke wijze, als na het binnenrukken

MEMORIALS AND TIMES

OF

PETER PHILIP JURIAAN QUINT ONDAATJE,

BIJ

Mrs. C. M. DAVIES.

UTRECHT,
KEMINK AND SON.
1870.

INLEIDING.

Het tijdperk, in dit Gedenkschrift van het zeer wisselvallig, ietwat avontuurlijk leven van een begaafd en merkwaardig, maar onrustig man voor ons opengelegd, is een der minst behagelijke uit de Geschiedenis van Nederland, maar wel gewis een der meest leerrijke. — Vol verwarring, bitterheid en beroerten heeft het tot hiertoe doorgaans onze Schrijvers van een dieper onderzoek afgeschrikt en alzoo belet, den onzijdigen blik over personen, handelingen en gebeurtenissen te laten gaan, in welke niet weinigen minder de natuurlijke wederwerking en de onvermijdelijke uitbarsting van eene lang bedwongen ontevredenheid over verouderde Staatsinstellingen erkenden, dan wel de bron en oorzaken meenden te zien van den val en ondergang van het nog kort geleden zóó bloeijend en welvarend, voorheen zoo magtig en glorierijk Gemeenebest. — Van eene grondige en degelijke studie van het in die jaren van droevige tweespalt (1780—1787) voorgevallene, is naauwlijks een spoor te vinden [1]). — Van hen, die op het tooneel eene gewigtige, hetzij dan loffe-

1) Het *Gedenkschrift* van Mr. C. L. VITRINGA is eene gunstige uitzondering.

367006

lijke of laakbare rol hebben gespeeld [1]), ontbreken nagenoeg geheel eigen en echte, onvervalschte berigten, of wel, wat zij ons op vèr gevorderden leeftijd schonken of nalieten, was zoo schraal en onvolledig, dat men zich in de hooggespannen verwachting zeer teleurgesteld zag. — Immers, men vond er die zich over het bedrijf hunner jeugd min of meer schaamden, en zochten te doen vergeten, dat ook zij *gekeesd* hadden; — anderen, die vooral na 1795 in aanzien geklommen, en onder opvolgende Besturen in hoog bewind gebleven, het nederig, min of meer aanstootelijk begin van hunne politieke loopbaan eer trachtten te bedekken dan in het licht te plaatsen; — anderen, die slagtoffers van eene onzalige partijschap, als ballingen omzwierven [2]) en buiten 's lands in nieuwe verdeeldheid gewikkeld, deerlijk omkwamen, of er eene veilige plek en rustplaats erlangd hebbende, zoo niet het Vaderland, althans het smartelijk verleden uit hunne gedachten verbanden. — Den meesten, onder den druk en de ondragelijke vernedering der aanvankelijk nog eenigermate verborgen, maar later al te zigtbare en schaamtelooze Fransche overheersching gebukt gaande, moest wel de lust en opgewektheid ontzinken, nevens het tafereel van eigen lotgevallen, die van den dierbaren, nu welligt door hunne schuld zoo rampzaligen geboortegrond te ontvouwen, en voor de vergetelheid of voor onverdiende miskenning en averegtsche voorstelling te bewaren. Ook waren er niet

---

1) Niet te versmaden is de Levens-schets van BERNARDUS BOSCH, achter het derde Deel van de *Gedichten* van dien Patriot van 1787 en 1795—1798. Leiden, 1803 (bl. 269—332). — En eene zeer gewigtige bijdrage tot de geschiedenis dier tijden is de *Memorie van den Heere van de Marsch* (R. J. VAN DER CAPELLEN), Duinkerken, 1791. (437 bl.).

2) Zie vooral Mr. J. DIRKS, *De uitgewekenen uit Nederland naar Frankrijk*, 1787—1795. *Eene Schets.* (52 bladz.). De Schrijver vermeldt ook Mr. P. P. J. QUINT ONDAATJE's *Bijdragen tot de geschiedenis der Omwenteling.* Duinkerken, 1791—1792. 2 Deelen 8o.

weinigen, die de partijzucht en hare verderfelijke gevolgen hadden leeren verfoeijen, en die na 1813, onder de regering van WILLEM I, de milde en weldadige verzoening van de vroeger hemelsbreed verschillende en vijandige meeningen aanschouwende, uit wèl of kwalijk begrepen pligtbesef oordeelden dat het beter ware, de nu geheelde wonde niet onvoorzigtig op te rijten, en het over en weder in een thans gesloten tijdvak misdrevene in een diep stilzwijgen te begraven. — Voeg er bij, dat het buiten alle tegenspraak en evenredigheid, oneindig grooter belang der Staatshervorming of omkeering van 1795, die de bondgenootschappelijke, aristocratische Republiek, de Souvereiniteit der Provincien vernietigende, het Fransch beginsel der één- en ondeelbare democratische oppermagt naar Nederland had overgeplant, en in de Wetgeving en het centraliserend Bestuur poogde uit te drukken, dat dit overwegend en — zoo het scheen — nationaal belang de betrekkelijk zoo onbeduidende, veelal plaatselijke geschillen van 1780—1787, onder de nu niet meer bestaande, voor goed opgeheven Staats-Stadhouderlijke Constitutie, met zóóveel vuur en hartstogt gevoerd, al te zeer overschaduwde en in het niet deed zinken. Wat in die dagen van gloeijende en ziedende partijschap niet zelden tranen van vreugde of van dankbaarheid, van spijt en wrok, van de hevigste verontwaardiging had doen storten, wat een onuitroeibaren haat wekte of eerbied en bewondering afperste, werd later, bij het koelzinnig herdenken van dien tijd, met een medelijdenden glimlach of minachtend schouderophalen, om niet te zeggen met luide afkeuring, bejegend. — En zoo werd het allengs door velen verkieslijk geacht, op het voorbeeld van den schrandertoegeeflijken Koning der Nederlanden, zoon van den mishandelden WILLEM V, over dit alles een digten sluijer te werpen.

Maar slaagt men er in, zich heden op het standpunt

der handelende dusgenaamde Patriotten onbevooroordeeld met zijne gedachten te verplaatsen, zaken en daden, die ons op zich zelf vrij onbeteekenend zouden voorkomen, doen zich dan in een ander licht voor. De toenmalige gebeurtenissen zullen dan blijken, voor een aanmerkelijk deel, den toestand voorbereid te hebben, onder welken wij nu leven. De kloeke vastberadenheid en het welwillend beleid van twee of drie eendragtig zamenwerkende uitstekende mannen [1]) zouden welligt die zoo levendig begeerde Grondwettige Herstelling van Neêrlands Staatswezen zonder woelingen en schokken tot stand hebben kunnen brengen, en de heillooze, gewelddadige tusschenkomst eerst van 1787, daarna van 1795 verhoeden. — „Men kan, schreef J. D. VAN DER CAPELLEN TOT DEN POL, den 20 Februarij 1784, — men kan te veel reformeren, men kan te driftig te werk gaan; alles moet met gemeen overleg geschieden naar een wèl beredeneerd plan. — Raad toch de driftigen liever *wat te weinig* dan te veel te doen; hetgeen te veel gedaan is, kan dikwerf niet *herdaan worden;* maar hetgeen te weinig gedaan is, kan doorgaans worden gesuppleerd. — *Redressen* moeten in zaken, waarbij geen *periculum in morâ* is, niet te schielijk geschieden; het zoude waarachtig te betreuren zijn, dat daar zoo veel en zoo wezentlijk 't Patriotisme en zoo stout 't Patriotisme heerscht, *door te veel drift* of te weinig toegevendheid voor elkanderen, de zaken in de war liepen: en in de war *zul-*

---

1) Na dit geschreven te hebben, lees ik in een' brief van F. A. VAN DER KEMP aan PIETER VREEDE (uit *Oldenbarneveld*, New-York, 14 December 1806): „In 1785 was misschien een gunstig tijdstip daar, dat de drie partijen hadden kunnen vereenigen, en de vrijheid der ingezetenen en Hollands welvaart bevestigen, verzekeren, ten koste van een titel — en wettig bepaalde magt. Ik dacht toen zulks doenlijk: namelijk zag 't in beschouwing; doch konden twee of drie Individu's als gij en ik, bewerkstelligen in weerwil van duizend brave welmeenenden van ons verschillenden?" *Zie den brief in de Bijlage.*

len zij loopen, wanneer elk zijn zin wil hebben, of zijn eigen gang gaan" [1]).

De fiere, bedachtzame Overijsselsche Edelman zag scherp en had de waarheid voorspeld: zijn ontijdige dood [2]), weinige maanden na deze waarschuwing, in de volle kracht der mannelijke jaren, was voor het Vaderland, voor de zaak der Staatshervorming, welker standvastige en stelselmatige Leider hij heeten mogt, een onherstelbaar verlies. Geen ander Regent, Lid der Oppositie, hoe bekwaam en welsprekend, kon met zulk een zedelijk overwigt van populaire antecedenten, van eene vereering en erkentelijkheid, die de onbuigzame wilskracht van den edelen beschermer der nijvere landlieden aan den naam van CAPELLEN had gehecht, in die mate een onmisbaar punt van vereeniging aanbieden. — Hij, die op vaste beginselen steunende, moedig den weg had gebaand, bezat te veel doorzigt en was te zelfstandig, om zich door het dolzinnig drijven van heerschzuchtige volksleiders te laten overvleugelen. Desniettemin, of veeleer juist om die onverzettelijke geestkracht, hield CAPELLEN het vertrouwen zijner aanklevers tot het laatste ongekrenkt.

Maar van nu af zou de Democratie aanmatigend den kop verheffen en teugelloos heerschen. Met dit tijdstip treedt ook de Held van dit Gedenkschrift, ONDAATJE te *Utrecht* op; elders PIETER VREEDE, WIJBO FIJNJE, en andere bestuurders der Omwenteling van 1795—1798, die eindelijk op het kussen geraakt, tot 1787 wel in de voorste gelederen van eene hoogstrevende en geduchte minderheid hadden gestaan, maar gedurende dat eerste tijdperk, enkel door Adressen, Requesten en Vertoogen, of aan de spits van gewapende burgers, niet als Leden der Regering en

---

1) *Nieuwe Nederl. Jaarboeken*, April 1784, bl. 879. (Aan den Hoogleeraar RUCKERSFELDER te Deventer).

2) 6 Junij 1784, 43 jaren oud. *Nieuwe Nederl. Jaarb.*, bl. 1173 volg.

officieel den toon gaven. — En die Volksgeest — wij merkten het reeds aan — openbaarde zich *plaatselijk*, of zoo als een tijdgenoot het uitdrukt: „iedere stad, om zoo te spreken, leverde bijzondere verschijnsels aan den beroerden Staatshemel op" [1]). Meest evenwel kon de gesteldheid der gemoederen *hier*, te *Utrecht*, ten toonbeeld strekken van hetgeen schier overal op grooter of kleiner schaal, bespeurd werd. De constitutionele Oppositie ter Staatsvergadering van Holland, hoewel ook zij de grenzen verre had overschreden, het bedrijf der magtige Pensionarissen van *Amsterdam*, *Dordrecht* en *Haarlem*, van een' VAN BERCKEL, van een' DE GIJSELAAR, van een' VAN ZEEBERGH, verschilde zoowel in het wezen en streven, als in den vorm, van de handelingen der nu na het overlijden van CAPELLEN, zonder terughouding vermetel optredende *Democraten*. In het *nationaal karakter*, gelijk ons dit wel wat al te ongunstig geteekend wordt, zouden deze een vruchtbaren grond vinden. „Het is onder anderen," zoo schreef in 1795, een van onze scherpzinnigste Landgenooten, KINKER [2]), „*te veel* en *te weinig* vertrouwende: *te veel* — voor vleijers, bedriegers, eigenbelangzoekers en windmakers: *te weinig* — voor beproefde, getrouwe, waarheidsprekende en het algemeen welzijn bedoelende Raadslieden. Het is *te forsch* en *te slap* in het daarstellen van goede orde en recht: *te hoogmoedig* en *te slaafsch* in het vorderen en toegeven: *te zwaar* en *te ligt* het redres van het schadelijke en het vaststellen van het nuttige schattende; en eindelijk — om niet te veel te zeggen of te langwijlig te zijn — *driftig* in 't praten en *traag* in 't uitvoeren" [3]). In dit beeld

---

1) *Vaderl. Historie.* Vervolg, XXXIVste Deel (1785), bl. 135.

2) Verg. Mr. M. C. VAN HALL, Mr. JOHANNES KINKER, *Bijdragen tot zijn leven, karakter en schriften.* Amsterdam 1850, bl. 27, 74.

3) *Janus verrezen*, 1787—1795, no. 12, 1ste Deel (22 Junij 1795) bl. 54.

van strijdige eigenschappen, van elkander kruisende of verlammende gebreken, zal men den sleutel vinden, die vele geheimen der gebeurtenissen eerst van 1780—1787, daarna van 1795—1798 verklaart; — en nog meer, de teleurstellingen, door vele onbaatzuchtige en welmeenende Vaderlanders in het voorstaan der vrijheid, zoo als zij die begrepen, in den loop dier Staatsgeschillen ondervonden. — Vandaar, voor 't overige, zooveel andere ijdele pogingen niet alleen van het Nederlandsche volk, welke de spotzieke KINKER met den naam van *algemeene Geschiedenis van alle de omwentelingen*, *omkantelingen*, *terugwentelingen*, *nederwentelingen*, *voor-overwentelingen* enz. in hare belagchelijke zijde aanwijst [1]); terwijl hij, als de maar al te vaak te duchten uitersten der *democratische* Regeringsvormen, twee toestanden schetst, dien namelijk, „waarin het volk de vrijheid heeft van veel *te zeggen* en weinig te doen," veelal in dien anderen toestand verkeerende, „waarin het volk de vrijheid heeft van veel *te doen* en weinig te zeggen" [2]). — En toch, zoo eenig volk waarborgen aanbood, scheen Nederland, gevormd door zijne ligging, kleine uitgestrektheid en nogtans aanzienlijke bevolking, zijn gematigd *climaat*, nijverheid en het geduld zijner inwoners, bestendigheid, vrijheidsliefde en bronnen van welvaart, een model van ware Democratie, op vrijheid en bestaanbare gelijkheid gegrond, op te leveren. Sedert lang gewoon, ten minste meer dan in andere gewesten, vrij te denken, te gevoelen en te handelen, zelfs in tijden waarin onderdrukking en tweedragt zamenspanden, om de Natie deze gewoonte af te leeren, kon men met reden onderstellen, dat de nieuwigheid der verkregene *meerdere vrijheid* niet magtig genoeg zijn zou, om deze vrijheid in losbandigheid en toomeloosheid te doen verkeeren; gelijk zulks maar al te zeker het geval is, van

1) *Janus verrezen*, no. 2 (13 April 1795).

2) *Janus verrezen*, no. 13 (29 Junij 1795).

naauwlijks vrijgemaakte slaven, die slechts naar de ontbinding hunner ketenen hunkeren, om in een staat — hatelijker dan de slavernij — dien namelijk der eerste wildheid en woestheid terug te keeren" [1]). — Er was van 1780—1787, en nogmaals van 1795—1798, vierderlei *overdrijving*, voor het minst. Men vond lieden van eer, deugd en verstand, die hunne gevoelens met cordaatheid aankleefden, voorstanders, de een der Stadhouderlijke Regering onder de oude Constitutie; de ander, van het Stadhouderloos Bewind en van de *Aristocratie;* een derde, behoorende tot de gematigde, een vierde integendeel, tot de vurige Democraten. Wat vermogten tegen den ijver dier vier partijen de zoodanigen die, noch tot de eene, noch tot de andere toetredende, alle dingen onzijdig onderzochten en hoopten het goede te behouden? [2]).

Laat ons althans bij het beschouwen van dit treurtooneel van verwarring, niet ligt het geloof aan goede trouw opgeven. Ook niet van den Volksleider bij uitnemendheid, ONDAATJE, van wien in dit Gedenkschrift voornamelijk de rede is, — en wiens inzigten in de vlugschriften van die dagen meer dan eens verdacht werden gemaakt [3]).

Inderdaad, moest het wel eenigen argwaan verwekken, een jong man, van afkomst aan de stad Utrecht geheel vreemd, een Oosterling, Student in de Regten [4]), als Aanvoerder en tolk van eene misnoegde burgerij, in dubbelzinnige, om niet te zeggen dreigende taal, ten Raadhuize in de volle Vergadering der Regenten, de eischen der opgewonden menigte te hooren voordragen! Eene stoutheid, die nog twintig jaren daarna, in het geheugen

---

1) *Janus verrezen*, no. 16 (20 Julij 1795).

2) *Janus verrezen*, no. 29 (19 October 1795).

3) Verg. Mrs. DAVIES, p. 40 volg.

4) Hij was evenwel sints 15 November 1782 Doctor in de wijsbegeerte. Z. Ch. I. p. 4, 11.

lag [1]). — Kon in dit vertoon van vaderlandsliefde, welligt eigenbaat, eer- en heerschzucht schuilen? Kon ONDAATJE in troebel water visschende, hier te lande iets verliezen? Kon hij niet enkel daarbij winnen, even als zijn Aziatische medestander B. F. VON LIEBEHERR? [2]). — Zulke gissingen vindt men niet onduidelijk in deze en gene vliegende blaadjes geuit. — Maar men kon toch niet ontkennen, dat de breed uitgemeten grieven van Utrecht, evenmin uit de lucht waren gegrepen, als die van Gelderland en Overijssel, of als die van zoo menige andere plaats in Holland, Friesland of Brabant, destijds als Generaliteitsland van het Staatsburgerschap te eenemaal verstoken. Bij het erkend bestaan van stof tot klagten, kan men het kwaad gerucht niet hoog aanrekenen; te minder, daar zeer geachte en edeldenkende medeburgers te gelijk met ONDAATJE [3]), in de rij der onderteekenaren van nadrukkelijke Vertoogen, bij de Regering ingediend, worden aangetroffen. — Maar zoo die grieven in meerdere of mindere mate aanwezig, niet kunnen worden weggecijferd, is het aannemelijk, dat geboren Utrechtenaren om verschillende persoonlijke redenen, terug hebben kunnen deinzen voor eene taak, door den voortvarenden en onverschrokken Oosterling gretig aanvaard. — Men moge dan tegen den Held van het Gedenkschrift de leelijke insinuatie gewaagd hebben, dat hij te rangschikken was onder dezulken, die — zeide men — [4]) „of vreemdelingen zijn, of die noch

---

1) LEFRANCQ VAN BERKHEY, *De Bataafsche menschlijkheid opgehelderd*, Leyden 1804, Couplet 239. „Door Requesten van ONDAAT" enz.

2) Zie over dezen Vriend en Ambtgenoot van WISELIUS, VAN LIMBURG-BROUWER, *Het Leven van Wiselius* (zijn schoonvader) bl. 99 volg. 132 volg.

3) A. J. VAN MANSVELT, J. VAN MANEN, Az. (later een der Staatsgevangenen van 22 Januarij 1798). Zie over beiden mijne *Bijdragen tot de gesch. der Omwenteling van* 1795—1798 2e Stuk, 1851. (*De eerste Nationale Vergadering*). Verg. voorts Mrs. DAVIES, p. 71.

4) *Aan de Leden van het Genootschap tot herstel der Eensgezindheid*

geld noch goederen, ofte eenige bezittingen hebben, en die er dus niets bij te verliezen hebben, hoedanig eene keer de zaken ook nemen, en die, gaat het de Stad en Burgerij kwalijk, dezelve gemakkelijk kunnen verlaten, en waarop men dus, als zij de zaken in de war gestuurd mogten hebben, geen den minsten verhaal heeft," — met het oog op de Staats-Commissie van negen Leden ter Provinciale Vergadering van 25 Februarij 1784 tot onderzoek der bestaande grieven onlangs benoemd, komt eensdeels de ongewone stap der ingezetenen van Utrecht, anderdeels zelfs de Aanspraak [1]) door ONDAATJE tot Burgemeesteren en Vroedschap gehouden, in eene niet zoo zonderlinge gedaante voor.

Men legge al verder voor zich het den 15 Maart 1784 in druk verschenen *Historisch Verhaal van de onwettige behandeling der Provintie en Stad van Utrecht aangedaan in de jaren* 1672, 73 *en* 74 [2]), waarin de Schrijver na het drukkend Regerings-Reglement, door WILLEM III ingevoerd en onder het Stadhouderschap van WILLEM IV hernieuwd, in al de hatelijkheid van zijn oorsprong, inhoud en gevolgen afgeschilderd te hebben, den Stichtenaren verwijt dat zij in 1702 van den Koning van Engeland verlost, hunne „vrije halzen" wederom zouden hebben kunnen opbeuren [3]); maar dat zij van dien „Goddelijken zegen" geen nuttig gebruik hadden weten te maken, en zich terstond wederom „*als redelooze dieren*" in nog erger banden, die namelijk van eene Aristocratische Regering geworpen hadden, en zich ten laatste weder, tegelijk met de opdragt der erfelijke waardigheden aan den Prins van Oranje, aan diezelfde

---

en Burgerrechten, bij gelegenheid van Hun Ed. laatst uitgegeven Vertoog aan Utrechts Burgerij (12 December 1786), bl. 18 volg.

1) Mrs. DAVIES, p. 25 volgg.

2) 212 bladz.

3) *Histor. Verhaal*, bl. 109 volg.

„heerszuchtige kluisters" hadden laten ketenen. Nu echter waren die kluisters „*door meer verlichte*, en meer aan een vrij en onafhankelijk volk passende maatregelen" aanvankelijk verzacht, en weldra zouden die — hoopte men — geheel verbroken zijn. — Het kwam er slechts op aan, „met bedaardheid, zachtmoedigheid, bescheidenheid en voorzigtigheid te werk te gaan, en den naam van *Stichtenaar* „door de gansche wereld" te doen klinken, als „*synonima* (sic) met die van hersteller en handhaver van Burgerlijke Vrijheden en Voorregten" [1]). — Maar noch te Utrecht, noch in Holland of Gelderland, of in andere deelen der Republiek zou men dien wensch naar een bezadigden voortgang en eene rustige ontwikkeling der Staatshervorming, verwezenlijkt zien. — Om ons vooreerst tot Utrecht te bepalen, welks onlusten, met het deelgenootschap van ONDAATJE, eenige Hoofdstukken van het Gedenkschrift beslaan [2]), men heeft slechts den blik op de Verzameling der in dien tijd uitgevaardigde stedelijke Verordeningen te werpen, om zich van de ware toedragt van zaken en van de wrange ervaring van eene politisch nog weinig verlichte Burgerij spoedig te overtuigen. — Wij treffen daarin eerst eene nieuwe regeling der Schutterij aan [3]), daar Burgemeesteren en Vroedschap hadden bevonden, „dat de Ordonnantie van den jare 1702, voor een groot gedeelte in onbruik was geraakt," en in vele opzigten verandering en aanvulling behoefde; „en teffens," zoo luidt de aanhef, „in *serieuse* overweging genomen hebbende den ijver en het verlangen der Burgeren en Inwoners dezer Stad, om derzelver Schutterije *uit het present verval* hersteld te zien." — Zij werd in die later meer vermaard

---

1) Bl. VII, VIII.

2) Zie tot bl. 121 (Ch. I).

3) Mrs. DAVIES, p. 11 volg., 20 volg. p. 41.

geworden acht vaandelen of compagniën verdeeld [1]), over ieder van welke een hoofdman uit de Vroedschap, en voorts Officieren uit de Burgerij zouden gesteld worden. Het zorgvuldig bewerkt Reglement, met daarbij gevoegde Instructie, bevatte ongeveer honderd artikelen. — Een stipt en gemoedelijk-luidend eedsformulier verbond de Schutterij, den Magistraat als wettige Overheid gehouw en getrouw te zijn, en alle geweld tegen deze, of tegen de goede Burgerij en Ingezetenen, of tegen de voorregten en privilegien van dezelve, „met goed en bloed" te helpen afweren [2]). — Dat de meest verzoenend gestemde Regenten en Burgers een tijdig overleg en vergelijk, na onbekrompen wisseling van gedachten, even wenschelijk als mogelijk en verkrijgbaar achtten, bleek uit de Publicatie van 13/17 April 1784, *concernerende de wettige bezwaren wegens de bestellinge der Staats- en Stads-Regeringen.* De Regering, „zoo door openbaar gehouden discoursen, als door veelvuldige geschriften" de van dag tot dag klimmende ontevredenheid ontwaar geworden zijnde, verklaarde allereerst tot het hiervoren gemeld Provinciaal Staatsbesluit van 25 Februarij bevorens, toe te treden, en verlangende onderrigt te worden van alle wettige bezwaren der burgeren en inwoners, bepaalde daartoe eene ruime gelegenheid, en wel een' termijn van vijf weken, om die, zonder overhaasting, in geschrift te kunnen stellen. Een iegelijk, zonder aanzien van stand, werd daartoe uitgenoodigd, met uitzondering alleen van vreemdelingen, dienstboden, bedeelden, en van de te Utrecht geen verblijf houdenden. Twee Raden uit de Vroedschap zouden in de laatste week, dagelijks ter Secretarie die bezwaren, behoorlijk onderteekend en verzegeld, ontvangen; alles ten einde de Regering in staat gesteld

---

1) Genaamd *Turkijen*, *Papenvaandel*, *Fortuin*, *Bloedkuil*, *Zwarte Knechten*, *Oranje-stam*, *Pekstokken*, *Handvoetboog*.

2) Art. LXXVIII. (24 Junij, 7 Julij 1783).

wierd, na de juiste opgave der grieven te hebben leeren kennen, de vereischte middelen te helpen beramen, „waardoor alle die bezwaren, en daaruit opgerezen misnoegdheden werden weggenomen, de eensgezindheid en het onderling vertrouwen tusschen de respective Staats- en Regerings-Leden met de Burgers en Inwoners herlevendigd, bevestigd en bestendig gemaakt." — Doch met welken uitslag? De Publicatiën van *mijne Heeren van den Gerechte* van 3 Julij 1784 en van 1 en 2 April 1785 tegen alle oproerige bewegingen, het dragen van leuzen of teekens van partijschap, tegen allerlei oproerige zamenkomsten enz. mogen het bewijzen. — De laatste verordening inzonderheid had ten doel, de herhaling van zulke ergernis te verhoeden, als die, welke velen oordeelden door de schuld vooral van ONDAATJE ontstaan te zijn, toen in den avond van Vrijdag 11 Maart 1785 [1]), ter gelegenheid dat Burgemeesteren en Vroedschap in de Raadkamer buitengewoon vergaderd waren, „eene groote menigte van allerlei slag van lieden (zoo luidt de tekst) zich omtrent het Stadhuis begeven heeft, van welke niet alleen zeer velen, tegen de hun van wege de Vroedschap door de Letterdienaars en Boden dezer Stad gedane waarschouwinge, om zich buiten het Stadhuis te houden, en der Vergaderinge van de Vroedschap door geenerlei gedruisch of geraas hinderlijk te zijn, zich niet ontzien hebben ten Stadhuize in te dringen, en aldaar een geweldig geschreeuw en rumoer te maken; maar ook bovendien sommigen, met vertreding van den eerbied, aan den Magistraat verschuldigd, zich alstoen hebben uitgelaten in muitzuchtige discoursen en verregaande bedreigingen, enkel geschikt om het wettig gezag der Overheid schandelijk te bespotten, en, ware 't mogelijk, gansch en al te vernietigen." — Ter afwending van zoodanig gevaar, werd, naar bevind van zaken,

1) Verg. Mrs. DAVIES, p. 33—36.

zelfs de doodstraf bedreigd. Men herinnerde de Burgerij haren duur bezworen pligt en belofte, en verbood onder anderen ook, eenige burger-vaandels, 't zij geheel of gedeeltelijk, gewapend of ongewapend, *in kerken* of andere publieke gebouwen of plaatsen, zonder uitdrukkelijk bevel der Heeren Hoofdmannen, dat is van de Leden der Vroedschap, te doen bijeenkomen. Zoo ver was toen reeds de wanorde gestegen. — Desniettemin hield het stelsel van welwillende zamenwerking aan en zag, met de Publicatie van 21/28 Julij 1785, een *Concept-Reglement* het licht [1]), om zoodra het gehaat Regerings-Reglement van 1674 door een nieuwe *Provinciale* Staatsinrigting zou vervangen zijn, en na al weder de bedenkingen van alle stadgenooten zonder onderscheid te hebben ingewonnen, als toekomstige gemeentelijke inrigting te worden ingevoerd. — Maar reeds weinige dagen daarna werd die Publicatie ingetrokken, als „bij de burgeren en ingezetenen met dat genoegen en welgevallen niet ontvangen" zijnde, als de Vroedschap verwacht had, en uit overweging dat zij aan het goede oogmerk van de Vroedschap niet scheen te zullen voldoen [2]). Onder welken druk en dwang van het democratisch geweld de Regering nu van lieverlede gebragt werd, getuigt deze afkondiging van 6 Maart 1786: „Burgemeesteren en Vroedschap der stad Utrecht verklaren bij deze: dat zij de laatste gepubliceerde Vroedschaps-Resolutie op den 20 December des voorleden jaars als *niet vrijwillig*, maar wegens de doemalige omstandigheid en situatie van zaken genomen, considereren en houden voor *informeel*, *krachteloos en van onwaarde;* met verder Declaratoir, dat zij zich

---

1) „Concernerende de bestellinge der Stads-Regeeringe, het nomineren en eligeren van Raden in de Vroedschap, Burgemeesteren en Schepenen, mitsgaders *de erectie en introductie van een gequalificeerd Collegie van Gecommitteerden uit de Burgerij.*"

2) Publicatie van 3 Augustus 1785.

buiten staat bevinden en onbevoegd rekenen, om zich zelve, buiten concurrentie der Heeren Staten dezer Provincie, te ontslaan uit den eed op het Reglement van Regering dezer Provincie plegtig gedaan en afgelegd, en om die reden ook niet voornemens zijn, gelijk zulks ook van hen naar regt en billijkheid niet kan gevergd worden, om op den 20en dezer maand eenen anderen eed, dezelve contrarierende, te presteren."

Wij zijn tot het beslissend keerpunt genaderd, waarop zich in den boezem van den stedelijken Raad, gelijk ter Provinciale Staatsvergadering, die noodlottige, maar onvermijdelijke scheuring openbaarde, die Utrecht op den rand van een fellen en bloedigen burgerkrijg bragt, en werkelijk enkele slagtoffers eischte. — Hier, gelijk elders, telde men regtschapen en naauwgezette Regenten, uit overtuiging aan het nu eenmaal bestaande gehecht en uit vrees voor erger, zich tegen nieuwigheden kantende; maar men had er ook politieke weêrhanen, uit flaauwhartige berekening de wufte volksgunst bejagende. Er waren oudere en jongere Leden, hetzij vatbaar of onvatbaar voor de bespiegelingen en vormen, door de Publicisten van den dag met meerdere of mindere juistheid geformuleerd, en als redmiddel uit den nood aangeprezen. Er waren mannen, die van gematigde denkwijze en van opgeklaarden geest, als een J. VAN HAEFTEN [1]), den middenweg wenschten te bewandelen: zij spraken geene Democratie voor, die „ligtelijk tot *ochlocratie* overslaat;" zij duchtten evenzeer eene Aristocratie, welke ras in eene *oligarchie* herschapen wordt. Deze twee naar behooren gemengeld zijnde, maakten — zoo meenden zij — de ware Republikeinsche Regering uit. De Aanzienlijken beletten dat het gemeen doldriftig worde; de Burgerij draagt zorg, dat er geene

---

1) Z. Mrs. DAVIES, p, 52—54.

volstrekte Regering der magtigsten geboren worde" [1]). — Maar het gezond verstand had zijn gezag verloren: eene, hetzij ondoordacht op touw gezette, of uit vrees en zwakheid even onhandig geschorste en gestaakte criminele vervolging tegen ONDAATJE [2]), had het vertrouwen tusschen Regering en Burgerij te Utrecht onherstelbaar geknakt, en tot geene andere uitkomst geleid, dan den Volksredenaar in de schatting der Natie, voor eene wijl tot martelaar der vrijheid te verheffen. — Onze eigen leeftijd bewaart de heugenis van zoo menige onberaden strafvordering, wegens misdrijven der drukpers ingesteld, tegen destijds vrij onbeduidende, hoewel veelbelovende jonge lieden, juist dien ten gevolge sedert op het gebied der Staatkunde, tot de hoogste ambten en waardigheden geklommen. Had CAPELLEN in Overijssel van de zijde der verbolgen Ridderschap leed verduurd, en juist dáárom een magtigen zedelijken invloed in gansch Nederland verworven, op kleinere schaal genoot ONDAATJE de zeldzame onderscheiding, dat zijne vervolging niet slechts als eene grief der Utrechtsche burgerij, maar als de zaak der Natie beschouwd en behartigd werd. — De Hoofd-Officier Graaf VAN ATHLONE mogt den vermetelen Volksleider „zijne volstrekt democratische grondbeginsels, strijdende met den geëtablisseerden Regeringsvorm" verwijten [3]), en hoe ONDAATJE aan het volk en zich zelf een gezag toeschreef, „*strekkende tot omverwerping van het gezag der Hooge Overheid*,"

---

1) *N. Nederl. Jaarboeken* (11 Maart 1785), bl. 485 volg.

2) Request en citatie van P. PH. J. ONDAATJE, 3 Mei 1785. *N. Nederl. Jaarb.*, bl. 860 volgg.

3) Mrs. DAVIES, Ch. II, p. 46 volg., p. 50. — Maar den 28 Februarij 1789 werd ONDAATJE bij sententie van den Hove van Utrecht, „ter zake van begaan te hebben de misdaad *Crimen Laesae Majestatis*, gecondemneerd in een eenwigdurend bannissement — met confiscatie zijner goederen." *Bijlagen op Janus Januszoon, behelzende Sententien en Indagingen op en jegens de Patriotten, sedert* 1787—1795 (1800) bl. 66.

eene Commissie uit de Algemeene Vergadering van Gecommitteerden van de gewapende Genootschappen en Schutterijen der Republiek, met name uit de Provinciën Gelderland, Holland, Utrecht en Overijssel, te Utrecht als het middenpunt zamengekomen, waar men het initiatief der versterking van 's Lands weerbaarheid tegen een mogelijken aanval van Keizer JOSEPH II genomen had, verklaarde onbewimpeld aan het Collegie van Geconstitueerden van 1215 Burgers van Utrecht, dat zij de zaak van ONDAATJE voor die „van het gansche Volk van Nederland" hield [1]). — Tegelijk werd op andere plaatsen, trots de veroordeeling van schotschrijvers, de losbandigheid der drukpers aangemoedigd, zoo door betoon van hulde en erkentelijkheid jegens de vervolgde courantiers, als door milde inteekening tot het dekken van geldboeten en geregtskosten, ten beloope van duizenden guldens. De Advocaat, toekomstige Raadpensionaris R. J. SCHIMMELPENNINCK, behoorde tot de verdedigers dier dagbladen [2]). De regtsgedingen van een' F. A. VAN DER KEMP, daarna van een' PHILIP VERBRUGGE, van den schrijver en den uitgever van den *Politieken Kruijer*, HESPE en VERLEM, VAN PADDENBURG, SCHUURMAN enz. weergalmden door het land en vermeerderden onafgebroken de gisting en partijschap.— Een tweetal staatkundige programma's, strekkende tot herziening van de Constitutie, zweefden op aller lippen, van tegenstanders zoowel als van de meest voortvarende hervormers. Zoowel het te Leiden den 4 October 1785, volgens besluit der Provinciale Vergadering van de gewapende Corpsen in Holland, ter kennis der gezamenlijke

---

1) 16 Junij 1785. *N. Nederl. Jaarb.* bl. 899 volg. Die zamenkomst was reeds de derde.

2) *Nieuwe Nederl. Jaarb.* Mei 1785, bl. 763; ook de Advocaat Mr. H. VAN CASTROP, sedert insgelijks lid der Nationale Vergadering (Zaak van *De Politieke Kruijer*); nog bl. 838—841.

Leden en verdere Ingezetenen der Provincie gebragt Ontwerp, *om de Republiek door eene heilzame vereeniging der belangen van Regent en Burger, van binnen gelukkig, en van buiten geducht te maken* [1]), als de meer uitvoerige en wetenschappelijk betoogde *Grondwettige Herstelling van Nederlands Staatswezen, zoo voor het algemeen Bondgenootschap, als voor het Bestuur van elke bijzondere Provincie; geschikt om het voornaam doelwit aan te toonen, waartoe de pogingen van goede Regenten en de Requesten van vaderlandlievende burgers moeten strekken*, te Amsterdam in twee Deelen in het licht gegeven en eerlang herdrukt, konden eenigermate gelden als uit het zaad, door CAPELLEN TOT DEN POL gestrooid, te zijn ontkiemd. Althans stelden zij, uit wier pen de Ontwerpen waren gevloeid, er eene eer in, die min of meer voor eene nalatenschap van den met heete tranen beweenden Edelman te doen doorgaan [2]). — Men ontvouwde met klem van redenen de noodzakelijkheid der Grondwettige Herstelling *met betrekking tot de nationale verdediging* [3]); gelijk *ter verbetering der zeden en vermeerdering der nijverheid;* men zette *de voordeelen* van die Staatshervorming voor de Regenten [4]) uitéén, zoowel als de gevaren, waaraan de onafhankelijkheid der Regenten de vrijheid van den burger blootstelde; maar wel inzonderheid wees men die Regenten op de *gevaren*, waaraan zij zich zelve blootstelden, voor het geval dat *zij tot het ontwerp van Hervorming niet zouden willen toetreden.* En men bezigde daartoe dezen aandrang [5]): „Het Volk eischt thans, als uit eenen mond, zijn aandeel in de publieke zaken. De denkbeelden van eenen Repu-

1) 68 bladz.

2) Grondwettige Herstelling, Iste Deel, bl. XVII. *Aan het Volk der Vereenigde Nederlanden.* — Leidsch *Ontwerp*, bl. 23: „Welke onwederstandelijke invloed herstelde DE CAPELLENS, de VAN BERCKELS!" enz.

3) Leidsch *Ontwerp*, bl. 50—56; 56—61.

4) Bl. 37 volgg., bl. 33 volgg.

5) Bl. 29 volg.

blikeinschen Volksinvloed hebben eenen zoo sterken indruk gemaakt, en zulke diepe wortelen geschoten, dat het zedelijk onmogelijk geworden is dezelve uit te roeijen. Alles kondigt eene zekere, eene algemeene navolging aan van het glorierijk voorbeeld door de Provincie Utrecht, en nu onlangs ook die van *Overijssel* gegeven! In deze belangrijke worsteling moet een van beiden gebeuren: het Volk zal den strijd of winnen, of verliezen. — Daar men de denkbeelden, *van den invloed des Volks op de Regering* zich alomme zoo sterk als spoedig ziet uitbreiden; daar *duizenden* pennen die met al het vuur der welsprekendheid aandringen; daar de natuurlijke trek tot alles, wat de eerzucht van elk bijzonder Burger (die door zulk eene gebeurtenis op een aanzien en waardigheid hoopt, welke hem constitutioneel toebehoort, doch die hij nu niet bezit) vleijen kan, de schoonste, de rijkste verschieten opent, die alle harten in eene wenschende verrukking wegslepen; is er in zulke tijdstippen, bij zulke geestgesteltenissen geene groote waarschijnlijkheid, dat het Volk door zijn onwederstandlijk vermogen, met geweld den eisch zal staven, welken men aan hetzelve goedschiks niet wilde toestaan? Het is de eerste maal niet, dat de vrije Nederlander zijne ontwerpen zou zien zegevieren! Zoodra hij sterk met eenig denkbeeld is vooringenomen, kan niets, dit weet men, hem wederhouden! dan is de wil des Volks „*een stortvloed*, *die al*, *wat hem tegenstaat*, *omverre rukt*." — En men liet niet doorschemeren, neen — vragenderwijs zeide men zeer duidelijk, dat „alle die Regenten, die als Aristocraten *gebrandmerkt*, of slechts *verdacht* waren zich tegen de zoo vurig begeerde Hervorming te hebben gekant, *de eerste slagtoffers* zouden worden van de lang getergde en nu toomelooze woede!" [1]).

En zoo behaalde dan te Utrecht en elders, het dusge-

1) Leidsch *Ontwerp*, bl. 80.

noemd Volk de zegepraal. Men zag er de nieuwe Raden *op de Neude* en de nieuwe eigendunkelijk ingevoerde Gemeentewet beëedigd [1]). Ook elders werd in min of meer verschillenden vorm, maar even onbezonnen, het Democratisch beginsel bot gevierd. Helaas, tot welken prijs! — Mogten de Regenten voortaan niet meer zijn dan *Gecommitteerden*, *Gelastigden*, dan waarnemers en bestuurders der zaken van dat gedeelte der Burgerlijke Maatschappij, welke zij vertegenwoordigden — de staatsregtelijke theorie in het midden gelaten —, voortaan zouden er eene *bovendrijvende* en eene *onderliggende* partij zijn, en eene gewapende *tusschenkomst* van deze of gene vreemde Mogendheid, beurtelings door de eene of de andere in te roepen, ziedaar wat Nederland wiskunstig zeker den ondergang dreigde! — De officiele Verzameling der stedelijke Verordeningen van Utrecht legt den deerniswaardigen toestand vóór en na de gebeurtenissen van September 1787, met onwraakbare waarheid voor ons open, zoowel als de telkens wederzijds opborrelende en zegevierende veete, die zich wraakgierig lucht gaf. — Eenige weinige proeven, uit meerdere, mogen de stelling staven. Na den intogt der Pruissen vaardigde de Vroedschap eene Publicatie uit, aldus luidende: „Borgemeesteren en Raden der stad Utrecht, door de hooggunstige bestelling der Goddelijke Voorzienigheid wederom in de wettige possessie van hunne bedieninge, als Regeerders der stad Utrecht, getreden zijnde, waaruit zij op eene alleronwettigste wijze waren geremoveerd, door geweld en overmagt van een *bedrogen en misleid gedeelte* der Borgeren en Ingezetenen dezer stad, daartoe vervoerd door eenige kwaadgezinde personen en vreemdelingen, welke, geen belang in de Provincie of Stad hebbende, onverschillig waren omtrent derzelver ondergang, — hebben met innige smart gezien, dat door inconstitutionele

1) 20 Maart 1786.

en wederrechtelijk aangestelde personen tot Borgemeesteren en Raden in de Vroedschap, en welke zich die qualiteit en autoriteit hebben gearrogeerd, vele Resolutien, Ordonnantien en Publicatien zijn gearresteerd en afgekondigd, mitsgaders verscheiden ambten, beneficien en eereposten aan deze en gene zijn geconfereerd, alle welke, ofschoon door ongequalificeerde personen gearresteerd en geëmaneerd zijnde, van zich zelve *ipso jure nul* en van geene weerde of autoriteit zijn" enz. — Zoo werden vooreerst alle handelingen, te rekenen van 2 Augustus 1786 tot 16 September 1787, door het nu verjaagd Bewind gepleegd, voor zooveel noodig dood en te niet verklaard; maar ten andere, hiermede niet tevreden, deed de Regering den 11den October daaraanvolgende afkondigen, dat zij, ontwaar geworden zijnde, hoe „van tijd tot tijd vele meubilaire goederen werden verborgen, vervoerd en verallieneerd, toebehoorende aan of achtergelaten door zoodanige personen, die zich sedert een geruimen tijd een geheel onwettig gezag hadden aangematigd onder den pretensen naam, hetzij van Borgemeesteren en Raden in de Vroedschap, hetzij van een *gequalificeerd Collegie van Gecommitteerden uit de Burgerije;* van *Geconstitueerden van* 1368 *Borgers en inwoners;* van *Gecommitteerden uit de acht Borger-Compagniën;* van *Gecommitteerden tot de zaken van den* 2 *Augustus* 1786; van *den Borger-Krijgsraad;* van *Gecommitteerden tot het Defensie-Wezen*, of onder wat benaming zij zulks mochten gedaan hebben, en dit in praejudicie van zoodanige goede ingezetenen, die door gepleegd geweld en onrecht van gemelde personen aanmerkelijk zijn benadeeld, en met het hoogste recht en billijkheid op dezelve aanspraak van *schadeloosstelling* hebben," — dit ontwaar geworden zijnde, verbood de Regering het verder vervoer of andere verduistering dier goederen, op zware boete. En voorts werd door het thans herstelde Bewind de overwinning misbruikt op zoodanige ergerlijke wijze, als na het binnenrukken

der Franschen in 1795, door de op hare beurt weder bovendrijvende partij der wrokkende Patriotten in dezer voege werd geschandvlekt: — „Het waren nu zeven jaren," zoo klaagde men [1]), „dat de stem van een vrijheidzoekend Volk, die zich met kracht tegen deszelfs onderdrukkers had verheven, was gesmoord: zeven jaren, dat de pogingen van eerlijke en kloekmoedige Vaderlanders, tot herstelling onzer vervallen zaken, door verraderlijk geweld waren te leur gesteld, en met berooving van goederen, met verbanning en velerlei hoon en smaad vergolden. — De waardigste ingezetenen, door hunne Regenten opgeroepen [2]), onder hun opzigt en goedkeuring, een Reglement van de Stads-Regering hebbende opgesteld, zijn wegens de introductie van hetzelve in regten vervolgd, en met gevangenis, bannissement en confiscatie van goederen gestraft geworden. De oproermakers en deugnieten met eer- en andere ambten begiftigd. Een buitenlandsch Dwingeland is, met verbreking van de bezworen Unie, ingeroepen, en de ingezetenen zijn door zijne roofzieke benden uitgeplunderd, mishandeld en gevankelijk weggevoerd; ja, de inlandsche militie, bezoldigd met het zweet der burgers, is gebruikt om dezer Stads-ingezetenen te plunderen, zonder dat de minste strafoefening deswegens heeft plaats gehad. De volksstem is alom gesmoord geworden, zoodat het niet meer geoorloofd was, de bezwaren aan zijne Vertegenwoordigers over te geven, of daarover zelfs met elkander te spreken." Genoeg: had op den 8 Maart 1788 de Staats-Stadhouderlijke partij met ongewone vreugdeblijken het feest van WILLEM V herdacht, thans

---

1) *Jaarboeken der Bataafsche Republiek*, I. 217 (10 Febr. 1795). En verg. de *Rechtmatige Verdediging* van ONDAATJE's Schoonvader, ADRIANUS HOEVENAAR, (Duinkerken 1791) bl. 433—436. (Afkoop van criminele procedures; Mr. H. J. VAN HENGST voor *f* 30,000).

2) Declaratoir van het Comité Revolutionair te Utrecht, 24 Januarij 1795 (JACOBUS VAN DAM, Secretaris). *Jaarb. der Bat. Republiek*, I. 115.

werd de 8 Maart 1795 tot *Dank- en Bededag* bestemd, om op uitnoodiging van PIETER 'T HOEN, Amanuensis der Provisionele Representanten 's Volks van Utrecht, de Verlossing van het knellend juk door de Fransche Broeders met ootmoed te herdenken [1]). — En — als of er niets aan de Nemesis der partijzucht ontbreken mogt, eerlang werd door die Representanten eene Commissie benoemd, bij welke allen zich met hunne schriftelijke bezwaren konden aanmelden, die, — zoo luidt de Publicatie, „door en sints de ongelukkige omwenteling van het jaar 1787, op eene zoo schreeuwende wijze, door het toen heerschend Stedelijk, Staats-Stadhouderlijk en militair geweld geroofd, geplunderd, vervolgd en in hunne personen en goederen benadeeld en mishandeld zijn geworden," enz. [2]).

Noch na den gewapenden inval der Pruissen, noch in 1795 waren de over en weder verbitterde gemoederen gestemd tot die vergetelheid, tot die verzoening en zamensmelting, welke de onzijdige en geestige opmerker der heerschende gebreken en gezindheid, KINKER, vruchteloos predikte. Met onbetwistbare juistheid stelde hij — wat hij met eigen oogen aanschouwd had —, dat de grootste rampen voortspruiten uit zulk eene tweespalt, die aan eene denkbeeldige zegepraal van hare begrippen en belangen 's Lands onafhankelijkheid waagt. „De vruchtbare oorzaak, waaruit een heirleger van kwalen in een staatkundig ligchaam te weeg gebragt worden, is, zeide hij [3]), het bestaan van *twee partijen*, welke beide zoo sterk zijn, dat het bijkans eene onmogelijkheid geworden is, dat de een den ander den voet ligt, zonder bijstand van haren *buitenlandschen Geallieerde.* Waaruit dan natuurlijk weer

---

1) Publicatie van 10 Februarij 1795. *Jaarb. der Bat. Republiek*, I. 217—222.

2) *Jaarb. der Bat. Republiek*, I. 240 volg.

3) *Janus verrezen* (19 October 1795), no. 29.

moet voortvloeijen, dat het alleen van die buitenlandsche *Geallieerden* van een van beiden afhangt welke partij *boven*, en welke *onder* liggen zal;" terwijl dan iets vroeger of later, hetgeen KINKER in 1795 wèl deed te verzwijgen, schoon hij meermalen op het ongelukkige Polen wijst, — in het verschiet ligt de inlijving bij dien te kwader ure ingeroepen en met uitbundig gejuich begroeten Verlosser.

Ééne goede zijde heeft die belangstelling van den vreemdeling in onze geschillen gehad, deze namelijk, dat wij aan Fransche, Engelsche en Duitsche Publicisten de wel ietwat oppervlakkige en eenzijdige, maar ten minste dragelijke en leesbare schets van dat tafereel van verblinding en dwaasheid, en tevens van veel ongeregtigheid, in de hitte der partijzuchtige overdrijving gepleegd, te danken hebben. — Nederlanders hebben nog niet van zich kunnen verkrijgen, dien modderpoel van eerlooze lasterschriften door te worstelen, in het woelig tijdperk uit den felsten en vindingrijken haat, of uit vuile winzucht van huurlingen, bij geheele stapels uitgebroed. — Tallooze officiele stukken in ieder der zeven souvereine Gewesten uitgevaardigd, in eene onafzienbare polemiek over punten, die ons tegenwoordig al zeer nietig moeten voorkomen, kunnen zeer ligt de stalen vlijt van den ijverigsten onderzoeker afmatten en ontmoedigen. Maar den buitenlander, met zijne onkunde der taal en der bronnen, welke onze Geschiedvorscher zou hebben te raadplegen, schrikken die bezwaren niet af. En toch in boeken, welke, op den naam van een of anderen beroemden vreemdeling, de aandacht hebben getrokken, hadden gewis deze en gene uitgewekenen van 1787 de hand; — b. v. in het werk van MIRABEAU, *Aux Batavès, sur le Stathoudérat* (Londres, 1788). en ontwijfelbaar in de *Notes et pièces justificatives.* — Het Gedenkschrift van den Franschen Zaakgelastigde CAILLARD, de diplomatische berigten van HARRIS, sedert Lord MALMESBURY, de Bijdragen of Verhalen van MANDRILLON,

BERNARD, JACOBI enz. hoe vlugtig, hebben althans de verdienste den lezer te boeijen, terwijl zij geheimen ontsluijeren. — Ook het deel, welks uitgave het Historisch Genootschap oordeelde niet te mogen afslaan, hoewel al weder van vreemde herkomst, en uit de pen van eene begaafde Engelsche vrouw gevloeid, vereenigt het voordeel van een levendigen en onderhoudenden stijl met dat van niet-gewone bedrevenheid in onze Geschiedenis en maatschappelijke toestanden. Mrs. C. M. DAVIES, door een grooten historischen arbeid over de Nederlandsche Republiek bij onze Letterkundigen niet onbekend [1]), en van hare jeugd af de sluip- en kronkelwegen der Politiek van nabij gezien hebbende, gevoelde zich meer bepaald aangetrokken tot de studie dier partijschappen, welke onze Landgenooten tot hiertoe het minst heeft bekoord. Zij had zich op onze taal toegelegd, kon den oorspronkelijken tekst der Staatsstukken en Jaarboeken, die zij gebruikte, verstaan, kwam herwaarts om zich den toegang tot Archivale bescheiden te verschaffen, en vertoefde, onder anderen, eenigen tijd alhier te Utrecht, om wegens het bedrijf van ONDAATJE nadere inlichtingen in te winnen. — En zeker deelt zij ons een tal feiten en bijzonderheden mede, die tot de jammerlijke onlusten in deze stad en Provincie betrekkelijk, en tot het voor goed gesloten tijdvak van het voormalig Gemeenebest behoorende, kunnen worden ondersteld vrij algemeen bij het nageslacht óf in 't geheel niet, óf zeer gebrekkig, in 't geheugen bewaard te zijn. — Of haar politieke blik, hoe scherp, met genoegzame onbevangenheid den strijd der partijen en de handelingen der personen, met name van den op den voorgrond tredenden ONDAATJE heeft doorzien en gewaardeerd, moeten wij, waar nog zooveel duister kan heeten, in het midden en onbeslist laten. Om het talent en de waar-

1) Zie de noot Ch. I. p. 9.

heidsliefde der schrandere Vrouw regt te doen wedervaren, behoort nogtans vermeld te worden, dat zij hare afkeuring van de losbandigheid en aanmatiging der Patriotten, die zij met de roekelooze geestdrift der Fransche heethoofden vergelijkt, zonder omwegen uitspreekt [1]).

En het kon niet wel anders, of het Britsch constitutionalisme, op de afbakening der Staatsmagten en op den eerbied voor de wet steunende, heeft zich in den loop van dat historisch onderzoek, meermalen moeten ergeren. In de *Grondwettige Herstelling van Nederlands Staatswezen*, zoowel als in het Leidsch *Ontwerp* van 1785, kon men, op het standpunt der toenmalige nog bekrompen ervaring, eenigen vooruitgang der politieke theorie erkennen, maar hoe vèr was niet óf de kitteloorigheid der Aristocratie, soms hare vrees, óf de overmoed van de harer kracht bewuste Democratie, in de *praktijk* ten achter! — Al die proefnemingen, te rekenen van 1780—1806 en de Fransche heerschappij, die, tegelijk met de verwoesting der welvaart van het Vaderland, de leiders der beweging vóór en na 1795, en in hunne rij ook ONDAATJE, hebben geslingerd, geteisterd [2]) en vernederd, zijn het voorgeslacht duur te staan gekomen. — Die lessen zijn voor ons niet verloren gegaan. — In die jaren van strijd en worsteling met gevaren van binnen en van buiten, zijn onze waarborgen van meerdere burgerlijke en staatkundige vrijheid verkregen, en door eene voorheen ongekende verdeeling van Staatsmagten bevestigd. — De drukpers mogt schandelijk door naamlooze en veile pennen misbruikt worden, *weetelijk*

---

1) Mrs. DAVIES, (Ch. II) p. 51.

2) In den *Janus* van 13 Augustus 1801 (bl. 438) leest men dat „ONDAATJE, SNOEK, BOSCH en Socii —, door het Gouvernement geëbandonneerd, niet weten, wat zij zullen aanvangen om aan een stuk brood te geraken!" Zie voorts bl. 670 (9 Maart 1802), 762 (10 Junij 1802), en de Levensschets van BERN. BOSCH, bl. 329.

geregeld was zij niet, en niet zelden zag de Publicist zich met geeselstraf bedreigd [1]), na eene voorloopige inhechtenisstelling, die al zeer weinig de onschendbaarheid van den gezeten burger eerde. — En wanneer men in eene Verordening der Staten van Holland, van 4 Julij 1787, zelfs *met de koorde* „dat er de dood na volgt," gestraft ziet, „het aanrigten van eenige tumultueuse bewegingen, het schreeuwen van *Oranje boven*, het zingen, spelen of blazen van zoogenaamde Prinsedeuntjes en andere, *strekkende tot oneer en kleinachting* van de Staten van den Lande, of aansporing tot commotiën, *het rondloopen met* en het dwingen tot het teekenen van zoogenaamde Requesten, *direct strijdende tegen den gemanifesteerden wil van Hun Ed. Groot Mog.;* alsmede het strooijen of distribueren van alle oproerige blaadjes, liedjes of *couranten*, onder welke benaming zulks ook zoude mogen zijn" [2]), gelooven wij zulke *Patriotten-Wetgevers*, alles behalve mannen van den vooruitgang in de hedendaagsche beteekenis te kunnen noemen. Wij zwijgen van de verfoeijelijke bedreiging met strafoefening „*de plano* en buiten figuur van proces," ingeval van betrapping op heete daad. — Het *Regt van Petitie* werd hier ook zeer besnoeid.

Wie, daarentegen, zou thans, na de onstuimige tooneelen van Maart 1785 te dezer stede, en vooral na de bloedige ervaring der Fransche Conventie, andere dan schriftelijke verzoeken in Gemeenteraden, in Provinciale Vergaderingen of ter Staten-Generaal kunnen toelaten? Wie zou een' Volksleider, zoo wel bespraakt als ONDAATJE, of wien dan ook, in die Collegiën persoonlijk ééne minuut gehoor verleenen, of verlangen dat het heilzaam verbod der Grondwet wierd opgeheven? — Hoe weinig het besef

---

1) Zaak van Mr. J. C. HESPE — VERLEM. *Nieuwe Nederl. Jaarb.* Mei 1785, bl. 761 volg., bl. 837—844.

2) *N. Nederl. Jaarboeken*, Julij 1787, bl. 1731 volg.

van het nut der afscheiding van de Wetgevende en de Regterlijke Magt was doorgedrongen, bleek uit het dringend voorstel der Democraten, bevelhebbers van het Vliegend Legertje van Burgercorpsen, die den 17 Julij 1787 *buitengewone middelen* eischten [1]), om, zoo als het genoemd werd, „door eene *krachtdadige Administratie der Justitie*" een onvermijdelijk bloedbad af te wenden; bepaaldelijk de instelling van eene exceptionele Regtbank verlangende, om de aanslagen der Oranjepartij te verijdelen en den afval, van welken men reeds begon te mompelen, van zoodanige Aristocraten, die tot dien tijd ietwat mede hadden *gekeesd*, door een weldadigen schrik te voorkomen; *met aanbod dat het zaamgetrokken Corps — het Vliegend Legertje — dienen zoude om de Justitie in hare werkzaamheid kracht bij te zetten!* — Zóó, na de aanhouding der Gemalin van WILLEM V, de Pruissische gewapende tusschenkomst met iederen dag duidelijker ziende naderen, en ten einde raad, aarzelden Hollandsche revolutionairen niet het *initiatief* van een maatregel voor te slaan, die in Frankrijk daarna in 1793 en 1794 zoo afschuwelijk toegepast, enkele onzer Landgenooten, derwaarts uitgeweken [2]), tot slagtoffers van de Justitie, aan de Politiek dienstbaar geworden, zoude maken. — Zoo vergat de onzinnige partijwoede, hoe men sedert 1619 de verkrachting van het Privilegie *de non evocando* in het geval van OLDENBARNEVELT, DE GROOT en HOGERBEETS duizendmalen als eene schennis en inbreuk op de Vrijheid had aangehaald [3]).

Zij, die in ons midden sedert eenige maanden van eene Burgerwapening of andere inrigting van 's Lands Weerbaarheid droomen, welke den steun van eene vaste of

---

1) *N. Nederl. Jaarb.* bl. 1661.

2) b. v. J. C. DE KOCK.

3) Zie de treffende aanmerkingen van ELIE LUZAC in de *Nieuwe Nederl. Jaarb.* Julij 1787, bl. 1668 volg.

staande Legermagt zoude kunnen doen ontberen, gelieven een oogenblik het angstig jaar (1786—1787) te herdenken, toen onze Utrechtenaren, onder de bescherming van den Opperbevelhebber-Gouverneur der stad, EYCK, geplaatst, de *Ordres* door de Commissie, tot directie van het *Defensiewezen* beraamd, hadden op te volgen; toen op het hooren der zeven schoten met de stukken voor de Hoofdwacht geplant, de torenwachter van de Buurkerk terstond *allarm* had te blazen, en de brandklok moest luiden [1]). Geene kosten en opofferingen werden gespaard, om de stad in geduchten staat van tegenweer te stellen. — Op den Domtoren was een *Teleskoop* geplaatst, om al de bewegingen van het kamp van Zeist te kunnen gadeslaan. Het garnizoen, zoo van eigenlijk krijgsvolk, als van vrijcorporisten, Amsterdamsche Waardgelders en andere Auxiliairen nam van uur tot uur toe, en in Julij 1787 op haast zeven duizend koppen begroot, moest het door aanwerving van een nieuw Regiment, onder den Baron VAN DER BORCH, nog aanzienlijk versterkt worden. Men telde reeds toen meer dan *tweehonderd* stukken geschut [2]). Van den blakenden ijver getuige de plegtige verklaring der algemeene Vergadering van de Officieren der Stads-Schutterij aan de Gecommitteerden van het Defensie-wezen, dat zij, welverre van naar overgaaf of kapitulatie te willen luisteren, desnoods, wanneer er geene redding meer overbleef, „dan nog liever de stad, door de overschietende manschappen, aan vier hoeken in brand zouden steken," en niet zwichten vóór dat alles vernield en platgeschoten zou zijn, om den vijand of den binnenlandschen dwingelanden niets dan de puinhoopen te laten [3]). Tot de vastberaden

1) *Ordres* vastgesteld 10 Augustus 1786 door de Leden der Commissie tot het defensie-wezen, O. D. GORDON, J. A. D'AVERHOULT en ABRAHAM KEER (eigenhandig onderteekend).

2) *N. Nederl. Jaarb.* Julij 1787, bl. 2066, 2070.

3) *N. Nederl. Jaarb.* (23 Julij 1787) bl. 2090 volg.

verdedigers, die dit grootmoedig besluit namen, heeft voorzeker ONDAATJE behoord, in zijne hoedanigheid van Burger-Majoor bij het eerste Burger-Regiment, tevens Kapitein in het Regiment VAN DER BORCH. — Utrecht heeft het hem en zijnen medestanders in September 1787 niet wel euvel kunnen duiden, tegen de aanrukkende Pruissen zoo slecht woord te hebben gehouden. — Te Amsterdam en aan andere oorden, maakte men het al grof genoeg met den last van alle dijken en dammen door te steken, trots alle tegenwerping en bezwaren, halsstarrig en des noods met geweld door te zetten [1]). — En toch kon men de Pruissen wel eenige dagen ophouden en werk verschaffen, maar niet stuiten of keeren.

— Het betaamt ons met de ervaring van dit rampspoedig verleden, dat toch weldadige vruchten heeft gedragen, ons voordeel te doen. — De Constitutionele Monarchie, die de theorie der onschendbaarheid van den Vorst, tegelijk met de verantwoordelijkheid der Ministers erkent, en de vóór 1795 langzamerhand voorbereide [2]) *gelijkheid voor de Wet*, niet enkel van Roomsch en Onroomsch, maar ook van de Joden in Nederland [3]), nu al sints meer dan 70 jaren bestaande, heeft gehandhaafd, is uit al dat leed, door *omwentelingen en terugwentelingen* berokkend, eindelijk door de verzoenende wijsheid van WILLEM I en van zijne verlichte Staatslieden, luisterrijk te voorschijn getreden. — Het gezond verstand der Natie kan dit groot en onherroepelijk voldongen feit niet miskennen. Zij, die als

---

1) Zie de stukken bij B. BOSCH, *Levensschets*, bl. 280 volg. (17 September 1787).

2) Adres van ingezetenen van Dordrecht (15 Maart 1784) ten behoeve der R. Katholieken. *Nieuwe Nederl. Jaarb.* bl. 528 volg. Rapport van den Raadpensionaris Mr. P. VAN BLEISWIJK (22 Mei 1784) bl. 1092 volgg.

3) *Regt van inwoning binnen de stad Utrecht* aan de Joden te vergunnen. *Artikelen*, door de Vroedschap vastgesteld 19 Januarij, 16 Februarij 1789.

ONDAATJE en zijne geestverwanten in de ondervonden jammeren der ballingschap en ontberingen van allerlei aard ruimschoots hebben gedeeld, en die — hoewel niet vrij van buitensporigheden — den weg tot eene betere orde van zaken hebben helpen banen, mogen, zoo al niet op onze hulde en erkentelijkheid, voor 't minst aanspraak maken op eene billijke waardering van de moeijelijkheden, met welke zij onder den gebrekkigen Staats-Stadshouderlijken regeringsvorm en gedurende de onheilen van den Engelsch-Amerikaanschen oorlog te kampen hadden. — Men kan geneigd zijn de verdiensten van dat moedig optreden, van veel averegts aan den dag gelegde, maar onbaatzuchtige vaderlandsliefde te hoog te schatten en te breed uit te meten, men heeft geen regt die te loochenen.

En zoo ten slotte meenen wij, uit naam van het Historisch Genootschap, aan den eigenaar van het H. S. van Mrs. DAVIES, den heer MAT. P. J. ONDAATJE, den verschuldigden dank te moeten toebrengen, dat hij, bloedverwant en innig vereerer der nagedachtenis van den Man, wiens daden van onmiskenbaren invloed op den toestand van Nederland, maar vooral van beslissende gevolgen voor *Utrecht* geweest zijn, door onbekrompen afstand van zijn regt, de uitgave van dit belangrijk en als ten spiegel ook voor onze dagen dienstig werk heeft bevorderd. Hetzij als kweekeling der Utrechtsche Hoogeschool, hetzij als Vriend van BELLAMY [1]), of als wakker burger, wiens gloed en veerkracht zijne tijdgenooten ontvonkten, ONDAATJE, in Indië geboren en overleden, leeft in het aandenken der Utrechtenaren onvergankelijk voort.

UTRECHT,
23 April 1870.

G. W. VREEDE.

---

1) Zie ook SCHELTEMA, *Herinneringen aan de verdiensten van Mr.* JAN HINLÓPEN.

BIJLAGE.

Uittreksel van een' brief van F. A. VAN DER KEMP *aan* PIETER VREEDE (Oldenbarneveld, *New-York*, 14 *December* 1806).

„Het was lang mijn gevoelen, dat de kwaal van 't Volk van Neêrland doodelijk ware, en dat een Meester onvermijdelijk was geworden. Hiertoe, ware ik een Lid van hetzelve gebleven, zoude ik met alle vermogen medegewerkt hebben, en, zoo mogelijk getracht, om eene gematigde Monarchie te bekomen, „indien het ondoenlijk was geworden een welgeregeld evenwigt der drie verschillende Magten te bekomen." Ik *verbeelde* mij, dat ik aan een Vorst van 't ORANJE of ander Duitsch Huis zoude de voorkeur gegeven hebben, en nimmer dan gedwongen aan een uit 't huis van NAPOLEON. Had dit laatste plaats en vond ik mij verplicht mijne inwoning te doen voortduren, dan zoude ik 't plichtmatig gekeurd hebben den opgedrongen Vorst te eerbiedigen — zoowel openlijk — als door mijn stilzwijgend berusten. In 1785 was misschien een gunstig tijdstip daar, dat de drie partijen hadden kunnen vereenigen, en de vrijheid der Ingezetenen en Hollands

welvaart bevestigen, verzekeren, ten koste van een titel en wettig bepaalde magt. Ik dacht toen zulks doenlijk — namelijk, zag 't in beschouwing; — doch konden twee of drie Individu's, als gij en ik, bewerkstelligen — in weerwil van duizend brave welmeenenden, van ons verschillenden?

Mijns oordeels is er niet meer wezenlijkheid in uwe gematigde Monarchie (van LODEWIJK NAPOLEON), dan in de verdwenen revolutionaire vrijheid. 'T is een schaduw. — Alles hangt af van de goede wil- en wijsheid van LOUIS — *indien* het in zijn magt is — van zijnen goeden wil en wijsheid gebruik te maken. — Ik zoude Neêrlands lot iet gunstiger beschouwen — kon ik mij slechts daarvan overtuigen. Nu zoude ik trachten voor mijne vrouw en kinderen vergeten te leven — te betalen — en te zwijgen.

Den 10 Sept. 1805 dacht gij vrij gunstig over 't jongst overleden bestuur. Ik gis, dat de uitkomst niet aan de vertooning beantwoordde. Er is niets in geweest, dat mij bevreemd heeft, echter heb ik den man (SCHIMMELPENNINCK) beklaagd — en doe het nog, dien ik eens achtte en genegenheid toedroeg; die, ware hij in den middenstand gebleven — aller hoogachting en genegenheid misschien zoude verdiend hebben en verworven. Omstandigheden kunnen verligten — niet vrijpleiten.

Hij is een dier weinigen, wiens gedrag ik steeds heb nagegaan — op wien ik als Staatsman en nog min als Opperbewindman nooit zoude vertrouwd hebben. Hij had deugden — bekwaamheden — maar 't mangelde hem aan sterkte van geest, aan onbuigzame vastheid van karakter — aan die onontbeerlijke, in eens doordringende menschenkennis — en zonder deze vereischten stoot men op de klip van heerschzucht te barsten. — Hij was even weinig een WASHINGTON, als een NAPOLEON. Beiden deze zijn oneindig groot — in verscheidene opzigten — schoon de eene ons eerbied inboezemt, de ander vervult met afschrik.

Hij was zelfs geen TALLEYRAND. Hij zoude een NOORDKERK kunnen zijn geworden — had hij zich zelven leeren kennen. — Ik stap af van dien ongelukkigen man, voor wien nu vergetelheid en het graf de grootste zegen zijn geworden. — Hing het echter van mij af, hij had mijn opregten wensch — 't ga hem wèl!" —

CHAPTER I.

CONTENTS.

Ondaatje at Utrecht. — His birth and parentage. — Degree at the University. — Engages in Politics. — The Stadtholderate. — Effect of the American Revolution on the Dutch people. — „Fundamental Restoration" of the Constitution. — Decay of the municipal governments and burgherguard. — Military ardour in the United Provinces. — Burgherguard restored. — Ondaatje created a Burgher and Ensign of the „Schuttery" at Utrecht. — Political position of Utrecht. — „Regulation" of 1674. — Influence of the Stadtholder in the States — and in the municipal government. — Pesters. — Petition of the Burghers to the Council. — Plan drawn up in conformity with it. — Election of a member of Council. — Popular manifestation. — Displeasure of the Stadtholder. — Disposition of the States. — Another member of Council elected. — Invitation to declare grievances. — „Draught-Regulation." — Ondaatje presents a memorial to the Council. — Term of office of the members prolonged. — Institution of the „Constituted" and „Commissioned." — Division of the patriot party. — Dispute between the Constituted and the Council on the election of J. Sichterman. — Speech of Ondaatje to the Council. Answer of the Council. — A meeting summoned. — Second address by Ondaatje. — Town-Hall surrounded. — Council forced to yield. — Secession of members from the Council. — Attempt at compromise. — Address of Ondaatje to the „Constituted" and „Commissioned." — Aristocratic party supported by the States. — Return of the seceding members. — Feeling against Ondaatje. — He resigns his post as „Constituted."

On the 20th of September 1778, presented himself for admission at the gates of the University of Utrecht, a youth, already verging into manhood, whose animated

government of Ceylon [1]), that the youth should be sent to Amsterdam, where he arrived in 1774 (June 10th), and thence, after a course of four years instruction in the latin and greek schools, he removed to the University of Utrecht. Here his capacious intellect, not restricting itself to the study of theology, comprehended within its grasp mathematics, natural philosophy, medicine and jurisprudence. At twentyfour he had attained, besides the degree of Master of Arts, that of Doctor in philosophy and the liberal sciences. His inaugural Thesis treats of perception, of memory, of the connection between mind and matter, and the nature of the ideas conveyed to the mind by sensation; of the laws of gravity, the difference of the movement of the pendulum at the Equator and at the Poles, the motion of the heavenly bodies according to Kepler's law etc. [2]).

But the condition of the United Provinces and the prospect of a career of activity and ambition which it opened to one of his energetic character, drew him irresistibly forth from the peaceful pursuits of literature to the turbulent arena of politics.

The Dutch people were now paying the penalty of the hasty and unconsidered measure to which the pressure of foreign war, and the internal anarchy, consequent on their party-dissensions, had driven them in 1747—8; that namely, of declaring the offices of Stadtholder and Captain- and Admiral-General hereditary in the male and female line of the House of Orange. By this act they

1) The Governor at the time was Falck, who was considered the best Dutch Governor. He was a fellow student and a sincere patron of W. O.

2) Extract from the Register of the University: „Rectore Francisco Burmanno 1782, die xv Novembris, Petrus, Philippus, Juriaan Ondaatje, Indo-Columbiensis, communicatis cum Senatu Observationibus Philosophicis, iisque subtiliter defensis, gradum Doctoris in Philosophiâ et artibus liberalibus consecutus est, promotore Cl. Hennert."

political causes; not one even by „ignorant impatience" of an amount of taxation, such as no other people ever endured. This, perhaps, was the reason why the Dutch revolution partook not at all of the sanguinary character of that of 1789 in France. But little blood was shed, and though bitter words, threats and maledictions were poured forth with a profusion, astonishing among a people so habitually courteous and good-natured, they never resulted in acts of deliberate cruelty.

Descended from an ancient family of original settlers at Colombo, the father of Ondaatje, William Juriaan Ondaatje, was a minister of the reformed Dutch and Portuguese Congregation, first at Colombo, and afterwards at Jaffnapatnam; yet more distinguished as an able divine and a powerful and touching preacher, than as a professor of literature, though author and editor of several works which enjoyed a considerable share of celebrity; among the most useful of which were, a Latin grammar in the Dutch language [1]), and the commencement of a translation, afterwards completed by De Melho, of the Old Testament into the Tamul tongue. He had been sent for education to the University of Utrecht, and having married the daughter of a citizen of Amsterdam, Hermina Quint, he returned in the March 1758 to Colombo, where on the 18th of June of the same year the subject of our memoir was born

Neither the great powers of mind, early developed in his son, nor the promise he gave of future eminence, excited other ambition in the elder Ondaatje, than that he should one day become a distinguished member of the holy profession, which he himself loved and adorned by his piety and many virtues. With this view he obtained of the

1) It is now ascertained that such a grammar was not written by him.

government of Ceylon [1]), that the youth should be sent to Amsterdam, where he arrived in 1774 (June 10th), and thence, after a course of four years instruction in the latin and greek schools, he removed to the University of Utrecht. Here his capacious intellect, not restricting itself to the study of theology, comprehended within its grasp mathematics, natural philosophy, medicine and jurisprudence. At twentyfour he had attained, besides the degree of Master of Arts, that of Doctor in philosophy and the liberal sciences. His inaugural Thesis treats of perception, of memory, of the connection between mind and matter, and the nature of the ideas conveyed to the mind by sensation; of the laws of gravity, the difference of the movement of the pendulum at the Equator and at the Poles, the motion of the heavenly bodies according to Kepler's law etc. [2]).

But the condition of the United Provinces and the prospect of a career of activity and ambition which it opened to one of his energetic character, drew him irresistibly forth from the peaceful pursuits of literature to the turbulent arena of politics.

The Dutch people were now paying the penalty of the hasty and unconsidered measure to which the pressure of foreign war, and the internal anarchy, consequent on their party-dissensions, had driven them in 1747—8; that namely, of declaring the offices of Stadtholder and Captain- and Admiral-General hereditary in the male and female line of the House of Orange. By this act they

1) The Governor at the time was Falck, who was considered the best Dutch Governor. He was a fellow student and a sincere patron of W. O.

2) Extract from the Register of the University: „Rectore Francisco Burmanno 1782, die xv Novembris, Petrus, Philippus, Juriaan Ondaatje, Indo-Columbiensis, communicatis cum Senatu Observationibus Philosophicis, iisque subtiliter defensis, gradum Doctoris in Philosophiâ et artibus liberalibus consecutus est, promotore Cl. Hennert."

had, while they would have started back in terror from the name of a Monarchy, created a monarchical government of the most indefinite and irresponsible nature. Any attempt to oppose limits to the power of One, who held in his hands the whole military and naval force of the state, must prove utterly futile. There was no minister to be made responsible for malversation in affairs, and the authority of the legitimate Sovereigns, the States, to call to account a subject possessing such formidable means of resistance, could be exerted only to be contemned. At the same time duties, requiring an extraordinary degree of vigour, both mental and bodily, no less than military and administrative ability, were left to devolve on a woman, a child, or an idiot. And even under the most favourable circumstances the chances were, that in Princes bred up in the ease and indulgence of a mimick royalty, these qualities — the result of a laborious and self-denying system of education, would be found wholly wanting.

Such, in fact, was the case with the governing Stadtholder, William 5th. Brought up by Duke Louis of Brunswick, his tutor had followed the course usually adopted by the ambitious ministers of young sovereigns. In order to retain him under his guidance, he had sedulously fostered the natural defects of indolence and indecision in his pupil, to such an extent, as to render him nearly incapable of giving, far less of enforcing, any command whatever. As a natural consequence the entire authority of the government fell into the hands of Duke Louis, who in order to secure himself from the risks attendant on his unconstitutional assumption of power, had persuaded the young prince to an act more befitting a despotic monarch, than the first minister of a Republic. By a secret engagement, entered into on the termination of his minority, the Stadtholder bound himself to consult Duke Louis on all matters whatsoever, whether military or political,

and undertook to exonerate him from all responsibility, and even from the obligation of communicating information on state-affairs to any one except himself, thus ignoring the very existence of his constitutional Sovereign, the States.

The results of conferring irresponsible influence on a foreigner, whose interests and feelings were indifferent, if not adverse, to the nation he governed, were of the most disastrous kind. The defects inherent in the old Constitution, — the want of promptitude and energy in the administration of affairs, — the neglect of the military and naval defences of the country, — the bestowal of offices from corrupt motives on individuals incapable of filling them, — as the certain and only remedy for which, the Stadtholderal power had been raised up, were exasperated by that very power to an incalculable extent. The enfeebled condition to which the United Provinces had been permitted to sink, was displayed on the breaking out of the war between England and her American colonies, in the fulness of its sad reality. Treating with contempt their assertion of neutrality, the English enforced their claim of search upon the Dutch vessels with the most lawless tyranny. The commerce of the United Provinces was wellnigh extinguished, and their accession to the Armed Neutrality of 1780 for its protection, was the cause, though not the pretext, of a declaration of war by England, during which she seized many of their distant colonies. Meanwhile the Dutch vessels of war lay rotting in the ports, their commanders constantly declaring them unfit to put to sea, with a boldness and impunity, such as to justify the suspicion that they were armed with secret instructions from the Stadtholder, consequent on a criminal understanding between his government and the Court of London. While in the single instance of vitality, manifested by the Dutch navy during the whole course

of the war, the battle of the Doggersbank, fought it is said against the wish of the Stadtholder — the seamen gave proof that they had in no degree degenerated from the valour of the heroes, of De Ruyter and Tromp, England reigned undisputed mistress of the Ocean. Her former rival was now unable to protect her own merchantships. On land, a country excellently provided with natural defences lay helpless and open to the first invader; and though the cost of maintaining a military force was unprecedented in amount, there was no army on foot in a condition to bring into the field [1]). Unable to make her neutrality respected or her hostility formidable, Holland found her alliance despised even by France herself. The peace of 1783 was concluded by that power in utter disregard of the interests of the United Provinces, and without even the compliment of a communication of the preliminaries.

Of this state of decay and degradation the odium fell upon the Stadtholderal government, which accordingly became in the highest degree distasteful to a very large proportion of the mercantile, wealthy, and intelligent classes. Accusations, both of incapacity and treason, were put forth in no equivocal terms. The „eminent head," which had been raised up for the express purpose of keeping the parts of the body politic together, failed to accomplish its work; and the Dutch became impressed with the consciousness of having surrendered their liberties to obtain a strong and energetic government, and missed the advantage for which they had paid so heavy a price. While, moreover, the circumstances of the Anglo-American war touched them more nearly, the issue of that war had a more powerful effect on the Dutch, than on any other of the peoples of Europe. Founded upon an

1) Nienwe Nederlandsche Jaarboeken, 1786, p. 1166. Vaderlandsche Historie, Deel 7, p. 388.

appeal to natural law, to the rights of man, to the innate principles of justice in the human mind, — if these were to find no place in the relations of the governor to the governed, — if no tacit social contract subsisted between them, involving the right of resistance on the one side, when the other failed in his duty, — if monarchs ruled by right divine, which no earthly power was competent to check or control, and subjects were limited to remonstrances, and bound to submission, if their remonstrances were unheeded, — if this were so, then the revolt of the Americans was, as their enemies asserted, nothing other than rebellion against the laws of God, and a heavy national crime. But it was impossible at this period, for the public mind, apt to judge by the palpable test of success, to arrive at such a conclusion. Men beheld a poor, scattered, unwarlike people victorious against a mighty nation in the pride of her power and her wealth; they beheld this people rise into prosperity and significance, with a rapidity at which the world stood amazed. Nothing, they conceived, but the blessing of the Almighty upon a righteous cause could have produced such miraculous results; and in these results therefore they beheld the glorious justification of a glorious principle. The position, that governments were instituted solely for the welfare of the governed, that, when they failed to aim at least at this object, they ought to be reformed, or if too fundamentally corrupt to admit of reform, to be entirely changed, came to be considered as an incontrovertible truth.

The Dutch remembered that is was precisely upon such principles that their ancestors had carried on the war against Philip 2d, which secured their existence as an independent State, and laid the foundation of the surpassing greatness of their country. Their present Stadtholderal government, they considered, was, if less oppressive than that from which they had then revolted, more degrading.

If it did not crush every noble and generous sentiment of patriotism by the strong hand of power, it stifled all such sentiments in the slough of inglorious ease and selfish indifference. They looked back to the days of a Barneveldt and a Heinsius, of a De Ruyter and Tromp, with the bitterness of regret, but not with despair. Such days, they fancied, might again dawn, if they reverted to the first principles of their Constitution.

The „fundamental restoration of the Constitution" therefore became the object of ardent hope and desire to a large proportion of people in the United Provinces; and in the breast of no man did the ideas of liberty dwell with a deeper conviction, or the hope of bringing them to fruition burn more brightly, than in that of the youthful Jurrian Ondaatje. The readiest mode of effecting this great purpose of „Fundamental Restoration" was considered to be the elevating into their former significance of the civil and military power of the towns; the civil, as expressed in the municipal government or Senates and Councils; — the military in the trained bands of burgher-militia or „Schutterij," both of which ancient institutions had fallen into decay [1]).

---

1) In the old Constitution of Holland the municipal principle was carried out to its utmost extent (See History of Holland by C. H. Davies, Part. 1, Chap. 2, p. 760 seq.). As the nation was the Confederation of the seven Provinces, so was each Province a confederation of the Towns within its limits; each town being almost completely autonomous and autocratic. It administered its own justice and police, made its own laws, erected and kept in repair its own fortifications, had its own troops, the „Schuttery" or burgher-guard, and managed its own finances, paying a certain quota to the expences of the Province, as the provinces did to the maintenance of the Generality (the Confederation represented by the States-General). The municipal governments were administered by a Senate (Raad), composed of from two to four burgomasters, and sheriffs generally about seven in number. These were

Soon after the Declaration of the Hereditary Stadtholderate in 1747—8, the governments of the towns, distracted by intestine factions on the one hand, and desirous on the other of paying court to the power then in the ascendent, had adopted the custom of deferring the nomination of new members, or the annual change of the Senate, or on the casual occurrence of vacancies in that or the Great Council, wholly to the Stadtholder, in place of the usual method of nominating a double number, out of whom he was to select the individuals. Thus the municipal bodies, formerly the most efficient counterpoise to the power of the Stadtholders, had become mere creations of their will.

Such being the case, it was a natural consequence that these governments would allow to fall into desuetude a military power so exclusively at their own disposal, and therefore obnoxious to the Stadtholders, as the „Schutterij." The burghers, it was true, kept watch and ward as of old time, but the burgher-guard had become a mere object of derision; there was no drill, no meeting for military purposes; and an old pike, a club with a nail at the end, a rusty firelock, without powder or ball, had supplied the place of that complete and handsome military equipment, which may still be seen in the superb pictures of the „Schutterij" of the seventeenth century, decorating the walls of the Councilhouses in many of the towns in Holland.

It contributed much to the development of the purpose of restoring the „Schutterij," that about this time an unwonted spirit of military ardour was aroused in the

---

changed annually, and formed part also of the Great Council (Vroedschap), which consisting of about forty members, sometimes less, rarely more, was summoned on occasions of importance. The office of member of the Council was generally for life.

Provinces. A rumour of the intended invasion of Walcheren by England in 1782, had led to the general arming of the population in Zealand. The flame thus kindled spread rapidly through the whole country.

The necessity of arming a burgher-militia without delay, was vehemently insisted on [1]). The treatise of Andrew Fletcher: „On the necessity of a well constituted native militia," translated by Capellen tot den Pol, one of the most illustrious advocates of the popular cause, became a sort of textbook for the nation, and seemed to augment still further the rising passion for arms. The credit of the first proposal and plan for restoring the burgher-militia, belonged to the remote quarter of Oostergo in Friesland [2]).

Utrecht however was not far behind. Here a project for the restoration of the „Schutterij" was quickly framed, and — signed by six hundred of the principal citizens — was approved of by the municipal government. A counter-declaration by „quiet citizens who professed themselves satisfied with the present state of affairs," being drawn up, it appeared that no more than thirty-five could be classed under that category. Public subscriptions were opened for arms and money, to which the students of the University liberally contributed, and a closed box was placed in the townhall, for the reception of gifts. Within an incredibly short space of time each of the eight „Wyks" or wards, into which the city is divided, could boast of a completely armed and equipped company of Schutterij.

Among the most zealous and eager promoters of the new order of things was the young Ondaatje. He had not long taken his degree at the University, when he received the honour somewhat unusual, it is to be supposed, for one at his early age and not yet a householder — of having the

---

1) Diemer Courant, Feb. 28, 1783.

2) Post van den Neder-Rhijn, No. 102.

freedom of the city conferred on him (Feby 10th 1783) [1]). He was also appointed ensign of a company of Schuttery called the „Zwarte Knegten" or „Black Boys," one of the earliest mustered for drill and the most distinguished for dexterity in the use of arms. Not content however with the ordinary military exercise, Ondaatje, together with some of the more enthusiastic youths of the city, held frequent meetings for a similar purpose in the „Weeskerk" or Orphans' church. Here they were joined by a number of burghers, who, either on account of their profession or by purchase, were exempt from the duty of keeping guard; and thus was formed the volunteer company or Free-corps, which, designated by the motto „Pro patriâ et libertate," bore a significant share in after events [2]).

The municipal government, though still composed of the nominees of the Stadtholder, not only recognized this unprecedented military assemblage, but even gave the Free-corps permission to perform its exercises together with the Schutterij on the drilling ground of the city, a public field called the „Sterrenbosch" situated a short distance outside the walls [3]). The encouragement thus given to the institution of a force so highly distasteful to the Stadtholder, produced feelings of alienation between him and the government of Utrecht, which subsequent transactions exasperated to actual rupture.

But in order to understand fully the political position of the Province and Town of Utrecht, and the part which Ondaatje took in the movements there, it is necessary to cast a glance somewhat far back into history.

At the time of the invasion and rapid conquest of a portion of the United Provinces by Louis 14th of France

---

1) Diemer Courant, Feb. 28, 1783.

2) N. Nederl. Jaarb., March, Apr. 1783.

3) Id. Courier du Bas-Rhin, No. 77.

in 1672, Utrecht, — abandoned by William 3th, Stadtholder and Captain-General, — was one of the Provinces which submitted the most readily to the arms of the Conqueror. On the subsequent expulsion of the French, it was readmitted into the Union only on such terms, as William, who at that moment governed with undisputed sway, thought fit to impose. By the ancient Constitution the provincial States were composed of three orders; the Clergy, the Nobility, and the Third Estate, or deputies of the five towns of Utrecht, Amersfoort, Wijk te Duurstede, Rheenen and Montfort. The deputies voted by Order, each Order composing one vote [1]). The order of Clergy originally consisted of the representatives of the „Five Chapters," but at the period of the Reformation a large portion of ecclesiastical property fell into the hands of laymen; and these lay-proprietors with the clergy of the Reformed Church chose representatives, who were termed the „Elected," and formed the first Order, „Lid," of the States of the Province. By the „Regulation" of 1674 (as the Act of readmission of Utrecht into the Confederacy was termed) the right of presentation was conferred on the Stadtholder, not only to all the secularized Priories, Vicariats etc., but to all ecclesiastical appointments, which should fall vacant during six months of the year. He also nominated the „Elected," whom, after the term of three years, it rested with him, either to continue in their posts, or to replace by others. Thus he was pretty secure of the subserviency

---

1) It is remarkable that, though the Clergy and Nobility might thus always overpower the Third Estate, we find no proposal made during the Revolution for any amalgamation of Orders, similar to that which took place in the States-General of France in 1789. The system was mitigated however by the rule that on most questions — on all relating to finance — unanimity of all three Orders was required to give validity to any decree.

of the first Order. With regard to the second, that of the Nobility, he held it in check by the power he possessed of adding to its number at pleasure, and filling up the vacancies occurring by death.

The third Estate also, though composed of deputies from the municipal governments, was equally under his dominion. The members forming these constituencies, though in theory chosen by the Stadtholder out of a double number nominated by themselves, were virtually appointed by him alone; since in Utrecht, as in most other towns of the United Provinces, the custom had obtained of applying previously to the Stadtholder for his recommendation of a candidate. Thus with the complicated machinery of a free constitution with its intrigues, its cabals and its corruption, Utrecht was under a government more arbitrary perhaps, because less responsible, than a simple despotism.

This „Regulation" which had been abrogated after the death of William 3th, and again restored in 1748, when the mania for exalting the Stadtholderal authority was at its height, was extolled by the Orange-party in the United Provinces as a national act of the most deliberate and solemn nature, and a vital principle of the Constitution. Their opponents, on the other hand, regarded it as having its origin in the mere exercise of the right of the strongest, taking advantage of a condition of distress to which William himself had been principally instrumental in reducing Utrecht, and an anomaly, to be endured only, until a favourable opportunity offered for putting an end to it.

The manner in which the supremacy of the Stadtholderal government had been of late years exercised in the city of Utrecht, was peculiarly galling to the more respectable portion of the burghers. The eye and ear of that government, the pivot on which all its movements turned, was one „mr Pesters;" a man who would under ordinary

circumstances have been what the Dutch emphatically term a „forgotten citizen," and who seems in fact to have been possessed of no other qualification than that of skill in paying court to the ruling power. Upon this man's pleasure the administration of all affairs, upon his recommendation and patronage the nomination to all public offices, from the highests places of magistracy to the meanest municipal employment, depended. The high-born and the wealthy, if they had a favour to ask or a right to claim, must make humble obeissance to m^r Posters. He was accustomed to bestow the lucrative posts of the city on his livery-servants, which, when they were obliged to quit from utter incapacity, he allowed them to sell to the highest bidder [1]).

The being forced to bow their necks under the yoke of the satellites of this personage, quickened considerably the sensibilities of the Utrechters as to the necessity of a „Fundamental Restoration" of their long-forgotten Rights and Privileges. They proceeded with a firm, though (for a while) cautious step to the assertion of their municipal independence. A petition was presented to the Council, signed by a considerable number of burghers to the effect, that the preliminary nominations of burgomasters and sheriffs, and the appointment to the interior municipal offices, which belonged of right to the magistracy, as representatives of the citizens and inhabitants, should henceforth be made without any previous recommendation from the Stadtholder. The municipal government readily responded to the impulse thus given. A full Council was summoned, to draw up a plan in conformity with the petition, and the burgomaster Van Beek with three other Councillors were despatched to acquaint the Stadtholder with the result.

---

1) Grondwettige herstelling van Nederland's Staatswezen, Deel 1, bl. 98. Politieke Kruijer, No. 10, 27.

William 5th in answer declared that he had never given any recommendation except at the request of the Council, and asked if they intended to discontinue the custom of soliciting recommendations. Van Beek replied that, in pursuance of the resolution of the Council, the custom was to cease.

Hereupon William, unable legally to insist upon the prerogative, and unwilling to resign it, sent a letter to the Council somewhat ambiguously worded; saying that, though he never considered his being referred to as a right, but as a token of amity, he was firmly resolved not to suffer the smallest encroachment on the legal prerogatives of the Stadtholderate.

The occurrence of a vacancy in the Council, which happened shortly after, gave occasion to the renewal of the subject with still greater emphasis. In another petition, from above seven hundred burghers, it was insisted, that neither by the Regulation of 1674, nor by any other act, was a right of appointing Councillors vested in the Stadtholder; the government was solicited to make the appointment themselves, as representatives of the guilds and burghers; and if, contrary to expectation, the Stadtholder should dispose of the vacant place, neither to administer the oath to his nominee, nor permit him to take his seat in the Council.

Whether overlooking, or willing to foster the democratic principle asserted in this petition, the Council not only resolved that they would comply with the requisition it contained, on the present and all future occasions, but at once proceeded to elect, without any intervention of the Stadtholder, one Voet van Winssen, lord of Sevenhoven, by a majority of twenty-six to twelve.

During the deliberations of the Council the inhabitants remained perfectly quiescent; no emotion manifested itself; no unusual concourse of persons appeared, either

about the Town-hall or in the streets. But no sooner was the choice of Van Winssen made known, than an electric thrill of joy seemed to run through the city. People rushed from their houses and assembled in crowds to hear and comment on the news, to congratulate each other on the recovery of their liberties, and to extol the noble and courageous conduct of their governors. A similar sentiment was displayed on the day fixed for an extraordinary assembly of the Council to receive the oath of the new member. The company of Schuttery, of which he was to be the captain, marched in full military array to his residence, whence they led him in triumph to the Town-hall, the approach to which was filled with citizens mostly of the respectable classes, who ranged themselves in two long lines, so that he might pass through the midst of them. On his appearance a simultaneous shout arose, re-echoed by the crowds in the neighbouring streets. The ceremony ended, he was conducted back in procession through all the principal parts of the city.

The feelings excited in the court of the Stadtholder by the intelligence of these doings, in the formerly quiet city of Utrecht, may be imagined. Letters were addressed in his name as well to the Provincial States as to the municipal Council, accusing the latter of having, by the late election, violated the Provisions of the Regulation of 1674, one of the most solemn resolutions ever determined on in the Diocese [1]), and acknowledged by the States themselves, no less than by his ancestors, as necessary to the well-being and security of the country and the good understanding between the Stadtholder and the other members of government; and thus having been guilty of an usurpation of the rights and dignity of the State.

---

1) The province of Utrecht was so termed, as having been originally under the government of a Prince-bishop.

So little effect had this rebuke, that in the States of the Province one of his warmest partizans (Renesse van Wulven) expressed the significant opinion, that „it was one of the rights of the city to fill up vacant places in the Council, and if any of the provisions of the Regulation were contrary to ancient privileges, it behoved the States, by virtue of their Sovereignty, to reform them." More than this, the States named a commission of nine persons, three of each estate, to examine and report upon public grievances. Thus supported, the Council, when the next vacancy happened, proceeded to fill it up in the same independent manner as on the previous occasion [1]).

The majority however had somewhat diminished. Only twenty members were present, the rest, as it was suspected, purposely absenting themselves. This majority might, by the more diligent and skilful use of the unbounded means of influence in its possession, to which the present emergency would doubtless prompt the Stadtholderal government, be easily converted into a minority. The municipality therefore resolved to strengthen itself by the adoption of a measure, the ultimate results of which they could scarcely have calculated, and of which one of the immediate consequences was to call forth Juriaan Ondaatje to the conspicuous position he afterwards occupied. This was the calling into full activity the democratic element, by an appeal to the citizens at large. „The Burgomasters and Council," so was this singular document worded, „being aware through the medium of public discourses, as well as numerous writings, of the grievances and consequent discontents arising from the constitution of the governments of the City and Province, have, for the prevention of the inconveniences that might accrue therefrom, to the great injury of the welfare of the City,

1) N. Nederl. Jaarb., Jan., Febr., Apr. 1784.

and Province, thought fit to concur in the Resolution of the States, passed in the February of this year, appointing a commission of nine members, to examine and advise in what manner these grievances might be obviated. For the better information of the Council, and in order to give the people an opportunity of stating their grievances, all the inhabitants of the city, except foreigners, domestic servants and mendicants, were to declare such grievances in writing within the space of five weeks" [1]).

But the idea of statements of grievances generally comprehends within itself the proposition of measures for their relief. So it was in the present instance. The whole town was in commotion. Every one began to busy himself with the work of reform. Projects and schemes were put forth, each of which found its admirers and advocates. Finally a „Draught-Regulation" was drawn up and placed for signature at the shop of a bookseller, in which among other articles, in direct contravention to the Regulation of 1674, it was demanded that the Stadtholder should be deprived of all influence in the choice of deputies to the Provincial States, saving the approval of those of the first Order (or Elected), who were to be nominated by the order of Nobles and the City jointly. But the zest of the document lay in a proposal, comprehending within itself a claim of popular rights and an amount of popular interference in the government, startling in no slight degree to a body so essentially oligarchical in its constitution as the Council. This was, that sixteen persons should be chosen by the citizens, to form a College of „Commissioned," empowered to aid them in defending their rights and privileges, to present their petitions to the government, to be present at the audit of the muni-

1) N. Nederl. Jaarb., April 1784. Politieke Kruijer, No. 246.

cipal accounts, and to give their advice on occasions of laying on new taxes [1]).

Among the most zealous promotors of the scheme of this Draught-Regulation was Ondaatje. In the name of his company of Schuttery (the „Zwarte Knegten") he presented a memorial, in support of its petition, and obtained from the Council the appointment of a Committee of ten of its members, to inquire into the points of grievance [2]).

The subject of the Draught-Regulation was still under discussion, when the day approached (12th Oct.) for the annual change of the Senate (the Burgomasters and Sheriffs) Now if this act were to be done in the usual manner, the Stadtholderal government continuing or displacing members at will, the inevitable result must be the elimination of all those who had shown themselves favourable to the proposed changes, and the filling their places with such individuals as Pesters might recommend; and thus the anticipations of reform would be rendered wholly futile. The municipal government therefore resolved that, the illegality of the Regulation of 1674 being so clearly seen and proved that no governor could be expected or required to swear to its observance „*prout jacet*, the present members should continue in office for another year, without any renewal of the oath." This resolution was confirmed, and a similar provision extended to the other towns of the province by the order of Nobility and the Third Estate of the Provincial States, in opposition to the Clergy or „Elected," and in spite of the remonstrances of Pesters, then president, who vehemently protested against the illegality of such a mode of outvoting [3]).

---

1) Politieke Kruijer, No. 128.

2) Res. van de Vroedschap, 24 Mei 1784, in de „Verzameling van Stukken."

3) Res. van de Vroedschap, Sept. 20, 1784.

At the same time Ondaatje and a large section of the burghers were proceeding in the work of reform at a more rapid pace than either the municipal government or the Provincial States expected or desired. Finding that no progress was being made towards the establishment of the College of Commissioned, for which they had petitioned the Council, they took the matter into their own hands. By an Act of Qualification, signed with twelve hundred and fifteen names [1]), they appointed twenty-four persons, — an officer and sergeant of each of the eight companies of Schuttery, together with eight citizens, as „Constituted (Geconstitueerden,)" — to watch over the interests of the citizens, and with full powers to act on their behalf till their grievances should be redressed. Among the eight officers of the Schuttery, all his superiors in age and rank, Ondaatje, ensign of the „Zwarte Knegten," was chosen. With whatever secret feelings the municipal government beheld this new and rival power starting into life (Febr. 21), they passed resolutions approving of, and legalizing the „Constituted." Not long after the Schuttery, encouraged probably by this success, elected also its own peculiar representatives, under the name of the „Commissioned" [2]).

Thus the influence of the Stadtholderate in Utrecht appeared to be completely annihilated. But in political struggles, the adherents of the existing form of govern-

---

1) The „Haagsche Courant," a periodical in the interests of the Orange party, gave a list of these names, to show that they all belonged to the lower grades of society, shopkeepers, carpenters, shoemakers etc. — If the list be correct, it would afford strong evidence of the advanced state of political intelligence in the people, when these classes could take so deep an interest in the assertion of rights, whether real or imaginary, of such an entirely abstract political nature.

2) Nieuwe Nederl. Jaarb., Febr. 1785. Post van den Neder-Rhijn, No. 558.

ment have this enormous advantage, that their object, to preserve things as they are, is clear, single, and universally comprehensible; occasions for difference of opinion rarely arise, and unity of sentiment secures unity of action, and durability of existence. For the advocates of reform on the contrary the path is devious and uncertain, and the goal at which they would arrive indistinctly defined. Few are agreed together as to the nature and extent of the changes required, or upon the mode and means of carrying them into effect. Thus this party contains within itself seeds of disunion, which, when it is no longer held together by the common purpose of overthrowing the ruling power, rarely fail to germinate and expand to its destruction. Such was the case in Utrecht. The first steps towards the accomplishment of the „Fundamental Restoration," assured by the triumph of the municipal over the central principle, when the question came to be: „what further advances were to be made towards the end proposed?," the opponents of the Stadtholderal government began to divide into two distinct parties. Of these the Aristocratic party, as it was afterwards termed, was again subdivided into two sections; some aiming to restore the Council to exactly the same condition as before the Regulation of 1674, when it appointed autocratically its own members, while others desired no more, than that it should nominate the double number for the selection of the Stadtholder. The popular party of „Patriots" on the other hand, by no means inconsiderable in numbers, wealth and intelligence, and of which Ondaatje was one of the most active and energetic leaders, while they were averse to the restoration of the influence of the Stadtholder in any manner, dreaded lest, if that influence were transported altogether to the Council, a spirit of exclusiveness and nepotism might be engendered. The municipal offices would, there was little question, be

appropriated by members of the same family, and instead of one master there would be forty hereditary governors, with interests wholly distinct from those of the citizens in general. This party contended therefore that all the burghers should participate in the election of the municipal government, on the ground that, as in ancient times the government was chosen by the guilds, and every citizen belonged to some guild, all possessed the right of voting. Their opponents, while they did not deny that such was the original constitution of the city, asserted that the people were excluded from voting under the government of Charles 2th (the Emperor Charles 5th) and Philip 3th (King Philip 2th), and the right never having since been exercised, or even claimed, it had become entirely obsolete.

Such was the significant question now brought to an issue on the occasion of the death of a senator, one van Godin. As however there was as yet no regular plan formed for giving effect to the voice of the citizens, they found themselves obliged to adopt an indirect mode of exercising their interference. In the name of the 1215 burghers their constituents, the „Constituted" demanded, that the Burgomasters and Council should engage not to elect any from among those who had failed to interest themselves in the grievances of the people, or who had opposed their propositions for redress. Such a one, they said, was to be found among the candidates, and more might offer themselves; but they hoped that, passing them over, the Council would choose no other than a faithful and true Patriot.

Now the Council had on the two previous occasions of a vacancy complied with the requisition of the citizens, in exercising the right of election in the quality of „representatives of the guilds and burghers," and by so doing had virtually acknowledged themselves the interpreters

of their will. But they by no means relished this mode of carrying out their admission to its results. They sullenly replied, that, having recovered the right of an unrestricted choice in the filling up of vacant places, they should exercise it in pursuance of their oath and duty, without needing any admonition; and proceeded to elect, by a majority of sixteen to nine, the very individual — Jonathan Sichterman — [1]) alluded to in the address, as the one whom it was specially desirable to exclude [2]).

Not disposed to submit quietly to this abrupt denial of their political existence, the „Constituted," together with the „Commissioned" of the Schutterij, after considerable debate as to the course to be pursued, resolved upon soliciting an audience of the Council, in order to state orally the objections of themselves and their constituents against the election it had made. The Council not only granted the audience — a thing unprecedented during the last half century — but delayed the administration of the oaths to Sichterman till it had been held. The „Constituted" and „Commissioned" on their side lost no time in availing themselves of the permission to be heard. On the same day they held an assembly, where the draught of an address was read, and, though some of the Constituted made difficulties as to its adoption, it was signed in the name of all by the president, the secretary and the deputies of the eight companies of Schuttery. A commission

---

1) This person was however by no means an unreasoning partisan of the house of Orange, since he was one of those who had refused on the 12th of October to renew the oath, to observe the regulations of 1674. He had given offence by declaring, during the discussions on the Draught-Regulation, that the choice out of a double number in the election of members of the Council should be left to the Stadtholder. and by manifesting his disapproval of the existence of such a body as the „Constituted"

2) Post van den Neder-Rhijn, No. 746.

was appointed of which Ondaatje was chosen spokesman; an arduous office which his talents, eloquence and moral courage peculiarly fitted him to fulfil [1]).

Early on the morning of the 7th March (1785) Ondaatje, accompanied by six of his colleagues, presented himself at the Town-hall, and being conducted into the presence of the Council addressed them as follows.

„Noble and Worthy Lords! The language of Utrecht's Burghers in the hearing of your Noble Great Worships is not less plain and sincere, than their conduct in the view of all the world is calm and courageous, at a time when every moment seems lost that is not consecrated to the recovery of our lost rights, of our civic freedom, of which even the image is far to seek, while we have been blind enough to content ourselves with its faint shadow. We consider that this is not the place to plead excuses for our blindness. We take sufficient shame to ourselves; over the history of our contemned and persecuted liberty a veil is drawn, a deep sigh tells the tale, and the presentiment of a joyful future almost brings oblivion of past misfortune. We should offend your Noble Great Worships if we endeavoured to show what are the relative rights, what the relative duties of the people and their representatives. Your deeds are fully known, they can bear the light; they can stand the test of uprightness, of truth, of faith and of patriotism, and if this is not enough, behold Noble and Worthy Lords! the moment is come to declare before the eyes of the world, before God and the people, the true principles which have mutually inspired us, to devote ourselves, with abandonment of all private interests, to the general welfare, the supreme law which we venerate in social life, and to sacrifice every thing for our civic liberty.

---

1) N. Nederl. Jaarb., March 1785.

„It has seemed good to the majority of your Noble Great Worships, on the occasion of filling up the late vacancy in the Senate, to vote for the individual Jonathan Sichterman, a person of whom we are obliged, with the greatest sorrow, to testify, that he is not one of the objects on which are fixed the esteem, confidence, and affection of the people, — of that people which has offered itself to restore, at any price, your Worships to a position more suitable to your merits; a position reflecting the more honour on your offices, as free representatives of the people, in proportion as the people are less subservient to the commands of any other masters than those laws, of which the origin is within our own bosom, and of which the object is our prosperity, greatness, and constant contentment.

„A portion of the people, Noble Great and Worthy Lords! the first and principal motives of whose patriotic deeds have been to assure your independence, and to raise our civic liberty on that foundation as on the only security for its permanent stability; and herein to serve as an example to our surrounding neighbours, who begin to be impatient of the chains, the breaking of which is near at hand; and it inspires us with the more ardent zeal courageously to persist in the path we have entered upon, and, under shelter of your independent administration, — reckoning all our tyrants far too weak to resist the people's force, — to advance day by day to the full completion of the edifice of our civic liberty. . .

„A portion of the people N. G. W. Lords! to whom you in the first place owe your independence, we, erelong, shall owe to you our freedom, in spite of all who have in the commencement opposed themselves to you and to us, or who in the sequel shall be bold enough to continue their opposition. . .

„This portion of the people, we repeat with emotion, refuses to fix its united esteem, confidence, and affection

on the person of Jonathan Sichterman. And notwithstanding this public refusal we must see him occupy in your Senate a post of which the citizen's friend only is worthy, who, with the abandonment of all selfinterest, has risked every-thing to assist in laying the first stone towards the reedification of that, which has been so violently trampled into the dust, — the sanctuary of our civic liberty; a citizen's friend who thus has a claim by preference to the possession of a place in your order, which he himself has assisted to purify from an atmosphere as corruptive of your independence, as poisonous to our freedom.

„We should pity the person, rather than be uncharitable enough to despise him, could we class him among the timid, who under more favourable prospects of Restoration, would have ventured a step further into the battle; but who, conscious of their own weakness, have stood aloof, and have not had to withdraw their stake from the common cause. But no! N. G. W. Lords! it is a matter of more importance that you should fix your attention on this Jonathan Sichterman, rather than on such faint-hearts. Experience obliges us, — and be this said with deep sorrow — to testify, with respect to him, that he, in his participation in the common cause, chose the side of those among the burgherclass who have certainly their relative merits; but who — as we from our hearts believe, rather by accident than with premeditation — have dissented from the great majority of our citizens on the essential points of grievances, and for this reason have been declared by them to be adversaries. And during these partystruggles, the adjustment of which there is more cause to hope for than despair of, whereat we heartily rejoice, the majority of your N. G. Worships has been pleased to choose a person whom we can by no means recommend to the love and confidence of the citizens.

They had wished to see chosen one upon whom their affections might centre with entire unanimity.

„We readily confess, Noble Great and Worthy Lords, that the principle of strict integrity demands impartiality in disputed cases, and we look for obedience to this principle from every one, from your Order, that is, for which we all feel veneration. But let us be permitted to remark, that the determined preference of the majority of your Noble Worships for the person of Jonathan Sichterman (to speak boldly according to truth and without disguise as it behoves sincere Utrecht burghers) in opposition to the express wish of our fellow-citizens, brought to your knowledge with all respect by our last requisition, comprizes within itself that which may be considered as a trait of partyspirit, — not by us, as from your noble characters we conclude the exact contrary, but by the world, inclined from its uncharitable sentiments to class all such acts under the name of partyspirit, and with this consequence, that the enemies of our civic liberty will know how to make ample use of the opportunity to irritate the otherwise peaceable and inoffensive citizens against their most worthy Representatives, so that, both government and people divided against itself, they may reap a rich harvest from their dissensions, and leave a gleaning sufficient to keep us in commotion with daily and never ending discussions.

„Moreover, it speaks for itself, that the difference with relation to the point of the election, whether namely the right belongs to the Stadtholder or to our Council, having been long ago decided by the Council itself, the Council cannot admit of such an anomaly as this J. Sichterman, even after the decision, without obliging him to declare himself of the same party, at least in so far as regards the confirmation of this decision to the satisfaction of the government and citizens, by a new Government-Regulation.

„And as to what concerns the matter of the Qualified „(Constituted)" of the citizens, against whom the same Jonathan Sichterman has openly declared himself, as well as against the above named point of difference, the question is still pending, and merits in this respect the same remark as adduced „on the subject of the Election.

„True it is, Noble Great and Worthy Lords, that it would appear to involve in itself a like party-spirit, to chose a person who entertained ideas diametrically opposed to those of J. Sichterman, as one who would for this reason be a partial judge in the decision of our points of difference; if it can be called party-spirit to insist, by virtue of our rights, and of the late decision of your Noble Worships, which was given in our favour, on the confirmation of the one and the other by a further Regulation.

„And as to what concerns the matter of the „Qualified" of the citizens, a matter N. G. W. Lords of such importance — a safeguard of your independence against all possible encroachments of the hereditary Stadtholder on your permanent College, and at the same time a security for our civic liberty against the abuse, which your successors might probably make of the permanency of your body — [1]), that point of difference is too delicate for us to esteem it otherwise than an honour to be jealous and partial upon it, and to suppose in each of you an equally partial judge in our favour, that which we have hitherto been unable to suppose of Jonathan Sichterman. Thus it is therefore, that Utrecht's citizens are bound to insist on the arguments, adduced in the last requisition, and now more fully developed, urging the exclusion from the Senate of all such, as have openly set themselves in opposition to us, and consequently of m^r J. S., who, we regret, has decided on

1) According to the Draught-Regulation the members of the Council to be elected by the burghers, were to hold their offices for life.

a course, which has raised the only obstacle between him and the unanimity of the inclinations of the citizens before alluded to.

„Such N. G. W. Lords is the earnest wish of the citizens, in so far as they have lawfully constituted us, to support their interests as honourable fellow-citizens! And since the burgher-guard have commissioned some out of the eight companies, to add that weight and emphasis, which their principals conceive to belong inherently to their just desires, the affair has augmented not so much in importance (that was already impossible) as in universality.

„In the issue of this question the content or continued murmuring, the peace or continued disquiet of the citizens is deeply involved. Receive from us, we expect it from your magnanimity, this our petition by word of mouth in good part.

„The people demand from us, and we hold ourselves bound to respect to the upmost their reasonable voice, — for so long as the reasonableness of that voice does not diminish we shall continue as men of honour before God and our conscience faithful to our promise, to cause that voice to be respected, wherever and whenever it is requisite, and for this we need your high co-operation — that with every augmentation of that voice, its reasonableness remaining, we shall increase in zeal and courage to sacrifice all which is sacred and dear to us to obtain the rights of our civic liberty, without which all that we have hitherto done is mere child's play, or rather tends only to a change of masters. And we acknowledge no masters but God, the People and the Law.

„In God's name then, N. G. W. Lords, desist from the election of Jonathan Sichterman as a Councillor of your College; fill up the vacant place, we pray you with a citizen's friend, who has shown himself by his deeds to be

a good and faithful Patriot. Give ear to the just and expressed desires of the popular voice, which now, in the presence of the God of our freedom and independence, speaks through our mouth to you, as to our Representatives. For He is our Witness that we do not seek to contest with you the exercise of that right which is entrusted to you, heretofore as now, of choosing a Senator, but we, once more, seriously urge that which we have before respectfully solicited, that you would elect, namely, no one, except him who is publicly acknowledged as the citizen's friend, who also alone is worthy, and who alone has an incontestable right to form pretensions to the vacant post in the Council. For the same God is our Witness also, that it is the People's voice alone which causes the fire of our Patriotism to burn most strongly at this moment, and wills that we should bear solemn testimony to your Noble Great Worships, that this event will decide before the eyes of the whole world whether we shall longer plead to any purpose the just cause of Utrecht's citizens, Aye or No?; — whether we shall be constrained to withdraw ourselves altogether and let the People's voice speak directly to you, or treat further of the affair in such a manner as shall appear most suitable to the disposition and character of Free Netherlanders. To which latter course we, — instead of disappointing the citizens who have attached themselves to us, and placed in us their confidence, — have bound ourselves by solemn pledges; and in consequence thereof we purpose, in case of non-satisfaction of the reasonable desires of the citizens, to protest against all which is resolved or decreed concerning the election of mr J. Sichterman, by the express commission and will of our principals, and to consider of such requisite measures as shall remain for our adoption.

„We have reason to trust that mr J. S. will of himself be magnanimous enough not to take advantage at present

of his appointment, until he shall, by eloquent deeds and public evidence of his patriotic sentiments, have rendered himself worthy of the post of the people's representative, and placed us in a position to behold him raised by the people's voice to the post to which none are entitled but those who go hand in hand with your Worships and our burghers, to secure the civic liberty of Utrecht's people on immovable foundations. And thus we shall be exonerated from the responsibility of a neglect of duty, which, — now that it has pleased the God of our liberty and independence to inspire us with a sense of our original dignity and to teach us to estimate precisely the distance between ourselves and our Representatives, — would overwhelm us with disgrace and shame, in present and future generations, for having borne ourselves meanly and cowardly in this matter."

Disguising their anger at the undeniably dictatorial and somewhat menacing tone of this address, — anger the more deeply felt for being disguised, — the Council requested a written copy of the address, and courteously dismissed the deputation, with the assurance that an assembly should be summoned the day but one after, to consider of its contents.

The answer then given was a sort of compromise. Confirming the election of Sichterman, the resolution of the Council deferred his taking the oaths till the two points of the Draught-Regulation, against which he had expressed his opinion — the exclusion of the Stadtholder from intervention in the municipal elections, and the existence of the Constituted —, should be decided. Four members however were of opinion that Sichterman should be admonished to desist from his claim [1].

This middle course, displaying at once the unfavourable

1) Van Senden, De Ridder, Van Haeften and Burman.

disposition and the irresolution of the Council, served only to incite the popular party to further aggression. A written petition was presented to the chief-Burgomaster, praying him to appoint an early day for the Council, to hear the sentiments of the „good citizens" concerning the matter of Sichterman, and concluding with the significant hint, that, „in case of refusal, the petitioners would not be responsible for the consequences."

The Burgomaster was weak enough to yield, appointing another assembly for that very day (March 11th); though, what good purpose could be answered by his compliance, it is difficult to imagine; since, if it were determined to gratify the people by the withdrawal of Sichterman, it had been better to have done so without the appearence of constraint; — if it were resolved to retain him, the same dignified course would have been, to signify this determination in a clear and peremptory manner. Ondaatje was not the man to overlook the advantage this vacillating move had given him; and the Council, on assembling, found themselves obliged to listen, with what composure they might, to a second address from him, couched in these emphatic terms: Expressing his astonishment at the resolution of the Council, confirming the election of Sichterman, he said: „We find ourselves, from the renewed and more earnest solicitation of our principals, under the inevitable necessity of protesting, together with the minority of your Noble Great Worships, against the conclusion come to this morning by the majority; considering it illegal and adopted by the majority only, not by the minority or by us. Withdrawing ourselves for this reason from all obligation ever to acknowledge Sichterman as Councillor, — protesting against the unprecedented postponement of the installation of a Councillor and the consequences thereof, insisting, in fine, in the most urgent manner, and, as we hope, for the last time, that while

the assembly is still sitting, a final Resolution be taken, by which mr J. S. shall be declared „non-elected," and a time fixed for the election of another more agreeable to the feelings and wishes of the citizens, — the signers of this petition, not being answerable, in case of non-compliance, for the threatening and dreadful consequences that must necessarily accrue, leave them to the responsibility of the secret prompters and open actors in this drama. Considering ourselves, and all the honest members of the Council, who have united with us in this matter for the satisfaction of the reasonable voice of the people, absolved from all the above named and surely to be expected consequences, we look for a more favourable termination of affairs, and an answer accordingly, before this assembly shall separate; so that we may make a due report thereon, as well to the multitude here assembled, as to our respective Constituents."

It was evening, and the people having finished the labours of the day, idleness and curiosity contributed, together with a deep interest in what was going on, to swell to a prodigious magnitude the crowd collected outside the doors of the Town-hall. The temper of mind displayed, the murmurs rapidly rising into threats, that: „if the Council did not desist from the election of Sichterman, the people would contrive to make their will known to their representatives," inspired the most anxious fears for the result. Ondaatje, meanwhile having retired after the conclusion of his oration to the principal antechamber of the Town-hall, where a number of persons were present, gave vent to language — to confess the truth — not a little inflammatory. „This," he said, „was the crisis of affairs, which must decide whether the people's voice should be heard, and whether they were to succeed in their just demands, or be denied; in which latter case, not only the town and province, but the whole Republic would

be imperilled. That the citizens were in commotion, and desired immediate decision in the affair of Sichterman. That the avenues to the Town-hall were beset on all sides with a crowd of people, who, although unarmed, would not permit the Council to leave the Town-hall, until they had either desisted from, or finally confirmed the election. That in the latter case the „Constituted" would not be responsible for the lamentable consequences which such a conclusion must entail; and that they therefore besought the Council to declare this resolution direct to the people and not to the „Constituted," since they determined to withdraw altogether from the business and no longer to be mediators between them." Winding up with the observation that the people's eyes were now opened, and that they would assert and maintain their rights not as the men of 48 (alluding to the etablishment of the hereditary Stadtholderate in that year), but as men of eighty five.

These observations, reported to the Council by their Secretary Van Voorst, tended to hasten in a very considerable degree their deliberations. They passed a resolution annulling the election of Sichterman, „to prevent dreadful consequences and evils;" and the Secretary was directed to inform him that „the majority of the Council had been *forced* to abandon the choice which had legally fallen upon him." „You see," observed the Burgomaster Van Musschenbroek, in promulgating the resolution to the deputation, „you see the condescendence of the Council to the good citizens of Utrecht. We expect that you will communicate this to the people and persuade them to return peaceably and quietly to their homes."

Finding it expedient to overlook the sort of protest contained in the wording of the resolution, that it was adopted under coercion, Ondaatje replied in the following strain. „Noble and Worthy Lords! this proof of your magnanimity deeply affects us. The noble conduct of the

Council, united with the resolute conduct of Utrecht's citizens, will be an eternal monument for this and future generations! We recommend the good citizens to the protection of your Noble Worships." He then proceeded to address the multitude outside. „The Council," he said, „out of condescendence to the good citizens of Utrecht has desisted from the election of Jonathan Sichterman, and appointed a day for choosing another." The crowd began to cheer, when Ondaatje imposing silence, continued. „From this you perceive the magnanimity of your Council; this conduct of the Council, joined to the resoluteness of such brave citizens, will be an eternal monument for this and future generations. Go quietly and cheerfully to your homes; tell it to your wives and children, and impress it on your children's children, that harmony between such honest governors and citizens can accomplish any thing!" Uttering one loud and prolonged shout of joy, which might be heard for miles around in the still nightair, the mob dispersed [1]).

But little harmony however was to be found, except on the lips of the speaker. The affair caused the utter dissolution of the anti-Stadtholderal party. Nineteen members of the Senate and Council at once resigned their seats. Of these nearly all had been conspicuous for the zeal with which they had resisted the excessive influence of the central government and the abridgement of municipal rights. One in particular, P. H. J. Ivoy, who at the commencement of the troubles had been among the foremost advocates of the popular cause, now declared that: „None but a scoundrel would remain in a government, which, representing the Sovereignty, was coerced by a mob of misled citizens, denied ingress or egress to their own

---

1) N. Nederl. Jaarb., Maart 1785. Utrechtsche Courant. Post van den Neder-Rhijn, No. 348 et seq.

Councilhouse and kept in terror by armed men, etc." [1]). To all the entreaties of their colleagues that they would reconsider their determination, they replied that they intended to remain firm to their purpose, unless some measure was proposed of redress for the insults and offences they had suffered, and of security that they should not for the future be exposed to perils such as had threatened them on the evening of the 11th of March. By way of giving cogency to this declaration, the seceders offered their houses for sale, and began settling their affairs as if about to quit their native city for ever [2]).

Alarmed at such an unexpected demonstration, the „Constituted" and „Commissioned" showed a disposition to compromise. They drew up an address, vehemently disclaiming any intention of giving offence, or of doing any act derogatory to the dignity of the Council, and proposing that all the resolutions, passed on the 11th of March, should be expunged from the records, Sichterman being permitted voluntarily to resign his claim, and another substituted, deserving of the confidence of the citizens [2]).

But neither was the popular party unanimous in the adoption of this temporizing course, nor was it by any means palatable to the taste of Ondaatje. Speaking in the name of five out of the eight companies of burgher-guard, he declared their approval of the act of the Constituted and Commissioned, in language which seemed far more like that of reproach to them for want of firmness. For, while he thanked them for their active efforts and bold resolutions, tending to the welfare of the city and of the companies in particular, and lauded their zeal and cou-

---

1) Politieke Kruijer, No. 231.

2) „Het gedrag der negentien Heeren Regenten van Utrechts Raad." passim.

rage in defence of their incontestable rights, he warned them not to allow themselves to be disheartened. „Think," he said, „for what cause you speak, and of those who send you. The cause is just; those who send you are brave and hopeful, defying aristocracy and tyranny of what kind soever: — trust to our unanimity; and if unexpectedly you are brought into difficulty, injured, or embarrassed by an irritated and evil-minded faction, it will no sooner come to our knowledge, than we shall fly to your assistance, defend you with our lives and property to our latest breath, and show that Utrecht's citizens neither having degenerated from the blood of their forefathers, nor sunk into pusillanimity, are and will remain an armed hand. Assure the *sitting* Council that they have no cause to mistrust us; but that so long as they confidently watch over our interests, this armed hand shall protect them. And if the nineteen seceding members do not before the next sitting signify their intention of returning to the Council, we beseech you to use your endeavours that their places shall be declared vacant, and filled up on the first opportunity with persons esteemed by the citizens. And should the seceders attempt to impose any conditions of their return — such as the confirmation of Sichterman's election, the abrogation of the body of „Constituted," or the like, — the „Constituted" shall be bound, in our name to require them to promise *the exact contrary* before they reappear in the Council" [1]).

Thus overpowered, the Aristocratic party had recourse to the support of the Provincial States. This body — or rather the Nobles and the Third Estate — had manifested in the commencement of the troubles no equivocal disposition to abridge the excessive and unconstitutional prerogatives of the Stadtholder, and had, as we have men-

1) Utrechtsche Courant, April 1785. N. Nederl. Jaarb., ib.

tioned, appointed a committee to consider and report on public grievances. The late events however wrought a signal change in these sentiments, a change of which the language of the summons itself was symptomatic. It spoke of the irregularities that had happened in Utrecht; of the outrageous manner in which the lawful government had been defied, coerced, and forced by the abuse of the name of the people, to adopt such resolutions as were prescribed to it; so that members were obliged to abandon their functions and the city was left without legal rule, and without the administration of Justice. On assembling, the Nobles, who had before warmly concurred with the Third Estate, began to act as though they considered the popular party the only antagonist against whom their measures were to be directed. They joined with the „Elected" (Clergy) in passing a resolution, animadverting on the indecent conduct of some persons calling themselves the „Constituted" of 1215 citizens, and „Commissioned" of the Schuttery; — conduct tending to the subversion of all good order and due subjection, and converting the free Council-chambers of the rulers of the State into scenes of violence and tyranny. They declared their conviction that such conduct was instigated solely by some *hotheaded* and *restless characters*, abusing their influence over the people. They proposed, if it were impossible to restore the constitutional government in any other manner, to invoke the aid of the Confederates (the other six Provinces), adding that it did appear impossible, unless the authors and secret inciters of these excesses were discovered and the city purified from them; to which end the Schout ought to be employed to make inquiry and administer justice [1]). We shall see presently what this last hint signified.

---

1) N. Nederl. Jaarb., April 1785. Vervolg van 't gedrag van de 19 Heeren.

Under such auspices the aristocratic party in the Council were able to carry matters with a high hand. The nineteen seceding members of the Council resumed their seats, professing that their opinion was in no respect changed, but that they returned in compliance with the entreaties of the well-thinking portion of the inhabitants, and the wish so obligingly expressed by the two first Orders of the States; and in full confidence that the „rulers might deliberate freely and fearlessly, and that they would never permit, under the name of Liberty, the greatest constraint to be exercised, or an incompetent multitude to oppose and force them to alter their resolutions." The Council at once proceeded to rescind the acts of the 11th of March, as extorted by violence, and declared Sichterman duly elected (He, however, refused to accept the appointment, and the post remained vacant). This measure they followed up by a proclamation against sedition, in which the conduct of the citizens on the day in question was sharply represented [1]).

In all these acts Ondaatje could not but perceive, that he was the principal object of animadversion and obloquy to the party now in the ascendent. It was objected to him that he was a stranger, whose burghership was only two years old [2]); there could be no doubt that he was the person designated by the allusion of the States to „hot-headed and restless persons, who were to be brought to justice," and one of the leaders of the seceding members (P. H. J. Ivoy) had pointed to him as the cause of their determination, by observing, that he himself was not created in the world to let an East-India merchant lay down the law to him; sarcastically adding, that he

1) N. Nederl. Jaarb., April 1785.

2) Pamphlet: „Vertrouw maar zie aan wie." P. H. J. Ivoy. de Chalmot, *Verzamel. van Stukken*, XXIX. 32, 33, 160; XXXIV. 68.

hoped to live as a private citizen so long as the „Constituted" and the free-corps „Pro Patria et Libertate," of both of which Ondaatje was a conspicuous member, would permit him [1]). Whether then apprehending that the personal animosity against him reflected injury on the cause he had espoused, or disgusted with what he deemed the lukewarmness of his coadjutors, he resolved, with somewhat perhaps of the impulse of his impetuous temperament, to resign not only his post as one of the Constituted, but even that of Officer of the Schutterij. He took leave of his colleagues in the following earnest and pointed address.

Noble Gentlemen.

Yesterday my solicited dismissal as Officer of the Schutters' Company was unanimously granted: as such I can no longer act in your College. I therefore resign my post as „Constituted;" to you it belongs to fill my place with another Officer of the Schutterij. Permit me, before I take leave of you, for my own satisfaction to address you as follows. My frank character is well known to you. I speak as I think. But the present situation of Utrecht makes it necessary for me to exercise unusual prudence; as I am more master of my honour and integrity than of my passion and zeal, I know that it would be difficult for me to persevere in that line of caution. My plan therefore is rather to remain quiescent: this I can easily do as a private citizen, but not in the quality of „Constituted." As such, moreover, I neither can, may, nor will acquiesce in the measures of the Senate since the return of the 19 members. For this reason I publicly declare myself, — I may say yet more, as such I have in my turn, in the name of my principals, professed

1) Politieke Kruijer, No. 231.

myself — affronted by the precipitate conduct of the nineteen retiring members. I remain true to myself. I still persist in my system, but I do not pursue it, as people would urge me to do, in such a manner as to carry it out by fire and sword. I say, that where the Senate on the day after Friday, had proposed a compromise to meet the grievances of the remonstrating citizens, nothing remained to the latter but to choose their course, either to acquiesce in that compromise, or to continue their remonstrances. Truly, they had on the monday previous reserved this right to themselves; the Constituted and Commissioned, and not I in my individual capacity as Ondaatje, declaring, „*that they had bound themselves by a solemn covenant in the name of their principals, to act in the affair in such a manner as should appear to them most suitable, and most in conformity with the sentiments and character of free Netherlanders. Purposing in consequence thereof, and in case of the non-fulfilment of the most reasonable desires of the citizens, to protest by virtue of the express commission and will of their principals, against all which is resolved on concerning the last election, and further, to adopt all such suitable measures as should yet remain to them.*" And this indeed, *because such an event must decide whether any citizen could any longer concern himself in the just cause of the burghers of Utrecht, yes or no;* and this is — consider well! *sacredly and solemnly* affirmed, with a calling of God to witness. The remonstrating Burgher must thus, having chosen the latter course, deliver his protest to the Council as an inseparable supplement to the two former addresses; and this being done, *the affair must also be considered as completed.* It is true — this protest might have been delivered at a somewhat more opportune time! — than when (to use the words of a certain Senator) *the sun had concealed itself behind its horizon, and darkness had covered the earth.* But this was the fatal consequence of a momentary

popular passion, and no premeditated lèse-majesty of such a nature that, in order to expiate it, all *that which was registered on Friday evening* must be annulled; or rather, as it afterwards appeared, *all must remain in its entierty*, excepting *only the Resolution* whereby the Council desisted from *the last election* (of Sichterman) without mention of any, even the slightest appearance of coercion; the president-Burgomaster on the contrary adding to the reading of the resolution, in substance the following; *„that in this might be seen the condescendence of the Council towards the good citizens of Utrecht;"* an observation which, I may mention in passing, may afford a good explanation of the unjustly termed *derisive returning of thanks* for this noble *resolution of the Council*, which the Senator Ivoy has publicly made a cause of accusation in his *so excellent address*, to be found in the South-Holland Courier of the 13th April. But to return to the matter in question, I repeat that the lèse-majesty has not been of such a nature that it must occasion the entire abrogation of the Resolution adopted on that evening. And since this has nevertheless come to pass, it is an incontestable truth that the effect of the popular voice against the *irrevocability* of the abrogation of the last election is annihilated. Herein as a „Constituted," I cannot (qua talis) acquiesce, without offering anew the most earnest remonstrances; and what a commotion will not this excite, when all is scarcely yet in repose! And before peace is restored, the *popular passion* may perhaps have impelled the *popular voice*, — and to behold *the efficacy* of the *popular voice again sacrificed*, in order thus to repair the *error* of *precipitancy* would be grievous to me, — this chagrin I will not endure a *second time*.

„Henceforward I shall maintain silence, since the peace of the city is to be — even at this price — secured. My retirement from this College (as the natural consequence

of my dismissal as Officer) will at length restore me to that position wherein I, as an *individual member* of society, may, so long as I choose, rest satisfied with all that the government wills and commands. *So long as I choose*, I say, for wherever I find true Liberty, *if indeed it be to be found anywhere*, there I can find my fatherland. My Burgessship in Utrecht binds me to Utrecht no longer, than so long as it may tend to preserve to me my civil liberty; and if it fail in this, what privilege does my burgessship bring me, except to be free *in imagination?* And am I really more so than I was, or should be otherwise? Such, noble Sirs, are frankly my sentiments! I feel myself too weak to be able to interfere with advantage in the just cause of Utrecht's burghers: God rules! For you, be not overcome, but remain steadfast. To both I confidently commit the care of restoring civil liberty. I choose to remain quiet, to live as a forgotten citizen, and not to grudge my enemies the last satisfaction of *now* being able sharply to deride, as they before mercilessly attacked me. — I can more easily reconcile myself to this, than to rousing into constant activity, by my openhearted sincerity in speaking out my sentiments, the preachers and propagators of the dastardly doctrine of *passive obedience.* This my last writing will excite sufficient commotion amongst the almost exhausted swarm of flatterers of the aristocracy; but it is also my ultimatum. — I shall well sustain this storm of calumny; — for me — who have never been mean enough to *laud* in the Senator that which I have *blamed* in the Stadtholder, — for me, all the calumny merited on this account, tends to honour! For me, who have courage enough to despise all persecution, of what nature, extent or duration soever it is or may be, so long as I can find the recompense for all my patriotic endeavours in the consciousness of the integrity of my heart, and the sincerity of my opinions; — for me, the

persecution of these senseless preachers is a trifle! My object has never been *to change masters.* If now my actions have responded to my intention, it is sufficient for my satisfaction; — I feel the one — I feel the other — and am silent! The God of Liberty for ever assist you! may He work out with you, with our Rulers, the fundamental restoration of our civil liberty! Live with eachother, live with your Rulers, live with your fellow-citizens, in the most uninterrupted harmony, and also with him who is your wellintentioned Friend,

Utrecht,
den 22 April 1785.

P. P. J. Ondaatje [1]).

---

1) Post van den Neder-Rhijn, April 1785. Utrechtsche Courant, ib.

CHAPTER II.

CONTENTS.

Warrant of citation against Ondaatje. — Its consequences. — His cause espoused by the „Confederation." — Sentiments of the Dutch Republicans. — Remonstrance of Van Haeften. — „Free Reflections" by Ondaatje. — The Citation. — Intervention of the States. — Suspension of the cause. — Suspicions raised against Ondaatje. — His „Thoughts communicated to a certain Company."

The apparent indifference with which the resignation of Ondaatje was received, deluded the aristocratic party, now predominant in the Council, into the belief that they might at the present juncture easily rid themselves of so stirring and undaunted a champion of popular rights. They resolved therefore to act upon the suggestion thrown out by the States. Within a few days after his resignation (3d May 1785), the High Bailiff, the Count of Athlone, applied to the Geregte (the municipal Court of Justice composed of the Sheriffs) for a warrant of citation to seize the person of Ondaatje, with the purpose of bringing him to punishment, on grounds which he enumerated in a long list of articles of accusation: *That* the Council, having exercised their undoubted right of choosing a member, Ondaatje had not only taken upon himself to disapprove of the choice, but in conjunction with the „Constituted" and with the „Commissioned" of some Schutters of the eight burgher-companies, demanded an audience to

state his objectious; — *That* the Council hesitating to comply, as being a thing hitherto unprecedented, that a private citizen should be permitted to make oral remonstrances to the Government, he insisted upon it, and would not be satisfied till the Council had appointed a day for assembling; — *That* on the day in question (March 7th) Ondaatje held a discourse in which, besides using the most unbecoming expressions with regard to the constitution and mode of action of the Council, he openly displayed his extreme democratic principles, principles wholly repugnant to the established form of government of the city and province; — *That* the Orator declared he would cause the voice of the people, expressed through him and the „Constituted," to be respected; and calling on God's Holy Name, endeavoured to constrain the Council to retract the election they had made, thus depriving by a political act the person elected of an entire legal right he had acquired; *That* when the Magistrates persisted in their purpose, Ondaatje and the „Constituted," not content with declaring that they could not acquiesce in the Election, insisted upon the Council holding another extraordinary assembly to hear their objections, declaring that they would not hold themselves responsible for the mischievous consequences of a refusal. Enumerating the occurrences of the 11th of March, the Accusation goes on to state: that these acts of open rebellion against the Resolution of the Magistrates of the City, and the violence done to them, tending to the subversion of all good order and obedience, and to the dissolution of all the bonds of social life, ought, as a terror to others, to be visited with corporal punishment [1]).

In pursuance of this requisition the Citation was granted on the 31th of May.

---

1) Brochure op 't Stadhuis te Utrecht, Deel 3, Stuk 2, No. 35. See Appendix No. 2.

In seasons of political strife a Government cannot commit a greater imprudence than to threaten its opponents with condign punishment, unless it is absolutely certain of being able to make good the menace. It renders desperate, not only those against whom the blow is aimed, but those who are spared, only, as they conceive, till a more favourable opportunity offers itself for their destruction. The Government is detested for the evil it would do, and despised for what it does not.

The act of the High Bailiff, instead of proving, as it was hoped and expected, „a terror to others," had the result of at once raising Ondaatje to the position of hero and martyr of the popular party; and the Council found themselves involved in a maze of difficulty from which they were only extricated under cover of the confusion of events that followed. For Ondaatje, as his supporters maintained, was cited before a criminal tribunal, not for anything done by him as an individual citizen, but for acts resolved on and approved by the assembly of „Constituted, and Commissioned." In his person therefore were summoned not only these bodies, but the 1215 Burghers and the Schuttery whom they represented; eighteen hundred, that is, of the most notable and patriotic citizens of Utrecht. This aggregate of citizens was accused of manifesting extreme democratic principles opposed to the established form of government, whereas no Netherlander desires an absolute democracy where individuals should vote head by head on State-questions; but the people asked only, through Ondaatje and their true representatives, for another representative than Sichterman; and the real cause of offence was, that they had declared in favour of a moderate democracy, — a democracy of representation established on a legal and constitutional basis [1]).

---

1) Post van den Neder-Rhijn, June 1785. Politieke Kruijer, id.

But a new and more formidable champion for Ondaatje soon appeared on the field.

While these events were proceeding in Utrecht, the patriot party had been rapidly gaining ground in the other Provinces of Holland. In most of the principal towns the burgher-guard had been restored, free-corps had been instituted, and the municipal Councils had resumed the right of electing their members, independently of Stadtholderal interference. As in Utrecht too, in proportion as the views of the patriot party developed themselves, so were differences brought to light, which occasioned its disruption into the two sections of Aristocratic and Democratic, the strength of the former lying chiefly in the municipal governments, while the principles of the latter found their most significant manifestation in the companies of the Schuttery and Free-Corps. In order to secure to these bodies a more united and effective action, it had been proposed in the foregoing year, that Deputies, chosen by them, should meet periodically, to „consider how they might be best employed either against a foreign enemy, or against any attack that might be made upon the liberty, life, honour and property of the inhabitants."

It was in Utrecht, already become the head and heart of the patriot party, that the first assembly of these Deputies had been held, Dec. 1784 (from whence doubtless the French took the idea of their famous Federation of the 14th July 1790). Now, again, the Deputies of the Schuttery and Free-corps of this Province met those of Holland, Guelderland and Overijssel, in far larger numbers, and animated by feelings not less hostile to the Aristocratic party than the Stadtholderal government. By the act of solemn Confederacy, now framed, they declared, that: „the melancholy condition to which the independence of the Republic and the freedom of its inhabitants is reduced, — not so much by the unlawful demands of an

ambitious Prince, as by the perpetual turbulence of a powerful Stadtholderal party, and the novel pretensions of an aristocratic cabal, to which the former is indebted for its importance, — excites the worst fears for the Commonwealth. The seditious movements evoked from time to time in most of the Provinces, with the view of augmenting the authority of the Stadtholder, the cunning intrigues set on foot for this purpose, together with the violent measures ready to be adopted on the first chance afforded of success on the one side, and on the other the strenuous efforts of the Aristocracy to annihilate at once the power of the people and the existence of the Stadtholderate, and to appropriate to themselves the exclusive enjoyment of freedom, while they amuse the people with phantoms, give only too much cause for the most sinister suspicions."

Enumerating some of the encroachments of the former Stadtholders on the rights and privileges of the burghers, they exhorted all persons to join the Confederacy in defending to the last drop of their blood the republican Constitution of the Provinces; adding that their arms would be a disgrace to the capable and enlightened citizens, *their curule Chairs would tremble under the Governors* who refused.

On these principles the Confederates made the cause of Ondaatje their own. They bound themselves, „for reasons of duty, arising from the reality of the pressing danger," to sustain and defend man by man all who, for their adherence to the constitutional party, were in any way vexed or molested, whether by *aristocratic judicial process* or the excesses of a disorderly multitude, — alluding to some riots of the Stadtholderal party which had occurred at the Hague, and declared that the citation issued against Ondaatje was an open contempt of the popular voice, and the affair of the entire people of the Netherlands. They

appointed a Commission to enter into negotiations on the subject with a commission of the Constituted, and to communicate to Ondaatje the Resolution they had already adopted, which was done orally by their secretary Horn [1]) (June 15th 1785).

It must be admitted, however, that this assumption of participation in political and judicial affairs on the part of a self-created and irresponsible power, claiming to represent armed bodies in the state, was compatible neither with the practical spirit of the ancient constitution of the United Provinces, nor with the theoretical analogy of any free constitution whatever. Neither can it be denied that the sentiments of the Dutch republicans of this period betray much of the vague aspiration after liberty, much of the indistinctness of ideas formed on the subject, much of the heated enthusiasm, amounting to fanaticism, remarkable in the French Revolution of 1789. The language indeed of some of the periodical publications of the day might well have formed, and probably did form, a model for the speeches and writings of the French orators during the latter period.

„A slave," thus does a writer in one of the most popular of these ephemeral productions express himself relatively to the restoration of the burgher-guard, — „a slave, so long as he knows not what freedom is, will never be discontented under the yoke of his slavery; but no sooner has he acquired the smallest idea of Freedom than he feels his chain oppress him; and having once achieved his liberty, should he be invited to resume his former fetters, he will spurn them with abhorrence, and far rather choose a noble death than a low-hearted slavery! Thus it is with our Republic; a deadly lethargy overpowered her; her lawful Rights and Privileges were partly neglected, partly abridged,

1) N. Nederl. Jaarb., Junij 1785. Post van den Neder-Rhijn.

partly wrested from her; yet had not this Republic the name of being free? and, great God! she was a slave! How? Did she not then feel the chains which galled her? No! she slept. But since the Almighty Sovereign of our Fatherland has opened her eyes, now that she feels the oppression of her chains, now that the time has come to break her bonds, shall she sit helpless and allow herself to be surprised once more in her lethargy? No! a true Netherlander thinks too nobly; — he has wealth and blood to spare for Freedom; but is never base enough to endure what the enslaved and oppressed must endure. — By this we know a true patriot: this is the first sign of his patriotic character; — military exercise, he knows, is the nurse of a just peace, as the lasting enjoyment of freedom is the safeguard of our political existence. The enjoyment of peace and liberty is one of the noblest privileges of a Republic; our fathers left not only Freedom as an heritage to their sons, but the sword with which they themselves bravely fought for Freedom etc." [1]).

The same errors and faults; — the same substitution of petty party-views during the progress of the movement, for the high national purposes with which it was commenced; — the same excess of individuality and absence of patriotic self-effacement in its leaders, — each aiming to raise a temple of glory to himself, rather than a temple of Freedom to his country; — the same intolerance of any however slight difference of opinion and incapacity of healing dissensions by mutual concession, which proved so insurmountable an obstacle to the establishment of a constitutional liberty in France throughout the Revolution, was conspicuous during the whole course of ensuing events in the United Provinces. „It is the error of the time," remonstrated a staunch but moderate advocate of popular

1) Post van den Neder-Rhijn, No. 157.

rights, the Councillor Van Haeften, in an address to the Company of Schuttery of which he was Captain, — „that those who desire freedom for themselves, seek to deprive others of freedom. Every citizen of a free State has a right to express his opinion, and a difference of opinion should be no cause of mutual hatred. We should consider whether the fault lies in the will or the understanding of our opponent. If in the understanding, we ourselves are not infallible, and it is our duty to ask our own hearts how, in case we had adopted the same way of thinking, we should wish another to judge us. Reason alone should suffice to defend the true interests of the Fatherland; and so long as liberty, rights and privileges are not assailed by physical force, reason must be the only shield to ward off the attempts of those, who desire to infringe on them. But if physical force, if ambition draws the sword, they must sacrifice life and property, rather than bend their necks to the yoke of slavery. Does not *every* citizen who defends his rights, deserve respect? Far more then the whole body of citizens; and it is impossible to bring the people's representatives into contempt without degrading the people themselves." „Think" — such was the advice, remarkable, as though given prophetically to others besides the Schuttery of Utrecht — „think that you ought never to impute the worst motives to your representatives, when they adopt a measure they deem advisable. It is the misfortune of the period," he asserted, „that otherwise well-meaning patriots seize every occasion of estrangement and bitterness; all are unanimous on the great question of liberty — all are unanimous in their refusal to bow the neck to the yoke of despotism or aristocracy; but they differ mutually as to the means by which the desiderated freedom is to be obtained, and instead of amicably discussing, of persuading, and thus uniting to pursue measures of redress in common, pa-

triots calumniate, execrate, nay persecute each other as the bitterest enemies. Though a patriot should be among the most zealous to sacrifice all his private interests for the liberty of his country, if *he speak a mistaken word*, *or make the slightest false step*, he is calumniated as an evil-disposed man, who in his detestable aims betrays the sentiments of his heart. This increasing mischief is ruining the good cause, not only because as many differing and hostile parties arise almost as there are individuals; but because many who mean well, revolted by the hatred and calumny to which they are exposed, extend the aversion they conceive on this account, to all the friends of liberty, or lose courage to defend her cause: their zeal is extinguished — they withdraw themselves from the defence of Freedom, and are thenceforward content to let matters go their own course" [1]).

But neither on the other hand can the Aristocratic party be exonerated from the charge, brought against them by Ondaatje, of encouraging popular opinion to express itself in so far as it favoured their own interests, and seeking to stifle that expression so soon as it threatened to pass the boundary-line they had marked out for its influence. Conceiving himself specially pointed at in the foregoing address, Ondaatje published shortly after his „Free Reflections," addressed to Van Haeften. Here he proposes three questions. First: „with whom does the error of the time, the desire to obtain freedom and deprive others of it, principally rest? With the Representatives of the people, or the people themselves?" Secondly: „is reason in danger of succumbing to physical force, or has no physical force hitherto existed?" Thirdly: „how must the Government act in the one and the other case?" He contended that, far from desiring their own freedom at the ex-

1) Post van den Neder-Rhijn, No. 350.

pence of that of the municipal Government, the burghers had sought to secure the freedom of the Government as the foundation of their own, in the full confidence that the Government in return would lend its aid to make the people free. „But where," he asks, speaking as in the name of the citizens to the Council, „is the evidence of any such intention on the part of the Government? Did it appear in the Resolutions following upon the return of the nineteen members? In the publication of such resolutions? Have we, in making you independent of the Stadtholder, made you independent also of ourselves? Does your commission give you the right to admit, or not, whom you please into the Senate? Have you the right to refuse all communications from the burghers in your extra-ordinary Assemblies? Is the Council-house yours or ours? Are your affairs transacted there or ours? May we not be present when the defence of our civic rights is in question, and above all in critical cases? May we not go there in person? Where did you get your authority to prevent the people's assemblies? or so to limit their action, that it were better not to assemble at all, than with so little freedom? What then is Liberty? That you desire it for yourselves and deprive us of it? This it is which is the error of the time, the source of contention, the cause of mutual hatred. True it is, that if a man errs from defect of understanding, he is pardonable; but is he pardonable, if he err wilfully?

„What is the reason (he quotes from the Abbé Raynal) of the perpetual contradiction between the principles and conduct of rulers? As long as the burghers laboured in assisting the Government to liberate itself from fetters which rendered the recovery of its original significance impossible, so long did the Government praise the zeal and patriotism of the burgher; far from accusing him of seditious principles, it fostered his zeal; the people's voice

was recognized; the burgher was honest, exemplary, meritorious. All was excellent, so long as they trod the same path; but as they approached a certain cross-way, where two different interests pointed to two different roads, it appeared as though they could not permit each other to choose the best. It was then discovered that some had determined to take the way, opposed to the popular will and most profitable to themselves. At once harmony began to cease; the multitude formerly qualified to participate in affairs, were now incompetent; all which in less enlightened times appeared well advised, was now inconsiderate; the popular voice, which received its right of citizenship at the hands of those to whom it was serviceable, lost the right so soon as it began to be heard in its own cause.

„Secondly: „Is reason in danger from physical force?" It is difficult to suppose the existence of physical force, without at the same time supposing the duty of citizens to withstand it with all their strength. Citizens may act defensively, but never offensively; there is no illegality in defending the law; to oppose the abuses of government is the best way of supporting the Government. Of what use are laws and liberty to us, what peace and benefits do they procure us, if they depend upon lawless humours and tyranny? Does not one who makes war upon me, give me the right to make war in return? If no other means remain, can one do aught else, than repel force by force?"

The third question: „How must the Government and burghers act in the one and the other case?" he leaves to other writers in the same periodical to answer, whom he exhorts to apply all their efforts to carry into effect the „Fundamental Restoration" of the representative form of government, in Utrecht especially; *for with Utrecht the Republic of the United Provinces must stand or fall* [1]).

---

2) Post van den Neder-Rhijn, No. 353, July 10th 1785.

But to return to the knotty point of the Citation. Besides the embarrassments created by the number and quality of those who constituted themselves defendants in the suit, the case itself presented some inherent difficulties. It was contended by Ondaatje and his friends, in a petition to the Council, that as matters stand between the Deputies of the people and the Council, their representatives, it was not of a judicial, but altogether of a political nature; and that moreover, as the nine Sheriffs (Schepenen), composing the Court of Justice (Geregte), were among the seceding members; they had by that act rendered themselves parties, and thus were disqualified from sitting as judges in the cause. The petitioners therefore proposed, that nine persons should be nominated by the „Constituted" and „Commissioned," and nine by the Council, out of which number of eighteen, the Stadtholder should select the judges. Meanwhile, the States of the Province, hoping to conciliate matters, resolved that a Committee should be appointed to inquire how the impartial administration of justice might be best maintained, and that the High Bailiff should be requested to defer the prosecution of his suit against Ondaatje, till the Committee had made its report. Notice to this effect was accordingly communicated to him by the High Bailiff, but received by no means with the complacency expected. The „Constituted" replied by an urgent address to the municipal Council, praying that, since it was repugnant to all principles of justice that an individual should be made to suffer for so long a period the injury and discredit of a judicial process hanging over him, — a discredit in which many hundreds, nay, thousands of citizens shared, — they would command the Burgomasters to make a report thereon immediately, or fix the time of a week peremptorily for the final termination of the matter. Thus pressed, the Council resorted to the temporizing expedient of

prescribing to the „Geregte" an actual suspension of the cause for six weeks [1]).

In order, at the same time, to give a fatal shock to the popularity of Ondaatje, and deprive him of the efficient support of his party, reports had been industriously spread by his enemies, that, under the appearance of zeal for the interests of the citizens alone, he was in reality one of the secret agents of the Stadtholderal Court [2]). This cruel and unjust suspicion he repelled with earnest indignation in a paper entitled: „Thoughts communicated to a certain Company by P. Philip Juriaan Ondaatje," and published in the „Post van den Neder-Rhijn."

„I have ever been of opinion," he says, „that it is the business of our brave burghers to obtain a *fundamental restoration* of their civil Liberty. I have ever imagined that the foundation upon which the restoration of our affairs must rest, is principally to be found in the *entire annihilation* of the Stadtholderal influence on our representative Government-Colleges, whereby the Stadtholder, *as Stadtholder*, might be continued in his dignity, being deprived only of the means of *constantly working us mischief*. I have ever been of opinion, that all the inalienable rights of our freedom and independence dwell in the bosom of our citizens, and that it belonged to us alone, burghers, to entrust the exercise of these rights to whom we choose, whether to ourselves, to our representatives, or to the Stadtholder, accordingly as we conceive that they may be entrusted the most safely and beneficially, *without injury to our civil freedom*. — Therefore I have always thought that our good citizens should make it their first care to be master of their rights, as well as of the power of committing

---

1) Chalmot, Verzam. van Stukken, No. 2208. N. Nederl. Jaarb., Aug. 1785, p. 1135, 1171.

2) Haagsche Courant, May 1785.

the right of exercising them to whom they will; and that accordingly they might proceed to the limitation of persons and times to whom and for how long they should abandon such right; when they are minded to make no use of it themselves, they reserve the power of surrendering it to whom and when they choose. But, my Lords! the citizens seem to be in difficulty as to *how* to make themselves master of their Rights, before they can decide as to the right of exercising them. And for this they have to thank their differing counsellors: one advises them to have recourse to the Stadtholder, another, the contrary; and who advises best? The question is, — must a Fundamental Restoration find place? Yes! Is the Stadtholderal influence over our Government-Colleges found to be prejudicial to our civic liberty? I prove to you by experience, I tell you distinctly, yes! Must then the foundation of our „Fundamental Restoration" be the entire abrogation of that influence, so that it shall be able to do no evil? Yes! Must we then invoke the Stadtholder to assist in laying this foundation, that is, to contribute to the diminution, the abrogation, the annihilation of his own influence? [1]) Would this not be idiotcy itself? Does it not immediately strike one? Is it humanly possible to suppose that the Counsellors of the Stadtholder, who must desire to restore him at any price, will help to deprive him of that which might place him in a position to be restored? Is it morally possible? Are all the advisers of the Stadtholder, who have at once caused his ruin and risked the Republic, to pursue their own advancement, suddenly seized with compunction? Or can I confide in them, because they have had recourse to one of our friends,

---

1) Missive van den Heer Erfstadhouder aan de Bondgenooten, 26 April 1784. *Memorie van den Heere van de Marsch*, Bijlage No. 15, p. 274 (Duinkerken 1791).

who thereupon openly espoused the cause of the Stadtholder, and openly professes to have done so? For my part I mistrust such fair words; flattering promises go for nothing with me; proofs must be at hand, whereby my former mistrust of the rectitude of the Prince's Counsellors may be entirely obviated, and a *new* confidence in their love of the people fully confirmed. And so long as these proofs are wanting, I mistrust all promisers who have their own objects in view: „Fistula dulce canit, volucrem dum decipit auceps!"

„So long as the remonstrating citizens are within the time during which the result of the deliberations of their representatives is to be awaited, so long the possibility remains to them of being restored to their original rights; and for so long would recourse to force or even to preparations for force be injurious to the good cause, and evince the deepest distrust of the honour and patriotism of our Government. Of this nature I consider a recourse to the Stadtholder. We have no need of the man to force our Government to satisfy the desires of the citizens. We trust the Government, that they will be mindful of their oath and duty in the fundamental restoration of our civic liberty; that they will remain consistent with themselves in what they assert, that the origin of all power lies in our bosom, and that they are temporary executors of the Right, which is committed to them by our authority until public revocation, and that they neither can nor will take any resolution, concerning the introduction of a new Government-Regulation, without the preliminary assent of the people, to which, express or tacit, they themselves in other cases have often appealed. And suppose the Government, abandoning all these principles, should undertake to force upon us a Regulation, diametrically opposed in the most essential particulars to that which we desire, still we do not need the Stadtholder to bring the

Government round to the contrary. To invoke the help of a stranger is to incur certain damage; the Stadtholder must remain a stranger relatively to our domestic rights; he has nothing to do with our domestic affairs, and if he once has a finger in them, his hand follows, and with it the hands of all his minions. Farewell then civic Liberty! But what else can be done? No force! But the Government acts forcibly? *Is it so?* It is a direct declaration of war by the Government against the people; but in such a case quite other measures must he pursued than an appeal to the Stadtholder. It is an undeniable truth that the Confederacy is deeply interested in the restoration or annihilation of civic Liberty; all the eyes of this Confederacy, I think indeed, of the entire united people of the Netherlands, are fixed on Utrecht It is true that one member may not interfere with the domestic affairs of another; but each Town, each Province, is jealous of its own civil rights; and if one is violently attacked, the other must assist her; for then the case occurs of: „Jam tua res agitur, paries dum proximus ardet." May we not then argue in the following manner? „The Utrecht Burghers are summoned by the Sovereign to declare their legitimate complaints against the prevailing form of government. In this summons are comprehended two things; first, the admission that the Government-Regulation is defective, and, as the sovereign itself subsequently expressed it, far from conformable to the government of the Province such as it was of old time (certainly between the period of 1034 and 1528 when a democracy by representation prevailed [1]); for other periods have been times of tyranny either on the side of the Monarch, or by exchange, of despotic oligarchs; otherwise

1) Adrianus Hoevenaar, *Rechtmaatige en vrijmoedige verdediging* (Duinkerken 1791), bl. 93. „Van den jare 1268 tot — 1528."

the following would not apply). On the contrary the Regulation of 1674 wholly differs, and in many respects is oppugnant to the Privileges, Immunities and Rights of the nation. Secondly, there is comprehended in this solemn summons a full admission that the people has the power to remedy these fatal defects, yea even, as it follows from the nature of our Constitution, to change the whole form of government, and substitute another in its stead. — I will admit for a moment that the remonstrating portion of our citizens do not represent the popular voice, because the silent part may as well be supposed satisfied with the Regulation of 1674, as desirous of joining the majority of remonstrating citizens in order to obtain a new Government-Regulation. — But, besides that this is to assert that the silent portion is satisfied with a Government-Regulation which, according to the judgment of the Sovereign, is contrary to the original government of this Province, and in many points of view oppugnant to the Privileges, Immunities and Rights of the nation; — that position falls of itself, when we remark, that among the remonstrating citizens two parties have arisen, who differ from each other in the most essential points of grievance, and of which the majority is and remains the voice of the people, so long as the silent part does not unite itself with the minority in order to turn the scale, or at least diminish the majority. Suppose now the Constitution to exist as the creation of the people; — suppose the majority of our remonstrating citizens as representing this people; — suppose the purpose of the government as opposed to the people's interest, — suppose lastly an open declaration of war on the side of the Government against this people, — then the well-known saying of Hutcheson applies: *Nothing can be more faithless or rash than for those to whom any power is entrusted for the people's safety and advantage, to attempt to retain that power by force and from*

views of private interest, when it has become prejudicial to the people. It were rather to be wished that such granted power might be recovered by means of negotiation than by force; also it behoves men, if they have the slightest regard for the general welfare, not immediately and for slight causes to have recourse to means of force and civil strife: yet, when it is evident that the people's freedom and welfare cannot be sufficiently secured, and that greater and more lasting evils may arise from the existing form of government, than from a violent revolution of affairs, then at last it is allowable and praiseworthy to hazard every thing, and to change the form and mode of government by any possible means. Not by applying to the Stadtholder, — that is an extremity which does not accrue until nothing else remains, — but by adopting the most moderate course of resistance, so that some measures may be devised other than those of force, which will happen so soon as it is discovered that the citizens will, if *driven to the necessity*, make use of measures of force. Time erelong will show; and prudence bids me be silent until then, and not yet to suggest these means, but to conclude with the following words from Hutcheson: *A general outcry has been raised against the doctrine of the Right of the people to offer resistance in certain cases to their rulers, as if from its nature productive of continual disorders and rebellions, whereas the exact contrary is well known. Such misfortunes are rather caused by the contrary doctrine, which gives bad governors an unlimited license, and causes them to trust to a conscientious subjection of the people, which is opposed to nature and sound reason, while they give free rein to tyranny and oppression* [1]."

---

1) Franc. Hutcheson, *Philosophiae moralis institutio compendiaria*, Libris III, Glasguae 1545 (Lib. III, cap. VII).

CHAPTER III.

CONTENTS.

Proceedings against the „Constituted" and „Commissioned." — Their protest. — Qualification of the Commissioned declared insufficient by the Council. — Confirmed. — In what manner. — Council blockaded in the Town-hall. — Agency of Ondaatje in the affair. — Stadtholderal-party gains ground. — Proposal of Accommodation. — Burghers again blockade the Council. — Council forced to yield. — States condemn its Resolution. — Threaten to remove their assembly to Amersfoort. — Hostile appearances. — „New Regulation" sworn to. — Diversity of sentiment among the popular party. — „Commission of sixteen." — Council refuse to administer the oath to them. — Oath administered by Officers of the Schuttery. — Members of government expelled, and others chosen. — Their installation. — Libels on Ondaatje. — Violence of the press. — Exultation of the Patriot-party. — Ondaatje receives a Doctor's Degree at Leyden. — Rupture between the City and States of Utrecht. — Schism in the States. — States at Amersfoort and at Utrecht. — Movements in the other Provinces. — Animosity of the Province of Holland against the Stadtholder. — Abortive attempt at mediation. — Utrecht prepares for hostilities.

The most strenuous efforts were now made by the Aristocratic party to annihilate the influence, or, if it were possible, the existence of the Constituted and Commissioned. As their agency was chiefly exerted through the medium of Petitions, the States of Utrecht hesitated not at the adoption of a measure, unheard of in a free Republic, — that of depriving the people of the right of

petitioning at all, by a proclamation declaring that the framers and signers of petitions, as well as those who went about to procure signatures, should be punished without mercy as promoters of sedition and violators of the public peace and of the confidence and respect due to the Government [1]). At the same time the Council of the City attempted to get rid of the obnoxious bodies by a side-wind. In publishing the „Draught-Regulation," reformatory of the Regulation of 1674, for the approbation of the burghers, they decreed that each burgher must state any objections he might have to make, individually, within fourteen days; — that no deputation or procuration should be permitted, and that all such as did not deliver their written objections into the hands of the Secretary of the municipal police within the given time, should be held to have acquiesced in the Draught-Regulation as it stood [2]).

Fully aware of what was meant by this provision, the „Constituted and Commissioned" delivered an animated protest to the effect, that the resolution to admit of no deputation or procuration, was derogatory to the rights of subjects under a despotic monarchy, far more to the rights of a free and independent people, from whom alone all power proceeds; and that it was in express contravention of the former plan, laid down by the „Great Worthies" themselves. — Nor was it credible that the Council would have intended, thus covertly to deprive of their position those, whom so lately as the 14th of February preceding they had solemnly acknowledged as representatives of the burghers and inhabitants of the city. They therefore besought the Council to receive their considerations and objections on the subject of the Draught-Regulation in this character, and that, if the members en-

1) Res. in N. Nederl. Jaarb., Julij 1785.

2) N. Nederl. Jaarb., Aug. 1785, p. 1070.

tertained a contrary purpose, they would at once inform the petitioners, so that they might bring the fact to the knowledge of their constituents, who otherwise might be depending on their services; and who in that case would lose no further time in devising what was best to be done [1]).

As it was an undeniable truth that the Council had recognized the legality of the „Constituted," it might appear a sort of stultifying itself now to assert the contrary. But no such difficulty existed as to the „Commissioned"; and against the Commissioned therefore the blow was aimed. The Council declared that their qualification was neither regular nor sufficient; and that they must return the next day with more legal proof of their powers. Probably the members imagined that the time was too short to admit of the Commissioned obtaining the confirmation of their qualification from the Schutterij; and that, being thus constrained to appear the next day before the Council without it, occasion might hence be taken to refuse to recognize them as invested with any commission at all. If such were the idea of the Government, they were signally mistaken in the men with whom they had to deal.

At a very early hour the next morning, the Schutterij, having been warned the night before, mustered each of the eight companies at the place of meeting in its ward (wijk), unarmed, but in full number and with its two „Commissioned." Thus separately they were asked: „whether they recognized the sixteen „Commissioned" as commissioned by them, and whether they approved of the protest delivered to the Council on the previous day?" An unanimous shout of „yes" answered both questions. The choice was then proposed as to whether they would pass an act of qualification, or accompany the Commissioned to the Town-hall, in order to confirm by word of

1) N. Nederl. Jaarb., Aug. 1785, p. 1096.

mouth all the acts of that body. There was small doubt as to which course would be preferred. They unanimously chose the latter. All the companies marched into the „Neude," a large open space in the centre of the city, whence they proceeded to take up their position in the streets leading to the Town-hall. Here being joined by an immense concourse of people, they awaited the issue of the conference between some deputies, they named for that purpose, and the Burgomasters who were then sitting. The Deputation informed the Burgomasters that the Schutterij had not passed a formal act of confirmation of the powers of the „Commissioned," but that they were close at hand, ready to make a personal declaration to the effect that they considered them „duly qualified to represent their interests," and to confirm this declaration by their signatures. The Burgomasters however were anything rather than disposed to require so emphatic a manifestation of the sentiments of the Schutterij; they professed themselves fully convinced as to the legality of the „qualification" of the „Commission of sixteen," and engaged to make a corresponding report to the Council.

In the position however in which the Commissioned found themselves placed by this concession, nothing less would satisfy them than a signal triumph over the Government. They insisted that an Assembly of the Council should forthwith be held, in order to pass a Resolution declaring the legality of their qualification, and a copy thereof be given to the people. The Burgomasters expressed their inability to comply. The crowd outside sent word that if they persisted in their refusal, they should be declared to have forfeited their senatorial offices. Forced to yield to the pressure, the Burgomasters summoned an Assembly of the Council (at 12 o' clock), where the desired resolution was passed. Still this did not suffice. The people, now amounting to about two thousand, comman-

ded the Deputation to signify to the Council, that they insisted upon knowing what was their opinion concerning the protest delivered by the Commissioned the day before. It was acknowledged as valid, and a declaration to that purport was delivered to them. They then proceeded to demand that the obnoxious Proclamation against petitions should be withdrawn; and with this behest also the Council was fain to comply. At length the people, finding no further requisitions to make, quietly dispersed. „Among the most active in addressing the people" — thus in mocking terms we find it recorded in one of the most virulent contemporary publications of the Orange party, — „and in taking care that among so large a multitude everything should go on regularly, was the renowned people's friend Ondaatje" [1]). The Council subsequently issued another proclamation concerning the Draught-Regulation, in which the obnoxious restrictions were omitted [2]).

But unfortunately by these dissensions the „Patriots" were unconsciously playing the game of the Stadtholderal party. How much of their lost ground the latter were thereby enabled to regain, became evident, when the day arrived for the annual change of the Senate — that is the Burgomasters and the Sheriffs — and the renewal of their oaths by the whole Council. The Regulation of 1674, the Charter as it might be termed of the Stadtholderate, the object shortly before of such universal reprobation, was sworn to by thirteen of the forty members unconditionally, and by the majority, until they were released from the oath by the States in conjunction with the Stadtholder; which, as it was a contingency never likely to happen, amounted in fact to the same thing. A large majority also resolved to acknowledge his right of filling

1) Haagsche Courant, Aug. 1785.

2) N. Nederl. Jaarb., id. p. 1113.

up vacancies as they occurred; an act which William 5th had anticipated by bestowing the post of senator on one of his partizans J. F. Odé [1]).

Of even more significance was it, that a proposal he had made in the previous August to the States of Utrecht, to send some members to the Hague for the purpose of devising in conjunction with him measures of accommodation, and which had been accepted by the States, was now after a period of four months of delay and hesitation acceded to by the Council of the City [1]).

Entrusted to a Commission named by the States, the cause of the citizens of Utrecht must be inevitably and utterly lost. The first Order, — the „Elected" or Clergy, was at all times wholly subservient to the Stadtholder; the Nobles had gradually withdrawn themselves more and more from the popular party which they had at first favoured —, and there was therefore no question that the so-called Accommodation would be nothing else than the confirmation of the obnoxious Regulation of 1674 in all its essential points. Twenty months of hope and expectation had elapsed since the first earnest summons of the Government calling upon the people to declare their grievances. That the obloquy with which the „Regulation" had been — deservedly it was considered — loaded on all sides, — that the flattering prospects held out of a Fundamental Restoration of the people to their rights and privileges, should end in this, was too much to endure. It was resolved to force the Council to retrace its steps; and in the means they adopted to this end, the Utrechters manifested that singular persistence of character and power of passive resistance, remarkable in the history of the Dutch nation.

On the 18th of December a notification was sent by

---

1) N. Nederl. Jaarb., Oct. 1785.

2) N. Nederl. Jaarb., Nov. 1785.

some of the leaders of the popular party, among whom, though their names are not specified, we may reasonably conclude that Ondaatje was not the least active, to all the houses in the eight wards of the city, inviting the citizens to repair to their usual places of assembly at eight on the following morning. They met in numbers amounting altogether, it is said, to five thousand men able to bear arms [1]). A projected address from the Constituted and Commissioned to the Council was read aloud to the inhabitants of the wards separately, praying that „a satisfactory account be given concerning the Resolution of the Council as to the negotiations at the Hague; and that the new Regulation relating to the municipal Government, agreed upon between the Council and the citizens, should be decreed and published, so as to be sworn to and put in action within three months." This was unanimously approved of, and the companies marched as on the previous occasion to effect a junction in the Neude. Hence having divided themselves into four detachments they proceeded to blockade the principal streets leading to the Townhall [1]). From this position they despatched a Deputation, four and thirty strong, to present the address to the Council, already assembled, and to demand a speedy answer. But the answer was long in coming, and when it did appear, proved evasive and unsatisfactory. The people therefore — the Council having broken up their sitting — insisted, that the Burgomaster should immediately summon an extraordinary assembly. He appointed one for the same afternoon. The multitude patiently awaited the hour, but, when it arrived, so many members were found to have absented themselves, that the remainder declined

---

1) Post van den Neder-Rhijn, Dec. 1785, bl. 849.

1) The Ganzenmarkt, Minnebroederstraat, Korte Jansstraat and Oud Kerkhof.

to take a final resolution on a matter of such importance, and postponed the question to the following day. The Deputation peremptorily refused to communicate to their constituents intelligence of this resolution, and four of the most popular members of the Council were therefore solicited to undertake the task [1]). They were received with cries of — „they cannot go — the thing must be done to night, we have waited the whole day — it lasts too long" etc. It was now eight o' clock in the evening. The short light of the winter's sun had for some hours given place to the glare of flambeaux and torches; the cold was intense; the people had stood there from early morning; but it was not until a solemn promise had been given, that the Council would meet the next day and come to a final decision on the matter, that they could be induced to separate. In the periodicals of the time, published by the Orange-party, they are accused of having committed outrage and excesses; but the extent of damage done was that the cloak of one of the Burgomasters was torn, and even this appears to have been accidental. Certain it is, that subsequently when accused of having kept the Council in terror, they were able to appeal to the letter of the law, to prove that no force or violence had been employed [2]).

Early as the Council met on the following morning, Dec. 20th, they found the people already before them, stationed as on the previous day in the streets leading to the Townhall. After some hours debate, the Council passed a Re-

---

1) One of these was Van Haeften, the author of the Address to the Schutterij, quoted in a previous page. The other three were Van Eyck, De Ridder and Smissaert; the last a constant friend and coadjutor of Ondaatje.

2) N. Nederl. Jaarb., Dec. 1785. Post van den Neder-Rhijn, ib. Haagsche Courant, ib. Defensie van Ad. Hoevenaar, No. 363.

solution, that they would use their utmost endeavours to obtain from the States a release from their oath to observe the Regulation of 1674, and to carry the new Regulation into effect within four months. This resolution they placed in the hands of the Constituted and Commissioned, with an entreaty that they would make it palatable to the people. Their answer, given in writing, declared that the citizens were not satisfied with the Resolution, but insisted on exact compliance with the terms of the petition presented the day before. Hereupon three of the Councillors themselves were commissioned to proclaim the Resolution to the crowd outside; but they returned with the intelligence that all attempts at egress were vain. The people did not maltreat them, nor thrust them back; but they wedged themselves to closely together that it was impossible for the smallest object to pass between, and told them that not a single member of the Council should be permitted to leave the Town-hall, till the burghers had received full satisfaction in every particular. The idea of wearing out the patience of the besiegers was utterly hopeless. There they stood. They would neither move nor commit any act of disorder, which might render them amenable to the law. Nor would they allow themselves to be provoked by the gibes and jeers of the Councillors, one calling out to his colleagues to „hasten their deliberations lest the Majesty of the people should take cold," and suchlike irritating remarks [1]). „In this perplexed situation of affairs," therefore, „and for the prevention of evils which could have no other than the most pernicious results", as they expressed it, the Council declared „that nothing remained for them but simply and literally to conform to the wish of the requisitionists." Even yet however the people were not satisfied, until the Registry of the

1) Politieke Kruijer, No. 308.

Resolution was submitted to the inspection of the Constituted, and an authentic copy on parchment delivered to them [1]).

But again the burghers had to encounter the animosity of the States of the Province, who condemned the Resolution of the Council as invalid, and extorted by the violence of a seditious multitude, and refused to name deputies to the conferences at the Hague till it was withdrawn. They further resolved that if it were not withdrawn, the sittings of the States should be transferred to the neighbouring city of Amersfoort.

The stigma thus cast on them by the States was angrily repelled on the part of the burghers. They insisted that themselves and the Council were perfectly agreed as to the new Regulation; the only question being whether it could be enforced until the latter were released by the States from their oath to that of 1674. The States in their reply, did not let slip the opportunity of aiming a shaft at Ondaatje, observing that they „had never accused the citizens in general of sedition, but that the doings of the 19th and 20th of December were attributable only to some restless men, strangers, or *those who had been but a short time burghers*" [2]).

There was deep significance in the threat of the States of removing the Assembly to Amersfoort, since events there had manifested pretty clearly the intention of the Stadtholderal-party to resort to physical force. In this town the majority of the municipal Government had not only refused to acknowledge the qualification of the „Constituted," whom the burghers named to present their petition of grievances, but had sent to solicit the Stadtholder for

---

1) N. Nederl. Jaarb., Dec. 1785. Notulen op het Stadhuis te Utrecht, Deel 2, Stuk 3, No. 7.

2) Res. in N. Nederl. Jaarb., March 1786.

a detachment of troops to support them against the citizens; a requisition acceded to with so much alacrity, that within two days a body of eighty horse and 320 foot entered the town. This circumstance excited the most vivid alarm among the citizens of Utrecht; they doubled the patrol and the watch at the gates; sent messengers in all directions to ascertain whether military were approaching the City. Numbers daily mounted the lofty tower of the old Cathedral (Dom-toren) to scan with anxious eye the vast circumference of flat country it commands; and the newspapers were filled with paragraphs appealing for support to all patriots in the other provinces of Holland.

In this posture of affairs the term appointed for introducing the new Regulation, the 20th of March, was looked to with feelings of doubt and apprehension on all sides. Pacified, however, by the assurance that there was no reason to fear the approach of troops, the people, when the day arrived, played out their waiting game with their usual imperturbable patience. To avoid the imputation before cast on them of extorting the resolutions of the Council by terror, they forbore on this occasion to blockade the Town-hall, but remained stationary on the Neude. Here they continued, in defiance of an unceasing storm of wind and driving snow, immoveable during fourteen hours. To the first proposition made by their deputies, that the Council would themselves take, and administer to the Schutterij, the oath to observe the new Regulation, the customary answer was, after a long debate, returned: that they must first be released from their present oath by the States [1]); which, as there was not the slightest probability of the States consenting to do, was in other words to defer the period of compliance to the Greek

1) Extra-Utrechtsche Courant, Maart 25, 1786.

Kalends. Accordingly the burghers, declaring that all the endeavours of the Constituted and Commissioned to obtain the introduction of the New Regulation having proved fruitless, and the Council clearly evincing, by the dilatoriness and hesitation of their proceedings, their disinclination to procure the enjoyment of it to their fellow-citizens, themselves pronounced the Regulation annulled and of none effect. The Council on the other hand persisted in their resolution [1]).

At length, however, the night advancing, a sort of compromise was entered into. The Council consented to permit such of their body as chose to take the oath to do so, while the burghers engaged not to insist upon it from the rest, until after the next annual change of the Senate, provided they were permitted in the interval to enjoy the benefit of the New Regulation. Twelve Councillors accordingly took the oath in the presence of two Officers from each Company of Schutterij, after which three of their number (De Ridder, Van Haeften and Smissaert) proceeded to the Neude, and by torch-light administered the same to the Companies of the Schutterij [2]).

This success, such as it was, inspired the burghers with the highest exultation. They congratulated each other on their deliverance, as they termed it, from Stadtholderal and Aristocratic tyranny: — the prudence, courage, moderation and patience of the people were loudly extolled; and a medal was struck to commemorate the event, representing the „Maid of Utrecht" standing before the altar of Liberty with a copy of the New Regulation in her hand, and on the reverse a civic crown of oakleaves with the motto: „Utrechts burgher-schutterij swore to the Regulation

---

1) N. Nederl. Jaarb., March 1786.

2) Opregte Nederl. Courant, Maart 23, 1786. Extra-Utrechtsche Courant, Maart 25, 1786. Post van den Neder-Rhijn, No. 439.

in the Neude 20th March 1786 at half past ten in the evening."

The feeling however was far from being universal even among the popular party. Some of the most respected and moderate of the Officers of the Schutterij resigned their posts, five in one Company (the Bloedkuil) refusing to take the oath to observe the new Regulation. Ondaatje, on the contrary considered, that if the liberties of the people were to be contended for at all, it should be done with steadiness and energy; that if the new system were really to come to fruition, no more favourable time than the present was likely to occur for enforcing it. To him therefore the late proceedings were in the highest degree gratifying. He now permitted himself to be re-instated in the post which disdain of the lukewarmness of his partizans had before prompted him to resign. He was chosen „by the brave burghers of Utrecht as the most meritorious of her citizens" Captain of his former company of the Zwarte Knegten, with his friend Liebeherr as Lieutenant, in place of those designated as the „runaway officers" [1]).

The compromise was in fact a mere palliative, tending but to create further complications, as became at once apparent when the burghers began to act on the strength of the engagement which promised them the enjoyment of the New Regulation. By the 4th article it was provided, that the office of Councillors in the municipal Government should be for life; and — by way of a counterpoise to the necessarily aristocratic tendency of such a body — the burghers were to choose a Commission of sixteen persons, two out of each „wijk" to watch over their rights and interests; their term of office being four years. Naturally therefore the first, though by no means

1) Opregte Utrechtsche Courant, Apr. 6, 1786.

hasty act, since an interval of three months was suffered to elapse, was the choice of this Commission. The members were chosen, but to get them sworn in was quite another matter. An application to summon an extra-ordinary assembly of the Council for the purpose was not only refused, but the Council on the proposal of Pesters, resolved that no extra-ordinary assembly whatever should be summoned, unless the questions to be discussed were first agreed on; thus altogether precluding the granting of such in compliance with the solicitation of the burghers [1]).

Provoked beyond the bounds of reason at finding themselves thus in a manner duped, the burghers began now to resort to acts, prompted rather by the impulse of passion, than directed by a purpose of considered results. It is impossible either to justify their conduct, or to help admiring the measured pace and methodical regularity with which they proceeded to overthrow their Government, to put an end to the existing order of things, to change the constitution of their city and, as far as in them lay, of the whole nation. Three days after the notification of the above Resolution, the Commissioned read aloud to the burghers, assembled in their several „wijks" or wards of the city, a Declaration purporting that if the Council did not administer the oath to the newly-elected „College of Commissioned" within four weeks, the burghers would put themselves in possession *ipso facto* of the New Regulation, „which can no longer be withheld without the highest injustice;" would declare all the recusant members to have forfeited their posts, and choose others in their stead [2]).

This Declaration Ondaatje was commissioned by his company the Zwarte Knegten to present to the Council; but,

---

1) N. Nederl. Jaarb., Julij 1786. Bijlagen tot de Post van den Neder-Rhijn, St. 23, p. 38, 47.

2) N. Nederl. Jaarb., Julij 1786, p. 685.

fearing probably to make that which was in itself sufficiently invidious still more so, he declined the office [1]). The unanimous answer of a full Council was, with the exception of seven, a flat refusal.

But the burghers manifested neither hesitation nor delay. The very day after the expiration of the prescribed four weeks, they passed a resolution to assemble on the morrow in the Neude, and sent a citation to the Government to appear. Early in the morning the eight companies of Schutterij, together with the „Exempt" and „Redeemed" [2]), marched, armed, with trumpets sounding and banners flying, to the place appointed, where, having stationed themselves in a circle, proclamation was made at the four corners of the Neude, calling on the Burgomasters and Councillors to appear within the circle and administer the oath to the Elected College of Commissioned of the city. Five only answered the summons [3]); who, having consulted together a few minutes, professed themselves not in sufficient number to administer the oath. Accordingly the oldest and youngest Captain and Lieutenant took upon themselves to perform this duty, the whole multitude standing around bareheaded. An act, termed an „Insinuatie," was then read aloud, depriving of their posts the recusant members of the Council and warning them that if they appeared in any future assemblies of magistrates or police, they would have only themselves to blame for the conse-

---

1) 's Gravenhaagsche Courant, Julij 5, 1786.

2) The popular assemblies of this period are usually spoken of by contemporary authors as composed of „Schutters, Exempt and Redeemed." The Exempt are those citizens excused on account of age, profession or other cause from the duty of watch and ward; — the Redeemed, those who had freed themselves from the liability by payment of a sum of money. I have used the general term „burghers," because all or nearly all were included under one or other of those classes.

3) Van Eyck, De Ridder, Van Senden, Smissaert and Van Haeften.

quences. The Councillor Van Eyck was named governor of the City [1]).

But the work was not yet complete. Fifteen new members of the Government were chosen in place of those expelled, whose installation into office it was determined to celebrate in the most public and imposing manner.

The day appointed for the ceremony was ushered in by the firing of cannon, on which signal all the town-gates were closed. The Schutterij marched to the Neude in full military array, and with the silver medal struck in commemoration of the 20th of March hanging by a red and white ribbon about their necks. They and the people formed a large circle all round the place. On an elevated platform in the middle stood a table covered with a green cloth. The newly elected Councillors were escorted from the Town-hall to the Neude by a company of Schutterij, and on their arrival were placed together with the „sixteen Commissioned" within a smaller circle formed by the Officers. The commissioned then informed the Officers that they had examined the qualification of the Councillors chosen and found it perfectly regular; and there was nothing therefore to prevent their being sworn in.

The Officers having asked the Elected, if they were willing to take the oath, and receiving an answer in the affirmative, led them up to the table, and ranged themselves at the opposite side. The oath was then administered. Its tenor differed little from the ordinary formula, save in the engagement to permit no interference with the right of the burghers to choose their own Government; to admit none but citizens to municipal offices, and punctually to observe the new Regulation. During the whole proceeding a dead and unbroken silence had prevailed amongst the multitude of spectators, who stood uncovered around.

---

1) N. Nederl. Jaarb., Aug. 1786.

Scarcely was it ended, when a loud and prolonged „Hoezee," the emphatic acclamation of the Dutch people, rent the air. The new Councillors were then conducted in their carriages amidst the firing of artillery, by the whole body of Schutterij, through the principal streets of the city and to the Town-hall, where they were welcomed by a band of music. A third discharge of cannon announced to the inhabitants the first sitting of their chosen representatives. Crowds from far and near, natives and foreigners had collected to witness the singular phenomenon of the principle of municipal government thus practically asserted, — the old autocratic idea of the Dutch political mind realized to the utmost limits of its comprehensiveness. Among not the least interested of the spectators was John Adams, at that time ambassador from the United States to the Court of London [1]).

How effective an agent Ondaatje was in these doings, may be judged of from the bitter vituperation with which he was assailed in the periodicals published in the interests of the Orange-party. „Several of the Officers and burghers," says a writer in the Gravenhaagsche Courant (July 5th 1786), „expressed themselves strongly against this foolish scheme (the resolution to declare the Councillors deprived of their offices) and protested they would not vote for it; whereat some Officers experienced outrageous brutalities from a stranger blown over from the East-Indies, Ondaatje. In the assembly of the company of Sovereigns, the Zwarte Knegten, there were only two Officers present, W. Post and Booi, the rest being unwilling to meddle with such dirt. The Officer Booi having read the project aloud, W. Post proposed the question for the consideration of the people, whether they would vote for such a scheme? adding, that for his part he could not agree to it for various

1) N. Nederl. Jaarb., Aug. 1786. Vad. Hist., Boek 34.

reasons, but left them to act on their own responsibility. He was supported by Booi, but was attacked in a brutal manner by the above-mentioned Ondaatje, the consequence of which was that both Post and Booi went away; whereupon Ondaatje and Dr Van Loenen were commissioned to deliver the project to the Council on the following Monday; — they both however resigned their commission the next day." „This famous seditious manifesto," it is again observed in the same publication (July 10th), „has caused the greatest confusion, particularly in the company the „Zwarte Knegten," since extreme dissatisfaction has arisen between same hotheads in the company — under the conduct of the foreigner Ondaatje from the slave's land [1]) — and the Officers, who were threatened by this same Ondaatje with a dishonouring cassation, as soon as this Seigneur with his comrades should have obtained supreme authority." He and his friend Liebeherr were constantly represented as strangers who, having nothing to lose, desired to shake the foundations of all governments, and to prolong public disorders; and who, being themselves loaded with debt, would fain bring about the ruin of the Utrecht-citizens [2]). The greatest contempt was affected not only for his person and character, but for his talents; though, as it was truly remarked, people do not usually occupy themselves so much with those they really despise [3]).

Unhappily, malignity on the one side was met by violence and menace on the other. „Most important shall this moment be" — in such a strain runs the most read, but by no means the most virulent of the ephemeral pro-

1) Ceylon might then, perhaps, have been called slave's land, as the slaves were made and owned by the Dutch themselves.

2) 's Gravenhaagsche Courant, Nov. 6th et passim.

3) Opregte Nederl. Courant, Dec. 23, 1786.

ductions of the day — „for those who, forsaking their oath and duty, have refused to give ear to the just remonstrances of a miserably ill-treated people — of a people provoked to vengeance, — wretched objects of the hatred of their fellow-citizens! Who can contemplate without a trembling dread the gloomy prospect which awaits you, your families, your wives, your children, your yet speechless babes, if you will not listen to the long-expressed, often-disappointed desires of a people that claims only its rightful privileges — its own violated privileges — of a people that asks for no innovations? Reflect that although you might prefer to suffer death rather than bow to the voices of your oppressed fellow-citizens, your presumptuous martyrdom can never be pleasing to God, — never shall the blood, flowing from your headless necks, weigh in the scale of Justice against the sighs, the tears, far less against the noble blood of those who shall be slain, yes, miserably slain. Reflect upon the Sauls, the Belshazzars, the Herods, the Pilates, — think on their deeds —, think on their presumption, remember that which they forgot and which is written down on the sacred page for your learning" [1]). It must be borne in mind, however, that the mistrust and animosity of the leaders of the popular party had been exasperated to the highest pitch by the attempt to bring Ondaatje to trial and imprisonment, and the events that followed it in the last year.

That party either viewed, or appeared to view, its own acts with unbounded complacency, as tending to the happiest results; and celebrated its triumph through the organs of the press in effusions which one might almost fancy belonged to an other nation and a four year's later date. „If ever the Majesty of the people was declared in our free Republic, it was on the second day of August

1) Post van den Neder-Rhijn, No. 426.

1786, in Utrecht. — If ever an appeal to the name of the Most High was made in the presence of a whole people, it was on the occasion of the oath taken by the „sixteen Commissioned" of the burghers, who swore under the canopy of heaven to the maintenance of the Municipal-Regulation. If ever a solemn and republican removal of Representatives of the people were effected, it was on that same second of August, when thirty recusant Governors of the inhabitants of Utrecht openly received from the body of armed and unarmed burghers their dismissal as members of the Government. If ever there was made a legal and unanimous election of a Governor and commanding Officer of the Schutterij it was on the same 2d of August, when Van Eyck was appointed commander by the whole people, and Gordon and a d'Averhoult to the direction of the preparations for defence within the city [1]). And should any doubt exist of the true voice or of the power of the people, let all the spectators bear witness how on the 2d of August a regulated democracy worked, without having in any wise violated the public peace and order by cabals or intrigues. Let the enemies of civil liberty continue to deny or deride these truths as they will, they will scarcely be able to lift up their heads again." As the 5th of August 1781 was commemorated as the day on which the Freedom of the Seas was vindicated on the Doggersbank, so was the freedom of the people asserted in the most glorious manner on the 2d of August 1786. The five members remaining in the Government were lauded as five pillars of liberty, and the feeblemindedness of some, who abandoned on that occa-

---

1) „Und der Herr Eyck wurde Gouverneur, und Herr Gordon Commandant von Utrecht." A. F. Ern. Jacobi, *Vollständ. Gesch. der siebenjährigen Verwirrungen in den Verein. Niederl.* (1789) II. 152.

sion the cause they had previously supported, was severely animadverted on [1]).

Ondaatje himself appears to have been fluttered, by his naturally sanguine temperament, into the belief that his task was now accomplished, and that he was at liberty to return to the more peaceful and more pleasing avocations of literature, since he again became a candidate for Academical honours and, on the 13th of January of the next year, obtained the degree of Doctor of Civil and Canon law at the University of Leyden.

But the results were by no means of a nature to justify such gratulatory anticipations. The immediate consequence was an open rupture between the City and the Provincial States of Utrecht. The latter, declaring themselves no longer in safety at Utrecht, transferred the assembly to Amersfoort under the protection of the troops which the Prince of Orange had sent thither. The deputies of the City on the other hand, together with those of Wijk-te-Duurstede and Montfort, refused to appear at Amersfoort, and continuing to meet at Utrecht, pronounced the States at Amersfoort illegal, and all their acts and resolutions null and void.

The States of Utrecht finally released the citizens of that city from all obligation of obedience to those at Amersfoort, and forbade the collectors of taxes to transmit thither any funds towards the payment of the Provincial Quota. The litte town of Wijk-te-Duurstede, also, which had in 1784 bestowed burghership on Ondaatje, and since that period followed step by step the exemple of Utrecht, in like manner withheld its contribution. Being thus composed wholly of members of the patriot-party, the Utrecht-States passed a resolution freeing Ondaatje from all prosecution of the suit commenced against

1) Opregte Nederl: Courant, Aug: 5th 1786.

him in May 1785, and which had proved the occasion of so much heart-burning and strife.

As the sole and not far distant solution of these complications, civil war was only too justly apprehended. To avert so fearful a contingency, while the Council of Utrecht appealed for support to the States of Holland, the deputies at Amersfoort besought the mediation of the other Provinces. But all had, as we have observed, been more or less the scene of movements similar to those at Utrecht, and were therefore little fitted to sustain the character of cool and impartial arbitrators. In Guelderland, the Provincial States, composed chiefly of nominees of the Prince of Orange and influenced by the residence of the Stadtholderal-Court at Nimeguen, had taken a course altogether hostile to the popular party. They had issued an Edict forbidding the people to hold any assemblies whatever of more than six in number; and, on the refusal of the towns of Hattem and Elburgh to publish the Edict, had solicited troops from the Stadtholder to take military possession of them, which was done not without some violence and pillage. The States of Overijssel on the other hand were, with the exception of the deputies from Zwol, of one accord with the burghers. Friesland, which during the early period of the discontents was one of the most strenuous opponents of the Stadtholderal power, had been on the occasion of a visit of the Prince of Orange and his family to the Province, converted by some unexplained process into as strenuous a partizan. The States of Zealand had undergone a similar conversion in consequence of a dispute with Holland concerning the East-India Company. Groningen, on the contrary, had declared that, though she appeared late in the field to combat in the cause of liberty, she would be found its steadiest champion. But the main support of the popular party was the majority of the States — composed of the depu-

ties of the larger towns, as opposed to the Nobility and some of the small towns, — of the wealthy and powerful Province of Holland.

Throughout the entire history of the United Provinces the mutual relations of the great commercial towns of this Province and the Stadtholders had been — from causes which it were tedious and irrelevant to enumerate here — those of unceasing jealousy and dislike. These sentiments had been exasperated to an excessive degree on the part of the former, by the losses and damage sustained in the late war with England, which fell on them with peculiar severity, and which they imputed principally to the incapacity or treachery of William the 5th and his Court. Accordingly, the measures adopted against him by the majority of the Provincial States were marked with animosity, deepened by the conviction of his utter unfitness for the high offices with which he was entrusted. They took occasion from some riots of rather a serious nature, which had happened the last year in the Hague and which William was accused, not without reason, of having failed in his duty of suppressing —, to deprive him of the command of the garrison there. They had disbanded, without so much as consulting him, such troops as they thought fit, and had taken the General Van Rijssel into their especial pay, in defiance of his authority; and finally, had suspended him from his office of Captain-General of Holland, in consequence of the infraction of the Union of Utrecht of 1579 by his compliance with the requisition of the States of Guelderland to dispatch a military force against the recalcitrant towns of Hattem and Elburg [1]).

---

1) By the sixteenth Article of the Act of Union it is provided, that in case of internal dissension in either of the provinces, the other Provinces and the Stadtholder should interfere in the way of arbitration only, the disputants being bound to submit to their award.

Other measures too there were which, though not directed immediately against the Stadtholder, were interpreted as premeditated attacks on his dignity and influence. In order to bring the outward manifestation of sovereignty into more logical relation to its actual existence, the States of Holland insisted, that the military honours, hitherto reserved for the Stadtholders, should be paid to themselves; that the national arms on the standards, which those of the Prince of Orange had been gradually allowed to usurp the place of, should be restored; and that the gate at the Hague, termed the Stadtholder's gate, and which the Princes of Orange had hitherto been alone accustomed to pass through, should be thrown open to the deputies both of the States of Holland and the States-General. An attempt by two of the deputies from Dordrecht (Gevaerts and De Gyselaar) to assert this privilege, led to a tumult of the populace, which the patriots loudly declared was abetted by the adherents of the Prince of Orange, and that nothing less than a massacre similar to that of the De Witts was intended. All these circumstances had combined to render the breach between the Stadtholder and the States of Holland irremediable.

With so wide a discrepancy in the views and opinions of the mediators, the purpose of their intervention was not likely to be much advanced; especially as Utrecht insisted on the reservation of the independent and inalienable Rights of the City, and the exclusion from the conferences of all who had shown themselves hostile to her [1]). An appeal to the mediation of foreign powers was then proposed, but with even less chance of success; since Holland and Overijssel desired that of France alone, as being equally the ally of all the Provinces; Guelderland and Friesland voted for the joint mediation of France, Eng-

1) N. Nederl. Jaarb., Oct. 1786.

land and Prussia; while Zealand and the States of Utrecht at Amersfoort were of opinion that the Emperor should be added.

Meanwhile, the city of Utrecht was diligently putting itself into a position of defence. The gates were kept closed night and day, neither egress nor ingress being permitted without a passport from the Governor Van Eyck. A stipend of twelve stuivers (pence) a day was allotted to every one who kept watch, or laboured at the fortifications; the beautiful suburbs, with their charming villas and luxuriant gardens, were destroyed to give place to earthworks and batteries; and preparations were made for laying a large portion of the surrounding country under water. The appeal to the protection of Holland was zealously responded to by that Province. The States engaged, in case Utrecht were attacked, to assist her to the utmost of their power, and ordered their General Van Rijssel, whom they placed in command of a cordon of troops stationed at Woerden on the frontier of the Province towards Utrecht, to advance to the assistance of the City on the first signal. Bands of Schutterij also marched from different towns to increase the garrison. A commission of defence was stationed at Woerden, consisting of five persons, provided with ample powers to pursue the requisite measures against all attacks on the Province of Holland and the City of Utrecht, and with unlimited command of funds [1]).

The municipal Government of Amsterdam also justly deeming Utrecht the bulwark of the Province of Holland, resolved to levy a body of recruits of six or seven hundred strong, fully armed, and at its own expence, in case Utrecht were unable to bear the charge. An entire com-

---

1) Res. van de St. van Holl., 7 Junij 1787. Mem. sur la Révolution de Hollande par le Cit. Caillard, p. 285.

pany was raised within the town and shipped off in a single day [1]).

The anticipation that the States at Amersfoort would apply to William 5th for troops, was quickly realized. Two regiments under the command of the Colonels Van Efferen and Montfort were marched into the Province, the former stationed at Rhenen and Amerongen — the latter distributed in the villages around Utrecht, Zeist, Doorn, Driebergen, Soest and Baarn.

---

1) Vad. Hist., B. 30.

CHAPTER IV.

CONTENTS.

Commencement of hostilities. — Ondaatje a volunteer. — Victory of the patriots near Vreeswijk — near Zeist. — Joy at their success. — Song. — Error of the Orange party in commencing hostilities — advantageous to the States at Utrecht. — They send fresh deputies to the States-General. — Confusion in the Province. — Prince of Orange in Amersfoort. — Rhingrave of Salm appointed General of the patriot-forces. — Military posts bestowed on Ondaatje. — State of the City of Utrecht. — Resolution passed by the Officers of the Schutterij. — Oscitancy of the Commanders. — Address to the Council of Utrecht against the Stadtholder. — He is deprived of his offices. — Unpromising state of his affairs. — Deputation to the patriots of Utrecht from Amsterdam. — Its ill success. — Consequences of the Royal marriages of the Stadtholders. — Prussian and English party at the Stadtholderal-Court. — Influence of France. — Mediation of France and Russia — it fails, and why. — Attempted journey of the Princess of Orange to the Hague. — Her arrest. — King of Prussia demands satisfaction. — Reliance of the States of Holland on France. — Prussian armies march into Utrecht and Gelderland. — Patriots resolved to make their stand at Utrecht. — Rhingrave of Salm abandons the city. — Consternation and flight of the citizens. — Motives for the conduct of the Rhingrave of Salm. — France abandons the United-Provinces to their fate. — They are overrun by the Prussian forces. — Flight of Ondaatje. — His arrival at Ostend and Brussels.

It was in the midst of negotiations resumed by the Provinces in the next year, with the somewhat chimerical

hope of arranging the affairs of Utrecht by amicable compromise, that the tidings came of the advance of troops mentioned in the last chapter; and that the Count Van Efferen with four companies was occupying Vreeswijk or „the Vaart," a small town on the Lek about eight miles from Utrecht and under its jurisdiction. Immediately on receipt of the intelligence, the Council assembled and quickly passed a resolution to repel force by force. Scarcely was it published, when nearly one thousand volunteers offered themselves for the expedition. As it was deemed unnecessary to send so large a number, two hundred were selected, one half from the two oldest burgher companies, the other from the auxiliaries. The command was given to a member of the Council, d'Averhoult.

Although the determination to employ only a portion of the two oldest companies of Schutterij excluded that to which Ondaatje belonged, he was one of the last to endure being left behind on an occasion such as the present. He therefore offered his services as a volunteer (in the „Pekstokken") which were accepted [1]).

By six o' clock the same evening (May 9th) all was ready and the forces commenced their march, having with them three pieces of artillery. Halting, however, for some time at Jutphaas, it was already night, when they encountered the enemy between that village and the Vaart. The first fire proceeded from the Prince's troops, which killed two of the burghers and wounded some others. It was answered by a discharge of musketry from the sharpshooters of the burgher companies; and two of the cannon being brought into play, in less than half an hour the enemy was put to flight, with the loss of about eighty in killed and wounded, leaving their arms, standards and baggage behind.

---

1) N. Nederl. Jaarb., Mai 1787.

The night was passed by the victors under arms at Jutphaas. At dawn on the following morning Ondaatje was sent to reconnoitre. Finding no enemy at Vreeswijk, he took possession of the place and was followed by d'Averhoult who stationed cannon at the principal approaches and threw up a battery on the side of Gelderland [1]).

But scarcely had the commander taken up this position, when he was assailed by complaints on every side that the inhabitants had fled with all their property to Vianen on the opposite side of the Lek, and had left literally nothing available either for rest or refreshment. Reluctant therefore to expose his citizens-soldiers in the commencement of their career to the severe test of being forced to pass the night hungry and thirsty on the bare ground, d'Averhoult was fain to return to Utrecht [2]).

As it not long after became known that a still larger force was on its march towards the City, a portion of the troops belonging to the cordon under Van Rijssel was sent thither, together with the hussars of the Rhingrave of Salm, as a reinforcement; while a troop of „jagers" was stationed in the environs. Forty of these latter attacked a troop of cavalry under Van Tuyl on its march from Soest to Zeist, and after a short skirmish completely routed them [3]).

The joy with which the patriot-party hailed the discovery — somewhat unexpected doubtless — that their civic militia could withstand and ever repeal regularly trained soldiers, was extatic; and it must be confessed not very easy to discover the relative proportion between the exploit and the amount of grandiloquence it called forth.

The valour of the brave burghers was lauded in addresses

---

1) N. Nederl. Jaarb , Mai 1787.

2) N. Nederl. Jaarb., Mai, Junij 1787.

3) Vad. Hist., B. 49, bl. 307.

and celebrated in songs [1]). It was „the finger of God;" they said: „He had inspired with undaunted courage a

1) It was on this occasion that the following song appeared from the pen of Ondaatje; whether the music as well as the words may be attributed to him, I am not aware.

UTRECHT'S BRAVEN.

ANDANTE.

Utrecht's Braa - ven, Utrecht's Braa - ven, Ech - te zoo-nen der Ba - taa-ven, Gij geeft Ne - êr land zin-gen's - stof. — Burger Hel - den, Burger Hel - den, Al - les moet uw deugd ver - mel - den; Zii ver- dient den hoog - sten lof.

2nd VERSE.

Wel begonnen,
Hebt ge in 't eind den strijd gewonnen,
U ontkluisterd van 't geweld;
't Juk verbroken,
En de vrijheid, slaafsch gedooken,
Op haar Stichtschen throon hersteld.

3rd VERSE.

Steeds geduldig,
Nooit aan strafbaar oproer schuldig;
Maar eendragtig, moedig, sterk;
Pal als muuren,
Die den felsten storm verduuren,
Kroondet gij uw heerlijk werk.

(Post van den Neder-Rhijn, No. 432).

handful of burghers, who by their manly resistance had shown themselves the worthy posterity of those heroes who were willing to sacrifice the last drop of their blood for liberty. He it was who had struck terror into the hearts of their enemies. — The conviction that the cause of the citizens was good and just, that God was with them, that He would give them courage to face the dangers which often accompany the restoration of overpowered and crushed liberty, would enable them to defy, like provoked lions, their enemies, and tread in the steps of their heroic forefathers. How must those degraded creatures who derided the military exercise of burghers as „playing at soldiers" be astonished to see, that, although suddenly and treacherously attacked, they are able to expose their bosoms to their assailants as true Batavians. Must they not be convinced that, as the Spanish Monarch who swayed the sceptre of two Worlds, was forced to yield to the fire of liberty, burning in the Netherlands, so they who were a mere worm in comparison, would dig their own graves in attempting to sustain their unrighteous tyranny against the first and steady zeal for liberty of the present Batavians" [1]).

Unquestionably the Orange party lost ground by their assumption of the initiative in actual hostilities. The military occupation of Vreeswijk was an act which not even the States themselves, had their legality been undisputed, were competent to authorize; since it was a Barony belonging exclusively to the City of Utrecht, and the Act of Union of 1579 securing to every town its own peculiar rights and possessions, — it rested with the City alone to permit troops to be sent thither. Thus a violation of the fundamental Constitution of the Provinces had been committed, in which the more moderate of the Stadtholder's adherents themselves were by no means inclined

1) Post van den Neder-Rhijn, No. 567.

to support him. When therefore, shortly after the skirmish near Vreeswijk, the Council of Utrecht summoned an Assembly of the States in that city, many deputies, both among the Clergy and Nobility, of those who had hitherto sat at Amersfoort, were induced, by their aversion to the violent measures pursued, to comply with the mandate of the Council. Thus all three Orders were represented in the Utrecht-States; and this, together with the circumstance of the assembly being held in the place prescribed by the Constitution of the Province, gave to it an appearance of legality of which that at Amersfoort was destitute. Fresh deputies were chosen by the Utrecht-States to the States-General and were admitted to the sittings by that body; and had the question now raised as to the consequent withdrawal of the deputies from the nominal States at Amersfoort, been carried in the affirmative, a fatal blow would have been given to the interests of the Stadtholder, by turning against him the majority of the States-General, which had hitherto been constantly in his favour. The question was therefore vehemently debated in numerous assemblies between Zealand, Guelderland and Friesland on the one side, and Holland, Overijssel and Groningen on the other, and was still pending at the period of the invasion of the Prussians.

But the confusion that ensued in the Province, was indescribable. The States at Amersfoort promulgated the levy of a loan; those of Utrecht warned all who should subscribe, to expect payment neither of interest nor principal. The States at Amersfoort revoked the prohibition issued in 1785 against party-signs and the wearing of Orange badges; the States of Utrecht confirmed the prohibition with severe penalties. The former instructed the Ministers of the churches to impress on the minds of their congregations the legality of the Amersfoort-assembly; the Utrecht-States forbade them to express any

opinion on the subject, declaring themselves too well convinced of their own legality to have recourse to the pulpit, which was intended for far higher things [1]).

As if by way of giving emphasis to their resolutions, the States at Amersfoort sent to solicit the presence of the Prince of Orange in the town. He immediately repaired thither escorted by a body of cavalry, and accompanied to within a short distance by the Princess, who returned to Nimeguen; and at this precise juncture a quantity of artillery and ammunition was transferred to Amersfoort from Bois-le-Duc.

Some disorders which occurred at Utrecht in the early part of the year, were loudly expatiated on by the Stadtholderal party; but they appear to have terminated in nothing further than breaking the windows of the house known as „Pope Adrian's house" — the ancient palace of the bishops of Utrecht —, where an assembly was being held preparatory to the formation of an „Orange-society;" and damaging in like manner the houses of the most distinghuished adherents of the Prince of Orange [2]).

Well aware how necessary in the present crisis of their affairs was the authority of a single and responsible head, the Council and States of Utrecht appointed the Rhingrave of Salm General-in-Chief of all their troops and of the Schutterij and volunteer-corps. But the elevation of this foreigner to so important a post was a fatal error committed by the patriots. Destitute of political integrity or even of political opinion apart from his own interests, he had espoused the patriot cause from no other motive than that of his personal aggrandizement [3]). He had obtained

1) N. Nederl. Jaarb., Junij 1787.

2) Haagsche Courant, 16, 17 Febr. 1787.

3) Ségur, *Décade historique ou Tableau polit. de l'Europe* (1786-1796) I. 120, „guerrier sans réputation et politique sans moralité, qui n'adoptait le plan de chasser le Prince d'Orange que dans l'espoir de lui succéder."

from the French Minister Calonne the post of Marshal of France with an annuity of forty thousand francs; and this step he hoped would lead to his being declared Generalissimo of all the armed forces in the United-Provinces [1]). Gifted with a certain sort of talent, subtle, eloquent and of attractive manners, he had succeeded in captivating the imaginations of the single-hearted Dutchmen, who interpreted literally all his plausible rodomontades. So great was his popularity, that when the disbanding of his corps was proposed at Amsterdam on the score of economy, the citizens entered into a subscription to defray the expence of its support, for which no less than 148200 guilders were collected in four or five days [2]). Second in command to the Rhingrave of Salm was the General Van der Borch. Soon after his nomination, a fresh provisional regulation for the Schutterij was adopted by the Council on the recommendation of Salm, when Ondaatje was named Major of the first Regiment; another provincial corps was afterwards formed under Van der Borch, of which Ondaatje was appointed Captain, and about the same time the States of Holland bestowed on him the post of Adjutant-General of the united-volunteer troops of Holland and Utrecht, termed the „Waardgelders" [3]).

But now a question — the fateful question of all revolutions — began to press itself daily more forcibly on the minds of thinking men. Does the mass of the people feel sufficient enthusiasm for the new order of things, to enable them cheerfully to endure the sacrifices and privations inseparable from every political movement? Such privations began to be sharply felt at Utrecht. The necessity of guarding the town withdrew the people from

---

1) Mem. sur la Rév. de Holl., par Caillard, p. 361.

2) Vad. Hist., Tom. 14, p. 325.

3) N. Nederl. Jaarb., Junij, Julij 1785. Autobiography.

their daily avocations and was an immense hindrance to trade. The number of people thrown out of employ increased the demands on the eleemosynary-institutions, while — several of the wealthiest families having quitted their residence — the amount of donations rapidly declined. Society was broken up by party-spirit, by mutual dissensions, by calumny, and all the miserable consequences of exasperated political feeling. The provisions for defence moreover, and the quantity of powder laid up in the city gave occasion to regulations which interfered in an irksome manner with the daily habits of so jovial and social a people. The inns and public houses were forced to close at an early hour, and games of chance were forbidden to be played in them; and a fine of three guilders was imposed on every one who appeared in the streets with a lighted pipe; a vexation which it is difficult, for any but a Dutchman, fully to appreciate. At the same time it rarely happens but that the people look forward to the mitigation of the public burdens and the increased cheapness of food as the results of any political change; whereas the exact contrary must almost inevitably occur. The enhancement of municipal dues occasioned by the expences incident to a state of war, and the augmentation of the price of commodities which the country-people brought to market, excited considerable murmuring and irritation among the labouring classes. Thus the popular party was losing its popularity; and in proportion as physical force became more requisite, so did it begin gradually to melt away [1]).

Complaints soon grew ripe of want of energy in the defenders of Utrecht, and of the constant communication kept up between the enemy and their partisans within the walls. With the view therefore of making a demon-

1) Haagsche Courant, Sept. 22, 1787.

stration of unabated vigour and confidence, Ondaatje and his brother-officers held a meeting where they passed resolution, that they would „hear of no surrender till all was destroyed and levelled with the ground, so that nothing might remain to the enemy but a heap of ruins"; and rather, if their affairs became hopeless, „to set fire to the four corners of the city than to succumb to a domestic enemy who breathes nothing but rage and vengeance against all who love freedom" [1]).

It added to the many sources of anxiety already existing, that the military operations of the „Patriots" which, though trifling, had hitherto been successful, began to change in their results after the appointment of the Rhingrave of Salm to the chief command. An attempt to surprize the enemy's camp at Zeist had turned out utterly futile; and a nocturnal attack on the post of Soestdijk, where the regiment of Hesse-Darmstadt was stationed, was repulsed; and though only four of the assailants were killed, the rest retreated, scattered and in disorder, to Utrecht. The oscitancy of the second in command likewise was so remarkable as almost to lead to the suspicion of treachery. He permitted the Orange-troops to take up a position at the Bilt, a village only three miles from Utrecht, unmolested; and when the chevalier de Bellonet, a French engineer officier of eminent ability and skill, earnestly represented to him of what vital importance it was that „the enemy should be driven from thence that same morning", and offered his assistance in effecting it, the General replied coolly: „we will talk of that to morrow." On the morrow, as it was expected, the post was already fortified and provided with artillery and ammunition. Driven by the vivid remonstrances of the citizens to attempt a dislodgment of the enemy, Van der Borch made on two

1) N. Nederl. Jaarb., Julij 1787.

occasions a simulated attack, but returned without having done the slightest damage to the battery or having seen the face of a foe. — He then asserted, and requested Bellonet to support his allegation, that the enemy's possession of this fortified post was not of the slightest detriment to the City [1]).

Whether to stimulate the dejection or lull the suspicions which these occurrences inspired, the Constituted and Commissioned, together with the other Officers of the Schutterij, had recourse to the impolitic measure of further provoking the enemy they were unable to conquer. They presented an Address to the municipal Council which declared, that „the Stadtholder — well knowing that the pretended States at Amersfoort were no States at all, but an assembly of emigrant and perjured citizens — had thought fit at their request to bring the Province under military subjection. That, instead of condemning the violence done to the territory of the City by the occupation of Vreeswijk, as his oath and duty prescribed, he had favoured the unjust enterprize of Van Efferen; that — though he should have known he was not bound to obey the command of any individuals, however they might call themselves States, to introduce a band of seditious, shameful deserters from the troops of Holland and other Provinces, who committed the most atrocions pillage and even murder, the Stadtholder had placed himself at the head of this rabble against the City, which contained the legal Assembly of the States within its walls. That he had countenanced the most pernicious riots and the wearing Orange-cockades and ribbons, which had been forbidden by the Proclamation of February 1785, as tending to excite tumults, and had declared himself, if not the head and sup-

1) Post van den Neder-Rhijn, No. 605. Mém. sur la Rév. de Holl., par Caillard.

porter of the most notorious incendiaries, at least the accomplice of all the dishonourable and godless deeds perpetrated under these badges." Enumerating his other offences, — his establishment of the camp at Zeist, — his collecting artillery for the purpose of being employed against the City, — the excesses of his troops in extorting money and provisions from the inhabitants by threats and violence, and declaring the States at Amersfoort no less traitors and enemies to the Province than the Stadtholder himself, the petitioners besought the Council to urge upon the States of Utrecht the necessity of calling upon „every brave man to unite in one body in order to oppose the force brought against them, and not to separate before that force was destroyed root and branch, and all the Netherlands avenged of the inhuman violence, massacre and shedding of the blood of innocent citizens which have been perpetrated in these days, and which it was in the power of the Stadtholder to have prevented." But since, instead of so doing, he and his party had treated them as public enemies, the petitioners desired that the States would declare the forfeiture of his dignities of Stadtholder and Captain- and Admiral-General of the Province and the sequestration of his property; with a like declaration of forfeiture and sequestration against all his partisans in the States, who should moreover be rendered incapable of serving their Country for the future." The petitioners concluded with an exhortation to the Council [1]) not to be discouraged in defending their liberty and rights, since the hearts of the powerful are in the hands of Him who did not permit the hard-hearted Pharaoh to escape without his well-deserved punishment and destruction.

In compliance with the desires thus expressed, the

---

1) Chalmot, Verzameling, No. 2637. Utrechtsche Courant, Aug. 7, 1787.

States deprived the Prince of all his offices and emoluments in the Province.

Notwithstanding the slackness of the commanders employed by Utrecht in its defence, the affairs of the Stadtholder were anything rather than in an encouraging position. The Patriots possessed all the strongest places in the Provinces, supplied with abundance of ammunition and artillery, served by able officers and soldiers from France. They had at their command the sluices by which to inundate the country if requisite, and the unbounded resources in men and money which the wealthy province of Holland, together with Overijssel and Groningen, could supply. The Prince of Orange on the other hand, deprived by the loss of his offices of a fruitful source of revenue, was obliged to depend chiefly on the scanty supplies afforded by Guelderland. The camp at Zeist was deficient in horses, ammunition and provisions, and the cavalry was obliged daily to make foraging excursions, which weakened its already insufficient number, and alienated the minds of the people; while the position of the camp itself had been taken less according to the views of the General in command, Van Monster, than in compliance with the wishes of the Orange-partizans in the vicinity, who desired to protect their country-houses.

Moreover a negotiation had been shortly before set on foot by the municipal Council of Amsterdam for the purpose of effecting a reconciliation between the burghers of Utrecht and the Province, which would have secured to the patriot-party the yet uncertain majority in the States-General, and of which the success was prevented only by the blind wilfulness and obstinacy of some members of that party. Commissioners, able and moderate men, were sent from Amsterdam to Utrecht, who found after three conferences with the Constituted and Commissioned, that the difference between the New Regula-

tion, as proposed on the part of the burghers of the City, and that drawn up by the Commissioners of the States of the Province in February 1785, consisted rather in the mode of expression than in any essential points [1]). Some alterations were made in the former, which, after long debates, the Commissioned of the Schutterij approved of and earnestly pressed the Commissioners from Amsterdam to prevail with the Advocate of the Schutterij, Lith de Jeude, to accept on their behalf. Accordingly two of the most remarkable alike for firmness and moderation (Bicker and Paludanus) were empowered to hold a conference with him for this purpose. But, in spite of the strongest arguments and most earnest entreaties, Lith de Jeude remained obstinate in his opinions, without at the same time adducing any valid reasons to support them. During the whole conversation he continually repeated that he would never betray the cause of liberty, and would inform his fellow-citizens of the snares laid for them. He was as good as his word. The next morning it was discovered that he had been round to the different companies of Schutterij, and inspired them with so deep a mistrust of the conciliatory Commission, as to render any further effort towards a compromise abortive. The violence of party-spirit indeed stopped not short of treachery to the very party it assumed to serve. After one of the many conferences held between the Commissioners and the Constituted, one Weppelman, a baker, went to the Receiver Burman, a devoted adherent of the House of Orange, and informed him of all that had passed, in order the better

---

1) The differences were in fact so far from fundamental, that the members of both commissions had, after the delivery of their reports, declared: „that satisfaction should be given with all speed; because the destiny of the Province, its peace, prosperity and welfare depended upon it." Verdediging van Adriaan Hoevenaar, art. 220.

to defeat the pacific intentions of the deputies from Amsterdam. By conduct so impolitic and perverse was a measure, fraught with results of incalculable importance, frustrated [1]).

Still it must be pleaded in excuse for the more vehement of the patriot-party, that they disdained any compromise, as thinking themselves secure of a complete victory. There were two facts of indubitable certainty, which they could never be induced to believe, and which they were justified on every principle of right and good-faith in disbelieving: the determination of the Courts of Prussia and England to effect an armed interference in the affairs of the United-Provinces, and the indifference of the Court of France to their fate.

Among not the least evils of the anomalous position in which the dignities conferred on the house of Orange had placed the Stadtholders, was this: that it was impossible to make the mass of uneducated people in the Provinces, or foreigners, ignorant of the Constitution of the country, comprehend, that he whom they beheld invested with all insignia of Royalty, was not in reality a Sovereign. When therefore the States found it necessary to diminish a power which had grown to be dangerous to the liberties of the nation, or to resume a portion of the authority become too weighty for the hands in which it was placed to wield, it was looked on, not as a measure of precaution adopted by a ruler for the welfare of his subjects, but as the illegal encroachments of subjects on the rightful and hereditary authority of their Sovereign. The Stadtholders moreover were exalted to a station such as entitled them in their own opinion to seek matrimonial alliances in the families of the crowned heads of Europe. These royal ladies who would have fancied themselves degraded

1) Mandrillon, Révn de Hollande, 1787, p. 104—107, Edit. 1791. Paris.

by a marriage with the first minister of a Republic, affected to consider, and perhaps really did consider, their husbands as Kings in every respect but the name; and they not only instigated them constantly to grasp at an extension of power and influence beyond their first constitutional limits, but regarded any attempt to check that influence as an act of rebellion. Thus on all occasions of disputed authority they were found ready for an appeal to the Monarchs to whom they were related, and who, on their side, were prompted no less by *Esprit de Corps* than by family affection, to espouse the cause of the Stadtholders against the States and People, as though it were the cause of Monarchy itself. Such had been the results of the marriage of William the 2d with Mary, daughter of Charles the 1st of England; such the results of that of William the 3d with the daughter of James the 2d and of William the 4th with Anne, daughter of George the 2nd.

The son of William the 4th, the present Stadtholder William the 5th, thus nearly related by blood to the King of England, had married Frederica Wilhelmina sister of Frederic William the 2d, now King of Prussia, a Princess of considerable talent and capacity for affairs, intriguing, ambitious, and strongly possessed with the arbitrary principles and imperious temper hereditary in her family. In conjunction with the Ambassador of Prussia, Thulemeyer, and the English Ambassador, Sir James Harris, she formed a party in the Court of the Stadtholder wholly independent of him, opposed to any conciliatory measures towards which he might be inclined, and always prepared to drive matters to extremities. This clique affected on all occasions to speak of William the 5th as of an injured Sovereign, and to stigmatize his opponents in the States as rebellious subjects. In order to counterbalance this influence, the French Ambassador, De la Vauguyon, had thrown himself into the popular-party, of which he was one of the most

been an amicable adjustment, advantageous to both parties. The States of Holland were willing to have restored to the Stadtholder the command of the garrison at the Hague and the office of Captain-General, provided he would withdraw the troops from Hattem and Elburg, and consent to such a reform of the Regulation of 1674 as should be mutually agreed on. It would have proved of incalculable advantage to him if by the abridgment of some of his powers he could have secured a stable and undisputed authority; an authority rather commanding obedience than requiring servility; while the patriot-party would gladly have confirmed him in the enjoyment of his offices and prerogatives, could they have preserved their municipal and judicial institutions pure from his influence. An insuperable obstacle to any such happy arrangement, however, was found in the haughty implacability of the Princess of Orange. She could not be persuaded even to submit the conditions agreed upon by the mediators to her husband [1]), though by what right she assumed to act as his representative, he being in full possession of his health and faculties, it were difficult to conjecture. She peremptorily refused to accept any other terms than the absolute surrender of every point in debate on the part of the States, and this in a tone of insolent authority, unbecoming in the highest degree, regard being had to the relative position of the parties [2]). That the States would submit to such terms, she did not and could not for a moment entertain the idea; but she adopted this

---

1) The article which she refused to refer, as it stood, to the Prince, was that relating to the „Regulation;" she feared probably that he would yield, since it was precisely on that point he had consented to enter into negotiations with the States of Utrecht in the August of 1785.

2) Pièces authentiques relatives à la negotiation de Mrs Goertz & Rayneval, No. 3, 4. Flassan Diplomatie Française, Tom. 8, p. 452.

course in the hope — justified by the event — that their rejection would reduce her brother to the alternative of an armed interference on behalf of the Stadtholder.

In the present critical state of his affairs it became imperative that if such interference were to be of any avail, it should be efficient and speedy. Yet it was necessary to cover so flagrant a violation of the law of nations, as the invasion of an allied and independent State in a time of profound peace, and without the slightest provocation given, with some specious pretext, however flimsy. A solicitation for aid on the part of the Stadtholder, even if he could be brought to decide on so bold a step, might, in case his opponents obtained the upper hand, subject him to the penalties of treason. It was therefore determined, that the Princess should undertake a journey from Nimeguen to the Hague, when if she were permitted to accomplish it, there was a mob ready primed to receive her, under colour of rejoicings at her arrival, with sedition and tumult. The scenes of 1672 and 1747 might be enacted over again, and the restoration of the Stadtholder be effected by means of violence and terror, or in case this expectation failed, she might appeal to her brother for protection. If on the contrary, her purpose were prevented, the arrest might be magnified into an offence such as nothing but a sanguinary vengeance could expiate [1]). The

1) The belief generally prevailed that the scheme was agreed on between the Princess and the Ambassadors of England and Prussia. From the correspondence of Sir James Harris (the Earl of Malmesbury) however, it would appear to have been the spontaneous act of the Princess and that he doubted even after her arrest of the armed intervention of Prussia (Corresce of Ld Malmesbury 1787, June 26th, Jule 20th et passim). But it seems singular that the Princess should have undertaken so important an enterprize without consulting the English Ambassador, considering the intimate terms that, according to his representations to his own Court, they were upon: and the report, be-

latter event occurred. The Princess was arrested, though with every demonstration of respect and courtesy, detained a short time at Schoonhoven and reduced to the necessity of returning to Nimeguen. So speedily as to make it perfectly evident that he had prepared beforehand for the contingency, did the King of Prussia send to demand of the States of Holland satisfaction for the affront offered to his sister, as for an injury done to himself, in terms to which no Sovereign could voluntarily submit without incurring deep and lasting degradation [1]).

The arrest of the Princess was a domestic matter between the States of Holland and their subject, — for such she had become by her marriage, — with which the King of Prussia could have no possible claim to interfere though that subject was his sister. Still, demands made by a Monarch at the head of 20000 troops, backed by the promised support of the naval force of England, were scarcely to be resisted on the part of a portion only of a nation infinitely inferior in military strength, and unprepared for war; and the States of Holland might perhaps have yielded — though at the cost it must be confessed of their dignity and independence — to the unanswerable right of the strongest, and thus escaped worse disasters, but for the unbounded confidence placed in the support of France. This had been promised explicitly and unreservedly on innumerable occasions. The ambassadors De la Vauguyon and afterwards De Vérac had from the first participated in all the projects and acts of the patriot-party; when hesitating, they had reassured it; when inactive, they had

---

come current so early as the previous May, that some such event was to be expected, proves that the idea was by no means confined to the Princess's own bosom. N. Nederl. Jaarb., May 1787, bl. 965.

1) Mem. 10th July, 6d Aug., 9 Sept. Note Verbale 1787. Recueil de Hertzberg.

stimulated it; when dejected, they had encouraged; when enterprizing, they had supported it — with fair words and flattering promises. [1]). In proportion as the rumours of the threatened invasion of the Prussians grew stronger, so did these promises become more loud and emphatic. „Louis 16th was prepared to oppose with the whole force of his Kingdom the violation of the territory of the Provinces by any power whatever;" „there was an army stationed at Givet ready to march to their assistance; — there was a fleet at Brest, sufficiently powerful to prevent any attack by England" [2]).

Though the departure of the French Ambassador De Vérac and his family as the moment of danger approached, was but a poor commentary on so magniloquent a text, the States of Holland, secure, they considered, of the protection of their powerful ally, steadily refused the reparation demanded [3]). They offered, however, to send a commission of two members of their body to Berlin, instructed to represent the real state of affairs to his Majesty and to renew the ties of amity between the two nations [4]). The answer to this proposal was the irruption of an armed force into the Provinces.

As if to complete the parallel which may be often drawn

---

1) The assertion, often made however, that the chief members of that party were in the pay of the French government, appears wholly unfounded. It is improbable in itself, and is expressly denied on unexceptionable authority. „It is to be remarked," says Flassan (Diplomatie Française, Tom. 7, p. 289), „to the glory of the Duc de la Vauguyon, that he created this party by the sole methods of persuasion and confidence, and gave not the smallest sum of money to gain or corrupt, though he had full permission to use such means."

2) Lettr. Hist. et Pol. du Chev. de Metternich, Lett. 9, 17 et passim. N. Nederl. Jaarb., 1787. Vad. Hist., B. 30, p. 286.

3) Réponse des États de Holl. et W. Frise, 14 July, 8 Sept. 1787.

4) Mem. 12th Sept. 1787. Recueil de Hartzberg.

between the revolutions in Holland and France, it was the Duke of Brunswick, he who was afterwards employed to restore Despotism in France by fire and sword, who was now chosen to trample down the rising liberties of Holland. The circumstances of the invasion were as lawless as the act itself. Without waiting for the permission of the States, the Prussian army marched into Guelderland in three divisions, of which two advanced into the Province of Utrecht, although neither of these Provinces could by any possibility have had the slightest participation in the alleged cause of offence [1]). As might be expected, the small towns which the Prussians encountered, fell an easy prey to their arms; while the inundations from cutting the dykes and opening the sluices, by which it was hoped to arrest their progress, failed in great measure, in consequence of the unusual drought of the season.

But it was at Utrecht — although if the alleged cause of hostilities were not utterly and notoriously fictitious the Prussians could have had no shadow of pretext for attacking it — it was at Utrecht, the key to the Province of Holland, „the stronghold and advanced post of liberty," as it was fondly termed, that the Patriots had resolved to make their stand. For an entire year incessant labour had been bestowed in strengthening the fortifications; there were within the walls about two hundred pieces of artillery with a hundred and fifty artillerymen from France;

---

1) The first Division under the Duke himself, crossing the Waal from Nimeguen, proceeded to Lent, Thiel and Leerdam; the second under General Lottum advanced from Arnhem through Amersfoort to the vicinity of Naarden, and the third commanded by Gaudi and Waldeck marched in two columns on each side the Lek, the one entering Holland by way of Kuilenburg and Vianen, the other through Wijk te Duurstede to Schoonhoven. Adam Fr. Ernst Jacobi, *Vollständige Gesch. der siebenjährigen Verwirrungen — in den Verein. Niederlanden*, Halle 1789, II. 317 folgg.

besides engineer officers, 40,000 ℔ of powder and six thousand troops in addition to the burgher-guard. Not that the most sanguine expected that the City — though it might have been perfectly well able to withstand all the efforts of the native Stadtholderal troops — could offer such a resistance to the numerous and disciplined army now likely to be brought against it, as to force them to raise the siege, but it was hoped that it could at least hold out till succours arrived [1]; and if the smallest dependence were to be placed upon promises; if such a thing as national honour existed; if Gallic faith were not to take the place of Punic faith as a bye-word of scorn for evermore, help from France must come, and that speedily; till then the trust and expectations of the patriot-party were fixed on Utrecht.

So lately as in the preceding month a report having been spread as to an intention imputed to the Rhingrave of Salm of abandoning the City, founded on a letter said to be written by him to the Commission of defence at Woerden. The letter was declared by the Commission to be supposititious, a production of the evil-disposed, designed only for the purpose of creating mistrust and discouragement [2]. Great therefore was the consternation of the Council, when only two days after the Prussians had commenced their march, the Rhingrave of Salm and the General Van der Borch appeared before them with the information that a Chargé d'Affaires from France, the Chevalier de Bourgoing, had been at Woerden, and had given the Commission of Defence to understand that forty thousand French auxiliaries

---

1) The chevalier de Bellonet, a highly competent judge, though admitting that the City was by no means inexpugnable, was of opinion that it might be defended for several weeks. Mém. sur la Rév. de Holl., par Caillard, p. 366.

2) Vad. Hist., B. 49, bl. 492.

were on their march to the Provinces; *but that nevertheless* the Commission had commanded the Rhingrave to abandon the city of Utrecht, which 11000 Prussians were about to besiege, as untenable [1]).

At first the citizens refused to believe the appalling intelligence communicated to them by the members of the Council in person; the Constituted and Commissioned having peremptorily declined the odious task. But doubt was not permitted to be cherished long. In the evening of that same day (Sept. 15) the troops marched out in two detachments, the one under the command of Van der Borch, in the direction of Naarden, the other commanded by the Rhingrave himself, through Uithoorn and Weesp towards Amsterdam, taking with them a few pieces of small artillery. Ondaatje having been not long before appointed Director-General of the Secret Correspondence at the head-quarters of the Rhingrave [2]) was constrained, however reluctantly, to bear him company in his retreat.

The scene of distress and dismay consequent on the departure of the military force, on which the safety of the city depended, it is scarcely possible to conceive. For a moment a company of Schutterij thought of manning the walls and defending them as best they might, with the burgher-troops alone; but the impossibility of this became at once apparent. A proposal was then made to spike the cannon; but this also, in the general confusion, and in the absence of any one entitled to give orders, was neglected. The Schutterij on guard in the environs came rushing into the town, and in a paroxysm of rage dashed down their arms with curses on the floor of the Town-hall; others broke their sabres and muskets to pieces and

---

1) Notulen van de Vroedschap, Sept. 15, 1787. Post van den Neder-Rhijn, No. 602.

2) Autobiography.

threw them into the river. The anger of the people was chiefly directed against the members of the government; they surrounded the Town-hall, and loudly threatened them with the effects of their vengeance; the Governor Van Eyck only escaped with life by inducing the multitude to believe that he would return very shortly with an army of French auxiliaries. Before midnight the whole city was astir. Old and young — men, women and children — members of the States and of the municipal Council, burgher-officers, the Constituted and Commissioned rushed forth pell-mell through the gates on the side of Holland, in wagons, coaches and every species of vehicle — (as much as a hundred guilders were paid for a single coach) laden with such of their property as they could secure in their haste; boats, filled almost to sinking, covered the river and canals. Before daylight on the 16th the spectacle was as of a town sacked by the enemy, although not a shot was fired or a drop of blood shed. The actual surrender was made by a girl. A small detachment of the Prince of Orange's cavalry and grenadiers coming in about seven in the morning from the camp at Zeist, a soldier of the former observed a maidservant at one of the windows of the house of Van den Brink, the town-printer, and called out to her: „We are come to release your master!" „Is that so?" she replied, „then vivat Oranje;" and immediately hung out an Orange-flag. Within less than half an hour every individual in the town was decorated with Orange-colours [1]).

The secret evasion of the Rhingrave of Salm from the vicinity of Amsterdam three days after, and at the moment when a commission was about to meet, at the solicitation of his friends, to afford him an opportunity of justifying his conduct, gave strong confirmation of the suspicions already afloat, that his abandonment of Utrecht

1) N. Nederl. Jaarb., Sept. 1787.

was the result of treachery. Ondaatje published a history of the transactions of this period, in a work of which unfortunately I have been able to meet with the portion only containing the „Pièces justificatives." The tendency of these is to exculpate the Rhingrave from the imputation. There is no question, but that the difficulties he had to encounter in the defence of Utrecht were considerable, and that he had commanded the evacuation in obedience to the order of the „Commission of Defence" at Woerden. But these difficulties, formidable as they were, might have been — and still greater often have been — overcome by a zealous and able public servant; and the order of the Commission was the effect entirely of his own representations, — was obtained by his solicitation, and to be used at his discretion. He is not warranted therefore in shifting the responsibility on that body. That his conduct was prompted by actual treachery; that he was, as it had been asserted, in communication with the Court at Nimeguen 1), is scarcely credible; it is far more probable that when the popular party from the increasing difficulties of its affairs, was no longer in a condition to subserve his ambitious views, he lost all interest in its fate.

Yet it must be admitted in his justification, that from his intimate relations with the Court of France, he had for some time been fully aware of a fact which the bulk of the patriot-party persisted to the last moment in refusing to believe, but of which the conviction soon forced itself on the minds of even the most incredulous: — that, notwithstanding the assurance of the French Chargé d'Affaires, any expectation of aid from France was utterly

1) Mém. sur la Révn de Caillard. He is said to have observed to the Ct of Callemburg, a confidential adherent of the Stadtholderal family: „Believe that my taste for the lemon is not so strong, but that I can be pleased with the Orange," p. 362.

groundless. Not a vessel had stirred from Brest to intercept the English fleet; not a regiment was to be found encamped at Givet. True it was, that France, already convulsed with the movements preceding the great Revolution, — or rather with the commencements of the Revolution itself, — with ruined finances, and a discontented population, was in no condition to provoke the hostility of two powerful States. But nothing could excuse the cruel duplicity with which the French Government to the last moment lured the unhappy Patriots on to their own destruction, by inspiring hopes which they were resolved never to fulfil [1]), and after they had permitted their adversaries to become acquainted with that resolution [2]). „France," observed the Emperor Joseph most truly and prophetically on the occasion, „has just now fallen; I doubt if she will ever rise again" [3]).

Thus deceived and dejected, the Patriots made scarcely a show of resistance to the invader; the Provinces were rather over-run than subdued by the Prussian arms. Amsterdam only, with undaunted courage stood a siege; but wholly unsupported, and the outposts of the city having fallen, she was reduced to the necessity of capitulating. Under the auspices of the Duke of Brunswick, the Prince of Orange was hastely reinstated in all his offices and dignities, the patriot members of the municipal governments were everywhere dispossessed, and their places filled by his adherents; and all the bodies of Schutterij, who had shown a disposition unfavourable to him, were disbanded.

---

1) „L'intention de sa Majesté n'étant, et *n'ayant jamais été* de s'immiscer par la force dans les affaires de la République des Provinces-Unies." Declaration made by the French Court to England, Oct. 27th 1787.

2) Mandrillon, Rév. de Hollande, 1787, p. 110.

3) Flassan, Diplom. Franç., Liv. 8, p. 456.

Last of all among the Patriots had Ondaatje any mercy to expect from those whom the present turn in affairs raised to power, and he therefore obeyed unhesitatingly a significant hint, he received, to quit the Country with all possible despatch [1]). Wisely, however, instead of following the example of the greater number of the fugitive Patriots, who sought shelter in France, there to become dependent on the niggard bounty doled out to them by the Government, he repaired from Amsterdam to Hamburgh, where he arrived on the 9th of October. From hence, upon a secret warning given him, he again sailed on the 25th of the same month [2]). But it seemed as though the dangers he had escaped on land, were to be exchanged for still greater perils by sea. For three weeks the vessel was driven about by storms and contrary winds, and it was not till the 15th of November that he arrived, weary and tempest-tossed, in the harbour of Ostend. After a few days rest he hastened to Brussels, where he found already domiciled two members of the Council of Utrecht, Smissaert and Westrenen. Smissaert was one of those who had been constantly identified with him in his political acts, and with him he was linked by the closest ties of personal friendship. He remained at Brussels for a considerable period, engaged in the peaceful occupation of tutor to his friend's children.

---

1) Autobiography.

2) Id.

CHAPTER V.

CONTENTS.

Treaty between England, Prussia and the States-General. — Mutual guarantee of the Provinces. — Opposition of the Nobles of Utrecht. — Sentence against Ondaatje. — Reception of the fugitives in the Austrian Netherlands. — Disturbances there. — Ondaatje removes to Ghent. — arrested — removes to Dunkirk. — engages in a printing establishment. — Condition of the Dutch emigrants in France. — Patriot-party in the U. Provinces. — State of feeling there. — the press. — War declared by France against Prussia and Austria. — Ondaatje enlists in the „Foreign Legion." — Deputation to the Commissioners of the Convention at Dunkirk. — Neutrality of the States-General. — Declaration of war by France against England and the Prince of Orange. — Plan of invasion of the U. Provinces. — Dumouriez's Proclamation. — Invasion, and conquest of Breda, Klundert and Geertruydenberg. — Dordrecht threatened. — Miranda fails before Maestricht. — Dumouriez abandons his designs on Holland. — Defeat at Neerwinden and evacuation of the Netherlands. — Ondaatje joins Lamartière. — Siege of Dunkirk raised.

Although a sort of peace was restored to the United Provinces by the defeat and dispersion of the patriot-party, their independence and their position among the nations of Europe was altogether lost. The Stadtholder became virtually the Sovereign of the country, and the vicegerent of England and Prussia. The subsequent treaty, imposed by these Powers upon the States, was a mere family-compact of the most personal and narrow-minded character. England and Prussia became guarantees for the continuance

of the hereditary Stadtholderate in the house of Orange, according to the Resolutions and Diplomas of 1747—8, as an essential principle of the Constitution [1]). Not the slightest effort was made to fix the office on a more constitutional basis, or to invest it with more clearly defined powers; — on the contrary, the engagement by the guarantees to support the present form of government, against „all attacks direct or indirect", precluded for an indefinite future every chance of reform, no matter how urgently it might be required; and the more intelligent of the Dutch people saw nothing before them but a restoration of the old system of administering the government, with all its anomalies and abuses.

A still further security for the continuance of the present state of things was sought in an Act of Mutual Guarantee, sworn to by the States of each of the Provinces, engaging to maintain the hereditary Stadtholderate and the offices of Captain- and Admiral-General, with all the Rights and Prerogatives thereunto belonging, in the family of the Prince of Orange, as a fundamental principle of the Constitution and Union of the Provinces [2]).

Utrecht however gave token that her former spirit was not yet quite dead within her bosom. The Nobles in the Provincial States consented to accede to the Guarantee, only on the condition that every avenue to the redress and reform of abuses in the Constitution should not be closed up, since many limitations and amendments were needed, both for the advantage of civil liberty and the improvement of the provincial finances; and the separation of the political and judicial power in the municipal Governments was especially called for. But overruled by the Clergy and the Towns, of which the Deputies were now

---

1) Treaty with Prussia, April 5th 1788. Treaty with England, May 1788.

2) Res. Gen., May 30, June 27, 1788.

the creatures of the Stadtholder, they were not able to effect any change in the substance of the oath. The Nobles then proposed a question which, had it been carried in the affirmative, would have in a great degree mitigated the fate of the unhappy Patriots. It was, whether the old barbarous custom of confiscating the property of persons convicted of treason, were not become altogether obsolete in Utrecht? Unhappily it had to be referred to the Stadtholder, and with what result may be readily anticipated. After consulting with the Council of the Court of Holland, he decided that the Law of Forfeiture never was abrogated in the Province.

It was in consequence of the debates on this subject, that proceedings against the Patriots were delayed for a considerable period. An amnesty had been promulgated by the States of Utrecht on the 14th of November 1787, wherein all who had borne anything like a conspicuous part in the late events, were expressly excluded from its benefits; more particularly those who had accompanied Ondaatje into the Council-Chamber on the memorable 7th and 11th of March 1785, and those who had been commissioned to deliver the address on the 9th of December following. Yet it was not till the 28th of February 1789 that sentence was finally pronounced against them. At the head of the list of the condemned stood the name of Peter Philip Juriaan Ondaatje, who was declared: „by criminal sentence, pronounced in the Audience of the Council-Chamber in Utrecht, to have committed the crime of Lese-Majesty, and therefore to be infamous and incapable of any office; and further banished from the City and its liberty, and from the Barony of Vreeswijk during his life; being moreover declared to have forfeited all his property, which might remain after payment of the charges of Justice, and without prejudice to such further corporal punishment in case he should fall into the hands of Justice, as the afo-

resaid crime shall be found to have merited." His friend Liebeherr and Lidth de Jeude were included in the same sentence [1]). Some were condemned to death. The States of Guelderland passed sentence on Capellen tot de Marsch, when they were well assured that he was safe in France, and a Burgomaster of Bolsward in Friesland, Van der Burg, was led to the scaffold, and there had a sword waved over his head; a punishment which was considered to answer all the purposes of beheading.

It seemed as though Ondaatje were fated to be involved in the vortex of Revolutions. The Emigrants from Holland met with a most hospitable reception in the Austrian Netherlands; they were permitted the free exercise of their religion; their property was exempted from the payment of import-dues, and funds were raised for their benefit; — the consideration in fact with which they were treated was such, as to call forth the vivid remonstrances of the States-General through their Ambassador. Every thing therefore seemed to promise a long and peaceful sojourn to the exiles. But the flattering prospect was soon overcast. Within a few months of their arrival commenced the terrible civil strife, occasioned by the attempts of the Emperor Joseph to effect reforms in his Netherland-States which, however beneficial in themselves, the great body of the nation was as yet unable to appreciate: the abolition of the seigneurial jurisdictions; the reform of the University of Louvain; universal religious toleration; and a system of national education exclusive of the interference of the Clergy.

These measures, odious to the Aristocracy and Clergy, whose power they were intended to abate, were rendered scarcely less repugnant to the Democracy, they were calculated to favour, by the violent and tyrannical methods which the Emperor adopted to force them on a reluctant

1) N. Nederl. Jaarb., Nov. 9, 1789.

people. The establishment of Intendants of Provinces moreover, an institution which Joseph had remarked and admired during his visit to France in 1786, was justly obnoxious to men of all ranks and sentiments.

Under the conduct of Van der Noot, a man of activity and eloquence, but by no means of a high order of ability, the people, incited by the Priests and Nobles, opposed a regular and armed resistance, dispersed, destroyed, or induced to desert the troops which the Emperor had assembled, in order to reduce them to obedience, and forswore their allegiance to him as Duke of Brabant and Count of Flanders. Ghent fell into the hands of the insurgents; the other towns of Brabant and Flanders, either by force or inclination, followed. The Imperial Commander in Chief d'Alton [1]), and the Resident Trauttmansdorff were constrained to fly from Brussels in such haste that they left behind the military chest, containing, what the insurgents most wanted, a large sum of money; and Van der Noot was unanimously hailed as Governor of Brussels. The Provinces formed themselves into a Federal Republic under the title of the „United Belgic States."

These events rendered the position of the Dutch Emigrants in the Austrian Netherlands embarrassing in the extreme. The Stadtholderal-Government willingly subserving the hostile dispositions of England and Prussia against the Emperor, and further animated, it is said, by a promise on the part of Van der Noot to the Princess of Orange, to procure the elevation of her son to the Stadtholderate of Brabant [2]), constantly afforded, under the

---

1) *Mémoires pour servir à la justification de feu Son Exc. le Général Comte d'Alton et à l'Hist. secrète de la Révolution belgique*, 1791 (two Vol.). Ad. Borgnet, *Hist. des Belges à la fin du* 18e *siècle*, sec. édit. 1861.

2) Korte Hist. Verhandeling en Onzijdige Aanmerkingen over de gesteldheid in Brabant, door J. F. Vonck.

mask of neutrality, secret and effective aid to the insurgents; supplied them with artillery and ammunition; permitted them openly to form a congress at Breda, and gave some Officers in the service of the States their discharge, in order that they might receive higher rank in the army of the Belgians. From day to day the Emigrants could not feel secure but that their expulsion might be the price demanded in return for these favours.

But success, as it usually happens, fostered the growth of those dissensions which had remained latent under the bond of union formed by the common object of deliverance from the yoke of Austria. The Patriots were soon split into two parties; the Aristocratic of which Van der Noot was the head, and the Democratic or „Vonckists", as they were termed, who acknowledged as their principal leader Van der Mersch [1]), an abler and honester, though unsuccessful man. Brabant for the most part sided with the former, while the democratic tendency revealed itself strongly in Flanders. A residence in this Province therefore being more congenial to the feelings of Ondaatje than continuing at Brussels, he removed to Ghent on the 9th of April (1790). Here he sought repose and leisure for his literary pursuits in the company of his valued friend Frederic von Liebeherr, who was residing in the castle of Groenengewald, in the vicinity of that City. A brief interval only was allowed him.

All the hatred which the aristocratic and democratic parties of the „Patriots" had before displayed against the Emperor, now inspired their attacks upon each other. The Aristocrats imputed to their opponents that, under the guise of patriotism, they were scheming to reduce the country again under the sway of its former master; the

---

1) E. J. Dinne, *Mém. historique et pièces justificatives* pour M. van der Mersch, Lille, 1791 (three Vol.).

Democrats retorted by accusations, not unfounded, against their adversaries of peculation of the public monies and malversation in affairs. But the Nobility and Clergy, with the powerful agency of the pulpit at their command, were incomparably the most successful in enlisting on their side the prejudice and passions of the multitude. The democratic party were insulted, persecuted, pillaged by the very people in whose cause they combated. Van der Mersch was seized and carried prisoner to the castle of Antwerp. Among the numerous victims to the vengeance of Van der Noot and his adherents was Ondaatje's friend and host Frederic von Liebeherr. On the night of the 10th of June (1790) the house in which they resided was surrounded by armed men. Liebeherr was carried away prisoner to the convent of the Dominicans in Ghent. Thither Ondaatje accompanied him, determined to share his fortunes whatever they might be, when he also was arrested. With the known sympathies of the Dutch Patriots in favour of the democratic party in the Austrian Netherlands, it was not surprizing that they should have been suspected of active participation on behalf of Van der Mersch. The groundlessness of these suspicions however soon became evident and the prisoners were honourably released and conducted by a military escort back to the castle after a confinement of only three days duration.

Even France itself now appeared to offer a more quiet place of refuge than the Austrian Netherlands. Quitting Ghent therefore Ondaatje, who disdained no branch of industry however humble which might secure for him an honourable independence, became engaged as partner in a herringfishery and ropemaking establishment at Gravelines, carried on by Bernard Blok, one of the most distinguished of the patriot-party in the Province of Holland. Meanwhile he did not lose sight of the interests of his Country. Taking up his residence in Dunkirk, he there purchased

a printing-press of considerable celebrity, that of Van Schelle [1]). From this press issued not a few of those earnest and touching appeals made from time to time to the French Nation, on behalf of the Dutch refugees in that Country [2]).

For a considerable period, both before and subsequently to the breaking out of the revolution of 1789, the condition of these unhappy persons had been one of miserable degradation. A scanty pittance was doled out to them by the Minister De Brienne, Archbishop of Toulouse, with insulting charity, „like," to use their own emphatic expression, „morsels of broken bread grudgingly bestowed on a crowd of beggars." But it was Necker, the Republican and Protestant, from whom they — Republicans and Protestants — had to endure words of bitter contumely. They had named deputies, and commissioned one of them (Huber) to complain of the insufficient maintenance awarded them, and to solicit a more adequate supply. To this the Minister replied, that the King could not recognize in any of the Dutch fugitives the character of Deputies; that they were individuals merely, recipients of his Majesty's bounty, which he might increase, diminish, or withhold altogether at his pleasure, „and he doubted not" — such was the language used by the French Government to those whom it had beguiled and betrayed — „that they would evince their gratitude by their entire quiescence."

But as the Revolution progressed, brighter prospects began to dawn on the Emigrants. An address published by the press of Ondaatje and presented to the Constitu-

---

1) *Nagelatene opwakkeringen tot vaderlandschen moed en vrijheidsliefde*, door Pieter van Schelle. Uitgeg. door G. J. G. Bacot. Te Duinkerken, bij Van Schelle en Comp. 1792.

2) Lett. of Van Hoey, Dec. 8, 1789.

ent-assembly in the May of 1791, which, recapitulating at length the events and mutual relations of parties in the United Provinces during the Revolution and for some years preceding, concluded with expressing the hope that some unforeseen circumstances would restore them in triumph to their Fatherland — was favourably received, and the poverty of the treasury pleaded as the only reason why a considerable addition was not made to the funds destined for their support. Within a few months after the meeting of the French Legislative assembly (Oct. 1th 1791) the Emigrants had the gratification of beholding the presidential chair filled by their countryman J. A. d'Averhoult (that citizen of Utrecht who at the head of the Burgher-Guard had repulsed the attack of the Orange troops on Vreeswijk) and a deputation from them was admitted to the honours of a sitting, as friends and allies of the French people [1]).

Meanwhile the press of Ondaatje at Dunkirk was actively employed in printing pamphlets, calculated to arouse and encourage that portion of the patriot-party which remained silent, oppressed and dejected, in their own Country [2]).

For the opinion industriously spread that the bulk of the population in the United Provinces was favourable to the Stadtholderal-Government, as it then existed, and that the Patriot-party was a mere cabal formed by wealthy and ambitious individuals for the purpose of transferring power into their own hands, was far, very far, from the fact. It was true that the peasantry and the lower classes of artizans in the towns — a description of people to

1) Sitting of 19th Jan. 1792.

2) One of these was entitled: „Letters to some patriotic friends, upon the prospects of a favourable change in the Netherlands." Of the other: „The honour of the Patriotism of the United Provinces defended." C. Zillesen was the author.

whom the idea of government of a single head is at all times more congenial and intelligible than the complicated forms of a Republic — were vehement partizans of the house of Orange; and that the Stadtholder was in some degree justified in his boast, when on his return to the Hague after the revolution of 1787, he pointed from the window of the Palace where he stood with the Pensionary Bleiswijk, to the shouting crowd below, and observed: „There, sir, there is the voice of the people." But the voice of the people can find other modes of expression besides the acclamations of a mob, as the Stadtholderal-Government too truly discovered when the task of reconstructing the municipal Councils had to be effected.

After the subjugation of the Provinces by the Prussians a sweeping change was made in the municipal bodies. All the members who were considered favourable to either of the parties opposed to the Stadtholder, though never so peaceable and moderate, were expelled. In vain William himself remonstrated. „No one must be spared", replied the Prussian Princess, his wife, „let them drink the cup to the dregs." But though in filling up the places no restriction was observed as to age, citizenship, or any other legal qualification requisite, it was found impossible to discover a sufficient number of individuals who could with any show of decency be appointed; and these important posts therefore remained vacant in many of the towns. How great was the want of confidence also in the present state of things, was testified by the fact, that a trifling loan of five millions of guilders being opened by the States of Holland, the subscriptions in the space of several months amounted to no more than a million; whereas previously, even during the war with England, not only were loans immediately filled up, but sums far exceeding the amount were offered. The notes of the bank of Amsterdam which hitherto had borne a premium upon

species itself of three or four per cent, now sank to two per cent, below par.

Public opinion, which thus made itself evident, was still more emphatically expressed through the medium of periodical publications, although the restrictions on the press were of a rigour hitherto unexampled in the Country. Libels, pamphlets, ephemeral productions of all kinds, in the highest degree derogatory and insulting to the Prince and still more to the Princess of Orange, were circulated all over the Provinces; and notwithstanding that liberal rewards were offered to informers, it was found impossible either to discover the authors or printers of these productions, or to arrest their progress.

Many an anxious heart therefore was earnestly watching for what the tide of events now rapidly rolling on from France over the rest of Europe, might turn up in their favour. At length in the April of 1792 the formal declaration was made, on the part of France, of the war which had been virtually commenced by the Sovereigns of Austria and Prussia at the time of the treaty of Pilnitz [1]); the commencement of hostilities, agreed upon by that treaty, being delayed only until the junction of the other powers of Europe (Spain, Russia and Sardinia), a contingency, the fulfilment of which the French were by no means bound to await. Hastily abandoning both his press at Dunkirk and his commercial enterprize at Gravelines, Ondaatje enlisted (July 31th 1792) as a volunteer [2])

1) August 25th 1791.

2) He states in his short autobiography that he was „superseded as captain through the jealousy of the superior officers." But it is more probable that the same motives of policy which led to the adoption of the name „Légion Etrangère" in preference to „Légion Batave" as it was proposed, induced the French commander to place the Batavian volunteers in subordinate positions, so long as the neutrality of the States-General was preserved.

in the Foreign Legion formed by the Legislative Assembly on the suggestion of Dumouriez, consisting chiefly of Dutch, or as it now became the mode to call them, Batavian Emigrants. The brilliant winter-campaign of Dumouriez in the Austrian Netherlands, the victory of Jemappes and the conquest of these Provinces which followed, elevated the hope of the Dutch Emigrants to the highest pitch. In the beginning of November a deputation, of which Ondaatje was one of the members, awaited the arrival of the Commissioner of the Convention at Dunkirk, whom they addressed in the following terms: „How unfortunate soever we have been in our Fatherland, we do not hesitate again to take up arms, in order to aid our French brethren the moment they lay to heart the Cause of Liberty; and since we hope one day to be restored to our Country, our Freedom and possessions, we cannot do otherwise than beseech the assistance of our fellow-citizens of France."

The reply of the Commissioner was such as to flatter the most sanguine anticipations of the exiles. They themselves had been more fortunate than the Dutch, he observed, in expelling the Prussians, but France had betrayed her allies. He blushed with shame at the thought; but it was the act of a faithless Ministry. „The time draws nigh", he added, „when you shall be restored in triumph, and we will plant Liberty amongst you."

Yet the promises of the Commissioner had outrun the purposes of the Convention. Unwilling to add yet another to the host of enemies by which France was beset, the French Government determined to respect the neutrality which the States-General seemed disposed to observe. A passage for 1500 men through Maestricht being solicited by the General St Eustache, Commander of the vanguard of the French army, and refused by the Prince of Hesse-Cassel, the Governor, the demand was desisted from and

a bridge was thrown over the Meuse, outside the territory of the town. The earnest solicitations of Dumouriez to the Executive Council of France for permission to occupy in an amicable manner Maestricht and Venlo, on the ground that it would be impossible otherwise to defend the line of the Meuse, was answered by a special injunction to refrain from so doing, and commands to preserve the most exact neutrality, as regarded the United Provinces; an order, the obedience to which Dumouriez adds, completed the ruin of French affairs in the Netherlands [1]). So scrupulously did the army obey these injunctions that a party of soldiers having taken up their quarters for the night at the village of Lommel, were no sooner informed that the place belonged to the States-General, than they instantly quitted it [2]).

This course of conduct grievously disappointed the expectations of the Batavian Emigrants; and the more so, since there seemed at first no hope that the States-General would be led to change their resolution, even in the event of the war now imminent between France and England [3]). If the latter country were the aggressor, as it appeared highly probable, since the reluctance of the French nation to engage in a war with England was well known, the States considered, that they were not bound to afford the subsidies agreed on by the treaty of 1788, that treaty being defensive only. Contrary however to all expectation, the English ministry by a series of hostile measures — the

---

1) Mém. de Dumouriez, écrits par lui-même, Hambourg et Leipzig, 1794, Liv. 6, Ch. 10, p. 224, 228.

2) Vad. Hist., B. 71, bl. 134, 137.

3) Lord Auckland, Ambassador at the Hague, having, on the occasion of the French ships sailing up the Scheldt, made an offer of aid from England to the States-General, they replied, that they did not believe France had any purpose of attacking them.

equipment of a naval squadron in consequence of the infraction by French vessels of the right of keeping the Scheldt closed, an act which, when committed by the Emperor seven years before, England had, if not abetted, viewed with supreme indifference; — the prohibiting the French from the purchase of corn in British ports while their enemies were abundantly supplied from thence; — the insulting dismissal of the French Ambassador, and the terms of contumely constantly used in speaking of the Government and people of France — succeeded in provoking the Convention to take the initiative. On the first of February (1793) war was declared against England, including the Stadtholder as the subservient dependent of the Court of St James'. Though the French Convention had suffered affronts in Holland which might well have been considered as offered by the Nation, such as the equipment of a fleet in concert with England — the prohibition under pain of death to supply provisions to the French army, while abundant magazines were laid up for the Emperor and King of Prussia — the insults offered with impunity to the Minister Noël and his secretary Thionville, and the degrading manner of their expulsion from the United Provinces, together with the arming and drilling of Emigrants at the Hague — no mention was made of the States: a dexterous distinction, tending to exonerate the Emigrants, fighting against their country, from the imputation of treason, and to obviate the scruples of many who might hesitate to join the arms of the enemy against their Sovereign.

Immediately on the declaration of war, Dumouriez repaired to Antwerp, where the Dutch refugees had formed a Revolutionary Committee, the Batavian Legion having been stationed in that city since its capture by the French. Here, rejecting the scheme proposed by the Committee, who urged the immediate invasion of Zealand, the strong-

hold of the Orange-party, he formed his plan of the campaign. He proposed to make a simultaneous attack on the Provinces on two sides. The Generals Miranda and Valence were to descend the line of the Meuse, and taking Maestricht and Venlo, enter Guelderland by Grave and Nimeguen; while he himself with 13,700 men, among whom were two thousand Batavian Emigrants, was to advance by way of Breda and Geertruydenberg to Dordrecht. This city taken, he considered — relying on the favourable reception he should meet with — no further obstacle would impede his progress to Amsterdam; when having secured the Province of Holland by the occupation of that city, he would march by way of Utrecht to join Miranda at Nimeguen. He promoted Ondaatje to the rank of Captain in the Foreign Legion, and of Captain-„adjoint" to the Adjutant-General.

When on the point of entering the confines of the United Provinces, Dumouriez addressed an animating proclamation to the inhabitants, declaring: that the Stadtholder had perverted the power bestowed on him for the benefit of the Republic to reduce it to slavery; that when the people, endeavouring to recover their rights, had trusted to the aid of the French nation, they had been made the sport of contemptible intriguers, who then governed France, and a handful of Prussians, whom he had since driven out of Champagne, sufficed to bring them again under the yoke; but that now they would find in the French people, allies powerful, noble and free, who would sustain their efforts for the restoration of Liberty or perish with them. The French Republic did not make war against the Batavian Nation; a friend of all peoples, all despots were her enemies. The English, proud of their own freedom, had allowed themselves to be blinded by the gold and blandishments of their Government. Enumerating the delinquencies of the Prince of Orange, he exhorted them to send back

into Germany that ambitious family who for a hundred years had sacrificed them to its pride. He came into Holland, he declared, surrounded by the generous martyrs of the revolution of 1787; at the head of 60,000 free and victorious Frenchmen, with 60,000 more left to defend the Belgian Provinces, ready to follow him if necessary [1]). So powerful was the sensation created by this manifesto, that the States affected to doubt whether a publication, „so full of falsehoods and absurdities," were really the production of him whose name it bore. Certainly whatever its merits, a strict adherence to truth is not among them. Dumouriez himself found it necessary to attempt an apology for it in his Memoirs as a „*pièce de circonstance*," called for by the exigencies of the situation [2]).

The small army of Dumouriez was divided into four columns; the right division in which Ondaatje served, commanded by General d'Arçon, with the Colonel Westermann as second, was ordered to attack Breda, while the advanced guard undertook the assault of Klundert, and General Daendels, a Dutch refugee, laid siege to Willemstadt. On the 23d of February a formal summons was sent to the Governor of Breda, the Count van Bylandt, to surrender. It was refused; whereupon some bombs were thrown into the town. The besieged kept up a brisk fire for three days. On the fourth d'Arçon, finding that he had but sixty bombs remaining and must shortly be forced to raise the siege, sent a second summons with the threat that Dumouriez with his whole army was on the point of arriving, when the garrison would be put to the sword. Bylandt, calling a Council of War, himself voted and obtained the votes of the majority for a surrender. The garrison marched out with flying colours, and the French army

1) Mém. de Dumouriez, Liv. 8, Ch. 2, Note a.

2) Mém., Liv. 8, Ch. 2, p. 29.

immediately took possession [1]). Surprize, joy, and triumph filled the bosom of the exiles as they trod once more the soil of their native country. Neither the sanguinary horrors perpetrated in France in the name of the Revolution, nor the heavy ransom which their French „deliverers" were at this moment exacting from the inhabitants of the neighbouring Belgian Provinces, inspired the smallest misgiving into their minds. Some of the more disorderly displayed their enthusiasm by tearing down the arms of the Prince of Orange from the organ of the great Church, and destroying the books on which they were emblazoned; the superb tomb of Engelbert of Nassau was defaced, and arms of the family wherever they could be found were taken down and broken to pieces. Happily this abundance of mischief was unaccompanied by cruelty. A tree of Liberty from which waved the tricolor was planted in the marketplace, and a speech delivered by the citizen Blok, one of the most ardent revolutionists of 1787, commencing: „Citizens of Breda you are free!" and couched in the most vehement revolutionary style, was received with a deafening shout of applause, and followed by the Marseillaise. Dumouriez, whose dancing-days, having already extended over half a century, might be supposed wellnigh past, seizing the hand of the person next him led the way, and a multitude followed in the giddy whirl around the Tree of Liberty [2]). Illuminations were exhibited in the evening; but the silent empty streets — the city being a portion of the domain of the Prince of Orange — gave to-

---

1) *De voornaamste en minst bekende bijzonderheden, voorgevallen gedurende de belegering, inneming en herneming der stad Breda, in den jare* 1793.

2) This fact is passed over by Dumouriez in his Memoirs, this portion of which is so worded as to give the idea that he was not there, Liv. 8, Ch. 3.

ken how far were the inhabitants from participating in the delight of their guests [1]).

Within a few days Ondaatje had the further satisfaction of assisting in the conquest of Geertruydenberg, which capitulated to the French Colonel De Vaux after (4th March) three days bombardment.

The fall of Geertruydenberg which had been preceded by the surrender of Klundert, exposed the ancient capital of Holland, Dordrecht, to the most imminent danger. The French General, now amply provided with artillery taken from the enemy, together with a considerable fleet of transport-vessels, collected at Geertruydenberg, Breda, and in the canals between Oudenbosch and Sevenbergen, raised batteries at Moerdijk, where he fixed his head-quarters, with the view of commencing the attack from thence. Happily, however, the presence of a strong body of auxiliaries from England both in sea- and land-forces, saved the beautiful and picturesque old city from assault; and soon the state of affairs forced Dumouriez to abandon his enterprize.

The scheme of invasion on the eastern side of the Provinces had failed. Not only had Miranda been unable to capture Maestricht, but he was attacked in his entrenchments by the Austrians under the Prince of Saxe-Coburg, and driven in disorderly flight and with heavy loss in men and material, to Liege and thence to Louvain, whither Dumouriez hastened to join the defeated army, leaving Colonel De Flers in command of the troops in Holland. Dumouriez gone, and d'Arçon, who might efficiently have replaced him, disabled by sickness, the spirit of the invaders sank; the batteries at Moerdijk were evacuated; Daendels was forced to raise the siege of Willemstadt, and the French had to content themselves that they were yet able to hold the places they had occupied. The greater

1) *De voornaamste bijzonderheden van de belegering van Breda.*

portion of the army retired within the lines of Antwerp, Westermann being placed at Turnhout with the corps of gendarmerie and the Legion of the North as a covering force [1]).

The defeat of Dumouriez at Neerwinden (Mars 17th) and his subsequent defection, which entailed the evacuation of the Austrian Netherlands by the French army, and the surrender of the towns they had conquered in Holland, filled the Dutch refugees with consternation and anguish. France was immediately invaded by the Allies; and according to all human calculation, the days of the French Republic, their sole hope of protection, were numbered. To the chosen troops of nearly all the great powers of Europe, daily increasing in force and flushed with success, the French could oppose only armies inferior in number, discouraged and their discipline relaxed by defeat, deprived of confidence in their commanders, and exhausted by a long campaign; while the recruits, though brave and full of enthusiasm, would yet require a long course of discipline and instruction to render them effective. A rapid march of the allied armies on Paris, and the professed object of the war, the restoration of the unfortunate Bourbons, was within their grasp. But the self-denying principles, laid down for the conduct of the Allies in the commencement of hostilities, gave way on the first temptation which offered itself for their violation.

---

1) I find no account of any seizure of vessels in the Biesbosch, which Ondaatje states himself to have effected on the 8th and 9th of March, neither is it probable, as the vessels had long before been withdrawn to the side nearest Dordrecht and the English and Dutch fleets were stationed in the Kill, by which the Biesbosch is commanded. No offensive movement moreover was undertaken for some days before the departure of Dumouriez on the 9th. I have reconciled the autobiography with the history of the period as far as I am able, but have failed to do so completely.

No sooner did they begin to make conquests on the French territory, than these conquests were considered — not as steps towards the attainment of the great end in view, but — as spoils to be divided among the victors. The Imperial Eagle, not the white flag of royal France, was hoisted in the captured towns of Valenciennes and Condé; and the invaders, instead of following up their success by advancing in mass to Paris, separated each in pursuit of their own special interests. The Emperor sought to extend his dominions on the frontier of the Netherlands by laying siege to Quesnoi, while the English made preparations to secure the long coveted possession of Dunkirk.

Ondaatje, after the battle of Neerwinden, had followed the wreck of the army by Brussels to Rijssel, whence he proceeded to place himself under the command of La Marlière, whom Dampierre, successor of Dumouriez as Commander-in-Chief of the army of the North, had created General of division. Accused of slackness in seconding the efforts of his superior during the engagement with the Austrians at Famars (May 10th) when Dampierre was slain, La Marlière succeded in capturing the fortified villages of (May 24th) Boussebeck, Proncq, and Turcoine. On this occasion Ondaatje was placed in the painful position of having to fight exclusively against his own countrymen, the posts being held by Dutch troops who suffered a loss of five hundred killed and three hundred prisoners. After the recall of La Marlière [1]), preparatory to his summons before the Revolutionary Tribunal, Ondaatje repaired to Dunkirk (June 26th) about two months previously to the commencement of the siege of that town by the English army under the Duke of York.

---

1) *Mém. de Dumouriez*, II. 87. „Il ordonna au général La Marlière" etc.

This siege commenced August 23d 1793, when the Duke, having succesfully carried the outposts, issued a summons to the town itself to surrender, couched in peremptory terms: „It could offer" he said „no resistance to the victorious arms which he could immediately employ against it, were it not that he wished to avoid the entire destruction of a flourishing city, and that humanity and generosity inspired him with a desire to spare human blood. He was willing to listen to any terms not derogatory to the honour of the British arms or the interests of Great Britain and her Allies." Four and twenty hours were granted to the garrison for consideration. The defence, in which Ondaatje assisted as a volunteer, had been entrusted to the General O'Meara, who curtly replied by the assurance, that with the aid of the brave republicans, he had the honour to command, he knew how to maintain his post. The besiegers were protected by an army of observation composed of Hanoverians, Hessians and Austrians under the command of Marshal Freytag. A sharp attack on his outposts by the French General Houchard, who had (Sept. 6th) taken up a strong position at Cassel, combined with a brisk sally from the garrison, obliged the Marshal to retire to Hondschote, where a second defeat, in consequence of which the Allies had to abandon the posts in the neighbourhood of Dunkirk, rendered the position of the Duke of York before its walls no longer tenable. Harassed by the enemy's gunboats, impeded in his operations by the rainy weather, and disappointed of the expected coöperation of the fleet, the English commander was forced to raise the siege, leaving behind thirty-two pieces of artillery and three hundred barrels of powder.

CHAPTER VI.

CONTENTS.

Ondaatje settles at Calais. — Decree of the French Government against foreigners. — Marriage of Ondaatje. — Movements of the Patriots in Holland. — Deputation to the Representatives of the French Convention at Brussels. — Activity of the Patriots. — Allies of the Stadtholder. — Threatened invasion of Holland. — Delay. — Danger of the Patriots. — They communicate with the French camp. — Proclamation of Daendels — disavowed. — Difficulties opposed to the progress of the French army. — Probability of peace. — Severe winter. — Pichegru advances into Holland. — Stadtholder quits the Hague. — Revolution in the Province of Holland. — Mutual disappointment of the French and Dutch allies. — Vexations suffered by the Dutch. — Assignats. — Embassy to Paris. — Conditions of the Declaration of Independence of the Batavian Republic proposed by the Committee of Public Safety. — Treaty. — Ondaatje Under-Secretary of the War-Department.

Despairing now of restoration to his country by aid of the arms of the French Republic, Ondaatje abandoned the military career, and removed from the din of war to the more congenial pursuits of literature. Fixing his residence at Calais, he engaged (Sept. 12th 1793) at first with a partner (Bellegarde), and afterwards alone, in his favourite occupation, the management of a periodical press, licensed by the Council of Administration of the District of Calais, and editing amongst other works the daily paper, the „Courier de Calais" [1]).

---

1) See Appendix No. 3.

At the present juncture, however, when he was about to settle himself in his new abode, the French Government — itself a prey to the full amount of terror it inspired, and beholding in every foreigner a spy or an assassin charged with a mission of vengeance from the emigrant Royalists and allied Sovereigns — issued a decree, which, threatening arrest and forfeiture of goods to all subjects of those powers with whom France was at war, found on French territory, opened a perilous future to the Batavian Emigrants [1]).

Without a single spot of earth in Europe, except France, whereon to set their foot, they had no alternative left, but to conciliate the Revolutionary Government with all its crimes and horrors. In a remonstrance to the National Convention, they pleaded, that they, being martyrs of Liberty, ought to have nothing to fear from the measures of severity adopted against other foreigners; that, driven as criminals from their native land, they had sought refuge in the arms of France, and during their six years of exile had never ceased to breathe aspirations for the Liberty of their protectress. The Gueux of Holland, they said, were the born friends of the Sans-Culottes; they held to the same maxims — Liberty for their Deity, Fraternity for their religious worship, and for the motto they bore: „Death to Tyrants." The petition was received with unbounded approbation, and the presenters were admitted to the honours of a sitting [2]). Under such circumstances it is small cause of surprise if the publications, emanating from the press of Ondaatje, bore a strong stamp of character of the period to which they belonged.

Many of the refugees from the United Provinces were at this time sojourning at Calais, and among the rest the

---

1) Loi 6me Sept. 1793.

2) Vad. Hist., B. 74, bl. 215.

beautiful and fascinating Christina Hesse, daughter of Adrian Hoevenaar of Utrecht, now dead, who had done and suffered much in the patriot-cause. Her Ondaatje loved with all the intense and passionate devotion of his enthusiastic nature. A marriage, performed according to the laws of the French Republic, before the municipal Officer of the Commune of Calais, united them on the 7th of May 1794 [1]). On this occasion it appears he assumed the honourable though not very euphonious name of his maternal ancestors Quint. The union, though combined with circumstances which might well be considered of evil augury for the future, proved happy and was blessed with a numerous offspring. Three children of his wife by her former husband were adopted by Ondaatje as his own; he caused them to bear his name and admitted them to a full share of his paternal affection.

It required indeed all the consolations which domestic affection and the enjoyments of literary labour had to bestow, to sustain the exile under the suspense and anxiety, the rapid alternation of hopes and fears, which the events of the war and the mutual relations of France and Holland perpetually excited.

Notwithstanding the reverses which had attended the French arms after the defection of Dumouriez, the Patriots in the United Provinces carried on the work of organizing their party, although with extreme caution. Under the name of Reading-Societies [2]), associations were formed, with the ostensible purpose of instructing the less educated classes by public readings. Of these societies there were no less than thirty-six in Amsterdam alone, numbering altogether above three thousand members. The Read-

1) Extrait du Régistre des Actes de l'État Civil de Calais pour les mariages de l'année 1794. Archives — Bibliothèque Publique, communicated by H. J. de Rheims.

2) Leesgezelschappen.

ings consisted principally of papers, clandestinely printed, expatiating on the defects of the present administration of affairs, invoking reforms, and preparing men's minds, as it was termed, for the reception of Liberty. The publications thus introduced were, by some mysterious agency, and in spite of the most strenuous efforts of the Government, disseminated throughout the country; while under the appearance of associating for a harmless purpose, the members of the Reading-Societies formed themselves into secret Committees, each with prescribed rules of action, and having for its object the promotion of a general insurrection. These Committees again, nominated two Central Committees; one to maintain a correspondence with the Representatives of the Convention in the French army, and communication between the numerous local Committees; the other to devise every possible means of thwarting the present Government; to rouse by well-directed efforts the spirit of the people; and to prepare them for „a vigorous decision on the question of their true interests." The former carried on its proceedings without exciting remark; the results of the activity of the latter were soon manifest — though the source lay hidden in the resistance offered to all levies of money — in the mistrust excited of all the measures of Government as injurious to the people, in the increased hatred and suspicion with which the partizans of the Stadtholderal-power were regarded; and in the constant dissemination of evil rumours. At length matters appeared sufficiently advanced to warrant the holding of a General Assembly at Amsterdam of deputies from all the Committees, for the purpose of considering the question, whether they were possessed of sufficient strength to undertake a revolution, and if so, where it should begin? It was resolved that no possibility existed of collecting an armed force adequate to the enterprize; and that therefore a General National Commit-

tee being instituted at Amsterdam, a deputation should be sent to the (March 1794) Representatives of the Convention in the French army at Brussels, to assure them of the favourable dispositions of the people, and to recommend that the revolution should commence at Amsterdam; representing at the same time that it was not feasible without the aid of France, since another failure would be the ruin of the cause for ever, and the towns were so completely surrounded by the troops of the allied armies, and cut off from each other by the inundations, which had been effected, that even were the revolution accomplished, it could not sustain itself four and twenty hours. The deputation met with a flattering reception. The scheme they were commissioned to propose, of carrying on the war, and of political organization, was referred by the Representative Lacombe St. Michel to the Committee of Public Safety at Paris and adopted; fidelity and protection were promised to the patriot-party; and Pichegru, appointed General-in-Chief of the army of the Rhine in October 1793, appeared justified, by his rapid conquests in the Austrian Netherlands, in engaging that in six or eight days he would be in a condition to attack the allied army covering the United Provinces, and after the victory of which he would send intelligence to Amsterdam, to occupy the line of the Meuse and Waal, and hasten to that City so soon as he should hear of the revolution being accomplished there [1]).

Hereupon the Patriots redoubled their activity. Stores of arms were secretly collected, and deposited in numerous small magazines; ships were equipped and provisioned; forty thousand Jews were bought off with heavy sums from their adherence to the Stadtholderal-party [2]); the garri-

---

1) Lett. from Pichegru to General Daendels, Sept. 6th 1794.

2) The „Jew's quarter" in Amsterdam occupies a considerable portion

sons of the towns were tampered with; no cost was spared in gaining intelligence respecting the movements of the allied generals, in order to communicate it to the French; and every effort was used to encourage the people in resisting the commands issued by the Government to inundate their lands.

The fulfilment of the often repeated promises of France seemed easy of realization now. The action of the revolutionary Committees was extensively felt in its effects; and the Stadtholderal-Government was doomed to encounter contrarieties and vexations similar to those which it had inflicted on the country during the war with England. The earnest invocations addressed by the States and Stadtholder to the people, to arm in defence of their Religion, their Liberty, and their Fatherland against a lawless and devastating enemy, though enthusiastically responded to in some places, were as often treated with indifference; the orders for preparing the means of defence were slackly obeyed, and the most important posts on the frontier were left exposed [1]). At the same time, for the Stadtholderal-Government to place any dependence on the aid of its foreign Allies was to trust to a broken reed in the full sense of the term. The English troops, brave as they were in battle, yet with incompetent commanders, ill disciplined and therefore insolent, badly supplied and therefore predatory [2]), served little other purpose, not-

---

of the centre of the city; consequently it was necessary to the secrecy of these proceedings to purchase their silence and connivance.

1) Journals of Sir H. Calvert Lett. Oct 11 & 27 — 1794. „There is a torpidity and want of exertion among the Dutch which is beyond all belief." Lett. Oct. 12.

2) „The command of brigades, devolved on young men newly come into the service whose years and inexperience totally disqualified them for the situation." „The field-officers are many of them boys and have attained their rank by means suggested by Government at home etc.

withstanding some successes, than to irritate the temper of the people, and to consume enormously provisions already becoming scanty. Prussia the leader of the war, the author of the grandiloquent manifesto threatening fire and sword to the people of Paris, notwithstanding a large subsidy received from England, sank away from the alliance in a state of proclaimed pauperism after two campaigns, and was already engaged in negotiations with France, preparatory to a separate peace; while Austria, maintaining a secret and treacherous understanding with the enemy, cruelly abandoned her subjects of the Netherlands, in order to pursue, in concert with Prussia, their nefarious designs upon Poland; and these Provinces being re-occupied by the French, brought the invading army to the confines of Holland.

Yet from a combination of causes its progress was slow, and the delay placed the Patriots of Holland in a position of imminent peril. A mere chance discovered to the Government some of their depôts of arms they had collected. The hereditary Prince of Orange and the Duke of York suddenly made their appearance in Amsterdam, with the ostensible purpose of effecting an extensive inundation around the city and quartering an English garrison within its walls; the Reading-Societies were dispersed by Officers of Justice, supported by a military force; and the presentation of remonstrances and petitions was forbidden, six of the most considerable citizens, who had protested against the quartering of English troops in the city, being condemned to imprisonment for six years and banishment for life.

Journals of Sir H. Calvert, p. 385. We want artillery-men, we want a General-officer at the head of the artillery, we want drivers and smiths; we want a commanding officer of rank and experience; we want at least two out of the four brigades of mounted artillery with which his Grace of Richmond is amusing himself in England." Ib. p. 359.

Though the Societies contrived, some of them, to assemble in defiance of all obstacles, the watchfulness excited in the Government, and the presence of foreign troops, rendered the commencement of the revolution in the heart of Holland impracticable It was necessary therefore that a change should be made in the scheme, and that the frontiers of the Provinces should be first revolutionized. But the communication of intelligence to this effect was a work of difficulty and danger. An army of the allies had to be passed, before the Patriots could reach the French camp, and passports were required and examined with such strictness that to evade detection was almost an impossibility. Deputies did however accomplish the journey, lying concealed at the bottom of an open boat which, under favour of a fog, passed over the landwaters, close to the enemy's head-quarters at Nimeguen, but only to encounter circumstances yet more dispiriting than those they had left.

The refugee General Daendels, on his approach to the confines of his native-land had promulgated stirring mandates to his country-men in Guelderland and Overijssel, exhorting them to take up arms in the cause of liberty, and promising pay and provisions to all who did so. „The Representatives of the French people," he said, „did not wish to subdue them as conquerors, nor to force upon them their assignats, but to form an alliance with them as a free people" [1]). Nothing, as it appeared, could be more natural and justifiable than such a step on the part of the Dutch commander; and the astonishment accordingly was great when the French Representative in the Army, Lacombe du Tarn [2]), virtually disavowed the sentiments ex-

1) Lett. in Vaderl. Hist., B. 78, bl. 246.

2) Mr C. van Breugel, *Mémoires sur ce qui s'est passé de remarquable après la capitulation de Bois-le-Duc, relativement aux négociations entamées entre la France et la Hollande, et à la mission de Mess. Brantsen et Repelaer à Paris, en* 1794 (Amsterd. et La Haye 1821).

pressed by Daendels, by ordering the arrest of himself and his staff, and forbidding obedience to any authority, except such as might be constituted by the Representatives of the French people.

However unmistakable the evidence thus afforded that the French were prepared to assume the character of conquerors rather than that of the friends and allies, they had hitherto professed themselves, it was too late now for the Patriots to retreat from the course they had taken; all that remained for the Deputies from Amsterdam at the French camp to do, was to send two of their number to Paris, empowered to treat immediately with the Committee of Public Safety, and represent to that body, how closely the interests of the Batavian Patriots were bound up with those of France, and to press for the speedy accomplishment of the promised liberation of the Republic.

For a while, however, it appeared as though nature herself had opposed an insurmountable barrier to the success of any further efforts which could be made by their allies on behalf of the Dutch Patriots. The heavy rains, prevailing throughout the autumn of this year 1794, had favoured the artificial inundations to such a degree, as to render the approaches to the interior of the United Provinces impassable. The cuttings in the dyke of the Lek had flooded the whole country from Schoonhoven to Wageningen, while from Wageningen to the Eems and Zuyderzee the inundated line of the Greb covered the province of Utrecht on the side of Guelderland. Bommel, protected by the Meuse, and garrisoned by a combined force of English and Dutch, opposed to the advance of Daendels — who had been released from arrest and was now in possession of Bois-le-Duc — an insuperable obstacle on that side; and though Maestricht, Venlo and Nimeguen were also captured by the invaders, their further progress was arrested by the Waal and the Meuse, on the opposite shores

of which powerful batteries were raised; the Rhine and the Yssel covered a portion of Guelderland and the province of Overijssel. The Orangeists with a feeling of security, the Patriots with a sentiment of despair, gazed on the waste of waters which girded them round-about.

For it seemed highly probable that, wearied and baffled, the Government of France would be well disposed to listen to the overtures of the States-General for a peace, fatal to the interests of the Patriot-party, and of which the effect would be to shut out from the exiles for ever all hope of return. Before the commencement of the campaign, the States of Friesland had begun to manifest no slight repugnance to the Anglo-Prussian alliance as it then stood, and a strong disposition towards an accommodation with the enemy. The Treaty of April 19th 1794 between England, Holland and Prussia, by which the maritime powers engaged to subsidize their worthless ally to the enormous amount of 1,800,000, the share of the United Provinces being fixed at 400,000, had been concluded by Van de Spiegel, Pensionary of Holland, and Fagel, Registrar [1]) of the States-General, under the authority of the States-General only, and merely sent to the Provincial States for approbation; neglecting the constitutional preliminary of consulting these States, of whose concurrence they deemed themselves secure, since the members were all partizans of the House of Orange. But they found that they had calculated upon the subservience of the nation somewhat beyond the mart. The States of Friesland expressed their indignant astonishment that a matter of such importance should be concluded without the cognizance of the sovereign States; and that a pecuniary subsidy should be offered to a power from which the Provinces had a full right to expect gratuitous assistance. They appealed to the Treaty of 1788,

1) Van de Spiegel, *Brieven en Negotiatien*, II. 199 volgg.

by virtue of which Prussia was entitled to claim subsidies only in case of a defensive war; whereas there could be no question that this power was, by the treaty concluded with Austria at Pillnitz, the aggressor. They should consider themselves, they alleged, acting in a manner altogether unjustifiable if they burdened their people with heavy pecuniary subsidies for one whose interest was identical with their own, and whose duty it was to support the war by laying the burden on his own subjects. They therefore hesitated not to declare, that they entirely disapproved of the Treaty, and were not disposed to pay any portion of the subsidy, but to let the responsibility rest on those who had contrived so improper and ill-advised a measure [1]).

Their judgment was amply vindicated by the result [2]); the States of Friesland now (Oct. 1794) sent a deputation to the States-General, earnestly exhorting them to use every possible means for putting an end to this sanguinary and destructive war; and by sending an embassy to England and giving the most peremptory and pressing instructions to their Ministers at the Courts of the Allied Powers, to commence and carry on the work of peace [3]). So powerfully were they supported by some of the other Provinces — the States of Overyssel going so far as to protest that, unless England would consent to peace, they should be driven to take shelter under an alliance offensive and defensive with France — that Fagel was dispatched to London, though without any official character, to represent the perilous condition of the Dutch Republic and the urgent necessity for a general peace.

---

1) N. Nederl. Jaarb., May 1794.

2) „From the moment that cursed treaty was published," wrote Sir Harry Calvert from the Netherlands (Lett. Oct. 12th 1794), „the first object was not to beat the French but to cheat the English."

3) N. Nederl. Jaarb., Oct. 1794.

Meanwhile the States of Holland, on intelligence from their Pensionary Van de Spiegel, that he had received a communication to the effect that the Committee of Public Safety would be willing to listen to one or more Agents, empowered to treat for an accommodation, sent two deputies, Gerard Brantsen and Ocker Repelaer to Paris, privately instructed by Van de Spiegel — formerly one of the most zealous adherents of the English alliance — to yield every thing, short of the integrity, independence, honour, and possessions of the nation, rather than be beholden for its defence to their present allies [1]).

As the States were prepared to purchase peace and the continuance of the present form of Government, at a price sufficiently high to repair the exhausted treasury of the French Revolutionary Government, there is little question that the negotiations would have been brought to a successful termination, had the season continued rainy. But already in November the piercing cold gave token of the approach of the winter, emphatically termed the „French winter." Rapidly the frost stretched its hard gripe on the land-waters, the canals and the rivers. Batteries were erected, as a last hope of defence, on the numerous sand-banks by which the inland-waters of Holland are interserted. But the Meuse grew firm and still; and drift-ice filled the Waal, rendering it for a time equally impassable for boats and on foot. Soon the cold crystal covered the whole surface, and a floor of ice, solid and smooth, invited the steps of the invaders to the very walls of the towns, betrayed by their frozen moats. Thus favoured by circumstances, the efforts of the Patriot-party to impede the progress of the negotiations were eminently successful. The Committee of General Security sent commands to

---

1) Lett. from Van de Spiegel to Fagel. Id. to Ambrs at Paris (*Brieven en Negotiatien*, III. 233 volgg. 16 December 1794).

the General-in-Chief of the army on the frontiers of Holland to press forward without delay; commands which Pichegru joyfully obeyed. On the 27th of December he dispatched the fiery Daendels to renew his often baffled attack on the Bommelerwaard. He made himself master of that and the city of Bommel on the same day, and advanced to Tuil. Driven from thence by a force of six thousand English and Hessians under the General Dundas, a sharp engagement of six hours duration, with the frozen Waal for their battlefield, terminated to the advantage of the English. But, unable to recover the Bommelerwaard, and receiving tidings of the capture of the fort of Crevecoeur, the English commander retreated to Vianen. Heusden fell after a slight resistance, and the joy with which Daendels was received there seemed of auspicious augury.

The French had likewise possessed themselves of the lines between Breda and Geertruydenberg on the one side; while on the other the brave defender of Grave, the aged De Bons, having, in spite of the capture of Nimeguen before his eyes, and the dispersion of all the forces which might have afforded him succour, maintained his isolated position for two months, was forced by the sickness of his troops and the scarcity of provisions to surrender the town. The before impassable line of the Greb now offered an easy transit into Utrecht; and that Province having become indefensible, was abandoned and obtained terms of capitulation from the french General Salm, Jan. 14, 1795.

Thus, on that side, the Province of Holland lay open and utterly defenceless. In a mournful assembly of the States, where the Pensionary Van de Spiegel described the situation of affairs in colours of the darkest hue, it was resolved to send a deputation to the Stadtholder, with the significant inquiry; „whether he knew of any means of defence which could be adopted with a probability of success." What the answer would be was only too well

foreseen. „If the frost continues, there is no possibility of defending the Province." No course was left therefore to the States but to make the best conditions they might with the enemy. Deputies were sent to Pichegru at Utrecht with proposals of surrender. He referred them to the Representatives in the camp; but they refused to enter into any conferences on the subject. Nor did William the 5th await the return of the Deputies, to come to the resolution of immediate flight. On the 17th of January 1795 he obtained from the States-General the dismissal of his sons from the posts which they held, of General-in-Chief, and of General of the cavalry, and the next morning embarked with the Princess and their family at Scheveningen for England. Four days after his departure, Pichegru and Moreau made a triumphal entry into the Hague; the Ambassadors of England, Prussia, Spain, Sardinia and Hanover having already quitted it.

The Revolution in the Province of Holland was of easy accomplishment. The members of the municipal Governments resigned, and were replaced by those whom the events of the year 87 had thrown out of office; and arms were restored to the Schutterij who were deprived of them at that period. In many of the towns these changes anticipated the arrival of the French; in others, where the Stadtholderal troops still lingered, or where the Orange-party was in a considerable majority, the Patriots had to await the assistance of the invading forces. Before the 24th of January matters were sufficiently advanced for the Revolutionary Committee of Amsterdam [1]) to summon Deputies from the voting towns of the Province of Holland, to meet on that day for the purpose of substituting in place of the States as at present constituted, a legislative body which should represent the people. Accordingly a fresh

1) Handelingen van het Committé Revolutionair in Amsteldam, p. 22.

Assembly, hastily summoned, met at the Hague, Deputies appearing from two thirds of the voting towns. A president was chosen in the person of Peter Paulus, a man of remarkable ability snd discretion, notice being sent to the Pensionary Van de Spiegel that his services would no longer be required. In a few of hours the old Constitution of Holland was almost swept away. Voting by head was substituted for voting by towns; the Sovereignty of the people was formally acknowledged; the States, as composed of the Equestrian Order and Towns (there was no Order of Clergy in the Province of Holland) were declared annihilated, as well as the dignities of Stadtholder, and Captain- and Admiral-General; the oath to the Constitution was changed for one of fidelity to the Rights of Man and Citizen, to the People and the Law; the College of Commissioned Councillors (the delegates of the authority of the States when these were not assembled) was replaced by a Committee of General Welfare; and Committees of military affairs and Finance were appointed. The towns and villages of what was termed the open country, were admitted to send Deputies to the Assembly; the style was changed for one more conformable to that of the French Republic, dating from „the First Year of Batavian Liberty", and all public documents were to be headed: „Liberty, Equality, Fraternity."

Ondaatje, whether that from experience of the events of 1793, he wanted confidence in the stability of the present order of things, or that he was unable to terminate his engagements at Calais, did not take advantage of the enticing opportunity afforded him of a return to his mother-country, until after the lapse of some months (Ap. 11th 1795), and ere that period the fair prospect to which indeed its brightest hues had been lent by imagination only, already began to darken. Success brought in its train its usual attendant, disappointment; — disappointment felt by each of the Allies in regard to the other.

The country in which the French Republic had hoped to find an ally subservient, wealthy, and abounding in resources, was reduced to a state of temporary indigence scarcely less grievous than that of France itself. Besides the heavy losses occasioned by the inundations, resorted to as a means of defence, a sudden thaw broke down the dykes in several places; terrible floods ensued, the cattle were drowned in their sheds, and the stores of provision, both in grain and fodder, laid up in granaries, utterly spoiled and useless. Worse than the real scarcity was the artificial dearth produced by a number of foreign speculators who bought up corn at immense prices, on account, as they alleged, of France. Most of the Provinces found themselves obliged to prohibit the exportation of corn beyond their own boundaries, a proceeding which gave extreme umbrage to their ally.

In addition to these physical causes of discontent, moral circumstances existed of a nature likely to produce an abatement of cordiality. The logical centralizing genius of the French people was perpetually clashing with the traditional incongruities, and the habits of municipal Government of the Dutch. Accustomed to see the whole nation obey implicitly the impulse given by Paris, they were utterly at a loss to understand the march of the revolution in the United Provinces; that it must first be effected in the sovereign members, before it could obtain in the Federal Whole. It appeared at first, the Representatives wrote to the Convention, as though the Dutch people would limit the revolution to municipal reforms; and when brought about in the Province of Holland — with considerable rapidity as we have remarked above — they expressed no slight alarm lest its independent action should involve that Province in hostilities with the rest.

Again, the French, provided the Rights of Man were theoretically asserted and abundantly expatiated on, were

well content to allow of their violation in every conceivable manner. The Dutch on the contrary regarded this principle in a much more matter-of-fact light, holding the opinion, that as it was laid down, it was meant to be acted on. The Assembly of Provisional Representatives which had taken place of the States of Holland, having appointed their secretary Wiselius as bailiff of Naarden and Weesp, the inhabitants refused, on the ground of the public declaration of the Rights of Man by the Assembly, to acknowledge any bailiff or other officer of justice who had not been freely chosen by his fellow-citizens [1]). The argument was unanswerable. It established popular election as the basis on which the first appointments to administrative offices were to be made; and not a few consequently were chosen as bailiffs, receivers, dijkgraves etc. from among the decided partizans of the house of Orange, a source of considerable embarrassment and annoyance to the new Government. The Provisional Representatives found themselves obliged to have recourse to the expedient of insisting, that the names of the elected should be sent to them for approbation as the representatives of the whole Dutch people. The inhabitants of Dutch-Brabant also, a portion of the country termed the Generality [2]), discovered that as neither the States-General nor those who by their authority administered the affairs of Brabant were chosen by the people, their Government was a violation of the Rights of Man and Citizen. Accordingly they elected Provisional Representatives, who urged their claim to a sitting and vote in the States-General with such stringent emphasis, that their demand was complied with [3]).

---

1) Van Limburg-Brouwer, Leven van Wiselius.

2) The territory acquired by the United-Provinces after the Union of 1579, and under the Government of the States-General.

3) N. Nederl. Jaarb., June 1795.

Erelong seditions broke out at Utrecht, Delft, Rotterdam, the Hague, and even in Amsterdam itself, which, nearly coincident in point of time with the insurrection of the first of April in Paris, excited the greatest alarm as the apparent result of a secret, extensive, and deeply-laid scheme.

Even for the leaders of the Patriot-party, those who had been the most eager to welcome the French invaders as friends and allies, the day of reckoning soon came. Their joyful anticipations of secured liberty gave place to the discouraging, but only too well grounded apprehension that they had only changed masters, and not for the better. The independence which France frequently and expressly engaged to respect, was scarcely more than nominal. Nothing was done without reference to the French Generals or to the Representatives of the Convention in the camp. The officers of the French army seized, without permission or hesitation, upon the arsenals and military stores belonging to the municipalities of the towns where they were stationed, under the plea of the exigencies of war; and while the general demands of money and supplies for the army were absolutely insatiable, the quartering of troops was a cause of grievous oppression to the inhabitants. Poor persons, whose labour at best sufficed only to provide for their families, and whom the severe winter had now deprived altogether of employment, were forced to maintain each three or four soldiers; neither widows, orphans, nor those who were themselves dependent on charity for subsistence, were spared.

At the same time the French brought with them , which corrupted the very lifeblood — industry, commerce and credit — that might have enabled the United Provinces to sustain the exhausting efforts they were compelled to make, — the forced circulation of assignats. The Provisional Representatives of Holland, appalled not only at the commer-

cial embarrassments and loss of credit, but at the gambling, usury, fraud and abuses without number, which they foresaw would speedily follow the introduction of this worthless circulating medium, attempted to impose certain restrictions on its use. But their decree to this effect was bitterly resented by the French Representatives as a derogation to the dignity of the Republic, and the credit of its Paper-money. Any value which might have been attached to the assignats was depreciated by the number of forged ones that obtained currency. At the little town of Schiedam, for example, they were discovered to the amount of 80,000 livres [1]).

Anxious to ascertain whether the Independence, as repeatedly declared, had any real significance, or whether the national existence of the Republic were in fact absorbed in that of their powerful ally, the States-General dispatched a plenipotentiary, Caspar Meyer, to Paris, — another, Jacob Blauw, being already there — with instructions to obtain from the Committee of Public Safety a categorical recognition of the Independence of the Batavian Republic by express Treaty. Unhappily they were appointed to treat with Merlin de Douai, Rewbell and the cold and crafty Sièyes. The idea of impressing this man, who chiefly conducted the conferences, with the slightest conviction of the justice of their cause, of inspiring him with a single movement of generosity, of kindling in him a spark of sympathy, was wholly chimerical. To plead to him the sacrifices they had made, and the perils they had undergone for the sake of liberty, and their attachment to the alliance of France, — to appeal to the glorious traditions of their history, was to call forth no other answer than a sneer. He told them in the name of the Committee of Public Safety, that he could not acknowledge them as Ambassa-

1) Vad. Hist., B. 87, bl. 287.

dors, nor in any other quality than as Deputies of the Patriot-party in the United Provinces; and that the question of indemnity must precede that of independence. This indemnity was nothing less than the payment of a hundred millions of guilders (nearly 8½ millions Sterling) with a loan to the same amount, and the cession of the whole country to the left of the Rhine, Meuse and Waal, or in other words, a large tract of the best and richest portion of the United Provinces.

But this pretension goaded the patience of the Dutch Ambassadors beyond its utmost limits. The French nation had on all occasions paraded with prodigious pomp the assistance they had afforded their brethren of Holland in vindicating their liberty; they had challenged full often the admiration of the world for the grand spectacle of one free people aiding another in the noble effort to break its chains; and they were accustomed to speak of themselves as entitled to the deepest gratitude for the great gift of Freedom they had conferred on the Batavian Republic. Now the Ambassadors could not but feel that at such a price the Patriots might have purchased the assistance of the greatest despot in Europe, if not have bought off the King of Prussia himself from his alliance with the Stadtholder. They angrily replied, therefore, that no power on earth, moral or physical, should force them to consent to the dismemberment of their country; an act which would be inherently null, as, according to their principles, they had no power of selling their compatriots like beasts of burden [1]).

Skilfully they made use of the long-accustomed defensive weapon of their country-delay. They referred to the States-General; the States-General referred to the Provisional Assemblies of the Provinces. Blauw undertook a

---

1) Vad. Hist., B. 88, bl. 341.

journey to the Hague with the ostensible purpose of hastening the march of the negotiations, in which he seems to have taken good care not to succeed; and meanwhile the influence of their adversary the Abbé Sièyes, both in the Committee of Public Safety and in the Convention, was declining, „the sacred rights of a whole people," as the Ambassadors expressed themselves, „began to prevail over the Macchiavellian views of an Abbé, a second Mazarin, who had constantly concealed himself during the important crises of the Revolution, and now assumed so imperative a tone" [1]).

It was probably to enable Sièyes and the Committee of Public Safety to retreat with somewhat of grace from the position they had taken up, that he, in company with Rewbell, repaired to the Hague, where they concluded a Treaty (May 16th 1795) by which the Republic of the „United Netherlands" was acknowledged as free and independent; the French Republic engaged not to make any peace with the Allied Powers in which the United Provinces were not included, the cession of territory being limited to Dutch Flanders, including the country to the left of the Hondt, Maestricht and Venlo with the lands to the south of the latter place; for which an equivalent was to be given at the epoch of a general peace by a cession of territory equal in extent and in a position the most convenient to the Republic. The pecuniary indemnity of a hundred millions of guilders was agreed on.

A few days previous to the conclusion of this Treaty, Dr Quint Ondaatje was appointed Under-Secretary of the War-Department [2]).

---

1) Vad. Hist., B. 88, bl. 393.

2) Autobiography.

CHAPTER VII.

CONTENTS.

Aspect of affairs when Ondaatje assumes office. — Army. — Navy. — Committees appointed. — Financial difficulties. — New organisation of the army. — Burgher-guard. — Navy equipped. — Loss of Ceylon. — Question of a National Assembly. — Change in the state of parties since 1787. — Plan of a National Assembly proposed by the Committee of General Welfare. — Clubs at Amsterdam. — Authority of the Municipal Government supported. — Central Assembly of the Clubs. — Its Deputies admitted by the Representatives of Holland — refused admittance by the States-General. — Votes of the Provinces on the plan of the Committee. — The institution of a National Assembly carried by a majority. — Intelligence thereof communicated to the French Government — how received. — Meeting of the National Assembly at the Hague. — State of parties. — Ondaatje quits his post of Under-Secretary at War for that of Director of the East-India Company. — State of the Company. — Ondaatje goes to Portugal. — His return. — Constitution of the Republic unfinished — complained of by the „Unitarists" and by the „Federalists." — Plan adopted. — Committee appointed to alter it. — New scheme submitted to the people and recommended by the French Ambassador — rejected. — New Assembly summoned. — War with England. — Defeat at Camperdown. — General tax — refused by some of the Provinces. — Mutual relations of Holland and France. — The „Unitarists" achieve a „Coup d'Etat."

The aspect of affairs when Ondaatje assumed office (May 10th 1795) as Under-Secretary of the War-Department, was any thing rather than reassuring. The United Provinces had now to dread as enemies those Powers by whom they had been before oppressed as allies, except Prussia only;

the court of Berlin having in the preceding year concluded a separate peace with the French Republic. But the state of mistrust, into which they were thrown by this treaty, was almost worse than that of open hostility, from which it relieved them. No mention was made of the Republic, as a contracting party, except an indirect allusion to it, as among the Countries which had been forced to yield to the conquering arms of the French. Rumours became current, that it was the purpose of the Committee of Public Safety to abandon the Dutch Republic, leaving the King of Prussia to take possession of such of her towns as he desired, and that Zealand was to be ceded to him; the new order of things in the remainder of the Provinces being annulled and the Stadtholderal Government restored. The Prussians, it was alleged, were already on their march to carry this scheme into execution. It tended not a little to irritate these suspicions, that immediately after the conclusion of the treaty, numerous desertions took place in the army of the States, with the encouragement and, as it was believed, at the instigation of Prussia.

At the same time, although the neutrality of Hanover had been stipulated for in the treaty between France and Prussia, Bremen and Osnabruck were filled with Emigrants from the United-Provinces, who, by letters and emissaries dispatched into the confines, perpetually incited their country-men to desert from the army of the States-General and join the standard of Prince Frederic of Orange at Osnabruck. Intelligence was received from Bremen of boasts, made by the Generals of the Orange-party there, that all the powers of Europe, and even many of the members of the existing Government in Holland, favoured their cause; and that a civil war was expected to break out shortly in the Republic. It was said, also, that 25,000 Prussians were ready to join the camp of the Refugees and English.

Both the French Government and the Generals com-

manding the troops in the United-Provinces did what in them lay to appease alarms, which betrayed so deeply seated a mistrust of their integrity as allies; the latter by repeated assurances of the falsehood of such reports, and threats of arresting the promulgators. The Committees of Public Safety, while they commissioned their Representatives in the camp, to concert with two members of the States-General (Van Olivier and Huber) a general plan of defence, and to dispatch a sufficient force to the places more immediately threatened, enjoined Caillard, their Ambassador at the Court of Berlin, to represent, that the French Republic, having granted the neutrality of Hanover to the solicitations of Prussia, could not suffer collections of troops and materials of war to be made there; and to demand that the King would use his influence with the Government of that State, to obtain the dispersion of armed bodies within its boundaries, the withdrawal of the Emigrants and English troops, and the release of the imperial city of Bremen from the presence of English soldiers. A speedy and satisfactory answer was returned, to the effect that the hostile preparations in Hanover existed only in the heated imaginations of some Dutch patriots, and that the English would shortly have completed the evacuation of Bremen; at the same time the King made the most ample declaration that he entertained no hostile designs against Holland.

The duties which Ondaatje had now to fulfil in comparative historical obscurity, were of a nature singularly onerous and anxious. The Army and Navy, abandoned by their chiefs, the Captain- and Admiral-General and his two sons had yielded to the commands, issued from the municipal governments, accordingly as they were revolutionized, to offer no further resistance to the French forces; but devoted at all times to the House of Orange, they had only complied from necessity, and because no alternative was

left to them. A portion of the Navy especially had required something even like coercion to constrain into acquiescence with the new order of things. In this state of reluctant submission they were on the watch for every opportunity of testifying their disaffection. During this year (1795) so great a number of officers in the army applied for their discharge, that, had all the requisitions been granted, the regiments must have been left nearly destitute of commanders.

To the inefficiency of the Navy, superinduced by the adverse disposition of both officers and men, was to be added the heavy loss sustained by the conduct of England. Continuing in the character of an enemy, which she had assumed on the late Revolution, the system of pillage, she had commenced as an ally, she now declared lawful prizes above a hundred richly laden vessels in the different ports of Great-Britain and Ireland, on which she had before laid a friendly embargo, lest, it was said, they might fall into the hands of the French. Both services were in arrears of pay; the finances of the Confederation were wholly exhausted, and — to such a condition had the good offices of their allies on the one side and the other reduced them — there was scarcely a stuyver left in the treasury of either of the Provinces.

Among the first remedial measures in this embarrassing position of affairs, was the abrogation of the old Council-of-State, to the control of which the Army had hitherto been subjected, and the substitution of a „Committee for the General Affairs of the Confederation;" and, providing for the more easy and speedy dispatch of business, by merging the Admiralty-Courts, hitherto five in number, into one administrative body, termed the „Committee of Marine."

To these Committees the States-General — roused by the earnest exhortation of the Province of Guelderland to lay aside the cavils and delays which usually arose between

the Provinces on the question of furnishing their Quotas, and to unite in a simultaneous and patriotic effort to rescue their country from the brink of destruction — resolved to address a letter, requiring a declaration of what sum was necessary for the efficient maintenance of the land- and sea-forces. According to their report, besides the heavy arrears due to the soldiers and seamen, the treasuries of both Army and Navy were deeply indebted, the magazines were empty, the vessels were reduced in number, and few of those remaining were in a condition to put to sea. The services would require for the next year the sum of thirty-three millions of guilders (£ 2,750,000).

A plan was prepared for the entirely new organization of the Army, but its execution was delayed, chiefly from want of funds. When the term arrived (the month of July) at which ten of the thirty-three millions were to be paid, little more than two millions were collected, of which above three fourths had to be applied to the Navy, so that scarcely half a million remained for the expences of the Army. At the same time a second instalment of twenty of the hundred millions, engaged for to France, became due, while the Provinces, exclusive of Holland, had contributed no more than four-hundred-thousand guilders.

In spite of all obstacles, however, the new organization of the Army was at length completed, entirely on a French model. The old names of regiments were dropped. Seven half brigades were formed, of 2000 men each, consisting of three battalions each, comprizing a company of grenadiers and eight fusileers; besides four battalions of jagers, each of six companies of one hundred men. The whole force, including engineers, artillerymen etc. amounted to 23,000, instead of 42,000 strong, as in 1792. The deficiency was more than filled up by 25,000 French auxiliaries; but this force served to increase immensely the difficulties with which Ondaatje had to contend in his administration of

the War-Department. The cost of their maintenance was 200,000 guilders a month, besides provisions and forage; they were under obedience only to their own Commander, who was bound to take no farther cognizance of the authority of the native Government, than to give information of the movements he considered necessary to oppose the enemy. Their insolence and want of discipline rendered their presence inexpressibly vexatious, while their demands of various kinds were burdensome in the extreme. Ultimately it was found advisable to appoint a special Committee to feed, clothe and pay these troublesome guests. It had its hands full of business.

Unfortunately the ranks of the really national military force of Holland, the burgher-guard, filled up but slowly. It is remarkable that the arming of these troops, so enthusiastically carried on in the commencement and throughout the events of the revolution of 1787, was now treated with indifference, except in a few of the large towns. The principal cause of this backwardness appears to have been the opinion prevailing in the public mind, that no sufficient guarantee had been obtained from France for the real independence of the United-Provinces. — Happily the peace with Prussia and the military operations on the Upper-Rhine removed the scene of hostilities to a distance from the frontier of the Batavian Republic.

The equipment of a Navy was a matter of still more urgent importance than that of an Army. The Admiral De Winter, one of the Refugees in the French service, was appointed Vice-Admiral of the Fleet, and all the officers who had for any cause quitted the service of the States-General, were invited to return to it. In order to supply the immense deficiency of seamen, a plan was devised of recruiting or, in failure of that, of balloting from the Army. But the number of volunteers was infinitely small, and the choosing by lot occasioned an increase of

desertion to an alarming extent [1]). It was then proposed to take into the service the orphans and children brought up at the numerous eleemosynary institutions [2]), and that those who refused to serve, were to be no longer maintained at the public expence. This was however, considered a harsh und unkind measure, and by no means extensively adopted. The really effectual mode of obtaining recruits, was that pursued by the Government of Rotterdam — providing, namely, for the wives and children of such as volunteered into the service, during their absence.

Dutch resolution and perseverance, however, so far triumphed, that in spite of impecuniosity and the difficulty of procuring men, the Committee of Marine had within three months twelve ships of the line and eighteen frigates ready for service; and before the middle of the next year (1796) eighty-three vessels of all sizes were equipped, „a fleet raised out of the waters of oblivion," which, it was fondly hoped, might, from the unanimity prevailing among the officers, from the sentiments of liberty and fraternity, united with obedience to the laws, subjection to authority and an earnest desire to do battle with the enemy, which animated the men, „restore the ancient lustre of the Netherland sea-heroes" [3]).

In the midst of anxieties and perplexities, Ondaatje had the anguish of learning that the land of his birth, the dwel-

---

1) There was at all times a difficulty in manning the National Fleet, in consequence of the ancient custom, which still subsisted, of making a certain allowance to the Captains of vessels for the sustenance of their crews. An irresistible temptation was thus afforded to their avarice, to supply provisions bad in quality and insufficient in quantity, in order to increase their own profits.

2) Aanschrijving — om de jongens in de Wees- en Godshuizen aan te moedigen, om dienst te nemen op 's Lands Vloot (28 Januarij 1796). *Jaarb. der Bataafsche Republiek*, VI. 152.

3) N. Nederl. Jaarb., Aug. 1795—1796.

ling-place of his parents and friends, had passed under the yoke of the very last power perhaps, to which he would willingly have seen it in subjection. England had, it cannot be denied, proved to the United-Provinces a domineering and selfish ally. She had by her influence over the Stadtholder drawn them into a war with which they had not the remotest concern, and turned the results exclusively to her own advantage; and now, although their altered circumstances had placed the two Countries in a state of hostility, she delayed a formal declaration of war, in order that, while she seized the Dutch ships in her ports as an enemy, she might, under the guise of a friend, gain possession of the magnificent colonies of Holland. Among not the least eagerly coveted were the flourishing settlements on the rich and beautiful island of Ceylon. From the prince of Orange, a fugitive in their power, the English Government obtained, within a few weeks of his arrival in the country, a letter [1]), commanding the Governors of the Dutch colonies to admit the ships of England into their ports and receive her troops. Now, William 5th, even in the plenitude of his power, was not competent to issue commands of such a nature, the Sovereignty of the colonies belonging to the States-General alone; and under present circumstances, having abdicated his offices, he could not have a shadow of right to claim obedience to any orders whatever [2]). With utter astonishment the inhabitants of the Dutch settlements of Trincomale and Oostenburg in Ceylon received a summons to surrender to the armed vessels of

---

1) The letter was dated from Kew, Febr. 17th 1795.

2) *Rechtsgeleerd Advis in de zaak van den gewezen Stadhouder, en over deszelfs schrijven aan de Gouverneurs van de Oost- en West-Indische Bezittingen van den Staat. Door de Burgers* Mr *B. Voorda en* Mr *J. Valckenaer. Met wederleggende Aanteekeningen van een Hollandsch Rechtsgeleerde* (Mr *Herm. Tollius*), 1796.

a power with whom they fancied themselves on terms of the closest amity. The Governor at first refused to comply; but, wholly unprepared for resistance, he permitted the English Admiral Rainier to disembark his forces without opposition, and advance materials for a siege to before the walls of Trincomale. The town was bombarded for three days, when a breach was effected. A proposal of surrender was then made; but the Dutch offering terms which the assailants, forgetting their character of allies, rejected as unacceptable, the firing commenced anew. In a few minutes the infortunate besieged found themselves obliged to hoist the white flag and consent to a capitulation. Oostenburg also, resistance being hopeless, was forced to surrender. Its submission was followed by that of all the settlements on the coasts of the island.

Ondaatje on his return to Holland, had found the public mind deeply agitated by the important question, propounded in a pamphlet issuing from his press at Dunkirk in the year 1793 [1]), whether the Federal-System of the United-Provinces should be changed for that of One, Indivisible Commonwealth, administered by a General Assembly under the name of „National Convention;" and if so, in what manner shall the first National Convention be created and instituted? What shall be its avocations? How great and extensive its authority?

Hitherto Federalism had appeared to be, as it were, an innate principle of the Dutch political mind. The States-General was a confederacy of Provinces; the Provincial States were confederacies of towns, and even the towns

---

1) „Treatise on the defects of the form of Government of the Commonwealth of the United-Netherlands, and the means by which a better can be established on a firm basis;" — by an emigrant Dutch Patriot. Van Schelle and Comp. Dunkirk.

themselves were, in a manner, aggregates of „Wyks," or Quarters. With a view to check the excess of this principle and its concomitant evils, — the contending provincial interests of the Provinces, — the delay of public measures consequent on the slowness of forms of the constitution, — the mutual dissensions of the Provinces, and the difficulty of levying financial supplies for the necessities of the Confederacy, — some of the ablest politicians had sought to establish the doctrine that the Stadtholderate was an essential part of the Constitution.

But with all its defects, there was much to be said in favour of the municipal and federal system. If it had not the promptness and regularity of action which centralization gives, it was exempt from its feebleness; the members of the body politic had a separate and distinct life of their own; their prostration did not necessarily follow the destruction or paralyzation of the head. To the energy and power, self-government inspired by this system, it was in a great degree owing, that a Revolution, effected under circumstances peculiarly perilous, — foreign invasion, combined with internal dissensions, had partaken in nothing of the lawlessness and anarchy which had marked the course of the Revolution in France. However great the political changes, how much soever political rights were lost sight of, civil rights remained unimpaired; there was no moment when legitimate local Governments did not exist, as efficient for the protection of life, property, and personal liberty as in a time of the profoundest repose. A large portion of the inhabitants, therefore, though desirous of extensive reforms, aimed to carry them out in a spirit, consonant to the old Dutch Constitution. At the head of this party was the illustrious Schimmelpenninck.

But an immense change had, since the period of the Revolution of 1787, become apparent in the state of parties. The extreme Republicans, formerly prepared to carry

out the municipal and federal principle to its utmost extent, maintaining even the quasi-independent Sovereignty of the Towns, were now, — a consequence doubtless of the sentiments imbibed by the Emigrants during their residence in France, — strenuous exponents of the idea of Unity and Indivisibility, prevailing in the French Republic. They now aimed to annihilate the provincial Sovereignties and the integral existence of the towns, and to fuse them into one homogeneous whole, of which the Sovereignty should be represented by a single Assembly, chosen by the people. To this party belonged Ondaatje and his friend Liebeherr, with Wiselius, Wybo Fynje and the eloquent Peter Vreede, all men of eminent ability. The Orange-party on the other hand, now that the principle of Unity was no longer represented by the Stadtholder, were become the most vehement assertors of the separate Sovereignty of the Provinces, and the independent existence of the Towns. Thus the Province of Holland, — which in 1787 had insisted upon treating with the King of Prussia as an integral and independent power, was the first to propose in the States-General, that the Committee of General Affairs should be empowered to draw up a plan for summoning the entire of the inhabitants (May 1795) of the Provinces, to form a homogeneous Constituent Assembly; while Zealand, which had always supported the sole authority of the Stadtholder at the expence of that of the Provincial States, now refused to concur in a step which might involve the surrender of her independent Sovereignty. On the question being put to the vote in the States-General, her Deputies declared themselves not commissioned, and it was carried by a majority only [1]).

---

1) The Constitution required unanimity on all questions of importance. *Jaarboeken der Bataafsche Republiek* (Amsterdam 1796) VI. 186 (C. Visscher, J. H. Appelius, J. H. van der Palm), 211 sqq.

On the 29th of May the Committee of General Welfare presented, — in a report of somewhat redundant verbosity — a plan for constituting an Assembly, which should represent the whole nation. In this we remark the same peculiarity as to the mode proposed of choosing the Deputies, which distinguished the French Constitution of 1789—91, the deficiency, namely, of immediate influence of the electors upon the elected.

The people in their primary assemblies were to name „Choosers" only, in the proportion of one to every five-hundred voters; twenty „Choosers" were to elect a Representative to the Assembly [1]). The suffrage in the primary assemblies was almost universal; all males of twenty years of age being admitted to the right of voting, except such as were entirely destitute of property. The age of a Chooser must be twenty-five and thirty of a Representative. The Assembly might be formed when a hundred members were present; and the Representatives were to receive a salary. In this plan also was repeated the fundamental error of concentrating vast administrative as well as legislative powers in the same hands. The Assembly was to administer foreign affairs, to have authority over the land- and sea-forces and the disposal of all public offices, and to establish an uniform mode of burgher-arming throughout the Commonwealth. The Provinces were to bind themselves to contribute their share of the public finances within a stated time; and in case of non-payment on the part of any Province, the National Convention was to have the disposal of its finances, until the contribution was levied. But, — and this provision testifies to the strength of the Federal principle even in those who fancied themselves most free from its influence, — the National Assembly was

1) *Reglement, volgens hetwelk eene algemeene nationale vergadering door het volk van Nederland zal worden bijeengeroepen en werkzaam zijn* (Januarij 21, 1796).

not, even during the short period of its proposed existence, otherwise to interfere in the domestic affairs of the Provinces, nor the Provincial Assemblies in the general affairs of the Republic. At the same time, the perpetual dictation and interference of the electoral Assemblies with their Deputies, such as had given occasion to evils of the first magnitude in France, was provided against, by making the Representatives responsible only to the whole people and not to any part of it; not liable therefore to be called to account by their Constituents. In case any member were accused of a misdeed, twenty-five members, chosen by lot, were to inquire if there were any grounds for the accusation; and if there were, the delinquent was to be tried by a Commission from the five High Courts-of-Justice of the Provinces. The Assembly was to draw up a scheme of a Constitution within a year, to be referred to the people for approval, when the Assembly was to separate and a new one to be chosen immediately.

The discussion of this question stimulated the activity of the numerous Clubs, which, — the offspring of the Reading-Societies instituted after the Revolution of 1787, — existed under various appellations in every town, nearly in every village of the United-Provinces. Between these and the constituted authorities a struggle was carried on, not dissimilar to that which had prevailed in France during the Revolution of 1789. They assumed to themselves the same sort of interference in public affairs, the same unrecognized and irresponsible power, and put forward the same pretensions to have their acts and opinions considered as the acts and opinions of the whole people. The French Representatives, Alquier, and the able and excellent Richard, — to whom bitter experience had given the wisdom of an oracle on the subject, — lifted up their voices in earnest warning against this fatal abuse, predicting the utter ruin of the Country, as the result of its continuance.

Still there existed essential points of difference, both in the constitution and action of the Clubs in the two Countries, corresponding to the different genius and temper of the peoples. The provincial Jacobin Clubs in France were the affiliations of the parent-society at Paris, animated by one impulse, obedient to one spring of movement; — the Central Assembly at the Hague was but an aggregate of Deputies from the provincial societies, the fatherland- and liberty-loving assemblies, as they were termed, throughout the Republic, and accordingly never possessed the organization and centralized force of its prototype. At the same time the action of the Clubs in the United-Provinces was incomparably less violent and anarchical, since they found among the people, petulant and loquacious crowds it is true, but no famishing and ferocious mobs, to give emphasis to their behests; while there was always a constitutional power at hand, able to repress popular excesses.

This was strongly exemplified in the case of Amsterdam. Here petitions were presented to the municipal Government, now termed the Provisional Representatives of the City, demanding, that all those, whose offices were conferred since the events of 1787, should be deprived of them — and the recognition of the Batavian Clubs as a Corporation, whose Deputies should be admitted into the Assembly of Representatives to speak on its behalf. The Representatives replied, that, as they had been entrusted by the whole people of Amsterdam with the administration of Government, they could not submit to the will of any Body or Corporation, forming a part only of the people; and that they would act in the matter of the Orange-officials, as right and justice required. Reiterated demands meeting with similar refusals, the Clubbists at length, having filled the „Dam" or square on which the Council-House is situated, with a prodigious crowd of persons,

sent a deputation to the Government then sitting, to require a satisfactory answer, declaring at the same time, that the Assembly should not be permitted to separate till it was given. The Representatives thereupon passed a resolution that their deliberations were not free, that is was impossible to continue them amid so much noise, and that consequently the sitting was terminated. They were prevented leaving the Council-House by the populace. They persisted nevertheless in their refusal to deliberate, but promised that measures should be taken into consideration for the removal of the Orangeists from office. Upon this the crowd dispersed. A proclamation posted up by order of the Government, expressive of their indignation at the treatment they had experienced in the exercise of their functions, was in many places torn down.

Numbers of the Clubbists themselves, however, disowned the violent and illegal proceedings of their colleagues.

But a letter discovered to be written by one of the Representatives (S. Ip. Wiselius), in which he alluded to the existence of a negotiation between France and England, to the exclusion of the Batavian Republic, again evoked the storm. The Clubs peremptorily demanded the immediate arrest of all suspected persons. The Government replied, that neither for promises nor threats would they so far forget the duty they owed the citizens, as to commit so unjustifiable an act, and that they were prepared to meet with firmness all the consequences of a refusal. Some manifestations of an intention on the part of the Clubbists, to execute the arrest themselves even in the Council-Chamber, failed to shake their determination, and to the terribly suggestive threat of the Clubs that they would declare themselves Revolutionary, the President replied that if they did so, they should be treated as rebels and breakers of the Law. Another attempt at sedition was rapidly and effectually crushed, and with such beneficial

effect, that fifty-nine out of the sixty quarters of the town emphatically declared their detestation of these excesses. Similar bloodless commotions happened in other towns of Holland, in consequence of which the provisional Representatives of the Province strictly enjoined the municipal authorities to search out and punish offenders, on pain of losing their offices for neglect. The penalty of death was decreed (but never enforced) against the holders of seditious assemblies; and those who were taken in the fact, were to be brought before the judge and condemned on sufficient evidence, without the usual formalities. All armed bodies and public officers were commanded strictly to obey the orders of their municipal or local Governments, or to be punished as guilty of open rebellion. The authority of the Municipalities everywhere supported itself.

Neither were the attempts of the Central Assembly of the Clubs at the Hague, to make its significance felt in the affairs of the Confederation, attended by any marked result. The first meeting of this body was held on the 28th of August 1795 with open doors, at the „Doelen," in the centre of the Town. From hence it sent a deputation both to the Provisional Representatives of Holland and to the States-General, to notify to them the fact and the purpose for which the Assembly was instituted, — to secure, namely, the Unity and Indivisibility of the Republic, by means of a National Convention and a Constitution, and to frustrate the efforts of the „Aristocrats." But though the deputation was received by the President of the Representatives of Holland with an oration, expatiating on the topics of Liberty, Fraternity, Patriotism and the like, and admitted to the honours of a sitting, the States-General peremptorily refused to receive it. „The Central Assembly," their High Mightinesses observed, „was but a meeting of private citizens and no corporation at all;" and however numerous the members of the Clubs, they for-

med an extremely small proportion to the entire population; nor would the States ever permit the Sovereignty, which they had acknowledged in the whole people, to be usurped by a part only, under any denomination whatever. The Deputies of Friezland were especially indignant that a meeting stamped with the, perhaps too significant, name of a Central Committee should arrogate to itself the dignity, authority and rights of the Nation on the territory of the Province of Holland and in the place of residence of the States-General, and not only be suffered but even commended by the States of Holland. Such an Assembly, they declared, was an alarming phenomenon, and they trembled at the abyss into which their country would be plunged if such proceedings were not stopped in time. The language of Zealand was no less emphatic. „The Representatives beheld with emotions of heartfelt sorrow," they said, „the rash and impudent course pursued by an Assembly of ill-advised citizens, who assumed the title of General Assembly; and they knew not which most to admire, the indifference of the Representatives of the people on the matter, or the boldness of a number of persons, as unexampled, as dangerous."

When the votes had to be given in the States-General upon the acceptation of the plan proposed by the Committee of General Welfare, it was rendered fully apparent how reluctant were even the warmest advocates of centralization, to abandon the cherished idea of provincial Sovereignty. Overyssel, the first to concur in the acceptation as proposed by Holland, did so only under considerable reservation. She was quite willing that the National Assembly should be invested with the prerogative of making peace and war, and forming alliances, — with the conduct of foreign relations, the management of the colonies and those matters which the Provinces had to arrange with each other; but objected to the admission of any power over the

persons, property, or rights of the inhabitants, or over the domestic affairs, finance and justice in the Province of Overyssel. Had it not been for the Provinces of Batavian Brabant, and Drenth, raised by the Revolution to the dignity of States, this ambiguous adhesion and that of Utrecht would alone have appeared in support of the proposition of Holland. To the other Provinces the existence of so exclusive a sovereign assembly at all, was distasteful. — Guelderland advised that the framing a Constitution should precede any investment of power, and that, in lieu of a National Convention, a mere constituent assembly might be chosen, not entrusted with the slightest administrative authority, and whose functions were to be limited to a general declaration of the Rights of Man, projecting a plan of a Constitution and of a general arming of citizens. Subsequently, however, induced by the better understood wishes of the inhabitants, and the difficulties of the juncture, which required more than ever unanimity in the heads of the Republic, the Provisional Representatives of Guelderland named a Commission to devise means of reconciling the differences. Friezland, though convinced of the necessity of an improved Constitution and system of administration, would consent to no plan of a National Assembly, which, invested with the command over the land- and sea-forces and the finances, and with other functions of Sovereignty, would become so powerful, that, instead of giving them a Constitution, it was very likely to force upon them a new kind of arbitrary dominion. Zealand advocated the naming of a Commission of one or two of the ablest men out of each Province, to examine into the defects of the Constitution, whether they were remediable, and if so, in what way; or if the Constitution admitted of no amendment, what form of Government was most suitable to the United-Provinces; and to report the result of their deliberations.

At length after numerous debates and long delays, in-

terposed in the hope of procuring unanimity, on the 24th of November the Representatives of Holland (1795) who laboured to carry the measure with unremitting zeal [1]), prevailed with the States-General to pass the resolution, by a majority of six to three [2]), fixing the first of the ensuing February as the day of meeting for the National Assembly. This resolution was communicated by the Representatives of Holland, not without a certain air of self-gratulation, to the French Ambassador Noël and by him to the Executive Directory.

But the Dutch found that their leisurely march on the path of revolution was anything but agreeable to the taste of their more mercurial ally. The Directory replied: that it was well for a matter of such importance, where so many rights and interests were to be conciliated, to be wisely considered and slowly brought to maturity; but there was a limit beyond which slowness ceased to be wisdom, and produced the worst effects, inspiring the disaffected with joy, and all parties with false hopes. They were exhorted to concord and unanimity, the harmony of all the Provinces being, it was said, the strongest security for the existence of esteem and good-understanding between the two Republics.

---

1) There was quite as much of provincial feeling in the anxiety of Holland to secure a General Assembly, as in the reluctance of some of the other Provinces to accede to it. The number of Representatives, being chosen on the basis of population, Holland would have fifty-five out of 126 (the whole number); which, with those of Utrecht (six) and Overyssel (nine), which generally sided with her, would secure her a majority of votes. Under the same circumstances, Zealand was reduced from an equal vote to five votes, or one eleventh of the representation of Holland.

2) Holland, Utrecht, Overyssel, Guelderland, Batavian Brabant and Drenth, on the one side, to Friesland, Groningen and Zealand on the other (*Jaarboeken der Bataafsche Republiek* (Amsterdam 1796), IV. 12, 57, 60, 128, 133, etc.).

Slow as the work appeared, however, it was by no means finished. Before a really national Assembly could be constituted, it was necessary to procure the acquiescence of the three recusant Provinces; and this was not accomplished until some time after the day fixed for the meeting, and then only under the condition that the Provincial Sovereignties should continue inviolate. Thus the finances and the burgher-militia of each Province remained exclusively at the disposal of the Provincial Governments.

At length the Assembly was constituted, conformably to the plan drawn up by the Committee of General Welfare, except that, instead of a hundred, eighty members were declared a sufficient number to form a session, and the period allowed for framing the Constitution was prolonged to eighteen months.

The miniature Constituent Assembly, which met at the Hague on the 1st of March 1796 presented a striking and curious contrast to its gigantic prototype, the National Assembly of France, in 1789. Instead of the thousand Deputies, collected in the vast Hall of the „Menus Plaisirs" at Versailles, where only the stentorian voices of the most vehement orators could be heard, and the milder tones of reason and moderation were lost in space or drowned in confusion, the slightest expression of opinion was distinctly audible by the hundred and twenty-four members enclosed within the comparatively small dimensions of the ball-room in the Stadtholderal-palace at the Hague; while in place of the noisy and truculent mobs of the tribunes, three hundred peaceful citizens occupied a gallery at each end of the room, who were forbidden to make the slightest demonstration of any kind, on pain of instant expulsion. Though, in process of time, expressions of opinion began to be tacitly permitted, such manifestations were for a long period promptly and sharply checked, on every occasion when they were attempted.

The choice by the people of Representatives for the National Assembly was tolerably genuine, and subject to as little of unconstitutional interference or foreign influence as could be expected. The opinions of all parties found expression. With innumerable shades of difference, the Assembly was divided first by the marked line between the old Stadtholderal- and Patriot-parties, under the new names of Moderates — or Phlegmatics as they were sometimes called — and Revolutionists; and again the Revolutionists were divided into „Federalists" and „Unitarists." Of these two the former, however strongly imbued with the federal principle, were fully conscious of the evils which that form of Government had on many occasions brought upon their country; all the powers of their intellect therefore were applied to reconcile, if possible, their old notions with the principles on which the Revolution and the existence of the National Assembly were founded; to preserve entire the provincial Sovereignties as to their domestic affairs, while the central power should in other respectsbe really supreme, and not the representative only of these Sovereignties. The Unitarists desired a single supreme power, to which all legislative and administrative bodies should give place, without reserve or distinction; and that this power should be vested in Representatives, chosen by the Nation as a whole, without distinction of Provinces. This party held the preponderance of the Federalists in check, as well by its talent and activity, as by the moral support it received from the known opinions of those who now held the reins of power in France, and who had received from their Jacobin predecessors the horror of Federalism, as a sort of political tradition. The first act of the Assembly was to strike a fatal blow at the Central Assembly of the Clubs. A deputation from that body presenting themselves to congratulate the Assembly, it refused to receive them in any other quality than as private citi-

zens, coming in the name of other citizens; denouncing at the same time the organized existence alike of the Clubs and their representatives.

On the day of meeting of the National Assembly, Ondaatje, quitting his post of Under-Secretary of the War-Department, was chosen a Director of the Dutch East-India Company, whose affairs had been for a long period of years in a state of rapid and constantly accelerating decay. The losses, attendant on the war with England in 1780, occasioned extreme pecuniary embarrassment: since that time the deficiencies in the finances had become so large and frequent, — in the years 1786—8 the disbursements exceeded the receipts by nearly four millions of guilders, — that the Company had been almost annually assisted by loans from the Provinces. This resource, as it usually happens, only increased the evil; the debts of the Company which were eight millions and a half in 1779 swelled, in the space of ten years, to above seventy-four millions of guilders.

Neither was the war with England, though the immediate exciting occasion, the only cause of this result; others, more deep and fatal, were found in the administration of the affairs of the Company itself; in the unbounded avarice and untrustworthiness of its servants, and the consequent smuggling carried on with foreign nations; in the feebleness and oscitancy of the supreme Government; in the enormous expences of the military department and of every provision for defence; in the bad faith of the native Sovereigns, with whom the Company was in relation; the scarcity of species, the redundancy of paper-money, and the diminution of freights; — evils which it was scarcely possible to eradicate, and which yet threatened speedy and certain ruin. It had in fact become a question, whether the East-India Company could or ought to remain longer in existence? The Directors, or, as they were ofter cal-

led, the Assembly of Seventeen, had resorted to the expedient, not unfrequently adopted by public bodies when they are somewhat at a loss as to what course to pursue. In 1791 they appointed a Commission to proceed to India, in order to examine on the spot into the state of affairs. The members were named by the Stadtholder [1]).

The equipment and reception in India of a costly Commission was not, as may well be supposed, the readiest way of solving the financial difficulties of the Company. The debt continued to augment during the next four years till it amounted to 112 millions of guilders, the original capital of the Company having been six millions only. Immediately after the Revolution of 1795, a new Commission, to examine into its affairs, was named by the Provisional Representatives of Holland, and on its report, four members of the Representatives, joined with six other persons, were employed to draw up a plan for extricating the Company from its embarrassments. Their recommendation was to the purport, that it was not advisable to dissolve the Company, nor to withdraw its charter, but that every effort should be made to restore it to its original lustre. To this end they recommended the appointment of a new direction in place of the old, useless and corrupt administration. Accordingly a Committee was instituted, not without considerable opposition on the part of Zealand, entitled the „Committee for the Affairs of the East-India Company's Trade and Possessions" (or „Asiatic Council" as it was sometimes called) consisting of twenty-eight members, seventeen nominated by Holland, six by Zealand, and one by each of the other five Provinces. It

---

1) *Staat der generale Nederlandsche Oost-Indische Compagnie, behelzende Rapporten van de HH. Haar Ed. Groot Mog. Gecommitteerden, — alsmede nader Rapport van gemelde HH. Gecommitteerden* (Julij 14, 1791). Amsterdam 1792 (2 vol.).

was to assume its functions on the 19th of January of the ensuing year (1796); and on the second Wednesday in January of every year, a Commission of Supervision was to be nominated; five members by the supreme Government and four by the shareholders of the Company. The charter was prolonged for two years.

The sphere of action of the new Committee had dwindled to a comparatively narrow compass. Besides Ceylon, the colonies at the Cape of Good Hope, Malacca and Cochin-China, all alike unprepared for resistance, were surrendered into the hands of the English; and the losses in this year, occasioned by the war, no less to the Nation than the Company, were heavy and grievous. A squadron of nine vessels in Saldanha-bay was surrendered to the English Admiral Elphinstone without a blow, under pretext of the mutinous state of their crew, who answered, it was said, the orders to prepare for battle by shouting „Orange boven," singing Orange-songs and threatening to put their officers to death. This misfortune was followed by the loss of Amboyna, Banda and all the lesser possessions in the Indian Archipelago, except Ternate, and the valuable colony of Batavia was in imminent danger of a similar fate, being defended only by a frigate and two armed brigs; the rest of the ships having had to be dismantled for want of men.

Of the share which Ondaatje bore in attempting to retrieve, as far as possible, this disastrous state of affairs, his Autobiography gives the following account: „In the capa-„city of member of the Asiatic Council he on the 6th of „November of the year 1796, departed from Amsterdam in „order to sail from the Texel to St Ubes in Portugal, „with the object of saving the East-India return-ships, „which had run into that port, from the hands of the „English. Having suffered shipwreck on the 18th of No-„vember, and being brought in by a Bayonne privateer „to the Spanish harbour of Camarinas, he, with his Se-

„cretary La Pro continued his journey by land through „Corunna and Porto to Lisbon, from the 28th November „to the 20th December.

„Here, at Lisbon, in spite of the opposition of the Dutch „Consul, and the Director Hartsinck (both in concert with „the Government, which ordered him to quit Lisbon within „three days and the Kingdom of Portugal within eight days) „he saved the E. I. ships with their lading, and on the „16th of January 1797 he commenced his journey from „Lisbon to Madrid, where he was presented by the Dutch „Ambassador Valckenaer to the French Ambassador Pe-„rignon; and provided by the Prince of the Peace with a „passport and military convoy, he reached the boundaries „of France.

„Hence on the 17th of February he pursued his journey „to Paris, where he arrived on the 7th of March, and being „here entertained by the Ambassador Meijer till the 13th „of March (as he had been from the first to the ninth of „February by the Minister Valckenaer at Madrid and „Aranjuez), he departed to Amsterdam which he reached „on the 19th of March 1797."

On his arrival he found that but small progress had been made towards the final settlement of a Constitution [1]). A scheme had been framed, by the Commission of twenty-two, appointed for that purpose, pretty much on the French model, with its primary assemblies, its districts, arrondissements or „circles" and departments; — a legislative power consisting of two bodies; — the Representatives named by the electors, chosen by the districts to the assemblies of the Circles, and the „Ancients" chosen in the assemblies of the Quarters, each quarter formed of two Circles, in the proportion of one to every 60,000 souls. An Executive,

---

1) C. Rogge, *Gesch. der Staatsregeling v. het Bataafsche volk* (1799); C. L. Vitringa, *Staatkundige Gesch. der Bataafsche Republiek*, etc.

or Council-of-State was to consist of seven members. The Church was separated from the State, in so far as regarded any special privileges enjoyed by the former.

Side by side with this general resemblance to the French, strong traces of the influence of Federalism were exhibited in the composition of the present Constitution. While it asserted the Unity and Indivisibility of the Batavian Republic, it retained the Federal Principle precisely in that particular where it was found to work most disadvantageously. Each Province was to administer its own finances, and everything relating to them, contributing to the necessities of the Central Administration (or as it might still be termed Generality) after the old manner of Quotas. The limits of the „Departments" moreover continued the same as those of the old Provinces; while the Provincial-States found their representatives in the Great Councils, chosen by the inhabitants of each department for the administration of its private affairs. The Unitarists therefore loudly complained that the new Constitution was a system more federalistic than the one it pretended to amend; rather disfigured than coloured by an appearance of uniformity, and tending to bring the Batavian people once more under the abjured authority of the Orange-family, and the detested yoke of England. The Legislative, they maintained, would be rendered inefficient, by its division into two Chambers; by the temporary character of its sittings (eight weeks twice in the year), and the supremacy permitted to the Departmental Assemblies. On the other hand, the Federalists urged that the proposed Constitution was grounded on the peculiar character and local position of the Republic, consisting of different peoples, opposed to each other in innumerable particulars; that they were not called upon to create a new Commonwealth, on philosophical principles, but to change neither too little nor too much, since the happiness of the people ought

not to be exposed to the risk of experiments. It was sufficient, they considered, if the principle of Unity was asserted in the foreign relations of the Republic, and in the provision that the decrees of the Legislative Assembly were not to be contravened, while the Departments preserved their Sovereignty in domestic affairs. The homogeneity of administration proposed was a sort of Austrian Despotism, which might be very suitable to France, but could not be endured in the Netherlands.

The adoption of the plan of the Constitution was carried in the National Assembly by a majority of sixty-six votes to fifty two; but the Unitarists succeeded in obtaining the immediate appointment of a Committee of seven members, moved for by Peter Vreede, to revise its provisions, and to make such changes as it might consider necessary, in order to the establishment of a system of Unity and Indivisibility; or to frame a scheme altogether new, in case they found it advisable.

The Committee, proceeding on the fundamental principles, that „the Batavian Republic is One and Indivisible" and that „the Sovereignty resides in the bosom of all the Batavian citizens taken together," and prefacing their scheme with the Declaration of the „Rights and Duties of Man" [1]), left scarcely an article of the original plan unaltered; and though they admitted of two Chambers of the Legislative, it was with the provision that if the Ancients refused to confirm any resolution of the „Great Chamber," the two must meet together, and the question be then decided by a majority.

Meanwhile the debates, during which, especially on the question of the separation of Church and State, the Dutch

---

1) The proposer Hartogh brought it forward not *as his own idea*, but adopted from the Declaration placed before the French Constitutions and those of the United-States of America. Vad. Hist., B. 109, bl. 226.

seemed to have exchanged their usual calmness and moderation for the impetuous eagerness of their allies, had been prolonged until the period of eighteen months, for which the Representatives had been elected (1797), drew near its close. If no Constitution were fixed, the people were entitled, by virtue of the Provisional Regulation, to meet spontaneously and choose a fresh Assembly. At length however, the scheme was brought to a sufficient state of maturity to be submitted to the people for their approbation. But the Federalists were still so powerful in the Assembly, that they had been able to carry the question as to whether the opinions of the people should be taken by Provinces or „Nationally," in favour of the former method, by a majority of fifty-one to thirty-five.

The projected Constitution met with disapprobation on every side. The Federalists blamed it as sacrificing all other considerations to the abstract principle of Unity; while the extreme Unitarists complained that it favoured the old federal system. The professors of the dominant Church were aggrieved that the possession of all ecclesiastical property was not fully secured to it; and the other sects beheld with dissatisfaction that it had still so many privileges left. In vain the French ambassador Noël urged the acceptance of the plan, — in which, he declared, he beheld the conservation of those great principles which were the security for political, civil, and individual liberty —, as the surest means of cementing the alliance of the two Republics and enabling the Batavian Republic to take its place among the powers of Europe. In vain that a letter to the same purport from Talleyrand, in the name of the French Directory, was read aloud by the Ambassador in the National Assembly. The expression: „enable the Republic to take its place" gave deep offence; as though it were meant to insinuate that it had lost that place and was powerless to regain it, unless this — to many impos-

sible — condition were fulfilled. In spite of this significant interference therefore, when the people of all the Provinces met in the primary assemblies (Aug. 8th 1796), the proposed Constitution was rejected by 108,761 against less than twenty-eight-thousand in favour of its acceptation. Even in this minority, it was said, there were very many who voted not from any liking for the scheme, but in the hope of putting an end to disputes of which they were already utterly weary.

Such was the end of eighteen months labour by an Assembly of which it was affirmed that „the Netherlands had never seen so much wisdom collected under one roof" [1]), and which did in fact comprise many individuals of pre-eminent ability; proving either that it was a work of almost superhuman difficulty to suit the Dutch with a Constitution in their existing temper of mind; or that wisdom is of little avail to create that which must form itself gradually out of the habits and requirements of the people. The work of the Constitution was left for another Assembly to do.

Already, while the fate of the question still hung in doubt, the National Assembly had issued summonses to the electoral bodies to meet for the purpose of choosiug its successor. Very many of the members of the first Assembly were re-elected; but of these not a few, among whom were Schimmelpenninck and other distinguished men, refused to sit, from reluctance to subscribe to the Regulation under which they were assembled; on the ground that experience had shown its tendency to limit the action and prescribe the functions of the first Assembly in such a manner as to render the settlement of a good Constitution wholly impracticable.

Scarcely had the new Representative body commenced

1) (Appelius) De Staatsomwenteling van 1795, bl. 43.

its sittings, when the Revolution of the 18th Fructidor in France overthrew the Directory, which had held out to the Dutch Nation the hope of a closer alliance between the Republics on the condition of accepting the Constitution it rejected. But an event of urgent importance soon called off the attention of the Assembly from the excitement of mingled alarm and rejoicing, which this event occasioned.

The declaration of war by England (Sept. 15th 1795), which that power had skilfully delayed till she had secured possession of the best of the Dutch Colonies in the name of the Prince of Orange, had been immediately followed, as we have observed, by the confiscation of all the Dutch vessels in the ports of Great Britain, on which she had laid an embargo as an ally; besides a large number brought in by the English ships to protect them, it was alleged, from the French. — Notwithstanding these losses, to which was added that of their squadron in Saldanha-bay, the Dutch had, by dint of enormous sacrifices and unwearied perseverance, collected a fleet of a hundred sail, of which two squadrons under the Admirals de Winter and Reintjes were stationed in the Texel, with the view of coöperating with France in a projected invasion of the coast of Ireland. This idea being abandoned, the ships lay in the harbour, blockaded by a squadron of English vessels under Admiral Duncan. After a long period of inaction, Admiral de Winter received peremptory orders from the Committee of Marine to stand out to sea. For a moment the cheering hope animated the Dutch Nation, that they should once more be able to contend on equal terms with their ancient rival. But the battle of Camperdown (Oct. 11th), fought with devoted heroism, at once convinced them that the days, the memory of which they so fondly cherished, were never to return. Their ships sunk, crippled, captured and dispersed, their Admiral taken prisoner, the actual safety

of the country imperatively demanded the equipment of yet another fleet.

For this purpose a general levy of eight per cent on the income of all the inhabitants of the Provinces was voted in the National Assembly by a majority of fifty-eight. But the article of the Regulation, preserving the entirety of the Provincial Sovereignties, rendered it indispensable that this question should be referred for approval to the respective Provincial Governments. Zealand, as the nearest to the danger, approved of the measure, though with limitations, as did Friesland; Holland adopted it with ready zeal; but the other Provinces, whose immediate interests appeared less involved, either delayed their answer, or refused altogether. This adherence to the old beaten track in a time of such imminent peril, could have been justified only by the immediate bringing up of liberal quotas, on the part of all the Provinces. Nothing of the kind however was done; and it appeared quite evident that under the provisional Regulations, as they stood, not only could no considerable advance be made in any administrative measures, but that no Constitution would be accepted, which did not recognize Federalism as its principal element. The Unitarists in the Assembly therefore, — whether prevailing by the powerful influence of Holland, or that men were convinced of the necessity of greater unity of action in this perilous emergency than was possible under the present system, — obtained the nomination of a Commission to consider the expediency of annulling the Regulation. Their report was to the effect that the interest and safety of the Republic demanded that the Federative system should be wholly crushed, „the sooner the better" [1]), whereupon another Commission was appointed to prepare a new Regulation.

---

1) Vad. Hist., B. 11, p. 222.

It was at this moment, when the Batavian Republic was fluctuating in all the feebleness and uncertainty of a provisional Government, that negotiations for peace were being carried on between France, and England and Austria, which, whether successful or not, were alike a source of peril to her. The victorious position of France now enabled her to realize her long-cherished project of throwing back her boundaries to the Rhine; and should the Belgian Provinces be permanently secured to her by a peace, it would bring this too powerful ally of Holland in menacing vicinity to her confines. On the other hand the continuance of the war would delay the hoped for restoration of the Dutch Colonies and thus give England time to confirm herself in possession of them. It was a bitter mortification too, to those lovers of their country, who reflected that just one century before the Republic held the balance of Europe in her grasp, to hear, that in the councils of France perpetual allusions were made to the state of political nullity into which the Batavian Republic had sunk; and still more bitter to be unable to deny the truth of the taunt.

By the treaty of Campo-Formio between France and Austria, in which the Batavian Republic was mentioned only incidentally as a sort of appendage to France, she was exposed to the evils alike of peace and war. The cession of the Belgian Provinces (by separate articles) established the French permanently, as it appeared, in a position such as to secure an influence over Holland wholly subversive of her independence; while the continuation of hostilities with England entailed the loss of her Colonies and the ruin of her commerce. The damage sustained already, since the commencement of the war, was estimated at 120,000,000 Guilders, or ten million Sterling.

But the consideration of their external relations, how painful and absorbing soever, failed to allay the heat of

party-spirit, which reigned within the National Assembly of the United-Provinces. The Unitarists, though they had carried the appointment of a Commission, in accordance with their own views, had still obtained but an incomplete and, it might be, short-lived victory. They now resolved, with the aid and guidance of the French Ambassador La Croix, to initiate their country-men into the mysteries of a „Coup d'Etat;" of which, — both the name and the thing, — they had hitherto remained in profound and happy ignorance.

Early on the morning of the 17th January 1798, Wijbo Fijnje, whom we have remarked as one of the leaders of the Unitarist-party, came to the house of Wiselius at Amsterdam with the intelligence, that some members of the National Assembly desired to have an interview with himself and Wiselius, together with Ondaatje and Liebeherr, members of the East-India Committee. They instantly repaired to the Hague, where they were visited by the members alluded to, in company with General Daendels, who intimated to them that, as the interests of the country demanded a change in the existing order of things, and above all a greater concentration of executive power, they had determined, in concert with the French Ambassador La Croix, who was ready to support them with all his influence, to effect the required alteration. It was proposed that, a majority being secured in the Assembly, the members of the opposite party should be arrested; and the French Ambassadors Du Cange and La Croix even desired that the property of the arrested members should be declared forfeited. But their pupils had not yet attained quite to the „hauteur des circonstances;" the idea of confiscation was rejected; Wiselius and Liebeherr refused to concur in the measure at all; or to go further than endeavouring to persuade the members in question voluntarily to resign their posts. Upon this ground the nego-

tiation, as far as regarded these two individuals, was broken off [1]).

The Revolution nevertheless went on its course, and with a celerity and secrecy altogether novel and startling to the Dutch people. On the 21st of Januar (1798) the day for changing the President of the Assembly, one Midderigh was promoted to the Chair, an ardent and unscrupulous partizan of the Unitarists. By virtue of his office he had the temporary command of the garrison at the Hague. That same night (Sunday) he sent out a summons to the Assembly to meet the next morning at eight. Coming at the hour appointed, the members found the troops already under arms, the posts doubled and artillery placed in readiness to fire; and in the ante-room of the chamber of Assembly, the General of the French troops in the service of the Batavian Republic, Joubert, together with General Daendels, his staff and the Officers of the garrison. The members of the Committee of Foreign Affairs had been arrested, and no one was permitted to leave the town. Directly the President, accompanied by fifty of the most zealous Unitarists, had entered the Assembly; the doors were closed, and a double watch stationed, with orders whom to admit and whom to exclude. Thus arranged the Assembly formed itself into a General-Committee. „Now then," exclaimed Midderigh, showing clearly whence he had drawn his inspiration, „the moment is come when we must save our country or die at our posts. There is no time to delay, to deliberate, or to await the report of a tedious Commission. — Deeds must be accomplished, and that quickly; — the greatest, the most renowned, the bravest of all Republics urges us on to the conclusion of this matter. I declare this Assembly permanent, and I invite you all to declare your unchangeable detestation of

1) Van Limburg Brouwer, Het leven van S. Iperuszoon Wiselius.

Stadtholderal-Government, of Federalism, Aristocracy and Anarchy; let each of you say after me: „that I declare."" Ten members, not in the secret, refused the Declaration and were expelled; two-and-twenty had already been denied admittance and arrested. The President then proposed the Resolutions: to annul the Regulation for the National-Assembly, — to abrogate all Provincial or Departmental Sovereignties — and to declare the Assembly the: „Constituent-Assembly, representing the Batavian people." No one seconded, no one opposed. The fall of the President's hammer, which announced the Resolution as passed, alone broke the deep silence. The Revolution was achieved. Then first a sudden acclamation burst forth; military music struck up, and the roar of artillery conveyed to the people out of doors intelligence of the fact that their Government was overthrown. An „Executive Directory" of five members was appointed [1]), with a Committee, entrusted to preserve peace in the Provinces. The number of the Committee, employed to prepare a plan of Constitution, was reduced from twenty-one to seven. Information being communicated to La Croix of that which he knew perfectly well before, he was introduced into the Assembly, received the fraternal embrace, and delivered an address after the most approved French fashion. A proclamation was issued to the people, declaring the event of the Revolution and its causes; and by four o' clock in the afternoon of the same day all hostile manifestations had ceased, freedom of egress was restored, and there remained not a trace of anything unusual having occurred.

---

1) Peter Vreede, Wijbo Fijnje, St. J. van Langen, J. P. Fokker and Barend Wildrick. *Jaarb. der Bataafsche Republiek* (Januarij 29, 1798), XII. 140.

CHAPTER VIII.

CONTENTS.

Dissatisfaction of the Dutch at the „Coup d'Etat." — Averse to fill public offices. — Ondaatje Secretary to the Agency of Police and the Home-Correspondence. — Decree obliging persons to take office. — Republic „One and Indivisible." — Constitution. — Directory declared permanent. — Method adopted to secure the acceptance of the Constitution by the people. Small number of voters. — The Constituent declares itself a Legislative-Assembly. — Rejoicings commanded. — People silent. — Schism in the Government. — Revolution effected by Daendels. — Conciliatory measures. — Embassy to France. — Reply of Treilhard. — Decree of the Batavian Government. — Another Assembly. — Affair of Hoitsma. — Proclamation of Amnesty. — Preparations for the campaign of 1799. — Difficulties of the Government. — Projected invasion of Holland by England. — Dutch fleet summoned to surrender. — Summons of Sir R. Abercromby to the commander of the Helder. — Landing of English troops and engagement on the sand-hills. — Helder abandoned. — Surrender of the Dutch fleet. — English army in North-Holland. — Overtures to the Dutch Government. — Unsuccessful attack by the French and Dutch on the Zijpe. — Battle of Bergen. — Russian and English prisoners at Haarlem. — Victory of the English at Egmond. — New line of defence taken up by the French General — is attacked. — Retreat of the English. — Hopes of an insurrection disappointed. — Perilous situation of the English army. — Negotiations between the Duke of York and General Brune. — Agreement. — English abandon Holland. — State of the Republic. — Ondaatje resigns his Secretaryship and resumes, for a short time, his office as member of the Asiatic-Council.

But the new order of things, introduced in a manner altogether oppugnant to Dutch sentiments and habits, met

with obstacles to its progress peculiarly characteristic of the people. In France, whatever Government succeeds in establishing itself so far as to have places and pensions to bestow, is sure to find prompt obedience and a redundancy of candidates, ready with their solicitations and oaths of allegiance. The Executive-Directory of the Batavian Republic, on the contrary, when it came to fill the administrative offices, found that those persons who were fitted, by ability and education, for the posts, would not serve.

One of the first acts of the Directory was to summon to the Hague Ondaatje, together with Wiselius and Cuperus, a Frieslander; to Wiselius they offered the Ministry, or Agency as it was termed, of Marine; to Cuperus, that of Justice, and the Secretaryship of Internal Police and Home-Correspondence, to Ondaatje. He alone accepted [1]). Neither entreaties nor menaces could prevail with the other two. The Executive then applied to one Jacob Spoors, whom by dint of threatening with banishment if he refused, they induced to undertake the business of the Marine [2]). In like manner, thirty of the members of the Assembly, who had appeared to acquiesce in the Revolution, and among them some of the most zealous for the general levy of a tax in support of the Navy, resigned their seats, mostly on the ground of the annulment of the Regulation.

---

1) The appointment was made in these terms: „The Executive-Directory of the Batavian Republic to its fellow-citizens, Greeting and Fraternity. Gives to know: that it, continually proceeding, in fulfilment of the intention of the Constituent-Assembly representing the Batavian People, to organize the different parts of the Administration, has instituted a Department of General-Police and Home-Correspondence, and has appointed Agent thereto the citizen Abraham Jaques La Pierre, and Secretary to the Agency, the citizen P. P. J. Quint Ondaatje. Febr. 21th 1798.

2) Van Limburg Brouwer, Het Leven van S. Ip. Wiselius.

The President of the Assembly hereupon proposed that all such as, being called to the service of their Country, responded by an unjustifiable and criminal refusal to obey, should not only be deprived of the protection of the Republic and the right of voting, but also banished. The question was carried by acclamation. Under this cogent provision the filling up of the Agencies of Foreign-Affairs, of Finance, of War and of Justice, was accomplished.

In the reconstituted Assembly it was proposed to carry out the principle of Unity to the fullest extent. The old division of Provinces was to be abolished; the provincial debts were to be fused into one, and the provincial receipts thrown into a common treasury; the system of quotas to be abrogated, and the Church entirely separated from the State. The Republic was to engage to form no alliance, political or commercial, with the enemies of France, and the two Republics were to make common cause. The question, whether the Assembly would adopt this proposal, and confirm its articles as fundamental principles, was carried in the same silent manner as before. Not a word was spoken. The President let fall his hammer and declared the Resolution passed. He was answered by a cry of: „Long live the One and Indivisible Batavian Republic."

The Constitution, prepared by the new Commission was pretty much in conformity with these views, and similar in many points to that which had been rejected by so large a majority of the Nation in the preceding year. For the division into Provinces was substituted that of eight Departments, named from the rivers or streams which flowed through them; each Department to comprize seven Arrondissements or Circles. The Assembly was to be divided into two Chambers, one of thirty of the Representatives, chosen by the rest and termed the Second Chamber; the other, or First Chamber, being formed by the remainder. But a leaven of gallic party-bitterness and cruelty was

infused into the composition of the Constitution, though tempered somewhat by the benevolence, rarely lost in the character of the Dutch, even in their most angry moods. One of the articles provided that all open adherents of the Stadtholderal-Government should be banished for ever from the territories of the Republic, and their property confiscated to the use of the State; but care was to be taken of their children and families, if left in the Country. The question, „whether the proposed Constitution should be submitted to the free confirmation of the Batavian people," was not left to the silent affirmative which had sufficed on previous occasions, but answered by an unanimous shout of: „Yes! Live the Republic!"

In a like demonstrative manner was assented to the extraordinary proposal that the present Directory, which was merely provisional in its character, should be confirmed in office as though legally appointed under the Constitution. Amid the shouts and acclamations was distinctly audible, above the rest, the voice of the French Ambassador La Croix, exclaiming: „Vivent les Héros du 22 Janvier."

That this Constitution was likely to prove anything rather than palatable to the bulk of the Nation, was a truth with which the mind of the Assembly was deeply impressed. To ensure its acceptance, therefore, a method was adopted somewhat dissimilar to those contrivances which, in the France of our own day, have obtained „the universal suffrage of the People," for whatever purpose it was wanted by those in power. The Primary-Assemblies were to be „purified;" that is, all such were to be excluded, whose sentiments towards the present order of things could not be trusted. To this end agents were appointed, — furnished with a wide commission and empowered to call in the armed force if necessary, — to erase from the list of voters all who had openly expressed their repugnance to the late changes, who had withdrawn themselves from the

service of their Country, — who had not appeared in the Primary-Assemblies before the 22d of January, and who refused to sign a declaration of adherence to the political system then established.

The discontent and wrath excited in the public mind, already irritated by the harsh and arbitrary manner in which a decree for depriving of their offices all who were supposed to be adherents of the old system was enforced, were excessive. The Executive-Directory was overwhelmed with petitions, complaining of the mode of action of the „Purifiers" [1]), and with the remonstrances of those who conceived themselves unjustly excluded from the right of voting. But even, if inclination had been ready to provide a remedy, time was wanting. The voting had to be done according to the lists made out. The result was such as to justify the means used to procure it; since there appeared 153,913 in favour of the projected Constitution, to 11,597 against it. The small proportion of those who voted, not one eleventh of the whole number of persons entitled to vote, is significative alike of the unrestricted use of the sponge on the lists, and the sullen abstention of many whose names were allowed to remain.

By the acceptation of the Constitution the existence of the National-Assembly was legally terminated, and the people had the unquestionable right of immediately choosing another. Yet this it was by no means the purpose of the French Ambassador to permit. The present Assembly, or rather remnant of the Assembly, was devoted, if not subservient, to the interests of France, but another might prove to be of a very different temper. La Croix therefore had applied to the members of the Committee of the Constitution, requiring them to insert in the draught an article, purporting, that for the first time all, or at

1) *Jaarb. der Bat. Republiek*, XII. 209 (Decree April 21, 1798).

least two thirds of the present Assembly, should remain; adding, that he looked upon it as the only method of giving firmness to the important step of the 22d of January, and he expected that the men of that day would impart to their own Government a strenght and stability, such as to make of the Batavian Republic an ally upon whom the Great Nation, he represented, might always depend. He prevailed so far that they admitted a clause by which, in case of necessity, the Constituent Assembly might transform itself into a Legislative, without violating the letter of the Constitution. To the members of the Assembly he spared neither representations nor persuasions; but yet more powerful than all was the phrase: „France wills it."

In the silent manner, now become customary, the fall of the President's hammer declared the Constituent-Assembly dissolved and reformed into the Legislative-Asssembly. A few members professed themselves unqualified. The Assembly then divided itself into two Chambers, choosing twenty only of their number to form the Second Chamber, forty-three remaining for the First. A festival was appointed to celebrate the completion of a Constitution, thus violated in its very birth, and addresses of congratulation were sent round (19th May 1798) to the Presidents of the local administrations, which they were expected to deliver. But it at once became evident how great a shock the late measures had given to the public mind. The people refused to express a joy they did not feel. They forbore to take any share in the commended festivities. In the Hague, where the occasion was celebrated under the orders of Government in a style of costly splendour, the spectators looked on with contemptuous indifference, and whereas, under ordinary circumstances, any and every pretext is eagerly seized upon by this mirth-loving race for singing and dancing, there was neither song nor dance; even the social cut was passed by unheeded. Nor was it by silence

alone that this leaf from the book of the French Convention was marked with disapprobation. Libels and periodicals issued from the press, filled with invectives against the Government. The Executive Directory issued a proclamation, threatening to adopt such measures, as might be found necessary, against those who misused the freedom of the press to deride and bring into contempt the friends of liberty, with the usual success of such attempts at repression [1]).

These proceedings caused a wide and fatal schism in the Government itself; and the imprudent decree passed soon after the Revolution of the 22d of January, imposing a penal obligation to serve upon all persons appointed to public offices, now brought forth its fruits. By this provision, if any of the members of Government disapproved of the measures of the rest, they were precluded from the alternative of resigning their posts, and their only course left to them therefore was to overthrow the Government itself, or at least that portion of it to which they were opposed in opinion. Such was the course adopted by La Pierre and Ondaatje, together with Spoors, Agent of the Marine (who had, as we have observed, been coërced into office), and the Agents of War, Finance, and Justice.

They secured, as a coöperator in their designs, the energetic and unscrupulous Daendels; him, who had been so efficient an actor in the revolution of the 22d of January and the consequent elevation of those at present in power. His first step was to repair to Paris, where he had an interview with Talleyrand, then Minister for Foreign-Affairs. What passed between them did not transpire; but that Daendels received from the Minister promises of countenance and support, appears indubitable. Meanwhile the

---

1) Proclamation May 22, 1798. *Jaarb. der Bat. Republiek*, XIII. 28.

Executive-Directory, suspecting his intentions from an angry conversation he had held with La Croix previous to his departure, declared him a deserter, and laid an information against him before the fiscal-advocate. In defiance of their authority Daendels on his return made a sort of triumphal entry into the Hague, where he was welcomed by Joubert, the French Commander-in-Chief, and all the other Officers, and a magnificent ball was given in his honour. Hereupon the Executive-Directory besought the Legislative-Assembly to remove Joubert from the command of the Batavian troops, and give information of his conduct to the French Government

This brought matters to a crisis between the parties; and on the 12th of June a scene was enacted, which deprives the famous 18th Brumaire of all claim to originality, and exhibits Buonaparte as the imitator and — all things considered — not a first-rate imitator of the quick-witted and ready-handed Dutchman.

Having secretly issued his orders to the troops and taken precautions to prevent any one leaving the Hague, Daendels, accompanied by his staff and followed by a body of grenadiers, entered the room in the „Hôtel of the Directory," where three of the members, Vreede, Wijbo Fijnje and Van Langen were seated at dinner, with La Croix and some members of the Legislative-Assembly [1]). To their alarmed question of: „Whom he was seeking?" the General returned the pithy answer: „The members of the Executive-Directory;" words, followed by a hoarse and menacing cry of: „the villains; the traitors! we must have them dead or alive." Vreede and Wijbo Fijnje took, or perhaps were permitted to take, advantage of the confusion to effect their escape. Van Langen, less fortunate, was

---

1) G. J. Pyman, *Bijdragen tot de Gesch. van het Vaderland*, Utrecht 1826, p. 67 foll.

seized and carried prisoner to the castle of Woerden. The two others, Fokker and Wildrick, were likewise arrested, but, having doubtless a secret understanding with their captors, soon after released. La Croix was conducted under an armed guard to his residence. Daendels then, having, at the head of a considerable body of troops, both infantry and cavalry, dispersed the First Chamber, taking the President, Roseveldt Cateau, and some of the members into custody, proceeded to the Second Chamber. The guard, which the Legislative, more cautious than the Directory, had stationed for its protection, was easily overpowered. An officer was sent in with some soldiers to summon the President, C. Visser, and three others to surrender themselves prisoners. Visser replied, that he would obey no such mandate, and would not leave his place, unless constrained by actual force. He was supported by some of the members. The officer observed, that he should become impatient under longer delay. Visser persisted. He was dragged from his seat and with the three others led away. The rest remained sitting in mute amazement; till at length Midderigh, the chief promoter of the Revolution of January, (1798) asked: „Who had the command there?;" a pertinent question, which remained unanswered, and the Assembly dispersed.

The Agents of Marine, War, Justice, Finance and Police, having thus presented the singular spectacle of a Government overthrown at the instigation of its own Ministers, forthwith formed themselves into an „Intermediate-Executive-Directory," appointing also a Provisional-Legislative, composed chiefly of those members who had refused to sit in the late Assembly. To the astonishment of many, there appeared among the names those of two of the deposed Directors, Fokker and Wildrick.

The breach, which these doings occasioned among the Unitarists, left both sections of that party in a state of

weakness. Prompted therefore no less by the hope of fortifying themselves, than by aversion to the harsh and exclusive policy of the late Government, those now in power laboured to conciliate, as far as possible, not only Federalists but even the adherents of the Stadtholderate. Their first measure was to annul all the decrees, of which the effect was to deprive, in an arbitrary manner, a large number of citizens of their suffrage. They abrogated also all the persecuting resolutions against those who had borne office between the periods of 1787 and 1795, whether as related to banishment or forfeiture of goods, and revoked the penal decree against such, as refused to serve in the offices to which they were named. It is remarkable, however, that the members of the Constituent-Assembly, arrested on the 22d of January, were allowed to remain in confinement for several weeks, although during the long period that had elapsed, no accusation of political delinquency had been brought against them.

Although the revolution was believed to have been effected with the sanction of Talleyrand, and that rumours were rife of the recal of La Croix, some doubt still remained, as to the light in which acts, done in open defiance of their Ambassador, might be viewed by the French Government; especially as there were not wanting those among the defeated party, who threatened to appeal to foreign interference [1]). Schimmelpenninck (a member of the Federalist-party) was therefore dispatched to Paris, for the purpose of representing the change under the most favourable point of view. It signified little to the Directory of France what Government the Dutch might choose for themselves, so that it zealously espoused the one great purpose, — the war with England. „If the efforts of the

1) *Le Gouvernement Batave, tel qu'il fut et tel qu'il est. — Aux Français* — (14 sheets).

Batavian Republic" — replied Treilhard the President to Schimmelpenninck at his public audience, expressing at the same time his approbation of all that had been done — „are directed against the English Government, her irreconcilable enemy, the Batavian Republic, supported by her powerful ally, shall in a short time behold her commerce revived, her losses repaired, her naval power regenerated, and, internally happy, shall from day to day enjoy the fruits of a free Representative form of Government."

But the „internal happiness" of Holland seemed as yet far to seek. As it is generally the case with Revolutionary Governments, the present rulers found themselves obliged, in consequence of some disturbances which occurred at Amsterdam and other places, — excited, as it was alleged, by Anarchists, — to adopt a course similar to that which they had so heavily blamed in their predecessors. Decrees, altogether destructive of liberty, were published. Banishment, imprisonment or whipping was to be inflicted on all who, by discourse, writing, or printing, endeavoured to represent the existing order of things in an odious light; and those guilty of actual riot were to be punished with death. The people were once more invited to the somewhat thankless task of choosing their Representatives. But the sacred right of voting, once tampered with, it was no easy matter to restore it to legal efficiency. Complaints upon complaints were brought forward as to the conduct pursued by the officials in the Primary-Assemblies; the labours of those appointed to examine into the powers of the elected appeared interminable; and, after all many of the Representatives chosen refused to serve, while numerous addresses appeared, containing strong objections against others.

The Assembly, thus unsatisfactorily constituted, met at the Hague on the last day of July; when thirty members were chosen for the Second Chamber, the remainder for-

ming the First. One of its earliest acts was to supersede the „Intermediate-Executive;" and as the Constitution presented no mode of appointment, it was decided that five persons should be selected by the Second Chamber out of fifteen named by the First. Though the members of the existing body were eligible, they seem to have found no favour in the eyes of the Assembly. One (Spoors) had five votes, another (Pyman) one. The reluctance to take office, which had now become a remarkable feature in the Dutch political character, was conspicuous in this instance. Three out of the five chosen attempted to excuse themselves; but of one only were the excuses admitted as valid. Having installed their successors, the „Intermediate-Executive" at once fell back into their posts, as Agents of the different Departments.

Soon after, Ondaatje and La Pierre became involved in an affair, which might have proved in the highest degree embarrassing. Scarcely had the new Government assumed office, when reports began to prevail of its speedy overthrow. Messengers, constantly dispatched by the disaffected to Paris, made it appear as though they expected aid from thence. Intelligence was received from the French Government, that soldiers from Brabant, together with the emigrant Dutch officers, were about to pass the confines in disguise, and call upon all such as were dissatisfied with the present state of things, to join them. Under these circumstances, the Agent of Internal-Police was commanded by the Executive-Directory to secure all persons who were in the habit of attending nightly or secret meetings. In execution of this duty, La Pierre and Ondaatje arrested some suspected persons, and among them Hoitsma, President of the Second Chamber, whom the Executive-Directory immediately ordered to be released, on the ground that his arrest was in contravention of the Constitution, which decreed the inviolability of the Re-

presentatives. Hoitsma, nevertheless, brought before the Second Chamber an accusation against La Pierre, couched in the most angry terms. „Having," he said, „forgotten his duty and obligation, the Agent of Police had ventured, of his own arbitrary will, and in a tyrannical manner, to arrest a Representative of the Batavian Republic, in violation of the Constitution, and had detained him for two hours in close custody. It was a new way of preventing the members of the Assembly from fulfilling their duty; a different plan from that adopted on the 12th of June; to unsoul the Representative-Body; — he thought it incumbent on him to bring this disgraceful act, this outrage upon the people's Representative before them, in order that the transgressor might be brought within the limits of the law." The Chamber having resolved that Hoitsma must apply for redress to the First Chamber, as the more immediate representative of the people, a report was sent thither and received by a majority of sixteen to eight.

The matter however was allowed to drop. It was now of the greatest importance to France, that the internal dissensions of the Batavian Republic should be appeased, in order to enable her unanimously and with as much vigour as her enfeebled condition permitted, to join in the war of which the too probable event of the rupture of the negotiations at Rastadt threatened the renewal, with in creased fury. On the installation of the Executive-Directory, the President of the First Chamber had set forth, in no ambiguous language, the conciliating course of policy which that body was expected to pursue, and the result was the liberation of Van Langen, member of the former Executive. and all the members of the Constituent-Assembly, who had been arrested on the 12th of June, and the 22d of the previous January. The French Government had recalled the hotheaded and meddling La Croix, who was replaced by Lombard de Langres, a man of amiable

temper and sound judgment. On his proposal to the Executive-Directory, which was referred by them to the Chambers, a proclamation was issued, declaring a general amnesty and oblivion of all misdeeds and excesses, committed before the 31st of July, — the first day of the sitting of a legally constituted representative body, — and including „all Federalists, Stadtholderists, Aristocrats and Anarchists," with some special exceptions. Among those released were the former Pensionary Van de Spiegel and Bentinck from the castle of Woerden, after an incarceration of four years. Van de Spiegel accepted his liberty, only under protest that by so doing he did not acknowledge any right by which he had been thrown into prison.

The winter brought full employment to La Pierre and Ondaatje, within whose Department of Internal-Police was the inspection of roads, dykes and inland waters. A sudden thaw followed a frost of excessive severity; large masses of ice came floating down the rivers, and the dykes were broken through, causing inundations to a terrific extent. Guelderland and Overyssel were the most heavily visited by this calamity, Nimeguen and Thiel were in imminent peril of destruction, Zwol was entirely surrounded by water; and Deventer became an island in the midst of a wide-spreading lake Three hundred towns and villages were overflowed. A general subscription for the sufferers was immediately set on foot [1]); but, though the inhabitants, never slow when a work of benevolence is to be done, contributed with their usual open-handed liberality, so great was the impoverishment of even the most wealthy, that the collection amounted to no more than the

---

1) Corn. Zillesen, *Beschrijving van den Watersnood, van 't jaar* 1799, *in verscheidene gedeelten van ons Vaderland — veroorzaakt* (Amsterdam 1800). — *Opdragt aan het uitvoerend Bewind der Bat. Republiek, aan den Agent van den Waterstaat*, etc.

half of what would have sufficed to make good the losses. The repair of the dykes also was a matter of urgent necessity and deep anxiety. The expences were usually paid by a landtax, from which at this juncture so large a portion of property had to be exempted, as being rendered almost worthless by the damage done to it, that the impost fell a heavy burden on the remainder. Despite however of poverty, of bad weather and scarcity of labour, the dykes, with one or two exceptions, were sufficiently repaired and strengthened to withstand the expected spring-floods.

The Executive-Directory now began to prepare for the next campaign with a vigour, which in some degree justified the predictions of the Unitarists, as to the increased national energy, which would follow upon the full establishment of their principles. Instead of the separate bodies of burgher-guards, belonging to the different towns and provinces, the levy of a general militia was decreed of 25,000 men, who were to guard the fortifications so as to leave the regular troops, increased by 9,500 soldiers, at liberty to march to those points most exposed to attack. The fortifications were repaired and improved, and provided with artillery and ammunition. On the application of the Executive-Directory to the Chambers, two millions of guilders were voted for the defences by land and sea, and 400,000 for the maintenance and repair of the fortifications. A decree was passed that all such as refused to serve in the militia, should be liable to the „requisition," that is to be drawn for regular soldiers; an obligation from which not even the Baptists were excepted, to whom their religion forbids the use of arms.

Meanwhile the Government itself was in a position of no small danger. The attempt to conciliate all parties met with the success which frequently attends such endeavours; all were dissatisfied. Reproaches, under the guise

of petitions, were addressed to the Chambers, that in conquence of the admission of certain persons to the right of voting, the choice had in not a few instances fallen upon those who never, since the Revolution of 95, had owned allegiance to the principles of Unity and Sovereignty of the People; complaints were made of the limitation of the freedom of the press; of the detention of persons, under pretext of embezzlement of the public funds; of the appointment to public offices of Phlegmatics or Orangeists; and finally the limitation of the amnesty, however slight, was sharply animadverted on by a very considerable party in the nation, as though the Government thought all offences pardonable, except those against itself. In the periodicals, notwithstanding the restrictions supposed to be laid on the press, the members of the Government were painted as tyrants and oppressors, and the most detestable imputations of every kind thrown out against them. „If it is determined" such was the touching reply of the representative Verbeek to these attacks — „if it is determined to rake up all possible grievances against a Government, so long as human nature is not perfect and all Governments are subject to error, grievances will easily be found. The continual presentation of such petitions tends only to distress and harass and, if possible, to discourage and distract us from more important avocations; thus supplying new matter of grievance, additional reasons for heaping up accusations against us; and on the other hand to kindle the torch of dissension between ourselves and render the conduct of affairs impossible."

It behoved, indeed, every one, who had a spark of patriotism in his bosom, to support any Government, so that it were only endurable, rather than risk dissension and confusion at this crisis. The mutterings of the storm, about to burst on Holland, were now distinctly heard. Credence

could no longer be withheld from reports which had been for some time in circulation, that the destination of the vast preparations making by England, was the invasion of her shores. An army of about twenty-eight thousand men was collected on the coasts of Kent, one division of twelve thousand, under Sir Ralph Abercromby, and a second commanded by the Duke of York at Margate. An immense fleet was equipped to coöperate with the land-forces, and Captain Popham was dispatched to Reval for the purpose of superintending the embarcation of 17,593 Russian auxiliaries, which the Emperor Paul had engaged to supply [1]).

Of the success of this „National Expedition," as it was termed, not a doubt was entertained. As far as human calculations could foresee, the conquest of Holland was an event of absolute certainty. Her rich pastures, her smiling corn-fields, her fair cities abounding with every accessory to a life of elegant luxury, and filled with exquisite productions of art, were to become a prey to the English, embittered by the recollection of mutual injuries, and to the barbarian Russians. The restoration of the Prince of Orange to a dependent Stadtholderate was looked upon as the infallible result of the expedition.

For the resistance of the little nation, divided in itself, and after a six years' war, which had not only exhausted her strength, but dried up the sources of her wealth, depending almost wholly upon peace and commerce, must, it appeared, be necessarily trifling. The reverses sustained by the French armies on the Rhine and in Italy had occasioned the withdrawal of the greater portion of their

---

1) Convention between England and Russia 22d—11th June 1799. L. C. Vonk, *Gesch. der Landing van het Engelsch-Russisch Leger in Noord-Holland; alsmede der krijgsbedrijven en politieke gebeurtenissen, zoo aldaar, als in Vriesland en Gelderland, in den jare* 1799. Haarlem, 1801 (2 Voll.).

troops from Holland. About ten thousand remained, of which seven thousand of the best were with General Desjardins in Zealand, from whence it would not be safe to recall them. The forces of the Republic numbered no more than 18,000 in the field, after the supply of the numerous garrisons, and of these a considerable portion was in the Province of Groningen under General Dumonceau. The fleet consisted of eight ships of the line, three frigates and some lighter vessels in the roads of the Texel, while a less number lay before Helvoet and Zealand. The militia, newly raised and as yet destitute for the most part of skill in the use of arms, was placed at the disposal of the Executive, to give assistance where needed. An earnest exhortation to volunteer was — considering the unwarlike disposition of the Dutch — responded to with astonishing alacrity.

Where the invading army would land, long remained doubtful. One day it appeared probable that the shores of Friesland would be chosen; on another those of Holland; then again a descent was threatened on the island of Walcheren; and thus the whole coast was kept in a state of continual alarm. At length on the 20th of August the hostile fleet of 120 sail, under Admiral Duncan, the victor of Camperdown, and Admiral Mitchell were seen off the island of the Texel. The squadron under Mitchell being employed to effect the landing of troops at the Helder, Lord Duncan advanced towards the Dutch fleet, the commander of which, Story, he summoned to surrender in peremptory terms. „Since above 20,000 men are landed at the Helder," it was said, „to be followed by a great number more, a favourable opportunity offered itself of showing zeal for his lawful Sovereign (meaning thereby the late Stadtholder) by declaring for the Prince of Orange, with all the ships of the fleet which were disposed to follow his example." By way of reward Duncan

promised — not the restoration of the Dutch colonies by England, but — her friendship and alliance! Admiral Story replied, that if he yielded to the English Admiral's demand, he would be unworthy of his esteem or that of any honourable man. He engaged however to transmit it to his Government. The answer returned was to the effect that Lord Duncan was mistaken in supposing that 20,000 English were landed at the Helder, where preparations were made to receive them in such a manner as to cause them to repent of the attack; but, were it even so, that was no reason why a faithful commander should so far forget his duty as to deliver up his ships to a hostile power; concluding with an intimation that no further parley would be permitted.

If the language of Duncan was peremptory, that of General Abercromby, addressed to Colonel Gilquin, commanding at the Helder, was curt and pithy. „I send you a Proclamation from the Prince of Orange and another from myself. I demand that you instantly surrender, or it will be my duty to treat you as an enemy, and the army ready to attack you will overpower you in an instant." The answer was equally brief. „His life," Gilquin said, „was bound up with that of his Country. Himself and the brave troops he had the honour to command, would await this approach of the enemy."

The assertion made by Lord Duncan that Abercromby had landed his troops was somewhat premature, since the squadron under Mitchell was forced to retire by stress of weather, and did not return till the 26th, when it anchored near Calantsoog, a village below the Helder. Early the next morning the English troops disembarked, under cover of a heavy fire from the ships, and attacked the division of Daendels, the Dutch General in command, stationed on the „downs" or sandhills, who after a short skirmish retired to the „Groote Keten." Hither he was

followed by the enemy, who proceeded to take up positions on the surrounding downs, seeing which Daendels determined upon a general attack. After a battle bravely maintained for six hours, against a superior force, Daendels, finding his troops wearied with a whole day's fighting and march on the soft sands, and that ammunition was beginning to fail, retired behind the great Ditch (Groote Sloot) at Petten, where he commanded Gilquin to join him, thus abandoning the Helder.

The Helder left to the possessing of the English, the Orange-flag was hoisted on the batteries, and on the church-towers, both of that place and the neighbouring island of the Texel. At this sight, — the seamen being at all times strongly attached to the Orange-family, — the spirit of mutiny spread with electric rapidity through the fleet under the command of Story, he withdrew his ships to anchor under the Vlieter, whither the English vessels, to which the passage through the strait of the Texel was now open, directed their course. Story gave the signal to prepare for battle. Immediately the whole crew of his ship, the Washington, except the officers and a few men, rushed on deck, declaring with loud cries, that not one of them would fight for a single moment. Some went to the guns, drew the balls and threw them with a large quantity of cartridges into the sea. The cry of sedition was caught up from ship to ship. Fully aware of what was going on, Mitchell dispatched to the Dutch Admiral a letter in these words: „I desire that you cause the flag of his Illustrious Highness the Prince of Orange to be hoisted this moment. So doing you shall be considered as friends of the King of Great Britain, — if not, understand that though the shedding of blood will grieve me, the guilt shall fall on your own head." A hasty Council-of-war was held, attended by the captains of all the vessels. Nearly all had to make the appalling confession that not

a shot was to be expected from their crews. In this dilemma, they came to the unanimous conclusion that the only course left was to haul down the flag of the Republic, and surrender themselves prisoners of war. An attempt to fight the ships and trust to the first shots of the enemy for changing the temper of their men, would, even had it succeeded, have resulted only in the capture of the fleet by the English for their own behoof. „Your Prince's and Orange-flags have done their work," said Story, as himself and his captains surrendered as prisoners of war, „the traitors I have commanded refuse to fight" [1]). Besides this fleet Captain Winthrop took possession of four ships of the line and five smaller vessels, with five more belonging to the East-India-Company at Nieuwe Diep, and the arsenal containing ninety five pieces of artillery.

The dismay and consternation of the Dutch was only equalled by the triumphant joy of the English. They hailed the event as an omen of success to their enterprize; and it was probably the expectation of a general revolt of the Nation, consequent on it, which induced the English Generals, — now that the Zuyderzee lay defenceless and the way was open across it to Amsterdam, — to remain in a position so unfit to all appearance for manoeuvring an army as the narrow strip of land which terminates the Province of Holland to the North. The communication in North-Holland being chiefly carried on by canals, there is only one main road from town to town, which the march of a single train of artillery would suffice to render

---

1) *Verantwoording van Samuel Story, wegens zijn gehouden gedrag als Commandant van 's Lands Esquader, vóór, op, en na den* 30 *Aug.* 1799, *nevens zijne wederlegging van de op den* 16 *Januarij* 1804 *tegen hem uitgesproken criminele sententie.* Amsterdam, 1805; — *Verantwoording en verdediging van Cornelis de Jong als Kapitein ter zee etc.* Haarlem 1804, 1805 (2 Voll.).

impassable; while, the soil of the country being soft sandy loam, there are no materials at hand for repair; the bye-roads are of sand, of sufficient consistency to bear the few light vehicles of the country, but in which an ammunition-waggon would sink axle-deep at the first step. Almost every field is divided from the next by a deep wed ditch; and even the Zijpe itself, where the English army was stationed, though a position of great strength, surrounded by a dyke whereon forts and cannon were placed, was a tract of drained land, which a few days rain might convert into a marsh.

Whether in the hope that the Government would follow the example of the fleet, or to gain time for the arrival of the second division under the Duke of York and the Russian auxiliaries, detained in England by contrary-winds, Abercromby sent to demand of Daendels a safe-conduct for his envoy to the Executive-Directory. The envoy being referred to General Brune, the commander-in-chief of the French and Batavian forces, who had taken up his head-quarters at Alkmaar, his demand was refused in sharp terms by the General, in presence of the whole of his staff under arms. If the object were to gain time it told both ways; since Brune was reinforced by the troops from Groningen and Friesland under Dumonceau, and by a considerable body of French and Batavians, which the victory at Liege had set at liberty in the Austrian Netherlands, amounting together to about twenty four thousand strong.

Anxious to engage the English before the arrival of the remainder of the army, Brune resolved upon attacking the fortifications of the Zijpe. The assault was unsuccessful, partly owing to the greater depth than was anticipated of the water in the fosse, by which the dyke of the Zijpe was surrounded, and which it was impossible to cross, exceptly swimming, under a heavy fire of artillery;

but still more by the cowardice or more probably treachery, of some of the Dutch officers and soldiers, who contrived to create a sudden and irremediable disorder in the column commanded by Daendels. This unlooked for issue of the affair aroused the bitterest anger in the mind of the French General, and spread terror through the places in the vicinity. A number of fugitives appeared in Haarlem, disseminating the most sinister reports; that the whole army was flying in confusion, and pursued by the English to within three leagues of the town; and it was some time before the municipal Government could convince the people of the falsehood of the intelligence. The deserters were arrested, on some of them were found pictures of the Prince and Princess, bound with orange-ribbon. Forty two were sent to the camp of General Brune to be tried by court-martial; a measure of severity which effectually checked such conduct for the future.

The advanced posts of the army were now stationed at scarcely more than a musket-shot distance from each other. Abercromby had occupied the village of Warmenhuizen, whence however he was driven back by some Dutch troops under Goudoever. On the same day (Sept. 15th) the Duke of York landed at the Helder, accompanied by the Duke of Gloucester, Lord Chatham, and ten thousand troops. They were soon followed by the Russian auxiliaries, 13,000 strong, under the Generals Hermann and d'Essen. These the Duke of York commanded to take post at once at Petten; and being now at the head of thirty five thousand men, while the force of the defenders amounted to not much more than half that number, he resolved on giving battle without delay. On the right of the French and Batavian army was a broad expanse of meadow-land, intersected with innumerable ditches or small canals, and terminated by the towns of Alkmaar and Hoorn. The centre and left occupied the village of Bergen with

its ruined church, and deep rich woods stretching to the downs or sandhills. Between these and the sea, two miles distant, lies a dreary waste of loose sand, only redeemed from utter desolation by a stunted growth of marine plants, and the sea-gull screaming in happy security from the approach of man. The newly-landed Russians were posted on the right, opposite the French, under General Vandamme; the Duke of York and the hereditary Prince of Orange commanded the centre and left against Daendels and Dumonceau; Abercromby being dispatched with 6000 men to Hoorn, with orders to fall upon the enemy when they were thrown into confusion. On the first attack Hermann's troops made themselves masters of the village of Bergen, and united with the Duke of York's column in a sharp assault on the centre. The French however re-formed under shelter of the wood and sandhills, and Brune having despatched the rearguard along a bridge, which had been made some days before over the canal of the Zijpe, the Russians were placed between two fires. They fought with desperate courage; yet the village of Bergen was retaken with great slaughter and the General Hermann was made prisoner, and the troops forced to retire upon Petten and the Zijpe. Meanwhile the post of Oud-Karspel on the„ Long Dyke," leading from Bergen to Alkmaar, had been stormed by a column of English under Sir James Pulteney. But the disaster sustained by the Russians necessitated the abandonment of this post, and the retreat of the entire army. The loss of the English was small, reckoned at only 129 killed, and 934 wounded and missing [1]); while that of the Russians was said to amount to three thousand, besides a large number of prisoners. The French stated their loss to be no more

---

1) Ann. Reg. 1799 Appendix p. 107.

than fifty killed and three hundred wounded; and that of the Dutch even less [1]). This battle saved Holland.

About a thousand English and Russian prisoners were brought into Haarlem, where they were received without one unkind word or rude jest from the populace, though the whole town came out to gaze on the Russian soldiers, seen now for the first time, as on a natural curiosity. Their dirty, ragged dress, their heads bare or covered with queer conical-shaped copper helmets, excited the astonishment of the citizens, while their stern sullen features caused an involuntary shudder at the thought of their own probable fate, had such enemies been victorious. The Russians on their side, had been impressed with such frightful ideas of the wickedness and cruelty of the French and Batavian Republicans, that they expected nothing less than to be massacred in cold blood. Intense terror was depicted on their countenances, when they were led to the St Johns-church, before which two pieces of artillery were placed, the instruments as they imagined of their destruction; and they were not a little relieved when instead of the dreaded death there appeared an abundant meal of bread, cheese and gin. The English soldiers fared equally well; the officers of both nations were quartered in the best houses, though, how the dainty Dutch housewives endured the habits of their Sclavonic guests, history does not inform us. The wounded were cared for with unbounded tenderness; and we are told of one lady who from her own resources daily supplied provisions for a whole hospital [2]).

---

1) In the Mercure Britannique No 25, however the numbers are very differently stated, 1500 Russians, 1030 English killed, wounded or prisoners, and 3000 of the French and Dutch allies, among whom were sixty officers.

2) Vad. Hist. B. 120, bl. 234.

The success of the allied arms was counterbalanced b the loss of Hoorn, which was occupied by General Abercromby, as well as of Medemblik and Enkhuysen which surrendered on the first summons of the English fleet.

A reinforcement of 2000 Russians having arrived in the camp of the invaders, the Executive-Directory issued an inspiriting proclamation to the Dutch people, encouraging them, no less by the promise of substantial rewards than by exhortations, to hasten to the rescue of their country. The expected attack was not long delayed. On the 2d of October the English and Russian forces advanced against the whole line of the allies in four columns; General Abercromby, by a short but inconceivably laborious march succeeded in reaching Egmond-on-the-sea; to the Russian General was allotted the attack of the French commander Gouvion stationed at Bergen; the third column was to support Abercromby against the left of the French, and the fourth under the hereditary Prince of Orange formed the extreme left. Abercromby, victorious on the point at Egmond, decided the fate of the battle. The allied armies were forced to retreat, leaving the enemy in possession of Alkmaar, Bergen and the intervening dyke, with the two villages of Egmond (on the sea, and on the hill) [1]). But the new line of defence taken up by Brune, stretching across North-Holland from Wijk on-the-sea and Beverwijck on the left, to Purmerend and Monnikendam on the right, was far preferable in a strategical point of view to his original position; though he could scarcely have ventured voluntarily to adopt it on account of the formidable discontents which the apparent abandonment of the country above might have excited. He was at first considerably straitened for provisions, but this deficiency was supplied by the ready zeal of the citizens of Haarlem.

---

1) *Egmond op den Hoef.*

To push forward was now a matter of life and death to the English army. The season of the year, always unhealthy in this part of Holland for strangers, was peculiarly so at present from the unusual quantity of rain that had fallen. The small tract of country which they occupied was unable to afford them supplies, they must therefore depend for actual sustenance on the wind and waves: and even after provisions were brought into port, it was no easy matter to convey them any distance over a surface of which nearly all that was not sand was marsh and water. Four days after the last engagement therefore, the Duke of York attacked the allied army with the greatest vigour, and drove back their outposts after a contest fought with steady and imperturbable valour on both sides — the armed citizens of Rotterdam displaying all the skill and courage of veteran troops, — which lasted from early dawn until terminated by the darkness of evening; each side claimed the advantage.

But to the invading army any thing short of a victory, such as should give them possession of Haarlem, was a disastrous defeat. The Duke of York being informed that above three thousand troops had reached Haarlem soon after the battle, and that further reinforcements were expected, resolved upon an immediate retreat to his former strong position at Schagen and the Zijpe. Alkmaar was evacuated by the English, who fortunately committed no domage in that charming little town, and Hoorn was reoccupied by Daendels, its numerous picturesque objects and valuable works of art having likewise escaped injury.

Meanwhile, the hopes of a general manifestation in favour of the Orange-family were grievously disappointed. Some few demonstrations were made, but of no great significance. The refugees on the confines of Guelderland were able to excite disturbances in the villages of that

Province, which however were quickly repressed by the burgher-guard of Arnhem; and subsequently the arrival of a flying column of French and Batavians, together with the precaution adopted of declaring one or two suspected districts in a state of siege for a short period, put an end to all ideas of counter-revolution. The Zuyderzee left defenceless by the treasonable surrender of the fleet, the English cruisers kept the whole coast of Friesland in commotion, though their actual achievements were limited to a brief occupation of the small post of Lemmer.

Sending despatches to England with an account of the situation in which he was placed, rather for the purpose of giving intimation of what he was about to do, than of receiving instructions for which there was no time to wait, the Duke of York opened negotiations with General Brune. He was now in a condition of imminent peril, with the choice only of re-embarcation of his army in the face of a victorious enemy, having first dismantled his defences, or of its perishing miserably, cooped up in its present position. Yet he had some weapons still left in his hands, and these he made use of with boldness and dexterity. In the missive with which he sent General Knox to the enemy's camp, he declared, that though the unusually unfavourable season had rendered it advisable for him again to occupy the position of the Zijpe, yet his communications being open with England, and commanding at the Helder, Texel and both seas, he might, on a propitious change in the weather, resume offensive operations, or sending back part of his army, station the remainder in the posts which he should judge best fitted to injure the enemy; and in the latter case he should be under the necessity of *cutting the dykes of both seas* and laying the whole of North-Holland under water; and of increasing this misfortune by doing every sort of destructive damage, as the inevitable consequence of his departure being either forced

or hindered. He threatened also to stop the traffic of the Zuyderzee by filling up the Mars-diep and destroying the Nieuwe-Diep. But if he were permitted to depart without molestation, he engaged to leave the country unharmed.

Fully aware of the desperate circumstances which this resolute language was intended to conceal, Brune adopted the tone of a conqueror. He agreed to the suspension of hostilities; but he ridiculed the idea that it was the weather only which prevented the invaders from advancing; the acts threatened by the Duke would, he observed, be a violation of the Laws of War, and draw down upon him the vengeance not only of his own country, but of the whole of Europe. He demanded as the price of permitting the invading army to depart unmolested — that the Dutch fleet, or its equivalent in money, should be restored — which, it was argued, having surrendered conditionally to the Prince of Orange under the supposition that he was about to resume his authority, there could be no justifiable pretext for detaining, now that the impossibility of such an event was become evident; — that 15,000 French and Batavian prisoners in England, including Admiral de Winter were to be released, without prejudice to any future exchange by cartel; and that the batteries and forts of the Helder should be restored in the same condition as before the invasion. The Duke of York was immediately to evacuate the Zijpe and retire to Calandsoog; and all the troops were to be shipped before the 20th of November. The English commander refused to submit to conditions so humiliating, and the negotiations were on the point of rupture. Ultimately, however, Brune was induced to modify his demands; an observation of General Knox that the guilt of such deeds, as were threatened in the Duke of York's missive, would fall upon those who created the necessity for them — having probably brought

to his mind the certainty of that which he was before indisposed to believe, that the English would really carry out their menaces. The article concerning the restoration of the fleet was abandoned; the number of prisoners to be released was reduced to 8000; the English army was to be allowed to continue in its present position, and the term of departure was prolonged to the 30th of November. On the 29th the last English soldier was shipped off from Holland.

But though the enemy was driven back defeated from her soil, the situation of the persecuted and unoffending Republic, the bone of contention between her two mighty neighbours, was anything rather than secure. The surrender of the fleet was a fatal blow to her navy; the coasts lay open and defenceless, the Dutch flag was, as it were, banished from the seas, the West-India colonies were gone; the traffic with Batavia was carried on by neutral vessels; neither whalers nor herring-busses put to sea; and thus the two great sources of wealth „the gold- and silver-mines of Holland," were annihilated. Such were the results of the hostilities with England, the consequence of a war into which the Republic herself had forced them under cover of friendship and alliance.

Soon after the deliverance of his country from the invaders, Ondaatje, perceiving a growing dissension between the different members of the Government, as well as between the Legislative- and Executive-powers, resigned his post of Secretary of Internal Police and the Home Correspondence. He had amidst his numerous avocations found time to prepare a map of the Republic, by the aid of which it might be perceived to what department, circle and district any town belonged [1]). For this work he received many tokens of gratitude, but as three years

1) Biography.

after the old limits and names of the Provinces were restored, under the appellation of Departments, the map fell into disuse [1]).

Resuming his seat in the Committee of East-India-affairs Ondaatje repaired to Amsterdam. His administration of office was but short. By a provision of the last Constitution the control of the colonies and possessions of the E.-I.-Company, now reduced to the smallest possible compass, was to be vested in the Directory. As it was impracticable however for that body itself to administer the affairs, it was resolved that they should be entrusted to two special Councils, subject and responsible to the Executive-Directory. This change involved the dismissal of Ondaatje on the 15th of May of the same year.

---

1) He presented it to the National Assembly with the following address:

„To the Supreme Representative-Power
of the Batavian Republic."

„In the Hague, the 21st Sept. 1799,
the fifth year of Batavian Liberty."

Citizen Representatives!

Silver or gold for immortalizing remarkable events by memorials, I possess not.

But that which my own invention and industry has produced; that which was designed in silence to be offered to you on the first auspicious occasion for the service and use of my countrymen, a simple engraving representing the Republic, divided into Departments, Circles and Districts, in pursuance of the Act of the Constitution, in order to bring before the view, as clearly as possible, the topographical position of the chief and lesser places, around which light geographical lines are drawn to show the form of the Republic. — Receive Citizen Representatives this work of mine as an offering presented on the Altar of Liberty to our meritorious Heroes.

Your approbation is a sufficient reward for my zeal.

Greeting and Respect,
Signed Quint Ondaatje.

CHAPTER IX.

CONTENTS.

Ondaatje retires into private life, — is made Solicitor to the Marine. — Changes in the Republic. — Dissensions between the Directory and the Legislative. — Schism in the Directory. — Violent measures of the Majority. — Revival of the Federal principle in the Constitution. — Political excitancy of the Dutch people. — Peace of Amiens. — Ceylon remains an English Colony. — Dutch revert to the pursuits of peace. — Ondaatje receives the promise of an appointment to the East-Indies. — Renewal of the war. — Offer of Neutrality to the Republic. — Treatment of the Republic by Buonaparte. — Ondaatje dismissed from the office of Solicitor of the Marine. — Evils suffered by the Republic consequent on the projected invasion of England. — Schimmelpenninck appointed Grand-Pensionary. — Finances. — Constancy of the Dutch under difficulties. — Napoleon determines to create his brother Louis King of Holland. — His address to Louis. — Causes of the failure of the Patriot-party. — Ondaatje member of the Council of Finance. — President of the Council of Imposts and „Prises." — in Paris. — Revolution in the Batavian Republic. — Ondaatje offers his services to the Prince Sovereign, — returns to the Hague, — obtains a civil appointment in the East-Indies. — His illness and death. Death of his wife.

Released from public business, Ondaatje had now leisure to provide for the requirements of a large and increasing family. With this view he took up his residence once more at the Hague (June 9th 1800) in order to practice there as an Advocate of Civil law, to the emoluments of which were added, in the next year, those of the appointment of Solicitor to the Marine.

He soon saw reason to congratulate himself on his timely retreat from political affairs, since changes took place, which, according to the ideas of himself and other Unitarists, were altogether in a retrograde sense. The vibration of the revolution of the 18th Brumaire in France, which elevated Napoleon Buonaparte to the dignity of First Consul of the Republic, was rapidly felt in Holland. Schimmelpenninck, who had continued Ambassador from the Batavian Republic to the French Government ever since his mission after the events of the 12th of June 1798, was a distinguished though moderate member of the Federal party. During his residence in Paris he had acquired great favour and influence with the First Consul, and he now readily obtained his concurrence in measures calculated to bring about a change in the Constitution, such as should render it more consonant to the views of the Federalists. The first step was to create, or rather increase, dissatisfaction with the present Government. That it was the offspring of illegality and violence none could deny; yet the character of the period might well excuse some irregularity in the acquisition of power, and its exercise had been on the whole mild, intelligent and judicious; neither had the Government betrayed any want of energy in the measures adopted to repel the late invasion. But there was one charge which was always sure to have some foundation of truth, as levelled against any administration in the United-Provinces; that of dilatoriness and indecision. Bitter complaints were made on this head, and a long list of grievances was presented by the Directory to the Chambers, against the administration of all the Agencies, except that of Internal Police, to which Ondaatje had belonged, together with a plan for their better organization. Finally the Directory proposed (1801) that the revision of the Constitution, which, according to the regulation contained in its articles, was to be made after the

term of five years, should take place immediately; and obtained the consent of the Chambers to the appointment of a Commission empowered to undertake the task. The seven or nine persons composing the Commission were to be selected by the Directory out of a double number nominated by the Chambers.

The Commission having drawn up a scheme for a new Constitution, with the assistance and under the auspices of the Directory, proposed that, since it might be regarded as a change or renewing of the Social-Contract, the projected plan should be submitted for approbation, not to the voting citizens of the primary assemblies, but to the entire Batavian people; that every inhabitant (with the exception of persons receiving alms, and domestic servants, who were considered to have no „individuality") should have a ticket given him with the question on it: — Whether he accepted the scheme of a Constitution presented to him by the Executive Directory or not?; to which the answer was to be given by writing „Yes," or „No" with the owners name; *and those who neglected to fill up their tickets were to be reckoned as having accepted.* But this system of „managing" the popular voice found no favour in the eyes of the people's representatives. The First Chamber rejected the proposition by a majority of fifty to twelve. The Executive hereupon issued a proclamation to the people, depreciating the present Constitution, and exhorting them to adopt the new scheme.

In this the Federal and Aristocratic principles, which the Unitarists had been so long labouring to extinguish were pretty strongly asserted. The old provincial limits and names were restored, except that instead of „Province" the term „Department" was used, and that the Departments were eight in number [1]). The inhabitants of each department

1) The „Territory of the Generality," which had been admitted to the

were at liberty to regulate the administration of their own affairs. The burgher-guard was not to be bound to serve beyond the precincts of its Department; and though the supplies required for the Central Government were to be raised by a general levy, the Departments again acquired the exclusive management in other respects of their own finances. There was to be an Executive Council of twelve members, the present Directory nominating seven who were to choose the other five; and this Council was invested with the initiative of all such laws and public measures, as were to be submitted to the approbation of the Legislative, now reduced to thirty-five members. The Contra-Remonstrant Reformed Church was again declared the Established Church and united to the State. It was a significant symptom of the great change involved in this new scheme of Government, that instead of the Declaration of adhesion to the principles of the Revolution of 1795, hitherto imposed on voters and public officers, one merely of obedience to the law was substituted.

But the Directory itself, though consisting of only five members, was by no means unanimous. The measures of the majority of three were strongly disapproved of by the other two. Of these one Van Swinden wrote to the Legislative, declaring that he considered the Proclamation anti-constitutional, repugnant to the authority of the Representatives of the Batavian people, and beyond the power of the Executive; while the other, Ermerins, sent to the Legislative a copy of the Registry of the Directory, in which was noted his protest against the pro-

---

dignity of a Province at the Revolution of 1795, under the appellation of „Batavian-Brabant," now formed the eight Department; Drent, which had been reckoned as a ninth from the same period, being again joined to Overijssel. Soon after however the claim of the latter to be reckoned as a separate Department was allowed.

ceedings of his colleagues. Under these circumstances the Assembly declared the act of the Directory suspended.

But, confident in the support of a higher power, the three members (Van Haersolte, Pijman and Besier) proceeded with their miniature „Coup d'Etat," in utter disregard of the remonstrances of their colleagues, and the opposition of the Representatives of the people. They caused the place of Assembly of the two Chambers to be closed, placed them under the guard of the Police, and declared the functions of the Legislative suspended till the Directory should have ascertained the will of the Nation, in respect of the proposed Constitution. They then issued a second proclamation to the people, stating what they had done.

So humbled was the spirit, so altered the temper of mind of the Dutch people, that they for whom, five years before, the wisest of the nation had failed to frame a Constitution such as should answer their expectations, now gladly received one thrust upon them in this arbitrary and irregular manner, so that it might hold out a hope of stability or of putting a termination to the perpetual disputes, which rendered it scarcely possible for any Government to carry on the administration of affairs. The majority of those who gave in their actual approval was considerable, without reckoning the number who taking no notice of the voting papers, were reckoned to have silently acceded. The new Council of State of twelve members [1]) being constituted in lieu of the Executive-Directory, dissolved the former Legislative Assembly, and themselves named the thirty-five, who were to compose the new Assembly. The administrative functions of the State were lodged in the hands of five Commissions, each consisting of three members.

---

1) Staatsbewind.

Indubitable symptoms of weariness of these ceaseless changes soon began to appear, and that in the unwonted state of utter indifference on the part of the bulk of the nation to political affairs. The people, who a few years before were thrown into a fever of irritation by the idea that some persons had been unjustly debarred from their right of voting, would now neither take the trouble to make choice of electors for the Departmental Assemblies, nor for the next Legislative Assembly; nor even to get their names placed on the register of voters. Fears accordingly were entertained that when the annual resignation of a portion of the members, as provided for by the Constitution, came to be effected, no election would be made; and it was regulated, in order to meet this contingency, that the Assemblies themselves should, in case of such omission, fulfil the office of electors. Thus the Nation incurred imminent risk of seeing its Constitution transformed into a permanent oligarchy.

It was a fortunate circumstance for the promoters of the new order of things that the war between France and England, so grievously oppressive to the Batavian Republic, should at this juncture come to an apparent conclusion. With what delight the Peace of Amiens, by which the colonies in possession of the English were restored, and the Prince of Orange virtually resigned all pretensions to the Stadtholderate [1]), was received by the Dutch people, may well be imagined. But there was one who could not share in the general joy. The settlements of the Batavian Republic in Ceylon were excepted from the rest, being ceded „in full right and sovereignty" to the King of England, and thus the tie between Ondaatje and the land of his

---

1) „The house of Nassau having suffered losses in consequence of the change of Constitution adopted by the Batavian Republic, an adequate compensation shall be formed for the said losses." Art. 18th.

birth was severed for ever. Henceforth himself and the friends he had left in his youth were to be subjects of different and hostile States.

At the propitious juncture, afforded by the peace, the Council of Twelve proclaimed a general amnesty and oblivion of all delinquencies arising from political causes. So long, it was said, as the war lasted, — so long as England afforded a refuge to the enemies of the Republic, as the hopes cherished by the adherents of the Stadtholderal Government were directed to what the fortune of war, or the negotiations for peace might produce in their favour, so long it was impossible to render any amnesty sufficiently comprehensive. Now, on the contrary, there was no reason why it should not extend to persons of all parties and opinions. Military pardon was granted even to deserters from the army, but it proved how deeply the surrender of the fleet on the 31rd of August 1799 had affected the popular mind, that the naval officers, who had acted on that occasion, were alone excluded from the amnesty.

The Dutch, who even during that period of their national life when they rivalled all Europe in military skill and prowess, regarded war only as an onerous necessity, and, — habitually avoiding the wanton infliction of pain even on the lowest animals, — never could acquire a taste for the slaughter of their fellow-creatures, now reverted with a keen zest to their favourite pursuits of commerce, industry and literature. They made preparations for establishing a South-Sea whale-fishery in their newly recovered colony at the Cape of Good Hope; loans were granted to enable the fishing-companies to resume their trade which had been destroyed by the war; and a sum of money was allotted for retaking possession of the settlements in America and the West-Indies; proposals were made for cutting a canal from Barneveld (a village near Harderwijk

in Guelderland) to Amersfoort and for reclaiming the heath in the vicinity of Zeist near Utrecht. Literary and scientific societies resumed their wonted activity, and new ones were formed; the professors of the University of Leyden, who had been deprived of their posts after the revolution of 1795, were reinstated; directors of public schools were appointed in each Department, and progress was made towards the completion of the collection of State-Papers at the Hague, which now presents a mine of wealth to the historian and antiquary, by the appointment of an „Archivist of the Batavian Republic" (Van Wijn), employed to collect Charters and M. S. documents, the departmental Administrations being enjoined to aid him in the work.

Ondaatje, conscious that he had nothing to expect from those in the actual administration of affairs, members of a party to which he had been generally opposed, now looked to the East as the sphere of his future activity. He offered his services to join the military force destined to take possession of the Dutch settlements in the West- of the East-Indies [1]), and received from the Asiatic-Council the promise of an appointment with the rank of Colonel, which he would have attained from 1795, except for the circumstances of the reorganization of the army about that period, and his acceptance of the post of Under-Secretary at War. Preparatory to his departure, he repaired to Utrecht, with the view of settling his wife and children among her relations during his absence, and awaiting there his final instructions and orders. He was destined to disappointment.

But twenty short months, and the Halcyon days of

---

1) Under this denomination was included the western coast of the Island of Sumatra with the Moluccos, and all the places south and west of these islands to the Cape of Good Hope.

peace were to have an end. Once more was the Republic to be disturbed in the midst of her peaceful and useful avocations; once more to be sacrificed a victim to the pride and ambition of England and France, to neither of whom had she given the slightest cause of umbrage. Before the breaking out of the war, which commenced in the usual manner with an embargo laid on all the Dutch vessels in the ports of Great-Britain and Ireland, the English Government had offered to respect the Neutrality of the Batavian Republic, provided the French troops were withdrawn from her boundaries, and she would engage to afford France no aid by sea. Gladly would the Dutch have acceded to these terms. They had made bitter complaints of the continued occupation of their towns by French troops after the conclusion of the peace, as a violation of their Independence, and a grievous burden on their finances; and the Council of State had desired the Dutch Ambassador at Paris [1]) to give notice to the Consular Government, that no provision would be made for their subsistance or payment beyond the ensuing October (1802). These remonstrances had been unheeded; and it became indubitably evident that nothing less than actual force would rid them of these troublesome guests. How then were they to fulfil the condition imposed by England, of the evacuation of the Batavian Republic by the French troops? The idea was hopeless; and when the demand of Napoleon came to the Council of State that preparations should be made for the reception of fresh detachments of the French army, there was nothing left but to obey.

Hitherto, though the influence of France had been, could not but be, powerful in the councils of the Batavian Republic, its independence had always been ostensibly acknowledged. But that the First Consul, whose all-de-

1) Charles de Vos van Steenwijk.

vouring egoism the whole of Europe appeared insufficient to satiate, should sacrifice the slightest of his wishes to the claims of Justice, urged by a nation destitute of physical force to support them, was a delusive hope. Holland was treated altogether as a conquered country; there was no right but that of the stronger; no law but the will of Napoleon. He gave unequivocal demonstrations of the manner in which he comprehended their relative positions, by a message to the Council of State, purporting that he had appointed General Victor to the chief command of all the troops in the Batavian Republic. The Council replied, that they heard with satisfaction of the appointment of General Victor to the command of the French troops, but with respect to the Batavian soldiers, they could not give the Ambassador [1]) an answer. A second demand that the Batavian army should acknowledge Victor as their General was made, with the cogent addition that the General had found it his duty to dispatch half a brigade to the Hague. The Council, fully conscious that their allies would stop short of no amount of violence to carry their point, yielded to the pressure of circumstances and conferred the command on Victor. At the same time they attempted to disguise the degradation to which they were subjected, by declaring, on transmitting intelligence of the transaction to the Legislative, that every means must be adopted to assist the efforts of the First Consul towards obtaining a successful issue to the war, and the consequent general peace. Of similar significance was the act of Napoleon sometime after, when, on his arrival at Flushing, the President of the Municipality paid him the compliment of presenting the keys of the town, he delivered them, not back to the President, but to the French commandant, General Monnet.

---

1) Sémonville.

The expence and oppression which the projected invasion of England by Napoleon, and for which the preparations were partly made on the shores of Holland, entailed upon the Dutch people, it is impossible to conceive (1803).

The demands for money [1]), horses, provisions etc. were incessant and enormous; the officers quartered themselves where they pleased, and how they pleased, upon the inhabitants, and made no scruple of occupying the houses of the principal Nobility and Gentry. In the island of Walcheren especially, the General Monnet inflicted vexations such as the vanquished are rarely compelled to endure at the hands of their victors. At length the Council of State directed the (1804) departmental administrations, in case the French Officers made any demands, which they were not entitled to make by the Articles of Agreement between the Republics, not to comply with such demands, but to require that they should be put in writing, in order to be submitted to the Council. This measure somewhat appeased, though it did not obviate, the general complaints.

Among the numerous changes that occurred, Ondaatje was dismissed from the post, he had held since 1801, of Solicitor to the Marine. The Navy too had become wholly at the disposal of the formidable ally of the Republic. Instead of the merchant-men and fishing-vessels, which the Dutch had joyfully anticipated would form the useful occupation of their shipbuilders for some time to come, nothing was heard of but gun-boats and flat-bottomed vessels, which the Republic was constrained to substitute instead of the naval contingent stipulated for by treaty [2]).

1) Before they had been two months in the country, the funds applied to the service of the French troops amounted to nearly a million and a half of guilders. Vad. Hist., B. 132, bl. 212.

2) *Het Leven en Karakter van Carel Hendrik Graaf Ver Huell, beschreven door Q. M. R. Ver Huell.* (Amsterdam 1847, 2 Voll.).

The Council of the Asiatic possessions were obliged to transfer the use of their wharves and their workmen to the French General; and the Council of Marine received permission to press all the ships, they could lay hands on, into the service of the invaders. As the expedition „ended by imagination," the materials, which would have sufficed to fit out a goodly fleet, lay wasted and rotting in the ports.

It might have been supposed that the ready compliance with all his behests on the part of a Nation whose independence France had on all occasions solemnly pledged herself to respect, would have satisfied even the imperious temper of the First Consul. But the very form of consulting the native authorities appeared a sort of obstacle to the exercise of his will which he was unable to endure. He now resolved to convert the Republic into a subject province, to be governed by a Viceroy of his own choosing. Happily the instinctive perception of the fitness of persons for the posts he desired them to fill, which rarely failed him when not swayed by family considerations, availed on the present occasion. Schimmelpenninck had at the peace of Amiens changed his embassy at Paris for that of London, and on the breaking out afresh of the war retired to his estates in Overyssel [1]). Hence he was summoned by the First Consul during his sojourn at Brussels in the July of the same year (1803) to consult upon the affairs of the Batavian Republic, and yielding to the wish he expressed, consented to resume his post as ambassador at Paris. It was soon after his coronation as Emperor that Napoleon, having made as it were a French subject of Schimmelpenninck by investing him with the order of the Legion of Honour, communicated to him his

---

1) *R. J. Schimmelpenninck en eenige gebeurtenissen van zijn tijd.* Vol. II. *Mémoires de Marmont, Duc de Raguse*, etc.

opinion that the Council of State in Holland ought to be replaced by a stronger and more concentrated Government; and proposed that he should become the head of such a Government under the old and popular appellation of Grand-Pensionary. Schimmelpenninck referred to the Council of State. The choice seemed to lie between the plan proposed, and annexation to the Empire of France; a choice which could not long remain doubtful. He was empowered to acquiesce in the proposal, and at the end of February 1805 he repaired to the Hague. In the next month, yet another Constitution, now become a sort of periodical offering, was proposed for the peoples acceptance. A new Assembly of nineteen members was to be appointed by the joint nomination of the Departmental Administrations and the Grand-Pensionary [1]) with the designation — not a little absurd for a body wholly deprived of the power of independent action — of „High and Mighty Representatives of the Batavian Commonwealth." They were to be altogether irresponsible to the nation; but, on the other hand were not to deliberate on any subjects but such as were proposed by the Pensionary, and to sit only during six weeks twice in the year.

This phantom of an Assembly was the sole check on the almost more than royal authority of the Grand-Pensionary, whose term of office was virtually indefinite, since it was to continue till five years after the conclusion of peace with England.

Yet the proposed change was any thing but unpopular. The conviction that the dilatory Government of one, far more of two and three deliberative bodies, — a conviction strengthened by the many causes of difference which had

---

1) The Departmental Administrations named each four, of whom the Grand-Pensionary eliminated two, when the Administration chose one of those who remained.

lately arisen between the Executive and Legislative powers, — was no longer adequate to the exigencies of the crisis, had deeply impressed itself on the public mind. Schimmelpenninck was a man of eminent ability, of true Netherland integrity and singleness of heart, and of a temper moderate and conciliating to a remarkable degree; and, though captivated alike by the genius and the caresses of Napoleon, fully capable of making a resolute stand for the interests of his Country. The confidence inspired by his luminous and comprehensive inaugural Address to the Representatives, the vigour which his extensive knowledge and untiring zeal were able to infuse into every department, gave promise of an activity at once and a steadiness in the administration of affairs which had long been wanting.

The overwhelming difficulty of this, as of all Governments since the Revolution of 1795, was the state of the finances. With a weight of taxation, which perhaps no other people on earth with the like resources would have been found capable of sustaining, the public income at the present time was barely sufficient to pay the interest of the public debts [1]). A not unfounded apprehension was entertained that the extreme point of endurance was now reached, and that the commercial families, upon whom the burdens fell the most heavily, would be driven to abandon their Country. Schimmelpenninck openly declared the imposition of fresh taxes, or the augmentation of those already existing to be impossible. The only means left

---

1) The property- and income-taxes alone had amounted in the six years from 1797 to 1803 to 209,600000 florins, or seventeen millions and a half Sterling, besides two special imposts upon the Province of Holland of six and twelve per cent. Vad. Hist., B. 135, bl. 149. Metelerkamp (R.) *De toestand van Nederland vergeleken* etc. Rotterdam 1804.

of providing for the deficiency was economy in the collection of the revenue, — which might be secured to a great extent by a simple and uniform system —; the sale of public domains; and some other minor resources. The salaries of public officers were reduced, not in the mode usually adopted in other countries of sacrificing the lesser and sparing the greater, but beginning with the Secretaries of State themselves; the highest income being limited to 7000 florins (less than £ 600) a year. No exemptions from the payment of the succession-duty of 10 percent was any longer permitted, even to hospitals, almshouses, orphan-houses, or churches. A Council of Finance was instituted in each of the nine Departments.

Such was the elastic energy of this indomitable people, that, even at this period of difficulty and impoverishment, they commenced the enormous work of the Great Sluys at Katwijk near Leyden, laying the first stone with as much ceremony and merry-making as though they had been at the very climax of prosperity, and carried on with unabated diligence the draining of the Mydrecht-lake. They failed not in the smallest of their pecuniary engagements; they paid the indemnities to those of the Orange-party who had been deprived of their offices in 1795, including even the widow of the Pensionary Van de Spiegel; and contributed liberal subscriptions in aid of those towns which were reduced to distress by the loss of the herring-fishery consequent on the war.

Scarcely fifteen months of enlightened and prosperous administration had elapsed when the truth became apparent, that nothing was less the object of the Emperor in the appointment of Schimmelpenninck, than that which had been attained — the welfare and contentment of his Batavian ally. The maxim: „L'Europe c'est moi," which had become the guiding principle of his career was now in the course of illustration. To the victor of Austerlitz

and the conqueror of Austria, the government of Europe through the medium of subject-Kings of his own family, was no longer a wild dream of ambition, but a scheme progressing towards its fulfilment; and Holland notwithstanding its small extent of territory, was from its maritime and commercial aptitudes, and its military position, deemed worthy the honour of forming one of the family-Kingdoms. Napoleon now (1806) discovered that the system of Government he had been so determined to carry out but a short time before, was worthless; that Holland could only be governed as a constitutional Monarchy, or as a Republic, founded on principles of liberty; and that the present order of things was destitute of the advantages of either the one or the other; that the authority of the Pensionary was more than royal; and it was without precedent that the Legislative body in the commonwealth should be nominated by the Pensionary. „If," the Ambassadors who had been sent by Schimmelpenninck to Paris were told — „if the wealthy inhabitants, merchants and enlightened men of the country are of opinion that they can subsist as Representatives of the people, they must frame a Constitution more suitable than the present; if not, they must have recourse to a Monarchy." The Ambassadors were at no loss to comprehend what meaning this language was intended to convey. They did not accept the alternative of proposing a National Representation of „enlightened men." They were permitted however to make an ostensible offer of the Crown which the Emperor had determined to bestow [1]), — though by what authority they did so, without summoning the Assemblies of the people, it were difficult to discover, — and in a solemn audience, besought him to grant them his

1) Dispatches, April 28, May 24 1806. Ch. de Martens, *Guide Diplomatique* (Paris 1832), II. 294—300.

brother Prince Louis Napoleon as their King, whom with an unlimited and respectful confidence they would entrust with the guardianship of their laws, with the defence of their political rights, and the interests of their Fatherland.

Napoleon in his answer of acceptance made no effort to disguise the real position of the new Sovereign. „Never" — he said to him, in terms somewhat insolent and incompatible with those on which the offer was made — „never cease to be a Frenchman. The dignity of Constable of France will be filled by yourself and your successors; it will remind you of the duties you have to fulfil towards me (not a word about those he owed to the people he was to govern), and of the importance I attach to the strong places which cover the north of my States, and which I entrust to you" [1]). No other change of any importance was made in the Constitution, he had so strongly reprobated, than the substitution of an Hereditary Monarch for the Grand-Pensionary. Schimmelpenninck resigned his post in a noble and touching letter to the Assembly, and once more retired to his estates, in order to enjoy the leisure he had so well earned and which his decaying sight rendered desirable to him.

There are few among us to whom a retrospect of twenty years does not bring feelings of self-reproach and regret. Tasks unfulfilled, purposes unachieved, high aims fallen short of, irreparable errors committed, bright hopes disappointed, rise up in gloomy array before the memory. How painfully must such reflections have forced themselves on the minds of Ondaatje and the Patriots of 1787, when they compared the visions of that period with the realities of the present! They had revolted against the easy, though unconstitutional and inglorious rule of the

1) Audience impériale, Juin 5, 1806 (Choix de Rapports etc. Art. 9).

Stadtholderal-Government, and were now subjected to one which, reasoning from probabilities, they could expect, though such anticipations were not wholly confirmed by the event, — to be nothing other than an egoistic and meddling tyranny; they had formed schemes of unbounded political liberty, and they were reduced to a state not far removed from servitude; they had cherished a spirit of intense nationality, and their nationality was absorbed in another, singularly oppugnant to their spirit and genius; they had indulged in fond and, to confess the truth, chimerical anticipations that the Dutch Republic was once more to hold a conspicuous place among the nations of Europe, and it had sunk in to a Vice-royalty, whose very existence was scarcely recognized except as forming an outpost to guard the French Empire. That these results were in some measure attributable to their own shortcomings, — that in their political acts they had transgressed the limits of the Constitution, farther than circumstances rendered necessary, — that they were destituted of the principle of union in which alone strength is to be found, their municipal selfishness (if I may be allowed the term) prompting them to pursue the interests each of their own separate town, regardless of the welfare of the country at large, — that they were deficient in the best of all political sagacity, the capability of enlightened and efficacious compromise, — that at the period of the French invasion they had sacrificed that for which every thing else ought to be sacrificed, National Independence, in order to the realization of a yet untried theory of Liberty, while they wanted acumen to discover the utter incapacity of their so-called liberators to comprehend the true significance of the term, — that these things were so, it were vain to deny. Yet after all, their failure was in a great degree owing to the political position in which they stood. With England and Prussia, blindly devoted to the

interests of the Stadtholder; with Austria, unfriendly in consequence of the disputes between the two countries relative to the navigation of the Scheldt, there remained only France, to whom the patriot-party could look for an ally. Every avenue to an amicable adjustment closed by the interference of England and Prussia, who pursued the policy they thought most advantageous to themselves, in not permitting the abatement of one tittle of the Stadtholderal-authority, regardless of its effect upon the Dutch Nation, the resort to physical force by their adversaries necessitated the adoption of a like course on the part of the Patriots. But without the coöperation of France their physical force, as compared with that of the Prince of Orange and his allies, was utterly insignificant; and France failed them in their hour of need.

By the treaty concluded between the Grand-Pensionary, on the part of the Batavian Republic, and the Emperor of the French, preparatory to the nomination of Louis Buonaparte as King of Holland, it had been stipulated that all offices and employments in the State, except those immediately about the Kings person, were to be conferred on none but Natives [1]). The post which fell to the share of Ondaatje was member of the Council of Finance, to which he was appointed July 17th 1806; and on the 31st of the ensuing month he became President of the Council of Imposts and „Prises" in the Kingdom of Holland. After the annexation of Holland to the Empire of Napoleon, Ondaatje was created councillor of the Imperial Council of Prises, together with another Doctor of Laws (Verniers van der Loeff) who had been member with him in the Council at the Hague. The functions of these officers, at an annual salary of 15,000 livres, were to declare on the

1) L. Bonaparte, *Documens historiques sur le Gouvernement de la Hollande*, Paris, 1820.

legality of prizes, and to apportion those legally made. He was still at this post when the allies entered Paris on the 31st of March 1814.

Already the revolution had been completed in Holland. On the 24th of the previous month the Prussian General Bulow possessed himself of Amsterdam, and a provisional Government, nominated under the protection of the Prussians [1]), proclaimed the independence of the United Provinces and recalled the Orange-family. Taking advantage of the moment of enthusiasm of the people, at their release from a rule which had for years been to them nothing else than a yoke of oppression, William-Frederic, Prince of Orange, son of the late Stadtholder, who died in 1806, assumed the title of Prince-Sovereign of theUnited Netherlands Dec. 2d 1813. He at once caused a Constitutional Code to be drawn up, which he referred to an Assembly of sixhundred persons, chosen by a Commission of his own nomination, and whose names were submitted to the approbation of the people.

On the day of the meeting of the Assembly in the new Church at Amsterdam (March 30th 1814), the Constitution, proposed by the Prince-Sovereign in person, was at once accepted by an immense majority [2]).

Disappointed in the hopes of republican liberty which had gilded the dream of his youthful enthusiasm, beholding as the sole result of all he had done and suffered in her cause, his country deprived of her freedom, of her independence, and her commerce, overwhelmed with debt, pillaged without scruple, and sacrificed to the personal ambition of a foreign master, Ondaatje had at length learned to estimate the value of a Government which, whatever

---

1) A mistake. Memorandum of Baron Verstolk van Soelen, April 12, 1826. H. Bosscha, *Geschiedenis der Staatsomwenteling van* 1813, etc.

2) R. Metelerkamp, *De regeringsvorm d. Vereenigde Nederlanden*, 1814.

its defects, was at least national; and which was now about to be administered by a Prince, remarkable no less for sterling virtues than for his military skill and unrivalled political wisdom; and this too under the safeguard of a Constitution, well adapted to the wants and habits of the people, and securing entire religious liberty, and a large share of civil and commercial freedom. Such a Government, if monarchical in its form, had in reality less tendency to admit of the exercise of arbitrary authority, than the old Stadtholderate, and appeared to open to the Nation a long future of security and prosperity. Impressed, probably, with these ideas, Ondaatje in an interview with the Prince of Orange proffered (May 27th 1814) to him his services, which were accepted; and he accordingly took his departure from Paris on the 2d of the ensuing August for the Hague, where he arrived on the 8th of the same month.

But he was destined to experience how rapidly the zeal of partizans outruns the sentiments of their head. That which the Prince himself consented to pass over in oblivion, his friends could by no means forgive. Ondaatje found that his residence in Holland was likely to be one of embarrassment and peril, and he therefore solicited a civil appointment in the East-Indies. His request was granted; and on the 9th of February of the next year, the name of Dr Quint Ondaatje was included among the civil servants of the first class, destined for the East-India service. Their departure being delayed till the following year, he received by the favour of the Prince, now King of Holland, a donation of 700 florins and an allowance of 100 florins a month, till the ships should sail for the East-Indies. At length on the 31st of March 1816 he embarked for his voyage on board the „Nassau" at Middleburg; looking forward to the enjoyment of an honourable position and competence for the remainder of his life.

But the bitter drop was already mingled in his cup. Anxiety, disappointment, vexation and labour had done their work upon him. Ere he arrived at Batavia he was seized with a stroke of apoplexy, and though he recovered sufficiently to be appointed Councillor of the supreme Court of Justice at Batavia, his faculties remained considerably impaired. In the hope of recovering his shattered health, he obtained three months leave of absence from the Government. But rest and remedies were alike unavailing. He breathed his last on the 30th of April 1818. The wife whom he had loved so long and so well, sank from a state of perfect health a few months after him into the grave.

APPENDIX.

APPENDIX N°. 1.

OBSERVATIONES PHILOSOPHICAE
INAUGURALES,

QUAS

FAVENTE DEO O. M.

EX AUCTORITATE MAGNIFICI RECTORIS

FRANCISCI BURMANNI,

Franc. Fil. Franc. Nep.

S. S. Theol. Doct. et Historiae Eccles. Professoris Ordinarii,

NEC NON

AMPLISSIMI SENATUS ACADEMICI CONSENSU, ET NOBILISSIMAE FACULTATIS PHILOSOPHICAE DECRETO,

PRO GRADU DOCTORATUS

ET MAGISTERII, SUMMISQUE IN PHILOSOPHIA ET ARTIBUS LIBERALIBUS HONORIBUS ET PRIVILEGIIS,

RITE AC LEGITIME CONSEQUENDIS,

ERUDITORUM EXAMINI SUBMITTIT,

PETRUS PHILIPPUS JURIAAN ONDAATJE,

Indo-Columboniensis.

1.

Adspectabili eminus lucido corpore, pervadentibus ejus medios oculos radiis, pictaque in retina imagine, invehitur in mentem idea, suum ab objecti et qualitate et quantitate terminum nacta; hanc percipere mens dicitur.

Quo distinctior, vividior, clariorve, sive praesentis objecti nova, sive pristina per phantasiam restaurata, in sensuum organa, actio est, eo alacrior percipiendi animo nisus; ubi contraria est eadem actio, ibi remissius percipit mens.

Facta hinc in sensorio communi impressio, perpeti; percipiendi vero animi impetus, agere mentem, ponit.

Certo itaque respectu perpetitur animus: hinc passivum Cartesii intellectum ab hac parte, tenemus; verum, dum verae intellectui operationes competant, perceptionem dico, attentionem, judicium, discursum ceterasque, passivum et ab hac parte intellectum, serio negamus.

2.

Existunt in Universo corpora: — horum extensio, figura, soliditas, inertia, mobilitas, cet. qualitates audiunt: — undenam vero harum in mente sensationes?

Scilicet, sensationes inter et qualitates inter media feriri sensuum organa, percipio: — intrinsecus signa, signatarum extrinsecus qualitatum ideam menti exhibent: — differunt itaque corporum qualitates ab animi sensationibus, uti signa a signatis, a verbis cogitationes; — differt et hinc animae corporisque natura: — compositi nimirum corporis simplicissima mentis perceptio est.

Intercedere igitur mentem inter et corpora externa, a mente omnino diversa, ut et distantia, commercium, et quidem organorum sensuum ope, certum est; — sed et mens sui ipsius corporis conscia est; — ejusmodi et haec inter viget commercium, mirandum sane nexum dixeris, quo utriusque et actiones et perpessiones concentu conspirant adeo inexplicabili, ut ad hoc phaenomenon animum adjecisse philosophos, non est, quod miremur.

Denturne et haec inter sensuum organa?

Hoc autumare, anxius haereo; — quid mirum? — facta in organis sensoriis mutatione, immediate praesto adsit

numinis voluntas, velint Cartesiani, qua conveniens in anima producatur mutatio; — mira in idearum in mente successione corporisque mechanismo, perscrutatur Leibnitzius; — quid tandem de succi fluidi, influxus physici patronorum dicam systemate? — Nisi hi hoc velint, ut quemadmodum externa corpora inter et mentem intermedii feriantur externi sensus, sic et proprium corpus inter et mentem intermedii feriantur interni sensus (quorum organon, nerveum dicunt liquidum), quod, dum sua se commendat simplicitate, veri sigillo, magis adridere fateor lubenter.

3.

Imaginum sensu olim perceptarum jamjam praesentibus similium instaurationem praestare et recursionem phantasiae est: ab hac fere tota memoria pendet.

Versante ob oculos rerum imagine, oritur in mente sensatio, perceptae olim sensationis revocandae et reminiscendae facultas memoria est.

Ut haec a phantasia, sic et a sensatione differt: — memoriam itaque continuatam sensationem, sed remissiorem, cum Helvetio tueri, absonum videtur.

Ubi enim sensatio, ibi corporeae rei praesentis imago, a sensatione, ut antea diximus, plane distincta: — ubi vero memoria, ibi adsit ejusmodi corporea res non necesse est. Tactu perceptam semel iterumque geometricam vel lineam vel figuram, captus oculis Sanderson fideliter adeo memoriae mandârat, ut hujus in mente sensationem nocte et interdiu pluries volvens, inclytus in arte vir evaserit.

Elaborata domi Euclidis problemata, comprehensaque firmiter memoriâ, tiro sibi in mentem ambulans revocat, denuo elaboranda, etiamsi nulla ob oculos sistatur problematum ducta imago.

4.

Non eadem est singulo sensu aequisita sensatio: — quid si Molineuxii caeco mox restauretur visus? — discerneretne oculis, quae tacta antea diversa habebat, cubum a globo? — minime, ut opinor. — Quid tum? — improvisa sane est illius vitae καταστροφή — continua fortiorum perceptionum successio debiliores exstinguat, necesse est, turbetque, quae vividior fuit antehac, memoriam. — Cheseldeni juvenis exemplum esto!

Equidem, coecum illum non prius discernere posse cubum a globo, quam visu tactuque simul perceperit, quae sibi novae obferuntur rerum imagines, reor.

5.

Cadentibus alte corporibus inest, quo tellurem petant, nisus; gravitas haec est: — quatenus autem hanc, ex omnibus terrae particularum attractionibus oriri, dicunt Philosophi, et attractio illa audit: — dumque ad telluris centrum impellatur corpus, vis dicitur centripeta.

Unum et item alterum sancitae tribuas naturae legi: — causa latet.

Eademne ubivis gravitas? — minime: — circa Polos animadvertitur major, minor circa Aequatorem.

Undenam hujus phaenomeni ratio?

Scilicet, uti sub Polo nulla est vis centrifuga, sic maximam illam sub Aequatore deprehendes, gravitati e diametro oppositam; hinc huic loci leviora sint corpora, necesse est.

Decrescente ad Aequatorem gravitate retardari pendulorum motus, crescente vero ad Polum gravitate, accelerari, observationibus constat; hinc enim petenda ratio minutae ad Aequatorem penduli longitudinis a Richero, auctaeque e contrario ad Polum a de Maupertuis. Decrescere quidem illam gravitatem recedentibus a tellure corporibus, id est, in ratione inversa quadratorum distantiarum evin-

cunt quae a nob. Condamine Bouguer aliisque fuerunt observata.

Quum autem gravitatis decrementum sub Aequatore, incrementum vero ad Polos nimium deprehendatur, quam ut a diversa a centro telluris distantia unice possit repeti, partim etiam centrifugae vi adscribendum esse, patet, adeoque, rotari circa axin terram, manifeste inde elicimus.

6.

Ponamus solem planetarii systematis centrum: tum vires centrales sunt inter se in ratione inversa quadratorum distantiarum a sole; — si vero in eadem ratione, centrum versus decrescunt hae vires, et corpora ad varias a sole distantias, his viribus in curvis retineantur, quadrata temporum periodicorum erunt inter se, uti cubi distantiarum.

Quodsi hoc verum, quod et observationibus satis constat, tum terrestria corpora ad telluris centrum, planetas primarios cum tellure ad solem, secundarios ad primarios tendere niti viribus, in ratione inversa quadratorum distantiarum a centris, certo est certius.

En, cur in se mutuo gravia dicantur corpora, ratio!

7.

Naturam miraris? — miror. — Veramne, quaeso, an pulchram? — utramque: illam quidem, hujus enim rei ad utile referenda causa est, non ad pulchrum; hanc vero, quia pulchri hoc juris est, non utilis.

Est igitur pulchra, quam pictor exprimit, natura? — Suum ipse exprimit, quod sibi antea fingebat, exemplar, ideale dicunt Aesthetici: hoc ideale innuit naturam pulchram, qualis fuisset, ut ipsi videtur, omnis natura, si tantummodo pulchri curam habuisset Deus.

Veri nominis pulchrum itaque in objectis frustra quaesieris? — ita mihi videtur: — Sparsas pulchri dotes passim reperies: — colligit has sedulo pictor: harmonici

variorum concentus αἰσθητῶς expressi rationem habet: neglecto vel alterutro, obtunditur intensa in picturam acies — exulat pulchrum.

Mira hinc dictarum conditionum harmonia pulchri ideam praestat, excitati voluptatis sensus comitem.

8.

Tum in rerum singularium excellentia, tum praesertim in cunctarum quantitate, varietate, constantia, mutua denique inter se et cum fine sua harmonia, quaerendam mundi perfectionem persuasum habemus: — ipsa perfectae causae idea perfecti effectus ideam involvit: — vel nemine cogitante perfectus est mundus.

Idemne hoc de ejusdem mundi pulchritudine adserueris? — Scilicet, dum praesentium rerum qualitates, qualitatum in organis sensoriis impressis, et percipientis facultas, qua in ipsa rei idea delectatur mens, ad pulchritudinem pertineant, et hinc subjectum quoddam sentiens requiratur, mundum non nisi relative pulchrum existimo: — habitâ igitur hujus rei ratione, ipsi Numini nihil pulchrum videri, qui adseruerit sagacissimus Mendelssohn, ne mireris! —

9.

Systema Copernicanum defendimus.

10.

Eosdem efficiunt pressus aëris et elasticitas et gravitas.

11.

Duo perfecte similia in hoc mundo dari, non opinor.

12.

Existit aliquid, ergo et Deus.

POSITIONES
PHILOSOPHICO-JURIDICAE,

QUAS

ANNUENTE SUMMO NUMINE

EX AUCTORITATE RECTORIS MAGNIFICI

NICOLAI GEORGII OOSTERDIJK,

JOANN. FIL.,

Med. Doct. Medicinae Theoreticae et Practicae Professoris Ordinarii,

NEC NON

AMPLISSIMI SENATUS ACADEMICI CONSENSU, ET NOBILISSIMAE FACULTATIS JURIDICAE DECRETO,

PRO GRADU DOCTORATUS

SUMMISQUE IN UTROQUE JURE HONORIBUS ET PRIVILEGIIS, RITE AC LEGITIME CONSEQUENDIS,

ERUDITORUM EXAMINI SUBMITTIT

PETRUS PHILIPPUS JURIAAN ONDAATJE,

A. L. M. ET PHILOS. DOCTOR,

Indo-Batavus.

AD DIEM XIII JANUARII MDCCLXXXVII, H. L. Q. S.

LUGDUNI BATAVORUM,
APUD LEONARDUM HERDINGH.
1787.

I.

Natura est norma legis. — Norma justi et injusti a Lege, honesti et inhonesti a Philosophia morali petenda est: — *nihil ipsa natura justum vel injustum, bonum vel in-*

honestum; sed omnem justitiam et injustitiam ex pactis et civilis magistratus judicio et voluntate repetendam esse, HOBBESII error est male sanus.

II.

Firmissimum humani generis vinculum est *religio;* — certissimum juris civilis fundamentum *socialitas;* — illaesâ *utrâque*, exercenda *Philautia* semper; permissa saepe *sui defensio;* usu aliquando venit *simulatio*, *dissimulatio.*

III.

Et religionis, et naturae, et socialitatis legibus repugnat, quae ex molestiarum taedio fit *Autochiria*, ut et indignatione malorum, dolorum metu, vanaque fidei jactantia et fortitudinis.

IV.

Peccat, qui, *Autochirias* ergo, probabilem vitae brevioris terminum eligit. — Non excusandus RAZIAS Judaeus — non excusandus CATO — quique alteri perituro frustra sese comitem addit.

V.

Ubi injuria, ibi justa belli caussa; — offensivum, quod dicunt, bellum revera non datur. — Ubi periculum praesens, ita ut omnigena desit expediendae salutis spes, — praevenire enim praestat quam praeveniri, — ibi permissa sui cum alterius caede defensio. — Valet hic CICERONIANUM illud: *Est haec non scripta sed nata Lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus, ad quam non docti sed facti, non instituti sed imbuti sumus: ut, si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, in tela aut latronum, aut inimicorum incidisset, omnis honesta ratio esset expediendae salutis..*

VI.

Ejusdem sane juris est *Defensio et Libertatis et Bonorum.* — Ubi vero *fama* agitur, ubi *honos*, male philosophantur, qui in *injuriis perpetiendis plus mali, quam in inferendis boni inesse* statuunt; vel qui *injuriam inferre, nec poenas dare, optimum, injuriam vero pati, nec ulcisci posse, pessimum* ducunt. — Equidem hoc teneo: — aliorum de nobis calumniae *spernendae* semper, — *refellendae* vix ac ne vix quidem, — *vindicandae* nunquam.

VII.

Sermone abutitur, fallit alterum, qui aliud ore gerit, aliud corde premit; — non haec est, quam defendimus, *simulatio*, *dissimulatio;* — detestabilis est mendacii turpitudo. — Garriunt insani, sed aliud est, simulando, dissimulando veritatem prudenter occultare, aliud, dedita opera mentiri; — falsiloquium aliud est, aliud mendacium. *Medicus* aegrotum, *imperator* exercitum, *gubernator* nautas, *nutrix* infantem *decipit*, ecquid in hoc mali? — Ceterum lubens HOMERO adsentior:

Ille mihi invisus pariter cum faucibus Orci,
Cujus mens aliud condit, quam lingua profatur;

nihilominus tamen et PUFENDORFIO adsentior facile: *non prius innoxias simulandi et dissimulandi artes ex humana societate proscribemus, quam omnis malitia et vecordia hominum fuerit in probitatem et sapientiam mutata.*

VIII.

Magistratum in Republica libera capessentis jusjurandum, ex mente deferentis populi praestandum, interpretandum sanctaque illius aliter in suam salutem quandoque jubentis voluntate abrogandum est.

IX.

Ne mutet, si in *suum;* modo mutet, si in *alterius* damnum juravit, vir bonus.

X.

Irrita sunt juramenta, quae accedunt negotiis, ipso jure naturae illicitis ac turpibus, quaeque aut bono publico repugnant, aut in fraudem *tertii* vergunt.

XI.

Lex obligat, licet addita non sit aliqua sanctio poenalis.

XII.

Etiamsi Civitatis minime intersit, virtutis amore, an formidine poenae, cives a malo abstineant, modo pax, modo quies servetur incolumis, nihilo tamen minus praemiis magis quam poenis leges sancire, boni legislatoris est.

XIII.

Imminente *necessitate*, pecuniam ex aerario, ut et ex privatorum gazis depromere, *Dominii Eminentis* est; — habenda et *utilitatis* ratio: — modo cesset, cessante utraque; modo damnum, uni civium illatum, resarciatur a ceteris.

XIV.

Lictor, si reum, cui supplicium paratur, insontem norit, a supplicio ei inferendo, etiam cum suae vitae periculo, abstinere debet; *contumacia* in hac re suapte natura minus malum est, quam *homicidium* innocentis.

XV.

Servitus juri naturali adversatur.

XVI.

Excitatis culpâ et negligentiâ in aedibus incendiis, de damno, vicinis inde illato, nisi contrarium probent, inhabitantes lege *Aquilia* jure tenentur.

XVII.

Venditor, si potestatem tradendi habet, *rem* praecise *tradere* tenetur, sed non, offerendo solutionem *ejus quod* emptoris *interest*, defungi potest.

XVIII.

Rem *alienam* quis *sciens* legare potest.

XIX.

Liberi, *juste* exhaeredati, in computatione legitimae, *caeteris partem faciunt.*

APPENDIX, N°. 2.

Citation of the High Bailiff, the Count of Athlone, against P. P. Juriaan Ondaatje, issued May 3rd 1785, declares:

„That after the death of Mr John Jacob Godin tot Cockengen, Lord of Vuylcop, the „Constituted" of about twelve hundred citizens, on the 21st of February of this year, thought fit to address, by way of Petition, the Noble Great and Worthy Lords, Burgomasters and Council of this City, and to request of them that in the approaching election of a Councillor in the Council those might be passed over who had declared no grievances, or who had opposed any propositions laid down in the fourth article of a certain plan mentioned. — That afterwards the Great and Worthy Council, on the 3rd of March of the same year 1785, having proceeded to the nomination and election of a person to fill the vacant place in the Council, Mr J. Sichterman was chosen by a majority, and it was further resolved to assemble on the 7th of the same month of March, in order to administer the oath to the said Mr J. Sichterman, and give him sitting in the Assembly of the Council. That information thereof was communicated to the said Mr J. S. who then made the necessary arrangement for the payment of Office-money, as well to the Province as to the Town. But, because this election was contrary to the limitations which were proposed in the before-mentioned petition, the same „Constituted," and among them P. P. Juriaan Ondaatje, Burgher and inha-

bitant of this Town, and Officer of the town-schuttery, not only disapproved of the choice, but moreover, in order to represent to the Noble Great and Worthy Councillors their supposed grievances with the more force and emphasis, joined themselves with the „Commissioned" of the Schutters of the eight burgher-companies, and together addressed themselves to the Lords Burgomasters of this City, to obtain an audience in the Senate of this City, in order to state their grievances by word of mouth. That notwithstanding the Lords Burgomasters made a difficulty concerning it, as being hitherto without precedent that private citizens should be admitted to an audience for the purpose of making oral representations; yet they were so urged by the above-mentioned „Constituted" and „Commissioned," and especially by P. P. J. Ondaatje, for an audience, that they could not satisfy them till the Lords Burgomasters had promised them a hearing in an extra-Council. That accordingly, the Council having assembled on Sunday the 6th of March, after an adjournment, at the earnest instance of the said Constituted and Commissioned, resolved to admit them on Monday the 7th of the same month, into the Assembly. And on the same 7th of March, after the audience granted, P. P. J. Ondaatje with the deputies of the said Constituted and Commissioned came in, and there made the following harangue — (Here follows the first speech). That the speaker in this oration, besides the unbecoming expressions relating to the former Constitution and mode of action of the Senate, openly declared his absolute democratic principles, in opposition to the established form of Government and Constitution of this City and Province, and assuming for the people and himself authority over the Government and Magistracy of this City.

That the speaker declared he would cause the popular voice, speaking through him and the other deputies, to be

respected, and farther, by such means and calling on God's Holy Name and Omnipresence, endeavoured to force the Senate to annul the Election they had made, and thus to deprive the Elected by a political disposition of an acquired legal right, and in order to create alarm, — described the continued discontent and rage of the citizens, and declared that probably they would cause this voice of the people to speak immediately to the Senate. That P. P. Juriaan Ondaatje would not be satisfied with this, but after the Noble Great and Worthy Magistrates of this City on the morning of the 11th of March conformed their resolution, the said Constituted and Commissioned, and among them P. P. J. Ondaatje, ventured, under a declaration that their Constituents could not acquiesce in the resolution of the Council, to insist in an earnest manner with the Lords Burgomasters upon an extraordinary Council to receive a Deputation from the Constituted and Commissioned, who should represent the intention and wishes of the Citizens in the matter of Mr J. Sichterman, with a declaration that they would not be answerable for any prejudicial consequences in case of refusal. That the Lords Burgomasters having consented to this requisition, the Council assembled about half past six, where audience was again granted to the deputies of the Constituted and Commissioned, and among them P. P. J. Ondaatje, when the said Ondaatje made the following address — (the address of March 11th 1785). That this address contains the most extravagant pretensions of authority over the Magistracy of this City, as the speaker pronouncing their resolution illegal, with a declaration of withdrawing himself from the obligation to acknowledge Mr J. Sichterman as Senator, demanding at the same time that during the sitting of the Assembly, a final resolution should be taken, by which Mr J. S. should be declared not chosen, and a day fixed for electing an other person

into the Senate, more agreeable to the feelings and wishes of the Citizens. And in order to persuade the Senate to this resolution, the speaker alleged that in case of non-compliance, the most melancholy and threatening consequences would necessarily ensue, and were to be certainly expected. The speaker not omitting to make mention at the end of his discourse of a crowd there assembled, in order to give more force to his prophecy of threatening and melancholy consequences.

That also, during the Assembly, the crowd, as well armed with side-arms as unarmed, having increased, one of the Secretaries of this town went out, when P. P. J. Ondaatje and other deputies spoke to the Secretary Mr Nics van Voorst in words of this effect: „that the present crisis of affairs was such, that it must be now decided whether the voice of the people is to be heard, and whether they should succeed in their first desires, or be refused, in which case not only the City and Province, but the whole Republic would be endangered.

That the Citizens were enraged, and had forced the Constituted to continue their assembly from eight o'clock in the morning to the present moment.

That they desired an absolute conclusion of the affair of Sichterman.

That the entrances to the Town-Hall were beset on all sides with a multitude of people, who although unarmed, would not permit the Senate to leave the Town-Hall until they had abandoned the choice of J. Sichterman, or finally confirmed it; — that in the latter case the Constituted would not be responsible for the dismal consequences that such a conclusion would entail after it, and which they then foresaw.

That the Council would communicate their resolution immediately to the people, and not to the Constituted, since these withdrew themselves from the business, and

would henceforth appear no more as mediators; the above named P. P. J. Ondaatje saying lastly, that the people declared that their eyes were opened, and that they would enforce and uphold their rights not as men of the forty-eight, but of the eighty-five [1]).

And that the result of the former and these latter importunities and methods of inducing the Council to annul the election they had made, was that the Council, to prevent the pernicious and dreaded consequences and evils, thought proper to desist from the election of Mr J. Sichterman, and to consider it as not made.

That the purpose of the said P. P. J. Ondaatje and his partizans being thus accomplished, to force the Senate to submit to their determination, he, Ondaatje, gave intelligence thereof to the assembled crowd, with these insulting expressions towards the Senate: — That the Burgomasters and Council had desisted from the election of J. Sichterman as Senator; — that the Citizens must now return home, and rejoice decorously, and tell it to their wives and children, and instil it into the minds of their children and children's children, that this matter had been accomplished only by the courage of the Citizens and some Governors, and that it was a great triumph for Utrecht's Citizens.

That the speaker by this gave more clear evidence of his purpose, and in proclaiming a triumph, plainly showed that he had resolved to make the Council bow before this usurped authority of the Constituted and Commissioned, and had prevailed.

That all the above-mentioned acts of P. P. J. Ondaatje comprised in themselves an open rebellion against the resolutions of the Magistracy of this City; that he, to attain his object, made use of the discontents and movements of

---

1) 1748, 1785.

the people, — whether real or feigned by him, — and professing to speak in the name of a dissatisfied multitude, and by the representation of disastrous and threatening consequences to be expected, forced the Council to deprive Mr J. Sichterman of a right acquired by him, to be member of the Council.

This being open violence offered to the Magistracy, tending to the subversion of all good order and subjection, and to the dissolution of all the most indispensable bands of society, such deeds ought to be visited with corporal punishment, to the necessary terror of others. Wherefore the demonstrator R. Athlone makes application to your Noble Worships against P. P. J. Ondaatje, praying your Noble Worships' appointment etc.

Citation issued
31st May 1785. Signed C. A. van Wachendorff.

APPENDIX, N°. 3.

List of works edited by Quint Ondaatje at Calais, drawn up by H. J. de Rheims, librarian-archivist of the town of Calais.

Without date, about 1794. Republican Prayer, Sacred Hymns, and Patriotic Songs for the use of the Temple of Reason, of the Republicans of the Commune of Calais. Second Edition, revised, corrected and augmented. Liberty, Equality, Fraternity, or Death. At Calais, from the printing-office of Bellegarde and Ondaatje, librarians, printers of the District; in 8°. — 96 pp. All the copies of this second Edition are incomplete. The first Edition must have been published by the same press.

1794 to 1795. Courier de Calais. Daily paper in octavo, paged by the number; of which the first number appeared 11th Messidor, 2d year of the French Republic One and Indivisible (20th June 1794), from the press of Bellegarde and Ondaatje, editors of the „Courier de Calais." It is from the date of the 4th Frimaire, year 3 (24th Nov. 1794), that the name of Quint Ondaatje, editor of the „Courier de Calais," is found close at the end of the Journal. From the 193d N° (9th Jan. 1795) this paper bears a new paging, and is entitled „Courier du Pas de Calais," Intelligence political, literary, commercial and maritime. This Journal, which appeared from the 11th Messidor, An 2 (20th June 1794) to the 30th Germinal, An 3 (19th April 1795) 295 numbers, had replaced another periodical „The

„Relaxations of the Public Man," edited at Calais by the same printers and of which but few numbers appeared.

1795. „Advertisements, Announcements and various Notices of the District of Calais, Department of the „Pas de Calais," at Calais," from the printing-office of Quint Ondaatje and Company (Journal by numbers of 4 pages in quarto, of which the first number appeared the 24th April 1795 and which contained advertisements, notices of sales, Resolutions of the District, publications of the „Etat Civil etc."). This paper went on to at least nine numbers (3d June 1795) and is also inscribed: „at Calais, from the printing-office of Quint Ondaatje and Company."

1795. „Liberty, Equality, Fraternity or Death; Regulation of the regenerated Popular Society of Calais, definitively adopted at the sittings of the 3d of 4th Vendémiaire, An 3, of the French Republic, One and Indivisible, in 32° of 45 pages; without the printers names, but which may be attributed to Ondaatje.

1794. Opinions and discourses of a Citizen, delivered in the Popular Societies and Electoral Assemblies during the years 1791, 1792, 1793 by Parent-Réal, administrator of the District of Calais, and member in 1790 of the Society of „Friends of the Constitution" in St Omer (I do not know whether more than one number of this work appeared). Without the printers name or date of the impression, but attributed to the press of Ondaatje. See the „Courier de Calais," p. 840, n°. 105 (20 Vendre, An 3).

1794. Abridged Instruction, on the measures, deduced from the size of the earth, uniform for the whole of the Republic, and upon calculations relative to their decimal division; by the temporary Commission of republican weights and measures, in execution of the Decrees of

the National Convention. At Calais, from the printing-office of Bellegarde and Ondaatje, librarians, printers of the District. 2d year of the Republic, One and Indivisible (one vol. small 8°. of 147 pages — 27 pages of Tables and 3 Plates).

1794. General Table of the Maximum for the District of Calais. In small folio 169 pages; — also, an Extract from the register of deliberations of the National Agent to the Dictrict of Calais of the 22d Messidor, An 2, on the tax of old and young prentices 1 page; — also, an Extract from the Register of the resolutions of the Committee of Public Safety of the National Convention, 10 and 11 Messidor, An 2. On the tax upon soaps — Barnebé de Toulouse — and on that upon old and new casks; 1 page; — also, an Extract of the same register of the 15th Prairial and 2 Floréal, An 2, concerning the taxation of the twisted threads of Silk, and of Cambrics, Muslins and Laces, 1 page. At Calais, from the printing-office of Bellegarde and Ondaatje, librarians, printers of the District.

This General Table is completed by a supplementary table on the tax upon firewood and timber, 9 pages. Also, 4 placards in folio of Extracts from Register of the deliberations with the National Agent of the District of Calais, the 16 Prairial and 28 Messidor, An 2, on the revised taxes upon fire-woods, coal, turf and on that upon leathers and skins. At Calais, from the printing-office of Bellegarde and Ondaatje, librarians, printers of the District.

Q. ONDAATJE'S AUTOBIOGRAPHY AFTER THE MS^T OF THE AUTHOR.

PIETER PHILIP JURIAAN ONDAATJE, geboren in 1758, den 18den Junij, te Colombo, op het eiland Ceylon, in Oost-Indië.

Uit ouders, WILLEM JURIAAN ONDAATJE (ook aldaar geboren en sedert 1757 Predikant in de gereformeerde Hollandsche, Tamulsche en Portugeesche gemeente, eerst te Colombo en vervolgens te Jaffnapatnam) en HERMINA QUINT, geboren te Amsterdam.

Sedert het overlijden van zijn grootvader, moeders zijde, bijgenaamd QUINT ONDAATJE.

In 1773, den 16den November, over Porto-Gallo naar Europa vertrokken.

In 1774, den 10den Junij te Amsterdam gearriveerd. Heeft alhier tot den 20sten Sept. 1778 de Latijnsche en Grieksche scholen gefrequenteerd.

Sedert den 21sten Sept. tot den 13den Januarij 1787 de Academische Lessen in de vier faculteiten, Theologie, Philosophie. Medicijnen en Rechten bijgewoond, en is in de Philosophie te Utrecht den 15den Nov. 1782, in de Rechten den 13den Januarij 1787 gepromoveerd te Leyden. Inmiddels den 10den Febr. 1783 te Utrecht, en den 16den Febr. 1784 te Wijk bij Duurstede Burger geworden, en van wegen de Burgerij tot Volksgecommitteerde benoemd, en als zoodanig den 21sten Febr. 1785 door de Regeering plenitig erkend, heeft hij den 7den en 11den Maart van dat jaar als spreker van de Burgerij voor haar belangens

geijverd, en is hierom sedert den 31sten Mei 1785 in rechten vervolgd, maar door de tusschenkomst der Burgerij den 2den Aug. 1785 van alle poursuites gevrijwaard bij een plegtig Staatsbesluit.

In hetzelfde jaar 1787 is hij, na als Vaendrig, Lieutenant, Capitain-Lieutenant, Capitain en Majoor van de gewapende burgerij dienst gedaan te hebben, door de Staaten 's Lands van Utrecht begiftigd met eene compagnie voetvolk in het regiment van den Lieutenant-Generaal Van der Borch, en door de Staaten van Holland benoemd als Adjudant-Generaal der verééenigde Hollandsche en Stichtsche troupes, diestijds in guarnisoen te Utrecht, en als Commandant en Chef der Guides en Directeur-Generaal der algemeene Secreete Correspondentie bij het Hoofdkwartier van den Rhijngraaf van Salm Grombeck.

Bij de invasie der Pruissche troupes in 1787, op hooge ordres de stad Utrecht met de militaire- en burger-bezetting geëvacueerd hebbende, heeft hij, tot op ontvangen contra-ordres, de schermutzelingen met den vijand volgehouden tot den 2. Octob., toen hij een wenk ontving om het land zoo spoedig mogelijk te verlaaten.

Van Amsterdam alstoen naar Hamburg over zee vertrokken, is hij daar den 9. Octob. geärriveerd, en, ook aldaar ondershands gewaarschuwd, heeft hij den 25. daaraanvolgende Hamburg verlaaten, en is, na eene allergevaarlijkste reis op de Noordzee, den 15. te Ostende geärriveerd, van waar hij de reize voordgezet heeft tot Brussel, alwaar hij den 22. zich ging neêrzetten.

Hier vernam hij de tijding van zijn bannissement uit Utrecht, confiscatie zijner goederen, en de geresolveerde lijfstraffe, als daadig aan Majesteits-schennis, ingeval hij in handen der Justitie mogte geraaken. De misdaad was, in een woord, gezêleerd Patriotismus, strijdig met de belangens van Anglomanie en Orangisme.

In Brussel, als Doctor of Professor de kinderen van

Westrenen en Smissaert (mede vluchtelingen) in verscheiden vakken van studie onderwijzende, heeft hij, bij gelegenheid der toenmaalige burgeronéenigheden Brussel verlaaten en is den 9. April 1790 te Gent aangekomen.

Hier, bij zijnen vriend Von Liebeherr op het Kasteel Groeningerveld, buiten Gent, zijne studiën in stilte cultiveerende, heeft hij, toen deeze in den nacht van den 10. Junij 1790 gewapenderhand geënleveerd en te Gent in het Klooster der Dominicaanen geëmprisoneerd wierdt, zijnen vriend naar de gevangenis vergezeld, om hem bij te staan; alwaar hij mede op soupçons geärresteerd, maar den derden dag daarna, hun beider onschuldt gebleken zijnde, honorabel gerelaxeerd en met zijnen vriend onder eene militaire escorte naar het Kasteel geconvoijeerd is geworden (NB. de gesupponeerde crime was, partijtrekking in de zaak van den Generaal Van der Meersch tegen Van der Noot en Van Eupen).

Intusschen geïngageerd in het Etablissement van Blok te Gravelines, de Haring-visscherij en de Lijnbaan raakende, is hij te Duinkerken gaan woonen den 16. Oct. 1790.

In 1792, op den 31. Julij, is hij uit enkel ambitie in het *Legion franche étrangère* volontair jager geworden, gepasseerd zijnde als Capitain door de jalousij der Superieuren.

Op den 18. Febr. 1793, na intusschen in het Legioen te hebben gediend, is hij te Antwerpen door den Generaal Dumouriez in zijn ouden rang hersteld als Capitain bij de Fransche Armée, gedestineerd tot de Hollandsche expeditie, en als Capitain-adjoint bij de Generaale Adjudanten.

Den 23. Febr. heeft hij, onder den Generaal Westermann het bombardement van Breda bijgewoond, en na de capitulatie, den 25., 's dags daarna, de poort geoccupeert, — gelijk ook den 4. Maart die van Geertruidenberg, na het bombardement en de capitulatie, sedert den 1 Maart.

Op den 8. en 9. heeft hij te Capelle en Waalwijk ge-

commandeerd, en de vaartuighen tot overtocht van de Biesbosch naar Dordrecht, om de Engelschen van daar te delogeeren, in arrest genomen en uitgeklaard.

Den 10. Maart, Westermann naar Turnhout bestemd zijnde, is hij onder de orders geraakt van zijnen opvolger Devaux, met wien hij, na het hoofdkwartier te Sundert verlegd te hebben, den 21. de Pruissen tot aan Tilburg heeft helpen repousseeren.

Na de beruchte defaite van Dumouriez op dien tijd, heeft hij over Brussel naar Rijssel de débris der Armée gevolgd, den 25 Maart, en zich 's daags daaraan onder de ordres begeeven van den Generaal Lamorière.

In 1793, den 26. Junij, is hij te Duinkerken geretourneerd, en heeft hij sedert Aug. 23 tot Sept. 9 als volontairsoldaat gediend in de belegering der Engelschen, na wier défaite hij den 12. Sept. naar Calais is gaan woonen, alwaar hij eene Drukkerij heeft geëtablisseerd onder de firma *Bellegarde & Ondaatje en Comp.*, gepatenteerd door het Conseil d'Administration du District de Calais.

In 1795, April 11, in 's Hage geärriveerd, is hij den 10. May aangesteld als Sous-Secretaris bij den Raad van Oorlog — en den 1. Maart 1796 als Lid van den Aziatischen Raad, of Bewindhebber der O. I. C. — in welke qualiteit hij op den 6. Nov. van dat jaar uit Amsterdam is vertrokken, om uit Texel naar St Ubes in Portugal te reizen, ten einde de O. I. retourschepen, aldaar ingelopen, uit de handen der Engelschen te redden.

Intusschen op den 18. Novemb. schipbreuk geleden hebbende, en den 20. in de Spaansche haven Camariñas door een Bajoneeschen kaper opgebracht zijnde, heeft hij met zijn Secretaris La Pré, de reis te land over Coruñas en Porto naar Lissabon voordgezet, sedert den 28. Nov. tot den 20. Decemb.

Hier, te Lissabon heeft hij, in weêrwil der oppositie van den Hollandschen Consul en den Bewindhebber Hart-

sinck (beiden de concert met het Gouvernement, welk hem geördonneerd heeft de stad Lisbon binnen drie, en het Rijk van Portugal binnen 8 dagen te verlaaten), de O. I. scheepen met derzelver lading gesauveerd, en is hij, op den 16. Januarij 1797, op reis gegaan van Lisbon naar Madrid, alwaar hij door den Hollandschen Ambassadeur Valckenaer aan den Franschen Gezant Perignon gepresenteerd, en door den Prins de La Paz met een paspoort en ordre van militaire convoi voorzien is geworden tot aan de grenzen van Frankrijk.

Hier den 17. Febr. geärriveerd, heeft hij de reize naar Parijs voordgezet, alwaar hij den 2. Maart is aangekomen, en hier alweer door den Ambassadeur Meijer tot den 13. Maart geäccueilleerd (even als sedert Febr. 1 tot 9 bij den Minister Valckenaer te Madrid en Aranjuez), is hij vertrokken naar Amsterdam, alwaar hij aankwam den 19. Maart 1797.

't Jaar daarna (den 21. Febr. 1798) is hij benoemd tot Secretaris-Generaal der Politie en binnenlandsche Correspondentie, behoudens zijn Lidmaatschap bij het Committé tot de Oostindische zaaken.

In 1799, den 13. Dec., zijne dimissie als Secretaris voorn. genomen hebbende, heeft hij, sedert 1 Januarij 1800, te Amsterdam sessie in zijn Collegie genomen, en is op den 15. May van dat jaar (hij verzwijgt, uit discretie voor het toenmalige Gouvernement, de reden waaröm) gelicentieerd, evenwel *honorablement en buiten alle verantwoording.*

In 't zelfde jaar, den 18. Junij, ging hij zich met zijn practijk neêrzetten in 's Hage.

De vrede kwam — 'er was questie om de Hollandsche bezittingen, om de West van Oostindiën uit handen der Engelschen over te neemen —; hij presenteerd zijnen dienst, om, in qualiteit als Officier, derwaards naar toe te gaan, en wel in rang als Colonel (een rang, hem sedert 1795 wettig toekomende en diestijds niet geweigerd, maar, omdat

men hem in het politieke heeft weeten te entraineeren, voor hem quasi gereserveerd, maar sedert de reörganisatie van de Armée verzuimd om aan hem op te draagen); men nam het aan; — hij bragt zijn huisgezin naar Utrecht, den 6. Nov. 1802, in den schoot zijner vrouw's familje over, en wagtte aldaar zijne instructie en ordres af; — de oorlog komt op — en hij ziet zich en van het een en van het ander verstoken tot heden toe.

1801. 7br 1. Aangesteld als solliciteur bij de Marine.

1804. Maart 20. Bedankt voor den post van vaste solliciteur bij 't Staatsbewind — en daarop gevolgde demissie.

1805. 9br 29. Aangesteld als Raad van Financie en Lid van den Prijsraad in 's Hage.

1811. April 21. Raadsheer bij den Prijsraad te Parijs benoemd.

ERRATA.

p.	8	7th	line	from	beneath	*is*	read *it*
p.	9	9th	„	„	above	*the-refore*	„ *there-fore*
p.	10	5th	„	„	„	*ascendent*	„ *ascendant*
p.	„	6th	„	„	„	*or*	„ *on*
p.	15	9th	„	„	ben.	*interior*	„ *inferior*
p.	30	17th	„	„	„	*upmost*	„ *utmost*
p.	33	14th	„	„	ab.	*appearence*	„ *appearance*
p.	34	8th	„	„	ben.	*antechamber*	„ *antichamber*
p.	38	11th	„	„	ab.	*latest*	„ *last*
p.	40	10th	„	„	ben.	*ascendent*	„ *ascendant*
p.	47	1st	„	„	ab.	*objectious*	„ *objections*
p.	48	14th	„	„	„	*difficulty*	„ *difficulties*
p.	49	2d	„	„	„	*on*	„ *in*
p.	72	15th	„	„	„	*to*	„ *so*
p.	„	14th	„	„	ben.	*ho-peless*	„ *hope-less*
p.	84	3d	„	„	ab.	*fluttered*	„ *flattered*
p.	92	5th	„	„	ben.	*ever*	„ *even*
p.	110	note,	5th	line	from	ben. *be*	„ *he*
p.	116	5th	line	from	beneath	*hastely*	„ *hastily*
p.	117	10th	„	„	ab.	*hence*	„ *thence*
p.	140	4th	„	„	ben.	*of character*	„ *of the character*
p.	148	6th	„	„	„	*mart*	„ *mark*
p.	150	9th	„	„	„	*interserted*	„ *intersected*
p.	168	11th	„	„	ab.	*infortunate*	„ *unfortunate*
p.	174	5th	„	„	„	*is*	„ *it*
p.	181	last	„	„	ben.	*ofter*	„ *often*
p.	193	5th	„	„	ab.	*Januar*	„ *January*

p. 204	12th	line	from	ben.	*recal*	read	*recall*
p. 213	12th	„	„	„	*this*	„	*the*
p. „	last	„	„	„	*Hither*	„	*Thither*
p. 216	6th	„	„	ab.	*wed ditch*	„	*wide ditch*
p. „	last	„	„	ben.	*exceptly*	„	*except by*
p. 221	9th	„	„	„	*domage*	„	*damage*
p. 222	middle				*reembarcation*	„	*re-embarkation*
p. 229	note				*eight*	„	*eighth*
p. 243	13th	„	„	ab.	*in to*	„	*into*
p. „	19th	„	„	„	*destituted*	„	*destitute*

949.2
H67w
MAR 17 1919

VERHOOREN

EN

ANDERE BESCHEIDEN BETREFFENDE HET RECHTSGEDING

VAN

HUGO DE GROOT.

UITGEGEVEN

DOOR

R. FRUIN.

WERKEN VAN HET HISTORISCH GENOOTSCHAP,
GEVESTIGD TE UTRECHT.

NIEUWE SERIE N°. 14.

UTRECHT,
KEMINK EN ZOON,
1871.

WERKEN

UITGEGEVEN DOOR HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP,

GEVESTIGD

TE UTRECHT.

NIEUWE REEKS.

N°. 14.

VERHOOREN

EN

ANDERE BESCHEIDEN BETREFFENDE HET RECHTSGEDING

VAN

HUGO DE GROOT.

UITGEGEVEN

DOOR

R. FRUIN.

UTRECHT,
KEMINK EN ZOON.
1871.

VOORREDE.

Twee en een halve eeuw na het voeren van het proces tegen Hugo de Groot, worden de stukken er van thans voor het eerst in het licht gegeven. Zoo wordt eindelijk voldaan aan het verlangen van den veroordeelde, die zich in zijn Verantwoordinghe *bitter beklaagt over de geheimhouding zijner rechters: „Alle die verstant hebben (zegt hij) sullen moeten oordeelen, dat soowel de manier van procedeeren als het gunt daerop is ghevolght, altemael daertoe was aengeleydt, opdat de werelt noyt en soude komen tot rechte kennisse van de sake: waertoe oock gedient heeft den nieuw gheinventeerden eedt, waermede de Rechters malcander verplicht hebben, om niet van het gunt voor haer passeerde te openbaren." Van dien eed van geheimhouding is mij van elders niet gebleken. Maar in de hoofdzaak is de klacht van De Groot maar al te gegrond. Opzettelijk is het geding, dat tot de veroordeeling van Oldenbarnevelt en zijn medegevangenen geleid heeft, in het duister gehouden. En toch ware volledige openbaarmaking in het algemeen belang wenschelijk geweest. „Soo hadt de gemeente selve (merkt De Groot aan), die oock daeraen is gelegen, kennisse moghen hebben of ons recht ofte onrecht geschiede."*

Oppervlakkig gezien kan het verwonderen dat later, toen na den dood van Willem II de partij, waartoe de veroordeelden hadden behoord, aan het roer kwam, geen uitgaaf der Verhooren en Processtukken is bezorgd, die zoo al niet de onschuld der gevallen Staatslieden, toch in elk geval het gebrek aan genoegzaam bewijs tegen hen in het licht zou hebben geplaatst. Maar wie de geschiedenis van het stadhouderloos bewind van nabij kent, begrijpt dat de nieuwe regeering niet gediend kon zijn met het oprakelen der oude partijgeschillen, die met de kerkelijke oneenigheid nauw samenhingen; en dat zij, die voorgaf zich aan de besluiten der Dortsche Synode te willen houden, alles vermijden moest wat haar een vriend der Remonstranten kon doen schijnen. Zoo bleven dus de Archieven gesloten en de Verhooren onaangeroerd, en dat duurde zoo voort tot op onzen tijd.

Evenwel bleef niet alles geheim. Hadden de rechters en de zich opvolgende staatsregeeringen belang bij het zwijgen en geheimhouden, de veroordeelden en hun vrienden en aanhangers geenszins. Het is bekend hoe krachtig De Groot zich deed hooren in zijn Verantwoordingh der wettelijcke regering van Hollant. *Hij had gedurende zijn gevangenschap veel opgeteekend, veel stof vergaderd voor een beschrijving van hetgeen hem bejegend was, en te Parijs verwerkte hij zijn aanteekeningen tot het meesterlijke geschrift, waarvan ik den titel noemde. De berichten aangaande het proces tegen den Landsadvocaat werden gebruikt en openbaar gemaakt in het welbekende* Leven van Joh. van Oldenbarnevelt. *Eindelijk stelde uit deze en andere bescheiden G. Brandt zijn* Historie van de Rechtspleging *op, waarvan de* 2de *druk, die in*

1710 *het licht zag, met nog onuitgegeven stukken en memoriën merkelijk verrijkt is. In onzen tijd werden nog meer aanteekeningen gevonden, en vooral door de beide Heeren Scheltema en door Mr H. Vollenhoven bekend gemaakt. In overvloed derhalve staan thans den geschiedschrijver belangrijke berichten aangaande de procedure ten dienste.*

Maar al die berichten, bijna zonder uitzondering, zijn afkomstig van de veroordeelden en hun vrienden. Van de rechters had niemand zich verwaardigd of verplicht gevoeld te spreken. En zonder hen gehoord te hebben of de Verhooren der gevangenen volgens hun beschrijving vergeleken te hebben met hetgeen de veroordeelden zelf voorgaven bekend en ontkend te hebben, was voor ons het onpartijdig en stellig oordeelen over de schuld of onschuld der gevonnisden niet wel mogelijk. Van daar dat toen onder Koning Willem I de studie onzer geschiedenis hervat werd en de nasporing in de Archieven begon, met bijzondere belangstelling naar de Processtukken van 1618 *en* 1619 *werd gezocht — doch langen tijd te vergeefs. Het eerst kwam een afschrift der Verhooren van Oldenbarnevelt te voorschijn, met de kennelijke hand van den Raadpensionaris Jacob Gilles, en dus in het midden der vorige eeuw, geschreven. Nadat de Hoogleeraar Siegenbeek in een Verslag, dat hij er van uitgaf, de algemeene aandacht op die vondst had gevestigd, besloot het Historisch Genootschap een volledige uitgaaf te bezorgen, die ook in* 1850 *verschenen is. Zelden is aan de nagedachtenis van een veroordeelden Staatsman een grooter dienst bewezen. Allen die de Verhooren met waarheidsliefde bestudeerd hebben, zijn tot een gunstiger oordeel over het karakter en de daden*

van den Advokaat gekomen, dan zij vroeger hadden geveld. Wat de wijze en kalme Staatsman weinige uren voor zijn dood zeide: „ik ben gevonnisd in een tijd die andere maximen in den staat houdt dan die waarin ik geleefd heb," wordt ten volle bewaarheid door hetgeen hij in zijn Verhooren beleden en betoogd heeft. Naar zijn eigen beginsels van staatsrecht beoordeeld, was hij wel niet vrij te pleiten van eigendunkelijk handelen buiten zijn bevoegdheid, maar geenszins des doods schuldig, nauwlijks strafbaar. Het recht, waartegen hij gezondigd had, had tijdens zijn bestuur niet als recht gegolden. Die hem thans veroordeelden hadden tegen Leicester gehandeld, zoo als hij tegen hen.

Het is dus een wezenlijke dienst aan de historische waarheid, dien het Genootschap met zijn uitgaaf heeft bewezen. Jammer slechts dat het afschrift der Verhooren, waarmee het zich behelpen moest, gebrekkig en onvolledig was. Het gaat niet verder dan den 19en *Maart, en wij weten van elders dat het verhoor tot den* 14en *April is voortgezet. Waarschijnlijk vormden die laatste Verhooren een derde examinatie, in een afzonderlijk cahier beschreven, dat reeds was weggeraakt toen Gilles zijn copie vervaardigde. Verder ontbraken in de uitgaaf de Processtukken, tot staving van het wederzijdsch beweren, en het Intendit der Fiscalen, waarop de Sententie berust. Deze laatste stukken zijn sedert* 1850 *gelukkig teruggevonden: enkele zijn reeds in de* Gedenkstukken, *waarvan de Heer Van Deventer drie deelen heeft uitgegeven, gedrukt (zie zijn Voorrede voor het* 3de *deel); de overige, en niet het minst het uitvoerige Intendit, verdienen insgelijks het licht te zien.*

Hetzelfde toeval, dat de stukken van het proces van Oldenbarnevelt ontdekken deed, bracht ook de Verhooren van Hugo de Groot en een aantal bescheiden, die er betrekking op hebben, te voorschijn. Zij hadden in het Archief van het Ministerie van Financiën verholen gelegen, en gingen nu natuurlijk terstond aan het Rijksarchief over, waar zij niet slechts goed bewaard, maar ook aan de beoefening onzer geschiedenis dienstbaar zijn geworden. Al spoedig las ik ze door: in al wat De Groot aangaat heb ik steeds bijzonder belang gesteld. Weldra had ik het plan opgevat om de zoo gelukkig teruggevonden bescheiden voor goed aan de vergetelheid te ontrukken, en het Historisch Genootschap, waartoe ik mij, als natuurlijk was, in de eerste plaats wendde, was aanstonds bereid voor het drukken en uitgeven te zorgen.

Een voortgezet onderzoek deed mij in andere Archieven nog andere merkwaardige stukken, die de procedure betreffen, ontdekken. In de eerste plaats, in het rijke Archief der Remonstrantsche gemeente van Amsterdam, het eigenhandige geschrift van De Groot, waarin hij onmiddelijk na zijn komst op Loevestein, zijn wedervaren gedurende zijn proces en den zakelijken inhoud zijner verdediging beschreef. Van dat handschrift gaf ik een verslag in de Handelingen van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, van 1866. *Later vond ik, naar aanwijzing van mijn vriend Rogge, in de Bibliotheek der Remonstrantsche gemeente van Rotterdam nog een stuk, waarover De Groot zeer uitvoerig ondervraagd is, het Verbaal namelijk van de Utrechtsche Gedeputeerden over hun wedervaren in den Haag in Juli* 1618. *Zoo kreeg ik allengs alles bijeen wat ik*

gezamenlijk wilde uitgeven. Alleen bleven mij de verklaringen en bekentenissen van sommige in het rechtsgeding betrokken personen, inzonderheid van Utrechtsche magistraten en officieren, ontbreken, die anders tot waardeering van hetgeen daaruit tegen De Groot in het Intendit en in de Sententie aangevoerd wordt, hadden kunnen dienen. Onmisbaar zijn zij echter niet, en enkele zelfs, die ik in afschrift te zien kreeg, waren niet gewichtig genoeg om ze, uit het verband losgemaakt, in mijn bundel op te nemen. Het is te hopen dat de Utrechtsche Verhooren nog eens teruggevonden en in hun geheel uitgegeven zullen worden. Enkele reeds gedrukte, maar in allerlei boeken verspreide bescheiden, die tot recht begrip van de overige onmisbaar zijn, heb ik gemeend in den bundel te moeten opnemen.

Aan de processtukken heb ik een enkel, nog nooit gedrukt, stuk toegevoegd, dat eigenlijk buiten het aangenomen bestek valt. Het is een kort verhaal, door De Groot zelf op Loevestein geschreven, van den oorsprong en den voortgang der twisten, waarin hij zoo ongelukkig betrokken was geworden. Niemand, geloof ik, die het leest, zal het betreuren dat ik dit stuk in den bundel heb opgenomen. Want hij zal er De Groot minder gematigd dan gewoonlijk, maar veel rondborstiger over zijn vijanden hooren spreken. De schrijver, die in zijn uitgegeven geschriften doorgaans zijn verontwaardiging bedwingt en zijn gevoelen opzettelijk slechts ten halve uitspreekt, geeft hier zijn toorn lucht en laat zich over zijn tegenpartij, inzonderheid over Maurits, zoo bitter en hevig uit als hij nergens elders, dan alleen in het Votum pro pace *en in de verdediging van dit boek*

tegen Rivetus, gedaan heeft. Misschien heeft hij juist om deze reden het opstel nooit uitgegeven. De groote man vond het ongeraden en beneden zich, te toonen hoe hij zijn vijanden verfoeide. Maar voor de geschiedenis, die het om de volle waarheid te doen is, zijn zulke uitstortingen van het gemoed boven de voorzichtig gekozen woorden der zelfbeheersching te verkiezen.

Van historische aanteekeningen heb ik mij doorgaans onthouden. Mijn uitgaaf is niet bestemd voor de lezing van het groote publiek, maar voor de studie onzer geschiedkundigen. Mocht iemand, die nog niet genoegzaam ingewijd is in de geschiedenis van dien tijd, zich in de Verhooren van De Groot willen verdiepen, dan leze hij eerst aandachtig wat de Hoogleeraar Brill in zijn Vervolg op Arend's Geschiedenis des Vaderlands *dienaangaande verhaalt; beter inleiding op hetgeen den bundel bevat, kan ik hem niet aanwijzen.*

Den kenner onzer geschiedenis behoef ik niet te herinneren dat De Groot's aanteekeningen op zijn Sententie, in zijn Verantwoordingh, *met de antwoorden, aan zijn rechters gegeven, doorgaans vergeleken verdienen te worden. Ik achtte het overbodig telkens daarheen te verwijzen. Alleen heb ik, ten gerieve van mijn lezers, aangeteekend op welke plaatsen der* Verhooren van Oldenbarnevelt *over dezelfde onderwerpen gehandeld wordt.*

Ik heb mij bevlijtigd de stukken zoo nauwkeurig mogelijk af te drukken. Waar de lezing in het HS. niet zeker was, heb ik het woord tusschen [ ] geplaatst, zoo als de Heer Groen van Prinsterer in zijn Archives *gewoon is te doen. In de stukken, die door De Groot eigenhandig geschreven zijn, heb ik de spelling tot in kleinigheden*

toe zorgvuldig behouden, want hij had ook over de orthographie zijn eigen denkbeelden, die het de moeite waardig is op te merken, en die uit zijn gedrukte werken niet gekend worden, omdat hij ze daar niet altijd toepaste. Toen zijn Verantwoordingh *in Holland werd gedrukt, schreef hij uit Parijs aan zijn broeder Willem, die den druk bezorgde: „In Apologetico velim corrigi quicquid a vulgari orthographia abhorret, ne novitas operis gravitati deroget." In den brief aan Zijn Excellentie (bl.* 87 *en vlg. van dezen bundel) zal de aandachtige lezer dan ook opmerken, dat De Groot zich minder afwijkingen van de gewone schrijfwijs veroorlooft dan in de Memoriën, die hij vooral voor eigen gebruik bestemde. De interpunctie heb ik naar ons gebruik gewijzigd, waar het tot goed verstand van den zin noodig scheen.*

Het fijne en dicht ineen gekrabbelde schrift van De Groot is niet altijd gemakkelijk te ontcijferen. Dat hebben vroegere afschrijvers ondervonden: verschillende verkeerde lezingen, die in de door Scheltema en Brandt uitgegeven copiën stonden, heb ik, zonder ze te vermelden, verbeterd. Het is licht mogelijk dat ik ook nu en dan mij vergist heb. In het negende vel, waarvan ik de proef niet zelf heb nagezien, zijn een paar kleine, gelukkig niet zinstorende, onregelmatigheden blijven staan.

Ik besluit met oprechte dankbetuiging aan hen, die mij het uitgeven der verschillende stukken zoo bereidwillig hebben vergund, en evenzeer aan hen die mij bij de uitgaaf behulpzaam zijn geweest.

INHOUD.

MEMORIE van mijne Intentiën . . . . . Bl. 1.
en notable bejegening . . . . . " 35.
Brief aan den Raadsheer Vosbergen . . . . . " 81.
Brief aan Prins Maurits . . . . . " 87.
Request aan de Staten Generaal . . . . . " 100.
VERHOOREN, tot 23 Januari . . . . . " 104.
Schriftelijke Verklaring A . . . . . " 225.
" " B . . . . . " 227.
VERHOOREN, sedert 4 Februari . . . . . " 230.
Deductie van De Groot . . . . . " 257.
Verklaring van Haarlem . . . . . " 274.
Procuratie der Gecommitteerden van eenige steden van Holland. . . . . " 282.
Procuratie van die van Utrecht . . . . . " 285.
Limitatie der voorgaande procuratie. . . . . " 287.
Verbaal van de Gecommitteerden van Utrecht, in den Haag gehouden . . . . . " 289.
Propositie van de Gecommitteerden van Holland aan de Staten van Utrecht . . . . . " 297.
Antwoord der Staten van Utrecht aan de Gecommitteerden der Staten Generaal . . . . . " 299.
INTENDIT contra De Groot. . . . . " 306.
SENTENTIE . . . . . , ... " 337.
Latere verklaring der Sententie . . . . . " 353.
VERHAAL van den oorsprong en den voortgang der onlusten in Kerk en Staat . . . . . " 355.

MEMORIE

VAN

MIJNE INTENTIEN EN NOTABELE BEJEGENINGEN.

Mijne intentiën ende de redenen daer toe dyenende connen afgenomen werden uyt mijn boeck: de Pietate Ordinum Hollandiae [1]); uyt de Propositie bij mij gedaen tot Amsterdam, ende nevens mij bij d'Heer van Matenes, den Schout van Dordrecht, een Burgemeester van Delft ende een van Hoorn geteyckent nae lange examinatie [2]); uyt verscheyde Concepten tot accommodatie van de kerckelicke differenten bij mij ingestelt, ende nevens de redenen van dien aen de Vroetschappen gesonden; uyt de Verclaringe van de Heeren Staten van Hollant, in druck sijnde uytgegaen [3]), ten deele bij den Advocaet van Hollant, ten deele bij mij ingestelt;

---

1) *Ordinum Hollandiae et Westfrisiae Pietas ... vindicata per H. Grotium. L. B.* 1613.

2) Deze propositie is gedrukt in het *Verhael van de Heeren Joncker Adrian van Mathenes* enz. achter de *Verantwoordingh van de Wettelijcke Regieringh van Hollandt ende West-Vrieslant* van De Groot.

3) *Verclaringhe van de Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt, waerbij hare Mo. Ed. int kort verthoonen die oprechte goede meeninghe die sij altijdt ghehadt hebben ende noch hebben, omme neffens die vrijheden ende rechten der Landen ende Steden van H. ende W.-Vr. die ware Christelijcke Gereformeerde Religie in suyverheydt te behouden* enz. 's Gravenhage 1617 — beschreven in Tiele's *Bibliotheek van Pamfletten*, no. 1244.

uyt de Propositie gedaen aen de Heeren Staten van Zeelant, bij d'Heer van Duyvenvoorde eñ mij geteyckent [1]); uyt een Onderrechtinge, in 't Duytsch aen d'Heer Carleton op sijn gedane propositie, die ick heb ingestelt bij last van de Heeren Staten van Hollant [2]); uyt een concept van een Latijnsche missive, ingestelt bij mij door gelijcken last aen Sijne Majesteyt van Groot Britangne; voorts uyt de Justificatie van de Resolutie van IV Augusti [3]), meest bij mij ingestelt op 't versoeck van de acht steden, ende bij de Gecommitteerde Raden gesonden aen de Vroetschappen; eyntelick uyt mijn Antwoorde op de poincten van Examinatie, eñ insonderheyt uyt mijne Deductie, eerst mondeling gedaen, daernae schriftelick overgegeven aen deghene die haer over ons als Rechters hadden laten stellen [4]). Tot alle 't welcke, als oock tot mijne missiven, geschreven aen Casaubon, eñ voorts aen den Bisschop van Spalata, Ely eñ Lichtveld in Engelant, eñ aen den Heer Raetsheer Lingelsheym in Duytschlant, met de antwoorden van den selven Bisschop van Lichtveld, Casaubon eñ d'Heer Lingelsheym ick mij om cortheyt referere [5]), als oock tot de getuychenissen Polyandri, Walaei, Colonii, soo veel 't Kerckelick belanght; soo veel 't Politicq belanght, tot de memorie van alle onpartijdigen, die de vroetschap van Rotterdam, de vergaderinge van de Staten

---

1) Afgedrukt in Brandt's *Leven van H. De Groot*, bl. 103 vlg.

2) Of deze Onderrechtinghe al dan niet gedrukt is, durf ik niet zeggen. Zij is mij niet bekend. De Concept-missive, waarvan aanstonds wordt gesproken, zal wel onuitgegeven zijn ; misschien is het die, waarvan ge sproken wordt in de Resolutiën van Holland van 25 Mei 1618.

3) *Gedrukt int jaer* 1618. — no. 1358 in de *Bibl. van Pamfl.*

4) De *Verhooren* en de *Deductie*, tot nog toe onuitgegeven, volgen in dezen bundel.

5) Sommige dezer brieven, niet alle, staan gedrukt in de bekende *Epistolae Ecclesiasticae* en in *Grotii Epistolae.*

van Hollant ende van de Heeren Staten Generael nevens mij hebben gefrequenteert.

Aengaende de TOLERANTIE eerst in 't gemeen heb ick van jongs af gemeent, dat de verdeelinge van de Christenheyt (Godt betert) meest is toegecomen, eñ noch toecomt, doordyen men te veel decideert buyten noodt off nut, dickmael oock met weynich seeckerheyt; dat daerom de verdraechsaemheyt nyet alleen in verschil van Regiering ende Ceremonien, maer oock in Leerpoincten behoort gepractiseert te werden; dat Godes woordt sulcx leert, dat d'Apostelen eñ haere naeste volgers sulcx in 't werck hebben gestelt; dat oock onder de Gereformeerden daervan geen exempelen en ontbreecken. Ick refereer mij desen aengaende om cortheyt wille tot het verdragh van Sendomir, gemaeckt tusschen die van de Confessie van Augsburg ende d'onsen; tot een boecxken van de Gereformeerde kercken in Polen uytgegeven in den jare XVI^c^X, aenwijsende den wegh van Tolerantie door een Generale Synode [1]), tot een advys Molinaei, mede daertoe streckende [2]); tot de Irenica Paraei [3]) eñ Junii [4]), eñ tot het boeck bij Casaubon door last van den Coningh van Groot Britaigne, geschreven aen den Cardinael du Perron [5]); tot de resolutiën van eenige Synoden van dese Landen, trachtende tot vereeniging met de Lutherschen, waertoe oock bij mijn Heer den Prince van Orangie H. M. treffelick is gearbeyt. Mijne meeninge desenaengaende can ten deele ver-

1) Dit boekje over het verdrag van Sendomir is mij niet bekend. Vgl. de *Verantwoordingh* van De Groot, bl. 39 der 1e uitg.

2) Denkelijk wordt bedoeld *Copie d'une lettre de Mr Du Moulin* (*Bibl. v. Pamfl.* no. 1804).

3) D. Paraeus, *Irenicum, sive de unione et synodo evangelicorum concilianda liber votivus.* Heidelb. 1614.

4) Fr. Junius, *Eirenicum, de pace ecclesiae catholicae* etc. L. B. 1593.

5) J. Casauboni *ad epistolam Cardinalis Perronii responsio.* Lond. 1612.

staen werden uyt een ongedruckt geschrift, genaemt Meletius eñ uyt het Lijckschrift bij mij gemaeckt ter eere Arminii, Sal. Ged. [1]), beyde ingestelt eer ick in de Regieringe ben gecomen.

Specialick wat aengaet de TOLERANTIE VAN DE LEERSTUCKEN verhandelt in de Haegsche Conferentie, heb ick altijdt geoordeelt, dat deselve tolerantie was conform Godes woort, alsoo 't verschil nyet en was fundamenteel, maer oock van alle tijden bevonden onder geleerde eñ godtsalige luyden van ééne gemeenschap. Calvinus, Wittakerus, Perkins, Paraeus, Piscator, Molinaeus hebben selve soo geoordeelt, ende de gantsche vergadering van Hollant (soo ick mene) nae de Conferentie. Sijne Ma^t van Groot Bretaigne heeft sulcx verclaert redelick ende dyenstigh te zijn, eerst aen de Gesanten van dese Landen die bij hem waren op 't stuck van de visscherije, daernae bij sijne missive soo aen de Staten Generael als aen de Staten van Hollant, dewelcke wel hier te lande was geconcipieert, maer de principaelste reden was uyt sijn Majesteyts eygen motyf daerbij gevoegt, namentlick dat de poincten 't gelooff nochte de saligheyt nyet om en styeten: sulcx ick uyt den mondt van Sijne Ma^t (dye mij oock in 't brede verclaerde de redenen daertoe dienende) ende van den Heer Caron heb verstaen. De bryeven, dye Causaubon aen mij heeft geschreven, eenige door last van Sijne Ma^t, eenige oock nae voorgaende communicatie met treffelicke Theologanten in Engelant, insonderheyt op 't goetvinden van de Resolutie, bij de Staten van Hollant genomen in den jare XVI^cXIV, dyenen mede hiertoe: refererende mij voirts tot het gunt op dese materie bij mij is geseyt tot Amsterdam, bij de verclaringe van de Staten van Hollant, als oock in Zeelant.

---

1) Gedrukt achter Bertii *Oratio in obitum D. Jac. Arminii.* Verg. over het deswegens voorgevallene Brandt, *Leven van De Groot*, bl. 29.

Aengaende de WAERHEYT VAN DE VERSCHILLIGE poincten, ick houde mij uyt Godes woordt verseeckert eñ gelove met de alderoudste ende suyverste Christenheyt, dat de maniere waerdoor Godt de bekeeringe werckt niet en is soodanig, dat men die niet en soude connen wederstaen ofte verwerpen, nocht oock sulcx dat men de ontfangen Genade nyet en soude connen verliesen: dat het oock den menschen, dyen het woordt der Genade wordt vercondight, doende dat in haer is, nyet en ontbreeckt aen genoeghsame behulpselen, om haer te bekeren eñ te geloven.

Dan wat de predestinatie aengaet, ick erkenne een eeuwig besluyt Godes, om uyt barmhertigheyt dye te rechtvaerdigen, te heiligen, te troosten eñ naemaels te verheerlijcken, dye oprechtelick haer door 't gelooff Christo overgeven. Ick erkenne oock, dat de bestuyringe Godes over de uyterlicke ende innerlicke middelen, hyertoe dyenende, soo aengaende groote ofte cleine maet, als de toepassinge op heele natiën eñ sonderlinge personen, bij ons meer aengebeden als doorsocht behoort te werden; wetende dat Godt sijne alderhoochste vrijheyt gebruyckt met alderhoochste wijsheyt, waervan de redenen bij ons ten meesten deele sijn ondoorgrondelick. Mij voords om cortheyts wil refererende tot het gunt over dese materie is geschreven bij Melanthonem in Locis Communibus, bij Tomson de Intercisione Justificationis, ende 't gunt uyt de oude Vaders en Concilien bij Vossius [1]) is vergadert; waermede mijn gevoelen overeencomt, vindende seer goet, dat het gunt bij deselve is gelaten ongedecideert, als noch ongedecideert blijve. Referere mij oock vorder tot het laetste deel van de Propositie van Amsterdam, tot eenige ongedruckte geschriften, waerin ick vergadert hebbe de passagiën van Remonstrantsgesinden ende anderen, dye malcander naest

1) In zijn *Historiae de controversiis, quas* Pelagius *ejusque reliquiae moverunt.* L. B. 1618.

quamen op hoope van accommodatie, als oock tot een Latijnsch geschrift, bij mij ingestelt in de gevanckenisse, ende waervan ick de minuyte heb behouden, mits dat daerin wel worde onderscheyden wat ick stelle voor vast, eñ wat ick stelle als disputabel ter wedersijde.

Aengaende mijn verstant over de AUTORITEIT eener Christelijcke Overheyt in kerckelike saecken referere mij tot het voorseyde boecxken de Pietate Ordinum Hollandiae, eñ vooral tot een ongedruckt boeck de Imperio summarum Potestatum circa Sacra [1]), waerin ick dese materie wat nader heb verhandelt. Ick en gevoele nyet anders als 't gunt onder onse Theologanten, Musculus, Bucerus, Gualterus Tigurinus, Paraeus hebben gevoelt, onder de Politiquen Keckermannus, Althusius eñ meest alle Rechtsgeleerden. Mijn meening is in 't cort, dat de Overheyt soo wel Godes woordt moet doorsoecken, dat sij verseeckert zij nyet te bevelen dat daerjegens strijdt, dat, doende dat, sij in goeder conscientie vermagh te disponeren over de publyque kercken eñ kerckendyenst, sonder te vervolgen deghene dye uyt een goede meninge souden mogen dwalen.

Ick heb voor mijne SOUVERAINEN gehouden de Staten van Hollant, dye ick in dye qualiteyt den eedt heb gedaen, eñ niemant anders, meenende dat al dat ik dede volgens haer last ofte intentie was schuldige gehoorsaemheyt ende plicht van een goet getrouw ondersaet. Deze meeninge sal genoech blijcken uyt mijn geschrift de Antiquitate Reipublicae Hollandiae eñ uyt 't gunt ick gedaen heb sijnde Fiscael van Hollant. Ende alsoo dese Souveraineteyt bestont bij een Vergadering, soo heb ick geoordeelt dat nae gemeene recht eñ 't oudt gebruyck der

1) Eerst na zijn dood, in 1647, uitgegeven.

Landen het meerdedeel recht hadde van 't geheel, uytgenomen in de materiën die specialick bevonden werden geeximeert te sijn, dewelcke sijn drie eñ nyet meer: Contributiën, Privilegiën eñ veranderinge van Regieringe.

De Staten Generael heb ik gehouden voor een Vergadering van Bondgenoten, exercerende alleen Souveraineteyt in de poincten dye bij de Unie eñ de practijcque van dien aen deselve Vergaderinge waren gedefereert. Ick heb overlang gemerckt, dat eenige gemeent hebben, dat men de Staten Generael meerder autoriteyt moste geven, om den bandt van de Republique te vaster te maecken. Dan geconsidereert hebbende de redenen, dye op dye materie mij voorquamen, heb ick vooreerst geoordeelt, dat soodanige veranderinge behoorde te geschieden bij vrijwillig consent, de saecke in de Provinciën zijnde gedelibereert, gelijck als ten tijde van de Unie is geschiet, eñ nyet bij usurpatie. Ick heb oock geoordeelt, dat sooveel men gemeen maeckte sonder goede conditiën Hollant most verliesen eñ d' andere winnen; want gemeenschap van goederen ofte rechten is den rijcksten schadelickst ende den armen voordeligst: dat daerom mijn Heeren van Hollant met goede redenen bij d' erectie van den Raedt van State hadden bedongen drye personen jegens twee ofte een van de andere Provinciën, insgelijcx in de Admiraliteyt eñ in de Compaignie van Oost-Indie. Maer veel te willen brengen aen een vergadering, daer Hollant eñ West-Vrieslant staet in gelijckheyt met Groningen ende Ommelanden conde voor Hollant eñ West-Vrieslant niet anders sijn als zeer schadelick.

Ick was oock seeckerlik onderricht, dat d'andere Provinciën, als meenende suyver te sijn in 't stuck van Religie, door dese occasie een voordeel sochten op de Landen van Hollant eñ West-Vrieslant, jae dat eenige haer niet ontsien en hadden over volle tafel te seggen, dat zij Hollant

onder de voet hadden, dat zij 't voirt onder de voet mosten houden. Al dit en conde ick niet goetvinden. Mij quam voir, dat Aristoteles seyt, dat men de Republiquen oock wel can bederven door te veel eenicheyt: dat Keyser Carel eñ daernae sijnen soon met alle middelen gearbeyt hebben om de Nederlanden te brengen op één voet van Regieringe eñ wetten, maer dat haer sulcx om de verscheydenheyt vande qualiteyt, quantiteyt ende andere circumstantiën van de Provinciën niet mogelick en is geweest te doen. Oversulcx heeft Keyser Carel, ten tijde van de overdracht aen sijn soon, in de propositie, gedaen aen de Staten Generael, geseyt ende bekent, dat de Landen VERSCHEYDEN eñ GESEPAREERT waren, maer dat zij malcander behoorden bij te staen, te helpen eñ te assisteren. Dye van Hollant eñ Zeelant hebben uyt cracht van haer oude Souveraineteyt voor de vrijheyt eñ de privilegiën de wapenen aengenomen, sonder te wachten het consent van de andere Provinciën, ende schrijvende in den jare XVcLXXIII aen de Staten Generael [1]) hebben deselve onderteyckent nyet als mindere maer als gelijck, in de qualiteyt van vrunden ende medebroeders. Gelijck zij oock ten selven tijde schrijvende aen den Coning van Spangie [2]) onder vele andere saecken niet en laeten te verhaelen, dat dese Landen eertijdts geweest zijnde onder verscheyde Lantsheeren, naemaels bij successie eñ combinatie waren gecomen onder het Huys van Bourgogne, doch bij uitgedruckt BESPRECK eñ VOORWAERDEN dat deselve Landen ende ELCKE PROVINCIE BISONDER soude blijven eñ onderhouden werden in zijn eygen politie RECHTEN ENDE VRIHEDEN, daerin zij

---

1) *Copie eens Sendbriefs der Ridderschap, Edelen ende Steden van Hollandt ... aan de Staten van de Landen van herwaerts over.* (*Bibl. v. Pamfl.* nº. 126, ook afgedrukt bij Bor, I. bl. 459).

2) *Sendbrief in forme van supplicatie aen die Con. Maj. van Spaengie* (*Bibl. v. Pamfl.* nº. 127, ook afgedrukt bij Bor, I. 464).

VAN ALLE OUDE HERCOMEN waren: maer dat zij aen malcander souden zijn verbonden in goede eendrachticheyt, tot onderlinge beschermingе. De Staten van deselve Provinciën hebben, soo bij 't aengaen van den vrede van Gendt, als bij de Regieringe van den Eertshertog Mathias eñ daernae van den Hertog van Anjou met haere bijgevoechde Raeden, haere Regiering onder de Regiering van andere Provinciën nyet willen vermengen. Om deselve reden is bij 't aengaen van de Unie van Utrecht in 't eerste artyckel, als een fundament van deselve Unie, gestelt de behoudenisse van de privilegiën, vrijheden, rechten ende statuyten eñ costumen van de Provinciën, waerin de Provinciën belooft hebben malcander te helpen, te stijven eñ te stercken, sonder haer te mogen bemoeyen met de onderlinge questiën over de privilegiën eñ vrijheden, anders dan als middelaers tot accoord; ende worden bij deselve Unie de Staten Generael gequalificeert als Bondgenoten, maer nyet als dye opperheyt soude competeren over de respective Provinciën.

Belangende SIJN EXCELLENTIE, hoe lieff mij sijn eere ende reputatie is geweest sullen mijne Poëmata getuygen, waervan het beste deel bestaet in 't roemen van zijn loff. Sijn voordeel eñ de conservatie van zijne gerechticheden heb ick oock ernstelick betracht, gelijck bij 't gunt ick heb gebesoigneert te dyenste van Sijn Ex^tie^ in de questie van de Heerlijckheyt van Lingen met het Stift van Munster, in de saecke van zijn partagie, in 't stuck van de staet van Eerste Edele in Zeelant, in 't proces van de Moerdijck jegens den Graef van Arenberg, ende in de questie van de Heerlijckheyt van Borselen, can blijcken. Maer ick moet bekennen, dat mij suspect is geweest, dat Sijn Excellentie, soo langen tijdt kennisse hebbende gehadt van de kerckelicke questiën, eñ naedat die soo ruchtbaer waren geworden hebbende gestadig ge-

frequenteert de predicatiën van Utenbogaerd eñ met hem het broodt des Heeren gebroocken, sonder eenige scrupele ter contrarie diesaengaende te openbaren, sonder eenige remonstrantiën te doen aen de Staten van Hollant, gelijck zijn Heer vader placht te doen als hij yet meende te mercken dat den Lande schadelick was, schielick soo selve als door sijne uytgesondene dienaers de gesepareerden heeft gecourageert, ende in volle vergaderinge alle zijne advysen gedirigeert tot de separatie. 't Was mij kennelick, dat nyet alleen de gemeene luyden onder de gesepareerden Sijn Ex^tie^ haeren Prins noemden, eñ seyden dat men hem Graeff van Hollant behoorde te verclaren, maer dat oock de Burgemeester Pauw propoosten hadde gevoert, streckende ten selven eynde.

Ick was overlang in Engelant van een groot personagie gewaerschouwt, dat de saecken van de kercke aldaer door heymelicke correspondentie van Sijn Ex^tie^ wierden beleyt. Uyt Vranckrijck heb ick advysen gezyen, dye te kennen gaven, dat bij de wijsen aldaer wierd geoordeelt, dat hyer te lande desseing moste zijn om de Souveraineteyt aen Sijn Ex^tie^ te defereren. Ick wist wel, dat Sijn Ex^tie^ altijdt sulck desseing hadde ontkent, ende aen den Heer van Buzanval geseyt: dat hij hem liever hadde te precipiteren van den Haegschen toorn, als dat hij 't Graeffschap soude willen aennemen op de conditiën gelijck hetselve aen zijn vader was gepresenteert; maer hierbenevens en conde ick niet naelaten te gedencken, dat mijn Heer de Prins al in 't eerste van 't oorlogh door sijn broeder, Graeff Lodewijc, hadde gehandelt om Hollant eñ Zeelant voor hem te becomen eñ d'andere Provinciën aen Vranckrijck te laten volgen; dat hij 't selve oock hadde besproocken ten tijde van de handeling met den Hertog van Anjou, eñ dat hij daernae sedert alles hadde gedirigeert, tot dat eyntelijck de handeling door zijn droevig overlijden was afgebroocken; ten welcken tijde onder de dyenaers van

t huys was gedisputeert, off men Sijn Ex^tie H. M. als Graeff van Hollant soude doen begraven. Ick wist, dat nae 't veroveren van Groningen Bruyninex, Kinschot eñ anderen de notabelste van 't Lant waren aengeweest, om haer te doen verstaen, dat de dyenst van 't Lant nevens de meryten van Sijn Ex^tie vereyschten de delatie van het Graefschap, hoewel Sijn Ex^tie oock doen ter tijdt hem geliet als of sulex sonder sijn wille geschiede. Malré hadde mij selve geseyt, dat onse Regiering sonder vorstendom nyet en conde bestaen. De Thesorier Valcke hadde omtrent het jaer 1600 door Caron doen vernemen de meeninge van de Coninginne van Engelant H. M., die geoordeelt had dat het beter was, dat de Landen bleven soo als die waren. Roels hadde bij sijn Testament de Staeten van Zeelant geraden, dat sij Sijn Ex^tie souden maecken Hooft van de Unie, op dat hij 't niet soude werden gemaeckt door anderen. Ick was oock onderricht, dat ten tijde van de handeling van de Trefves bij den Raetsheer Francken eñ Werestein was geseyt, dat als men de stemmen hadde van de andere Provinciën jegens de Trefves, aen die van Hollant wel getoont soude werden dat sij gheen stem en hadden. Ick wist oock, hoe sorgvuldelick Sijn Ex^tie dede bewaren de segels van de steden van Hollant aengaende de delatie van het Graefschap van zijn Heer vader; onder welcke segels oock gevonden werden de segels van Amsterdam eñ Goude, welcke steden noyt daertoe last en hebben gegeven. Mij was oock gerapporteert dat Sijn Ex^tie geseyt hadde, dat hij liever hadde op de galey te roeyen, als te sijn gelijck een Hertog van Venegie. Sijne dienaers spraecken doorgaens niet anders als van Sijn Ex^tie's authoriteyt te vermeerderen.

Alle welcke dingen mij achterdencken gaven, off datter waren dye Sijn Ex^tie rieden den tijdt waer te nemen om de oude pretensiën uyt te voeren, ofte immers om nae 't exempel van Philippus van Macedoniën, (dye onder 't pretext

van de Religie voor te staen 't eene deel van Grieckenlant door het andere vermeesterde) ende van Augustus te Rome, dye beyde haer te vrede hadden gehouden met den naem van Capiteyn-Generael, den schijn latende van de oude Regiering, de kracht aen haer te trecken; gelijck oock te Florence in 't eerste was geschiet bij dye van Medicis, aennemende de defensie van de Gemeente jegens de Regierders. Wat mij aengaet, ick heb gemeent dat de Aristocratique Regieringe met soo veel goeds eñ bloeds zijnde vercregen eñ van Godt soo merckelick gesegent, niet en diende verandert in de Monarchie, die schoon voor het eerste wel zijnde bedient, daernae soude mogen vervallen in arger handen, gelijck tot Rome eñ op meer andere plaetsen is gezyen. Mij docht oock, dat de consenten van de gemeene middelen nyet soo wel voortgaen, eñ de persoon van Sijn Ex^tie^ in meerder peryckel soude werden gebracht. Dan hoewel alle veranderingen mij quaedt dochten (sulcx oock, dat ick altijdt den Advocaet van 't Lant heb ontraden dese saeck te leggen in deliberatie) so docht mij vooral quaedt te zijn een verandering, dye door populaire commotie te wege gebracht soude werden.

Mij en behaegde niet wel, dat de Burgemeester Pauw over een maeltijt hadde geseyt, dat men het eens degelijck over het Lant most laeten waien; nochte oock, dat Mevrouw de Princesse aen verscheyde personen hadde geseyt eñ gepresenteert in de volle vergadering van Hollant te willen verclaren, dat Pauw haer geseyt hadde, dat het alleenlijck stont aen den Advocaet, dat Sijn Ex^tie^ gheen Graeff en was van Hollant, hoewel Pauw sulcke woorden ontkent; dat Sijn Ex^tie^ nyet alleen in de vergadering de separatie voorstont, maer oock in sijne besoigne met de Provincialen Raedt over 't stuck van Oudewater ende in de besoigne, daer ick mede over ben geweest, van den Hage alles daernae dirigeerde; dat hij oock versocht sijnde eenige Predicanten te willen verspreecken, dye de

gemeente ophitsten jegens de Overheyt, sulcx van de handt sloeg, seggende geen Paus te zijn.

Dit alles, segh ick, met de voorgaende actien van Sijn Ex^tie^ zijnde geconfereert, vermeerderde mijn naedenckinge. Van oudts waren de Rhetorizijnen voorseggers geweest van veranderingen. Tot Vlaerdinge had men de geheele materie van de Religie op het tooneel gebracht, eñ het besluyt was, dat de hoochste authoriteyt om alles te rechten aen Sijn Ex^tie^ most werden gedefereert.

Wat belanght het houden van de SYNODE: voortijts sijn veele kerckelicke geschillen beter afgehandelt door een wijse authoriteyt als door Synoden, dye doch gemeenelick gaen tot decisie. 't Oordeel van de Synode over Herman Herbertssoon heeft nyet connen verhoeden, dat ter Goude nyet altijt hetselve, dat hij gevoelt hadde, geleert soude werden. Ende als de Synodale oordeelen te precys gingen over Taco Sijbrands, hebben de Staten van Holland al in den jare XV^c^XCVI eñ daeromtrent door Commissarissen gearbeyt tot moderatie. In Engelant, in Switserlant, in de Pals zijn veel questiën door authoriteyt ter neder geleyt. De vergadering van Hollant merckende, hoe rouw men toeging met de luyden te persen tot nieuwe eñ ongewoonlicke teyckenen, heeft oock desen weg geprefereert. 't Is waer, men seyt hierjegens, dat de authoriteyt gebruyckt moet werden om de geschillen te assopieren, niet om die op 't stoel te brengen. Dit is oock mijne meening geweest, eñ hierop zyet de Resolutie van den jare XVI^c^XIV [1]), opdat men leerende 't gunt waerin men eens is (want dat is 't rechte verstant van de Resolutie, gelijck tot Amsterdam breder is gededuceert), soude verswijgen 't gunt stont in geschil.

Die wel sal willen ondersoecken, wat ten tijde Augustini

1) *Bibl. v. Pamfl.* no. 1107.

in Africa, wat nae sijn tijt in Vranckrijck te Orangie, eñ eenige hondert jaren daernae, soo tot Reims als tot Lions, op dese selfde materie is gepasseert, sal bevinden dat de besoigne van de Staten van Hollant in effecte de saecken bracht op de moderatie van oude ende onpartijdige Synoden. Daernae is naeder voorslagh gedaen eñ bij mij schriftelick vervatet, dat men de Predicanten soude aenschrijven gheen nieuwe verschillen te moveren, eñ aengaende 't gunt verschillig was, 't selve in de predicatiën te vermijden soo veel het doenlick was, ofte immers daer van nyet te spreecken anders als in de eygen termen van Godes woordt ofte der Nederlantsche belijdenisse. Welck advys aen Sijn Ex^tie^ oock was gegeven bij eenige Predicanten van Zeelant. Maer zyende dat dit alles niet en wilde succederen (hoewel ick de voorsz. middelen achte bequaem) ben ick genoech d'eerste geweest, die in de Vergadering van Hollant voorslagen heb gedaen tot Synode, gheensins met meening dat die sulcx soude werden beleyt, dat d'eene sijde seeckerlick boven d'andere door menichte van stemmen soude triumpheren, maer sulcx, dat daer hoope mochte sijn, dat de waerheyt sincerelick eñ sonder vooroordeel gesocht eñ de liefde betracht mochte werden. Hiertoe zijn voorslagen gedaen, oock schriftelick overgegeven, van een Provinciale Synode, om de swaericheyt, die meest in Hollant was, te rechten nae de constitutie van Hollant. Exorbitante authoriteyt voor de Staten van Hollant en is daerbij niet versocht, maer sulcke als onse Leeraers seggen dat de Overheyt toecomt, eñ bij eenige Provinciën wordt gebruyckt. Die van Amsterdam hadden dickmael geseyt in de vergadering, dat wat authoriteyt men conde bethoonen bij eenige Overheden gebruyckt te werden, insonderheyt bij de nabuyrige Provinciën, zij de handt wilden houden dat de Staten van Hollant deselve mochten gebruycken. Maer als het daertoe quam, was het verre van daer.

Men heeft mij naegegeven, eñ is sulcx oock bij Schout Muys mij aengeseyt in d'Examinatie, dat ick Walaeum jegens de waerheyt hadde geciteert. Mij geschiet ongelijck, want ick heb aen de cant van het Concept geteyckent zijne eygen woorden, met allegatie van het blat, om te bewijsen, dat de Overheyt oock buyten de verkiesinge van de kercken wel eenige discrete personen mocht deputeren tot de Synode eñ andere onbequame daeruyt weren. Dat men gelijck getal soude moeten maecken van Remonstranten eñ Contraremonstranten, en is bij mij noit geurgeert, ende nochtans, daer de gemeenten alrede waren gesepareert, was sulcx niet buyten exempel. Want dan moet men meer gaen bij maniere van conferentie (gelijck eertijds in Africa is geschiet, ten tijde van de Donatisten, eñ in Duytschlant tusschen die van de Confessie van Augsburg eñ de naerder Gereformeerden) als bij maniere van judicature. Wil men seggen, dat door dese Hollantsche Synode de kercken van Hollant souden afgesondert sijn geweest van de kercken van andere Provinciën, sulcx en volght nyet. Want hoe veel ordres zijn wel gestelt in 't stuck van de leere bij d'eene eñ d'andere kercke, oock bij wege van tolerantie, sonder haer daerom van andere kercken haers gemeenschaps af te sonderen? Oock was daertoe voorgewent een goede remedie, namentlick dat uyt d'andere Provinciën eenige kerckelicke gedeputeerden souden werden versocht om de Synode van Hollant met raedt te assisteren, op hoope, soo daer iets goeds wierd getroffen, dat sulcx oock bij de Synoden van de andere Provinciën soude connen werden geapprobeert, soo niet, dat men dan op de verdere remediën soude connen letten. Dat door de Provinciale Synode, als men hadde gewilt, de saecke wel hadde connen werden geaccommodeert, was geweest het verstant van Polyander, Colonius eñ Fraxinus, als ick met hunluyden hiervan sprack tot Leyden. Walaeus heeft sulcx niet alleen jegens mij, maer, soo ick verstae,

oock tot Amsterdam verclaert. Maer de Predicanten van Amsterdam eñ eenige andere, hebbende alrede malcander verplicht tot afsonderinge van de Remonstrantsgesinden, eñ de opinie van de Remonstranten bij geschrifte, praedicatiën, eñ in heymelijcke vergaderingen hebbende gecondemneert, sochten een Synode Nationael, die soo soude zijn geconstitueert, dat al haer werck aldaer geapprobeert most werden. Daerom hebben zij al overlang, eer de gedeputeerden van de Provinciën haere propositie deden aen de vergadering van Hollant, geschreven aen de kerckendyenaers van Dordrecht, dat zij nae gheen voorslagen en souden luysteren, alsoo de saecke bij de Heeren van Amsterdam eñ andere Provinciën seeckerlick waren geprepareert tot een Nationale Synode.

Men heeft dye van Amsterdam eñ andere verthoont in de vergaderingen, dat de stadt van Bern, eertijds hebbende gelijcke questiën, een bijeencomste van Theologanten hadde gemaeckt, onder haer eygen directie, niet onder de directie van de Algemeene Bondgenoten, evenwel daertoe roepende personen uyt verscheyde nabuyrige plaetsen, eñ dat sij haer daermede wel hadden bevonden. Men gaf oock hoope, indien sulcx niet nae wensch en succedeerde, van malcander op verdere remediën te bejegenen. Maer de vijff steden wilden geen Provinciale Synode inwilligen, ofte men most met eene ende teffens inwilligen de Nationale. Waerdoor niet alleen de Provinciale wierd gemaeckt onvruchtbaer, maer oock de saecke gebracht buyten hoope van tolerantie, doordien de Nationale Synode nae d'ordre most bestaen uit d' alderpartijdighste, voor verre het meeste deel. Syende dat de vijff, daernae ses, steden hyer niet aftebrengen en waren, heb ick een andere voorslag gedaen uyt mijn selve aen de vergadering eñ aen Sijn Ex^tie^, eerst door Walaeum, daernae selve mondeling: dat men oock de Nationale Synode soude inwilligen, mits dat daer gearbeyt soude werden tot de tolerantie, ende soo die niet

tot contentement en conde werden gevonden, dat men alsdan binnen seeckeren tijdt soude beroepen een Generale Synode, volgens het advijs niet alleen Paraei en̄ Molinaei, maer oock van Sijne Mat van Groot Bretaigne, mij door Sijne Mat aengeseyt en̄ daerenboven aengeschreven door Casaubon, gelijck de brieven connen betuygen. Ick verhoopte, dat de saecke gebracht sijnde uyt de handen van partijdigen, de uytheemschen, die soo veel moeyte deden om de Luytherschen met ons te reconcilieren, oock onse saecken in alle sachticheyt souden verhandelen en̄ alles helpen tot accommodatie. Ick hadde geprocureert lang te voren, dat hiervan eenige opening soude geschieden bij de gedruckte verclaring van de Staten van Hollant, en̄ sedert de saecke menighmael aen den Advocaet gerecommandeert, die meende dat het beter was te blijven bij de presentatie van de Provinciale Synode, en̄ daervan opening doen eerst aen Sijn Extie en̄ Genade en̄ daernae aen de Staten Generael, en̄ haer versoecken dien voorslag aen te nemen of andere voorslagen te doen; gelijck geschyet is. Maer om gheen deel van mijn debvoir te versuymen heb ick noch buyten kennisse van den Advocaet door den Heer Thesorier de Bye aen Sijn Extie doen leveren een schriftelijke voorslag, om eerst te beroepen een Provinciale Synode, geassisteert bij gedeputeerden van de naebuyren, en̄ aldaer te trachten de questiën te brengen tot eenparig verstant ofte immers tot een Christelijcke accommodatie. Conde deselve daer tot contentement van de verschilligen niet getroffen werden, dat men dan hetselve soude beproeven in een Nationale Synode, ende, soo 't daermede niet en succedeerde, dat alsdan de leere soude werden gereguleert bij een Generale Synode van de Gereformeerde kercken, ofte immers soo generael als men deselve soude connen becomen.

Ick hadde daerbij gedaen, dat men 't stuck van de Ordre soude laten berusten, totdat de questiën van de Leer

souden sijn beslist, eñ dat men dan oock soude mogen zyen wat naerder verbant onder de Provinciën te maecken op 't stuck van de Religie. Ick verhoopte, soo ick 't woort van Sijn Ex^tie^ hadde connen crijgen, de meeste steden van Hollant daertoe disponeren. Maer Sijn Ex^tie^, in plaets van mij hierop eenig antwoordt te laten weten, bracht terstont te weegh dat de uytschrijving van de Nationale Synode sonder voorgaende consent van Hollant ofte Utrecht, oock met gheen claer consent van Overijssel, bij de Staten Generael soude geschieden, ende de brieven gesonden werden niet alleen aen de Provinciën, maer oock aen de Coningen van Vranckrijck ende Engelandt, den Palsgraeff, Churfurst ende Landgraeff, de Republiquen van Switserlant eñ andere, ten eynde eenige uyt haere Landen dese Synode souden assisteren. 'tWas wel te bemercken, dat dese assistentie alleenlijck diende om te meerder glans te geven aen de stemmen van de Nationale Synode die 't sterckste waren, ende notoirlijck mosten uytvallen tot condemnatie van de Remonstranten.

Dese cours heeft onlust gemaeckt in de vergadering van Hollant, te meer alsoo de plaetse van de Synode wierd genoemt Dordrecht, sonder consent van de Staten van Hollant, in welckers gebiet die stadt is staende. Daerom is goetgevonden de brieven van de Staten Generaal eerst terugge te senden, ende, noch eens gesonden sijnde, in competente getale te leveren wederom aen de Staten Generael, eñ aen de verdere Princen eñ Potentaten te schrijven de redenen van difficulteyt, gefundeert op recht eñ op interest: met die intentie (gelijck de brief aen Sijne Majesteyt van Engelandt, waervan aen meest alle d'andere copye wierd gesonden, wel duydelijck medebrenght), dat de voorn. Princen, Potentaten, Republiquen eñ hare kercken van de natuyre van de geschillen ende van de intentie van de Staten van Hollant wel sijnde onderrecht, eenige personen souden senden gelast om ten beste te spreecken tot accommodatie.

Sijn Ex^tie^ tot Uytrecht met mij hiervan spreeckende, seyde dat die van Hollandt hadden behoren te consenteren in de Synode, ofte stilswijgende sulcx aen te zyen. Maer 't was kennelick dat deghene die dese Synode soo heetelijck vorderden, sulcx niet en deden dan met meeninghe om de decreten te executeren: waeruyt most volgen dat de Magistraten, die onwillig waren (als in haere conscientie anders gevoelende) mosten werden afgestelt, ende andere gestelt in haere plaetse, gelijck tot Uytrecht was geschiet tot uytvoeringe van de Synode, gehouden ten tijde ende onder het beleyt van den Graeff van Licester.

Dit voornemen van bij occasie van de Religionsquestiën DE MAGISTRATEN TE VERANDEREN bleeck aen vele teeckenen. Op mijn reys naer Vianen, daer ick gecommitteert was by 't Collegie om den Advocaet, sal. ged., te spreecken, bejegende mij een aensienlijck Regierder van Amsterdam, die mij seyde dat Burgemeester Pauw eñ zijnen aenhangh in de Vroetschap van Amsterdam haer sulcx wel claerlijck lieten verluyden. Mij staet voor dat ick, overlang eens spreeckende met den Raetsheer Vosbergen, op deze materie seyde, dat mij dochte dat de meening was scheuring te maecken generalijck, ende van de twee deelen 't eene met alle mogelijcke macht te stijven eñ daerdoor 't ander te opprimeren. De teeckenen waren claer: want tot Oudewater was het soo geschyet: eerst de scheuring ingevoert, daernae alle de kercken ingenomen, eyntelijck door tumulte magistraten gemaeckt naer appeteyt. Als men hierjegens versocht verstercking van garnisoen, conden Sijn Ex^tie^ eñ die van Amsterdam daer niet toe verstaen. Door dese impuniteyt animeerde men alle andere gemeenten om van gelijcke te doen. Men maeckte tot Leyden een tweede Collegie als van een nieuwe Vroetschap. Wilde de Magistraet daerjegens voorzyen bij authoriteyt nae gewoonte, men belette sulcx door provisie van de Hoven.

Ick seyde tot Uytrecht aen Sijn Ex^tie^, dat men hem soude willen gebruycken om door 's Landts crijchsluyden de Synode te executeren. Sijn Ex^tie^ seyde dat hij zich daertoe niet en soude willen laten gebruycken: maer d'uytcomst heeft gethoont waer te sijn 't gunt in de verclaring van Haerlem diesaengaende claerlijck is gepropheteert. 't Is waer dat de Magistraten, die hierin interest hadden, gemeent hebben, dat sij sulcx met cracht behoorden te beletten. 't En is niet te vergeefs bij onse voorouders bedongen geweest op de Princen, dat de Raden ofte Vroetschappen van de steden mosten sijn eeuwige Raden, blijvende in dienst totdat sij storven of ontpoortert wierden; want die buyten vonnisse ten gelieve van eenigen Heer mogen afgeset werden, sijn niet bequaem om voor der Stede vrijheyt te spreecken. Daerom is 't oock dat in de meeste Steden van Hollant de Vroetschappen bij niemant anders gecoren en worden als bij hare medebroeders, opdat sij van niemant anders haere bediening souden houden dan van de Stadt. De privilegiën van meest alle de Steden brengen oock mede, dat Burgemeesteren eñ Schepenen niet buyten tijdt en mogen werden verset. Burgemeesteren worden bij 't meerendeel van de Steden gecoren bij de Vroetschappen volgens de Privilegiën, om te beter sonder ontsich de vrijheden te mogen voorstaen tegens cleynen eñ grooten. Schepenen en mocht oock de Graeff niet kiesen dan uyt voorgaende nominatie.

Hebben wij in 't Landt eenige fundamenteele wetten, soo sijn 't dese, daerin de heele cracht van de Regieringe bestaet eñ de conservatie van de vrijheyt; die eens ontbonden sijnde, moet men bekennen dat de Staet in den grondt is verandert. Ick heb hierjegens in onse examinatie hooren allegeren 't gunt in het eerste van het oorlog in dese Landen is geschiet op eenige plaetsen; dan daer staet bij te letten, dat oock doe de Staet is verandert van een absolute Monarchie (die den Coningh van Spangnie

usurpeerde) tot een Regieringh der Notablen; behalven dat dieghenen, die toen afgestelt wierden, notoirlijck hadden gedaen jegens de Privilegiën eñ sich selven uytvoerders ofte hulpers gestelt van een uytheemsche heersching.

d'Oproerige datelycheyt jegens de Magistraten als oock het innemen van kercken buyten ordre most off met ooghluyckinge gepasseert werden, off daer most middel sijn om sulx te beletten. Met ooghluyckinge sulcx te passeren, was de saecken van het Landt gebracht in puyre Anarchie. 't En conde oock niet aflopen sonder gevaer van bloetstortinge, alsoo 't getal van burgers niet cleyn en was, die haer Magistraten beminden, eñ die haer buyten ordre niet en wilden laten verstoten uyt de possessie van de publycque kercken. Om dan sulcx te voorcomen mosten alle die datelyckheyt voorhadden gehouden werden in ontsich, off door 't ordinaris crijchsvolck, off door eygen crijchsvolck tot coste van de Provinciën eñ Steden die sulcx van doen mochten hebben. 't Ordinaris crijchsvolck was wel gehouden de Staten van de Provinciën in haere Provinciale ordre te obedieren, oock de Magistraten jegens alle tumulten te beschermen, maer Sijn Ex^tie^, die bij deselve het meeste credyt hadde, verstont dat de crijchsluyden haer niet en souden moeijen met al dat ontstont uyt Religionsgeschillen, ende hadde, sonder kennisse van de Staten van Hollant ofte van de Gecommitteerde Raiden, soodanige bevelen gedaen in den Briel, tot Oudewater ende op andere plaetsen. 't Was nu sulcx, dat alle luyden die t'onvrede waren op haere Magistraten zeer lichtelijck conden aennemen den naem van de voorschreve geschillen, ende daerdoor steunsel vinden: sulcx dat seecker dienaer van 't Landt, ten tijde als Sijn Ex^tie^ de Cloosterkerck frequenteerde, niet qualick en seyde, dat de parthije van de Contra-remonstranten op dat uyr sestich duysent man was gesterckt.

Hier quam bij dat de Regierders, die de tolerantie hadden gefavoriseert, dagelijcx meer eñ meer door valsche injuriën ende lasterlijcke geschriften wierden getraduceert, gebracht in haet van de gemeente ende openlijck gedreyght met moord eñ plondering. Wilden de Magistraten naer gewoonte haer authoriteyt defenderen, men verleende de quaedtspreeckers provisie van justitie. De Staten Generael, menigmael versocht sijnde om een placcaet te publiceren jegens seditieuse propoosten, wilden sulcx niet doen. In Hollant wierd sulcx in absentie van den Burgemeester Pauw te weeg gebracht, maer tot Amsterdam niet onderhouden.

Alle dese dingen hebben vele Magistraten oorsaeck gegeven om de wachte van hare poorten te verstercken eñ te brengen in ordre om haer selven te defenderen, 't recht van Hollandt te bewaren eñ de burgers van maleander te houden. Ick heb aen de Staten Generael verscheydemalen geproponeert, dat men dese lichting wel conde doen cesseren, soo men wilde in publique protectie nemen alle de Regierders, totdat de Religionsquestien souden zijn geaccommodeert; maer dit streedt jegens het voornemen van de Regieringe te herstellen nae de sin van weynige, ende daerom wilde men daernae niet luysteren. De saecke van de Steden van Hollant eñ van Utrecht was ééne saecke, alsoo in beyde de Provinciën de tolerantie raetsaem was gevonden, eñ de Regierders bij eenige oproerigen, haer bedeckende met den ijver van Religie, wierden gedreicht, ende in gevalle van tumulte, die soodanige pretext soude mogen nemen, gheen bijstant van Sijn Ex^tie^ nochte van de Staten Generael hadden te verwachten.

De Staten van Utrecht, de costen moe wordende van de nieuwe lichting, hadden eenige, doch (soo ick ben onderrecht) gheen absolute last gegeven om met Sijn Ex^tie^ te spreecken, ten eynde sij door crijchsvolck van Land-

saten eñ van haere repartitie mochten werden verseeckert. Ledenbergh seyde ons, dat hij eñ vele van sijne Meesters hier niet gaern toe en quamen. Wij sagen oock wel, dat de verseeckering door eygen volck vaster ging, ten waere de Resolutie van de Magistraeten te defenderen claer wierd gestelt, met afsluytinge van alle uytvluchten, die genomen souden mogen werden uyt het stuck van de Religie, eñ dat de voet eenparig wierd genomen voor Hollant ende voor Utrecht. Daerom hebben wij op de remonstrantie, bij Ledenbergh aen ons gedaen, de Gedeputeerden van Utrecht alle swaericheden gemoveert, tenderende daertoe dat men yet eenparigs soude mogen handelen.

Wat onse intentie is geweest in dese communicatie, heeft gebleecken uyt het gunt wij weynigh tijdt daernae uyt den naem van de Staten van Holland, in zeer competente getale, aen Sijn Ex^tie^ hebben geproponeert, deselve aenbiedende cassatie van de nieuwe lichtingen, mits dat men de Steden van Hollant eñ Utrecht, sulcx van doen hebbende, soude besetten met Landsaten, verbonden sijnde tot voorstant van de Overheyt, sulcx als de Unie medebrenght, sonder eenige Overheyt onder pretext van de Religionsgeschillen van de gemeene voorstant uyttesluyten. Sijn Ex^tie^, in plaetse van hierop eenige voorslag te doen, heeft bij de Staten Generael gevordert de deputatie tot cassatie van de nyeuw gelichten tot Utrecht.

't Advijs van den Raedt van State was sulcx te betrachten door gevouchelijcke middelen; sulcx viel oock uyt de Resolutie van de Staten Generaal; doch de deputatie wierd beleyt op soodanige personen, die gheen swaericheyt en souden maecken om haer commissie te extenderen tot cassatie met geweldt, jegens danck van de Staten van Utrecht. Ten selven tijde heb ick in de Staten Generael gerepeteert mijn voorslag, ende geseyt, dat de Staten van Utrecht licht souden sijn te induceren tot cassatie, als sij wel verseec-

kert waren jegens alle oproer, oock die pretext soude mogen nemen uyt de jegenwoordige Religionsgeschillen. Maer men wilde daer niet aen, nochte aen eenige uytlegginge, hoe verre de defensie van de Overheden soude gaen. Tot Utrecht self en is bij Sijn Ex^tie^ nochte bij de Gedeputeerden van de Staten Generael gheene presentatie gedaen, die de scrupelen van de Staten van Utrecht soude connen wechnemen. Hoe weinig de Staten van Utrecht haer verseeckert conden houden met generale eñ twijfelachtige woorden conden sij wel begrijpen; eñ daerom, verstaende de deputatie van de Staten Generael, sonden sij af den Heer van Moersbergen, om assistentie te versoecken van Gedeputeerden van Hollant. Doch wij waeren doe al afgesonden en misten den Heer van Moersbergen onder wege.

Tot Utrecht hebben wij Sijn Ex^tie^ tweemael gesproocken, eens terstont nae sijn comste eñ andermael daechs voor de cassatie, alsoo wij door Ledenbergh onderrecht wierden, dat Sijn Ex^tie^ de Compaigniën in de naestleggende Steden hadde belast haer gereedt te houden. Ons versoeck was aen Sijn Ex^tie^, dat hem soude gelieven de saecken daertoe te beleyden, dat de Magistraten van Hollant ende Utrecht op een eenparige voet mochten sijn verseeckert. Wij deden daerbij, ten versoecke van de Heeren van Utrecht, dat van al sulcx in Hollant soude mogen werden gehandelt.

Sijn Ex^tie^ begost doe sijne meening wat meer dan voor dien tijt te openbaren. Men soude de Magistraten wel defenderen, maer men most eerst weten hoe sij souden regieren. Men hadde gesocht vijf valsche poincten in te voeren in de Religie; men hadde hem willen deporteren van sijn Gouvernement eñ 't Landt uytjagen, dan dat hij daer ordre in hadde gestelt; dat hij wel wist wat hij dede; dat hij vijf Provinciën voor hem hadde, eñ dat de ses Steden van Hollant Gedeputeerden souden senden om hem

te seconderen. Wij seyden hierop dat niemant, onses wetens, voornemen hadde jegens sijne digniteyt; dat wij sijne meryten bereyt waren naer vermogen te erkennen, dan dat d'ombragies, die ter wedersijde uyt de Religionsgeschillen sedert de generale scheuringe ontstonden, souden cesseren, soo wanneer men de saecken van de Religie niet tot precysheyt, maer tot accommodatie wilde dirigeren, 't welck (onses bedunckens) licht was om doen.

Sijn Ex^tie^ persisteerde bij de Nationale Synode: indien dye van Utrecht daerin wilden consenteren, soo soude men haer met hare kercken binnen de stadt laten beworden; soo niet, soo mosten de afgesonderden oock kercken hebben; de waertgelders waren arger als de Spaensche kastelen, die mosten aff. Wat wij baden, 't en conde niet helpen. Hij vraechde ons, of wij last hadden om te spreecken met de Gedeputeerden van de Staten Generael? Wij seyden: Neen. Sijn Ex^tie^ onder vele propoosten seyde, dat 't alles de schult was van den Advocaet. Wij seyden, als d'Advocaet doodt waer ofte anders belet, iedereen van ons hem verplicht soude vinden, om voor soo veel het ampt te doen van een advocaet van 't Landt, dat de gerechtigheden van 't Landt mochten voorgestaen werden. Hij vraeghde mij, of mij wel lyeff soude sijn dat die van Rotterdam, mij hebbende in haren dyenst, een ander gebruyckten. Ick seyde, (wat rijpelijck) indien men ons wilde doen als Bijl tot Nyeuwmegen was geschiet, eñ dat het Landt daermede conde zijn gedyent, dat wij willig eñ bereyt waren afstant te doen van onse dienst. Ick en weet niet of Sijn Ex^tie^ dit sal hebben getrocken op hem selven, doch sulcx was buyten mijne intentie. Ick en liet oock niet Sijn Ex^tie^ te verthoonen, hoe noodich dat wij achten te zijn voor 't Landt sijn persoon eñ beleyt in saecken van oorlog. Hij seyde oock, dat hij niet en hadde gedaen in 't oorlog, maer dat alles was toegecomen door de middelen van Hollant: schietende hetselve op seeckere

woorden, gestelt in de Justificatie van de Resolutie van den IV^den^ Augusti. Waerop ick seyde, dat men 't een niet en most separeren van het andere: dat de Staten van Holland altijdt ten hoochste hadden geroemt de merijten van Sijn Ex^tie^, eñ dat Sijn Ex^tie^ wederom de beste reeckening altijdt hadde gemaeckt op het geldt van Hollant; dat het scheen, dat men nu Hollandt verachte eñ onderwerpen wilde d'andere Provinciën. Hij seyde, dat ter contrarie d'Advocaet nu van Hollant wilde maecken de Staten Generael. Hier quam bij, dat eenige dagen te voren, nae dat wij, om beters wille, in de vergaderinge van de Staten van Utrecht hadden voorgeslagen, dat Haer Ed. Mo. een bequame ordre souden stellen op haere wachten, eñ deselve met Sijn Ex^tie^ communiceren, Sijn Ex^tie^ de lijsten van de Compaigniën hebbende ontboden, de nyeuw gelichte Compaigniën hadde uytgedaen.

Wij verstonden oock seeckerlijck, dat met beloften eñ dreygementen eenige nyeuw gelichte bevelhebbers wierden gedisponeert om haere dienst aen de Staten van Utrecht te weygeren. Hierom hebben wij, bij eenige van de Heeren van Utrecht des sijnde versocht, niet connen naelaeten te volcomen het iteratyf bevel van de Staten van Holland, om de bevelhebbers van haere repartitie te insinueren, dat sij niet en souden attenteren jegens wil van de Staten van Utrecht. De cassatie evenwel tot Utrecht sijnde geeffectueert, eñ de ses Steden van Hollant haer opentlijck hebbende gedimembreert van Hollandt eñ gevoeght bij d'andere Provinciën, op 't aenschrijven van Sijn Ex^tie^ aen Sijne Genade Graeff Willem, die de besending van de ses Steden nae Utrecht hadde geprocureert, viel deliberatie onder onse Steden, of men soude wijcken dan of men de waertgelders soude continueren.

Ick, vresende voor bloetstortinge eñ denckende aen het vermaerde spreeckwoort: dat een onwettelijcke heersching minder quaet was als een inlantsche oorlog, riedt de Ste-

den 't gewelt toetegeven. Maer de Staten Generael, de saecken meer eñ meer verhaestende nae de comste van den Heer van Boissize, die sij wisten dat last hadde om te spreecken tot accommodatie, gaven uyt haer placcaet tot cassatie van de Waertgelders, onaengesien het versoeck van den Heer van Boissize, om daermede te supersederen.

Ick had al over eenigen tijt door den Thesorier Generael de Bye Sijn Ex^tie^ doen aenbieden cassatie van de Waertgelders tot Rotterdam, indien Sijn Ex^tie^ goedt vondt de Fransche Compaignie, waermede de Magistraten eñ burgers om vele redenen niet wel en accordeerden, van daer te nemen. Dese voorslagh vernieuwde ick aen Sijn Ex^tie^, hem met eene verhaelende, hoe dat die van Rotterdam sedert dertich jaren altijdt Waertgelders hadden gehadt, ende deselve in soodanige ordre hadden gehouden, dat niemant reden hadde om daerover te claegen.

Hyervan sprack ick Sijn Ex^tie^ eerst met eenige Gedeputeerden, daernae alleen. Hij maeckte swaericheyt om de Compaignie van Franssoisen voor die tijt uyttelichten; versocht mij zeer te willen arbeyden tot cassatie van het getal, dat vermeerdert was; beloofde mijn vrundschap. Ick en bedong niet anders, dan dat hij soude willen sorgen, dat de Magistraten van Rotterdam, mijne Meesters, gheen oneer en soude geschieden, 't welck hij mij beloofde. Naedat de helft was gecasseert, ben ick met den Bailiu eñ andere Gedeputeerden geweest bij Sijn Ex^tie^, versoeckende dat hij daermede wilde te vrede sijn. Hij leyde de saecke op de Gedeputeerden van de Provinciën, dat die niet en conden verstaen, dat die van Rotterdam eenige Waertgelders souden houden; hoewel sij daervan waren in possessie, soowel als dye van Amsterdam eñ de Steden van het Noorder Quartier. Men most alle de Waertgelders casseren, dan soude 't wel sijn. Ick deed hiertoe mede mijn best, ende oock dat de Synode Nationael (alsoo men sach,

dat men daermede voort wilde) soude werden ingewillicht, midts dat de approbatie van de acten soude staen bij de Provinciën, ende niemant daer en soude werden bedwongen te comen, die sulcx niet willigh en ware, en voords als te zyen is bij de acte.

Dit tot Rotterdam om de rust van het Landt eñ vrees voor extremiteyten hebbende geëffectueert, ging ick bij Sijn Ex^tie^ mij excuserende van 't gunt ick tot noch toe gedaen hadde, als gevolght hebbende de wille eñ last van mijne Principalen eñ de Resolutiën van mijne Souverainen, de Staten van Hollant. Ick maeckte Sijn Ex^tie^ indachtigh, hoe lange hij de tolerantie hadde helpen practiseren, sonder oyt hem jegens de Resolutie van de Staten van Holland te formaliseren, tot nu onlancx; als oock van de eer eñ gunst, die hij altijdt aen den Advocaet van Hollant hadde bethoont, wiens directie onse Steden veel hadden gevolght; biddende Sijn Ex^tie^, soo mij iemant bij hem beschuldigde, dat Sijn Ex^tie^ mij soude willen ontbieden; dat ick hem hoopte van mijne actiën te geven contentement. Hierop heeft Sijn Ex^tie^ mij vrundschap toegeseyt, daer bijvoegende verwondert te sijn, dat men soo gereedt was met de cassatie van de Waertgelders ende 't consenteren in de Synode, daer men een jaer lang hadde gesproocken van de vrijheden eñ gerechtigheden van 't Landt. Ick seyde hierop, dat ick noch was van dat verstant, dat 't gunt mijn Heeren de Staten ende de Steden van Hollant wierd geverght, was buyten recht. Dan 't gunt wij deden was om meerder moeyte te ontgaen. Sijn Ex^tie^ seyde, dat men op het recht niet en most zyen, daer 't perijckel soo groot was. Ick seyde, dat daer middelen genoech waren van accommodatie, waerdoor de saecke in rust gebracht eñ alle peryckelen conden werden ontgaen.

Ick verstae, dat Sijn Ex^tie^, van mij scheydende, terstont is gegaen bij Graeff Willem, eñ aldaer yet van mijne discoursen heeft vermaent: ick en weet niet in wat termen.

Maer terstont daeraen is door den Hage ende voort door Hollant gespreyt een onwaerachtig gerucht, dat ick pardon aen Sijn Ex^tie^ op mijne kniën hadde gebeden.

't Is bedenckelijck off men wel soude hebben gedaen tot Rotterdam 't uyterste te verwachten. Eenige Edelen meenden: Jae, eñ waren haer bereyt derwaerts te begeven. Ick soude daertoe beter hebben verstaen, indien de Advocaet van 't Landt hadde connen goetvinden, de vergadering van Holland te leggen binnen Rotterdam, ende aldaer met de meeste stemmen ofte met de presenten te concluderen; maer op de bysondere authoriteyt van de Stadt van Rotterdam sulcx bij de handt te nemen, docht mij ongeraeden. Ick hadde al vóór de reyse van Utrecht hooren seggen, dat aan Sijn Ex^tie^ een voorslagh was gedaen van eenige uyt de vergadering van Hollant te apprehenderen eñ oock proces te maecken, maer ick en meende niet dat Sijn Ex^tie^ lichtelick daertoe soude zijn te bewegen. Nae de reyse van Utrecht was mij wat naerder ontdeckt van de communicatie, die gehouden was onder de ses Steden, waervan ick den Advocaet van 't Landt adverteerde, hem gevende te bedencken, off hij niet wel en soude doen hem in een goede stadt te begeven. Dan hij meende met het inwilligen van de Synode eñ afdancking van de Waertgelders alles met Sijn Ex^tie^ te connen aceommoderen. Ick meende, dat men ons, ten quaedtste comende, soude bevelen aen de ordinarisse justitie, ende was daerom onbecommert.

Nopende DE ALLIANTIEN van ons Landt, waeronder de voornaemste sijn Frankrijck en Engeland, ick heb altijdt geoordeelt, dat men die beyde zeer respectueuselijck behoort te onderhouden, eñ die twee Coningen soo veel te behagen, als de vrijheyt can toelaten, ende sonder d'een te veel voordeels te geven boven de andere. Ick was wel indachtig, hoe dat d'alliantie, eerst met Engelant alleen aengegaen tot praejudicie van Vranckrijck, ende daernae

met Vranckrijck tot praejudicie van Engelant, een Graeff van Hollant het leven hadde gecost, eñ veroorsaeckt de ruine van veel treffellcke edele familiën. Ick wist oock wel, dat die contra-balance ons dienstig was. Van d'Ambassadeurs van Vranckrijck had ick altijdt groote eer ontfangen, van den tijdt af van den Heer van Buzanval. De Coning van Groot Bretaigne hadde mij particuliere audientie verleent, ende soo doe als daernae, als de gedeputeerden van de Oost Indische Compaignie van hem souden scheyden, mij getoont een zeer gunstige affectie. Winwod selve hadde mij t'anderen tijde geseyt, dat het den Coning zeer aengenaem soude zijn, indien ick, bij overlijden ofte vermoeytheyt van den Heer Caron, in sijn plaetse wierd gecommitteert. Ick heb oock altijdt verhoopt, dat Sijne Ma^t^, soo zeer uyt hem selven genegen sijnde tot tolerantie, onse geschillen door dien wegh liever als door decisie soude laten beslichten, gelijck ick tot dien eynde mijne propoosten bij Sijne Ma^t^ ende mijne brieven aen de Bisschoppen heb gedirigeert.

Bij den Heer van Maurier ende (die ick maer eens of tweemael gesproocken heb) de Heer van Boissize, heb ick gelijcke propoosten gehouden. De Heer Charleton, eer hij dede sijne propositie, daer bij vele over is geclaecht, seyde last te hebben van den Coning, om met mij daerop te confereren. Ick moveerde hem de swaericheden, die uyt de partijdicheyt van de Nationale Synode souden ontstaen, sulcx als deselve in de propositie, gedaen in Zeelant, ende bij eenige geschriften, gelevert ter vergadering van de Heeren Staten Generael, sijn gerepresenteert, hem biddende sijn propositie op te houden, totdat hij Sijne Ma^t^ daervan particulierlick soude hebben geadverteert. Mijn concept van de Missive aen Sijne Ma^t^, op 't leste ingestelt, can getuygen hoe zeer ick gewenscht heb, dat door interventie van Sijne Ma^t^ de saecken bemiddelt souden mogen werden. Daertoe mij dunckt dat ick aengewe-

sen hebbe de beste eñ bequaemste middelen. Velen hebben gemeent, dat het senden van de ordre van de Jarter aen Sijn Ex^tie wat sonderlings inhadde. Immers 't gunt ick vinde in de sententie van den Advocaet, dat hij heeft afgeslagen seeckere notabele aengeboden alliantie, daeraen de Republique ten hoochste was gelegen, can ick niet anders verstaen als van een particuliere alliantie met Engelant, buyten de alliantie die ten tijde van het Bestant soo met Vranckrijck als met Engelant met onderlinge kennisse is aengegaen [1]).

Wat hiervan is en weet ick niet, maer mij aengaende, gelijck niet en soude connen toestaen hebben, dat yet met Vranckrijck soude werden gehandelt tot prejudicie van Engelant, alsoo soude ick oock niet connen goedt vinden hebben, dat men door naerder ende enge verbintenisse met Engelant de croone van Vranckrijck soude hebben geoffenseert. Ick weet wel dat die de alliantie van Engelant soo verre boven Vranckrijck prefereren, pretext nemen uyt de gemeenschap van de Religie, maer de Religie en is vooreerst soo t'eenemael niet eens, off daer sijn merckelijcke verschillen tusschen d'Engelsche Kercken eñ d'onsen, die haer meest met de Puritainen conformeren; en daerenboven alliantiën gaen op redenen van staet. De Protestanten in Duytschlandt sijn gesterckt door een Coning van Vranckrijck, die selfs doen ter tijdt de Religie vervolghde, eñ is daerdoor de vrijheyt van Duytschlandt geconserveert geweest. Genève bestaet tot noch toe jegens Savoye meest door de macht van Vranckrijck; eñ mijn Heer

---

1) De Groot vergist zich. Uit het (nog onuitgegeven) *Intendit* tegen Oldenbarnevelt blijkt, dat men den Advocaat betichtte van eigenmachtig te hebben afgeslagen het aanbod van een nauwer alliantie, door den Koning van Engeland aan onzen gezant Caron gedaan na de redemptie der pandsteden, dus in het begin van 1616. Drie jaren vroeger had Maurits reeds de *Jarretière* ontvangen.

de Prins van Orangie heeft, van het begin af van het oorlogh, op Vranckrijck sijn principaelste fundament gemaeckt, ende d'objectie, die hem hyerop wierd gemaeckt ter oorsaecke van de Religie, zeer pertinentelick gesolveert. De groote sommen geldts, die wij soo langen tijdt eñ soo liberalick uyt Vranckrijck hebben genoten, laten ons niet toe te geloven, dat de Religie den Coning ende den Raedt van Vranckrijck soude beletten te sorgen voor de behoudenisse van dese Landen. Elck een soeckt natuyrlijck de conservatie van zijne weldaden. Can daerom mij niet genoech verwonderen, bij wat redenen van staet dat men de goede affectie van Vranckrijck tot onse Republique nu ter tijdt soo weynig acht. Dat die van Vranckrijck, bij dese jonkheyt van den Coning, verwarring van haren staet, uytputting van hare finantiën, eenigh particulier desseing souden hebben, dat pernicieus soude connen zijn voor 's Landts vrijheyt, strijdt met alle apparentie. Voords wat werck ick altijdt heb gemaeckt van de groote qualiteyten van Sijne Ma^t van Groot Bretaigne eñ van sijn alliantie met dese Landen, can onder anderen afgenomen werden uyt mijne veersen, gemaeckt op sijne croninge in Engelant.

Jegens SPAIGNIE eñ haere adherenten ben ick altijdt ten uyterste geresolveert geweest, eñ hoezeer ick mij selve daermede heb gemaeckt irreconciliabel, can mijn boeck de Antiquitate Reipublicae Batavae eñ mijne Poëmata doorgaens, als oock mijn Historie [1]) getuygen. Welcke Historie bij mij meest tot dien eynde is aengeleyt, opdat de posteriteyt niet en soude vergeten de Barbarische wreedtheden, die dese Landen door de Spaigniaerden sijn overgecomen. Hierom heb ick alles helpen vorderen, dat

1) Eerst na den dood des schrijvers, in 1657 uitgegeven, maar nu reeds in den oorspronkelijken vorm nagenoeg voltooid.

de Spaigniaerden conde tegen zijn, alles helpen omstooten, daeruyt zij bij eenige consequentie conden zijn gebaet. De vlijdt, bij mij aengewent tot conservatie van den handel van Oost Indië is velen bekent; ende omdat ick vreesde, dat het faveur de Austraelsche Compaignie bij eenige van de Vergadering van Hollant toegedragen, niet sonder schijn van recht, de Compaignie van Oost Indië hinderlijck soude connen zijn, soo hebbe ick de saecke gebracht aen de Vergadering van de Staten Generael, en aldaer alles nae mijn beste vermogen tot conservatie van voors. Oost Indische Compaignie gedirigeert. Alles nu met oordeel inzyende, inclineer ick om te geloven, dat de Advocaet, Sal. Ged., ende anderen de Compaignie van Oost Indië met de woorden van het Octroy wat hebben willen intimideren, om daerdoor deselve te bewegen tot een goede uytcoop van de gerechticheyt van de Austraelsche Compaignie: welcke voet van uytcoop buyten twijfel de beste was.

In 't stuck van de West Indische Compaignie was d'Advocaet deurgaens wat difficijl, vresende off de intentie van de aenleggers (waeronder Husseling [1]), die sijn credijt verloren hadde, de yverighste was) soude sijn, haer te begeven tot roverije, jegens het tractaet van de Trefves. Ick evenwel zyende dat de Coning van Spaignie daerdoor con werden gecrenckt menende oock dat de saecke wel soo soude werden beleyt, dat de rupture van de Trefves in West Indië, soo wel als in Oost Indië, niet bij onse schuldt soude toecomen, maer bij de schuldt van den Spaigniaert, ons weygerende, dat rechtmatig was, te weten: vrijen handel in de plaetsen, daer hij geen castelen en heeft, heb de saecken in alle getrouwicheyt gefaciliteert, met vaste intentie van daer niet uyt te scheyden, eer dat ick 't voorgenomen werck soude hebben geëffec-

1) Willem Usselincx.

tueert. Ick heb ter goeder trouwe weynige dagen voor mijne gevanckenisse aen de Staten Generael overgelevert de stucken die onder mij waren, eñ openinge gedaen van mijne bedenckingen.

d'Advocaet was oock was difficijl in 't stuck van de reparatie van de coopluyden, die ter occasie van den Veneedschen crijgh onder 't gebiet van Spangnie waren beschadight, sustinerende dat, als wij yet treffelijcx tot reparatie bij de handt wilden nemen ende onse schepen middelertijdt niet en abstineerden van de navigatie op Spangnie, dese Landen daerdoor noch meer eñ meer souden werden beschadight. Ick het beste hoopende, heb in het Collegie van de Gecommitteerde Raeden, als oock in de Vergadering van Hollant, de saecke altijt gevordert soo veel mij mogelijck was. Wanneer eenige brieven quamen van de Eertshertogen, waerin de Staten Generael niet soo en wierden gequalificeert als wij meenden te behoren, andere achtende dat men op sulcke poinctilles niet en behoorde te staen, heb ick helpen drijven dat men soodanige brieven niet meer en soude ontfangen, ofte ontfangen sijnde, advertentie doen van de gebreckelickheyt. Gelijck ick oock heb tegengesproocken het oversenden van een delinquant, dye hem uyt de Landen van de Eertshertogen in dese Landen hadde begeven. Jae, ick en weet niet dat ick oyt eenige occasie hebbe versuymt om mij nevens, jae boven anderen, te evertueren in 't beletten van alles, daeruyt Spangnie eenighsins voordeel soude connen trecken: sulcx dat ick oock van de gemaeckte Trefves eñ van het continueren van dien mijn oordeel heb geschorst, 't selve vrijhoudende jegens den tijdt als sulcx soude voorcomen, om alsdan sulcx daerop te helpen adviseren, als ick soude vinden dienstelijck te zijn voor de vrijheyt eñ 't welvaren van 't Landt. Dit is oock de oorsaecke geweest, waerom ick ben gescheyden uyt het formeren van den staet van Hollant, uyt enckele vrese dat de Advocaet, uyt faveur

tot de Trefves, de lasten wat breedt soude mogen extenderen, waerin ick, insonderheyt noch niet genoech ervaren zijnde in 't stuck van de finantie, mij niet en dorst engageren.

Ick com nu tot mijne BEJEGENING van mijne gevanckenisse ende 't gevolgh van dien.

Den XXIX Augusti zijnde gecomen in het Collegie van de Gecommitteerde Raeden, met mening van voorts te gaen nae de Vergadering van Hollant, tot dewelcke ick nae gewoonte was gecommitteert, is aldaer bij mij gecomen de camerbewaerder, seggende dat Sijn Ex^tie^ mij wilde spreecken, dat de Advocaet oock bij hem was.

Soo ras ick boven quam, seyde mij Pieter van der Meulen, capiteyn d'armes van de Garde, dat hij last hadde van wege de Staten Generael mij te arresteren. Ick seyde dat ick doen zoude 't gunt de Staten Generael mij belasten. Ick ben eerst geleyt op een camer, daer ick bewaert wyerd door twee hellebardiers. Op de tafel vond ick daer leggen een Catechismus eñ voorts het boeck uytgegeven bij de ses Hollantsche Steden tot justificatie van haere cours jegens de cours van de Vergadering: off die boecken daer op voorraedt geleydt waren en weet ick niet. Van die camer ben ick geleyt op een camerken, comende op het binnenhoff, ende 's avonts op een andere camer, alwaer de veynsters waren gesloten: ende heb daer geslapen drye nachten.

Middelertijdt is altemet bij mij geweest de Leeutenant van de Garde Nyethoven. Heeft mij verhaelt dat de Advocaet eñ Hogerbeets mede waren gearresteert. Waerop ick geseyt hebbe verwondert te zijn dat men ons drye alleen hadde gearresteert: alsoo ick wist dat nyet bij ons was gedaen anders als met kennisse van veele anderen, gelijck oock nevens Hogerbeets eñ mij andere mede hadden gesproocken met de Gedeputeerden van Utrecht, eñ tot Utrecht nevens ons waren gesonden geweest. Ick verstont

oock uyt Nyethoven, dat daer een manifest in druck was uytgegeven jegens ons, medebrengende dat tot Utrecht groote saecken tot naedeel deser Landen souden zijn ontdeckt: hoewel ick noyt daernae eenige sulcke ontdecking heb connen vernemen. Ick versocht met Sijn Ex^tie^ ofte met Sijn Genade Graeff Willem te spreecken, maer mij wierd geseyt dat sulcx anderen was geweigert, eñ mij nyet geconsenteert en soude worden. Mathieu, de Camerling van Sijn Ex^tie^, seyde deur last van Sijn Ex^tie^ mij te veroorloven, dat ick aen den Raetsheer Vosbergen een cleyne brief soude schrijven; dat dede ick [1]), verhaelende de sinceriteyt van mijne intentiën, ende mijn voorslag tot accommodatie, voords 't gunt ick gedaen had in 't stuck van de Oost Indische eñ West Indische Compaignie tot dyenst van 't Landt. Ick versocht hem mondeling te mogen spreecken van eenige saecken, dye ick de penne niet garen en vertrouwde. Mijn mening was hem een voorslag te doen van te scheyden uyt alle publique dyensten, eñ mijn dyenst Sijn Ex^tie^ in sijne domestycque saecken aen te bieden, verhopende dat daermede de reden van mijn arrest soude cesseren. Dit is mij daernae qualick naegeduyt, als off ick wonderlicke dingen hadde gehadt te openbaren. De brief en is aen Vosbergen niet gelevert, maer gecomen in handen van deghenen, die ons arrest hadden geresolveert. Ick heb oock aen Nyethoven verhael gedaen van mijnen arbeyt tot accommodatie. Hij met Sijn Ex^tie^ gesproocken hebbende, seyde mij dat Sijn Ex^tie^ seyde, dat ick belooft hadde de Synode Nationael te vorderen, eñ dat ick daerjegens hadde gedaen. De waerheyt was, dat ick belooft hadde 't beste te doen, dat de Nationale Synode soude mogen ingewillight worden, midts dat de Generale teffens soude worden gearresteert, eñ bij de Nationale gheen decisie en soude geschieden. Maer te helpen vorderen

1) Deze brief volgt hier achter, Bijlage I.

een Nationale Synode tot decisie, waeruyt niet conde volgen als condemnatie van veele geleerde godtsalige predicanten, eñ de ruine van haer huisgesin, was noyt mijne meninghe geweest. Nyethoven dede mij oock vermaen van een brief, geschreven aen den Bisschop van Spalata, als off ick daerdoor hadde gesolliciteert surrogatie aen Charleton. Dit en was niet sulcx. Maer ick hadde versocht, dat sijne Eerwaerdicheyt soude letten off niet een Theologant uyt Engelant soude connen overgesonden worden, om alhier te verstaen de gelegentheyt van de verschillen, eñ aen Sijn Ma^t rapport te doen om te letten op de bequaemste remediën. Dit heb ick oock sulcx verhaelt in den brief aen Vosbergen.

Daernae ben ick gebracht geweest in het quartier daer d'Admirant was gelogeert geweest naest de camer van den Advokaet, 't welck was de camer selve geweest van den Admirant. De benedenveynsters van dese mijne camer waaren toegespijckert met plancken; de bovenste waren vaste glaze veynsters, dye niet open en mochten: doch om mijne swackheyt is daernae een raem gemaeckt, die bij wijlen openging om de lucht, dye zeer swaer viel, te ververschen. Voor mijne detentie was ick gestadig zyeckelick geweest, insonderheyt swak van mage, waerdoor ick oock nae mijne detentie dickmael in sware syeckte ben vervallen, bij wijlen de spijs niet wel connende inhouden. Mijne huysvrouw kennisse hebbende van mijne swackheyt, heeft van het beginsel af eñ sedert gestadig moeite gedaen, eñ requesten gepresenteert, ten einde zij bij mij soude mogen comen, selff onder presentatie van met mij gevangen te blijven; welke presentatie ter Vergadering van de Staten Generael aengeteyckent ende afgeslagen is. Ende hoewel mijn syeckten daernae swaer eñ periculeux zijn geweest (sulcx dat de Heeren selve twee Doctoren over mij ordonneerden), soo heeft evenwel mijn huysvrouw mij nyet mogen zyen. 't Gezelschap dat ick daer hadde was mijnen

dyenaer, dye bij mij wierd opgesloten, eñ vander Meulen, dye ons dryemael daegs besocht. Onder anderen in 't eerste, als hij mijne swackheyt merckte, seyde dat het was de wroeging van mijne conscientie. Ick seyde dat ick mijne uiterlicke actiën voor de werelt soude verantwoorden, ende van de conscientie met Godt reeckenen. Nyethoven is mij altemet wesen besoecken, seggende dat veele actiën wierden ontdeckt tot des Advocaets belastinge; gaf mijn raedt te schrijven aen Sijne Ex^tie^. Dat dede ick [1]), hem verhaelende mijne intentie in 't stuck van de kerckelijcke saecken, eñ 't gunt tot Utrecht door last van de Staten van Hollant bij ons was gebesoigneert. 't Verzoeck was dat hij mij van schandelicke eñ schadelicke proceduyren soude willen bevrijden, eñ het gepasseerde stellen in vergetenheyt. Maer hyerop en creeg ick gheen antwoort: als oock niet op de requeste, gepresenteert aen de Heeren Staten Generael [2]), mede verhaelende cortelijck mijne intentie, eñ versoeckende met eenige te spreecken op hoope van bequame accommodatie. Nyethoven seyde mij onder anderen, dat de Raetsheer Vosbergen voor zijn vertreck van Orangie hadde geseyt, dat hij voor mij 't beste verhoopte: maer dat ick mij in verscheyde commissiën jegens Sijn Ex^tie^ hadde laten gebruycken, eñ dat jegens mijne conscientie. Dit wist ick dat uyt Sijn Ex^tie^ moste comen, alsoo dye weynig dagen voor mijne gevanckenisse van mij aen den Heere van Kessel gelijcke substantie van woorden hadde gebruyckt. Godt weet dat mij hyerin ongelijck geschiet, ende dat ick in alle mijne swaericheit wel dickmael bedenckingen heb gehadt, off bij ons oock voorzichtigheyts genoech in ons beleydt was gepleecht, maer noit eenige

---

1) Deze brief, reeds door Brandt in zijn *Leven van H. de Groot* bl. 140 afgedrukt naar een copie, volgt hierachter naar het oorspronkelijk stuk, Bijlage II.

1) Ook dit stuk, tot nog toe onuitgegeven, volgt, Bijlage III.

wroeging, dat ick yet gedaen soude [1]) wetens jegens den dyenst van 't Landt ofte jegens de wetten. Nyethoven is noch daernae bij mij gecomen, naedat ick ontrent acht weecken vast hadde geseten, seggende dat ick haest soude worden geëxamineert, dat ick alles uyt soude seggen, ende mij daernae aen Sijn Ex^tie addresseren: dat het anders quaelick soude afloopen; dat Ledenbergh tot Utrecht nyet alleen was gedreicht met torture, maer selff bij den scherprechter aengeraeckt; dat anderen tot Utrecht uyt gelijcke vreese alles hadden ontdeckt, ende dat Ledenbergh in den Hage soude worden gebracht. Ick seyde, dat ick de waerheyt wel soude seggen.

Hyerop is gevolcht d'eerste examinatie, waervan ick gheen memorie en hebbe gehouden. Deselve is geschiet bij eenige uit de Staten Generael, Pots zijnde griffier, Leeuwen eñ Sylla fiscalen. Uyt Hollant was niemant daerbij. Ick seyde eerst mondeling, met dese examinatie niet te willen pleegen eenige acte van erkentenisse, deducerende mijn recht als poorter van Rotterdam eñ dienaer van Hollant met eenige redenen daertoe dienende; doch dat ick garen een yder reeckenschap wilde geven van mijne actiën. Sij seyden, dat ick op de vragen soude antwoorden, eñ daernae sulcx dicteren als mij goedt dochte; maer nae de gedane examinatie seyde Pots, dat hij maer een regel of twee hadde opengelaten, dat ick het hyer cort most maecken met dicteren. Daerom dicteerde ick alleen, dat ick verstont mij selven niet te prejudicieren in 't stuck van judicature als zijnde een ondersaet van Hollant, een dienaer van Hollant, ende in het territorie van Hollant. De examinatie raeckte meest het aennemen van de Waertgelders, 't welck ick seyde tot Rotterdam geschiet te zijn nae gewoonte: d'oorsaeck om oproer te beletten, eñ der Magistraten authoriteit te verseeckeren; dat dAdvocaet in 't generael de Steden hadde

1) *Denkelijk is hier uitgevallen:* hebben.

gerecommandeert te letten op haere verseeckerheit. Voords aengaende de reyse nae Utrecht, ick allegeerde de last van de Staten van Hollant; dat wij tot Utrecht nyet anders en hadden geraeden dan tot goede wachten, verhopende dat daerdoor alle bloedtstortinge soude worden voorcomen: dat wij niet gemeent hadden dat Sijn Ex^tie^, zijnde geobligeert aen de Staten van Utrecht, yet jegens de Staten van Utrecht soude attenteren. Sylla seyde mij, dat ick te veel tot mijne defensie dicteerde. Ick wierd oock gevraecht, off ick de Religie hadde willen veranderen. Seyde: neen; maer vindende twee opiniën, dat ick deselve hadde gesocht te brengen tot eenicheyt door tollerantie, om de redenen vervatet in de propositie tot Amsterdam. Gevraecht zijnde off ick goedtvond alle de actiën van den Advocaet eñ de Remonstranten, seyde ick, dat ick daerop sonder distinctie niet en conde antwoorden. Ick bad de Heeren op mijne saecke met discretie eñ goedertierentheyt te willen letten, eñ te considereren, dat ick nyet en hadde gedaen dan volgens de meeste stemmen van Hollant. Zij beloofden alles goedts. 's Anderendaegs quam mij te voren, dat ick niet vast en ging in yet, dat ick hadde gedicteert; dat ick hadde geseyt uyt Ogle verstaen te hebben, dat bij de Heeren van Utrecht 's avonts voor de cassatie ordre was gestelt, dat de Waertgelders haer stil souden houden; ick begon te twijffelen of ons sulcx niet geseyt en was door Moersbergens dienaer. Om mij te ontlasten schreef ick hyerop een cleyn memoriken aen Voochd, dye de eerste was geweest onder de Examinateurs. Vandér Meulen, dit bestelt hebbende, seyde dat hij Coenders eñ Voochd te gaeder hadde gevonden: dat deselve mij goede affectie toedroegen, ende gemeent hadden dat ick yet anders soude hebben versocht, namentlijk dat yemant van hunluiden bij mij soude comen; dat zij sulcx garen souden doen. Ick seyde dat mij sulcks aengenaem soude zijn, eñ versocht dat Coenders bij mij soude komen. Maer Voochd quam, dye daernae heeft

uytgestroyt dat ick hem versocht hadde. De waerheyt is als ick geseyt hebbe. Ick badde Voochd zeer om mijne relaxatie, insonderheyt ten aensien van mijne syekte. Hij seyde dat daer wel middel was om mij sonder affront te relaxeren, maer ick most de waerheyt seggen van alles. Ick seyde garen de waerheyt te sullen seggen: ende alsoo Sijn Ex^tie^ mij toesegging hadde gedaen van mijn vrundt te willen zijn, dat ick mij op zijn faveur was vertrouwende, versoeckende dat deselve Sijn Ex^tie^ mijne relaxatie wilde procureren. Voochd seyde dat sulcx niet noodich en was; dat zij 't wel souden procureeren bij de Staten Generael. Ick bleef daer bij, dat ick garen sulcx soude danckweten aen Sijn Ex^tie^. Hij seyde mij, hem wel verseeckert te houden, dat ick van gheen correspondentie en wiste met den vijant; maer dat veele dingen uytquamen tot laste van den Advocaet; dat sij de saecken wel soo souden beleyden, dat hij van zijn leven niet en soude worden gerelaxeert, eñ blijde soude zijn met eeuwige gevanckenisse te mogen volstaen. Indien ick yet wiste dat indirectelijk, ofte bij eenige consequentie daertoe soude connen worden gerapporteert, dat ick dat soude openbaren. Ende naerder daerop particulariserende seyde, dat ick mij most verclaren van 't gunt mij bekent was van Oost Indië eñ West Indië, eñ van het desseing van de acht Steden. Ick seyde dat ick garen soo veel soude seggen als ick wist, eñ dat ick hoopte dat men mij meerder niet en soude vergen. Hij sloeg voor (niet ick) dat ick daerop met een alleen, eñ sulck een als ick wilde, soude spreecken. Ick seyde dat het mij evenwel was met hem ofte met een ander te spreecken. Dit is mede buyten de waerheit verdraeit geweest, eñ geseyt dat ick versocht hadde met een alleen te spreecken, eñ van selfs hadde belooft veel te openbaren; daer al sulcx bij Voochd is voorgeslagen, eñ bij mij geantwoort in generale termen van bereidt te zijn te verclaren 't gunt ik wiste, hoe eer hoe liever, om gerelaxeert te worden, sonder dat

oyt bij mij is geseyt, dat ick yet wiste dat d'Advocaet yet soude voorgehadt hebben tot naedeel van 't Landt, alsoo ick sulcx (gelijck Godt bekent is) met de waerheyt niet en soude hebben connen verclaren. Maer ick seyde ter contrarie wel duidelick, dat ick garen soude seggen van de actiën van den Advocaet 't gunt ick wist: sonder yet daer uyt te besluyten, maer het besluit te willen laten aen de Heeren om uyt de preuven, die zij seyden in handen te hebben, te oordeelen sulcx als zij souden menen te behooren. Ick seyde noch mede, dat ick van gheen secreten van den Advocaet en wist, alsoo hij mij noyt sijne correspondentiën en hadde geopenbaert. Voochd, hoop ick, sal niet derven ontkennen, dat hij geseyt heeft, dat de Heeren preuven hadden dat d'Advocaet geldt hadde genoten van Spangie, om de West Indische Compaignie te beletten, ende dat alle 't gunt in de „Provisionele Ontdeckinge" [1]) was gestelt, bevonden wierd waer te zijn. Ick beken dat ick, sulcx verstaende, veele actiën van den Advocaet, in dewelcke ick van hem notoirlijck hadde gedissentieert, heb gehouden voor suspect. Want yet blijckende van zijne correspondentie, docht mij, dat het gunt anders wel conde worden geduydt ende conform zijne langduyrige goede diensten, qualijck geinterpreteert soude moeten worden, selff oock het beleydt van de kerkelijcke saecken met de dependentie van dien.

Hyerop zijn wij voor die tijd gescheiden. Dan s'anderendaegs heeft Mannemaker mij doen groeten, 't welck wederom was aengeleydt, omdat ick hem soude versoecken bij mij te comen, gelijck ick dede. Dese mij bethoonende alle teeckenen van geheuchenis van de oude vruntschap, seyde mij blijde te zijn dat op mij geen bedenckingen en vielen van handeling met den vijant,

1) *Provisionele Openinghe* enz., n°. 1465 van Tiele's Bibliotheek van Pamfletten.

gelijck wel vielen op anderen. Dat veele mij beklaeghden. Ick bad hem zijn best te doen tot mijne relaxatie. Hij seyde, dat ick moste openbaren 't gunt mij bekent was van de reyse van Utrecht. Ick seyde sulcx gedaen te hebben bij de examinatie. Dat ick oock moste openbaren wat propoosten onder ons gevallen waren van Prins Hijndrick; dat Graeff Willem hem belast hadde, weynig te voren, alsoo ick wat zeer zyeck was, mij te besoecken, eñ daerop te sonderen. Ick seyde, dat mij docht dat hij niet wel soude doen met eenige diffidentie te geven tusschen de Heeren broeders, waervan d'eene zijn meester was, d'ander apparent was te worden. Hij seyde mij, dat Prins Hijndrick was zeer opiniastre, dan dat zijn moeder leedtwesen hadde van haer beleydt. Ick seyde, wat mij aenging, dat ick mijn Heer Prins Hijndrick noyt en hadde hooren spreecken als tot rust eñ vrede; dat ick niet veel bij hem nochte bij Mevrouw de Princesse van Orangie was geweest, eñ dat ontbooden zijnde, bij eenige occasiën. Doch dat wel altemet in zijne absentie propoosten waren gevallen, waervan ick, des belast zijnde, de waerheyt soude openbaren. Hij seyde, dat men de saecke soude connen beleyden, dat ick met Sijn Ex^tie^ alleen soude spreecken; ende in 't scheyden seyde, dat voor mij geen swaericheyt en was, dan dat ick wat stil soude moeten sitten van publique functiën, 't welck oock Sylla eñ anderen aen myn huisvrouw hebben geseyt. 't Was waer dat in de Vergaderinge van de acht Steden wel was gesproocken om in tijdt van noodt, als d'andere Provinciën de steden van Hollant met wapenen souden willen aentasten ter saecke van 't nacomen van de resolutie der Staten van Hollant, mijn Heer Prins Hijndrick uyt crachte van de laeste clausule van de resolutie van den vierden Augusti te versoecken, als een notabel vasal eñ Erf-maerschalck van Hollant, hem te willen laeten employeren eñ gebruycken in 't hanthaven van de publique authoriteyt van de Heeren Staten en Regenten van de Steden

met afweeringe van alle datelickheyt, gelijck de woorden van de voornoemde resolutie luyden. Doch ick had altijdt ontraden daervan met mijn Heer Prins Hijndrick te spreecken, om jalousie te eviteren [1]).

---

1) *Op een los blad, liggende in den bundel waaruit deze Memorie wordt afgedrukt, en dat denkelijk nog in de Haagsche gevangenis geschreven is, teekent De Groot over die propoosten het volgende aan, hetgeen tot vergelijking met deze latere voorstelling kan dienen.*

Voochd ende Mannemaker hebben mij gevraecht, off in de bijeencomste van de acht Steden gesproocken was van een hooft te maecken. Ick heb geseyt, dat men in die bijeencomste had gesproocken tot rust, vrede ende middelen van accommodatie. Ende alsoo zij seyden dat ick hyerop in 't volle collegie van examinateurs soude worden gehoort, heb ick geseyt dat ick geen swaericheyt en soude maecken om de waerheyt te verclaeren, gelijck ick haer niet anders als de waerheyt en hadde verclaert.

Mannemaker alleen heeft mij gevraecht off ick yet soude connen ontdecken van Mevrouwe de Princesse off van den Heer Prins Heyndrick, mij toesegging doende van verlossinge soo ick yet wist te openbaeren. Ick heb geseyt, dat ick Mevrouw de Princesse noyt en hadde gesproocken dan als haer Ext^ie^ mij hadde ontboden om eenige cleyne recommandatiën te doen; dat ick oock zelde mijn Heer Prins Heyndrick hadde gesien, ende noit anders aen hem bemerckt dan een zonderlinge genegentheyt tot rust ende vrede van 't landt, ende dat wij op de voorslagen van accommodatie bij wijlen hadden gediscoureert; dat oock de Secretaris Tuning, zijnde mijn neef, bij wijlen bij mij was geweest om tijdinge te verstaen van 't gunt dagelijcx passeerde, sonder dat ick met Mevrouw de Princesse, mijn Heer Prins Heyndrick ofte Tuning oyt yet secreets heb verhandelt.

Noch heeft Mannemaker mij daernae, zyeck zijnde, besocht ende geseyt, dat zij mij garen souden employeren, maer dat ick yet most seggen, daerbij voechende dat Mevrouw de Princesse berouw toonde van hare actiën, ende mij vraegende off ick uyt haer niet secreets en hadde verstaen, mijnheer Prins Heyndrick aengaende. Ick seyde: neen. Off uyt de Heer van Maurier. Ick seyde mede neen, maer dat alle de propoosten, die de Heer van Maurier met mij hadde gehouden, waren geweest nopende zijne propositie publycquelijck gedaen.

Noch verder heeft hij mij gevraecht, off ick uyt de Advocaet ofte de Heer Van der Mijle niet verstaen en hadde, dat men Prins Heyndrick

Deze propoosten met mij gehouden eerst bij Voochd, daernae bij Mannemaker, accorderen met de propoosten, dye Nyethoven met mij hiel ontrent denselven tijdt. Want eens bij mij zijnde gecomen seyde hij mij, dat Sijn Ex^tie^ wel wist, dat ick geen kennisse en hadde van eenige intelligentie met den vijant, maer dat ick wel hadde behooren te bemercken dat door onse dissensiën den vijant occasie wierd gegeven om d'een of d'andere Provincie aen te tasten. Waerop ick antwoorde, dat ick oock daerom hadde gedaen goede voorslagen tot accommodatie; maer dat het geen reden en was alle accommodatie alleen te willen hebben van eene zijde, en dye niet alles connende toestaen dat men haer verghde de schuldt van alle swaericheden op den hals te willen leggen. Op een anderen tijdt seyde mij Nyethoven, dat mijn Heer Prins Hijndrick groot faveur als noch was bethoonende aen de kinderen van den Advocaet: ende dat sulcx eenige merkelicke reden most hebben. Ick seyde, dat d'Advocaet bij verscheyde occurrentiën mijn Heer Prins Hijndrick in de Vergadering van Hollant hadde gegratificeert, daerin ick oock geholpen hadde naer mijn vermogen; ende dat ick geloofde dat mijn Heer Prins Hijndrick sulcx gedachtigh was. Nyethoven seyde mij oock, indien de Advocaet yemant van 't huis van Nassou aen sijne handt hadde gehouden, gelijck den jongen Graeff Jan, die sijne gratie zeer hadde gesocht, dat hij daerdoor veel soude hebben connen uytrechten. Op

---

behoorde Heer van 't landt te maecken, als zijnde een Hollander, ende niet Zijn Ex^tie^ als zijnde niet, gelijck Prins Heyndrick, een geboren Hollander. Ick heb geseyt noyt sulcx yet verstaen te hebben, maer wel dat onder de Edelen was gesproocken van mijnheer Prins Heyndrick, als Heer van Naeltwijck, te doen compareren in de Vergadering.

Vraechde mij, off ick noyt uyt Megang yet secreets van de intentie van Prins Heyndrick en hadde verstaen. Ick heb geseyt noyt particuliere kennisse met Megang gehouden te hebben.

mijne saecke seyde ick aen Nyethoven tot verscheide maelen, dat ick hem badde, dat hij Sijn Ex^tie^ soude willen versoecken, een van beyde te willen doen, ofte mijne relaxatie te procureren, ofte, soo sulcx niet wesen en mochde, dat mijne saecke mochte gestelt worden in handen van de ordinarisse Justitie, eñ mij vergunt behoorlicke defensie. Dat ick niet en conde begrijpen, dat de Staten Generael in mijne saecke competente ofte onpartijdige rechters waren; dat ick aen haer noyt eedt en hadde gedaen, nochte oock aen Sijn Ex^tie^, maer aen de Staten van Hollant eñ de stadt van Rotterdam; dat men niet vinden en soude dat ick jegens dien eedt in 't minste yet hadde gedaen. Hij seyde mij, dat de Staten van Hollant haest soo souden zijn verandert, dat zij alles souden improberen dat te vooren gedaen was. Ick seyde hyerop, dat nyemant dienen en conde de meesters die hij noch crijgen soude; dat Sijne Ex^tie^ self wel conde verstaen dat zijne dienaers, hem obediërende, sulcx aen zijnen successeur niet en souden behooren te verantwoorden.

Eenigen tijdt liep deur met de absentie van Sijne Ex^tie^, die vast besigh was om de steden van Hollant te besetten, eñ de magistraten (sonder voorgaende last van de Staten van Hollant) te veranderen. Daernae quamen Voochd eñ Mannemaker t'samen bij mij, eer dat ick oyt eenighe secrete advysen van mijne huisvrouw ofte yemant anders hadde ontfangen. Sij seyden met Sijn Ex^tie^ gesproocken te hebben; dat die voor eerst seyde de saecken de Staten Generael te raecken, niet hem; ten tweede, dat men most hooren off ick yet wist te openbaren, dat noch onbekent was, opdat men de gemeente soude mogen doen verstaen, dat ick niet sonder reden en wierd gerelaxeert. Hierop heb ick terstont geseyt, dat ick nyet sonderlings nochte groots en hadde. Voochd seyde, dat ick tegen hem ronder had gegaen als jegens Mannemaker. Ick seyde 't gunt ick jegens Voochd geseyt, als noch te seggen; dat ick geen secreten en wiste,

maer wilde wel openbaren alle considerable actiën, dye sij souden mogen voegen bij de preuven, dye sij seyden zeer veel eñ sterck te hebben van de correspondentie van den Advocaet met den vijant. Daerop quamen sij eerst te vragen van Oostindië. Ick seyde, dat het advys, bij eenige Gedeputeerden uyt de Vergaderinge ingestelt, om de Austraelsche Compaignie te laten comen in Oostindië, mij niet en behaegde: hoewel ick de Heeren niet en wilde culperen, dye daerover hadden gebesoigneert, dye misschien gemeent hadden de saecke daerdoor te brengen tot een compositie; dat ick nyet jegenstaende goede toesegging, mij gedaen van wegen de Austraelsche Compaignie, dyen voorslag hadde tegengesproocken, eñ de saecke gebracht aen de Vergaderinge van de Staten Generael, eñ aldaer beleydt ten beste ick conde. Op de Compaignie van Westindië gevraecht sijnde, seyde dat d'Advocaet daer altijdt difficulteyt in hadde gemaeckt; maer dat ick deselve hadde gevordert met alle mogelijcke middelen, gelijck hun beide bekent was. Ick seyde vorder, op het stuck van de continuatie van de Trefves sijnde gevraecht, dat ick meende dat de Advocaet tot continuatie op de oude conditiën inclineerde. Ick seyde dit te vrijmoediger omdat de Griffier Aerssens mij voor mijne detentie hadde geseyt, dat Sijne Ex^tie^ selve verstont tot continuatie op den ouden voet. Ick voeghde daerbij, dat ick uyt den Graeff van Culenburg hadde gemeent te mercken, dat hij ook tot de Trefves nyet quaelijck en was genegen. Gevraecht sijnde of ick wist dat de comste van den heer van Boissize door den Advocaet was geprocureert, seyde daervan niet te weten, doch dat ick meende dat hij voor de comste daervan kennisse hadde gehadt, alsoo ick oock uit den heere du Maurier sulcx weinig voor zijne comste hadde verstaen, dat hij comen soude. Gevraecht sijnde off ick den Heer van Boissize yet hadde hooren spreecken van de Trefves, seyde dat hij in familiaire discoursen mij gevraecht hadde, off hier in 't Landt

inclinatie was tot de Trefves; dat ick geseyt hadde, bij eenigen jae, zonder veranderinge van conditiën, eñ dat men in gheen handelinge en diende te comen, eer onse inlandsche swaericheden souden zijn geaccommodeert; dat hij 't laeste mede sulcx t'eenemael verstont; doch aengaende de conditiën, dat hij meende, dat men aen beide zijden op de restitutie van de geconfisqueerde goeden eñ andersins malcander naerder soude mogen verstaen; dat ick seyde dat alle nyeuwe handeling mij docht gevaerlijck te zijn. Ick wierd ook gevraecht off ick met Jeannyn propoost hadde gehadt om de Papistische religie met de onse te accorderen: welcke vrage quam uyt de leste woorden van mijne prefatie voor „Christum patientem" [1]), die mij oock ten quaedste waren naegeduydt in seecker pasquil raeckende de saecke van Heusden. Ick seyde hyerop, dat Jeannyn veel erreuren van de Roomsche kerck erkende, eñ hope gaf dat de Coning, dye smaeck hadde gehouden van de Religie, door sijne authoriteyt in Vranckrijck reformatie soude willen te wege brengen; dat ick hem hyertoe hadde geänimeert, verthoonende, soo lange de afgoderije, tirannije eñ andere grove erreuren bleven in het Pausdom, gheen apparentie te zijn van de gescheurde Christenheyt te verheelen; dat ick gedenckende het voornemen, dat in Vranckrijck was geweest ten tijde van het Concilie van Trente, gelijck sulcx can blijcken uit de gedruckte acten, eñ daerbij overleggende, hoe de Reformatie in Engelant met trappen was voortgegaen, altijdt hadde verhoopt dat door Coning Hijndrick deVierde de suyveringe in Vranckrijck soude beginnen; dat oock veele wijze luyden achten sulcx de oorsaeck geweest te zijn van sijn doodt. Op de meening van de verbintenisse van de acht Steden sijnde ondervraecht, seyde ick, de meening van de magistraten van de Steden geweest te zijn nyemant te misdoen, maer haer selven te bewaren;

1) H. Grotii Tragoedia, Christus Patiens, L. B. 1608.

dat daertoe oock hadde gestreckt het versoeck, gedaen aen de Staten Generael, om een placcaet te maecken jegens alle seditieuse actiën eñ propoosten; dat gheen heymelicke verbintenisse tusschen de Steden en was gemaeckt; dat de Verclaring van Haerlem was publijcq relatijff tot de oude verbintenissen. Gevraecht, off daer onder de acht Steden gesproocken was van een ander hooft te maecken, heb ick geseyt, dat alle discoursen, daer gehouden, hebben gestreckt tot rust eñ vrede, ende om alle bequame persoonen daertoe te employeren. Ick seyde voorts, dat ick haer oprechtelijk eñ in goede conscientie de waerheyt geseyt hadde, eñ dat ick anders nyet en wiste op 't gunt sij mij hadden gevraecht. Voochd seyde, dat ick nyet meer en wilde seggen, eñ dat ick op een plaets was, daer men mij wel soude doen de waerheyt seggen. Ick verseeckerde haer anders op dye poincten niet te weten, wilden sij mij op yet anders vragen, dat ick daerop oock de waerheyt soude verclaren. Sij seyden, dat ick haest soude worden gehoort in presentie van eenige van Hollant. Ick seyde, hoe eer hoe liever: alsoo ick vreesde, dat men mij eñ mijn huysvrouw door de langduyrige gevanckenisse soude brenghen in een tering, tot onverwinnelijcke schade van ons huysgesin. Alzoo Voochd mij in d'eerste communicatie hadde geseyt, dat ick hadde gecommitteert crimen perduellionis in 't aennemen van de reyse van Utrecht: seyde ick, dat ick de Staten van Hollant alleen voor mijne absolute Souverainen hadde gekent: dat de Staten Generael nyet en hadden anders als een gelimiteerde Souverainiteit quoad quid. Ick verhaelde oock, hoe dat eenighe van de andere Provinciën geseyt hadden, dat zij nu Hollant hadden onder de voet eñ soo mosten houden, 't welk sij niet en ontkenden; maer meenden dat op soodanige woorden niet veel en was te achten, eñ dat die van Hollant te veel authoriteyts in de Generaliteyt aen haer hadden genomen; dat de andere Provinciën doende elck naer haere macht nevens Hollant

geacht eñ gerespecteert behoorden te worden. Ick seyde, dat wederzijdts daerin discretie behoorde gebruyckt te worden. Op dye manier zijn wij doen gescheiden. Doch sij verhaelden mij ook niet sonder desseing, hoe dat Ledenberg hem selven hadde omgebracht, naedat hij mij eñ anderen zeer belast hadde.

Eenighen tijdt hiernae is mij penne eñ inckt benomen, eñ onthouden tot de sententie toe. Doch ick hebbe weinige provisie gespaert, eñ dye gebruickt ter nauwer noodt, om de substantie van mijne naevolgende examinatiën aen te teyckenen, gelijck ick heb gedaen, eñ zal daerom dezelve alhyer nyet verhaelen. Ick heb de Heeren op alles zeer oprechte eñ sinceere onderrechting gedaen: evenwel heeft Voochd op de tweede examinatie in November mij geseyt, dat de Staten Generael zich niet langer van mij en souden laeten abuseren, maer andere ordre daerin te stellen. Muys, die daernae op de examinatie mede verscheen, seyde, dat mijn staet nyet en was begeven, eñ dat ick lust soude hebben te comen in de vergadering, ende te zien de groote eenicheyt. Dat hij verstaen hadde uyt den Heer van Maurier, dat ick met hem verscheidemaelen had gesproocken op d'accommadatie van de kerckelicke differenten, eñ dat ik seyde, dat d'Advocaet wat difficyl was. Als ick mijne actie defendeerde op den last van Rotterdam, seyde hij, dat ick oock als Gecommitteerde Raedt hadde gehadt te volgen den last van den Advocaet. Pauw seyde, dat ick immers wederom comende in de Regiering, niet en soude willen setten deselve cours. Ick seyde, dat ick, sulcke tempeest zyende, mij de Regiering soude ontslaen. Hij seyde, dat hij vastelijck meende, dat ick mij nu anders soude aenstellen. Waerop ick sweeg. Een van Vrieslant seyde dickmael, dat ick met andere te verschoonen, mij selven niet en soude beswaeren. Sij maeckten 't mij soo [veel] met mij te perssen eñ te dreigen, dat ick seyde, dat zij mij vrijelijk souden laten dicteren, eñ doen

met mij wat hun geliefde. Sylla drong staedig op den Advocaet, als ook Pots: insonderheyt dat ick seggen soude, dat de communicatie met dye van Utrecht was gehouden door last van den Advocaet om haer van haeren last te diverteren. Ick bleef daerbij, dat de Advocaet geseyt hadde, dat men alle consideratie soude openbaren eñ haer sonderen. Pots urgeerde zeer daerop, dat ick wel geweten hadde dat d'Advocaet desseings hadde jegens Sijn Ex^tie^. Muys seyde 't selve van de acht Steden. Ick seyde, aengaende den Advocaet, dat hij jegens mij altijdt met respect van Sijn Ex^tie^ hadde gesproocken, ende dat hij menende dat onder deze alteratie eenigh desseing school om Sijn Ex^tie^ meerder authoriteyt te defereren, thoonde genegentheit om daerop staetsgewijs te besoigneren. Dat hij meende, zulcx beter te zijn als te verwachten verandering uyt confusie. Dat ook d'Advocaet mij nopende de wettelijcke authoriteyt van Sijn Ex^tie^ sulcx hadde onderrecht, dat ick meende, dat Sijn Ex^tie^ geen patenten en behoorde te verleenen sonder kennisse van de Staten ofte Gecommitteerde Raeden van Hollant: dat hij oock gheen beveelen behoorde te doen aen het crijchsvolck van de repartitie van Hollant, aengaende de Regiering ofte rust van de Provincie ofte van de Steden van Hollant, sonder last van de Staten van Hollant ofte advijs van hare Gecommitteerde Raeden. Aengaende de acht Steden seyde ick, wel te weten dat hare intentie altijdt was geweest te trachten tot redelijcke accommodatie met Sijn Ex^tie^, maer dat zij sedert de erectie van de Cloosterkerck jegens de authoriteyt van de Heeren Staten gevreest hadden, dat Sijn Ex^tie^ eenigh voornemen hadde te haeren naedeel. Dat, om dese ombragie wech te nemen, goetgevonden was een remonstrantie in te stellen aen Sijn Ex^tie^, ten eynde hem soude gelieven de magistraten te protegeren: dye eerst ingestelt was bij den Heere de Haen ofte Hogerbeets, eñ bij mij gevisiteert, maer nyet overgelevert, overmidts de communicatie, dye daernae mon-

deling vyel tusschen de Gedeputeerden van de Vergadering eñ Sijn Ex^tie^, was van gelijcke substantie als de voorschreve remonstrantie. Sij hebben moeyte gedaen om dese remonstrantie te becomen, maer en is nyet te vinden geweest. Ick en weet nyet onder wye deselve is gebleven. Sylla vraechde, wat dan de meening was, als Sijn Ex^tie^ sulcx hadde geweigert. Ick seyde, dat daerop niet en was geresolveert. 't Bleeck claerlijck dat, nae 't afsetten van soo veel magistraten, uyt onse examinatie pretext wyerd gesocht om sulcken onwettelickheyt te coloreren. Muys wilde mij overdringen, dat de schepen van Rotterdam onder pretext van de Stapel ander desseing hadden gehadt, te weten op den Briel. Dit was t'eenemael buyten de waerheyt. Pauw drong daerop, dat de meening was geweest alle de Waertgelders te doen comen tot Utrecht, ende ingevalle van belegering te dreigen met assistentie van den vijant. Hiervan en wist ick gantselick nyet. Hij wilde oock argumenteren, dat de Waertgelders nyet en waren aengenomen tot beschermingе van de magistraten, door drie argumenten: omdat in den Bryel, naedat de Generaliteit volcomen meester was van de stadt, gheen verandering van Regiering en was geschiedt: omdat dye van Amsterdam eñ andere Steden geen Waertgelders van doen en hadden: omdat tot Delfft door Meerman was gesproocken van Waertgelders aen te nemen. Ick seyde op 't eerste, dat het waer was dat in den Briel nyet terstont verandering en was geschyet: maer dat onse magistraten noyt getwijffelt en hadden off daer was intentie om op alle plaetsen verandering te doen; op het tweede, dat in d'eene stadt meerder noodt was dan in d'andere, insonderheyt door menichte van vreemdelingen, doch dat tot Amsterdam de Waertgelders altijdt noodich waeren geacht, ende, soo ick verstont, ten tijde van Rem Bisschop goeden dienst hadden gedaen: dat die van Delfft veele onwaerdicheden van veel geringe personen hadden moeten lijden, eñ in tijt van noodt bij de Fransche Com-

paignie niet naer behooren en waeren geassisteert, eñ oversulcx reden hadden om haer selve te verseeckeren. Muys op een ander tijdt thoonde te geloven, dat men de Waertgelders allegaeder hadde willen brengen in den Hage om eenigh exploict te doen. Voochd seyde, dat tot Rotterdam Waertgelders waeren geweest, dye in dyenst waeren van de andere zijde. Van dit alles en wist ick niet: gelijck het oock in der daet dingen waren verzyert buyten de waerheit. Men seyde noch bescheyt te hebben, dat d'Advocaet geseyt soude hebben, dat onder de Regiering van 't huis van Bourgogne onse Landen beter souden werden geadvanceert. Ick seyde, noyt sulcx aen hem gemerckt te hebben: ende soo ick sulcx hadde gemerckt, dat ick zijne familiariteyt soude hebben afgesneden. Doch sulck bewijs vast gaende, dat ick bekende dat veele van sijne actiën quade beduydinge souden zijn onderworpen. Pauw dreychde mij, soo ick nyet meer en wilde bekennen, dat ick lang soude blijven sitten, eñ dat ick, fiscael geweest zijnde, wist wat daeruyt soude volgen. Dit wierd meer als eens verhaelt; eñ daer bij gedaen, soo ick yet wist te seggen, dat ick haest soude worden verlost. Sylla seyde, dat ick best soude doen met het quaetst te seggen; men wilde enckel uyt mij hebben, dat tusschen eenige Edelen eñ andere personen van Hollant eñ van Utrecht heymelick complot was aengegaen. Waervan ick met de waerheyt seyde neyt te weten. Dit altemael overdenckende, quam mij dickmael in den zin 't gunt Cicero verhaelt van de enqueste, dye op de dienaers van Milo geschiede. *Heus, Clodius insidias fecit Miloni? Fecit: certa crux. Nullas fecit: sperata libertas.*

Naedat een tijdt lang wederom van d'examinatie was gesupersedeert, zijn bij mij gecomen Voochd, de Syndicus van d'Ommelanden eñ Duyck, comende uyt de camer van Hogerbeets. Namen pretext, dat ick eenige desperaete woorden jegens van der Meulen hadde gesproocken,

quamen mij vermanen op Godt te dencken. Ick seyde, gelijck de waerheyt was, dat het hoochste, dat ick jegens van der Meulen hadde geseyt, was, dat mijne dispositie met de langduyrige detentie zeer verargerde en̄ lichtelijck soude soo verre vervallen, dat deselve daernae niet en soude zijn te redresseren, gelijck ick oock door Nyethoven Sijn Ex^tie^ hadde doen weten. Indyen van der Meulen mijne woorden anders hadde gerapporteert, dat hij mij hadde gecalumnieert; dat ick soo was opgevoedt ende soo geleeft hadde dat ick reden genoech vond om in mijne droefheyt mij te troosten. Ick twijffele off dese propoosten occasie hebben mogen genomen uyt het gunt ick eenighe tijdt te voren met Nyethoven hadde gesproken ter occasie van de doodt van Ledenberg. Ick seyde, dat zijn resolutie meer een Romeynsche actie geleeck dan een Christelijck werck: wat mij aenging, dat ick alles wilde doen voor mijne gesontheyt, doch, soo Godt mij geliefde te haelen, dat ick de vreese des doodts te boven was gecomen. Voochd in de voorschreve communicatie mij hoorende sprecken van mijne conscientie, schudde 't hooft met bittre myne. Hij heeft mij oock in seeckere examinatie geseyt, dat ick wel mocht dencken wat de Staten Generael hyelen van mijne conscientie, aengezyen dat ick voor 't aennemen van den dyenst van Rotterdam was geweest van de opinie der Contraremonstranten: en̄ dat sulcx soude blijcken uyt de brieven aen Sandium. Waerop ick ontstelt zijnde seyde, sulcx onwaerachtig te zijn, en̄ indien ick waer in gelijcke qualiteyt als Vooghd, als weleer, dat ick mij daervan hooger soude resenteren; dat de brieven, bij mij aen Sandium geschreven, claerlijck souden uitwijsen mijne inclinatie tot de tolerantie. Voorts seyde mij Duyck, dat ick wat patientie most hebben; dat de Heeren Staten van Hollant besich waeren om op de judicature te disponeren. Ick seyde, dat ik badt dat sulcx mocht werden gevordert. Waermede sij scheyden, Voochd gelaet thoo-

nende van quaelijk te vrede te zijn, Duyck mij aenbiedende sijne vrundschap, waer hij vermocht, seggende, dat hij mij in alle mijne actiën een zeer eerlijck man hadde bevonden. Mij dunckt dat dese communicatie was aengeleyt om mij voor 't stellen van de rechters pardon te doen versoecken, 't welck noyt en was geweest mijne intentie, maer wel te versoecken ontslaginge sonder sententie, aengezyen ick uyt het beleyt bemerckte, dat de sententie t'onsen voordeel nyet en soude afloopen, alsoo ons d'ordinaire cours van Justitie wierd afgesneden.

Hiernae op seecker tijdt, alsoo ick de coortse hadde, word ick schielijck ontboden tot examinatie. Men verbiet mij eenige defensiën te gebruycken, waerover ick mij beklage. Men vraecht mij veele poincten uyt het verbael bij Ledenberg gehouden, aengaende de communicatie dye gehouden was ten huyse van Tresel, zijnde zeer captieuselijck ingestelt, eenige woorden, dye bij ons gesproocken waeren, vermengt met woorden die niet gesproocken en waeren, de ordre geperverteert met verandering van zin. Hierop wilde men, dat ick categorice soude antwoorden. Ick dede sulcx soo veel ick mocht, hoewel 't nyet mogelijck en was met de menichte van de poincten pertinentelijck daerin te gaen, te minder alsoo ick wierd geprecipiteert eñ geinterrumpeert. Men drong mij met consequentie. Ick hadde geseyt van eenige dye de Waertgelders wilden gecasseert hebben, verstaende principalijck eenige oproerige van de gemeente. Men maeckte illatie: de Staten Generael eñ Sijn Ex^tie^ hebben oock getracht tot cassatie van de Waertgelders, Ergo die zijn met deselve woorden gedenoteert. Pots vatte alle woorden, dye hem dochten wat te gaen nae haere intentie, sonder mij eenige correctie te willen toelaeten. Dese examinatie wierd oock 's anderen daegs gecontinueert. Uyt veele propoosten, bij ons t'Utrecht gehouden, die mij voorquamen, seyde ick te mercken, dat dieghenen, die buyten banden waren, alles sochten te schuiven van haer hals

op mijn hals. Pauw seyde, dat ik soo soude doen, alles leggen op anderen, veele daer in haelen: dat het te dragelijcker soude zijn. Duyck, Sylla van gelijcke. Pauw noch mede: reddert u soo gij cont, off het wil quaelick afloopen. Ick seyde, dat ick buyten de waerheyt niet en conde seggen.

Eyntelijck nae de examinatie verhaelt Voochd van de propoosten met hem eñ Mannemaker gehouden, ende dat ick geseyt hadde, bereidt te zijn te openbaren 't gunt ick geremarqueert hadde van den Advocaet, dat tot voordeel van Spaignie off ondienst van het Landt soude connen strecken. Ick seyde, geene secreten te weten, eñ dat ick Voochd van 't begin af hadde geseyt van gheen correspondentie kennisse te hebben, gelijck hij bekende. 't Gunt ick belooft hadde, dat ick dat hadde voldaen in de mondelinge communicatie gevallen tusschen hem, Mannemaker eñ mij, ende dat ick dat geseyt hadde op het presuppoost van de preuven, dye sij seyden te hebben van de corruptie eñ correspondentie van den Advocaet. Voochd urgeerde, daer most yet meerder zijn, omdat ick versocht had met yemant alleen te spreecken. Ick, dat sulcx mijne voorslagh nyet en was geweest, maer de sijne. Voochd seyde oock, dat ick versocht hadde met den Advocaet nyet geconfronteert te werden. Ick seyde, dat sulcx bij mij geseyt was (indyen ick het geseyt hadde) om 't groot respect, dat ick den Advocaet altijdt hadde toegedragen. Ick verhaelde mondeling 't gunt ick aen Vooghd eñ Mannemaker hadde geseyt van Oost Indië, West Indië eñ inclinatie van de Trefves: daerbij doende dat, ingevalle van blijck van correspondentie, oock 't beleydt van de kerckelijke saecken bij den Advocaet soude zijn suspect. Dat hij altijdt zeer hadde gestaen op d'authoriteyt, daer ick gaern hadde gezyen dat overlang de saecke ware beleydt geweest tot een onpartijdige Synode. Men belaste mij mijne meeningh bij geschrifte te stellen, Mannemaker seggende dat ick het soude doen op het

breedste, waertoe mij papier, penne ende inckt is gegeven ende daernae wederom ontnomen.

Ick heb tot explicatie van mijne intentie ende om alle misduydinge te weren overgelevert twee papieren [1]). In 't eerste stelde ick, dat ick op 't seggen van de Gedeputeerden van de Staten Generael, affirmerende preuves te hebben van de correspontie van den Advocaet met den vijant, eenige actiën stelde tot oordeel, om bij dieghene dye sulcx toequam geëxamineert te werden, 't stuck van Oost Indië, 't stuck van West Indië, voorts eenige saecken dye tot continuatie van de Trefves schenen te strecken: in alle welcke ick was geweest opentlijck van contrarie opinie. Aengaende de kerckelijcke saecken, dat men soude moeten examineren, om wat reden de Advocaet de kerckelijcke questiën in de Vergadering hadde gebracht; dat 't gunt t'Alcmaer was gepasseert mede soude comen in consideratie. Dat de Advocaet mij hadde getroost met hoope van accommodatie, seggende te menen dat de Provinciën ende Sijn Ex^tie niet en souden comen tot daetelickheyt, alsoo de vijant andersins met onse dissensiën zijn proffijt soude soecken te doen door invasie van de frontieren. Ick wist, dat de Advocaet dye propoosten noch onlancx hadde ververscht aen de examinateurs. In 't ander papier stelde ick mijn voorslagen tot accommodatie, als van een Generale Synode, van Nationale op conditiën, van onpartijdige predicanten in den Hage te beroepen om de scheuringe te ontgaen, van dat ick tot Utrecht aen Ledenberg voorslagen hadde gedaen soo op 't stuck van de Synode als van de cassatie van de Waertgelders, maer dat hij oordeelde dat de staet van Utrecht nyet toe en lyet aldaer te handelen; 't welck oock in Ledenberg's sententie is gebracht, sonder mijnen naem te exprimeren. Voorts wetende, dat de Advocaet oock be-

1) Beide, geteekend A en B, worden hier voor het eerst in het licht gegeven, achter de derde examinatie.

kent hadde, verstaen ende aen eenige bevelhebbers verclaert te hebben, dat de crijchsluyden, staende op de repartitie van Hollant, gehouden waren (buyten het stuck van de militaire discipline ende het oorlogh) de Staten van Hollant, oock voor de Staten Generael ende voor Sijn Ex^tie^, te obedieren; dat hij oock Ledenberg geraeden hadde t'Utrecht te passen op goede wachte in de poorten; dat hij oock verstaen hadde dat, soo de Gedeputeerden van de Staten Generael ende Sijn Ex^tie^ bij force wilden comen tot cassatie, dat men sulcx rechtelijck mochte beletten: heb ick goedtgevonden te seggen dat ick oock uyt hem dyergelijcke hadde verstaen.

Over de explicatie van eenige poincten vervatet in dye papieren ben ick daernae noch geexamineert, Sylla seggende: daer most meer bij zijn, namentlijck van een complot om Sijn Ex^tie^ ende de Gedeputeerden van de Staten Generael uyt Utrecht met schande te verjagen. Ick ontkende sulcx. Men drong oock zeer daerop, dat aen onse zijde voornemen was geweest van daetelickheyt, daertoe geallegeert wierd de procuratie van Utrecht, dye ick noyt gezyen nochte de teneur van dyen verstaen en hadde. Ick seyde, dat de Heeren meer van mij wilden hebben dan ick met waerheyt conde seggen; dat ick sagh dat de Heeren swanger waren met suspicie van saecken, dye mij waren onbekent. Muys ende Bruyncx seyden, dat zij d'opinie nyet en hadden dat ick het Lant aen den vijant hadde willen brengen, maer dat ick was misleyt. Men vraeghde mij, hoeveel Waertgelders wij van meninge waren geweest aen te nemen. Ick seyde, dat men nae gelegentheyt van tijdt ende occurrentiën de saecke in de vroetschappen soude hebben geconsulteert, ende gelet hoeveel elcke stadt tot haer bewaringe van doen hadde. Men vraegde mij oock, wat den Advocaet geseyt hadde, als wij hem rapport deden van de saecken, tot Utrecht gepasseert. Ick seyde dat hij syeck was ende gheen sonderlinge woorden van hem onthouden te hebben. Dat

is geweest de laeste examinatie voor het stellen van de rechters.

Hiernae is Mannemaker bij mij van selfs gecomen, seggende dat mijn huysvrouw over hem meest claeghde, omdat hij haer de waerheyt seyde. Verhaelde nyet sonder desseing, dat mijn huysvrouw onder anderen claeghde dat hij, Mannemaker, geseyt soude hebben dat ick den hals soude verliesen, ten waer ick pardon haelde. Ick vraechde hem, wat daervan was. Hij seyde, dat de borgemeester Boreel in seecker geselschap geseyt hadde, dat hij mij hyel voor een eerlijck man, ende dat ick 's Lants dyenst oprechtelijck hadde gesocht; dat hij sulcx verstaende Boreel hadde ontboden, ende vermaent hem van sulcke propoosten te wachten ende te verbeyden mijne sententie; dat Boreel dit in harde termen aen mijne huysvrouw hadde gerapporteert. Ick seyde, dat ick verhoopt hadde altijdt op de gunste van Sijn Ex^tie^, ende dat ick vertrouwde dat hij zijn faveur nyet en soude willen soo langhe uytstellen, totdat ick door hardicheyt van de rechters soude onbequaem zijn gemaeckt om 't Lant ende Sijn Ex^tie^ te dyenen. Want hij seyde mij, dat wij gheen ordinaire rechters en zouden hebben, maer deselve die ons hadden geexamineert, met enige bijvoeginge; 't welck ick nam voor een quaedt teycken. Hij seyde mij, dat Sijn Ex^tie^ hem met onse saecke nyet en wilde moeyen; daer most sententie gaen, omdat de luyden te veel goedts van ons ende van mij insonderheyt spraecken. Men most zyen wat Sijn Ex^tie^ daernae soude willen doen. Ick vont evenwel goedt hem mede te geven een cleyn memorieke aen Sijn Ex^tie^, relatyff tot de bryeff, dye ick voorlangh hadde geschreven, biddende Sijn Ex^tie^, in consideratie te nemen mijne swaere syeckte ende oversulcx mij favorabel te willen zijn tot relaxatie. Mannemaker seyde mij, dat hij uyt een Remonstrant hadde verstaen, dat als wij den Advocaet rapport deden van 't gepasseerde tot Utrecht, aldaer was gedelibereert off men yet daetelijck

bij handen soude nemen. Ick seyde: neen, maer wel dat de Steden noch daernae in twijffel waren geweest, off zij haer souden houden op haer defensie, offte de wille doen van Sijn Ex^tie^ ende de Staten Generael. Hij drong hierop, seggende oock, dat men aen alle canten het desseing merckte, ende dat wij sulcx nyet en wilden bekennen: dat daerom te meer de sententie moste voorgaen. Ick seyde de waerheyt geseyt te hebben.

Daernae zyeck zijnde heb ick hem ontboden. Hij quam met Pots. Ick versocht hem, te willen procureren, dat mijn huysvrouw bij mij mochte comen. Hij nam aen daerop te letten. Ick vraegde, off hij mijn memorie aen Sijn Ex^tie^ hadde behandicht. Hij seyde: jae. Wat Sijn Ex^tie^ geantwoort hadde? Seyde, dat Sijn Ex^tie^ hem met de saecke nyet en wilde moeyen. Ick seyde becommert te zijn van wegen de propoosten, dye hij met mij hadde gehouden, ende dat onse saecke tot soo quade uytcomste wierde gedirigeert. Hij seyde, men most het beste hoopen. 'S anderendaechs comt hij wederom bij mij van selfs; seyt, van mijn huysvrouw bij mij te doen comen soude groote moeyte hebben, ende voor ons beyde causeren alteratie. Ick seyde, dat men het dan most laeten passeren, op hoope van corte ende goede expeditie. Hij sprack mij wat naerder van de rechters, ende dat hij een van dye soude zijn. Ick badt hem op alles wel te letten. Hij seyde mij, dat mijn Heer Prins Hijndrick was uyt het credyt bij Sijn Ex^tie^ ende bij de Provinciën; dat men bevonde dat Maurier veel quaets in de saecke hadde gedaen, als oock Megang ende Uytenbogaert; wilde yet diesaengaende van mij weten. Ick seyde, met Megang noyt gesproocken te hebben, met Uytenbogaert nyet van sulx; dat Maurier in zijne particuliere propoosten met mij hadde gesproocken, als in zijne publycque propositie, tot accommodatie.* Alsoo hij verder urgeerde van te weten, wat propoosten ick oyt hadde hooren voeren raeckende Prins

Hijndrick, seyde ick, dat ick gemerckt hadde uyt d'Heer Van der Myle, dat daer inclinatie was om mijn Heer Prins Hijndrick een plaetse nae zijn qualiteyt te verleenen onder de Edelen van Hollant, als zijnde een Hollander ende in Hollant zeer gegoet, maer dat ick gevreest hadde, indyen sulcx beleydt wierd sonder kennisse van Sijn Ex^tie^, dat Sijn Ex^tie^ daervan soude zijn jaloux, als off men een contrabalance wilde maecken van sijne authoriteyt, te meerder alsoo daer op het stuck van de partagie van de goederen ende successie van den Prins van Orangie, laest overleden, eenige saecken tusschen hun beyde waren disputabel. Dat de constantie van Prins Hijndrick ende 't blijven bij de publycque kercke onder de Regierders van onse steden altijdt hooch was geroemt [1]). Daermede scheyden wij; ende sedert heb ick nyemant van de Staten Generael apart gesproocken.

Daernae ben ick voor de rechters tweemael geëxamineert, [gantselijck] nyet op 't stuck van de reyse van Utrecht, maer op andere poincten, als bij de memorie van de examinatie sal blijcken. Eer ick d'eerstemael wierd ontboden, quam bij mij Sylla met nog eenige, willende van mij weten, wat te beduiden hadde seeckere teyckenen met de nagel geschrapt in twee boecken, die ick uytgesonden hadde om aen de eygenaers weder gegeven te worden. Ick versocht daerop bij de Heeren in competente getale gehoort te worden. Binnen gecomen zijnde, seyde ick te bemercken dat de saecke wierd aengeleyt op judicature, ende dat nyet voor ordinarisse rechters, dat ick gaern visie soude hebben van de commissie. Voochd, zijnde president, vraechde, off ick meynde dat zij daer quamen sonder last. Ick seyde, wel te vertrouwen, maer dat mij daer meer aen was gelegen als de Heeren, om te weten bij wie ende hoe de commissie was gegeven. De commissie wierd gebracht, gegeven bij de Staten Generael, seer ampel, met

1) Vergelijk de aant. op blz. 44.

macht om te procederen tot torture ende de sententie door de dyenaers van de Generaliteyt te doen executeren, met belofte van garand voor de rechters. Ick versocht hyerop, dat, alsoo ick daerop nyet en was gehoort, mij toegelaeten mocht worden mijn versoeck te doen aen de Heeren Staten Generael ende de Heeren Staten van Hollant, ende te verthoonen dat ick, recht hebbende als een poorter van Rotterdam, nyet en conde te recht staen als voor schepenen van Rotterdam; immers, zijnde een Hollander ende in dyenst geweest van Hollant, dat mij nyet en behoorde geweygert te worden de judicature van het Hof van Hollant, alleen ofte met de Hooge Raedt. Soo dit nyet en mochte zijn, dat ick van meninge was te versoecken aen de Staten van Hollant, dat mij rechters souden mogen worden gestelt bij commissie van haer Ed. Mo., ende soodanighe die geen vooroordeel in de saecke en hadden gegeven, nochte door contrarie actiën nyet en waren geinteresseert; bereydt zijnde, soo over de billijckheyt van dit versoeck eenige swaericheyt mochte vallen, 't selve te stellen tot decisie van de twee Collegiën van Justitie, oock met bijvoeginge (waer 't noodt) van eenige Raeden van Justitie uyt d'andere Provinciën. Voochd vraechde, wye ick meende met de geinteresseerden. Ick seyde dye principaelijck, dye t'Utrecht verstaen hadden dat men de Waertgelders moste casseren jegens de wil van de Staten van Utrecht, alsoo dit poinct een was van de principaelste questies, ende dat dyeghenen, dye sulcx hadden verstaen ende gepractiseert, oordeelende over die questies, de judicature aennamen over haer eygen saecke. Duyck seyde, dat ick daermede al de rechters wilde suspecteren. Van Santen seyde, dat hij de last nyet zeer garen had aengenomen. Broeckhoven, dat hij hadde speciale last ende acte van de stadt van Leyden. Pauw seyde, dat de huysvrouw ende de kinderen van den Advocaet hem ende Muys hadden gesuspecteert, maer dat sulcx bij

de Staten van Hollant was afgeslagen. Ick seyde, dat eenighe van de gestelde rechters mij ende anderen gedreycht hadden. Duyck seyde, dat drijgen minder was dan Waertgelders aennemen. Op 't stuck van de jurisdictie van de Staten Generael wierden geallegeert eenighe exempelen, dye ick solveerde; ende seyde, dat in alle gevallen de commissie van de rechters geen cracht en conde hebben dan uyt het consent van Hollant. Waerop een van Vrieslant seyde, dat men simpelijck ende sonder soodanich insicht de commissie most recognosceren, alsoo wij de committeerden hadden gerecognosceert. Ick seyde op de eerste examinatie geprotesteert te hebben, ende daernae geinhereert te hebben deselve protestatie. Sylla seyde mij, het was verloren moeyte op de commissie te disputeren. Eyntelijck men gaf mij mijn bedencken, sonder dat ick oyt daernae mij daerop anders heb verclaert. Men vraechde mij te antwoorden op een vreemde vrage, wat correspondentie ick gehouden hadde met mijn huysvrouw. Ick seyde daerop, onder protestatie van onvercort te willen blijven in 't gunt ick op de commissie ende gecommitteerden hadde te seggen, ongebonden te zijn op soodanige vrage te antwoorden, verhaelende hoe dat men mij in voorgaende examinatiën oock sulcx hadde gevraecht, ende dat ick uyt oprechticheyt hadde verclaert eenige advysen ontfangen te hebben in de couverture van mijne boecken; dat mij docht sulcke vragen met de gemeene vrijheyt te strijden, ende dat een die soo strict ende soo lange gevangen wiert gehouden, zijn best mochte doen om advysen te geven ende te ontfangen. Daerop wierd geseyt, dat ick het vrijwillich hadde verclaert; 't welck sulcx nyet en was, maer hadde instantie gedaen om geexcuseert te zijn. Buyten zijnde gestaen, is mij aengeseyt dat ick soude verclaringe doen, wat ick hadde beteyckent door de voorsz. twee boecken. Ick inhererende mijn protestatie, seyde alles door last te antwoorden, ende oversulcx verclaerde dat de teyckenen

van de nagel geen advertentie in en hyelen, maer waren aenmerckingen van theologie, gelijck ick bereydt was van stuck tot stuck aen te wijsen. Hiernae ben ick ondervraecht, off de Advocaet mij nyet geseyt en hadde dat Sijn Ex^tie^ stont nae de Souvereiniteyt, ende dat men sulcx behoorde te beletten. Ick heb geseyt, dat de Advocaet mij te kennen hadde gegeven, dat hij bedenckinge hadt, off onder de populaire commotiën yet sulcx mocht schuylen, ende dat hij oordeelde dat alle veranderingen door desordre dangereux waren, sonder yet verders. Pauw, om mij op dese materie te doen spreecken, verhaelde de propoosten, dye de Advocaet hadde gehouden in seeckere vergaderingh van weynich personen, gehouden ten tijde van de handeling van 't Bestant, waer mede was de Burgemeester Boom, tenderende om die personen te doen gelooven, dat Sijn Ex^tie^ stont nae de Souvereiniteyt. Muys seyde oock, dat de Advocaet weynich voor zijn detentie hem verhaelt hadde de woorden, dye Pauw op die materie met Mevrouw de Princesse soude hebben gesproocken (hoewel Pauw dit ontkende) als oock een advys uyt Vranckrijck, ende seeckere propoosten van een Engelsche barbier. Van 't advys uyt Vranckrijck hadde Bruynincx mede kennisse. Gevraecht off ick nyet en hadde geseyt, dat Sijn Ex^tie^ stont nae de Souvereiniteyt, heb ick geseyt misschien wel eenige bedenckingen aen vertrouwde personen te hebben geopenbaert, sonder yet te astrueren; dat ick verder van Sijn Ex^tie^ altijdt gesproocken hadde met behoorlijck respect, ende sulcx als zijn qualiteyten ende meryten waren vereyschende; oock bij wijlen wel hadde verhaelt de propoosten, dye tusschen d'Heer Buzanval ende hem waren gevallen. Gevraecht nae de vergadering ten huyse van d'Heer Van der Myle, heb geseyt daervan geen kennisse te hebben, maer altemet een offte twee personen daer gevonden te hebben, als Brienen, Bieseman, Basius, Haen, Hogerbeets, Uytenbogaert; dat ick, ten tijde als de Advocaet

tot Utrecht was, altemet met hem communiceerde de bryeven, dye ick van den Advocaet hadde gecregen, en wederom las zijne bryeven; dat ick mijne bryeven, yet inhoudende van importantie, gewoon was oock het Collegie voor te lesen. Gevraecht, off de Advocaet mij nyet gesproocken en hadde van een eynde te maecken aen het oorlogh, van te vereenighen met het huys van Spaignie ofte Oostenrijck, van de kerckelijcke saecken te protraheren tot de handelinge van de Trefves, heb alsulcx als t'eenemael buyten waerheyt zijnde ontkent, hoewel ick nyet uyt propoosten maer uyt teyckenen meende gemerckt te hebben des Advocaets inclinatie tot continuatie van de Trefves onder d'oude conditiën. Men heeft mij oock gevraecht off ick nyet t'Utrecht bij den Advocaet was geweest met Haen ende Hogerbeets; heb geseyt: neen, ende den Advocaet nyet gesproocken te hebben geduyrende sijne absentie, anders als te Vianen bij last van het Collegie op de aencomste van de gedeputeerden van Zeelant.

Hyermede ben ick voor die tijdt gescheyden. Ende heb eenige tijdt daernae versocht, midts mijne syeckte acces te mogen hebben van mijne huysvrouw ende gelegentheyt om eenige saecken, dyenende tot dilucidatie van mijne intentiën, schriftelijck te vervaten. 't Eerste is afgeslagen; op 't ander geseyt dat ick mijne verclaringe mondelingh mochte doen, daetelijck; 't welck mij voor die tijdt midts mijne zyeckte nyet mogelijck zijnde, heb gestaedigh daernae aengehouden om audientie. Ende nae eenigen tijdt wederom ontboden ende ondervraecht meest op 't stuck van de brieven nae Vranckrijck, waerin zij garen behaelt hadden Utenbogaerd ende d'Heer Van der Myle. Ick heb geseyt den brieff in 't Duytsch geminuteert te hebben ende gelevert aen den Advocaet; dat deselve overgeset, wat verandert ende in de vergadering is gearresteert. Ick heb oock bekent, dat ick verhoopt hadde dat door comste van den Heer van Boissize alles soude werden geaccom-

modeert, gelijck oock d'Advocaet ons t'Utrecht hadde geschreven. Hyerop wierd instantie gedaen dat Boissize was papist. Ick seyde, dat onse questiën ten deele waren politycq; dat in de kerckelijcke de Paus gheen interest en hadde, als hebbende gelijcke questiën onder de zijnen, die malcander dulden; dat de Coningh van Vranckrijck nyet en mocht gehouden worden als een vijant van de Religie, dye hij in zijn landen protegeerde, ende dat hij, midts de groote beneficien aen onsen staet bewesen, interest hadde in de conservatie van dyen; dat ick verstaen hadde uyt d'Heer van Maurier, dat de Heer van Boissize by dye van de Religie in Vranckrijck ende in Duytschlant aengenaem was ende deselve vele goede dyensten hadde bewesen, ende dat hij zeer geluckich was geweest in zijne negotiatiën. Hyerop seyde Junius de saecke recht anders te zijn, alsoo hij uyt Engelant onder disgracie t'huys was gesonden; ick seyde daervan nyet te weten, ende dat nevens d'Heer van Boissize hyer was van wegen den Coningh van Vranckrijck d'Heer van Maurier, zijnde van de Religie; ende dat bij ons altijdt was gewacht dat d'heer Carleton ende van Dijck door ordre van haere meesters souden willen doen nevens Vranckrijck alle debvoiren tot accommodatie. Hiernae heb ick mondelingh gedaen explicatie van mijne intentiën aengaende de kerckelijcke geschillen, de Waertgelders, de plicht van de soldaten van de Hollandsche repartitie, communicatie van de acht steden, communicatie met de gedeputeerden van Utrecht, reyse nae Utrecht ende besoigne aldaer, mijn respect tot Sijn Ex^tie^ ende mijn opinie van den Advocaet; daerbij versoeckende (gelijck ick voor dese tijdt hadde gedaen) alsoo ick bij wijlen was geexamineert zeer syeck zijnde, dickmael geinterpelleert ende geprecipiteert, oock verboden mijne defensie te dicteren, dat ick de examinatie soude mogen resumeren ende geadmitteert worden tot verificatie van verscheyden pertinente feyten, bij mij geallegeert. Geduyrende dese deductie

wierd ick bij Duyck, Pauw ende Muys veel geinterrumpeert. Duyck urgeerde, dat de religie was gestelt aen de Generaliteyt; Pauw, dat ick soo breede hadde gegaen op de vrijheyt ende gerechticheyt, spreeckende van 't recht van collatie; Muys, dat ick Walaeum jegens de waerheyt hadde geciteert [1]); alle 't welcke ick solveerde. Ter occasie van dese mondelinge deductie, wierd ick gevraecht, off dye van Rotterdam last hadden gegeven, om in gheen provinciale Synode te consenteren, anders als met gelijck getal van Remonstranten ende Contraremonstranten. Ick: neen, hoewel daer inclinatie toe was, maer gesustineert dat de Staten van Hollant eenige moderate theologanten daerbij zouden mogen voegen. Off dye van Rotterdam mede hadden geresolveert gheen consenten te dragen, sonder te hebben volle gehoorsaemheyt van de soldaeten. Neen, maer het consent gedragen op de verclaringe van Haerlem, sonder andere limitatie. Off dye van Rotterdam verstonden de soldaten te gebruycken tot executie van haere resolutiën. Neen, uytgenomen 't gunt sij zouden mogen doen tot nacominge van de resolutie van de Staten ende onder derselver authoriteyt voorder tot defensie van de magistraten ende de kercken.

Daernae heb ick verscheyde maelen instantie gedaen om dese deductie, ende 't gunt voorder tot mijne intentie noodich was, schriftelijck te mogen vervatten. 't Is lang uytgestelt. Eyntelijck is Pots bij mij gecomen op den middach, ende heeft mij geseyt dat ick soude mogen schrijven 't gunt ick meende noodigh te zijn voor de tijdt van vijff uyren nae de middach, mij daertoe leverende alleen een vel papier. Ick beclaegde mij, dat jegens acht maenden ondersoeck mij soo weynich tijdts van defensie wierd vergunt, ende jegens heele volgeschreven boecken een vel papiers; versoeckende twee vellen. Hij seyde,

1) Vgl. bl. 15.

ick had op de examinatie gedicteert mijne defensie. Ick seyde, dat mij bij wijlen sulcx verboden was, bij wijlen oock door mijne syeckte ende interpellatiën nyet wel mogelijck en was geweest. Hij seyde, dat ick mij selven nyet en soude impliceren; dat ick mij op eenighe poincten wel hadde geexpliceert; dat ick wel soude doen mij oock op andere poincten te expliceren. Ick merckte wel, dit confererende met de propoosten van Mannemaker aengaende Maurier, de Princesse ende Prins Hijndrick, waer dit heen wilde. Want Duyck oock in seeckere examinatie hadde geurgeert op de propoosten, dye gevallen moesten zijn ten huyse van den Advocaet, ofte daernae ten huyse van Mevrouw de Princesse, op 't insinueren van de resolutie van 4 Augusti. Ick had geseyt ten huyse van den Advocaet gheen propoosten gevallen te zijn anders als van de resolutie; dat aen de Princesse was geseyt, soo zij in Utenbogaerts dyenst mishagen hadde, aengesien de Fransche kerck haer te gevalle was ingestelt, dat d'Heeren Staten daerop ordre souden stellen. Dat Prins Hijndrick seyde hem leet te zijn te mercken eenigh misverstandt; dat hij hyel dat de intentiën aen beyde zijden goedt waren, ende dat hij hem garen als intercesseur wilde laeten gebruycken. Duyck hadde oock geallegeert, dat ick in de communicatie met de gedeputeerden van Utrecht geseyt hadde, dat de Heeren Staten van Hollant bemerckten het retardement heel schadelijck te zijn, ende dat ick oock geseyt hadde dat het in een goede saeck aen macht, vrunden ende middelen nyet en soude gebreecken; willende daeruyt ende uyt het instellen van de procuratie infereren, dat wij daetelickheyt hadden voorgehadt, vertrouwende nyet alleen op de Waertgelders, maer oock op andere hulpe. Ick hadde geseyt sulcke woorden nyet te gedencken, maer 't gunt ick geseyt mochte hebben, dat hetselve hadde gezyen op soodanige bijstant als de Staten van Hollant ende van Utrecht malcander mochten schuldich zijn, ende op de

resolutie, dye de Staten van Hollant souden mogen nemen tot mainctenement van de magistraten, oock door het ordinarisse crijchsvolck, jegens alle gewelt, sonder yemant daervan te excluderen onder pretext van de tegenwoordige geschillen; dat daertoe oorsaecke was gegeven bij eenige crijchsluyden, 't woordt van de Religie, gestelt in de eedt, interpreterende tot exclusie van de Remonstrantsgesinden, daermede assumerende 't gunt haer nyet en conde competeren. Dese saecken dan gaven mij te bedencken, dat Pots bij yemant moste uytgemaeckt zijn, om met mij soodaenige propoosten te houden. Ick stelde mijne deductie in schriftelijck, genoech in substantie ende in ordre als deselve mondeling was gedaen, schrijvende zeer compres ende mij haestende om gedaen te hebben voor vijff uyren; ten welcken tijde Pots bij mij quam ende het geschrift haelde. Van dit geschrift heb ick een minute gehouden, weynich, ende dat in woorden nyet in de sin, verschillende van het gunt bij mij is overgelevert; waerom ick naelaete den inhoude alhyer te insereren [1]). Ick versochte hyerbij wederom zeer ernstelijck resumtie van de examinatie ende redres van 't gunt nyet wel nae mijne intentie mochte zijn gestelt, ende vooral admissie om mijne intentie ende proceduyren soo door munimenten als door getuygen te mogen bewijsen. Ick en stelde bij dit schrift geen superscriptie nochte subscriptie, onder pretext van papier te cort te comen, inderdaet om nyet met eenige sonderlinge erkentenis mijn protest aengaende de judicature te prejudicieren.

Aldus heb ick geseten acht maenden langh sonder eenig acces, bij wijlen crijgende een opentlijcke, bij wijlen een heymelijcke vertroostinge van mijn huysvrouw, in zeer generale termen; doch ick heb middel gevonden om haer te

1) Deze minute staat afgedrukt in Brandts *Rechtspleging*, 2e uitg. blz. 91 en vlg. Het stuk, zooals het is ingediend, wordt hier, achter de examinatiën, voor het eerst naar het oorspronkelijk uitgegeven.

doen verstaen dat de geruchten, dye van mijn gestroyt waren, als off ick kennisse hadde van eenige correspondentie van den Advocaet met den vijant, ende als off ick yet wiste tot laste van Prins Hijndrick, waren buyten fundament ende waerheyt. Mijne occupatien geduyrende den voorn. tijdt waren het lesen van Godts woordt, insonderheyt van het Nieuwe Testament, daer ick bij heb gelesen Paraphrasin ende Annotationes Erasmi, Annotationes Bezae, Drusii et Casauboni, oock bij wijlen yet uyt Harmonia Calvini. Ick heb oock gelesen veel in Eusebii Historia ende in Epiphanio adversus Hereses, Clementem Alexandrinum ende Tertullianum heel uyt; gelijck mede Scriptores Historiae Augustae. Ick heb oock bij wijlen wat gelesen in Plutarcho. In 't aldereerste heb ick oock bij geschrifte gestelt in 't Latijn mijne bedenckingh op onse kerckelijcke differenten; 't welck bij mijnen dyenaer zijnde uytgeschreven, ick socht te senden aen d'Heer Hogerbeets, maer de Heeren hebben het schrift onder haer gehouden, doch onder mij is de minuyte gebleven nevens eenige projecten de satisfactione Christi, de justa defensione, [vis] vi gladii et bello. Ick heb oock getranslateert de versen dye staen in Stobaei Physicis ende een goet deel in Eclogis Ethicis, als oock Phoenissas Euripidis, doch hyervan is het eerste deel mijnen dyenaer ontvallen door een spleet in mijn camer, comende op de audientie van den Provincialen Raedt; dit stuck is opgeraept ende in handen van de Heeren geraeckt.

Aldus in groote droefheyt langh hebbende geseten ende mij dagelijcx door gebeden sterckende, ben ick gecomen tot de XIIIe Mey 1619, op welcken dagh ick, zijnde op mijn bedde, 's morgens vroech heb hooren pronuncieren op de rolle de sententie jegens den Advocaet; ende hoewel ick wel hoorde dat deselve medebrachte condemnatie ter doot, soo heb ick evenwel gemeent dat deselve nyet en was geexecuteert, maer dat hij op eenigh huys was gebracht,

alsoo ick noyt yet voor hem swaerder als gevanckenisse en hadde geimagineert. Doch de groote verslagentheyt van Van der Meulen gaf mij wat achterdencken. Ick heb daernae mede gehoort de sententie jegens het doode lichaem van Ledenbergh. Mijn huysvrouw sondt mij een open briefke, dat ick mij nergens in en soude verstaen, maer op Godt ende mijne conscientie vertrouwen. 't Quam haer wel, dat ick haer ende mijne andere vrunden geduyrende mijne vrijheyt zeer oprechtelijck van alle mijne actiën ende intentiën hadde onderrecht; 't welck haer allen zeer heeft geencourageert ende mijn huysvrouw veroorsaeckt om nyet te volgen de advysen van veele, dye haer met alle middelen sochten te persuaderen tot pardon. Ick meen, dat op dese hope van soodanig versoeck mijne sententie soo langh is uytgestelt. Eenige dagen voor de pronunciatie quam Van der Meulen bij mij, brengende penne, inckt ende weynich papier, ende seggende dat mijn huysvrouw begeerde dat ick yet op haer billet soude antwoorden. Ick schreef, dat ick mij door Godts hulp tot alles hadde geresolveert: dat ick acht maenden hadde verlanght om haer te zyen ende blijde soude zijn, als mij sulcx soude gebeuren. Saterdaegs, zijnde de achtthiende Mey, 's morgens tijdelijck, comt Sylla bij mij, seggende hem leet te zijn van wegen de oude kennisse, dat hij mij sulcken tijding moste brengen: dat ick soude moeten comen op de audientie, ende aldaer hooren wat mij overgelevert soude werden; dat hij gheen last en hadde te seggen wat mijn condemnatie soude zijn. Seyde te meenen, dat ick verstaen hadde van den Advocaet. Ick seyde, dat ick de sententie soo van den Advocaet als van Ledenberch hadde hooren pronuntieren; dat ick voords soude nemen patientie in 't gunt mij soude mogen overcomen. Ick ben geleyt nae de audientie, even als d'Heer Hogerbeets, door de provoost generael. Ick heb de sententie aengehoort met aendacht, daeruyt vernemende veele dinghen, dye ick te voren nyet

en hadde verstaen. Mij en docht nyet geraeden yet te spreecken, maer om nyet alles te schijnen advoueren, draeyde ick 't hooft, als yet wierd gelesen buyten de waerheyt. Veele rechters keerden haer oogen van mij af. Ick hadde verwacht verbot van officie, nae 't seggen van Mannemaker aen mij, ofte, ten quaetsten, bannissement, ende verhoopt in sulcken gevalle buyten 's lants onderhout te connen soecken voor mijne familie. Maer 't viel op eeuwige gevanckenisse. Ick wierd door deselve provoost ende zijn assistent weer geleyt in mijne vorige camer; ende binnen comende seyde ick jegens mijnen dyenaer, dat in de sententie stont van eeuwige gevanckenisse, maer dat ick gheen straf en hiel voor eeuwich als de hel. 's Anderen daegs was het Pinxter. Ick bracht den dag door met het lesen in Godts woordt, ende seyde 's avonts aen Van der Meulen, dat Sijn Ex^tie^ mij weleer wat goedts hadde toegeseyt, dat ick de patientie hadde genomen in 't hooren van de sententie, ende noch vorder soude doen, maer dat ick Sijn Ex^tie^ badt sulcx te gedencken. Hij seyde mij dat hij daervan Sijn Ex^tie^ soude spreecken; ende heeft mij gerapporteert, dat Sijn Ex^tie^ seyde hem te gedencken sulcke woorden gesproocken te hebben ten tijde van het casseren van de Waertgelders tot Rotterdam, maer dat ick daernae noch jegens hem mij hadde laeten gebruycken. Waerop ick seyde, dat Sijn Ex^tie^ qualijck was onderrecht, ende dat sulcx noyt en soude werden bevonden. Wederom door een open ende een heymelick billet van mijn huysvrouw zijnde vertroost met de hoope dat zij haest bij mij soude comen, heb ick op haer raedt aen Sijn Ex^tie^ schriftelijck versocht te willen mij soo veel favoriseren, dat ick mijne gesondtheyt mochte behouden, ende eenigen tijdt noch in den Hage blijven, bij wijlen de wandeling van den hoff genietende onder goede compaignie. Ick voegde daerbij, dat ick garen soude blijven onder zijne oogen, opdat alle ombragie over mijne persoon ende actiën wechge-

nomen mochte worden. Van der Meulen heeft mij geseyt, dat hij dit aen Sijn Ex^tie^ hadde gelevert, maer gheen antwoordt becomen, alsoo Sijn Ex^tie^ was vergeselschapt met de Ambassadeur van Groot Bretaigne. Hij seyde mij oock, dat de Heeren nae de sententie, medebrengende confiscatie, hadden doorgesocht de papieren van den Advocaet, ende bevonden bewijs van zijne correspondentie met vijantlijcke personen. Ick seyde, noyt sulcke opinie van hem gehadt te hebben, dat ick hem altijdt hadde gehouden voor een wijs man, ende dat ick wel mochte lijden dat mijne papieren doorsocht wierden, ende sulcx lang voor de sententie aen de Heeren hadde gepresenteert. Mijn huysvrouw is daernae bij mij gecomen, heeft bij mij geweest alleen, is af ende aengegaen, als oock mijnen dyenaer. Mijn vader, broeder, schoonbroeder, mijn moeder, mijn suster de huysvrouw van den Raedtsheer Campen, neef [Mierop] zijn mij wesen besoecken. Ick hoopte, dat men nae de sententie my nyet van nieuws en soude beswaeren, ende laeten volstaen met de bewaringe. Van der Meulen riedt mij dickmael requeste te presenteren aen de rechters, apparentelijck door haere instructie om erkent te zijn, seggende dat Sijn Ex^tie^ nyet garen yet doen en soude anders als met contentement van de rechters, ende dyergelijcke propoosten. Uyt mijn huysvrouw als oock uyt den Thesorier de Bye verstont ick de moeyte, dye gedaen was om mijn huysvrouw te disponeren tot versoeck om pardon. De Thesorier seyde mij oock, dat Sijn Ex^tie^ hem hadde geseyt, dat ick hadde aengenomen groote dingen tot laste van den Advocaet te verclaren; waerop hy geseyt hadde verstaen te hebben, dat ick verclaert hadde eenige actiën (waerinne ick hadde gediscrepeert) te oordeelen suspicie subject te zijn, als de preuven van correspondentie, daer de Heeren mij veel van hadden geseyt, vast gingen. Waerop ick aen den selven Thesorier de geheele gelegentheyt verhaelde nae de waerheyt, seggende voords de patientie te willen nemen in

't gunt mij overquam, totdat Godt eenig middel soude schicken van verlossing. De Heer van Valckenburgh is mede bij mij geweest; heeft mij geseyt, indyen de kinderen van den Advocaet yet deden jegens de sententie, dat sulcx Hogerbeets ende mij soude beswaeren. Ick heb hem ten beste onderrecht van mijne intentiën. Stevyn is mij oock comen besoecken, dye ick gebeden hebbe Sijn Ex^tie^ te willen recommanderen mijne gesondtheyt: dat ick verstont dat de meeninge was ons te logeren op Loevestein, dat ick badt dat ick daer wat vrije locht ende matelijck acces mochte genieten, tot herscheppinge van mijne zeer geswackte gesondtheyt. Bij mij wederom comende seyde hij mij, dat Sijn Ex^tie^ geseyt hadde, dat ick geen vrundschap van hem hadde verdyent, maer dat hij evenwel soude doen 't gunt den tijdt soude toelaeten. Ick verhaelde Stevyn mijne vrese voor de verandering tot monarchie, ende spreeckende van den Advocaet, seyde ick, dat mij dochte op hem ende Sijn Ex^tie^ te mogen appliceren, 't gunt Cato eertijdts van Caesar ende Pompejus hadde geseyt: dat alle 't quade quam nyet omdat zij onvrunden waren geworden, maer omdat zij te lang vrunden waren geweest. Stevyn seyde mij, dat alle de alliantiën van dese landen waren gefundeert geweest op de religie; waerop ick hem anders onderrechte uyt de eygen woorden van de Coninginne Elisabeth ende van den Coningh van Groot Bretaigne, ende uyt de groote liberaliteyten, dye wij van den Coningh van Vranckrijck hadden genoten nae zijne verandering. Hij seyde mij oock uyt eenighe verstaen te hebben, soo de kinderen van den Advocaet yet schreven jegens de sententie, dat sulcx soude zijn crimen Majestatis. Ick seyde, dat ick geloofde dat het onvoorsichtelijck soude zijn gedaen, maer dat ick het soo hooch nyet en soude connen wegen. Anderen seyden mijn huysvrouw, dat ons tractement veel soude hangen nae dat de Remonstranten haer souden dragen. Aen Stevyn, als oock aen den Heer van Valckenburch

ende aen den Griffier van Sijn Ex^tie^, dye mij mede quam besoecken, heb ick gepresenteert, soo ick in eenighe domesticque saecken Sijn Ex^tie^ dyenst conde doen, dat ick mij zeer garen daertoe soude employeren. Ende alsoo Valck bij mij quam, bij last van de Gecommitteerde Raden, om mij te ondervragen over eenighe saecken, roerende de annotatie van de goederen van Egmond, heb ick geseyt veele saecken mij te zijn ontgaen; soo men mij mijne memorie wilde ter handen stellen, dat ick haer garen ten beste soude dyenen, soo in dese als in andere saecken; doch heb nyet naeder van 't een nochte van 't ander vernomen. Verstaende uyt mijn huysvrouw, dat seeckere Duytsche versen, bij mij gemaeckt geduyrende mijne swaere gevanckenisse, tot onderrechting van mijn oudste dochter, over het stuck van den Doop [1]), dickmael gedruckt ende zeer getrocken waren, heb ick goedtgevonden, tot mijne vertroostinge ende stichtinge van anderen, oock in veerssen te stellen een breede uytlegging op onses Heers gebet [2]).

Ontrent denselven tijt, namentlijck den vijfden Juny, heb ick ontrent den avont de tijding gecregen, dat ick dye nacht soude vervoert worden naer Loevesteyn, zijnde bij eenigen voorgeslagen geweest, dat men mij soude brengen op eenigh huys in Vrieslant, Overijssel off Drent. Mijn huysvrouw en mocht nyet met mij gaen. Mijn broeder, dye in mijns dyenaers plaetse versocht mede te gaen, wierd sulcx geweygert. In de nacht wierd d'Heer Hogerbeets ende ick met verscheyde wagens ende veel soldaten uyt de garde gebracht op Delfshaven, ende, hoewel het getij noch nyet bequaem en was, soo en docht Van der Meulen, dye het beleyt hadde van de saecke, nyet gerai-

---

1) Tsamensprake over den Doop tusschen H. de Groot ende sijn dochter Cornelia, 1619.

2) Wtlegginghe van het ghebedt Jesu Christi, ghen. het Vader-ons, ghemaeckt door Mr H. de Groot, 1619.

den ons daer te laeten, maer dede ons t'scheep gaen; ende naerdat wij met langsaeme spoet gecomen waren voor Dordrecht, ging hij op ende wederom comende, apparentelijck omdat hij nyet geraiden en vondt ons daer te laeten leggen, nam wagens op Gorcum. Tot Papendrecht hadden wij veel besichtigers, maer tot Gorcum ende van daer tot Loevesteyn noch veel meer. Eenigen groetten ons met mededoogentheyt, anderen staecken de spot met ons. Eenigen ryepen, wij waren lantverraders, anderen dat wij waren Arminianen, anderen dat wij mosten gevangen sitten, omdat wij Sijn Ex^tie^ gheen Graeff van Hollant hadden willen maecken. Tot Loevesteyn zijnde gecomen, wierden wij terstont gebracht in verscheyde camers, dye tot onse gevanckenisse waren geprepareert. 's Anderen daechs zijn bij mij gecomen de Lieutenant, commanderende over het fort ende de majoor, dye gewoon was het huys te bewaren, seggen mij dat ick op vyer ende twintich stuvers daegs soude werden getracteert. Ick seyde, dat ick gewoon was eerlijcker te leven, ende dat mijne dispositie oock sulcks was vereyschende. Acht dagen was ick bewaert ende getracteert bij den majoor, als mijn huysvrouw bij mij comt, met tamelijck goede ordre van de Staten Generael, om bij mij te mogen zijn, af ende aen te gaen, oock te Gorcum ende Worcum, om provisie te doen van nooddruft. Hoewel ick nu wel verhoopte dat ten minste dese ordre (dye precyser was als in den Hage, alwaer ick acces hadde van mijne vrunden) soude duyren, sonder dat men mij sonder nieuwe oorsaecke nieuwe beswaeringe soude aendoen, soo is evenwel gebeurt, dat op den XXIIII^en^ Juny Van der Meulen is gecomen met een bryeff aen den Lieutenant, bij de Staten Generael geschreven op de onderrechtinge van denselven Lieutenant, verbyedende tot ons eenigh acces ofte van ons eenigh reces toe te laeten, als met voorgaende consent van de Staten Generael; sulcx nochtans dat onse huysvrouwen bij ons gesloten souden mogen blij-

ven, soo langh als zij souden begeeren, ende van deselve nyet vertrecken mede sonder speciael consent. Deselve Van der Meulen was gelast met den Lieutenant ofte yemant anders te handelen op 't spijsen van ons voor 24 stuvers daeghs alleen, als oock van onse vrouwen, midts dat dye gehouden souden zijn haere spijsinge particulierlijck t'haeren laste te voldoen. Oversulcx is mij bij den Lieutenant, in bijwesen van Van der Meulen, aengeseyt dat mijn huysvrouw soude mogen blijven gesloten op de camer ofte vertrecken sonder weder te comen, ende dat ick op 24 stuvers 's daegs soude worden getracteert. Waerop ick seyde, dat het best soude zijn dat mijn huysvrouw nae den Haeg soude trecken, om de Heeren te onderrechten. Maer mijn huysvrouw, wat te onvrede zijnde, seyde dat ick nyet gewoon en was te leven als een metselaer, ende dat mijne gesondtheyt soodanigh tractement nyet en soude connen verdragen; als de meeninghe van de Heeren waer mij de keel toe te binden ende van gebreck ofte ongesondtheyt te laeten vergaen, dat zij mij dan soo lyeff hadden mogen tracteren soo als zij den Advocaet hadden gedaen. 't Welck haer in een verkeerden sin ten quaedste is naegehouden. Nae eenige uyren beraedt ontboden wij den Lieutenant, ende versochten dat mijn huysvrouw naer den Hage soude mogen gaen. Hij begeerde swaericheyt te maecken, maer, geperst zijnde op zijn eygen presentatie, most sulcx toelaeten, doch ondersocht het coffer ende weygerde mijn cleyn dochterken in mijne camer te laeten slapen. De oorsaecke van dese subyte verandering is mij onbekent. 't Schijnt dat den Lieutenant, oneens zijnde met de majoor (dye ons alle mogelijcke beleeftheyt bethoonde) zijn voordeel heeft gesocht met ons lastigh te vallen ende meteen proffijt uyt ons tractement. 't Can oock zijn dat het gewoel van de Remonstranten daertoe heeft geholpen, ofte dat eenige, namentlijck van Hollant, dye absent waren geweest op het neemen van de voorgaende

ordre, haer authoriteyt door de verandering hebben willen thoonen. Van mij nochte van mijn huysvrouw can sonder leugentael nyet geseyt worden, dat wij daertoe oorsaeck hebben gegeven. Mijn huysvrouw, met veel loopens ende biddens, heeft vercregen wat versachtinge in de laeste precysheyt, namentlijck dat, mijn tractement blijvende bij den Lieutenant op de voorgaende conventiën, mijn huysvrouw voor vyer offte vijff weecken haer soude houden op het huys, ende twee ofte dryemael 's daegs bij mij acces ende reces soude hebben, ende dat zij van een coocken, midtsgaders de kinderen ende maechd van een slaepplaets soude werden geaccommodeert. Dese resolutie den IIII^en July zijnde genomen, is mijn huysvrouw de achtste bij mij gecomen. Doch eer zij quam was mij buyten haere kennisse een andere swaericheyt bejegent, namentlijck dat de commys van Worcum naer de Lieutenant is gecomen, seggende last te hebben om de veynsters, dye met staende ijsers waren beset, naeder met veele swaere dwersijsers te besetten. Ick was doe zyeclick, gebruyckende dagelijcx den doctor ende medicamenten. Ende alsoo mijne camer van selfs zeer duyster was door de cleynheyt van de cosijnen, ende de locht van wegen seecker secreet zeer beswaert, waeruyt groot hinder door nieuwe benauwing van licht ende locht aen mijn gesondtheyt soude connen ontstaen, soo heb ick versocht dat de Heeren van alles mochten werden onderrecht, ende de verandering soo lang uytgestelt; 't welck door discretie van den commijs, doch nyet sonder scrupule ende op mijne ende des doctors attestatie, is geschyet.

Hyer zijnde tot Loevesteyn, heb ick bij wijlen voortgegaen in de oversetting van de veerssen, staende in Ethicis Stobaei, uyt het Gryecx in het Latijn, als oock van de sententiën Publii Primi [1]) uyt het Latijn in het

1) Denkelijk worden bedoeld Publii Syri Sententiae. Zoover ik weet is van deze vertaling niets uitgegeven noch in hs. bewaard.

Duytsch; v b nst in ordre te brengen
een onderwijs in de Holl rechten, hoewel mij vele
boecken ende papieren dae e ontbraecken [1]). De rest van
den tijt is gepasseert m het lesen van verscheyde soo
theologische als andere bo , dye mij in goede getale
soo van mijne als geleende w n ter hande gestelt. Ick
heb oock goetgevonden tot rie van mijn huysvrouw
ende kinderen dit geschrift in stellen, aengaende mijne
intentiën ende mijn weder de aldus ben ick ge-

---

1) Over zijn arbeid in de gevangenis spreekt de Groot ook in de Prolegomena zijner Dicta Poetarum quae apud Stobaeum exstant, Parisiis 1623, welke plaats met het bovenstaande vergeleken verdient te worden.

Gewagende van zijn oud plan om de Grieksche verzen, die Stobaeus bewaard heeft, in het Latijn over te zetten, zegt hij:

Captam pridem hanc cogitationem quominus exsequerer negotiorum moles atque aestus obstitit, donec ita volentibus reipublicae fatis in carcerem Hagae conjectus, quamdiu scribendi instrumenta relicta mihi sunt, ex hoc exercitamento juxta Deum et bonam conscientiam amati semper a me status praesentis reipublicae et concordiae procuratae, optimum mihi solatium paravi. Perveneram ad titulum XLIX *cum scribendi quoque copia mihi est ademta, relicto mihi ex memoria eorum quae legeram scripseramque tam vastae solitudinis levamento. Lupistenum traductus postea resumsi intermissum opus et ad exitum perduxi..... Scripsi in eodem carcere Lupisteni juris Hollandici institutiones patrio sermone. Scripsi sermone eodem sed versibus libros sex in usum popularium, peregrinantium maxime, ut qui impiorum, Paganorum, Iudaeorum, Mahumetistarum consuetudinem declinare non possunt, haberent quo aut se tuerentur, aut etiam alios convincerent.... In his dum occupor scripsit ad me ... Erpenius .. parari a se editionem librorum novi foederis Graecam, Syriacam, Arabicam, Aethiopicam cum variis interpretationibus Latinis: ad eam notis ornandam implorari a se operam amicorum, quos inter et me magis pro affectu suo quam pro merito meo ponebat. Ego ... ut tanto viro obsequerer conjeci in chartam quae ad verae lectionis indagationem* (etc.) *pertinere mihi videbantur. Iamque ad Lucae finem perveneram, cum admirabili beneficio Dei e vinculis exemtus sum.*

comen tot de XVIIe July [1]). Wat mij vorder over 't hoofdt is hangende, weet de Almachtige Godt, dye ick bidde anderen 't gunt zij uyt partijdicheyt haer misgrijpen te willen vergeven, ende mijn cruys te verlichten ofte mij te stercken met goedt gedult.

---

1) Van het jaar 1619.

BIJLAGEN,

BEHOORENDE BIJ DE

MEMORIE VAN MIJNE INTENTIËN EN BEJEGENINGEN.

I.

BRIEF VAN DE GROOT AAN DEN RAADSHEER VOSBERGEN.

Van dezen brief gewaagt de Groot in de voorafgaande Memorie, blz. 36. Hij had de minute niet bewaard, en dit is de oorzaak dat het stuk aan Brandt onbekend is gebleven. Ik heb den oorspronkelijken brief gevonden onder de processtukken in het Rijksarchief.

Mijn Heer.

Ick en twijffele nyet off 't ongeluck, mij overgecomen, bedroeft alle deghenen, dye mij wat nae kennen ende oversulcx weten de ongeveynstheyt van mijn proceduyren, waeronder ick u E. houde een van de voornaemste. Ick hebbe bij wijlen voor desen hooren vermaenen eenighe saecken, die mij nyet ten beste en werden afgenomen, als voor eerst een bryeff geschreven aen den Bisschop van Spalata, weynigh nae de propositie gedaen bij d'Heer Carleton [1]). Bij de selve bryeff raecke ick aen eenighe poinc-

1) Deze brief is opgenomen onder *H. Grotii Epistolae*, nº. 111. Hij was door Koning Jacobus aan Carleton overgezonden: zie diens brief van 21 Jan. 1618 (p. 238 der Engelsche uitgaaf).

ten, dye ick nyet en can toestaen, als houdende deselve strijdigh met Godes woordt ende 't gelooff van de oude kercke. Doch hoewel eenighe hyer te lande dye poincten mogelijck souden willen toestaen, soo acht ick dat deselve bij onpartijdighe examinatie nyet en souden bestaen. Ick en spreeck nyet jegens electionem absolutam nocht jegens vocationem congruam ex proposito, nochte jegens perseverantiam electorum, maer jegens seeckere andere speciale articulen. De Nationale Synode was doe bij de Heeren Staten van Hollant afgeslagen, ende bij de Staten Generael noch nyet besloten. Ick hebbe gemeynt, dat Sijne Ma^t^ wel soude doen hyer sendende een Theologant, die hem op de questies soude informeren ende Sijne Ma^t^ doen rapport, sonder dat mijne gedachte in 't minste is geweest van te spreecken van een successeur van den Heer Carleton, gelijck mijne woorden bij eenighe werden misduyt. Over vyer ende vijff jaren heb ick door d'Heer Casaubon met Sijne Ma^t^ doen spreecken van een Generale Synode, welck remedie mij altijdt heeft gedocht het bequaemste te zijn tot nederlegginghe van onse geschillen, om reden aen u E. ende aen D. Walaeum menighmael vermaent. Hyerom had ick selve, oock door u E. broeder ende noch een ander goedt vrundt, Sijn Ex^tie^ doen bidden Walaeum hyer te willen beschrijven, om met hem yet vasts te mogen besluyten. Want door hem wetende de meninghe van Sijn Ex^tie^ ende van de andere Provinciën, soude ick te meer stouticheyts genomen hebben, om mijne opinie staende te houden jegens veele contradicenten. Walaeus en is hier doe nyet gecomen. Evenwel heb ick in de Vergaderinge van Hollant gestaedigh aengehouden op een Synode Provinciael, Nationael ende Generael, allegerende daertoe de gedruckte geschriften, soo van de Edelen ende meeste Steden als van Amsterdam ende andere, daer bij voegende om de saecke nyet sonder eynde te delayeren, dat men seeckeren tijd soude beramen, binnen dewelcke deselve

soude werden geconvoceert, 't welck de Heer Bonifacius de Jong mij seyde met de meninghe van sijne principalen te acorderen, midts dat het gunt in de Nationale Synode soude werden besloten, bij provisie soude hebben sijn effect, gelijck mij dunckt dat ick sulcx oock te voren uyt Walaeo hadde verstaen. In de Vergaderinghe van de Heeren Staten Generael heb ick dickmael instantie gedaen op de swaericheden, die gemoveert wyerden om het oordeel t'eenemael aen de inlandtsche te stellen in dese alteratie van gemoederen, verhoopende dat daerdoor occasie soude werden gegeven tot eenighe naedere voorslagh, maer hebbe daertoe niet connen geraecken. Ick en heb nyet altijdt even claer ende rondt connen gaen in dese materie, om de contramyne dye ick wist dat mij in mijne stadt souden bejeghenen: maer door trappen heb ick altijdt gesocht de saecken daertoe te beleyden, gelijck ick naeder ende particulierlijcker soude connen aenwijsen, oock door d'Heeren van Amsterdam ende andere doen getuyghen. De voorslagh van de Provinciale Synode, geassisteert met eenighe gedeputeerden van de andere Provinciën, heb ick mede [nae]gevolcht; nyet dat ick deselve suffisant achtede, gelijck ick dickmael hebbe verclaert, maer om te zyen off daeruyt eenighe contrapresentatie soude volgen: 't welck nyet en is geschyet: maer alsoo den bryeff van de Heeren Staten Generael aen de Staten van Hollant de uytheemschen scheen vrij wat authoriteyts te defereren tot accommodatie van de differenten, heb ick gemeent dat men 't selve soude mogen amplecteren, alsoe in sulcken gevalle de Synode Generael nyet noodigh en soude zijn, verhopende, soo sulcx nyet en succedeerde, dat alsdan evenwel gearbeydt soude werden tot de convocatie van een Generale Synode, daertoe ick meyne dat de humeuren oock van veele Contraremonstrantsche kerckendyenaers ten hoochste inclineren. Ick hadde oock langh met advys van u E. broeder voorgenomen yet in te stellen tot accommodatie

van de Predestinatie ende 't gunt daeraen hanght, op hoope dat yemant anders, gehouden voor Contraremonstrant, van gelijcke soude doen, ende daermede de Synode de wech gebaent tot eenicheyt. Veele boecken had ick daertoe vergaedert, dye noch hier in den Hage in mijne comtoir zijn. Ick mach met de waerheyt seggen, dat ick seer hartelijck nae de Synode hebbe verlanght, op hope van daer yet goedts in te connen doen.

Aengaende de reyse van Utrecht, Godt weet hoe noode ick deselve hebbe gedaen, ende mijne bryeven aen mijn huysvrouw connen sulcx getuyghen. Ick en wist van 't voornemen nyet, alsoo ick Dynxdaeghs van Rotterdam quam in de Vergaderingh ende vond aldaer weynighe Steden ende eenighe Gecommitteerde Raiden. Ick wyerd nevens eenighe andere gesonden nae de Staten Generael, om deselve te bidden dat sij haer deputatie souden willen ophouden, totdat de Vergaderingh van Hollant stercker ende de gedeputeerden van Utrecht wederom souden sijn gecomen. Ick voeghde daerbij, dat men eenighe voorslaghen soude willen doen tot accommodatie van het poinct van de verseeckertheyt der magistraten: dat daerdoor de swaricheyt van de Waertgelders daetelijck soude cesseren; maer conde daertoe nyet geraecken. De Vergaderinghe van Hollant bleeff bij malcander, wachtende op tijdingh, ende sondt tweemael aen ons. Wij relateerden ons wedervaren. Waerop onse deputatie volghde. Ick excuseerde mij ten hoochste, maer een Burgemeester van Rotterdam wilde dat ick soude gaen, ende den eedt die wij doen, comparerende in de Vergaderingh, brenght mede dat wij gheen commissiën en moghen refuseren. Hoe dat in de bryeven aen de Crijchsofficiers de clausule is gecomen, van dat zij de gedeputeerden souden gehoorsamen, en weet ick nyet; ende stondt mij sulcx qualijck aen, soo ras als ick de dobbelde sach, 't welck was onder wege. Tot Utrecht gecomen zijnde, heb ick helpen verhinderen dat de bryeven

nyet datelijck en zijn overgelevert, maer hebbe aengehouden dat wij Sijn Ex^tie souden spreecken, om een gemeene voet voor Hollant ende Utrecht te beramen. Het tweede bevel gecomen zijnde van de Vergaderinghe van Hollant, dye completer was geworden met versterckinge van gedeputeerden, heb evenwel het overleveren van de bryeven gedifficulteert, totdat wij bij verscheyde van de Staten van Utrecht daertoe zijn aengemaent; ende hebbe evenwel iteratam jussionem nyet naegecomen sonder Sijn Ex^tie daervan te adverteren, seggende oock mondelingh aen de Crijchsofficiers, dat wij nyet en verstonden als gedeputeerden eenigh bevel ons aen te nemen, hoewel de bryeven sulcx waeren luydende, maer dat het ons [genoch] door last van de Staten van Hollant haer te vermanen, dat haer eedt haer was obligerende om nyet te doen jegens de Staten van Utrecht, soo langh zij in deselve Provincie logeerden, sonder vorder te particulariseren.

Te voren, de gedeputeerden van Utrecht byer zijnde in den Hage, zijn de Heeren Haen ende Hogerbeets haer wesen begroeten, ende hebben de tweede mael mij ende de Langhe medeghenomen. Sij deden openingh van eenighe inclinatie van de haren tot cassatie van de Waertgelders, maer met vrese ende achterdencken, allegerende daertoe redenen, ende schenen wel genegen te zijn tot continuatie, indyen men haer met geldt wilde assisteren. Waerop wij, dye maer last en hadden van onse respective Steden om de Heeren te begroeten ende in 't generael de goede vrundtschap van de Steden bekent te maecken, ons gheensins en wilden inlaeten, maer seyden dat zij souden mogen wachten wat resolutie bij de Staten van Hollant voor het scheyden van de dachvaert soude werden genomen. Dan de gedeputeerden van Utrecht zijn vertrocken geweest, sonder dat wij haer naeder hebben gesproocken.

Ick en twijffel nyet off alle dese dinghen werden sinisterlijck bij wijlen gerapporteert, insonderheyt in dese fac-

tieuse tijden. Wat mij aengaet, ick heb eedt gedaen aen de Staten van Hollant, ende hebbe altijdt gemeent gehouden te zijn nae te comen 't gunt bij 't meerendeel soude werden besloten. Dit en heeft nu in dese tijden dickmael nyet connen geschieden sonder offensie.

Wat moeyte ick tot Rotterdam hebbe gehadt om de Waertgelders te doen casseren tot volle contentement van Sijn Ex^tie^, can lichtelijck vernomen werden. Sijn Ex^tie^ heeft dese mijnen dyenst voor aengenaem gehouden ende mij sijne vrundtschap genaedelijck toegeseyt. Isser noch yet anders te doen tot rust ende eenicheyt van 't Landt, wenschte sulcx te weten, ende middel daertoe te hebben. Indyen Sijne Ex^tie^ de oprechticheyt van mijn gemoet, noyt yet particuliers gesocht hebbende, waere bekent, soude mij nyet onbequaem houden om gebruyckt te worden

't Is noch onlancx geleden dat ick een van de principaelste ben geweest om te stuyten den cours, dye streckende was tot dissolutie van de Oostindische Compangnie, ende consequentelijck om den Spangnaerd meester te maecken van de Oostindiën, door 't inlaeten van andere trafficanten in denselven handel. Hoe ick mij daerinne hebbe gequeten, nyet jegenstaende alle practijcquen ter contrarie aengeleyt, is eenighe van de Bewinthebbers bekent. De communicatie van deselve Oostindische Compangnie met d'Engelsche tot combinatie is voorhanden, waerin ick achte dat mijnen dyenst mede nyet onvruchtbaer en soude zijn, als oock tot bevorderingh van de Westindische Compangnie.

Meer en durff ick het papier nyet vertrouwen; dan hoope dat u E. uyt mijne uytgegeven schriften (ick laete staen mijne historie van 't gouvernement van Sijne Ex^tie^) wel soo sal verseeckert zijn van mijne oprechte affectie tot den dyenst van 't Landt ende van de eere van Sijn Ex^tie^, dat u E. nyet en sal naelaeten bij alle occasiën daervan getuyghenisse te geven. Ick ben mij van gheen oneerlijck proffijt bewust, maer wel dat ick in alle mijne ampten

heb, soo veel de menschelijcke swackheyt toelaet, gelet op mijnen eedt ende conscientie. Ick bidde u E., let op alle occasie, dye tot conservatie van mij, mijne huysvrouw ende kinderen soude mogen dyenen: 't welck ick u E. vertrouwe, verlangende de gelegentheyt te hebben om mij aen u E. op alles naeder te verclaren. De slaep can ick zeer qualijck becomen, waerdoor de maegh ten uyterste geswackt is, soodat deselve qualijck spijs can inhouden.

U E. dyenstwillighe,

1). H. de Groot.

II.

BRIEF VAN DE GROOT AAN PRINS MAURITS.

In de voorafgaande Memorie, blz. 38, *spreekt de Groot van dezen brief. Hij had er de minute van bewaard, en daarnaar heeft Brandt, in zijn* Leven van H. de Groot, *blz.* 141-148, *het stuk in zijn geheel afgedrukt. Ik geef het hier naar het oorspronkelijk, dat onder de processtukken in het Rijksarchief berust. Op slechts enkele plaatsen is het verschil tusschen den tekst bij Brandt en dien ik geef mij belangrijk genoeg voorgekomen om het aan te teekenen.*

Hoochgeboren, Doorluchtichste Vorst, Genaedighe Heere.

In dese mijne swaericheyt, die mij ende den mijnen ten uyterste beswaert, is naest Godt Almachtich mijne eenighe

---

1) De dagteekening ontbreekt. De brief moet echter, volgens de *Memorie*, geschreven zijn nog voor dat de gevangenen naar het vertrek van den Admirant werden gebracht, hetgeen, volgens een aanteekening van Hoogerbeets in zijn almanak, (bij Scheltema, *Oud en Nieuw*, II. bl. 156) op den avond van 30 Aug. geschiedde. Denkelijk dateert de brief van dien eigen dag.

hope op de groote goedertierenheit van uwe Ex^tie^, ende (indien ick sulcx magh seggen) op de particuliere affectie, die uwe Ex^tie^ mij altijdt heeft bethoont. Ick werde in 't particulier gedruckt met de generale partijschappen, die ick niet en hebbe gemaeckt, maer gevonden. Hoe stil ick mij hebbe gedraegen, zijnde door faveur van uwe Ex^tie^ Advocaet Fiscael geworden, is alle de Raedsheeren bekent, die oock van mijne oprechticheit in mijnen dienst sullen connen getuygen. Als den dienst van de Stadt Rotterdam mij wierd gepresenteert, twijffelde ick langhe off ick die soude aennemen, omdat ick goedt contentement hadde in den dienst van de Graeflickheit. Maer door raedt van wijser heb ick den dienst eyntelijck aengenoomen. Uwe Ex^tie^ weet, hoe de Stadt van Rotterdam doe gestelt was. Alle de Vroedschappen thoonden haer uyterlijck van een gevoelen te zijn, uytgenoomen een persoon. De Predicanten waeren eens, ende hadden met haer verre het meerder ende beste deel van de burgerije. Wat mij aengingh, ick vonde mij soo in mijn gemoet, dat ick van de twee opiniën, die in de kercken wierden gedisputeert, nochte d'eene nochte d'ander nyet 't eenemael en conde toestaen, maer hadde mijn eygen bedencken. Te willen streven jegens soo grooten deel van de Stadt, waer voor mij sotternije geweest. Ick was een dienaer, ende most mij reguleren, soo veel een eerlijck man sulcx vrijstaet, nae d'intentie van mijne Meesters, aen denwelcken ick eedt hadde gedaen. Ick heb als haeren dienaer haer gesocht in haere authoriteyt te maincteneren. Maer evenwel en heb ick nyet versuymt in te gaen alle wegen van accommodatie, oock met ondanck. Daerom heb ick getracht door alle mogelijcke middelen beyde de parthijen, hoewel zeer ongelijck, in onse Stadt te accommoderen van Predicanten, ende te brenghen onder een dack. Uwe Ex^tie^ is een deel van het debvoir, bij mij daerinne gedaen, bekent, maer niet alles. Ick en soude oock uwe Ex^tie^ nyet derven moeyelijck

vallen met het verhael van alle 't gunt ick daerinne hebbe gearbeyt. Maer veele leven noch, die daervan connen getuygen. Syende dat al hetselve nyet en wilde vallen, heb ick met kennisse van uwe Ex^tie^ gearbeyt om ten minsten het particuliere exercitie, 't welck veele jaeren hadde opgehouden voor mijnen dyenst, wederom toe te laeten. Met wat moeyte ende ondanck sulcx is te weghe gebracht, waere te langh te verhaelen. Maer de goede luyden, die daermede geholpen zijn, daerop ondervraecht zijnde, sullen mij getuchenisse geven.

Wat het gemeen belanght, de Conferentie was gehouden, de Resolutiën van 't jaer XVI^c^XI, XII ende XIII waeren genomen, de Resolutie van 't jaer XIV was op 't buffet, als ick in de Vergaderinghe quam. Wat mijne intentie was can getuygen de Propositie tot Amsterdam gedaen, die doen ter tijdt d'Heer Muys nyet qualijck en behaeghde. Maer zyende dat wij in de Vergaderingh tot accommodatie gheen eendrachtighe Resolutiën en conden nemen, hebbe ick met moeyte de Heeren van Rotterdam geinduceert, om alle goede voorslaegen van de Heeren van Dordrecht te volgen. Eyntelijck zyende dat deselve voorslagen mede nyet en succedeerden, soo ben ick d'allereerste geweest (ick segge onder de Steden van die opinie) die in de volle Vergaderingh ende particulierlijck hebbe gesustineert, dat de saecke door Synoden geholpen behoorde te werden, ende dat men het stuck van de Ordre soo langh wat most laeten rusten, totdat het stuck van de Leer soude zijn geaccommodeert. Den Pensionaris Pauw sal mij getuygen, dat ick, nae voorgaende communicatie met de Heeren van Amsterdam, met hem ben gegaen bij den Advocaet van Hollant, ende aldaer mijne redenen hebbe geallegeert voor het houden van een Synode, hoewel den Heer Advocaet veel difficulteyten daerop moveerde. De hoope was alsdoen, selff bij eenighen van Amsterdam, dat de saecke door een Provinciale Synode,

behoorlijck geassisteert, met eer ende reputatie van de Staten van Hollant geholpen conde werden. Dan alsoo daernae groote instantie is gedaen op een Nationale Synode, ende ick bevondt dat de humeuren van veele kerckendienaers, oock van eenighe Magistraeten, daervan vervremdt waeren, vresende dat de saecken meer tot precysheit als tot accommodatie souden afloopen, heb ick raedt gevraecht aen geleerde kerckendienaers, soo in Hollant als in Zeelant, om te zyen hoe men d'een ende d'anderen contentement soude connen geven. Tweederley advysen heb ick gehoort: eerst van de Provinciale Synode te arresteren sonder de Nationale, met hope dat deselve soude volgen; ten anderen, om nevens de Nationale te arbeyden tot een Generale Synode, als minder partijdigh ende hebbende meerder authoriteyt, insonderheit in een saecke van sulcke importantie die oock d'andere kercken was raeckende. Hiertoe heb ick meest geinclineert, alsoo ick oock over langhe daer nae hadde gewenscht, ende uyt de mondt van Sijne Ma^t van Groot Britaigne verstaen, dat deselve daertoe was genegen. Ick hadde oock gezyen veele advysen van uytheemsche Theologanten daertoe streckende. Hiernae heb ick alles sedert gesocht te dirigeren, ende daerom gearbeyt, dat de presentatie, soo van een Nationale als van een Generale Synode, in de Verclaeringhe van de Edelen ende meeste Staeten van Hollant soude werden gevoecht, hebbende noyt connen gevoelen dat de convocatie van een Generale Synode soo difficil soude sijn als eenighe deselve imagineren, insonderheit soo wanneer de Heeren Staten Generael daertoe eenpaerelijck souden willen arbeyden, alsoo ick wel wist dat in Engelant, Francrijck en Duytschlant daertoe gheen goede inclinatiën en ontbraecken. De communicatie, die ick met D. Walaeo ende daernae met uwe Ex^tie hebbe gehouden, hebben hiertoe gestrect, om een Nationale Synode te arresteren, onder belofte van een Generale te bevorderen, indyen door

de Nationale de saecken niet tot eenpaericheit en souden connen werden gevonden. De openinghe, die ick noch onlancx sonder kennisse van den Advocaet van Hollant, door den Thesorier Generael de Bye aen uwe Ex^tie^ hebbe doen doen bij geschrifte, was mede hiertoe streckende, en conde mijns oordeels wel overeen gebracht werden met het concept van de Heeren Staten Generael sonder verlies van tijdt. Maer dat mij mishaeght heeft is geweest dat de Gedeputeerden van andere Provinciën noyt en hebben goedtgevonden te comen tot eenighe presentatiën om de scrupulen van de Heeren van Hollant, ofte immers van 't meerderdeel van dyen, weeh te nemen, maer dat men altijdt wilde gaen bij overstemminghe, 't welck mij dochte d'eer van Hollant niet genoech gedaen te zijn, insonderheit alsoo daer middelen genoech waeren om malcander te induceren. Alle de Steden van Hollant sullen mij getuychenisse geven, dat ick de Synode Nationael noyt in haer selve en hebbe tegengesproocken, maer gewenscht dat deselve mochte eenpaerlijck werden gearresteert, ende dat daeruyt mochte ontstaen een Christelijcke accommodatie, conform Godes woordt. Dit is mijn voornemen geweest, waerjegens ick niet en hebbe gedaen, maer bij wijlen wat toegegeven om te beter tot het effect te comen, kennende de humeuren soo van andere Steden als insonderheit van de Stadt van Rotterdam, die mij dochten dat beter dienden geleydt dan getrocken.

Van den bryef aen den Bisschop van Spalata heb ick verhaelt in een bryeff, onlancx met toelatinghe van uwe Ex^tie^ bij mij toegeschickt aen den Raedsheer Vosbergen, waertoe ick mij referere. Verclaerende als noch, noyt de intentie gehadt te hebben om te solliciteren surrogatie aen d'Heer Carleton, maer wel om te zyen off Sijne M^t^ soude gelieven een goedt Theologant hier te senden, om te verstaen den stant van het geschil, opdat Sijne Ma^t^, het rapport gehoort hebbende, mochte letten op de remediën,

ende naementlijck op de convocatie van een Generale Synode. Ick en heb niet sonder reden dese stouticheit genomen, niet alleen nae 't exempel van veele Predicanten, die gelijcke communicatie in Engelant houden, maer omdat Sijne Ma^t^ mij, in Engelant sijnde, selve hadde versocht haer te willen informeren van 't gunt hier in kerkelijcke saecken passeerde, gelijck ick oock langh gedaen hebbe geduyrende het leven van d'Heer Casaubon door den selve Casaubon, met kennisse van den Advocaet van Hollant.

Dit is, Genaedighe Heere, mijn insicht geweest in de kerkelijcke saecken: hebbende wel gewenscht, dat, als de Heeren van Hollant compareerden ter Vergaderingh van de Heeren Staten Generael, eenighe voorslagh waere gedaen geweest tot een Nationale Synode, door bequaeme wegen van accommodatie, die mij dochten wel vindelijck te zijn. Ick hebbe altijd gemeent, het gunt in sulcke materie geschyet eenpaerigh ende uyt vrijer harte beter te zijn dan het gunt werdt afgedwonghen.

Ick can voorts met de waerheit seggen, dat ick de opinie van de Heeren van Rotterdam altijdt hebbe versacht, soo veel mij mogelijck was, zijnde door de Heeren van Rotterdam dickmael daerover berispt geweest. De Resolutie van de IVe Augusti, als oock de Procuratie (tot het instellen van beyde dewelcken ick niet en hebbe gecontribueert, oock niet daerinne gedaen sonder expresse last van de Heeren van Rotterdam) hebben haer fundament gehadt op een vrese, die de Regierende Magistraeten doorgaens hadden, van ter oorsaecke van haer gevoelen gedegradeert te werden. Den principaelste, die 't verstercken van de Waertgelders tot Rotterdam heeft gevordert, was een Burgemeester, die nu is overleden, meenende dat de Stadt van Rotterdam daervan was in possessie, ende dat den tijdt sulcx vereyschte, insonderheit alsoo de Stadt was vergroot en open lagh. Bij de Heeren is dickmael vermaent van deselven te doen betaelen uyt 's Landts middelen. Ick hebbe

sulcx altijdt ontraeden ende gearbeyt dat het Landt bij de Stadt nyet en soude werden vercort, 't welk nyet en is geschiedt sonder ondanck.

Belangende mijne Utrechtsche reys, deselve is mij opgeleyt, t'eenemaele jegens mijn danck, eñ buyten mijn beleydt. Ick en hebbe van de Heeren van Utrecht noyt eenighe weldaet ontfangen: ben haer daerom in 't minste nyet geobligeert. 't Is waer dat de Heer Haen, Hogerbeets ende ick uyt den Secretaris Ledenbergh verstaen hebben de inclinatie om de Waertgelders te casseeren onder conditie, ende hoe dat hij 't selve met den Advocaet van Hollant hebbende gecommuniceert, eenighe swaericheit daerin vondt, soo ten regarde van de oude als van de nyeuwe soldaten; zijn daernae gegaen bij den Advocaet van Hollant, die goedt heeft gevonden dat wij de Gedeputeerden van Utrecht souden begroëten, met aenbiedinghe van alle vruntschap eñ verhael van 't gunt hier passeerde. Ick heb verstaen dat twee van de Heeren bij haer sijn geweest sonder mij: hebben daernae den Burgemeester de Langhe ende mij met haer genomen. De Gedeputeerden van Utrecht insisteerden meest op geldt, waertoe wij seyden gheen last te hebben, maer meenden dat men soude connen verwachten de Resolutie, die in Hollant soude werden genomen op de verseeckertheit van de Magistraeten, waertoe gedient heeft de communicatie, die bij de Edelen eñ eenighe Steden van Hollant op dat stuck met uwe Ex^{tie} is gehouden. Ick hebbe altijdt voor vast gehouden, dat als de Heeren Staten Generael eñ uwe Ex^{tie}, stellende de saecken van de kerck in stilstant tot naerder ordre, de Magistraten hadden gelieft te verseeckeren jegens alle datelyckheit, dat met gemeen contentement de afdanckinghe van de Waertgelders soude zijn geschyet. De Gedeputeerden van Utrecht zijn uyt den Hage gescheyden buyten mijn weten, sulcx dat mij onbekent is met wie deselven souden mogen hebben gesprooc-

ken. Maer comende Dynxdaeghs van Rotterdam in de Vergaderinghe van Hollant, vond ick dat aldaer gedelibereert wyerd op 't stuck van Utrecht. Ick wierd nevens anderen gesonden aen de Heeren Staten Generael, om uytstel te versoecken. Uyt mij selve dede ick daerbij een versoeck om voorslagen te hooren van behoorlijcke verseeckeringh van de Magistraten, dan daerop en wierd niet geparticulariseert, ende wij wierden tot tweemael ontboden om rapport te doen: gelijck wij hebben gedaen, ende is hierop gevolght dese deputatie, waervan ick mij zeer hebbe geëxcuseert aen den Advocaet van 't Landt, als oock aen den Burgermeester van Rotterdam. Maer 't en conde nyet helpen. Ick heb mij noch nae de middagh hyerover beclaeght aen den Advocaet van 't Landt, ende over den Advocaet aen den Thesorier Generael de Bye, oock daernae door missive aen mijn huysvrouw. Ick heb door het beleydt van den Heer Advocaet eenighe commissien gehadt, noyt eerlijcke, noyt proffitelijcke; maer quade, hatelijcke eñ scabreuse, dan noyt eenighe die ick met meerder onlust hebbe aengenomen als dese. Want mij docht, dat men mij daerdoor sochte te benemen alle hoope om te geraecken in de gunste van uwe Ex^tie^. Evenwel hebbende last, gesegelt met het segel van de Staten van Hollant, bij haeren Secretaris geteyckent, hebbende oock commandement van den Burgermeester van Rotterdam, soo heb ick mijnen eedt moeten volgen, die seyt dat wij alle commissiën, ons opgeleydt, moeten aennemen ende uytvoeren. Want ick en was bij eede aen nyemant gehouden als aen de Staten van Hollant eñ aen de Stadt van Rotterdam, ende voor 't werck van de Staten van Hollant heb ick altijdts gehouden 't gunt bij haeren Secretaris was geteyckent. Op de reyse, siende de depesche aen de Crijchsoversten, ben ick verwondert geweest daerin te bemercken de clausule van te obedieren aen de Gedeputeerden van Hollant, alsoo mij niet voor en stondt sulcx geconcludeert te zijn: sulcx dat ick daer-

inne zeer was gemescontenteert. Tot Utrecht zijnde gecomen, is de Propositie bij ons gedaen in generale termen, inhoudende 't gepasseerde. Maer ick heb niet eens, maer meermaelen, soo aen onse Gedeputeerden als aen die van Utrecht verclaert, dat ick meende dat onse presentie daer gheen goedt en soude doen, ende dat wij beter souden doen te vertrecken. Naedat de Propositie bij de Gedeputeerden van de Heeren Staten Generael was gedaen, is den Secretaris Ledenbergh bij mij gecomen, heeft mij geseyt mondelingh de intentie van de Staten van Utrecht, ende, alsoo hij seyde gheen tijdt te hebben, versocht dat ick deselve soude vervaten bij geschrifte: 't welck ick nae eenighe excuse, met kennisse van de andere Gedeputeerden, hebbe gedaen ende Ledenbergh hetselve toegesonden, om, soo hij seyde, met Hamel te communiceren, eñ dan aen de Staten van Utrecht te rapporteren. Wij zijn daernae geweest in de Vergaderinghe van de Staten van Utrecht, ontboden zijnde, ende hebben deselve vermaent op de bewaeringhe van de Stadt eenighe ordre te stellen, ende deselve met uwe Ex^tie^ te communiceren. Ick heb daernae tot mijn groot leedwesen verstaen, dat de Vergaderingh van de Staten van Utrecht schyelijck was gescheyden, 't welck sonder onse kennisse was geschiet. Want ick hoopte altijdt, dat men eenighe middelen van accommodatie soude hebben connen vinden, soo op 't stuck van de Synode als op 't stuck van de verseeckeringh van de Magistraten, waerover ick oock met den Burgermeester van der Pol eenighe vrundelijcke communicatie heb gehouden. Doch wij hadden allegader garen gezyen, dat soodaenighe accommodatie waere getroffen geweest met goedvindinghe van de Staten van Hollant [1]). Verscheyden van de Staten van Utrecht zijn ons van tijdt tot tijdt comen

1) Bij Brandt volgt hier nog: *waertoe ick mijnen dienst heb gepresenteert om naer Hollandt te reisen.*

besoecken, sonder dat yemant bij ons is uytgesloten. Uwe Ex^tie weet, hoelangh de brieven, die wij hadden aen de Crijghsbevelhebbers, zijn opgehouden geweest, totdat wij, versterkinghe van Gedeputeerden ende naerder last becomen hebbende, andermael met uwe Ex^tie hebben gecommuniceert. Daer ging een geruchte, dat uwe Ex^tie zich wilde excuseeren, ende dat yemant anders bij de Gedeputeerden van de Staten Generael soude werden geemployeert om seecker exploict te doen. Ende, niet wetende wat exploict het soude sijn, ende hoe 't selve soude afloopen, is onder ons gemeent, dat men met overleveringh van de brieven (alsoo eenighe van de Heeren van Utrecht daerop aenhielen) de saecke soude connen houden in bedencken ende buyten swaericheit, totdat de Staten van Hollant mondelingh daervan souden sijn geadverteert. In 't overleveren van de brieven ende stucken (die onder mij nyet en hebben berust, als oock niet het formulier van den eedt, becomen, soo ick verstae, uyt den raedt van State) [1]) heb ick de Bevelhebbers vermaent, dat, onaengezyen de extensie van den bryeff, wij ons gheen commandement over haer aen en namen, maer haer alleen vermaenden nyet te willen attenteeren jegens de Staten van Utrecht, voegende oock daerbij, dat wij met uwe Ex^tie gheen questie en hadden, maer simpelijck onse last mosten volgen.

Wat ick daernae gedaen hebbe, Genaedighe Heere, om eerst een deel, en daernae alle de Waertgelders van Rotterdam tot contentement van uwe Ex^tie eñ gheen cleyn mescontentement van veele Regierders ende burgers, oock tot ongeryf van de Stadt, te doen casseren, is uwe Ex^tie bekent [2]). Ick hebbe hierin rondt gegaen, ende gearbeydt dat de Stadt van Rotterdam d'eerste soude sijn om uwe

---

1) Bij Brandt luidt deze tusschenzin anders: (*die onder den Heer Hoogerbeets waren berustende*).

2) Bij Brandt: *ten deele* bekent.

Ex^tie^ te believen. Uwe Ex^tie^ is mijne oprechticheit aengenaem geweest. Alle de werelt heeft sedert gelooft, dat uwe Ex^tie^, alle voorgaende verwartheden vergetende, mij genadelijck hadde aengezien. Ick heb het oock gelooft ende geloof het alsnoch.

Voor desen heeft men mij mede berucht als off ick „de Weechschael" [1]) hadde gemaeckt ofte helpen maecken. Maer ick ben daervan 't eenemael onschuldigh, hebbende van dat werck niet geweten eer het gedruckt is geweest [2]). Dan het is waer dat over jaer eñ dagh ick seeckere copye van een brief, bij d'Heer Casaubon aen mij geschreven, hebbe doen behandighen aen Taurinum, op sijn versoeck, alsoo hij dede seggen dat hem deselve te passe soude comen in een boeck handelende van de onderlinge Verdraechsaemheit, gelijck oock denselven brief in dat boeck, overlangh gedruckt zijnde, werdt bevonden. Desen brieff is nu in de Weechschael mede geinsereert buyten mijne kennisse. De „Reuckappel" [3]) ende andere gevolghde libellen sijn almede gemaeckt ende gedruckt sonder mijn toedoen, hulpe ofte kennisse.

't Is waer, Genaedighe Heere, ick ende veel anderen nevens mij hebben de wijsheit van een persoon veel vertrouwt, maer van een persoon die buyten twijffel langh wel geregeert eñ van uwe Ex^tie^ ende anderen veel eer hadde ontfanghen. Mijne jaeren en laeten mij niet veel ervarentheyt toe. Ick hebbe altijdt eenvoudich gegaen, volgende de meerder stemmen van Hollant. Waeren die anders geweest, gelijck nu apparent was te gebeuren, ick soude soo veel mogelijck was mij in gehoorsaemheyt daernaer gebogen hebben. Proffijten heb ick van den Heer

1) No. 1252 van Tiele's Bibliotheek van Pamfletten.

2) Bij Brandt volgt nog: *sonder dat ik iets in 't minste daertoe hebbe gecontribueert.*

3) No. 1398 van Tiele's Bibl. v. Pamfl.

Advocaet niet genoten. Vorderlijcke commissiën zijn op anderen gevallen, de haetelijcke op mij. Ick hoope dat niet alleen de burgerie van Rotterdam, maer oock alle anderen, die mij gekent hebben, mij getuychenisse sullen geven van eerlijcke comportementen. Door 's landts dienst en ben ick niet verbetert. 't Waer mij wel soo proffijtelijck geweest de practijcke van 't Hoff gevolcht te hebben. Mijne conquesten zijn sober ende can daervan zeer goede reeckenschap geven.

De affectie, Genaedighe Heere, die ick draege tot de wijdberoemde eer ende reputatie van uwe Ex^tie^ heeft haer altijdt gethoont in alle mijne schriften, soo die gedruckt als die ongedruckt zijn. Ick en hebbe gheen occasie versuymt om 't selve te bethoonen, alsoo mijn harte daer vol van was. Alle die mijne schriften lesen, ofte hier naemaels lesen sullen, die sullen bekennen dat ick hierinne ongeveynsdelijck spreecke. Daerom heb ick oock vau jonghs af gesocht mij te recommanderen in den particulieren dienst van uwe Ex^tie^ [1]). Ende daerom is mij leedt geweest te zyen dat den cours van 't meerder deel van Hollant niet in alles met de intentiën van uwe Ex^tie^ en accordeerde. Hadde den Advocaet van Hollant hem connen houden in het faveur van uwe Ex^tie^, ick ende veel anderen souden geluckich zijn geweest.

Van mijne genegentheit tot den dienst van 't Landt connen oock soo mijne geschriften, die ter eere van 't Landt in veele plaetsen gelesen werden, als mijne actiën getuygen. 't Is mijn ongeluck geweest, dat mijn Heeren ende Meesters, de Staten van Hollant (immers het meerderdeel van dien) met anderen soo oneens sijn geweest. Wat was ick meer als een arm dienaer van 't Landt van Hollant ende van de stadt van Rotterdam? Godt gave dat ick mochte

---

1) Bij Brandt, waar deze zin eenigszins anders gesteld is, volgt: *gelijk deselve apparentelijk sal sijn bekent.*

zyen, dat 't gunt in de Unie disputabel is met gemeen consent claerlijck wierde gestelt, opdat eens yders gemoet gerust mochte zijn. Dat de saecken van de Religie door de wijsheit ende moderatie van de Uytheemsche Theologanten (daer ick veel goedts van verwachte) mochte gebracht werden tot een vasten stant. Dat de Oostindische Compaignie mochte gecontinueert ende met de Engelsche vereenicht werden. Dat de West-Indische Compaignie mochte werden geformeert. Dat indyen in 't Landt eenighe correspondentiën zijn met de vijant, deselve ontdect eñ gestraft mochten werden. Hiernae verlangh ick met gantscher harte.

Hoochgeboren, Doorluchtichste Vorst, Genaedighe Heere, uwe Ex^tie^ gelieve dit alles, eñ wes deselve daer vorder uyt sijne Princelijcke goedtheit sal gelieven bij te voegen, genaedelijck te overwegen. Deselve sal buyten twijffel in mijn stuck vinden veele particuliere consideratiën. Daerom bid ick uwe Ex^tie^, genaedelijck vergetende alle 't gunt ick door last van meerder, ofte beleydt van wijser [1]), ofte anders door abuys soude mogen gedaen hebben, redunderende tot eenighe ondienst van 't Landt ofte van uwe Ex^tie^, mij van alle vordere schadelijcke ende schandelijcke proceduyren te bevrijden. Uwe Ex^tie^ sal buyten twijffel hiertoe bewogen werden, niet alleen door mijne jaeren ende sinceren handel, sonder eigenbaet, maer oock door mijne lieve huysvrouw, een dochter van een oudt wel bekent dienaer van uwe Ex^tie^, ende door soo veel eerlijcke personen, die haer ende mij zeer nae aengaen, van welcken 't Landt ende uwe Ex^tie^ noch goede diensten sullen connen ontfangen, ende die 't selve nevens mij alle haer leven in danckbaerheit sullen erkennen. Aengaende mijne persoon, residentie, ampten eñ officiën, stelle deselve zeer garen tot de dispositie van uwe Ex^tie^, om daervan sulcx

1) Bij Brandt staat nog ingevoegd: *onbedachten ijver.*

te ordonneren als deselve sal bevinden met den dienst van 't Landt best overeen te comen. Ick en sal niet naelaeten Godt te bidden voor 't welvaeren van 't Landt, conservatie van de Religie, langh leven, gesondtheit ende geluckighe Regieringhe van uwe Ex^tie^.

Uwer Ex^tie^ zeer ootmoedighe ende onderdaenighe dienaer,

13 Sept. 1618.

Ick bidde uwe Ex^tie^, indien deselve met dit schrijven niet op alles en soude zijn voldaen, mij de genade te willen doen om deselve te mogen spreecken, off selff, off door een vertrouwt persoon, om uwe Ex^tie^ te geven alle mogelijcke satisfactie.

H. de Groot.

III.

REQUEST VAN DE GROOT AAN DE STATEN GENERAAL.

De Groot spreekt van dit request in de Memorie, blz. 38, maar hij bepaalt den tijd niet, waarop hij het gesteld heeft. Denkelijk zal hij het omstreeks denzelfden tijd als den brief aan Prins Maurits, 13 Sept., hebben geschreven, in alle geval voor zijn eerste examinatie. Het is nooit uitgegeven en berust in het Rijksarchief onder de stukken van het proces.

Aen de Hoge Mogende Heeren, Mijn Heeren de Staten Generael der Vereenighde Nederlanden.

Geeft ootmoedelijck te kennen Hugo de Groot, hoe dat hij suppliant alle sijn leven heeft gethoont een sonderlinghe

affectie tot den dienst van 't Landt, midsgaders d'eer ende reputatie van uwer Ho. Mo. Regieringhe; hebbende daervan bij verscheyden uytgegevene geschriften claere getuychenisse gegeven voor alle de werelt, defenderende de vrijheit van uwe Ho. Mo. jegens de pretensien van Spaignien, voorstaende het vrije recht van de navigatie ende vischerije: twee hoofdtneringhen van dese landen. Gelijck hij suppliant oock met denselven ijver heeft beschreven in 't Latijn de geschiedenissen gepasseert geduyrende het oorlogh: waernae geëmployeert sijnde in publique diensten, heeft altijdt zijne actiën nae sijn vermogen gedirigeert tot het gemeene beste, gelijck hij hoopt dat eenighe van uwer Ho. Mo. Vergaderinghe sullen connen getuygen. 't Is des suppliants ongeluck geweest dat hij in de Regieringhe is gecomen in een tijt vol verwarringhe, soo in 't kerckelijcke als in de politie. Wat de kerckelijcke questiën belanght, den suppliant in zijn gemoet sulcx niet gestelt zijnde dat hij d'eene off d'andere parthije in alles soude connen geven gelijck ofte ongelijck, heeft altijdt gearbeydt tot een Christelijcke accommodatie, hebbende oock daerom verscheyden voorslagen helpen doen, die daertoe souden connen dienen: oock de saecke gesocht daertoe te beleyden dat, indien de geschillen sonder decisie niet en souden connen ter neder geleyt werden, dat in sulcken gevalle sonder verlies van tijdt gearbeydt soude werden tot een convocatie van eene Generale Synode van de gereformerde kercken, zijnde hij suppliant door verscheyde advysen geinformeert, dat deselve Generale Synode lichtelijck soude zijn te becomen. Belangende de Politie, den suppliant, zijnde in eedt van de Staten van Hollandt, heeft gemeent sijn debvoir te zijn haer recht, eer ende authoriteyt ten besten te maincteneren, hebbende daerinne gesecondeert de sententiën van het meerderdeel van de Verguderinghe van Hollant: doch sulcx dat hij ondertusschen altijdt heeft gearbeyt tot accommodatie soo wel aengaende

het inwilligen van de Nationale Synode als aengaende de verseeckeringh van de Magistraten, hebbende altijdt gewenscht dat op de middelen van deselve accommodatie eenighe vrundelijcke communicatie gehouden hadde mogen werden: alsoo hem dochte dat het eene ende het ander wel was te brenghen tot eenpaericheyt.

De deputatie van Utrecht heeft den suppliant jegens sijn danck met groot leedwesen aengenomen, alleenlijck (gelijck Godt bekent is) omdat hij hem eedtshalve verbonden hield alle opgeleyde commissiën aen te nemen. 't Overleveren van de brieven aen de Crijchsbevelhebbers (in effecte relatyff tot den gewoonlijcken eedt) is soo langh uytgestelt geweest totdat de voorgaende deputatie nyet alleen door getal van nyeuwe gedeputeerden versterckt, maer oock eenighe nyeuwe brieven daerbenevens overgesonden waeren: zijnde de gedeputeerden om verscheyde lopende geruchten beducht geweest, dat zij lichtelijck het langher uytstel aen de Staten van Hollant niet en souden hebben connen excuseren: hebbende deselve gedeputeerden altijdt gewenscht ende gearbeydt, dat door andere wegen van verseeckeringh de Magistraten in Hollandt als in 't landt van Utrecht hadden mogen bewogen werden om vrijwilligh haer van de Waertgelders te ontslaen. 't Welck nyet zijnde gesuccedeert, heeft den suppliant evenwel met moeyte te wege gebracht dat tot Rotterdam, hoewel de stadt was in oude possessie van Waertgelders te houden ende deselve midts haer vergrooten ende openleggen ten uyterste van doen hadde, deselve Waertgelders zijn gelicentieert, om uwe Ho. Mo. alle mogelijck contentement te geven, gelijck hij suppliant oock in alle andere saecken seer garen soude doen. Den suppliant wel bemerckende de offensiën, die de verwartheden van dese tijden hebben gegeven, vertrouwt dat uwer Ho. Mo. intentie is alles door de sachtste middelen tot rust ende eenicheyt te brenghen. Bidt oversulcx dat uwe Ho. Mo. goedertierelijck gelieve, considere-

rende des suppliants oprechte affectie tot den dienst van de landen, hem suppliant het faveur te doen om met eenigh vertrouwt persoon te mogen spreecken op alle middelen, dienende tot accommodatie van alle generale ende particuliere swaericheden.

EERSTE EXAMINATIE — 1 OCTOBER

Examinatie gedaen in 's Gravenhage, Smaendaechs den 1^{en} Octobris 1618, deur d'Heeren Mr Pieter van Leeuwen, Raet ende Procureur Generael in den Hove van Utrecht, ende Laurentius de Sille, Adv^{t} in den Hove van Gelderlant, als Fiscalen, hebbende tot Secretaris Henrick Pots, Procureur voor den Hove van Hollant, als saamen bij de Hooge Mogende Heeren de Staten Generael gecommitteert tot dese besoigne. In presentie van de Heeren Voocht, Ploys ende Coenders.

Mr Hugo de Groot, Raet ende Pensionaris der stadt Rotterdam, out 35 jaren, geexamineert opte naevolgende vragen, zeyt zonder prejuditie van zijn privilegie van judicature, als zijnde een ondersaet, dienaer ende opte gront van Hollant, geerne de Heeren Staten Generael rekenschap te willen geven van zijn actiën [1]).

1.

Wie met hem aldereerst in 't particulier van het aennemen der Waertgelders heeft gesproken?

Seyt, dat de stadt van Rotterdam over 20, 30 ende meer jaren heeft gehadt eenige wachten in haren parti-

---

1) Vgl. over deze eerste examinatie de *Memorie*, bl. 39 vlg.

culieren dienst ende eedt [1]), die oock bij wijlen aen het Lant dienst hebben gedaen tot Bergen op den Zoom, Oostende ende andere plaetsen. Ende dat nae het eerste rumoer tot Oudewater den outsten Burgemeester Reynier Tromper heeft geproponeert, dat men deselve soude verstercken, zoo wel om te beletten dat de magistraet geen affronten en zouden geschieden, als oock om te verhinderen dat de publycke kercken bij de affgesonderde lidtmaten nyet en zouden werden ingenomen, waeruyt groote confusie in de stadt zoude connen comen. Bekennende daerneffens dat de Adv^t van Holl^t [2]), tot verscheyden mael bij de gedeputeerden van Rotterdam in competente getale zijnde begroet, deselve vermaent heeft in generale termen om op hare sekerheyt in de beste voegen te letten; 't welck zoo voor als nae de voorsz. propositie van den Burgemeester is geschiet. Bijvoegende dat voor de voorsz. propositie van den Heer Borgemeester vele geruchten aen Borgemeesters waren gerapporteert, streckende tot merckelijcke onrust van de stadt.

2.

Gevraecht zijnde, wat voor sekerheyt daermede gemeent wort ende tegens wien, uytte voorsz. woorden van den Adv^t.

Seyt, daeruyt nyet anders te hebben connen verstaen als de sekerheyt tegens alle oproer ende datelijckheyt van de gemeente [3]).

3.

Waerom hij gevangen heeft de gecommitteerden van Utrecht, die in mandatis hadden om met sijn Ex^tie te handelen van de afdanckinge der Waertgelders,

1) Vgl. de *Verantwoordingh* (2e uitg.), bl. 220.

2) Vgl. de *Verhooren van Oldenbarnevelt*, II, 202. I, 2.

3) Vgl. de *Memorie*, bl. 21.

geinduceert, dat zij hare commissie nyet hebben volbracht?

Seyt [1]), noyt volcomen kennisse gehadt te hebben van eenige volcomen ende finale resolutie, die bij de Heeren Staten van Utrecht zoude zijn genomen; maer waer te zijn dat de Heeren Haen ende Hogerbeets, naer zijne beste memorie geweest zijnde bij de gedeputeerden van Utrecht, hem die spreeckt neffens de Burgemeester de Lange versocht hebben om deselve neffens haer mee te begroeten, gelijck hij die spreeckt hem daertoe heeft laten bewegen; ende gecomen zijnde bij de Heeren van Utrecht, neffens de complimenten ende aenbiedinge van vruntschap van de steden waervan zij in dienst waren, is aldaer verhael gedaen van 't gunt in de Vergadering van Hollant opte accommodatie zoowel van de kerckelijcke differenten als van de behoorlijke versekerheyt van de magistraten was gepasseert; ende namentlijck dat verstaen was dat de soldaten, zijnde in 's lants dienst, schuldich waren de Staten van 't Lant ende de magistraten van de plaetsen van haer garnisoen tegens alle datelijckheyt te beschermen; dat oock de Provintiën 't recht hebben om, in alle andere poincten de Unie voldoende, particulierlijck op hare versekerheyt ordre te stellen. Waerop bij de gedeputeerden van Utrecht gediscoureert zijnde op de redenen, dienende voor ende jegens de cassatie van de Waertgelders, ende principalijck geinsisteert zijnde op gebreck van gelt, hebben de voorsz. gedeputeerden van de Staten verclaert daertoe geen last te hebben, maer te meenen dat de Heeren van Utrecht niet qualijck en zouden doen met te verwachten 't gunt in de Vergadering van Hollant, die doen wiert gehouden, finalijck zoude worden geresolveert, op hope dat 't selve zoude mogen dienen voor de Heeren Staten van d'een ende

1) Vgl. de *Verantw.*, bl. 244. *Verh. v. Oldenbt*, I, 7, 6. *Intendit c. de Groot*, 66 *en volg.*

d'andere Provintie. Waertoe gedient heeft de commissie, die de gedeputeerden uyte Heeren Edelen ende meeste steden weynich daernaer met Sijn Ex^tie^ hebben gehouden [1]). Alwaer de zaecke van Utrecht neffens de zaecke van Hollant specialijck is gemoveert, met versoeck aen Sijn Ex^tie^ ende Sijne Gen. Graeff Willem om eenige middelen te willen bedencken, waerdoor de regierders van Hollant ende Utrecht mochten worden bewogen om vrijwiilich tot afdanckinge van de Waertgelders te willen verstaen; doch dat ten selven tijde daerop geen particuliere voorslagen en zijn gevolcht, ende dat de Heeren gedeputeerden van Utreeht zonder kennisse van hem die spreeckt naer Utrecht zijn vertrocken. Seyt [2]) voorts uyt d'Heer Ledenberch verstaen te hebben, dat deselve, voor de eerste communicatie met de Heeren Haen, Hogerbeets ende hem die spreeckt, op 't stuck van de cassatie van de Waertgelders van Utrecht hadde gesproken metten Adv^t^ van Hollant, zonder nochtans verstaen te hebben wat zijn advys op die zaecke was geweest. Seyt noch bij d'Heer Ledenberch niet gegaen te zijn dan naer voorgaende communicatie ende aenmaninge van d'Heer Adv^t^, alsoo hij niet heel geerne hem aldaer en liet vinden.

4.

Gevraecht zijnde, off hij nyet om te bewegen de Heeren van Utrecht, dat zij hare commissie nyet zouden volvoeren, heeft gedaen eenige beloften van assistentie.

Seyt, geen particuliere beloften gebruyckt te hebben, maer ronde openinge gedaen te hebben van 't verstant van 't meerderdeel van Hollant op de poincten hiervoren ver-

---

1) Vgl. de *Memorie*, bl. 23. De Groot schijnt te bedoelen de commissie van 13 Juli, waarover vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, I, 7, 8. II, 225.

2) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, I, 6, 7.

haelt, ende namentlijck van de limitatie, bij de Heeren van Haerlem ende d'andere steden gebruyckt in het dragen van hare consenten.

5.

Off hij last heeft gehadt van de Heeren Staten van Hollant, om mette voorgeroerde middelen de Heeren van Utrecht van hare commissie te diverteren?

Seyt, expresselijck geseyt te hebben aen de Heeren gedeputeerden van Utrecht, dat zij nyet en quamen uyt eenige last van de Heeren Staten van Hollant, maer dat zij in 't particulier ende met kennisse van de gedeputeerden van hare steden deselve openinge deden van 't verstant ende intentie van 't meerderdeel van Hollant.

6.

Gevraecht zijnde, off hij de Heeren van Utrecht nyet versocht en heeft om naer Utrecht te trecken zonder hare commissie te openen?

Seyt, consideratie gemoveert te hebben ten regarde van Hollant ende van Utrecht, ende de zaecke gelaten te hebben in bedencken van Utrecht, doch daertoe meest inclinerende dat de Heeren van Utrecht niet anders dan eensamentlijck met de Heeren van Hollant en behoorden te handelen op 't afdancken der Waertgelders. Seyt, hem oock lange geëxcuseert te hebben van het woort te voeren, doch dat hij het deur aenporren van de andere Heeren eyntelijck heeft moeten doen; ende dat deselve andere Heeren oock eenige propoosten gehouden hebben buiten hem die spreeckt, die misschien wat breeder zijn gegaen.

7.

Gevraecht zijnde, off hij mette andere Heeren van haer wedervaeren geen rapport hebben gedaen aen den Heer Advt?

Seyt: jae, ende dat d'Heer Advt vermaende dat men de

Heeren van Utrecht daerover meer behoorde te besoecken ende te begroeten, ende dat oock de eerste besoeckinge niet en is geschiet zonder voorgaende kennisse ende aenmaninge van den Advt.

8.

Waer aldereerst de commissie ende openinge van de last van de Heeren van Utrecht hem, gevangen, is geopenbaert?

Seyt, dat Ledenberch ten huyse van Uytenbogaert aen de Heeren Haen, Hogerbeets ende hem die spreeckt opening gedaen heeft van eenige inclinatie offte geconditionneerde resolutie van de Heeren van Utrecht, zonder deselve resolutie oyt vertoont te hebben, ende dat Uytenbogaert is af- ende aengegaen, ende dat Ledenberch op de cassatie verscheyden difficulteyten moveerde.

9.

Wat hem bewogen heeft in Julio lestleden te gaen nae Utrecht ende door wiens last.

Seyt [1]), dat hij die spreeckt comende Dynsdaechs [2]) van Rotterdam, alwaer hij eenige dagen was geweest, heeft bevonden dat in de Camer van de Staten van Hollant bij de Heeren Edelen, eenige gedeputeerden van de Steden, geassisteert met eenige Gecommitteerde Raeden, wiert gedelibereert over 't gunt bij de Heeren Staten Generael wiert gebesoigneert op de zaecken van Utrecht, ende dat hij die spreeckt nevens eenige andere Heeren zijnde gecommitteert ter Vergadering van de Heeren Staten Generael, aldaer versoeck heeft gedaen dat de voorgenomen deputatie uytgestelt zoude mogen worden totte wedercomst van de gedeputeerden van Utrecht, off immers totdat de

1) Vgl. de aant. van Hogerbeets (bij Scheltema, *Mengelwerk*, IV, *b*, bl. 47). *Verantw.*, bl. 253. *Verh. v. Oldenbt*, I, 11.

2) 24 Juli 1618.

Vergadering van Hollant wat stercker zoude zijn, offte ten minsten dat eenige particuliere voorslagen zouden mogen geschieden op 't stuck van de versekertheyt van de magistraet. Ende ettelijcke mael ontboden zijnde in de Vergadering vrn Hollant, om rapport te doen aen die van Hollant van 't gunt ter Vergaderinge van de Heeren Staten Generael passeerde, heeft 't selve rapport gedaen: te weten dat de Heeren Staten Generael verstonden voort te gaen mette deputatie, ende Sijn Ex^tie^ te versoecken om hem daerbij te voegen. Waerop bij de Heeren Edelen is geadviseert, dat eenige van wegen de Heeren Staten van Hollant behoorden gedeputeert te worden, om mette Heeren Staten van Utrecht te corresponderen, ten eynde de Waertgelders nyet anders als met haer wille en zouden werden gecasseert, ende dat men deselve mede zoude geven brieven aen Sijn Ex^tie^, als oock aen verscheyden Crijchsbevelhebbers. Dat de Borgemeester van Rotterdam, genaemt Keyser, aldaer jegenwoordich, goetgevonden heeft hem mette stemme van de Edelen te conformeren, gelijck oock gedaen hebben meest alle de presenten. Dat de deputatie is gevallen op de Steden Leyden, Goude ende Rotterdam; ende dat hij die spreeckt hem seer geerne van de deputatie hebbende geexcuseert, den Adv^t^ van 't Lant daerop datelijck heeft aengesproken, ten eynde de Borgemeester van Rotterdam zoude mogen gaen, dan dat de voorn. Adv^t^ ende oock de Borgemeester begeert hebben dat hij die spreeckt zoude gaen, 't welck hij die spreeckt, hoewel ongeerne doende, niet en heeft derven laten, omdat den eedt van allen die compareren ter Vergadering van Hollant medebrengt, dat een yder schuldich is alle commissiën, hem opgeleyt, uit te voeren; considererende oock dat, hoewel de Vergaderinge onsterck was, evenwel te voren formelijck was geresolveert, dat de Vergadering gehouden zoude worden voor gecontinueert, ende dat naer speciael omvragen, behalven dat hij die spreeckt oock als

Gecommitteerde Raedt ende volgens zijn instructie schuldich was naer te comen de bevelen van 't Collegie. Doch alsoo hem die spreeckt dese deputatie niet ten besten en behaechde, soo heeft hij hem noch voor zijn vertreck daerover aen den [1]) Adv^t van 't Lant, als oock aen de Tresorier Generael beclaecht, verclarende dat hij die commissie niet en zoude hebben aengenomen, ten waere hij daerover bij eede waere verplicht; ende dat den Adv^t seyde datter nyemant veel anders en was, die men conde gebruycken, ende dat hij verhoopte dat de Heeren Staten van Utrecht op haer wachten ende anders goede ordre zouden hebben gestelt, alsoo met tamelijcke goede couragie de Heeren van Utrecht van hier zijn gescheiden [2]).

11.

Gevraecht zijnde, off hij eenige specialen last heeft gehadt totte acten, bij hem binnen Utrecht gepleecht?

Seyt, mondelinge last gehadt te hebben om de Heeren Staten van Utrecht te maincteneren in die gerechticheyt ende autoriteyt, die de Heeren Staten van Hollant verstonden de Staten van de respective Provintiën ende de Magistraten van de Steden in 't stuck van hare verseker-heyt te competeren, ende daerneffens de brieven van credentie geteekent ende gesegelt bij den Secretaris van Hollant.

12.

Wie hem dien mondelingen last heeft gegeven gehadt?

Seyt, dat dese last is uytgesproken bij den Adv^t van 't Lant, concluderende bij de meeste stemmen. Seyt daerbeneffens, dat tot meermalen voor dien tijt zoo op 't stuck van Hollant als van Utrecht omvrage was geschiet, ende verstaen dat de Staten van de Provintiën gelijck recht

1) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, I, 11 (bl. 19), 24.

2) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, I, 24.

hadden als hiervoren is geseyt, ende schuldich waren malcanderen daerinne te maincteneren.

13.

Off die meeninge nyet en was te contremineren ende met gewelt tegens te staen den last ende commissie van de gecommitteerden van de Staten Generael ende Sijn Ex^tie^, op 't stuck van de afdankinge der Waertgelders?

Seyt, dat de meeninge van hem die spreeckt geweest is de zaecken te beleyden tot accommodatie, te weten, in sulcker voegen dat eenige bequame voet zoude worden geraemt, waerdoor de magistraten van Hollant ende van Utrecht zouden mogen worden versekert, noyt anders denckende off de zaecken zouden beleyt worden bij inductie.

14.

Off het bij inductie niet en conde vallen, wat dan de meeninge was?

Seyt, noyt getwijffelt te hebben off Sijn Ex^tie^ ende de gedeputeerden van de Staten Generael zouden de zaecken beleyt hebben buiten alle extremiteyt.

15.

Off hij niet tot mainctenement derselver Waertgelders heeft geraden datelijcke oppositie te doen tegens allen degenen die daerinne eenige veranderinge zouden willen maecken, daertoe aenbiedende alle assistentie van raet ende daet, jae vragende wat zij begeerden dat hij doen zoude?

Refereert hem totte propositie, bij hem schriftelijck overgelevert [1]), ende weet nyet anders geseyt te hebben.

---

1) Te vinden in de *Verantwoordingh* (2e uitg.) bl. 259. Zij is echter, blijkens het onderschrift, eerst den 27en, twee dagen nadat zij uitgesproken was, te schrift gesteld.

16.

Off hij specialen last heeft gehad totte voors. schriftelijcke propositie?

Seyt, de propositie van d'Heere Hogerbeets vervolcht te hebben, ende dat in conformiteyt van 't gunt bij de Staten van Hollant was geresolveert.

17.

Off hij nyet en heeft aengesproken de Coronellen, Capiteynen ofte andere Officieren van de compaignien, staende op de repartitie van Hollant, ende die geanimeert om nyemant te obedieren anders als de Staten van Utrecht?

Seyt, dat de gedeputeerden van Hollant ten tijde van haer vertreck zijn medegegeven eenige brieven, ende dat hij die spreeckt in 't reysen deursiende het dubbelt derselve brieven, verwondert is geweest daerin te vinden de clausule, van dat de Crijchsbevelhebbers de gedeputeerden van Hollant zouden obedieren, alsoo hem niet voor en stont zulcx in de conclusie gehoort te hebben [1]). Dat hij die spreeckt tot Utrecht zijnde gecomen, dickmael geraden heeft wederom te trecken naer Hollant; dat hij oock geraden heeft deselve brieven op te houden; maer dat de Vergadering van Hollant versterckt zijnde, de gedeputeerden geaggreëert ende 't getal van de gedeputeerden versterckt hebbende, hemluyden meer andere brieven hadde toegesonden. Ende alsoo alsdoen een geruchte ginck dat Sijn Ex^tie^ hem zoude hebben geëxcuseert, ende dat misschien yemant anders tot eenich exploict zoude worden gebruickt, soo hebben de gedeputeerden van Hollant, op de aenmaninge van eenige Heeren van Utrecht, gemeent, dat zij niet wel ledich en conden staen, haren last te volbrengen; doch

1) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, I, 15, 18.

is goetgevonden eerst met Sijn Ex^tie^ te spreecken ende te verclaren den last die zij hadden. Waernaer in 't overleveren van de brieven hij die spreeckt sorge heeft gedragen, dat de Crijchsbevelhebbers zouden worden onderrecht, dat men haer nyet anders en wilde vergen als het naecomen van den gedanen eedt, voegende hij die spreeckt specialijck daerbij, dat, hoewel de brieven medebrachten dat de bevelhebbers aen haer, gedeputeerden, zouden obedieren, dat zij, gedeputeerden, nochtans haer geen bevel over deselve en wilden aennemen, maer haer alleen vermaenden nyet te doen jegens de Staten van Utrecht. Ende dat dit geschiet is 's avonts, zoo als de afdanckinge der Waertgelders 's ander daechs volchde.

18.

Off hij nyet en weet dat de Adv^t^ van Hollant aen eenige van de gedeputeerden van Hollant geduyrende hare deputatie heeft geschreven? [1]).

Seyt, dat den Adv^t^ een brieff geschreven heeft aen d'Heere Hogerbeets.

19.

Wat den brieff heeft ingehouden?

Seyt, niet particulierlijck van den inhouden van dien te weten, dan te meenen dat daerbij hope wert gegeven, dat de zaecke wel soude mogen worden geaccommodeert, bij wat tijtwinninge.

20.

Off hij nyet gesocht heeft de voorn. officieren t'eenemael tot devotie te trecken van de Heeren van Utrecht, ende dieselvige, als zij zeyden nyet te willen dienen jegens de Generaliteyt noch Sijn Ex^tie^, dreychde met cassatie, nyet-betalinge, ende

1) Vgl. de *Verh. van Oldenbt*, I, 25.

dat zij zouden toezien wat zij deden, gedenckende wie haer betaelsheeren waren, zoo zij nu geen couragie en toonden? [1]).

Seyt, geen dreigementen gebruyckt te hebben, maer wel expresselijck geseyt te hebben dat zij verbonden waren aen de Staten Generael, aen de Staten van Hollant, als hare betaelsheeren, ende aen de Staten van Utrecht, zoo lange als zij in 't lant van Utrecht garnisoen hielden, daerbij voegende dat zij geen verschil en hadden met Sijn Ex^tic^.

21.

Off hij nyet en weet wie geconcipieert heeft de antwoorde op de propositie van de gedeputeerden van de Heeren Staten Generael, aen de Staten van Utrecht gedaen? [2]).

Seyt, dat de Secretaris Ledenberch hem die spreeckt heeft geseyt te willen instellen de antwoorde, in sulcker voegen als die is ingestelt geweest, seggende 't selve te zijn een resolutie van de Staten van Utrecht, ende namentlijck dat de Staten van Utrecht swaericheyt maeckten om de Heeren gedeputeerden te geven qualiteyt van gedeputeerden van de Heeren Staten Generael [3]), seggende oock dat hij ende d'Adv^t^ Hamel gecommitteert waren yets in te stellen, ende dat hij die spreeckt op 't versoeck van d'Heer Ledenberch, die zeyde geen tijdt te hebben, dese moeyte heeft genomen, met kennisse van de andere gedeputeerden van Hollant.

---

1) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, I, 21, 22.

2) Vgl. Hogerbeets, in Scheltema's *Mengelwerk*, bl. 54.

3) Vgl. hierachter IIe examinatie, 9^e^ vraag.

Dynsdaechs, den 2en Octobris 1618, de voorn. Heeren present.

22.

Gevraecht sijnde, off hij nyet geraeden en heeft, dat men sich behoorde te versekeren van eenige plaetsen binnen de stadt Utrecht?

Seyt, dat de gedeputeerden uyt Hollant de Heeren Staten van Utrecht vermaent hebben, om goede ordre te willen stellen op hare wachten, zonder kennisse te hebben van de gelegentheyt van de stadt van Utrecht.

23.

Offer nyet en is gedelibereert geweest op middelen van oppositie, in zijn presentie, ende bij wien?

Seyt, dat de gedeputeerden van Utrecht verscheyden malen zijn geweest bij de gedeputeerden van Hollant, bij wijlen in presentie, bij wijlen in absentie van hem die spreeckt, hebbende oock hij die spreeckt somtijdts ter zijden affgegaen, ende dat de gedeputeerden van Utrecht verscheyden discoursen hebben gehouden op 't stuck van de wachten, insonderheyt aen de poorte van Amersfoort.

24.

Uyt wat oorsaecke?

Seyt, te meenen de principale oorsaecke geweest te zijn, opdatter geen meerder garnisoen in de stadt en zoude gebracht worden.

25.

Gevraecht zijnde, waertoe dat de goede wachten zouden dienen?

Seyt, te meenen d'intentie geweest te zijn, dat als de wachten wel waren bestelt geweest, datter alsdan geen verder garnisoen ingecomen zoude hebben.

26.

Off Sijn Ex^tie ende de gedeputeerden van de Heeren Staten Generael meerder garnisoen hadden willen inbrengen, off de meeninge nyet en was hem datelijck daerjegens te stellen?

Seyt, daerop noyt verclaringe gehoort te hebben.

27.

Wie opte deliberatie van sulcke goede wachten te houden geweest zijn, ende off de gedeputeerden van Utrecht zeyden te comen uit last van de Heeren Staten van Utrecht?

Seyt, dat op verscheyden malen diverse Heeren zijn gecomen, als: d'Heer van Rijsenburch, d'Heer van Moersbergen, d'Heer van Sandenburch, d'Heer van Mijdrecht, d'Heer Goyer ende Ledenberch meestentijt, ende gevraecht zijnde op haer qualiteyt, seyden te zijn 't meerendeel van 't collegie van de gedeputeerde Staten van Utrecht. Seyt oock verstaen te hebben, dat se bij wijlen in eenige particuliere huysen vergadert zijn geweest om metten anderen te delibereren.

28.

Off hem niet geseyt en is wat deliberatiën ten huyse van d'Heere van Mijdrecht gehouden zijn?

Seyt, geen particuliere resolutie hem geopenbaert te zijn.

29.

Off hem d'Heeren Moersbergen, Ledenberch off eenige andere van de Heeren van Utrecht noyt en hebben gecommuniceert de ordre van den Commandant over de Waertgelders, ende de middelen van oppositie, die zij dachten te gebruycken, om zijn advis daerop te verstaen?

Seyt, de particulariteyt van de beraemde ordre off

middelen van oppositie noyt verstaen nochte daerop geadviseert te hebben, maer alleen, als voren, verstaen te hebben in 't generael, dat se metten anderen beraetslaecht hebben opte ordre van de wachten, ende onder anderen dat Hartevelt zoude hebben het commandement als outste Capiteyn.

30.

Off nyemant van de voorsz. Heeren hem geseyt hebben, indien de gedeputeerden van Hollant de Capiteynen, staende op hare repartitie, conden bewegen van haer nyet te laten gebruycken, dat zij zulcke ordre gestelt hadden over haer Waertgelders, dat se hare zaecken wel staende zouden houden?

Seyt, te meenen sulcx uit de Heeren van Moersbergen, Ledenberch ende andere Heeren verstaen te hebben, doch daernae wederom verstaen te hebben, dat zij ordre hadden gestelt dat de Waertgelders haer stille zouden houden, 't welck hij verstaen heeft alleen uytten Colonel Oogle 's avonts, soo als smorgens de Waertgelders zijn gelicentieert.

31.

Off niet de meninge is geweest de soldaten, staende in den eedt van de Generaliteyt, te diverteren van Sijn Ex^tie^, als Gouverneur Generael, tot Utrecht eenigen dienst te doen?

Seyt, uyt Ledenberch verstaen te hebben voor het overleveren van de brieven, dat Sijn Ex^tie^ zijne persoon wilde excuseren, ende dat yemant anders eenigen last van de gedeputeerden van de Heeren Staten Generael zoude mogen becomen hebben; waerover goetgevonden is, volgens de last van de Staten van Hollant, de brieven over te leveren, op hope dat de Crijchsbevelhebbers daerdeur bewogen zouden worden, om haer nyet te laten gebruycken in eenige bevelen, strijdende jegens den wille van de Staten van Utrecht.

32.

Off der gedeputeerden van Hollant's meninge nyet en is geweest, de voorsz. Crijchsbevelhebbers nyet te doen pareren de bevelen van Sijn Ex^tie^ ende van de gedeputeerden van de Heeren Staten Generael, streckende jegens de intentie van de Heeren Staten van Utrecht?

Seyt, de intentie sulcx geweest te zijn in conformité van de brieven.

33.

Off nyet, als de Officieren van de Waertgelders seyden, nyet te willen dienen jegens de Generaliteyt noch jegens Sijne Ex^tie^, hij geantwoordt heeft, dat tselve was een rechte poltronnerye?

Seyt, van de woorden geen geheugenisse te hebben, maer wel te gelooven dat hij 't woort poltronnerie mach hebben gebruyckt op 't gunt geseyt wert, dat de Waertgelders de Staten van Utrecht nyet en wilden obedieren.

34.

Off Oogle 's avonts ende 's nachts, als 's anderen daechs de Waertgelders werden afgedanckt, nyet bij de gedeputeerden van Hollant is gecomen geweest; tot wat fyne, ende wat deliberatiën ende propoosten dat daer gehouden zijn?

Seyt, dat hij 's avonts, als voren geseyt is, de tijdinge heeft gebracht van de ordre, die gestelt was ten eynde de Waertgelders haer niet roeren en zouden, ende 's nachts comende voor 't bedde van de gedeputeerden, zeyde ontboden te zijn bij Sijne Ex^tie^, ende dat apparentelijck eenich garnisoen in de stadt gebracht zoude werden, zeggende van meeninge te zijn hem bij Sijn Ex^tie^ te vervoegen, doch dat hij sulcx de gedeputeerden eerst hadde willen communiceren, vragende daerop het bedencken van de gedepu-

teerden. Waerop hem geseyt is, dat hij wel zoude doen hem te vervoegen bij Sijne Ex^tie^, ende alles ten besten te helpen beleyden tot verhoedinge van bloedstortinge [1]).

35.

Off nyet zijn ende andere gedeputeerden van Hollant's meninge is geweest, Sijn Ex^tie^'s autoriteyt te benemen, off immers te besnoeyen, ende off hij nyet daervan metten Adv^t^ van Hollant in propooste is geweest?

Seyt, de meening van hem die spreeckt altoos geweest te zijn ende alsnoch te zijn, dat Sijne Ex^tie^ behoort gemaincteneert te worden bij de autoriteyt die hem is gedefereert, ende de Staten van de Provintiën bij de hare. Meent oock, dat d'andere gedeputeerden van gelijcke intentie zijn geweest, ende dat d'Adv^t^ van 't Lant bij hem die spreeckt mede zijn propoosten altijts in dier voege heeft gedirigeert. Ende dat den Adv^t^ hem die spreeckt meermaels heeft voorgehouden van de autoriteyt van Sijn Ex^tie^ te vergrooten, resumerende de besoigne, daer se lest met d'Heer Prince van Oraengien H. M. was gelaten [2]). Waerop hij die spreeckt geseyt heeft daerinne difficulteyt te vinden, insonderheyt alsoo Sijn Ex^tie^ soodaenige voorslagen zulcx zoude interpreteren, als off men hem daerdeur hatelijck zoude willen maecken, hebbende evenwel op deselve aenmaninge verscheyden stucken, daerop dienende, geresumeert.

36.

Off hij eenige secrete correspondentiën heeft gehouden met yemant, nopende het mainctenement der Waertgelders?

Seyt, geen correspondentie gehouden te hebben dan met

---

1) Vgl. de *Memorie*, bl. 40. — Van de daar vermelde latere wijziging van dit antwoord wordt in de Examinatiën geen gewag gemaakt.

2) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, I, 183.

de andere steden van Hollant, volgens den last van de Vroetschap van Rotterdam.

37.

Off hij diesaengaende hier in den Hage met d'Heeren Moersbergen, Goyer off andere Heeren van Utrecht nyet en heeft gecommuniceert?

Seyt, dat deselve wel bij wijlen hem zijn geweest besoecken, zonder op 't stuck van de Waertgelders te particulariseren.

38.

Off hij eenige kennisse heeft van de rigoureuse placcaten, die gemaeckt zijn jegens diegenen, die buyten Utrecht ende oock eenige steden van Hollant ter predicatie gingen?

Seyt, van de placcaten van Utrecht noyt kennisse gehadt te hebben; dan dat tot Rotterdam [1]), eenige jaren voor zijn aencomste totten dienst, een keure is gemaeckt geweest, toelatende het buytengaen ende verbiedende binnen te prediken; ende dat hij die spreeckt zulcx heeft geärbeydt, eerst om de litmaten van beyde opiniën te brengen onder een dack, ende, alsoo tselve nyet en wilde vallen, dat hij gearbeydt heeft om de afgesonderde hare particuliere exercitie te laten volgen, gelijck sedert eenige tijt geschyet is.

39.

Off hij nyet en weet dat den Adv^t van Hollant kennisse heeft gehadt van de voorsz. placcaten, ende die met zijn advys zijn gemaeckt? [2]).

Seyt, daervan niet te weten.

---

1) Uitvoerig wordt hierover gehandeld in de *Deductie*, die achter de Examinatiën volgt, als Bijlage I.

2) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, I, 37, 334.

40.

Off hij nyet en weet wie het placcaet van Schielant heeft geprojecteert, ende off hij zijne penne daertoe nyet en heeft geleent?

Seyt, dat de Burgemeesters van Rotterdam in der tijt hem die spreeckt belast hebben soodaenige keure in te stellen, gelijck hij gedaen heeft, nemende heur fundament daerop, dat de luyden van Schielant ten platten lande zonder eenich ongerieff publycke predicatiën conden hooren van hare gesintheyt, ende dat veel volcx uyten steden daertoe liep, als uyt Schiedam, Leyden ende andere, nyet zonder peryckel van met andere huysluyden hansgemeen te worden; verhopende de Burgemeesteren dat opte simpele publicatie soodanige toeloop zoude hebben gecesseert, zonder dat van noode zoude zijn te comen tot eenige executie. Maer alsoo sulcx nyet en succedeerde, heeft hij die spreeckt gearbeydt, dat nyet alleen deselve keure ingetogen, maer oock een andere publicatie geschieden zoude, waerdeur die van d'een ende d'andere gesintheyt werden genomen in publycke protectie, sulcx dat sedert de exercitie is gebleven.

41.

Bij wien eerst ende deur wat redenen hij is beweecht geweest zijnen staet van fiscael te veranderen, ende het pensionarisschap aen te nemen?

Seyt, eerst versocht te zijn bij d'Heere Nobel, ende daernae door meerder gedeputeerden van Rotterdam. Dat d'Heer Nobel seyde dat hij nyet en twijffelde, of hij die spreeckt zoude met den Heer Advt van 't Lant adviseren, gelijck hij oock gedaen heeft [1]). Waerop de Advt zijn bedencken gegeven hebbende, eenige redenen voor ende

1) Evenzoo had de Advt met Hogerbeets gehandeld. Zie Scheltema's *Mengelwerk*, bl. 68.

tegens heeft geallegeert, doch meest inclinerende tot het aennemen, ende dat hij die spreeckt daertoe oock heeft geresolveert, te meer omdat het pensionarisschap, gevoecht met de practijcke van Rotterdam ende de omliggende dorpen, de proffijten van het fiscaelschap verre excedeerde.

42.

Off nyet den Advt hem geraeden heeft te doen alle de oppositiën ende protesten, die hij gedaen heeft jegens de Nationale Synode? [1]).

Seyt, dat den Advt van 't Lant voor zijn vertreck naar Utrecht, ende daernae tot Utrecht zijnde deur brieven, hem die spreeckt vermaent heeft, indyen de Heeren Staten Generael zouden willen voortgaen met het arresteren van de Nationale Synode jegens 't gunt in Hollant was geresolveert, dat men van wegen de Staten van Hollant daerjegens zoude moeten protesteren, funderende 't protest op het XIIIe art. van de Unie, ende dat de acte van protest, die daernae op den naem van Hollant, Utrecht ende Overijssel [2]), bij den Heere Advt aen hem die spreeckt is gedicteert, in presentie van eenige van Utrecht ende Overijssel, namentlijck de Heeren Moersbergen, Goyer, Ripperda ende noch een van Overijssel [3]).

43.

Off hij de gecommitteerden van Overijssel, die maer *ad unicum actum* gecommitteert waren, geraden heeft in de Vergadering van de Heeren Staten Generael te compareren ende jegens de Synode te opposeren?

Seyt: neen, ende van hare commissie niet geweten te hebben.

---

1) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, I, 58. II, 158 sq. De Groot, *Verantw* bl. 193.

2) Hier schijnen een paar woorden uitgevallen, b. v. „uytgecomen is."

3) Vgl. hierachter II, 92.

44.

Off die van Utrecht jegens hem nyet geseyt en hebben, dat se met die van Overijssel hadden gesproken, ende waertoe zij haer gedisponeert hadden?

Seyt, uyt deselve wel verstaen te hebben datse met die van Overijssel hadden gesproken, ende dat se deselve mede hadden gevonden gedisponeert tot oppositie jegens de Nationale Synode.

45.

Off hij sulcke maniere van doen conde goetvinden ende soodanig beleyt approberen?

Seyt, noyt geweten te hebben dat die van Overijssel yets deden buyten haren last.

46.

Off hem Taurinus nyet en heeft gecommuniceert de Weechschale, aleer die is gedruckt?

Seyt, van de Weechschael nyet geweten te hebben, aleer die gedruckt was, maer lange daernae eerst verstaen te hebben door Uytenbogaert, dat Taurinus die gemaeckt hadde.

47.

Off hij nyet en weet off den Adv^t van Hollant kennisse van de Weechschael gehadt heeft voor het drucken van dien?

Seyt, te gelooven dat de Heer Adv^t daervan kennisse zoude mogen gehadt hebben, om de politycke stucken die daerin comen [1]). Seyt voorts, uytte woorden van den Heer Moersbergen gecolligeert te hebben, dat de Weechschael tot Utrecht was gedruckt.

48.

Waerom hij heeft helpen arbeyden dat het placcaet

1) Vgl. de *Verh. v. Oldenb^t*, 1, 72, 73.

tegens den autheur van dien op eenige plaetsen nyet en wierdt gepubliceert?

Seyt, alsoo de Vergadering van Hollant voorhanden was, dat hij die spreeckt daerom gemeent heeft dat men desselfs geliefte op 't publiceren van 't placcaet zoude mogen verstaen; maer dat in de Vergadering van Hollant sulcx niet goet en is gevonden, zonder dat hij die spreeckt sulcx heeft bearbeydt, maer heeft in de Gecommitteerde Raden helpen vorderen de brieven, die geschreven zijn om 't selve boeck in te trecken.

49.

Wie geprojecteert heeft de gedruckte procuratie, gegeven aen de gedeputeerden van eenige steden van Hollant, gaende op de dachvaert [1]), ende off sulcx nyet en is gedaen met advys van den Advt?

Seyt, uytten Advt wel verstaen te hebben [2]) dat over 30 jaren aen de gedeputeerden van de steden soodaenige procuratie is gegeven geweest, gelijck oock die van Haerlem zeyden yet sulcx in haer boecken gevonden te hebben, ende dat dese procuratie is ingestelt geweest in de Camer van Hollant, bij d'Heeren Haen ende Hogerbeets, in zijn absentie.

50.

Off hij de maniere van procederen van den Advt van 't Lant ende eenige Remonstrantse Predicanten voor goet heeft gekent?

Seyt, daerop niet te connen antwoorden dan met distinctie van verscheyden proceduyren, daervan hij de sommige toestaet ende de sommige nyet [3]).

---

1) Zie deze procuratie hierachter, Bijlage III.

2) Vgl. de *Verantw.*, bl. 240. *Verh. v. Oldenbt*, I, 78, 285.

3) Vgl. de *Memorie*, bl. 40.

51.

Off hij nyet van meninge is geweest de religie off te helpen veranderen, off ten minste alsoo te stellen, dat men de Lutersen ende anderen mette Gereformeerden in eenicheyt zoude brengen.

Seyt, noyt van meninge geweest te zijn de religie te veranderen, maer vindende tweederley opinie op 't stuck van de praedestinatie in de kercke, dat hij getracht heeft de zaecke te brengen tot een Christelijcke tolerantie, om de redenen voorhaelt in de propositie, gedaen tot Amsterdam [1]). Dat hij oock wel wenschte dat de Luterschen ende Gereformeerden door eenige bequaeme middelen vereenicht mochten wórden, gelijck daertoe bij den Prince van Oraingien H. M., de Paltsgraeff, Lantgraeff ende verscheyden Synoden, oock lest bij D. Pareum is gearbeyt, zonder dat hij oyt in 't particulier met iemant daerop heeft gebesoigneert.

H. de Groot.

Den voorsz. 2en Octobris 1618 hebben de voorsz. Heeren presenten opte examinatie mij belast, bij memorie aen te teeckenen, dat Grotius ghisteren ende heden telckens aen haer versocht heeft intercessie, ende dat men zijn saecken ten besten aen de Heeren Staten Generael zoude willen voordragen [2]).

1) Vgl. de *Memorie*, bl. 40.
2) Vgl. de *Memorie*, bl. 40.

TWEEDE EXAMINATIE. — 17 NOVEMBER.

Saterdage den 17en November anno 1618 wederom geëxamineert Mr Hugo de Groot, deur d'Heeren fiscalen Duyck, Leeuwen ende Sille, ter presentie van d'Heeren Burgemr Pauw, Bruyning, Manmaker, Ploys, Atsma ende Gockinga [1]).

1.

Welcke is geweest de Ligue off Verbintenisse, die de acht steden van Hollant met die van Utrecht ende eenige andere met malcanderen gemaeckt hebben gehadt, off beraemt hadden te maecken, offte oock hoe verre eenige leden van dien hem daerinne hadden verclaert?

Seyt, dat zijns wetens tusschen de steden van Hollant geen nieuwe verbintenisse en is gemaeckt noch oock tusschen eenige leden van dien; maer dat bij de Heeren van Haerlem in de Vergaderinge van Hollant op 't dragen van de consenten is gedaen zekere verclaringe [2]), waermede haer verscheyden andere steden hebben geconformeert, inhoudende hoe verre zij verstonden dat de leden van de

---

1) Deze tweede examinatie begon te midden van het eerste examineeren van Oldenbarnevelt (15—30 Nov.). Onmiddellijk nadat de examinatie van den Advt was afgeloopen, 1 Dec., werd het verhooren van De Groot hervat. Verg. over deze examinatie de *Memorie*, bl. 50.

2) Zie de verklaring van Haarlem hierachter, Bijlage II.

Vergaderinge aen malcanderen, zoo deur natuyrlijcken bant als door voorgaende Unie waren verplicht; ende dat de gevolchde communicatie, gehouden soo ten huyse van den casteleyn als ten huyse van d'Heer Hogerbeets ende in de Camer van de Vergaderinge daertoe zijn geweest relatyff; gelijck oock daerop is gevolcht de procuratie, die bij de vroetschap van de steden aen hare gedeputeerden is gegeven. Oock van geen nieuwe verbintenisse mette Staten of leden van Utrecht kennisse te hebben, maar dat weynich tijts voor het scheyden van de gedeputeerden van Hollant van Utrecht gesproken is van te resumeren de voorgaende handelinge tusschen Hollant ende Utrecht gevallen, sonder dat nochtans daerop eenige besoigne is gevolcht.

2.

Bij wien ende wat occasie tot Utrecht gesproken is geweest van te hervatten de oude tractaten ende handelingen tusschen Hollant ende Utrecht gemaeckt? [1]).

Seyt, alsoo in de Vergaderinge van Hollant verscheyden malen bij den Heer Advt van Hollant vermaen is gedaen van de particuliere verbintenissen, die daer waren tusschen Hollant ende Utrecht, soo ten tijde van 't transport van de temporaliteyt als van de satisfactie ende delatie van 't gouvernement aen Sijn Prinselijcke Extie [2]), ende in de propositie van de gedeputeerden van Hollant, aen de Staten van Utrecht gedaen, daertoe eenige relatie was gemaeckt, soo zijn daernae propoosten gevallen tusschen de gedeputeerden van Hollant ende eenige van de Heeren van Utrecht, waeronder dat was de Secretaris Ledenberch, off niet dienstich en zoude zijn die oude handelingen op te zoecken, te lezen ende daervan aen de principalen te doen rapport.

1) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, I, 12.

2) Zie het tractaat van translatie in het *Groot Utrechts Placcaatboek*, I. bl. 3 vlg. en de satisfactie aldaar bl. 47.

3.

Gevraecht zijnde off de acht steden van Hollant niet veel ende verscheyden reysen bij malcanderen vergadert en zijn geweest, ende verdragen dat die van Haerlem voorgaen zouden, ende hare verclaringe zouden doen, als hier voren is verhaelt, ende dat dan d'andere volgende steden hen daermede souden conformeren?

Seyt, dat voor de verclaringe van Haerlem verscheyden communicatiën tusschen de gedeputeerden van de steden zijn gehouden, om malcanderen bekent te maecken 't verstant ende de meninge van haer principalen, ende dat oock aldaer is geresumeert de voorsz. verclaringe. Dat oock door onderlinge communicatie daerin eenige veranderingen zijn gedaen, ende dat tusschen deselve gedeputeerden der steden goetgevonden is, dat de Heeren van Haerlem, als de outste van deselve steden, in dier voege voorgaende ende doende deselve verclaringe, de andere steden heur dan daermede zouden conformeren offte inbrengen verclaringen, die in substantie daermede zouden accorderen; ende dat er oock hope was dat de Edelen ende eenige andere steden hem daermede zouden conformeren.

4.

Wie degene waren die de voorsz. verclaringe off concept van Haerlem ingestelt off geconcipieert hadden off daertoe geholpen.

Seyt, dat tselve concept is ingestelt met gemeen advys van de voorsz. steden, als voren, maer dat de woorden zijn gestelt bij den Pensionaris Haen, Hogerbeets ende hem die spreeckt. Ende is tselve concept deur den Pensionaris de Haen daernae metten Adv^t van Hollant gecommuniceert, die oock eenige bedenckingen daerop heeft geseyt, daeruyt oock eenige veranderingen in 't selve

concept zijn gemaeckt [1]), gelijck hij die spreeckt uytten Pensionaris Haen verstaen heeft. Daerbij voegende dat hij niet en is present geweest bij deselve communicatie metten Adv^t, doch en weet niet zeker off den Pensionaris Hogerbeets daerbij is geweest off niet.

5.

Off de gedeputeerden van den Hage noyt mede en vergadert zijn geweest bij de voorsz. gedeputeerden?

Seyt, dat hij die spreeckt geoccupeert zijnde mette zaecken van 't collegie van Hollant, verscheyden malen absent is geweest, als de gedeputeerden van de voorsz. steden vergaderden, ende oversulcx oock niet present geweest te zijn als die van den Hage bij deselve gedeputeerden zijn geweest; maer uyt andere gedeputeerden heeft verstaen, dat sulcx wel is geschiet.

6.

Off hij nyet geweest en is binnen Bommel, ende aldaer met eenige van de magistraet gesproken heeft om hen te willen voegen bij de corresponderende steden van Hollant ende 't verbont van dien?

Seyt, tot Bommel met niemant diesaengaende gesproken te hebben, maer dat hij gesonden is geweest met andere gedeputeerden van Rotterdam op de questie van de stapel. Dat wel mach wesen datter altemets eenige propoosten van de differenten van de religie zijn gevallen, maer dat hij niemant gesproken en heeft om hem te voegen bij de corresponderende steden, off om malcanderen eenige hulpe off assistentie te doen. Seyt, oock nyet te weten dat aldaer eenige propoosten zouden wesen gehouden tot naedeel van de reputatie van Sijne Ex^tie.

7.

Van wien hij aengemaent off versocht is geweest, om

1) Vgl. de *Verh. v. Oldenb^t*, I, 82. II, 193 sq.

op te zoecken ende te resumeren de oude Tractaten, met H. M. den Prince van Oraengien gemaeckt, ende tot wat eynde die geresumeert zouden worden?

Seyt, dat den Adv^t van Hollant met hem die spreeckt discourerende, off het dienstich zoude zijn in de regeering van 't Lant eenige verandering te doen, ende hoedanige, onder anderen hem die spreeckt vermaent heeft de voorsz. tractaten nae te lesen ende daerop te letten [1]). Hem voorts refererende totte voorgaende responsiven, daerbij voegende dat in deselve discoursen van den Heer Adv^t oock veel vermaent is van de resumptie van de Unie ende van de instructie van den Raedt van State.

8.

Off den Heer Adv^t, met hem discourerende opte Vergaderinge van de regieringe, noyt vermaent en heeft van eenige andere verandering dan voors. is?

Seyt, dat hij noyt van den Adv^t van 't Lant heeft connen mercken eenige intentie totte verandering van de regieringe, anders dan geseyt is; maer dat hij wel geseyt heeft becommert te zijn met het dessein, 't welck hij meende in den jare 1606 geweest te zijn in Vranckrijck.

9.

Waerom hij tot Utrecht zijnde ende instellende de antwoordt opte propositie van Sijn Ex^tie ende de Ho. Mogende Heeren Staten Generael, hij deselve gecommitteerden nyet en heeft willen kennen voor gecommitteerden van de Ho. Mo. Heeren Staten Generael? [2]).

Seyt, dat hoewel van wegen de Edelen ende de meeste steden van Hollant verstaen ende oock aen Sijn Ex^tie was

1) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, I, 183, 290 (bl. 167).

2) Vgl. hiervoor, I, 21.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

stant geweest te zijn, dat de Waertgelders mochten gebruyckt worden in sulcker voegen, als deselve sedert de lichtinge waren gebruyckt geweest, ende dat daermede nyet en geschiede jegens 't recht van de Heeren Staten Generael ende van Sijn Ex^tie^. Seyt noch, dat hij niemant en kent van de Waertgelders tot Utrecht, ende oversulcx mette selve oock nyet gesproken te hebben, veel minder deselve gepoocht soude hebben te induceren, sulcx als in de vrage voorgestelt wort. En aengaende de soldaten, staende op de repartitie van Hollant, dat zijne meninge niet anders en is geweest, dan dat deselve jegens den wille off resolutie van de Staten van Utrecht nyet gebruyckt en behoorden te worden.

11.

Off hij nyet en meent dat de soldaten, staende op de repartitie van Hollant, te induceren, om nyet met allen te doen buiten den wille van de Staten van Utrecht, nyet en is deselve te debaucheren van haren eedt, daermede zij aen de Staten Generael, onder 't beleydt van Sijn Ex^tie^, verbonden zijn?

Seyt, verstaen te hebben [1]), dat de autoriteyt van de Heeren Staten Generael is gelimiteert, ende als yets bij deselve soude worden gecommandeert tegens de gerechticheyt van de Provintiën, dat alsdan de Staten van de voornoemde Provintiën recht zouden hebben, om haer daerjegens te opposeren, ende dan de soldaten, nevens den eedt aen de Generaliteyt, oock eedt gedaen hebbende aen haer betaelsheeren ende aen de Staten van de Provintie van haer residentie, in cas van misverstant haer behooren stil te houden.

12.

Off hij nyet en meent dat den eedt van de Provintiën

1) Vgl. Cap. I en Cap. XI van de *Verantwoordingh*.

als betaelsheeren ende van de Provintie, van 't garnisoen ende van de magistraten van de steden daer zij leggen oock van de particuliere commandeurs, nyet allen zijn gesubordonneerde eeden, daeraff d'onderste de bovenste nyet en connen vernietigen?

Seyt, voor desen gemeent te hebben, dat de Staten van de Provintie nyet sulcx ende in alles en zijn gesubordonneert onder de Staten Generael als wel de magistraten van de steden zijn gesubordonneert aen de Staten van haere Provintie ende de soldaten aen haer bevelhebbers; ende dat tselve oock moet worden verstaen van den eedt, sulcx als die nu leyt, te meer alsoo hij uytten Adv^t van 't Lant dickmaels verstaen heeft in de Vergaderinge van Hollant d'intentie van het instellen van den eedt sulcx geweest te zijn, dat de betaelsheeren in gevallen van misverstant preferentie zouden mogen pretenderen voor de Generaliteyt; dan dat hij die spreeckt wel verstaet dat het een ende het ander inconvenienten is subject, die bij resumptie van de Unie ende van den eet wel zouden dienen geprevenieert te worden.

13.

Waerom hij opte antwoorde van Hartevelt, luydende nyet te willen dienen jegens de Generaliteyt noch Sijne Ex^tie, hij daerop aen die van Utrecht [1]) gerepliceert heeft, dat het nyet en was jegens Sijn Ex^tie, ende off dan nyet en was jegens de Generaliteyt?

Seyt, van die woorden nu geen memorie te hebben, ende zijn meeninge nyet geweest te zijn Sijn Ex^tie te noemen in oppositie van de Generaliteyt off met seclusie van dezelve.

H. de Groot.

---

1) *aen die van Utrecht* is later bijgeschreven: dit schijnt niet juist: de repliek moet gericht zijn geweest aan die het antwoord had gegeven.

Examinatie, gedaen deur de Heeren Mrs Anthonis Duyck, Pieter van Leeuwen ende Laurentius de Sille, als fiscalen tot dese saecke gecommitteert, aen de persoon van Mr Hugo de Groot, ter presentie van de Heeren Voocht, Reynier Pauw, Manmaecker, Atsma ende Gockinga, opten 3en December 1618 [1]).

14.

Off hij eenigen last heeft gehadt van zijne Principalen, om die van Utrecht van 't openen van haren last totte cassatie der Waertgelders te diverteren?

Seyt, dat bij de Vroetschappen van Rotterdam tot verscheyden malen was verstaen, dat alle, die Waertgelders wilden houden tot haer eygen verseeckering ende tot haer eigen costen, daerin nyet verhindert en behoorden te worden, ende vooral dat nyet dienstich en was te comen tot affdanckinge van de Waertgelders, anders als deur eenen gemeenen voet, met goede verseeckering van de magistraet. Seyt voorts dat de communicatie, gehouden mette gedeputeerden van Utrecht, nyet en heeft gedient om haer te ontraden de openinge van haren last, van welcken last hij die spreeckt ende de andere met hem oock geen perfecte kennisse en hebben gehadt, maer om te verwachten wat bij de Staten van Hollant op die materie zoude worden geresolveert.

15.

Wat de eigen intentie is geweest van 't lichten der Waertgelders alomme in de steden?

Seyt, hem versekert te houden dat tot Rotterdam nyet

---

1) Vgl. de aanteekening van de Groot betreffende deze examinatie bij Brandt, *Leven van de Groot*, bl. 151, waar verkeerdelijk 3 *November* in plaats van *December* staat.

anders daermede en is gemeent geweest als het mainctenerен van de regerende magistraten ende verhindering van alle datelijckheyt onder de burgerije. Ende dat d'opinie was onder de vroetschappen, dat gesocht wert de magistraten, die de Remonstranten hadden gefavoriseert offte de kerckelijcke ordre van 't jaer 1591 aengenomen, van hare diensten te depossederen.

16.

Indien geen ander insicht op 't lichten der Waertgelders en is geweest, waerom oock die van der Goude, die sulcx nyet te vreesen en hadden, Waertgelders hebben gelicht? [1]).

Seyt, daervan geen sekere redenen te connen openen, maer wel verstaen te hebben uyt discoursen van een Heer van der Goude, dat eenige Contraremonstranten aldaer hooge woorden hadden gevoert, ende heur gevanteert dat zij 't garnisoen souden hebben tot haer assistentie, zonder zekerlijck te weten van wie hij die woorden gehoort heeft.

17.

Waerom die van Rotterdam hunne Waertgelders gesonden hebben tot besettinge van Schoonhoven? [2]).

Seyt, dat Burgemeesters van Rotterdam hem die spreeckt daerop geen raet en hebben gevraecht, zijnde geweest in den Hage als sulcx is geschiet.

18.

Off die van Rotterdam geen penningen en hebben gefurneert gehadt, tot betalinge van de Waertgelders van Schoonhoven.

Seyt, dat zijns wetens noyt bij de regieringe van Rotterdam daertoe eenig gelt is verstreckt.

---

1) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, II, 203.

2) Zie de *Verantw.* bl. 229 en de *Verhooren van Oldenbt*, I, 254 sq. II, 204 sq.

19.

Off die van Utrecht, in de communicatie met haer gehouden, haer in confidentie nyet en openden den last, dien zij van hunne principalen hadden, omme de Waertgelders te doen casseren, ende daervan aen Sijn Ex^tie^ openinge te doen.

Seyt, eerst uytte communicatie metten Secretaris Ledenberch ende daernae uytte communicatie mette gedeputeerden van Utrecht, confererende het eene met het andere, nyet te hebben connen verstaen dat de resolutie van de Staten van Utrecht was finael, absoluyt off precys; ende daerom gemeent te hebben dat de gedeputeerden van Utrecht oock genoech gelast waren om op alle goede voorslagen te letten.

20.

Off hem nyet wel bekent en was dat de gedeputeerden van Utrecht gelast waren op 't stuck van de Waertgelders met Sijn Ex^tie^ te communiceren; waerom hij 't selve evenwel afgeraden heeft.

Seyt, van dien last gelijcke opinie gehadt te hebben als van de cassatie van de Waertgelders, te meer alsoo de gedeputeerden van Utrecht claerlijck genoech deden verstaen dat, als der middel conde worden gevonden tot onderhout van de Waertgelders, hare principalen tot continuatie van deselve zouden inclineren. Seyt voorts dat in de communicatie is gediscoureert op alle redenen ende consideratien ter wederzijde vallende.

21.

Off hij meent dat het communiceren met Sijn Ex^tie^ op 't stuck van afdanckinge der Waertgelders een quaet ende onbehoorlijck middel was, ende daerom behoorde afgeraden te worden [1]).

Seyt, te meenen dat de communicatie met Sijn Ex^tie^

1) Vgl. het *Intendit v. de Groot*, no. 98 en de *Verantw.* 252.

een zeer goet ende bequaem middel was, doch dat hij volgens de intentie van de stadt van Rotterdam gedacht heeft, dat het best zoude zijn dat die communicatie zoude gehouden worden zoowel op 't stuck van de steden van Hollant als van Utrecht.

22.

Off hij eenigen specialen last van zijne principalen heeft gehadt om aen die van Utrecht de voorsz. persuasie te doen, ende in sulcke occurrentiën aen te bieden alle hulp ende vruntschap, ende te beloven met alle middelen te assisteren?

Seyt, dat de belofte van vruntschap is geweest, oock van assistentie niet breeder als naer de oude Uniën ende Tractaten. Ende aengaende den last, dat deselve claerlijck genoech begrepen was in verscheyden resolutiën bij de vroetschappen van Rotterdam voor dien tijt genomen. Ende alsoo hij bij de pensionarissen Haen ende Hogerbeets wert versocht, om met haer te gaen bij de gedeputeerden van Utrecht, dat hij niet en heeft getwijffelt off sulcx con geschieden bij goetvinden van de gedeputeerden van de acht steden, zonder eenige andere speciaeldere last tot dese zaecke gehadt te hebben, doch dat die van Rotterdam geresolveert hadden dat alle de magistraten, die Waertgelders gelicht hadden tot hare versekeringe, in tijts naerder metten anderen behoorden te spreken op 't stuck van haer mainctenement.

23.

Wat propoosten het zijn geweest, die bij d'andere Heeren in de voorsz. communicatie met die van Utrecht zijn gehouden, die verder gegaen zijn als 't gene hij aen deselve gedeputeerden hadde geseyt.

Seyt, wel te weten dat bij de gedeputeerden van de andere steden mede eenige woorden zijn gesproken, zonder

deselve perfect onthouden te hebben, doch datse aengaende de vruntschap wat gegeven zijn in animeuser termen.

H. de Groot.

Eodem die naer den middach weder geëxamineert den voorsz. Mr Hugo de Groot, deur ende ter presentie als voren, mitsgaders van de Heer Ploys.

24.

Waerom hij, tot Utrecht zijnde, den Gouverneur Oogle belast heeft gehadt, alleenlijck te volgen de ordre van de Heeren Staten van Utrecht.

Seyt, dat hij in 't particulier den Collonel Oogle niet en heeft belast, ende wat de gedeputeerden van Hollant aengaet, dat deselve zijns wetens Oogle niet anders en hebben vermaent, als dat hij hem zoude reguleren naer 't gunt hem in 't voorgaende jaer bij 't collegie van Hollant was aengeschreven, zonder dat van de Staten van Utrecht alleen te gehoorsamen gesproken is.

25.

Waerom hij ende de andere gedeputeerden van Hollant aen denselven Gouverneur Oogle gedefereert hebben 't commandement over de Waertgelders, die in eenen anderen eet stonden als denselven Oogle dede.

Seyt, dat sijns wetens bij de gedeputeerden van Hollant noyt anders en is verstaen, als dat Oogle zoude commanderen in sulcker voegen, als hij tot die tijt toe hadde gecommandeert.

26.

Wie haer gelast hadde Oogle sulcken bevel te geven.

Seyt, dit beantwoordt te zijn met het voorgaende artikel, alsoo zijns wetens de gedeputeerden van Hollant aen Oogle geen nieuwe autoriteyt over de Waertgelders en hebben gedefereert nochte willen defereren.

27.

Waerom dan zijluyden aen Oogle dese delatie gedaen hebben nyet eer als juist daechs te voren, eer de Waertgelders zouden worden afgedanckt.

Seyt, dat naer zijne memorie de woorden met Oogle eenige dagen te voren zijn gevallen, ende namentlijck ten tijde als gevreest wert dat eenige confusie zoude mogen vallen deur het innemen van een kercke.

28.

Waerom hij, met Oogle sprekende, van denselven versocht heeft te weten hoe men 't in Hollant zoude maecken, indien Sijn Ex^tie^ aldaer mede tot cassatie van de Waertgelders zoude willen procederen.

Seyt, van dit propoost geen memorie te hebben.

29.

Off nyet, zijns wetens, Hogerbeets daechs voor de cassatie nyet geschreven heeft een memorieken aen Oogle.

Seyt, hiervan gansch geen kennisse te hebben, overmits hij dien avond, nyet wel te passe zijnde, te bedde was gegaen.

30.

Waerom hij aen Oogle gevraecht heeft off men 't garnisoen, dat Sijn Ex^tie^ in de stadt zoude willen brengen, nyet daerbuiten en zoude connen houden.

Seyt, daervan mede geen memorie te hebben, alsoo hij meende dat Sijn Ex^tie^ hem daertoe nyet en zoude willen

laten gebruicken, maer dat yemant anders daertoe zoude mogen geëmployeert worden, 't zij Horatio Veer off yemant anders.

31.

Waerom hij gewelt genoemt heeft dat Sijn Ex^tie^ de poorten zoude mogen doen openen ende garnisoen inbrengen.

Seyt, nyet te meenen dat hij 't woort gewelt zoude gebruickt hebben, maer veeleer datelijckheyt, doch daervan geen perfecte memorie te hebben.

32.

Waerom hij gesocht heeft 't crijchsvolck, tot Utrecht in garnisoen leggende, te diverteren van de obedientie van Sijn Ex^tie^, dreigende dat men die anders nyet en zoude betalen.

Seyt, bij hem geen dreygementen gebruyckt te zijn, ende naeder geseyt te hebben als de brieven medebrachten, ende dat zijn meeninge nyet anders en is geweest, als de bevelhebbers in conformiteyt van de voorsz. brieven te vermanen, om binnen de Provintie van Utrecht nyet te doen tegens danck van de Staten van Utrecht.

33.

Wat conformiteyt het was, die hij seyt dat de brieven inhielden, ende die zij zouden volgen.

Seyt, nyet anders te weten off de brieven, die eerst zijn afgesonden, ende de brieven die de tweedemael zijn afgesonden ende namentlijck sekeren openen brief mede de tweedemael gesonden, brachten claerlijck mede dat de crijchsluyden binnen de Provintie van Utrecht jegens de Staten van Utrecht nyet en behoorden te doen.

34.

Hoe hij 't voorsz. bevel aen 't crijcksvolck binnen de [1])

1) Denkelijk is hier een woord, misschien *provintie*, uitgevallen.

conde doen, dewijle hij selfs verclaert dat sulcx bij de Heeren Staten van Hollant nyet en was geresolveert.

Seyt, nyet te weten dat in de conclusie was geseyt, dat de crijchsluyden in alles de gedeputeerde van Hollant zouden gehoorsamen, maer wel dat zij gehouden waren nyet te doen tegens danck van de Staten van Utrecht, als voren.

35.

Hoe 't crijcksvolck conde volgen ende obedieren 't bevel der Heeren Staten van Utrecht, die niet vergadert, maer gescheyden waren.

Seyt, dat de meeninge van de Staten van Utrecht moste verstaen worden uyt 't gunt bij hun Ed. Mo. te voren was geresolveert ende geantwoort aen Sijne Ex^tie^ ende de gecommitteerden van d'Heeren Staten Generael.

36.

Waertoe hij zijn oogemerck heeft gehadt in dese zaecke, indien zij dat werck nyet en hadden connen staende houden, ende off 't nyet geweest en is op eenige assistentie van buiten.

Seyt, noyt gedacht te hebben datter eenige assistentie van buiten stont te verwachten, off dat hij daerop eenich oogemerck heeft gehadt.

37.

Off hij dan 't oogemerck hebbe gehadt op eenige assistentie van binnen, ende van waer.

Seyt, oock geen oogemerck gehadt te hebben op eenige assistentie van binnen.

38.

In gevallen zij Sijn Ex^tie^ in de actie hadden connen steuyten, wat dan haer scopus is geweest.

Seyt, verhoopt te hebben dat deur het aenhouden van

de Staten van Hollant ende van Utrecht een goede resolutie bij de Heeren Staten Generael zoude mogen hebben genomen worden op 't mainctenement van de respective magistraten, zonder eenige andere intentie gehadt te hebben, als streckende tot 't selve mainctenement.

39.

Wat voor een particuliere eet ende verbont dat geweest is, die tusschen eenige steden ende personen is geconcipieert ende gemaeckt, ende waertoe ende jegens wien die diende.

Seyt, hiervan gansch geen kennisse te hebben, ende van niet anders dan 't gene hiervoren geseyt is van de propositie van Haerlem, ende dat de andere steden die zouden volgen.

40.

Off hij niet selfs aen eenige gedeputeerden van Utrecht geseyt heeft, dat 't verbont tusschen de acht steden op 't pampier was gebracht, ende dat men daerin trecken zoude andere Provintiën ende steden.

Seyt, noyt zijns wetens yet bij maniere van verbont op 't pampier gebracht te zijn, maer dat eens is gesproken [1]) om te concipieren een Remonstrantie aen Sijn Ex^tie^ ende aen de Heeren Staten Generael, principalijck op 't stuck van 't mainctenement van de magistraten, soo in Hollant als in de nabuyrige Provintiën, ende oversulcx oock van geen verbont gesproken te hebben met eenige gedeputeerden van Utrecht; ende dat de voorsz. remonstrantie geconcipieert is geweest ten deele bij Haen, ten deele bij Hogerbeets ende bij hem gevisiteert; ende dat sulcks geschiet is bij ordre van de acht steden, doch dat deselve noyt is gearresteert geweest, ende sulcks deselve nyet is

1) Vgl. de Exam. van 14 Dec.

gecommuniceert d'Heer Adv^{t}, hoewel hij wel kennisse hadde datter dienaengaende yets voorgenomen was, ende dat de meening was geweest te maecken twee remonstrantiën aen de Heeren Staten Generael ende aen Sijne Ex^{tie}.

41.

Waer de concepten van deselve remonstrantiën zijn ende onder wien.

Seyt, nyet wel te weten off hij die aen Haen off Hogerbeets heeft gerestitueert, dan off die noch onder hem zijn gebleven bij de stucken, raeckende de besoignes van de Vergaderinge, ende dat den inhout liep op middelen om de magistraten te maincteneren; item, dat de voorslag van dien eerst is gevallen in de Vergaderinge van de acht steden, daer die van Haerlem sulcx voorsloegen, ende dat den Adv^{t} daervan is gesproken ende sulcks goetgevonden ende geraden heeft.

42.

Om wat redenen hij geformeert heeft eenen nieuwen eet voor de vroetschappen van Rotterdam.

Seyt, dat de burgemeesters van Rotterdam vindende in het oude boeck van den eedt de woorden van hooge overheyt, sulcx als die gebruyckt waren ten tijde van Mijn Heere den Prince, goet hebben gevonden claerlijck te stellen den naem van de Staten van Hollant als Hoochste Overheyt, ende dat bij de vroetschappen is goetgevonden, dat soowel den eet van de vroetschappen als andere eeden op die maniere zouden worden verclaert, ende dat 't gunt hij daervan geformeert heeft, dat hij 't selve heeft gedaen bij last van de burgemeesters, doch nyet wel te weten off hij bij last van de burgemeesters 't selve heeft geteeckent, dan off 't selve is geteeckent bij een van de Secretarissen.

43.

Op wiens aengeven offte aenraden sulcx is geschiet,

ende off 't nyet geschiet en is op expres aenraden van den Heer Adv^t?

Seyt, metten Adv^t op dese materie wel propoosten gehadt te hebben, dewelcke meende soodanige verclaringe nyet ondienstich te zijn.

44.

Off 't selve nyet expresselijck geschiet en is om Sijn Ex^tie uyt alle interpretatiën van denselven eet uyt te sluyten?

Seyt, nyet te weten dat de Heeren Gouverneurs oyt in den eet van de vroetschappen zijn bekent, offte daermede gemeent geweest.

45.

Off hij geduyrende zijn gevangenisse van boven in de schoorsteen ingeworpen geen brieven en heeft ontfangen, ende weder deur den schoorsteen uytgesonden?

Seyt: neen.

46.

Wat andere brieven off deur wat middelen hij andersints secretelijck heeft ontfangen offte weer uytbestelt?

Seyt, dat hij eenige vertroostinge van zijn vrunden heeft gecregen, comende van zijn huysfrouw deur eenige boecken, oock onder andere inhoudende de veranderinge van de regeerders.

47.

Wat vergaderingen gehouden zijn geweest ten huyse van den Heere van der Mijle, ende wat personen daer zoo nu zoo dan vergadert zijn geweest? [1]).

Seyt, van geen vergaderingen te weten, maer dat hij

1) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, I, 180.

bij wijlen bij de Heer van der Mijle comende, wel eenige andere Heeren daer heeft gevonden, te weten dan d'een dan d'ander, ende nyet op eenige geleyde vergaderinge, zijns wetens; ende sulcx daer altemets wel gevonden te hebben Hogerbeets, Uytenbogaert, Moersbergen ende Goyer tot diverse reysen, ende eens d'Heer van
ende oock eens, soo hij meent, Bieseman.

48.

Wat opte selve bijeencomsten aldaer verhandelt is geweest?

Seyt, niet eygentlijck daer gehandelt te zijn dan discours-gewijse van 't gunt in de Vergaderingen van de Heeren Staten Generael off van Hollant passeerde, ende geenszins yets geresolveert, maer zijn aldaer wel eenige voorslagen voorgebracht geweest, meest van de Synode ende 't gunt daervan dependeert, ende wat men daerin best doen zoude.

49.

Off den voorslach van de provinciale Synode niet en is gedaen geweest in deselve vergaderinge, om daermede de nationale te voorcomen ende te traverseren?

Seyt [1]), zijne intentie altijts geweest te zijn, dat men vooreerst zoude besoecken een provinciale Synode van Hollant, geassisteert met gedeputeerden van de naebuyrige kercken, ende indien aldaer een goede voet van accommodatie ware gevonden geweest ende bij de kercken aengenomen, dat alsdan misschien een nationale Synode niet noodich en zoude zijn geweest, maer indien d'accommodatie daer niet gevonden en hadde connen worden, dat men alsdan in een nationale Synode de zaeck zoude hebben

1) Zie dit in de *Deductie*, achter de *Examinatie*, breedvoeriger uiteengezet.

geprepareert, ende dat 't reglement voorts bij de generale Synode zoude werden genomen. Seyt, van d'intentie van de andere nyet sekers te connen zeggen, maer doorgaens gemerckt te hebben dat de Remonstrantsgesinde predicanten ende de magistraten die deselve favoriseerden, zeer verveert waren voor de nationale Synode.

50.

Off hij aen die van Utrecht nyet en heeft verclaert, dat de voorslach van een provinciale Synode expresselijck geschiede om de nationale daermede te beletten?

Seyt, sulcx in die termen aen die van Utrecht nyet geseyt te hebben, maer dat de meeninge was, indien d'accommodatie in een provinciale Synode conde gevonden worden, dat alsdan de nationale onnodich was, ende dat die van Utrecht denselven voet van Hollant daernae zouden mogen volgen.

51.

Off in de voorsz. bijeencomste ten huyse van den Heere van der Mijle niet mede en is gesproken off gehandelt geweest van 't lichten ende onderhouden van Waertgelders?

Seyt, alsoo hij menichmael ten huyse van den Heer van der Mijle is geweest ende aldaer veelderley propoosten zijn gevallen, deselve nyet alle onthouden te hebben, ende specialijck nyet te weten dat aldaer van 't onderhouden van de Waertgelders is gesproken, maer wel van 't recht dat de steden hadden tot onderhout van de Waertgelders.

52.

Wat correspondentie hij in andere steden ende provintiën, offte oock buyten de geunieerde provintiën gehouden heeft van de swaericheden hier te lande,

soo van de Waertgelders als van de Synode, offte oock van de respective magistraten?

Seyt, op 't stuck van de kerckelijcke differenten den raet versocht te hebben van geleerde Theologanten ende politycke personen in Vranckrijck, Duitschlant, Engelant, Gelderlant ende Zeelant; maer aengaende de Waertgelders geen correspondentie gehouden te hebben, dan bij wijlen zijne bekenden geadviseert van 't gene hier openlijck passeerde.

53.

Off hij aengaende de gesteltenisse van 't Lant off de stadt Amsterdam geen particuliere correspondentie en heeft gehouden metten gouverneur van Rees, Pinssen?

Seyt, neen, doch en weet nyet off zijn vader metten selven eenige correspondentie heeft gehouden.

54.

Off de voorsz. communicatiën nopende de geschillen in de religie, gehouden buiten 's lants, geschiet zijn om simpelijck raet daerin te vragen, offte om te traverseren zulcke petitiën, als van wege dese Landen daer zouden mogen worden gedaen, tot accommodatie van deselve?

Seyt, geen correspondentie gehadt te hebben met die intentie om eenige resolutiën te traverseren, maer wel getracht te hebben zijne bekenden goede opiniën te doen hebben van de actiën van de Staten van Hollant.

H. de Groot.

Examinatie, gedaen deur de voorsz. Fiscalen, ter presentie van de Heeren Voocht, Muys, Burgem^r Pauw, Manmaker, Ploys, Atsma ende Gockinga, aen de persoon van den voorsz. Grotii, Dynsdaechs den 4^en Decembris 1618.

55.

Waerom hij communicatie gehouden heeft, hoe men de claegende personen, als tot Haerlem ende elders de deure van de Justitie zoude sluyten? [1]).

Seyt, dat hij altijts in de Vergaderinge van Hollant heeft tegengesproken de verhinderinge van de cours van de Justitie, daer hij meende dat deselve was gefundeert, ende voorts gesustineert te hebben 't gunt altijts te voren bij de steden van Hollant gesustineert is geweest. Seyt, discours-gewijse hierop wel gecommuniceert te hebben metten Heere Adv^t ende andere pensionarissen.

56.

Off hij dan meent dat de uytgebannen personen van Haerlem ende van Leyden den wech van justitie niet en behoorden te genieten? [2]).

Seyt, verstaen te hebben dat personen, die bij vonnisse op extraord^s proceduyre zijn gebannen, naer 't oude recht van Hollant, bij den Hove van Hollant jegens den Grooten Raet van Mechelen dickmaels gesustineert, aen geen ander rechter en mogen provoceren; ende wat aengaet de politycke autoriteyt van de uytsettinge, die bij Borgemeesters, Raet off Vroetschappen bij wijlen wert gebruyckt, dat hij meent dat men d'selve autoriteyt de steden nyet t'eenemaele en can benemen; maer dat de steden deselve

1) Vgl. de *Verh. v. Oldenb^t*, I, 106 vlg.
2) Vgl. de *Verh. v. Oldenb^t*, I, 111.

autoriteyt nyet en behooren te gebruycken, dan soo wanneer de rust van de steden sulcx ten alderhoochsten is vereyschende. Dat hij die spreeckt de Regieringe van Rotterdam, dickmael genegen zijnde om deselve autoriteyt te gebruycken, sulcx altijts heeft ontraden. Ende wat belangt de gene die uyt andere steden uytgeset waren, dat hij altijts gemeent heeft, dat de Heeren Staten van Hollant ende Westfrieslant, volgens verscheyden voorgaende resolutien, behoorden te letten off deselve met goede redenen waren uytgeset off nyet, ende, soo de Magistraten mochten hebben geëxcedeert, 't selve te doen repareren.

57.

Off hij eenige andere proceduyren voor extraord^{s} hout als degene die beleyt worden opte confessie van partije?

Seyt, claerlijck te vinden in de verdragen gemaeckt opte judicature van Hollant, dat aldaer eenige proceduyren worden genoemt extraord^{s} oock zonder confessie; doch dat hij die spreeckt, zijnde Adv^{t} Fiscael, ende bevindende dit stuck te zijn van sonderlinge importantie, 't selve aen de Heeren Staten van Hollant ende Westfrieslant schriftelijck heeft geremonstreert ende reglement daerop versocht.

58.

Waerom hij in zijn boeck *de pietate Ordinum Hollandiae* heeft willen staende houden, dat het een Prince toecomt zijne onderdanen te doen houden zulcken religie als hem goetdunckt? [1]).

Seyt, in 't selve boeck niet te spreken van alle Princen, als die dickmael aen wetten ende consent van Staten zijn gebonden, maer van een hooge overheyt staende alleen onder Godt Almachtich, ende dat d'selve nyet allerley re-

1) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, I, 259, 258.

ligie en mach autoriseren, maer die alleen die se in haer gemoet naer goet ondersoeck versekert is met Godts woort overeen te comen, ende dat hij oock claerlijck heeft te kennen gegeven in 't selve boeck, nyet te connen verstaen dat een hooge Overheyt vrij zoude staan degenen die in 't stuck van religie sonder malitie dwalen, daer over te straffen.

59.

Off het stellen van zulcken positie in de saecken van dese landen, daer den Prince gebonden is aen de wetten ende vrijheden van deselve, yet anders can astrueren dan pure tirannye ende 't recht van den Coninck van Spaengien om zijn tirannye staende te houden?

Seyt, dat 't gunt diesaengaende bij hem is gesustineert, accordeert met 't gunt deurgaens bij de gereformeerde Theologanten, politycken ende rechtsgeleerden uyt Godes woort ende bondige redenen is gedefendeert, ende dat de actien van den Coninck van Spaengien daerdeur werden gedestrueert, als die in saecke van zulcken gewichte nyet en hadde behooren te doen zonder advys van de Staten, oock nyet simpelijck zijne Geestelickheyt en hadde behooren te gelooven, maer zijn werck te maecken van Godes woort te ondersoecken tot rust van zijn conscientie, ende vooral hem hadde behooren te wachten van het bloetvergieten van zooveel onnoosele personen ter zaecke van de religie.

60.

Off hij meent dat de Coninck van Spaengien hem in zijn gemoet niet gepersuadeert en heeft gevonden, dat de papiste religie de beste waer?

Seyt, sulcken persuasie niet genoech te zijn, maer dat Godts woort van de Coningen vereyscht een neerstich lesen van de H. Schriftuyre.

61.

Waerom hij heeft helpen delibereren om de stadt van den Briele naerder te versekeren? [1]).

Seyt, van geene deliberatie te weten, dan dat bij vroetschappen van Rotterdam menichmael is verstaen dat men behoorde aen te houden in de Vergaderinge ten eynde de Magistraet van den Briel in 't stuck van hare bewaringe mocht gegeven worden goet contentement.

62.

Off hij binnen Rotterdam nyet en heeft helpen delibereren om den Briel met crijchsvolck te besetten?

Seyt, neen.

63.

Waerom hij toegestemt heeft dat men 't crijchsvolck van den Briel een anderen eet zoude doen doen, offte casseren? [2]).

Seyt, dat de gedeputeerden van Rotterdam dies aengaende gevolcht hebben d'opinie van d'Heeren Edelen, om de redenen bij de resolutie geallegeert.

64.

Off hij ende de Adv^t^ die van Rotterdam daertoe nyet en hebben gedisponeert?

Seyt, dat noch bij hem noch bij den Adv^t^ daertoe eenige inductiën zijn gebruyckt geweest.

65.

Waerom hij heeft helpen beletten dat men de coopluyden, die de West-Indische Compaignie wilden oprechten, geen gehoor en heeft willen geven? [3]).

---

1) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, I, 84 vlg.

2) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, I, 84 vlg.

3) Vgl. do *Verh. v. Oldenbt*, I, 101.

Seyt, sulcx noyt belet te hebben, maer ter contrarie in de Vergadering van Hollant menichmael aengehouden te hebben tot bevordering van deselve Comp^ie^.

66.

Met wien hij gecommuniceert heeft gehadt om de papisten hier te lande kercken ende openbare exercitie te doen hebben? [1]).

Seyt, dat het leste placcaet jegens de conventiculen van de papisten bij hem is ingestelt geweest, ende dat hij altijts is geweest van die opinie, dat zoodanige conventiculen zijn dangereus voor den staet van 't lant.

67.

Off die van Rotterdam nyet in schepen gehouden hebben eenige waertgelders onder pretext van de questie van den stapel, ende tot wat eynde sulcx geschiet is? [2]).

Seyt, alsoo de Heeren van Dordrecht door haren uytlegger de schepen van Rotterdam, geladen met Fransche wijnen, poochden te constringeren om het stapelrecht naar te comen, dat daerom die van Rotterdam mede een uytlegger hebben gesonden nevens den uytlegger van Dordrecht, tot mainctenement van de possessie van vrijdom, die zij meenden haer te competeren, ende dat opte selve uytlegger zijn geweest eenige borgers, oock eenige die ontslagen waren uytten dienst van de Comp^ie^ van de Waertgelders, zonder dat hij oyt heeft connen mercken, dat bij de Heeren van Rotterdam yet anders daermede zoude zijn gemeent als 't gunt raeckt de voorsz. questie van den stapel.

---

1) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, I, 91 vlg.

2) Daarvan uitvoeriger in de *Memorie*, bl. 52.

68.

In wat particuliere vergaderingen hij geweest is, gehouden over de hedendaechsche geschillen zoo van de regieringe als van de religie?

Seyt, in geen particuliere vergaderinge geweest te zijn, dan wel in de besoignes van de acht steden.

69.

Wat practijcken dat geweest zijn, die aengeleyt zijn om de Oost-Indische Compagnie te dissolveren? [1]).

Seyt, van nyet anders te weten als van 't gunt bij de Austraelsche Compaignie is geschiet; te weten datse deur haer nieuwe gevonden vaert meenden te comen ende te handelen in de Oost-Indiën, zonder dat hij weet van eenige andere practijcken tot dissolutie van deselve Comp^ie^ aengewent, dan dat wel bij eenige gesustineert is, dat men die vaert zoude mogen vrij stellen ende dat de Heeren Staten Generael zouden aennemen het oorloch in de Oost-Indiën.

70.

Off hij niet wel en weet, dat den Adv^t^ van Hollant de saecke van de Austraelsche Compagnie meer gefavoriseert heeft gehadt als de Oost-Indische, ende off 't selve niet daertoe en streckte om de Oost-Indische Comp^ie^ te dissolveren?

Seyt, dat hem gedocht heeft dat den Adv^t^ van 't lant de Austraelsche Comp^ie^ wat veel favoriseerde, ende indien het advys van de Gedeputeerden van Hollant, op dat stuck gebesoigneert hebbende, waer gevolcht geweest, dat sulcx zijns oordeels dissolutie van deselve Compaignie zoude hebben veroorsaeckt, maer dat daernae door den Adv^t^ is

1) Aanleiding tot deze vraag gaf De Groot's brief aan Vosbergen. — Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, I, 104.

voorgestelt, de zaecke te accommoderen door uytcoop, 't welck hem die spreeckt nyet vreemt en dochte.

71.

Wat middelen bij hem aengewent zijn om de practijcken tot dissolutie van de Oost-Indische Comp^ie^ te beletten?

Seyt, ernstelijck in de Vergadering van Hollant d'importantie van de zaecke geremonstreert te hebben, ende vertoont dat de Heeren Staten Generael d'interpretatie van 't octroy aen haer selven behoorden te behouden, ende dat dit zijn de middelen, daervan hij in den brieff aen Sijn Ex^tie^ mentionneert.

72.

Welck 't gene is dat hij in deselve brieff [1]) nyet en derff vertrouwen, ende wenscht daervan naerder verclaringe te mogen doen?

Seyt, daermede gemeent te hebben allen 't gene dient tot zijn geheele ontschuldiginge ende defensie.

73.

Off hij daermede nyet gemeent en heeft eenige actiën van den Adv^t^ van 't lant, ende off hij meent dat deselve actiën altoos totten dienste van 't lant gestreckt hebben?

Seyt, dat van meeninge ende intentie van wijse ende cloecke personen nyet wel schielijck en is te oordeelen; dat hij die spreeckt den Adv^t^ van 't lant in sommige actiën wel is tegen geweest, maer gemerckt te hebben dat hij zeer sprack voor de autoriteyt van Hollant, doch sulcx dat hij daermede zijn eigen autoriteyt oock seer waernam.

---

1) Namelijk in den brief aan Vosbergen; zie hiervoor bl. 86.

74.

Welcke de generale partijschappen zijn, die hij schrijfft [1]) gevonden ende niet gemaeckt te hebben?

Seyt, daerdeur te verstaen de religionsquestiën metten gevolgen van dien, waeruyt de onlusten tusschen de steden zijn geresen.

75.

Waerom hij, op zijne reyse in Zeelant, aldaer meer geseyt heeft dan de Heer van Duivenvoorde wiste dat hemluyden belast was?

Seyt, gelast geweest te zijn, nevens het overleveren van 't antwoort van de Staten van Hollant, de Heeren Staten van Zeelant te onderrechten van de besoignes, waerdoor de overleveringe was geretardeert, ende zijns wetens buyten dien last nyet gegaen te zijn. Oock nyet geseyt te hebben dan met goetvinden van den Heer van Duivenvoorde, die oock oversulcx de propositie, in schrifte zijnde vervatet, heeft gelesen, goetgevonden ende geteeckent; daerbij voegende, dat hem bij den Adv^t ende in 't Collegie van Gecomm. Raeden was belast, de voorsz. propositie daerbij te doen.

76.

Wat raet hij gegeven heeft in 't stuck van die van Nimmegen? [2]).

Seyt, geen raet daerin gegeven te hebben, noch voor 't gaen van Sijn Ex^tie derwaerts, noch oock daernae.

77.

Waerom hij de afgesette personen van Nimmegen genaemt heeft de geoppresseerde van Nimmegen?

Seyt, zijns wetens dat woort niet gebruyckt te hebben.

---

1) In den aanhef van zijn brief aan S. Ex^tie; zie hiervoor bl. 88.

2) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, II, 169 en vlg.

78.

Waerom hij den Heere van Rijsenburch versocht heeft, dat hij deur de Staten van Utrecht die van Nimmegen wilde doen encourageren? [1]).

Seyt, sulcx niet gedaen te hebben, zijns wetens.

79.

Off hij niet geconcipieert ende ingestelt en heeft de brieven, die op 't stuck van Nimmegen gesonden zijn geweest aen de Heeren Staten van Gelderlant? [2]).

Seyt, wel waer te zijn dat hij die spreeckt bij de Vergaderinge van Hollant nevens eenige andere is gecommitteert geweest tot het instellen van deselve brieven, maer dat de brieff was ingestelt bij den Adv^t van 't lant, ende bij de gedeputeerden alleenlijck geresumeert.

80.

Off hij nyet mede geconcipieert ende ingestelt en heeft de brieven, op 't stuck van de Synode aen de Heeren Staten soo van Gelderlant als Overijssel geschreven?

Seyt, de saecke aengaende deselve brieven mede toegegaen te zijn als de voorsz. brieven van Nimmegen, te weten dat die bij den Adv^t waren ingestelt ende bij de gecommitteerden geresumeert.

81.

Wat communicatiën met hem gehouden zijn op 't procureren van de extraord^s ambassade van Vranckrijck herwaerts?

Seyt, daervan geen andere communicatie gehouden te hebben als met d'Heer van Maurier, die hem eerst geseyt

---

1) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, I, 124. II. 174.

2) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, I, 133. II. 185.

heeft datter apparentie was dat de Heer van Plessis zoude worden gesonden, ende daernae heeft hij hem geseyt, dat de Heere van Boissise daertoe was geordonneert.

82.

Off hij niet zelffs bij den Heere du Maurier die ambassade en heeft helpen vorderen, ende deur wiens last?

Seyt, van niemant last gehadt te hebben, maer op de openinge, gedaen bij den Heer van Maurier, getoont te hebben dat hij sulcx niet ongeraden en hielt.

83.

Tot wat eynde deselve Heere du Maurier seyde, dat deselve ambassade zoude dienen?

Om deur zijne intercessie de swaericheden, die in 't lant geresen waren, te accommoderen.

84.

Off hij nyet wel en weet dat de voorsz. extraord^{s} ambassade geprocureert is bij den Heer Adv^{t}?

Seyt, sulcx nyet verstaen te hebben, maer te gelooven dat de beseyndinge zonder kennisse van den Adv^{t} nyet en is geschiet.

85.

Uyt wat redenen hij tselve alsoo gelooft?

Uytte dagelijcxe frequentatie van den Heere du Maurier metten Heere Adv^{t} ende d'Heer van der Mijle.

86.

Off hij meent dat hem, den Adv^{t} offte anderen vrij gestaen heeft sulcx te mogen procureren buyten kennisse van de Heeren Staten Generael?

Seyt, als voren, nyet te weten dat de ambassade van hier is geprocureert geweest.

87.

Wat communicatiën met hem gehouden zijn op 't stuck van Wesel [1]).

Gansch geen; ende dat hij nyet en weet van de redenen, waeromme het leger te velde te brengen dien tijt soo werde getraineert; ende dat hij metten Heere van Haerencarspel wandelende voor de Vergaderinge, haer beyde daerover hebben verwondert, ende voorgenomen in de Vergaderinge 't selve te helpen vorderen, 't welck bij hem gedaen is, maer gemerckt te hebben dat die van Leyden wat scrupuleus waren op haren last.

88.

Off hij nyet wel gesien ende gemerckt en heeft, dat den Adv^t^ 't selve stuck zeer dilayeerde?

Seyt, gemerckt te hebben dat het lancksaem voortginge, maer de reden van dien nyet te weten.

89.

Off hij nyet mede en heeft helpen delibereren over 't stuck van 't geven van de patenten te ontnemen aen Sijn Ex^tie^ ende te brengen aen de Heeren Staten Generael ende, nopende de plaetsen van Hollant, aen de Heeren Staten van Hollant off haer Gecomm. Raeden? [2]).

Seyt, noyt gedelibereert te hebben om yemant anders de patenten te doen geven als Sijn Ex^tie^; maer uytten Adv^t^ verstaen te hebben, dat volgens de resolutie van de Staten van Hollant patenten over Hollant behoorden gegeven te worden met kennisse van de Gecomm. Raeden, ende dat langen tijt was gebruyckt dat de patenten waren

1) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, I, 153 vlg.
2) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, I, 181, '2.

gegeven met kennisse van hem als Advt van 't Lant, die daervan rapport hadde gedaen aen 't Collegie. Seyt, oock eens present geweest te zijn ter Vergadering van de Heeren Staten Generael, dat den Advt begeerde dat de Heeren Staten Generael off de Raet van State sorge behoorden te dragen, dat de garnisoenen dickmaels zouden worden verandert, ende dat hij naer ommevrage sulcx aenseyde aen den Tresorier Generael, daer alsdoen op andere occasie present zijnde; daerbij voegende, dat den Advt in de Vergaderinge van Hollant altemets wel geseyt heeft, dat de Heeren Staten van Hollant nyet geabdiceert en hadden 't recht om patenten te mogen geven, des noot zijnde.

90.

Off hij ende Hogerbeets, tot Utrecht zijnde, aen Barnevelt nyet en hebben geschreven, ende wat?

Seyt, dat d'Heer Hogerbeets altemets aen den Advt heeft geschreven, verhaelende 't wedervaeren; maer dat hij die spreeckt nyet en heeft geschreven aen den Advt als eens eenen cleynen brieff, daechs voor 't vertreck, mede van 't gunt dat aldaer passeerde, zonder yet anders.

91.

Off de Advt hem zijne brieven, die hij uyt Franckrijck ende Engelant particulierlijck ontfinge, nyet dickwels en heeft gecommuniceert? [1]).

Seyt, dat den Advt hem bij wijlen, doch nyet veel, heeft voorgelesen eenige stucken soo uytte brieven van den Heer van Langerack als van Caron, zonder dat hij onthouden heeft van wat inhout die waren.

92.

Off hij nyet mede en heeft helpen projecteren het

1) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, II, 30.

protest van de drie provintiën tegens de Synode Nationael? [1])

Seyt, dat hij 't selve heeft geschreven van woort tot woort, gelijck 't selve bij den Advt was ingestelt, ende hij het hem uyt 't selve ingestelde dicteerde.

H. de Groot.

Ten voorsz. dage naer den middach weder geexamineert de voorsz. de Groot, in presentie van d'Heeren Voocht, Muys, Burgemr Pauw, Manmaker, Ploys, Atsma ende Gockinga.

93.

Waerom hij te wege gebracht heeft dat het boeck van Sybrandus Luberti [2]) is verboden?

Seyt, alsoo de zaecke hem aenginck, daerop geen instantie gedaen te hebben, maer de zaecke gelaten te hebben ter discretie van de Vergaderinge.

94.

Off hij den Advt Barnevelt nyet dickwijls seer verachtelijck en heeft hooren spreken van Sijn Extie?

Seyt, dat de Advt in presentie van hem die spreeckt van Sijn Extie heeft gesproken met respect.

95.

Off den Advt tegens hem nyet verscheydentlijck geseyt en heeft dat Sijn Extie stonde naer de souvereineteyt? [3])

Seyt, den Advt noyt sulcx eygentlijck te hebben hooren

1) Vgl. I, 42. III, 3.

2) Sibrandi Lubberti *Responsio ad Pietatem* Hugonis Grotii. — Vgl. Brandt, *Leven van de Groot*, bl. 64.

3) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, II, 22.

seggen, maer wel dat hij beducht was dat onder eenige van de regieringe van 't Lant intentie zoude mogen zijn om yet sulcx buyten ordre te wege te brengen, sustinerende daeromme dat men behoorde te letten, off niet beter en zoude zijn met ordre te besoigneren op 't gunt men zoude meenen in de regieringe verandert te moeten worden.

96.

Wie diegene van de regieringe waren, daeraff den Adv^{t} die suspitie hadde?

Seyt, dat hij daervan sprack in generale termen. Seyt oock uytten Adv^{t} verstaen te hebben dat bij d'Heer Borgemeester Pauw tegens de Weduwe Princesse eenige woorden zouden zijn gebruyckt, raeckende die materie, zonder dat hij yemant anders van de regieringe heeft genoemt.

97.

Waerom hij gesolliciteert heeft surrogatie van den Heer Carleton?

Seyt, sulcx noyt gedaen te hebben [2]) ende noyt eenige brieven op dat subiect geschreven te hebben, maer dat hij wel heeft geschreven aen eenige prelaten in Engelant, om te letten off nyet dienstich en zoude zijn dat Sijn Ma^{t} een of anderen geleerden theologant zoude oversenden in dese landen, om wel te verstaen de natuyre van de kerckelijcke geschillen alhier, opdat Sijne Ma^{t} rapport gehoort hebbende, te beter zoude mogen letten op de bequame remedie.

---

1) Zie de *Memorie*, bl. 12, en vgl. de *Waerachtige Histor. v. Oldenbt.* (van 1620) bl. 16, en het *Leven v. Uitenbogaert*, bl. 155 vlg.

2) Vgl. den brief aan Vosbergen, hiervoor bl. 82, en die aan Z. Ex^{tie}, bl. 91.

98.

Hoe dat sulcx bequamelijck zoude geschieden zonder revocatie off diminutie van last van d'Heer Carleton?

Seyt, alsoo de geschillen raeckten de theologie, dat hij daerom gemeent heeft dat een persoon van theologische professie wel een reyse herwaert conde doen zonder eenige vermindering van de digniteyt van d'Heere Carleton.

99.

Off hij nyet geconcipieert en heeft de minute van den brieff, die de Coninck van Groot Bretangien den 16en Marty 1612, stilo anglico, schreeff aen de Heeren Staten Generael, opte differenten van de religie ende die met auctoriteyt af te doen? [1])

Seyt, neen, ende van dien brieff niet verstaen te hebben voor dat hij mette gedeputeerden van de Oost-Indische Compie gecomen is geweest in Engelant, uyt den Heere Caron; ende dat Caron hem doen seyde dat hij op zijn versoeck zulcken brieff hadde geobtineert van den Coninck aen de Heeren Staten Generael.

100.

Off de minute off 't concept van dien brieff hem hier in Hollant nyet en is gecommuniceert geweest, eer d'Heer Caron daermede naer Engelant vertrock?

Seyt, daervan geen memorie te hebben.

101.

Off 't selve concept bij hem ende bij Uytenbogaert nyet tot veel ende verscheyden reysen is gecorrigeert geweest, eer het naer Engelant is gegaen, oock soo dickwijls dat het wel acht off thien mae-

1) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, II, 257.

len heeft moeten herschreven worden, eer 't gedresseert was naer haer welgevallen?

Seyt, over die correctie nyet gebesoigneert te hebben, ende sulcx nyet te weten off Uytenbogaert hetselve gecorrigeert mach hebben; daerbij voegende dat hij dien tijt noch geen pensionaris en was.

102.

Off de minute van dien nyet was ingestelt bij den Advt van 't lant, ende soo aen d'Heer Caron gelevert om dien brieff in Engelant te procureren?

Seyt, hiervan anders geen kennisse te hebben dan dat hij uyt den Heer Caron verstaen heeft, dat hem eenige memoriën aengaende denselven brieff waren gegeven off toegesonden, zonder dat hem nu gedenckt off hij noemde dat den Advt hem die bestelt hadde off nyet.

103.

Off hij nyet mede gecontribueert en heeft totte scherpe resolutie van den 4en Augusty, ende bij wien die eerst is ontworpen? [1])

Seyt, dat de poincten, vervatet in deselve resolutie, stucxsgewijze in de Vergadering zijnde voorgedragen, hij daerop heeft ingebracht het goetvinden van de gedeputeerden van Rotterdam; dan dat deselve resolutie schriftelijck is ingestelt bij den Advt van 't lant, ende dat deselve daernae bij denselven Advt ende eenige uytte Vergadering, daertoe gedeputeert, is geresumeert, zonder dat hij weet dat daerin eenige veranderinge is gemaeckt.

104.

Wie de gedeputeerden uytte Vergadering waren, die daerover besoigneerden, ende bij wien gedeputeert?

Seyt, dat het sijn geweest naer sijn memorie d'selve

1) Vgl. IV, 1 en vlg. en de *Verh. v. Oldenbt*, II, 122.

gedeputeerden, die metten Adv^{t} omtrent denselven tijt gingen bij Sijn Ex^{tie} ende mevrouwe de Princesse.

105.

Off deselve resolutie nyet bij de gedeputeerden van de acht steden en is geresumeert geweest, aleer deselve in de Vergaderinge voortgebracht werde, ende wat gedeputeerden over deselve resumptie zijn geweest? [1])

Seyt, memorie te hebben dat ten huyse van den Adv^{t}, naer voorgaende deputatie gedaen bij de Vergaderinge, bij verscheyden gedeputeerden de voorsz. ingestelde resolutie is geresumeert geweest, hem refererende totte notulen daervan gehouden.

106.

Off hij nyet en weet dat eenige andere vergaderinge, 'tzij totte Casteleyn off ten huyse van den Adv^{t} offte andere plaetse, op 't vervaten van die resolutie gehouden is, eer eenige deputatie dienaengaende in de Vergadering geschiede? [2])

Seyt, memorie te hebben dat, eenigen tijt voor het arresteren van de voorsz. resolutie, de gedeputeerden van veel steden metten anderen hebben gesproken totten Casteleyn opte materie die daernae begrepen is in de resolutie, ende dat hij meent dat de Heeren van Leyden tot die bijeencomste oorsaecke hadden gegeven, zonder datter yets bij geschrifte is gestelt geweest.

107.

Off de Waertgelders in crachte van die resolutie nyet en zijn aengenomen geweest, om soo mette machtige hant de Contraremonstranten te reprimeren,

---

1) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, II, 124.

2) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, II, 137.

ende met auctoriteyt de differenten in de religie af te doen?

Seyt, dat tot Rotterdam lange te voren Waertgelders zijn geweest, dat oock 't getal was vermeerdert voor den 4en Augusty, ende d'intentie geweest te zijn, sulcx als voor dezen is verclaert, om de burgerije in ontsach te houden, ten eynde zij tegens malcanderen haer nyet en zouden stellen, ende om de Magistraten te maincteneren, zonder dat hij weet eenige andere intentie geweest te zijn tegens de Contraremonstranten, ten ware de voorsz. Contraremonstranten eenige datelijckheyt gebruyckten.

108.

Wie met hem totten Advt gingen, als daer goetgevonden wierdt dat hij ende de anderen bij de gedeputeerden van Utrecht zouden gaen? [1])

Seyt, dat hij, sittende bij den Advt, ontboden is om te comen ten huyse van Uytenbogaert, alsoo Haen ende Hogerbeets daer waren, die hem begeerden te spreken, ende den Advt tegens hem seggende: gaet ende siet watter omgaet, is hij derwaerts gegaen; alwaer hij gevonden heeft de voorsz. pensionarissen ende Ledenberch, mitsgaeders Uytenbogaert, die af ende aenginck, ende heeft doen daer uyten monde van Ledenberch verstaen de propositie, in de voorgaende examinatie verhaelt. Ende is hij daerop weder geweest bij den Advt, eer zij de voorsz. gedeputeerden van Utrecht gingen spreken, dan en weet nyet wie met hem daernae bij den Advt is geweest, doch meenende dat het geweest is Haen off Hogerbeets off beyde, alwaer verhaelt zijnde 't gunt bij Ledenberch was geseyt, goetgevonden is dat men de gedeputeerden van Utrecht, van

1) Vgl. III, 18 en de *Verh. v. Oldenbt*, II, 233 vlg.

2) Vgl. hiervoor I, 3 vlg.

wegen eenige steden zoude begroeten, haer meeninge verstaen, ende overleggen alle consideratiën op die materie vallende.

109.

Wat commissiën den Adv^t hem heeft opgelegt, die hatelijck ende scabreux waren? [1])

Seyt, daerdeur principalijck te verstaen de deputatiën tot Amsterdam, in Zeelant, tot Dordrecht ende tot Utrecht ende veel andere dagelijcxe besoignes.

110.

Welcke van de Heeren van de regiering tot Utrecht aenhielden tot overleveringe van de brieven aen 't crijchsvolck? [2])

Seyt, de woorden meest gevoert te zijn bij Ledenberch, ende alsoo de Heeren van Utrecht, dan d'een dan d'ander, de gedeputeerden van Hollant quamen begroeten, oversulcx niet perfectelijck te weten, wie het overleveren van de brieven meest vorderde.

111.

Onder wien van de gedeputeerden van Hollant de voorsz. brieven aen 't crijchsvolck mette formulier van den eet berust hebben? [3])

Seyt, nyet anders te weten off die en hebben berust onder den pensionaris Hogerbeets.

---

1) Aanleiding tot deze vraag had de Groot zelf gegeven in den brief aan Zijn Exc., hiervoor bl. 94.

2) Deze vraag geschiedde insgelijks naar aanleiding van hetgeen de Groot aan Zijn Exc. had geschreven, bl. 96.

3) Ook deze vraag vindt haar aanleiding in den brief aan Z. Exc. t. a. pl.

112.

Wat hetgene is dat in de Unie disputabel is? [1])

Seyt, bij experientie bevonden te hebben dat over het I^e^, VIIe ende XIIIe art^en^ verscheyden disputen zijn gevallen, uyt allen 't gene in een jaer twee off drie herwaerts is gepasseert.

113.

Waeromme getracht is Sijn Ex^tie^ te degraderen van 't stadthouderschap van Utrecht, ende andere daerin te brengen? [2])

Seyt, daervan gansch geen kennisse te hebben.

114.

Waeromme de acht steden getracht hebben Woerden in te nemen ende te vermeesteren, ende aen die van Utrecht versocht de haestige ende behulpelicke hant daertoe te leenen? [3])

Seyt, daervan mede geen kennisse te hebben.

115.

Off hij nyet selffs die van Utrecht tot sulcx versocht heeft?

Seyt, neen.

116.

Off hij nyet mede geadviseert en heeft over de publicatie bij die van Haerlem tegens den Hoogen Raet, offte over 't concipieren van deselve mede gestaen? [4])

Seyt, dat de publicatie, ingestelt zijnde bij den pensi-

---

1) De Groot had die uitdrukking gebruikt in den aangehaalden brief, bl. 99.

2) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, I, 307.

3) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, I, 252, '3.

4) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, I, 209, '10, '11.

onaris van Haerlem, hem die spreeckt ter handen is gestelt, ende dat hij deselve overleverende daerinne bevonden heeft veele pointen, die hij meende dat uytgelaten, versacht off verandert behoorden te worden, ende sulcx met teyckenen aen de cant aengewesen te hebben; doch daernae bevonden te hebben dat de passages, bij hem geremarqueert, nyet en zijn verandert geweest.

117.

Wie van Haerlem bij hem is geweest op 't stuck van deselve publicatie, ende bij wien deselve voorts goet gevonden is?

Seyt, nyet wel te weten off de pensionaris Haen alleen die hem ter handen gestelt heeft, dan off er eenige andere van de regierders bij zijn geweest; ende dat hij die spreeckt de pensionaris Haen geraden heeft dat hij het advys van d'Heer Hogerbeets, als in die materie best ervaren, daerop zoude verstaen, zonder te weten bij wien deselve voorts goet gevonden is.

118.

Off hij meent dat in een ordentelijcke regiering wel can bestaen, dat een laege rechter sulcken publicatie doet ten laste van een overrechter?

Seyt, te meenen dat de steden haer gerechticheyt jegens de collegiën van de justitie behooren voor te staen met discretie, zonder dat hij zoude connen gestant doen de exorbitantiën daerin wesende.

119.

Door wat actiën den Adv^t hem heeft geworpen buyten 't faveur van Zijn Ex^tie?

Seyt, over lange verstaen te hebben dat uyttet gunt gepasseert was in de handelinge van de Trefves onlusten waren geresen tusschen Sijn Ex^tie ende den Adv^t, ende

te gelooven dat sedert den selven tijt veel andere occasiën daertoe zijn geslagen, insonderheyt sedert de religionsquestiën wat heet zijn gedreven geweest; ende van sommige luyden wel verstaen te hebben, dat het al begonnen zoude wezen al van 't jaer van 1598 af, ende tsedert 't jaer 1600 in de handelinge tot Bergen op Zoom.

120.

Bij wien onder 't dexel van religie getracht is tot scheuringe, seditie, meuterije ende rebellie tegens de Staten ende de Magistraten, ende om die in haer hoocheyt, vrij- ende gerechticheyt te vercorten ende andere te subjugeren, ende aen wien? [1])

Seyt, wel te gelooven dat hij hem in de discoursen bedroeft heeft over de scheuringe, oock over verscheyden exorbitantiën, die tegens de Magistraten wierden gepleecht; dat hij oock geseyt mach hebben dat, naer 't verstant van de acht steden, de convocatie van de Nationale Synode zonder consent van alle de provintiën was streckende jegens de hoocheyt ende vrijheyt van deselve provintiën, maer de woorden, sulcx als deselve in de vrage worden gebracht, nyet geseyt te hebben.

121.

In wat plaetsen de staet van 't Lant door de Waertgelders is geconserveert?

Seyt, van die formele woorden geen memorie te hebben, maer zijn meeninge geweest te zijn, dat de auctoriteyt van de Magistraten, waerinne de ruste van den staet van 't Lant voor een groot deel bestaet, daerdoor was gemaincteneert.

122.

Wie de quaetgunstigen van den staet van 't Lant zijn, die de Waertgelders hebben willen doen casseren?

Seyt, oock die termen niet gebruyckt te hebben, ende

1) Vgl. met deze en de volg. vragen het *Verbael van de gecommitteerden van Utrecht in den Hage gehonden*, hierachter Bijlage IV.

wel te gelooven dat Ledenberch henluyden daer hebbende doen comen ende haer geinstrueert van de redenen die zij gebruycken zouden om te diverteren de resolutie van 't afdancken der Waertgelders, hij apparentelijck deselve in 't verbael soo zal hebben gestelt, dat se meest tot zijn intentie mochten dienen; daerbij voegende, dat Ledenberch, henluyden ontboden hebbende tot Uytenbogaert, aldaer op het alderbreetste heeft voorgestelt de difficultijten, die resulteren zouden uytte cassatie van de Waertgelders, offte oock uyt de openinge aen Sijn Ex^tie^ te doen, indien d'selve nyet en quame te succederen, ende namentlijck dat soowel de oude garnisoenen als de Waertgelders daerdeur zouden werden gediverteert van alle hare genegentheyt totte Staten van Utrecht, met meer andere redenen, ende vont hierom best dat de Heeren Staten van Hollant daerop een voorslach aen Sijn Ex^tie^ zouden doen voor die van Hollant ende Utrecht, sonder dat zij van Utrecht daerbij zouden zijn, om geen prejuditie te hebben indien het nyet en quame uyt te vallen naer haeren sin.

H. de Groot.

Woensdaechs den 5^en^ December 1618 weder geexamineert den voors. de Groot, ter presentie van d'Heeren Voocht, Muys, Burgemeester Pauw, Manmaker, Ploys, Atsma ende Gockinga [1]).

123.

Waerom hij aen de gedeputeerden van Utrecht heeft geseyt, dat de middelen van 't Lant vooral ende eerst mosten geemployeert worden tot betalinge der Waertgelders?

Seyt hierop, dat hij verclaert heeft d'intentie van de

1) Vgl. de aant. van de Groot, betreffende deze examinatie, in BRANDT's *Leven van de Groot*, bl. 164, waar echter de dagteekening onjuist is.

acht steden in sulcke termen als deselve was verclaert in de Vergaderinge van Hollant bij de stadt van Haerlem, gevolcht zijnde bij de andere steden: te weten dat de acht steden verclaert hadden, dat de middelen van 't Lant vooral verbonden waren voor de costen die gedaen waren ende noch gedaen zouden worden tot mainctenement van de Magistraten, niet meenende dat hij uytdruckelijck van de betalinge van de Waertgelders heeft gesproken, doch hout de voorgaende woorden daertoe equipollent te wesen.

124.

Van wien hij last heeft gehadt te verclaren, dat de Edelen ende meeste steden van Hollant geresolveert waren bij de Waertgelders te blijven?

Seyt, te meenen geseyt te hebben, dat bij de meeste stemmen verstaen was, dat diegene, die Waertgelders hadden aengenomen, niet en mochten worden geconstringeert om jegens haren danck deselve af te dancken off te laten afdancken.

125.

Off de meeninge van de verclaringe van bij de Waertgelders te blijven, nyet en is geweest om die van Utrecht te induceren tot aenhoudinge van haer Waertgelders?

Seyt, dat alle de discoursen, gehouden bij de gedeputeerden van Utrecht, gedient hebben om haer in bedencken te stellen de consideratiën, die bij Ledenberch waren gemoveert, ende 't gunt verder op die materie diende, om haer Waertgelders ten minste bij provisie te houden, totdat met Hollant eenen eenparigen voet zoude zijn geraemt.

126.

Wie de quaetgunstigen van den staet van 't Landt zijn, die door 't casseren van de Waertgelders zouden

werden geanimeert, ende wie de goede zijn, die daerdeur zouden werden verslagen?

Seyt, nyet onthouden te hebben dat hij dese termen zoude hebben gebruyckt, maer dat de meeninge is geweest, dat de Magistraten ende die haer mainctenement sochten daerdeur gediscourageert, ende ter contrarie die jegens de Magistraten waren gealtereert daerdeur gestijft zouden worden.

127.

Off hij mette andere gedeputeerden last hebben gehadt van alle de acht steden, om bij de gedeputeerden van Utrecht zulcken propositie te doen?

Seyt, van desen last nyet sekers te connen seggen, dan 't gunt van hare intentie aen de gedeputeerden van Utrecht is verclaert te accorderen soo mette verclaring van Haerlem, als mettet gunt dagelijcx in de Vergaderinge wert gesusteneert; ende alsoo verscheyde vergaderingen van de acht steden zijn gehouden daer hij nyet bij en is geweest, nyet getwijffelt te hebben off de pensionarissen Haen ende Hogerbeets, die hem versochten om met hem te gaen bij de gedeputeerden van Utrecht ende de begroetinge van wegen de acht steden te doen, hadden daerop de particuliere intentie van deselve steden verstaen, hem refererende tot kennisse van de voors. andere Heeren; ende dat hij geen specialen last van de acht steden en heeft gehadt tot het voorgeseyde.

128.

Waerom hij aen die van Utrecht seyde, dat de compaigniën van de Stichtsche repartitie voor een groot deel waren gedebaucheert, ende dat sij daerop nyet vast en conden staen?

Seyt, gansch geen kennisse gehadt te hebben van de genegentheyt van de compaigniën van de Stichtsche re-

partitie, dan te twijffelen off hij uyten Adv^t off uyt Ledenberch soude mogen verstaen hebben, dat hij op eenige compaigniën naedencken hadde; ende dat oversulcx can geseyt zijn, dat de Heeren van Utrecht 't selve best wisten op wat compaigniën zij haer moesten vertrouwen off nyet.

129.

Wat last hij gehadt heeft van de acht steden van Hollant, bij hem genaemt de goede steden, om die van Utrecht aen te bieden, dat deselve haer de zaecken zouden helpen uytvoeren?

Seyt, geen memorie te hebben dat bij hem eenige andere aenbiedinge van vruntschap is gedaen, als in generale termen ende met relatie van voorgaende uniën ende tractaten, met presentatie van haere zaecken aen de steden ten besten te helpen recommanderen.

130.

Hoedanich het voornemen van de Heeren Staten van Hollant was, 't welck zij zouden in 't werck stellen om te weten wat soldaten getrou off ongetrou zouden wesen?

Seyt, dat in de Vergaderinge van Hollant bij de acht steden tot verscheyde malen is geseyt, dat men de bevelhebbers van de compaigniën behoorde te ondervragen, off zij oock nyet en verstonden gehouden te zijn de Staten van Hollant te gehoorsaemen, ende de Magistraten te maincteneren nyettegenstaende de jegenwoordige religionsdifferenten; waertoe occasie was gegeven deur de discoursen van eenige crijchsluyden, die dese woorden, gestelt in den eet: blijvende bij de gereformeerde religie, interpreteerden tot exclusie van de Remonstrantsgesinden.

131.

Van wien hij last heeft gehadt sulcke verclaringe aen die van Utrecht te doen?

Seyt, van den last nyet verder te connen seggen als hierboven geseyt is.

132.

Wat last hij heeft gehadt om die van Utrecht te zeggen, dat de Staten van Hollant besich waren om op haere saecken ordre te stellen, ende dat die van Utrecht daerdeur verlichtinge zouden gevoelen?

Seyt, hiervan geen ander memorie te hebben, als dat geseyt zoude mogen zijn dat in de Vergaderinge van Hollant zoude werden gedelibereert, hoe verre de regeerders van de provintiën ende steden tot malcanders mainctenement den anderen zouden connen ende mogen assisteren. Ende van den last verclaert als voren.

133.

Hoe die meeninge ende beraeminge van de steden soo zoude uytgevoert connen worden, dat die van Utrecht in de betalinge van haer Waertgelders zouden worden verlicht?

Seyt, sooveel hem de intentie van de regierders van de steden bekent is, de meeninge geweest te zijn dat men bij noot de Heeren van Utrecht bij leeninge ofte van wegen 't Lant van Hollant off van wegen de steden zoude assisteren met gelt; doch dat bij eenige regeerders van de steden wel is voorgeslagen, dat een generale repartitie zoude werden gemaeckt van de costen van de Waertgelders, om bij de respective steden ende die van Utrecht, elck naer haer macht, gedragen te worden.

134.

Off Ledenberch hem nyet getoont en heeft 't verbael van de besoignen met die van Utrecht gehouden?

Seyt neen, ende als hij 't verbael hadde gesien, dat hij verscheyden dingen daerin nyet zoude toegestaen hebben.

135.

Off hij nyet mede geholpen ende gecontribueert heeft tot het instellen van de procuratie van den 3en Juny 1618 voor die van Utrecht? [1])

Seyt, neen, maer heeft lange daernae eerst verstaen dat eenige van de gedeputeerden van Utrecht mede genomen hadden copie van de procuratie van de steden van Hollant, ende die naer Utrecht gebracht off gesonden.

136.

Welcke de quade ende schadelijcke cours is, die in de voorsz. procuratie wort vermelt?

Seyt, deselve procuratie zijne instellinge nyet te wesen, ende te meenen dat hierdeur verstaen worden verscheyden datelijckheden, mitsgaders verscheyden besoignes, waerjegens bij die van Hollant was geprotesteert.

137.

Waeromme hij in zijne propositie tot Utrecht seyt, dat de tijden zeer gevaerlijck ende factieus waren?

Seyt, gelet te hebben op de woorden gestelt in het antwoordt van de Heeren Staten van Utrecht, gesonden aen de Heeren Staten Generael, alwaer gelijcke woorden in substantie werden bevonden, ende voorts op 't gunt tot Oudewater ende in veel andere steden van Hollant was gepasseert.

138.

Wat instructie hij, gaende naer Utrecht, heeft gehadt, dewijle de credentie relatyff is totte zelve ende de last die zij hadden?

Seyt, nyet te weten anders als van mondelinghe instructie, gegeven ten tijde van de deputatie, de brieven doen medegegeven ende die daernae zijn gevolcht.

---

1) Zie die procuratie hierachter, Bijlage III.

139.

Off hij den Lieutenant van den Heer Cissel nyet vermaent en heeft hem te reguleren naer den brieff hem geschreven, ende te bedencken wie zijn betaelsheeren waren, ende deselve mede voorgehouden eenen eet?

Seyt, dattet formulier van den eet gelicht bij d'Heer Hogerbeets, hem is voorgelesen, ende om 'tzelve te appliceren hem geseyt is dat de Staten van Hollant zijn betaelsheeren waren, doch dat hij hem nyet gedreycht en heeft van nyet te sullen betalen, maer dat bij andere Heeren sulcx wel mach geseyt zijn.

140.

Off hij aen den gouverneur Oogle nyet mede geseyt heeft, soo hij hem ende de Heeren Staten van Utrecht nyet en obedieerde, dat men hem verder nyet betalen en zoude?

Seyt, naer zijn beste memorie nyet te meenen dat dese woorden bij hem zijn gesproken, maer meent dat se bij eenige van de andere gedeputeerden zijn gesproken.

141.

Off hij last hebbe gehadt de soldaten te dreygen, dat men se niet betalen en zoude?

Seyt, nyet sekerlijck te weten off sulcx uytdrukkelijck in de Concensu ten tijde van de deputatie is geseyt, maer dat de gedeputeerden gemeent hebben dat het bevel van gehoorsaemheyt sulcx medebrachte.

142.

Wat correspondentie hij gehouden heeft met Jacobo Taurino? [1])

Geen particuliere maer gemeene, ende dat hij hem tot

1) Vgl. hiervoor I, 46.

Rotterdam eenige stucken heeft geleent tot zijn boeck van de onderlinghe verdraechsaemheyt.

143.

Off hij comende van Amsterdam met Taurino nyet en heeft geproken, ende hem geseyt dat tot Amsterdam 14 stemmen voor de resolutie waren behalve Bas ende Graeff, die absent waren geweest?

Seyt, noyt soo perfecten kennisse van de stemmen van Amsterdam gehadt te hebben, oock van de propoosten met Taurino diesaengaende gehouden geen perfect geheuchenisse te hebben, doch wel te connen zijn dat hij jegens Taurinum geseyt heeft, verstaen te hebben dat de stemmen tot Amsterdam nyet veel en schilden.

144.

Off nyet de meeninge generalijck is geweest de Contraremonstranten te houden voor quaetgunstige, factieuse menschen, geneycht de staet van 't lant te troubleren, ende de Remonstranten voor goede oprechte patriotten, die de staet van 't lant wilden conserveren?

Seyt, sooveel hem aengaet altijts gelooft ende geseyt te hebben, dat soowel onder de Remonstranten als onder de Contraremonstranten, onder dewelcke hij die spreeckt is hebbende vele van zijn beste vrunden, zijn zeer goede ende oprechte patriotten; ende wat 't generael aengaet, dat hij deurgaens heeft hooren spreken met onderscheydt, zonder van alle de Remonstranten off Contraremonstranten op eene manier te oordeelen.

145.

Off zij dan van nyemant anders als van de Contraremonstranten eenige beroerte in den staet van 't lant waren vreesende, ende van wien?

Seyt, dat hij gemerckt heeft dat in desen tijt de Magi-

straten meest vreesden voor beroerte, nyet van alle maer van eenige Contraremonstranten, ende voorts van 't quaet gespuis, dat hem daeronder zoude mogen mengen.

146.

Off nyet de meeninge is geweest dat, ten uytersten comende, dat men eenige principale steden soo wel met garnisoen zoude connen besetten, dat Sijn Ex^tie^ ende de Heeren Staten Generael daer jegens nyet dan met groote cracht yets zouden connen doen; welcke men met dreygementen van te zullen aenroepen de assistentie van de Eertshertogen zoude connen afweren?

Seyt, te gelooven dat de steden getracht hebben haer zelven zoo veel te stellen in versekeringe als hem doenlijck zoude zijn, maer van dreygementen van assistentie van de Eertshertogen nyet verstaen te hebben, oock sulcx geenszints te gelooven.

147.

Off hij nyet wel en weet onder de Waertgelders van Rotterdam geweest te zijn diverse soldaten, die bij den vijant hadden gedient? [1])

Seyt, daervan gansch geen kennis te hebben.

148.

Off hij geduyrende zijn gevankenisse geen advertentiën en heeft gecregen van den Adv^t^, off weder aen hem gedaen, ende welcke?

Seyt, groetenisse alleen gecregen te hebben deur van der Meulen ende geen andere.

H. de Groot.

---

1) Vgl. de *Memorie*, bl. 53.

'S vrijdaechs den 14en Demembris 1618, present d'Heeren Voocht, Manmaker, Ploys, Sloot, Aitsma ende Gockinga, midtsgaders de drie fiscalen, heeft de voorn. pensionaris de Groot versocht gehoort te worden tot naerder explicatie van zijne twee leste examinatiën.

Seyt, hem nopende de communicatie gevallen alhier in den Hage mette gedeputeerden van de Staten van Utrecht te refereren tot 't gunt in de eerste examinatie, de saecken als noch zijnde in versche memorie, bij hem is geseyt, ende als noch zijne memorie hebbende gesocht te ververschen, nyet anders te connen bevinden dan dat in deselve communicatie den naem van de acht steden is gebruyckt, soo veel aenginck de openinge van hare intentie, dewelcke soo aengaende de poincten die men verstont te concerneren de vrijheyt ende gerechticheyt van 't lant, als het employ van de middelen, navrativelijck alleen is geschiet, in deselve termen die bevonden worden in de verclaringe van Haerlem, gelijck oock navrativelijck verhaelt zijn de resolutiën ende voorslagen gevallen in de Vergaderinge van Hollant, opdat de gedeputeerden van Utrecht van alles wel mochten zijn geinformeert. Daernae alsoo de gedeputeerden van Utrecht onder andere discoursen openden eenige inclinatie tot 't casseren van de Waertgelders, toonende nochtans daerin te vinden eenige difficulteyt, soo hebben de pensionarissen Haen, Hogerbeets, de Lange ende hij die spreeckt daerop metten anderen geconsulteert ende goet gevonden, nyet bij forme van advys maer bij maniere van discours ende vruntelijcke communicatie, als uyt haer selven, de Heeren Gedeputeerden van Utrecht onder andere consideratiën te bedencken te geven de difficulteyten, die bij de Secretaris Ledenberch in de particuliere communicatie waren gemoveert. Ende alsoo de

gedeputeerden van Utrecht toonden eenige genegentheyt tot continuatie van de Waertgelders, als zij met eenich gelt zouden connen worden geholpen, soo hebben de voorsz. Haen, Hogerbeets, de Lange ende hij die spreeckt daerop wederom metten anderen gecommuniceert ende geraden gevonden, op 't stuck van assistentie van gelt geene toesegginge te doen, maer openinge te doen van de besoigne, die doen ter tijd wert gehouden in de Vergadering van Hollant op de afdanckinge van de fransche troupen in 't geheel off ten deel, offte reductie van eenige groote compaigniën, doch in generale termen, sulcx dat hij die spreeckt, hem wel bedenckende, versekert is dat hiertoe alleen hebben gestreckt de woorden van de ordre daer men mede besich was in Hollant, waerdoor die van Utrecht zouden connen werden gesubleveert. Ende is voorts de gedeputeerden van Utrecht in bedencken gegeven, offt haer nyet geraden en zoude zijn te verwachten het afscheyt van de Vergaderinge van Hollant. Waermee de voorsz. Heeren Haen, Hogerbeets, de Lange ende hij die spreeckt discoursgewijse wel hebben overleyt, dat, als men die van Utrecht met eenich gelt zoude helpen, sulcx zoude moeten geschieden bij een van de drie middelen, te weten: leeninge van wegen 't lant, leeninge van wegen de steden, off repartitie, mette difficulteyten die op elcx vielen te considereren. Ende is voorts bij henluyden gearbeydt om te sien, off men nyet door andere middelen als door de Waertgelders de regeering, soo van Hollant als van Utrecht, zoude connen versekeren. Waertoe voorgenomen zijnde [1]) twee remonstrantiën in te stellen, de eene aen d'Heeren Staten Generael ende d'andere aen Sijne Ex^tie^, is naer zijne memorie alleenlijck eene aen Sijn Ex^tie^ ingestelt, doch soowel d'eene als d'andere blijven

1) Zie II, 40, 41.

berusten, doordien weynich tijdts daernae [1]) de Adv^t van 't lant uyten naem van de Heeren Edelen ende meeste steden van Hollant ende Westfrieslant aen Sijne Ex^tie, in presentie van zijn Genade Graeff Willem, 't selve ingestelte heeft geproponeert, 't welck voorgenomen was te stellen in de voorsz. remonstrantie, doende onder anderen een voorslach van de Waertgelders te casseren, mits dat de stadt Utrecht ende de steden van Hollant zouden mogen worden voorsien van eenige compaigniën van lantsaten, onder goede verseeckeringe dat de Magistraten, onaengesien de jegenwoordige geschillen, bij deselve souden worden gemaincteneert. Dan alsoo, terwijlen hierop eenich antwoort van Sijn Ex^tie wert verwacht, de saecke in de Generaliteyt wiert gevordert totte deputatie naer Utrecht, soo heeft hij die spreeckt ter Vergadering van de Heeren Staten Generael aengehouden om te hebben eenige verclaring op 't voorsz. mainctienement van de Magistraet, ende is tot Utrecht bij de gedeputeerden van Hollant Sijn Ex^tie versocht om alsnoch de zaecke op dien voet te willen helpen accommoderen; gelijck hij die spreeckt oock de Heeren Ambassadeurs van Vranckrijck verclaert heeft, te meenen dat hierdoor de zaecke best zoude connen worden gevonden, ende oock bij eenige van de Heeren Staten Generael ten selfden eynde heeft aengehouden.

H. de Groot.

---

1) Namelijk 13 Juli; zie de *Verh. v. Oldenbt*, I, 7, 8. II, 225. — Vgl. de *Memorie*, hiervoor bl. 51.

DERDE EXAMINATIE. — 18 JANUARI.

Examinatie gedaen in 's Gravenhage, 's Vrijdaechs den 18en January 1619, deur de drie fiscalen ter presentie van d'Heeren Voocht, Muys, Pauw, Bruyningh, Manmaker, Schotte, Ploys, Atsma, Sloot ende Gockinga.

Mr Hugo de Groot, gevangen, heeft op de volgende vraechstucken verclaert als volcht.

1.

Doen hij in Engelant was gesonden ten versoecke van de Oostindische Compaignie, bij wiens ordre ende last hij hem aldaer vervordert heeft te spreken met personagiën van aensien opte geschillen in de religie deser landen?

Seyt, sulcx gedaen te hebben bij occasie van de kennisse, die hij deur brieven gemaeckt hadde metten Heer Casaubon, d'welcke hem voorts kennisse heeft doen hebben met eenige prelaten in Engelant, mette welcke hij gesproken heeft van de religionsgeschillen deser landen. Doch dat wel waer is [1]), dat den Advt van Hollant hem die spreeckt, gaende naer Engelant, vermaent heeft, dat hij d'intentie van de Staten van Hollant bij alle gelegentheden aldaer ten beste zoude doen verstaen; 't welck denselven

---

1) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, II, 37, 112.

Adv^t aen hem die spreeckt, in Engelant zijnde, oock geschreven heeft gehadt. Seyt voorts, dat hij door begeerte van den Graeff van Fenton, die seyde last te hebben van Sijne Ma^t, heeft gesproken met Sijne Ma^t, zijnde daerbij gebracht bij den voorsz. Graeff van Fenton; ende waren de Prelaten, daermede hij gesproken heeft, den Bisschop van Ely ende de deken van St Pauwels, nu zijnde Bisschop van Lixvelt ende Coëntry.

2.

Waeromme ende bij wiens last hij getracht heeft Sibrandum Lubberty te induceren, om hem te voegen bij de partije der Remonstranten?

Seyt, noyt eenigen last gehadt te hebben om D. Sibrandum te spreken, maer, passerende door Vrieslant, dat hij tot Franicker is geweest om denselven Doctorem Sibrandum te begroeten, alwaer hij egeen andere propoosten en heeft gehouden als die streckende waren totte tolerantie, zonder eenige andere persuasiën ofte inductiën te gebruycken, om hem te doen houden de partije der Remonstranten.

3.

Off nyet waerachtig is dat het protest der drie provintiën tegens de Synode Nationael, bij hem opte dictatie van den Adv^t Barnevelt ende t'zijnen huyse geschreven, bij hem gevangen gebracht is in de Gecommitteerde Raden van Hollant ende aldaer voorgelesen? [1])

Seyt, jae.

4.

Off nyet d'Heer Corn. Frans Wittesz., Gecomm. Raed van wegen die van Dordrecht, weygerde daerop

1) Vgl. II, 92.

eenige omvrage te doen, als buyten alle kennisse ingestelt? [1])

Seyt, geen geheuchenisse daervan te hebben, off d'Heer Wittesz. geweigert heeft de omvrage te doen, ende meent oock dat deselve doe nyet geseyt en heeft, dat het buyten kennisse was ingestelt. Maer dunckt hem dat, doen zij uyte Staten Generael quamen, daer 't protest ingebracht was, dat hij doen seyde dat het buyten alle kennisse was ingestelt. Seyt mede, dat hem dunckt dat d'Heer Wittesz. ten eersten zooveel achterdencken op 't protest nyet en hadde, maer dat hij het eerst crege doen zij van boven quamen.

5.

Off nyet d'Heer Ruychaver daerop seyde: soo sal ick d'omvrage doen, ende oock dienvolgende d'omvrage dede?

Seyt, in 't gros memorie te hebben van dat d'Heer Ruychaver eens heeft omgevraecht bij weygeringe van d'Heer Cornelis Frans; maer dat hij eer gelooft dat sulcx is geweest op een andere materie als op de materie van 't protest.

6.

Hoeveel Gecommitteerde Raden daer doen present waren?

Seyt, de memorie hem daervan te zijn ontgaen.

7.

Wat last ende van wien hij hadde om van Uniebraeck te protesteren tegens de Generaliteit? [2])

Seyt, dat hij geen particulieren last en heeft gehadt anders als d'ordre van den Adv^{t}; maer dat in de Vergaderinge van Hollant, te voren zijnde de saecke geventi-

1) Zie *Verantw.*, 194.

2) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, II, 158 en vlg.

leert, bij de meeste stemmen verstaen was, dat 't beleyt van de kerckelijcke saecken was een notabel deel van de Souvereiniteyt van Hollant, bij de Unie nyet geabdiceert, maer ter contrarie gereserveert, ende dat daerom met de Unie strijdich zoude zijn een soodanige acte van souvereiniteyt, als is de convocatie van een Synode, te plegen zonder consent van de provintie van Hollant, ende, als de provintiën daermede voorts zouden willen gaen, dat men nyet en soude connen laten 't recht van Hollant daerjegens te bewaren; daerbij voegende, dat hij nyet perfectelijck en heeft gelet op de redenen van de woorden van Uniebraeck, alsoo 't selve protest voor hem bij den Adv^t^ Barnevelt was ingestelt, ende hij, hem vertrouwende op de wijsheyt van den Adv^t^, tselve protest in de Gecommitteerde Raden, als voren, heeft gelesen ende in de Staten Generael ingebracht, zonder eenige andere speciale last daertoe gehadt te hebben.

8.

Off de intentie der acht steden in 't concipieren van de voorslach van de provinciale Synode nyet en is geweest om daermede de nationale te stuyten off te beletten? [1])

Seyt, noyt sulcke intentie uyte Gedeputeerden van de andere steden verstaen te hebben; ende wat aengaet de Vroetschappen van Rotterdam, datter wel veel Vroetschappen, de Remonstranten toegedaen zijnde, verveert waren voor de nationale Synode ende met moeyte zijn gebracht om te consenteren in de provinciale, op hope dat aldaer eenige voet van tolerantie zoude worden geraemt, met meeninge, soo 't selve nyet en succedeerde, dat men alsdan zoude sien wat men verder te doen zoude hebben, zonder eygentlijck verstaen te hebben dat 't consent van de provinciale Synode was om de nationale te beletten.

1) Vgl. II, 49.

9.

Off de Vroetschappen van Rotterdam nyet bij hem, gevangen, zijn verveert gemaeckt voor de provinciale Synode?

Seyt neen; maer ter contrarie redenen geallegeert te hebben, waerom uyte Synoden yet goets zoude wesen te verwachten; maer dat de predicanten aldaer bij de Vroetschappen omgeloopen hebben, om haer daerjegens te stellen.

10.

Off de Adv^t Barnevelt hem, gevangen, nyet selfs en heeft geseyt, dat de voorslach van de provinciale Synode daertoe diende, om de nationale te stuyten ende beletten? [1])

Seyt, wel gemerckt te hebben dat den Adv^t eerst langen tijdt scrupuleux was in 't houden van alle Synoden, ende daernae in 't houden van een Synode nationael, maer geen memorie te hebben dat den Adv^t sulcke woorden, als in de vrage, zoude geseyt hebben; dan dat wel can zijn dat hij geseyt heeft, indien in de provinciale Synode yet goets werde gedaen, dat daermede de nationale onnodich zoude zijn.

11.

Off hij nyet en heeft helpen concipieren ende corrigeren den brief, die men practiseren zoude te becomen van den Coninck van Groot Bretaignen, tot nederlegginge van de kerckelijcke differenten deur autoriteyt van de Overheyt? [2])

Seyt neen; ende sulcx nyet gedaen offte eenige correctie daerin gedaen te hebben, ende dat hij daertoe oock nyet en is versocht geweest, ende indien den Adv^t sulcx op

1) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, II, 80.

2) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, II, 98 vlg.

hem begeert hadde, dat hij het vrijwillich zoude gedaen hebben. Seyt niettemin dat, hij wesende in Engelant, d'Heer Caron hem geseyt heeft gehadt, dat seecker concept hem was medegegeven ofte gesonden, om daerop een brieff van den Coninck te becomen, ende dat hij oock sulcx gedaen hadde. Dat mede de Coninck van Groot Bretaignen in de communicatie, die hij, gevangen, met hem heeft gehadt, hem geseyt heeft dat sulcken concept hem bij Caron ter handen gestelt was, dat hij het wel hadde geexamineert ende op 't leste een regel of twee uit zijn eigen motyff daerbij gevoecht, te weten, dat die questie van de predestinatie nyet en streede met 't geloove ende mette zalicheyt, ende dat hij sulcx hadde gedaen om onderscheyt te maecken tusschen de questiën van de predestinatie ende andere, die hij hoorde dat hier in 't lant omgingen.

12.

Waeromme hij gevangen eenige van de Vroetschappen van Delft gepoocht heeft te persuaderen tot het aennemen van Waertgelders aldaer, ende wie deselve zijn? [1])

Seyt, nyet te weten dat hij met eenige Vroetschappen van Delft van sulcx zoude hebben gesproken, maer wel in 't generael van de gelegentheyt van 's Lants saecken gediscoureert met beide de Van der Dussens, Dirck Gerritsen Meerman ende de Burgerm^r Adrichem.

13.

Off hij d'selve nyet geseyt en heeft dat die van Delft nootsaeckelijck mede Waertgelders mosten lichten, offte dat nyet mogelijck en ware de saecken van 't Lant staende te houden?

Seyt, te connen zijn dat hij van de redenen van 't hou-

1) Vgl. de *Verh. v. Oldenb^t*, II, 207.

den van Waertgelders mach hebben gesproken, maer hem nyet te gedencken de woorden gesproken te hebben in sulcke termen als in de positie staet.

14.

Off met zijne kennisse nyet in 't franchoys getranslateert is geweest de verclaringe van die van Haerlem, ende bij wien? [1])

Seyt, kennisse daervan te hebben, nyet wel wetende off het is geschiet bij Uytenbogaert off bij La Lhange, ende dat zijn kennisse daerin bestaet dat hij 't selve eens in handen heeft gehadt, ende den Heere Du Maurier op zijn verlangen heeft laten lesen, hem nyet seeckerlijck indachtich wesende off hem ter handen gestelt is geweest, off bij den Adv^t van 't Lant off bij Uytenbogaert; doch vastelijck te gelooven dat een van haer beyde sulcx gedaen hebben.

15.

Off d'selve verclaringe alsoo getranslateert, nyet en is gesonden geweest buiten 's lants aen de geallieerden, ende waerom?

Seyt, daervan nyet te weten ende dat de Heer Van Maurier de voorsz. copiën nyet en heeft behouden.

16.

Off de procuratie van den 14^en Mey lestleden nyet en is geresumeert ende goet gevonden bij de acht steden, ende waer? [2])

Seyt, dat hij meent dat de voorsz. procuratie is geresumeert in de Vergadering van Hollant bij de gedeputeerden van de acht steden, die oock deselve medegenomen

1) Vgl. de *Verh. v. Oldenb^t*, II, 197, '8.

2) Vgl. II, 3 en vlg.

hebben om te rapporteren aen de Vroetschappen, doch dat hij die spreeckt nyet gestadich bij de besoignes en is geweest.

17.

Off hij gevangen tot het instellen van deselve procuratie nyet en heeft gecontribueert ende hoeveel?

Seyt, geen memorie te hebben dat hij yets daertoe zoude hebben gecontribueert, nyet wetende off hij eenige bedenckingen daerop zoude mogen gemoveert hebben.

18.

Off hij nyet ontboden is geweest te comen tot Uytenbogaert om aldaer te spreken met Ledenberch, die met andere gedeputeerden van Utrecht hier gecomen was? [1])

Seyt, dat, als hij tot Uytenbogaert is ontboden geweest, hem van Ledenberch nyet en is vermaent.

19.

Off hij tot Uytenbogaert nyet gevonden en heeft Ledenberch, Haen ende Hogerbeets metten zelven Uytenbogaert?

Seyt jae, doch nyet te weten off Uytenbogaert in de camer was doen hij die spreeckt daerin quam, off dat hij daernae quam.

20.

Off aldaer nyet bij Ledenberch, Haen, Hoogerbeets, hem gevangen ende Uytenbogaert beraemt en zijn de middelen, die zijluyden de andere gedeputeerden van Utrecht voorhouden zouden, om haere last op 't casseren der Waertgelders nyet te openen?

Seyt, dat bij Ledenberch een lang discours is gemaeckt opte difficulteyten die hij vont in de cassatie, gevende oock

1) Vgl. II, 108 en de *Verh. v. Oldenbt*, II, 230 en vlg.

te kennen dat die van Utrecht tot continuatie wel zouden verstaen, zoo zij met een somme gelts zouden connen worden geassisteert, al waer 't onder belofte van restitutie; gelijck hij oock voorsloech, off nyet beter en zoude zijn dat de Heeren van Hollant met Sijn Ex^{tie} zouden spreken voor de steden van Hollant ende Utrecht, zonder dat bij Haen, Hogerbeets off hem die spreeckt eenige voorslagen zijn gedaen. Weet oock nyet dat bij Uytenbogaert yets ter materie is gesproken.

21.

Off Ledenberch nyet en seyde van alle dien gecommuniceert te hebben metten Adv^{t} Barnevelt?

Seyt, naer zijn beste onthout, dat Ledenberch geseyt heeft, metten Adv^{t} Barnevelt op die materie gesproken te hebben.

22.

Off d'Adv^{t} Barnevelt op hem gevangen nyet begeert en heeft dat hij, ten fyne als voren, tot Uytenbogaert gaen zoude?

Seyt, dat als hij die spreeckt bij den Adv^{t} was, de oorsaecke van 't ontbieden hem nyet en wierde aengedient, ende alsoo hij die spreeckt seyde: wat zal ick tot Uytenbogaert doen, den Adv^{t} daerop seyde: siet watter omgaet, zonder dat hij yet verder seyde.

23.

Off hij, van Uytenbogaert scheydende, geen rapport en heeft gedaen aen den voorsz. Adv^{t} van de motieven, bij Ledenberch aldaer voorgestelt, ende de resolutie bij henluyden daerop genomen?

Seyt, dat naer zijn beste memorie bij Haen, Hogerbeets ende hem alsdoen geen resolutie en is genomen, ende dat zij oock dien avont haer wedervaren aen den Adv^{t} nyet en hebben geseyt, omdat het te laet was, maer dat het

corts daernae is geschiet, ende dat hij die spreeckt daerom daer is geweest om van de motieven van Ledenberch rapport te doen aen den voorsz. Adv^{t}; maer en weet nyet seeckerlijck wie met hem is geweest, te weten Haen, Hogerbeets offte alle beyde, hoewel hem naer zijn beste wetenschap vastelijck dunckt dat hij daer alleen nyet en is geweest.

24.

Wat henluyden daerop bij de voorz. Adv^{t} werdt gelast off geseyt?

Dunckt naer zijn beste memorie, dat de Adv^{t} seyde, dat men die van Utrecht moste sunderen, onderrechten van 't gunt hier passeerde ende alle consideratiën wel overleggen.

25.

Off de Adv^{t} haer nyet en seyde, datse bij alle mogelijcke redenen die van Utrecht 't openbaren van hunnen last dienden te ontraden?

Seyt, dat naer zijn memorie de Adv^{t} nyet anders gesproken en heeft dan in de voorgaende termen.

H. de Groot.

Saturdaechs den 19^{en} Januarij 1619 weder geexamineert den voorn. Mr Hugo de Groot deur de voorsz. fiscalen, ter presentie van d'Heeren Voocht, Muys, Pauw, Bruyningh, Schotte, Ploys, Atsma, Sloot ende Gockinga.

26.

Van wien hij, gevangen, last heeft gehadt omme bij de Gedeputeerden van Utrecht te gaen om haer

te dissuaderen het openen van hare last tot 't casseren der Waertgelders?

Seyt, daertoe geen specialen last gehadt te hebben, maer bij de Gedeputeerden van Utrecht te zijn gegaen omme alle consideratiën op die materie vallende te moveren, omdat hij wist dat sulcx de Vroetschappen van Rotterdam aengenaem soude zijn; dat hij oock gelet heeft op 't advys van den Heer Adv^t^ ende de vermaeninge van d'Heeren Haen ende Hoogerbeets.

27.

Off hij, gevangen, Haen ende Hogerbeets nyet t'samen beraemt hebben uyr ende tijt omme bij die van Utrecht te gaen?

Seyt, sulcx nyet perfectelijck onthouden te hebben, ende dat hem dunckt dat het hem eerst geseyt is naerdat Hogerbeerts aen die van Utrecht al hadde gesonden.

28.

Hoe ende op wiens versoeck de Burgemeester de Lange bij henluyden is gecomen?

Seyt, dat zeeckerlijck nyet te weten, maer te meenen dat de pensionarissen Haen ende Hogerbeets hem daertoe sullen hebben vermaent.

29.

Waerom zij tegens die van Utrecht geseyt hebben, dat onder dexel van religie getracht werd met allerley practijcquen van scheuringe, seditie, muyterie ende rebellie, om de Staten ende Magistraten in haere hoochheden, vrij- ende gerechticheden te vercorten, ende deur wien sulcx getracht wert? [1])

Seyt, dat zij het verstant van de acht steden hebben verclaert mette woorden van de verclaringe van Haerlem,

1) Deze en de volgende vragen, tot 79 ingesloten, worden gedaan naar aanleiding van het *Verbael der Gecommitteerden van Utrecht*, hierachter Bijlage IV.

sonder van 't vordere eenige memorie te hebben, ende dat zij geen andere personen gemeent hebben, dan die hen verliepen tot datelijckheden tegens de Magistraten, als geschiet was tot Delff, Leyden, Oudewater ende andere plaetsen.

30.

Item, wie diegenen zijn, die 't gesach der Staten ende Magistraten aen andere hebben willen subjugeren?

Seyt, geen memorie te hebben van de woorden; oock dienaengaende gevolcht te hebben de verclaringe van die van Haerlem, ende dat 't verstant is geweest, dat deur de convocatie van de Synode nationael, sonder consent van de provintiën van Hollant ende Utrecht, deselve provintiën de Generaliteyt meer werden gesubjecteert, als zij daeraen van rechtswegen waren gehouden.

31.

Waeromme zij geseyt hebben dat verscheyden goede steden, zulcx bemerckende, haer daerjegens voorsien hebben met Waertgelders aen te nemen, ende tegens wien zij hebben voorsien?

Seyt, dat nopende de Waertgelders geseyt is, deselve aengenomen te zijn jegens de datelijckheden, ende dat dit nyet en is geconnecteert geweest mette woorden van de Synode.

32.

Waerom hij de steden, die Waertgelders lichten, genaemt heeft de goede steden?

Seyt, hoewel hij hiervan geen perfecte memorie en heeft, evenwel te gelooven geseyt te zijn, dat verscheyden goede steden, dat is considerabele steden, de zaecke soo verstonden.

33.

Wie de mutijns zijn, die mette Waertgelders in stilte

gehouden zijn tot Leyden, Haerlem ende elders, ende wie met dat elders gemeent worden?

Seyt, de personen nyet te connen noemen, maer daermede gemeent te hebben alle personen, die haer jegens de Magistraten hadden verloopen; ende dat hij mette woorden „elders" gemeynt heeft Oudewater.

34.

Welcke den quaden cours is, die de Staten van Utrecht aenmerckende, haer beweecht heeft de Waertgelders aen te nemen?

Seyt, dat deur dien quaden cours zijn verstaen de datelijckheden tegens de Magistraten, die eenich pretext mochten nemen van de religie.

35.

Tegens wien die van Utrecht haer stadt versekert ende in 't geheel gehouden hebben deur de Waertgelders?

Seyt, tegens personen die datelijckheden souden willen plegen, onder pretext van religie.

36.

Welcke den quaden cours tot Utrecbt geweest is, die verandert is geweest deur de Waertgelders?

Seyt, uyt het antwoort bij de Heeren van Utrecht, gegeven aen de Heeren Staten Generael, ende uyte propoosten gehouden bij Ledenberch ende oock discoursen van den Adv^t nyet anders te hebben connen begrijpen, als dat tot Utrecht gevreest wert, dat verscheyde ongeruste personen haer zouden willen behelpen met 't pretext van de religie.

37.

Tegens wien tot noch toe de stadt ende Staten van

Utrecht in haer vrijheydt ende auctoriteyt geconserveert zijn gebleven?

Seyt, de propoosten van de vrijheyt ende gerechticheden gedistingueert geweest te zijn van de propoosten van datelijckheden, jegens dewelcke de Waertgelders waren gelicht.

38.

Bij wat wegen de Staten van Hollant gevoelden, door 't beleyt tot Utrecht in haren staet ende auctoriteyt gestijfft te zijn?

Seyt, het insicht geweest te zijn, dat 't mainctenement van d'auctoriteyt op d'eene plaetse bij exempel ende consequentie redundeert tot stercking van andere naebuyrige Magistraet, ende dat dese consideratie mede bij Ledenberch speciaelijck in die termen was gemoveert.

39.

Welcke de quaetgunstige zijn, die arbeyden om 't beletsel der Waertgelders wech te nemen, ende die alomme te doen casseren?

Seyt, de woorden nyet onthouden te hebben, maer gelooft dat hij geseyt heeft, dat diegene die opte kerckelijcke zaecken van ander humeur waren, trachtende waren tot cassatie van de Waertgelders.

40.

Off daermede nyet gemeent en worden de Heeren Staten Generael ende Sijn Ex^tie^?

Seyt, dat deur diegene, die de Waertgelders wilden casseren, verstaen zijn diegene, die deselve saecke vorderden ter Vergaderinge van de Heeren Staten Generael, namentlijck de gedeputeerden van de provintiën ende Sijn Ex^tie^.

41.

Waeromme dat van noode is met couragie daerjegens te gaen?

Seyt, om te conserveren de auctoriteyt van de Staten van Utrecht ende van Hollant.

42.

Waeromme zij die van Utrecht daertoe aengemaent hebben, dewijle het was buyten hare provintie?

Seyt, om de consequentie, die hiervoren is aengeroert, sonder dat hij weet dat zij yet hebben geseyt bij directe aenrading.

43.

Tegens wien zij de lunden in hare versekerheyt wilden bewaren?

Seyt, jegens alle diegene, die datelijckheyt tegen de Magistraten wilden beginnen.

44.

Wie op de souvereiniteyt van de landen yet imputeerde, daeromme men de middelen van de landen tot conservatie van deselve behoorde te employeren?

Seyt, wel te weten dat ten selven tijde is gededuceert, dat onder de souvereine gerechticheden van de provintiën vooral begrepen was de auctoriteyt van de Staten, om ordre te stellen tot bewaringe van de steden, ende dat daerom de middelen van de provintiën daertoe wettelijck mochten worden geëmployeert, ende die de provintiën daerin souden willen beletten, dat die naer het verstant van de acht steden zouden doen jegens de vrijheyt ende gerechticheyt van de provintiën.

45.

Wie diegene zijn, die haer beletten van binnen in de landen te blijven wonen?

Seyt, al die datelijckheyt hebben willen plegen; ende nyet te meenen dat die woorden soo zijn gevallen, maer van vrij off gerust te wonen.

46.

Waeromme zij die van Utrecht aenseyden, dat de Edelen ende de meeste steden haer geconformeert hebben mette verclaringe van Haerlem, daer nochtans deselve verclaringe bij complot van de acht steden, ende met toedoen van den Adv^{t}, ingestelt was?

Seyt, naer zijn beste memorie, dat de Edelen ende meeste steden verclaert hadden, nyet onredelijcx te vinden in de verclaringe van Haerlem; ende dat de Heeren van Dordrecht, Amsterdam ende andere versocht waren, soo yet onredelijcx daerinne ware, 't selve particulierlijck te willen aenwijsen, meenende dat de voorgaende communicatie, die onder de gedeputeerden van de acht steden op 't behagen van de vroetschappen was gevallen, daerjegens nyet en strijt.

47.

Waer ende wanneer de Edelen ende meeste steden geresolveert waren bij de verclaringe van Haerlem vastelijck te blijven?

Seyt, indien sulcx is geseyt, als hem nyet wel en heucht, dat daermede gedenoteert zijn de particuliere poincten, die in de verclaringe van Haerlem zijn begrepen, als is 't mainctenement van de Magistraet ende meer andere poincten, waerop tot verscheyden tijden ende oock noch onlangs diverse resolutiën waren genomen, in substantie accorderende mette voorsz. verclaringe.

48.

Waeromme zij seyden dat de tijdingen, van Utrecht comende, seggen dat zij hun Waertgelders wilden casseren, daer nochtans Ledenberch haer 't selve ten huyse van Uytenbogaert zelfs geseyt hadde?

Seyt, hiervan geen memorie te hebben, maer dat Ledenberch begeert hadde dat men de communicatie tot

Uytenbogaert secreet zoude houden, alwaer deselve Ledenberch hadde geseyt, dat de Staten van Utrecht bij faulte van gelt goetgevonden hadden te verstaen tot cassatie der Waertgelders, maer indien datse conden worden geassisteert met gelt, datse de Waertgelders wel zouden houden; ende dat zij van de tijdinge van Utrecht vermaenden om nyet te ontdecken dat Ledenberch henluyden zulcx hadde vermaent.

49.

Wie de quaetgunstige zijn, d'welcke 't casseren van de Waertgelders een grooten moet zoude causeren?

Seyt, principalijck gemeent te hebben de personen in de steden, die quaet tevrede waren op de Waertgelders, ende voorts diegenen, die de cassatie vorderden, zonder die woorden pertinentelijck onthouden te hebben.

50.

Wie de goede zijn, die daerdeur verslagen zouden worden, zoowel in de provintie van Utrecht als in Hollant ende de nabuyrlanden, ende welcke die nabuyrlanden zijn?

Seyt, van nabuyrlanden nyet onthouden te hebben, dan door de goede verstaen te hebben de Magistraten van de acht steden ende van Utrecht, ende die totte selve Magistraten wel waren genegen; ende bij soo verre van nabuyrlanden zoude mogen zijn gesproken, dat daerdeur verstaen moeten zijn diegene, die in 't stuck van de kerckelijcke saecken gelijcke inclinatie hadden.

51.

Waeromme zij geseyt hebben, dat de goede steden geraetsaem gevonden hadden henluyden deur haer te doen aenspreken, dewijle sulcx onwaerachtich was, ende de steden daerop nyet waren vergadert geweest?

Seyt, van dese woorden geen memorie te hebben, maer

evenwel gelooft te hebben dat Haen ende Hogerbeets, die hem die spreeckt versocht hadden mede te gaen, mette gedeputeerden van de andere steden hadden gesproken, 't welck dickmaels gebeurde, sonder dat de acht steden vergaderden, in 't in- ende uytgaen van de Vergadering van Hollant, ende dat hij sulcx te meer gelooft, omdat de Burgemeester de Lange mede ginge.

52.

Off de gedeputeerden van de acht steden van hunne principalen gelast zijn geweest sulcke intercessie aen die van Utrecht te doen?

Seyt, van geen particuliere last te weten, dan wel van de generale procuratie ende van de intentie van de Vroetschappen van Rotterdam, van de Waertgelders nyet te casseren dan op een eenparigen voet.

53.

Waeromme zij dien tijt tegens de waerheyt mede geseyt hebben, dat de goede steden henluyden gelast hadden, die van Utrecht te vermanen dat zij de zaecke naerder zouden overleggen, ende henluyden nochte die van Utrecht selve sulcken prejuditie nyet te doen?

Seyt, nyet te meenen dat dese woorden zijn gebruyckt, ende als deselve bij hem bij abuys waren gebruyckt geweest, dat apparentelijck Haen, Hogerbeets ende de Lange sulcx souden hebben gerecht, ten ware zij mette gedeputeerden van de acht steden gesproken hadden, als voren geseyt is.

54.

Waeromme 't prejuditie naemaels irreparabel zoude wesen?

Seyt, de woorden nyet onthouden te hebben, maer gemeent te hebben dat de auctoriteyt van de Magistraet eens

op eene plaetse gecrenct zijnde, 't selve te zijn van grote consequentie, ende dat de ongevallen, die daeruyt volgen, dickmaels nyet en connen worden gerepareert.

55.

Off 't prejuditie nyet daerin bestonde, dat men die van Utrecht als een bolwerck tegen de Generaliteyt ende Sijn Ex^tie^ meende te stellen?

Seyt, van soodanigen voornemen noyt kennisse gehadt te hebben, ende dat de andere steden uyt 't exempel van Utrecht sagen dat de Waertgelders lichtelijck waren te casseren, ende voorts uyt vrese van extremiteyten te eer geresolveert hebben haer Waertgelders af te dancken.

56.

Waeromme zij die van Utrecht ingescherpt hebben, dat de middelen van 't lant voor alle andere zaecken totte Waertgelders behoorden geëmployeert te worden?

Seyt, dat dit verhaelt is uyte verclaringe van Haerlem, ende dat sulcx is verhaelt, omdat die van Utrecht kennisse zouden hebben van 't gunt dat hier passeerde, ende hoewel de steden soodanige verclaringe hadden gedaen ende de consenten daerinne gelimiteert, dat hij die spreeckt, bemerckende de offensie van eenige steden van Hollant over 't selve stuck, de Heeren van Rotterdam altijts heeft ontraden sulcx in 't werck te stellen.

57.

Off de meeninge nyet en is geweest die van Utrecht daermede de wech te wijsen, omme te tasten in de gemeene middelen van 't lant ende de costen van de Waertgelders te vinden uyte ordinaris lasten van der oorloge?

Seyt neen, alsoo de verclaring van Haerlem ende de

originele intentie van de acht steden ten selven tijde was, het onderhout van de Waertgelders te vinden uyte consenten van de steden ten reguarde van Hollant, ende nyet uyte consenten van Hollant ten reguarde van de Generaliteyt, ende dat zij gemeent hebben dat de Staten van Utrecht op gelijcke voet de betalinge van de Waertgelders tot die tijt toe hadden gevonden, waernae die van Utrecht particulierlijck hebben gededuceert, dat 't selve onderhout uyt hare middelen nyet en conde worden gevonden.

H. de Groot.

Maendage den 21en January 1619 weder geexamineert den voorn. Hugo de Groot deur de voorsz. fiscalen, ter presentie van de Heeren Voocht, Muys, Pauw, Bruyning, Manmaker, Ploys, Atsma, Sloot ende Gockinga.

58.

Wie diegene waren die in 't begin van 't lichten van de Waertgelders hope gaven, dat de zaecken soo lange nyet duyren zouden?

Seyt, dat nyet te weten.

59.

Waeromme den last van de openinge van die van Utrecht vol periculen stack?

Seyt, de woorden nyet eygentlijck onthouden, maer gesien te hebben op 't gunt Ledenberch hadde geallegeert van de offensie, zoo van de oude als van de nieuwe compaigniën, bij soo verre de voorslach nyet en ware geamplecteert geweest.

60.

Waeromme zij seyden dat Sijn Ex^tie^ 't versoeck van Utrecht nyet en zoude willen naecomen?

Seyt, te geloven dat diesaengaende twijffelachtich is gesproken, omdat in voorgaende communicatiën, gevallen tusschen de Edelen ende gedeputeerden van Hollant ende Sijn Ex^tie^, de zaecke nyet wel gevonden en hadde connen worden.

61.

In wat stadt van Hollandt Sijn Ex^tie^ versocht wesende te leggen compaigniën van de repartitie, hij anders gedaen heeft?

Seyt, dit bij die van Utrecht qualijck gevat te zijn, maer gelooft dat de woorden gesien zullen hebben op 't versoeck van de stadt van den Briel, 't welck bij Sijn Ex^tie^ was gedifficulteert.

62.

Waeromme de openinge van den last van Utrecht nyet secreet en zoude blijven?

Seyt, dit mede geweest te zijn een van de redenen, die bij Ledenberch waren gebruyckt, ende hem gesuppediteert ende bij heur gevolcht.

63.

Waeromme zij haer daermede in meerder gevaer zouden steken?

Seyt, dat dit mede heeft gesien op de redenen van de offensie van de compaigniën.

64.

Waeromme het oude ende nieuwe garnisoen daermede zoude wesen geoffenseert?

Seyt, dat volgens 't voorstel van Ledenberch de oude zouden zijn geoffenseert geweest, omdat men getoont zoude

hebben d'selve te mistrouwen, ende de nieuwe, omdat men getoont zoude hebben inclinatie tot cassatie.

65.

Waeruyt zij wisten dat de Nederlantsche Compaigniën van de repartitie van Utrecht voor een goet deel gedebaucheert waren, zoodat men daerop oock nyet en zoude mogen affgaen offte rusten?

Seyt, wat de woorden aengaet, deselve nyet eygentlijck onthouden te hebben, maer belangende de sin, dat Ledenberch yet sulcx te kennen hadde gegeven. Ende dunckt hem die spreeckt oock uyten Adv^t^ verstaen te hebben, dat de Heeren van Utrecht op eenige compaigniën, staende op haer repartitie, oock wat naedenckens hadden.

66.

Wie de partije is, die met het casseren van de Waertgelders schamper ende stouter worden zoude?

Seyt, dit geseyt te zijn op de gemeente, die mette Waertgelders t'onvrede waren, ende principalijck in regard van die van Haerlem ende Leyden.

67.

Wie de goede waren, die haer zouden verflauwen ende bedroeven?

Seyt, dat hierdoor verstaen zijn de Magistraten, maer die insonderheyt die 't meeste peryckel hadden in haer steden, ende dat dit mede geweest is een van de redenen van Ledenberch.

68.

Waeromme zij seyden, dat in geenderley wijse geraden was de Waertgelders te casseren off haren last diesaengaende te openen?

Seyt, dat de gedeputeerden van Utrecht te bedencken is gegeven, off zij nyet en zouden willen affwachten het

scheyden van de Vergaderinge van Hollant, alwaer men onder andere besich was om te letten op alle mogelijcke middelen, daerdeur de Magistraten zouden mogen zijn verseeckert; ende dat daeromme 't verstant ende de meening is geweest, de cassatie sonder goede circumspectie ende versekerheyt nyet geraden te zijn, gelijck sulcx oock te verstaen is uyte communicatie, die daernae hierop is gehouden met Sijn Ex^tie^.

69.

Tegens wien zij versochten dat die van Utrecht couragie souden toonen ende in stant blijven?

Seyt, dat se met couragie zouden defenderen ende justificeren de gerechticheden van hare provintie tegens diegene die contrarie sustineerden, te weten tegens de gedeputeerden van de andere provintiën, daerop altoos gelet zijnde, dat men de naem van Sijn Ex^tie^ daerbuyten zoude laeten.

70.

Bij wiens last zij van wegen hare ende de andere steden ende leden van Hollant die van Utrecht belooft hebben de hant te bieden?

Seyt, dat se geseyt hebben te vertrouwen, dat nyet alleen hare steden maer oock de Staten van Hollant de Staten van Utrecht zouden presteren alle 't gunt de oude Uniën ende Tractaten medebrachten, ende haer oversulcx maincteneren in haer auctoriteyt, zonder dat hij weet woorden van andere substantie gesproken te hebben.

71.

Bij wiens last zij mede geseyt hebben, dat men met gemeender hant de zaecken zoude helpen uytvoeren, ende tegens wien?

Seyt, als voren geseyt te zijn, dat men vertrouwde dat de Staten van de respective provintiën malcander de hant

zouden bieden volgens de Unie ende Tractaten, ende dat hij nyet en weet de woorden gesproken te hebben sulcx als 't posityff medebrengt.

72.

Wat 't gene was daerinne de Staten van Hollant nyet langer en dochte te traineren?

Seyt, nyet wel te weten waerop dit zoude mogen zijn geseyt, maer gelooft dat het mach zijn geweest eenige resolutiën opte versekerheyt van de steden.

73.

Welcke de affbreuck ende schade was die zij bij het trainissement vonden?

Seyt, alsoo hij de propoosten van trainissement nyet wel en heeft onthouden, oock nyet wel te weten wat dit zoude zijn geweest, ten waere vele actiën, die tot verachtinge van de Magistraten dagelijcx worden gepleecht.

74.

Wat 't gene was dat de Staten van Hollant wilden besluiten aleer zij scheyden?

Seyt, nyet anders te wesen als 't gene in de voorgaende articulen is geseyt.

75.

Wat ordre de Staten van Hollant voorhadden te stellen, om te mogen weten wat soldaten trouw off ontrouw zullen zijn?

Seyt, dat bij den Adv^t van 't Lant ettelijcke maelen is geproponeert, oock gebracht in poincten van beschrijving offte reces, ende nae omvrage bij de meeste stemmen goet gevonden, dat men de bevelhebbers van de repartitie van Hollant zoude doen verstaen, datse de resolutiën van de Staten van Hollant behoorden naer te comen, ende de Magistraten defenderen jegens alle tumulten, alwaer 't oock

dat deselve pretext mochten nemen uyte questie van religie, ende dat bij eenige steden omtrent dese tijt instantie geschiede, ten eynde 't selve zoude worden naegecomen.

76.

Wat ordre de Staten van Hollant op haere finantiën meenden te stellen, die die van Utrecht verlichtinge zoude maecken?

Seyt, dat omtrent denselven tijt in de Vergadering van Hollant wierd gearbeydt om de Fransche troupen, waer 't nyet in 't geheel ten minste voor de helft, te licentiëren, offte, zoo andere voorsloegen, de groote compaigniën te brengen tot minder getal, daerdeur die van Utrecht mede zouden worden verlicht.

77.

Wat bescheyt zij die van Utrecht binnen corten dagen meenden te geven?

Seyt, sulcx als de Staten van Hollant op 't stuck van de versekeringe zouden mogen resolveren.

78.

Waeromme zij mede seyden dat nyet en zoude ontbreken aen een goede zaecke, aen couragie, aen macht ende aen vrunden, ende welcke die macht ende vrunden waren?

Seyt, te gelooven dat in vele deelen de propoosten bij Ledenberch naer zijne intentie wat te breet zijn ingestelt, dan dat hij die spreeckt hem heeft gerefereert tot verbintenisse van de Uniën ende Tractaten, ende dat hem dunckt dat de anderen, die met hem waren, in 't scheyden eenige woorden van toeseggingе van vruntschap ende hulp daerbij hebben gevoecht, zonder te weten dat de woorden zoo zijn gesproken sulcx als die in 't posityff zijn gestelt.

79.

Waeromme de heele communicatie met die van Utrecht secreet moste gehouden worden?

Seyt, dat hem dunckt dat de Heeren van Utrecht sulcx hebben versocht, ende dat hij ende de andere, die met hem waren, om die van Utrecht te believen aengenomen hebben de saecke te communiceren met discretie.

80.

Aen wien hij gevangen van alle dese rapport gedaen heeft, ende off nyet mede gedaen en is aen den Adv^t^ Barnevelt? [1])

Seyt, dat hij die spreeckt met Haen ende Hogerbeets, soo hem dunckt, aen den Adv^t^ 't gepasseerde heeft gerapporteert.

81.

Wat den Adv^t^ Barnevelt daerop seyde?

Seyt, naer zijn beste memorie, dat men moste voortgaen omme met die van Utrecht te corresponderen ende deselve te animeren, ende oversulcx goetvonde dat men se altemets daerover zoude gaen onderhouden ende besoecken.

82.

Waeromme hij gevangen hem bij drie steden heeft laeten deputeren buyten de provintie van Hollant, om die van Utrecht te animeren tot tegenstaen van de resolutie van de Staten Generael?

Seyt, dat hij meent dat behalven de Edelen de gedeputeerden van meer steden, oft immers haer Gecommitteerde Raden, last hebbende om de Vergadering waer te nemen, present zijn geweest, ende dat in de voorgaende weecke naer voorgaende ommevrage bij de meeste stemmen was geconcludeert de vergadering te continueren; dat oock de Adv^t^ opte name van de Staten heeft geconcludeert, ende dat de Secretaris opten selven naem de depesche heeft gedaen.

H. de Groot.

---

1) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, II, 238 vlg.

Dynsdage, den 22en January 1619, weder deur de voorsz. fiscalen geëxamineert den voorn. Hugo de Groot, ter presentie van de Heeren Voocht, Muys, Manmaker, Schotte, Ploys, Atsma, Sloot ende Gockinga.

83.

Off de drie steden ende andere, die over die resolutie mogen zijn geweest, om 't selve te mogen resolveren oock gelast zijn geweest?

Seyt, nyet te meenen dat se specialen last van hare Vroetschappen hebben gehadt, maer dat sulcx is geschiet uyt crachte van den generalen last.

84.

Off de gedeputeerden van Leyden ende Rotterdam dier tijt nyet om andere ende particuliere zaecken in den Hage waren gecomen?

Seyt, nyet anders te weten off den Borgemeester van Rotterdam was specialijck gecomen om de dachvaert waer te nemen, maer van die van Leyden nyet te weten.

85.

Wie den last ende brieven geconcipieert heeft, daermede hij ende de andere naer Utrecht zijn vertogen? [1])

Seyt, dit nyet te weten, maer dat hij die spreeckt daertoe in 't minste nyet gedaen en heeft.

86.

Off deselve last, brieven ende commissie allen te samen daer in de Vergaderinge gelesen zijn geweest?

Seyt, nyet, zijns wetens.

---

1) Zie hiervoor I, 9 en vlg.

87.

Off hij ende de andere nyet zoo haest naer Utrecht en zijn vertogen, dat men haren last ende brieven heeft moeten naesenden?

Seyt, te meenen dat het coffer mette papieren wat later mette schuit is gecomen als de gedeputeerden, die tot Woerden een wagen hadden genomen, tot Utrecht waren gearriveert, sulcx dat de brieven noch nyet bij de hant en waren als de gedeputeerden deur raet van Ledenberch audientie versochten ende bequamen bij de Staten van Utrecht.

88.

Waeromme zij tot Utrecht op den name van de Staten van Hollant ende Westfrieslant propositie hebben gedaen, daer zij maer last en hadden van drie steden, wiens gedeputeerden tot sulcx oock nyet en waren geauctoriseert? [1])

Seyt, hiervan hierboven redenen gegeven te zijn, te weten omdat de conclusie zoo was genomen ende de depesche zoo was gedaen.

89.

Waeromme zij aldaer opten name van de Staten van Hollant ende Westfrieslant gepresenteert hebben, alles bij te brengen dat hen mogelijck waer tot conservatie van de wettelijcke regiering, hoocheyt ende welstant van de landen, ende tegens wien?

Seyt, dat dit zijn geweest complimenten volgens de last, zonder eygenlijck jegens yemant gedirigeert te zijn, ende dat daerop eigentlijck in die woorden nyet en is gesien geweest, hoewel haren last nyet en accordeerde metten

1) Deze en de volgende vragen betreffen de propositie van de Groot c. a., die wij achter de Verhooren laten volgen als Bijl. V.

last van de gecommitteerden van de Staten Generael ende van Sijn Ex^tie^, als medebrengende dat men die van Utrecht met raet ende daet zoude bijstaen, tot mainctenement van hare auctoriteyt, ende ten eynde zij zouden mogen blijven versekert tot haer eigen contentement.

90.

Off hij het dan daervoor hout, dat den last van de gecommitteerden van de Staten Generael ende van Sijn Ex^tie^ streckende was tot vercrenckinge van de vrijheyt, hooch- ende gerechticheden van den Lande van Utrecht?

Seyt, doen ter tijt zoo onderrecht geweest te zijn, dat hij gemeent heeft nevens vele andere, dat de cassatie van de Waertgelders, als deselve anders zoude geschieden als met consent van de Staten van Utrecht, zoude strijden met de voorsz. auctoriteyt vrij- ende gerechticheyt.

91.

Off hij gevangen nyet voorheen met Ledenberch en hadde beraemt, wat zijluyden in die propositie die van Utrecht voorhouden zouden?

Seyt, dit nyet wel te weten, doch te gelooven dat hem de substantie is voorgedragen geweest, overmits Ledenberch by henluyden was, ende hen riet dat se datelijck audientie versoecken zouden, zonder uytstel; ende dunckt hem dat alsdoen aen denselven Ledenberch geseyt werd in substantie wat men proponeren zoude, ende dat Ledenberch henluyden uyten Hulck trock in Montfoort, omdat hij meende dat de gedeputeerden van de Staten Generael daer zouden logeren.

92.

Waeromme zij geseyt hebben, dat de Staten van Hollant ende Westfrieslant ongaerne hadden verstaen, dat

eenige provintiën in de Staten Generael geresolveert hadden de cassatie der Waertgelders, daer nochtans de gecommitteerden last hadden van de Staten Generael, behoorlijck geparapheert, gecacheteert ende geteeckent?

Seyt, hierin gevolcht te hebben de manier van spreken, die den Adv^{t} van Hollant, geassisteert met eenighe gedeputeerden van de Edelen ende de meeste steden, gebruyckt hadde ter Vergaderinghe van de Heeren Staten Generael ende bij Sijn Ex^{tie}, overmits dat hij verstont dat in die poincten de Staten Generael met meerderheyt van stemmen nyet en mochten concluderen.

93.

Waeromme zij daer geseyt hebben, dat bij de gantsche Vergadering van Hollant de Staten Generael was aengeseyt, dat elcke provintie dat recht hadde om op heure versekertheyt sulcke ordre te mogen stellen als hen goedt duncken zoude, dewijle sulcx mette Unie nyet en mochte bestaen?

Seyt, dat de zaecke sulcx in de Vergadering van Hollant was verstaen geweest, ende ter Vergadering van de Heeren Staten Generael aengeseyt.

94.

Waeromme zij mede geseyt hebben, dat dat recht bij de Unie nyet en was geabdiceert?

Seyt, 't verstant van de Vergadering van Hollant ten voorsz. tijde sulcx geweest te zijn, ende bij den Adv^{t} van 't Lant tot meermaelen sulcx was gededuceert.

95.

Item, waeromme zij mede geseyt hebben, dat d'eene provintie over d'andere daerinne nyet en hadde te disponeren offte verhinderinge te doen?

Seyt, dat dat mede ende in veel stercker termen uyten

naem van de provintie van Hollant ende Westfrieslant ter Vergadering van de Staten Generael is voorgedragen geweest.

96.

Waeromme zij mede geseyt hebben, dat de practijcque van dien notoir was, soo voor als in den oorloge, ende wat exempelen hij daervan weet?

Seyt, dat in de communicatie met Sijn Ex^tie^ bij den Adv^t^ van 't Lant mede zeer breet was gededuceert, hoe dat de steden van Hollant van oude tijden haer volck van oorloge hadden, daermede zij oock de Graven in tijt van noot dyenst deden. Seyt voorts, wel te weten dat geduyrich 't oorlogh gestadich een comp^ie^ dan van hondert, dan van CXX ende dan van CLX man onder een capitain binnen Rotterdam is geweest.

97.

Bij wiens last zij doen mede geseyt hebben, dat de Staten van Hollant verbonden zijn tot voorstant van de auctoriteyt ende regieringe van Utrecht, die een provintie apart is, ende zijluyden maer last en hadden van de steden, dewelcke sulcx noch nyet mede en brachte?

Seyt, dit mede in de Vergadering van Hollant bij den Adv^t^ gefundeert geweest te zijn op de particuliere tractaten, waertoe oock in de propositie relaes is gemaeckt.

98.

Wie haer gelast hadden de Staten van Utrecht op den naem van de Staten van Hollant ende Westfrieslant van alle debvoiren te verwittigen?

Seyt, dese last gegeven te zijn bij deselve Vergadering die haer hadde gecommitteert, ende dat de debvoiren zijn 't gene de Staten van Hollant in dese zaecke hadden gedaen.

99.

Bij wiens last zij mede geseyt hebben, dat de Staten van Hollant ende Westfrieslant onbewegelijck bleven bij de voorsz. intentie?

Seyt, dit in substantie te accorderen met 't gunt hiervoren is geseyt, te weten dat de intentie van de Staten was onbeweechlijck te blijven tegens diegene, die tegens de hoocheyt, vrij- ende gerechticheden yet zouden willen doen.

100.

Bij wiens last zij mede geseyt hebben, dat deselve Staten alles bijbrengen zouden wat mogelijck was, tot mainctenement van de auctoriteyt van Utrecht, ende tegens wien?

Seyt daerop als op 't voorgaende artikel.

101.

Item tot mainctenement van de vrij- ende gerechticheyt ende versekertheyt van de provintiën, ende tegens wien?

Seyt als voren.

102.

Waeromme zij presenteren in alle occasiën haere dienstwillicheyt te betoonen, bij wiens last ende tegens wien?

Seyt, dat dit zijn geweest complimenten, om te toonen de dienstwillicheyt van haer personen jegens de Staten van Utrecht.

103.

Waerom hij gevangen buyten zijn last hem heeft laeten employeren tot het instellen van 't antwoordt van de Staten van Utrecht, gegeven aen Sijn Ex^tie^ ende de gecommitteerden van de Generaliteyt, ende deselve gecommitteerden daerinne nyet gegeven de qualiteyt, die haer toequam?

Seyt, op 't ernstich versoeck van Ledenberch, met goedtvindinge van de andere gedeputeerden, sulcx gedaen te hebben, ende dat denselven Ledenberch hem die spreeckt onder anderen aenseyde, dat de Staten van Utrecht nyet en verstonden de Heeren gedeputeerden te geven de qualiteyt van gedeputeerden van de Heeren Staten Generael.

104.

Waerom hij gevangen ende anderen aen die van Utrecht gepresenteert hebben, daerin noch te doen comen drie off vier hondert Waertgelders uyt Leyden, Gouda ende Rotterdam?

Seyt, nyet te weten dat sulcke presentatiën aen die van Utrecht zijn gedaen.

105.

Off hij gevangen nyet mede present en is geweest ende daerover gestaen heeft, daer Hertevelt gegeven wierd commandement over alle de Waertgelders van Utrecht; wie meer daerover waren, ende waer dat is geschiet?

Seyt, hiervan nyet anders te weten als dat verscheyden Heeren van Utrecht, zijnde op een camer in de herberg van Montfoort, onder andere propoosten zeyden, dat Hertevelt als outste Capiteyn toequam te commanderen over de Waertgelders, ende wel te weten dat Ledenberch alsdoen present was, maer de presente van de andere Heeren van Utrecht nyet onthouden te hebben, mits datse dagelijcx veranderden.

106.

Waertoe ende tegens wien 't selve commandement was streckende, dewijle 't selve even juist geschiede, als men hoorde dat Sijn Ex^tie^ mette cassatie der Waertgelders wilde voortvaren?

Seyt, gansch geen kennisse gehadt te hebben van de

ordre ende maniere van de regeering van de Waertgelders, die tot Utrecht voor dien tijt was gebruyckt, ende oversulcx nyet te weten off het is geweest continuatie van een out commandement, ende seyt te gelooven, indien 't een nieuw commandement is geweest, dat sulcx moet zijn geschiet ten deele om invasie van kercken te beletten, waervan doen geruchte was, ende ten deele omme cassatie te verhinderen, indien deselve datelijck zoude mogen worden bij de hant genomen. Seyt voorts, dat hij ende d'andere gedeputeerden daer present zijn geweest ende die van Utrecht vermaent hebben, goede ordre op hare wachten te stellen, sonder dat hij gevangen nochtans eenich advys gegeven heeft gehadt om Hertevelt tot commandeur over de Waertgelders te stellen.

107.

Off doen bij henluyden nyet mede geresolveert en werde, dat Hertevelt volgen zoude 't bevel van den Heere van Conincxvrij als borgemeester?

Seyt, dat al de resolutie op 't stuck van de Waertgelders wiert genomen offte preparatoirlijck geconcipieert bij de Heeren van Utrecht, sonder dat de gedeputeerden van Hollant haer met de particulariteyten bemoeyden, ende aengaende 't poinct in 't posityff geroert te gelooven jae, doch 't selve nyet seeckerlijck onthouden te hebben.

108.

Off hij gevangen nyet mede aldaer gebesoigneert en heeft over 't bestellen van de wachten van Utrecht, ende tegens wien?

Seyt, van die particuliere ordre geen memorie te hebben, ende dat hij oock geen kennisse heeft gehadt van de gelegentheyt van Utrecht, om daerop te connen adviseren, doch te gelooven dat hij uyten Adv^t van Hollant

verstaen hebbende dat op de poorte van Amersfoort sonderling diende gelet, sulcx de Heeren van Utrecht heeft aengedient.

109.

Waerom op de poort van Amersfoort diende gelet, ende tegens wien, dewijle geen peryckel van daer te verwachten en was?

Seyt, te gelooven dat de intentie van den Adv^t van 't Lant is geweest te voorcomen, dat geen crijchsvolck van de Generaliteyt in de stadt zoude worden gebracht, sonder kennisse ende consent van de Staten van Utrecht, ende dat den Adv^t hem die woorden geseyt heeft op zijn affscheyt uyten Hage.

110.

Off hij gevangen aen die van Utrecht nyet mede geseyt en heeft, dat men mette Schutters ende Waertgelders machtich genoech was Sijn Ex^tie tegen te staen?

Seyt, hiervan geen memorie te hebben.

111.

Off hij gevangen nyet gepoocht en heeft den Burgemeester Van de Pol met vele redenen te disponeren totte continuatie der Waertgelders?

Seyt, wel te weten dat hij propoosten metten Heer Borgemeester Van de Pol heeft gevoert op verscheyden materiën, ende te connen zijn dat hij redenen heeft gededuceert, waerom de Waertgelders wel dienen zouden gecontinueert te worden, totter tijt toe dat eenich reglement opte kerckelijcke swaericheden zouden zijn gestelt, ende dat hij meent oock eenige voorslagen gedaen te hebben tot accommodatie van deselve kerckelijcke swaericheden.

112.

Off hij met den Commandeur Oogle nyet gedelibereert

en heeft, wat men doen zoude indien Sijn Ex^tie^ poochde de Waertgelders datelijck te casseren?

Seyt, om veel redenen, ende insonderheyt door inductie van Ledenberch, gelooft te hebben dat Sijn Ex^tie^ zijne persoon nyet anders als tot inductiën en zoude hebben willen laeten gebruycken, ende daerneffens gemeent te hebben, als Sijn Ex^tie^ hem wilde laeten gebruycken, datter geen apparentie en was om zijn voornemen te connen verhinderen, ende van de propoosten, diesaengaende met Oogle gehouden, geen memorie te hebben, ten ware hem voorgaende ende naevolgende redenen naerder werden erinnert.

113.

Off hij die van Utrecht nyet mede vermaent en heeft wel op haer stadthuis te letten?

Seyt, hiervan geen memorie te hebben.

114.

Off d'Heere van Moersbergen ende Ledenberch hem gevangen nyet geseyt en hebben, indien zij gedeputeerden te wege wisten te brengen dat de Hollantsche Compaigniën haer stille hielden, datse dan met de Waertgelders haer saecke wel staende zouden houden?

Seyt, dat dese woorden in effecte bij de voorsz. personen aen de gedeputeerden van Hollant werden geseyt, doch nyet wel te weten off naer goede apparentie; ende dat dit geschiede 's naemiddaechs, als 's avonds de brieven aen de Hollantsche Compaigniën afgegeven werden, om haer stille te houden.

H. de Groot.

Woensdaechs, den 23en January 1619, weder geëxamineert den voorn. Hugo de Groot, ter presentie van de Heeren Voocht, van Santen, Muys, Pauw, Manmaker, Schotte, Ploys, Atsma, Sloot ende Gockinga, deur de voorsz. drie fiscalen.

115.

Off zijluyden deselve crijchsoversten nyet vermaent en hebben op haren eet hen stille te houden, ende deselve gedreycht anders nyet te sullen betalen?

Seyt, dat de brieven, die de gedeputeerden waren medegegeven, de bevelhebbers zijn voorgelesen, ende aen eenige, die de tael nyet heel wel en verstonden, uytgeleyt, ende dat hem, die spreeckt, nyet wel en gedencken alle propoosten die bij anderen zijn gebruyckt, maer wel te weten dat hij die spreeckt aen de bevelhebbers heeft geseyt dat, hoewel de brieven medebrachten, wat indistinctelijck, dat zij de gedeputeerden zouden gehoorsamen, dat nochtans de meeninge was haer nyet vorder te bevelen als om nyet te doen 't gunt strijden zoude mogen jegens de wille van de Heeren van Utrecht. Ende aengaende weygeringe van betalinge, dat wel yet diesaengaende bij de andere gedeputeerden is geseyt, sonder te weten bij wie, maer dat hij die spreeckt zijns wetens zulcx nyet en heeft geseyt, doch te gedencken dat den Lieutenant van d'Heere Cissel seyde, zoo hij nyet en dede sulcx als de Heeren van Hollant goedt vonden, dat men hem zijne betalinge mochte onthouden, ende dat hij die spreeckt daerop geseyt heeft, dat hij oock behoorde te gedencken de betalinge, die hij voor die tijdt van Hollant hadde ontfangen, sonder dat hem diesaengaende yet meerder voorstaet.

116.

Off hij gevangen gecontradiceert heeft gehadt 't seggen van de andere gedeputeerden, die de crijchsofficieren dreychden nyet te zullen betaelen?

Seyt, hare woorden nyet datelijck gecontradiceert te hebben.

117.

Off hij gevangen de voors. crijchsofficiers nyet mede op haren eet vermaent heeft, ende deselve eet daertoe voorgelesen ende henluyden beduyt heeft, ten eynde om hen stille te houden?

Seyt, soo de brieven relatyff waren totten eet, ende seecker formulier van den eet door de andere gedeputeerden was medegebracht, zonder te weten bij wat ordre, doch acht dat het is geweest onder de pampieren van d'Heer Hogerbeets, dat 't selve formulier de bevelhebbers is voorgelesen ende aen eenige vertaelt, soo bij d'Heer Hogerbeets als bij hem die spreeckt.

118.

Off de aenmaeninge aen den Lieutenant van Cissel, om te gedencken de betalinge die hij voorheen gehadt hadde, nyet daertoe en streckte om hem te bewegen dat hij hem stille houden zoude, ende nyet pareren de bevelen van Sijn Ex^tie^?

Seyt, hem die spreeckt nyet bekent geweest te zijn wat Sijn Ex^tie^ aen die Lieutenant van Cissel hadde gecommandeert off noch zoude willen commanderen, maer om te doen naecomen de brieven, die de gedeputeerden hadden van de Vergadering van Hollant, ende dat hij die spreeckt aen den Lieutenant van Cissel daerbij seyde, dat zij gedeputeerden off hare principalen geen quaestie en hadden met Sijn Ex^tie^.

119.

Off hij gevangen aen den Commandeur Oogle nyet geseyt en heeft, dat die van Hollant zijn betaelsheeren waren, dat hij sien zoude wat hij dede?

Seyt, te gelooven dat van betaelsheeren is vermaent geweest, ende de reste nyet onthouden te hebben.

120.

Ende als hem aengeseyt werde dat de Waertgelders nyet en wilden dienen tegens Sijn Ex^tie^, off hij gevangen daerop nyet geseyt en heeft, dat het een rechte poltronnerye ende ongetrouwicheyt waer?

Seyt, dat hoewel hij geen perfecte memorie van dese woorden en heeft, evenwel te gelooven dat hij sulcx off yet diergelijcke zoude mogen hebben geseyt op 't propoost dat de Waertgelders weygerden de Staten van Utrecht, die haer zoo lange betaelt hadden, te obedieren, ende seyt van 't vorder geen memorie te hebben.

121.

Off de gehoorsaemheyt, die hij meende dat de Waertgelders aen de Staten van Utrecht schuldich waren, nyet daerin en bestont om te resisteren 't gunt Sijn Ex^tie^ ende de gecommitteerden vande Generaliteyt tot haerluyden cassatie voor hadden?

Seyt, doen ter tijt van dat verstant geweest te zijn, dat de cassatie sonder consent van de Staten van Utrecht nyet wettelijck en conde geschieden, ende dat Ledenberch de gedeputeerden van Hollant hadde gesocht te versekeren dat Sijn Ex^tie^ hem daertoe nyet en zoude willen laten employeren. Ende seyt, gemeent te hebben dat de Waertgelders de Staten van Utrecht oock behoorden te gehoorsamen tot verhindering van hare cassatie, wie deselve zoude willen doen, als de Heeren Staten van Utrecht zulcx zouden goet vinden.

122.

Off hij gevangen nyet mede en seyde, dat hij hem verwonderde dat de Waertgelders weygerden dienst tegens Sijn Ex^tie^ te doen, ende dat sulcx nyet strecken en conde tot dienst ofte reputatie van de Staten van Utrecht, 't zelve meermaels itererende?

Seyt, geen verder geheuchenisse hiervan te hebben als 't gunt op de voorgaende articulen is geseyt, te weten dat hij nyet onthouden en heeft hoe de woorden in die hevicheyt zijn gegaen, maer dat de andere Gedeputeerden, soo van Utrecht als van Hollant, heviger gesproken hebben dan hij die spreeckt.

123.

Waeromme hij gevangen gewelt ende datelijckheyt te wesen genoemt heeft, indyen Sijn Ex^tie^ zoude pogen meer volcx in de stadt te brengen?

Seyt, dat hij die spreeckt doen ter tijdt mede van dat verstant geweest is, dat geen garnisoen ingebracht, ende veel minder de poorten van Utrecht geopent zouden mogen worden, zonder consent van de Staten van Utrecht off de Magistraten van de stadt, niet wel wetende met wat woorden dat hij sulcx mach hebben geëxprimeert.

124.

Off generalijck haer geheele voornemen tot Utrecht nyet en is geweest om die van Utrecht te animeren, nyet te obedieren de bevelen van Sijn Ex^tie^ ende de gecommitteerden van de Staten Generael, ende de soldaten te disponeren om henluyden te seconderen?

Seyt, dat de gedeputeerden van Hollant tot verscheyden maelen hebben geseyt, dat se meenden dat haer verblijven aldaer nyet geraden en was, ende dat de Vergadering van

de Staten van Utrecht, sonder eenige voorgaende communicatie van de gedeputeerden van Hollant is gescheyden geweest, ende dat de Heeren van Utrecht meer als genoech waren geanimeert, ende dagelijcx de gedeputeerden van Hollant, genegen zijnde om te vertrecken, aensochten om daer te blijven ende hare brieven over te leveren. Ende dat de intentie van de gedeputeerden van Hollant was d'intentie van de Staten van Utrecht te seconderen ende bij de soldaten te doen seconderen.

125.

Off zijluyden geen rapport apart van hun wedervaren tot Utrecht aen den Adv^t van 't Lant gedaen en hebben?

Seyt, ten dage van haer vertreck van Utrecht 's avonts ten huyse van den Adv^t gegaen ende aldaer sommierlijck rapport gedaen te hebben van 't gepasseerde aldaer, ende daernae in de Staten.

126.

Off ende wat den Adv^t heeft geantwoordt op haer luyder rapport, ende wat contenantie hij daerop heeft gehouden?

Seyt, voor desen tijt de woorden nyet te connen gedencken, maer hem daerop te sullen bedencken; doch dat hij wel speurde dat hij een groot descontentement ende misnoegen daerin hadde. Seyde oock dat hij al voorheen eenige advertentie heeft gehadt ende sedert nyet wel te pas en was geweest.

127.

Off hij naer zijn wedercomste uyt Engelant aen den Adv^t Barnevelt geen rapport en heeft gedaen van de communicatiën, bij hem in Engelant gehouden metten Bisschop van Eli ende Deken van St. Pouwels?

Seyt, dat hij van tijt tot tijt uyt Engelant den Adv^t van Hollant met brieven heeft geadviseert van 't gunt hem in Engelant bejegende, ende oock thuys gecomen zijnde hem van alles mondeling heeft gerapporteert; daer bij voegende dat hem in Engelant, zijnde bij de Heer Caron, oock is aengeseyt dat de Eertsbisschop van Cantelberch met hem wilde spreken, tot welcken eynde hij hem oock bij den selven Eertsbisschop heeft laten vinden. [1])

128.

Off hij particulierlijck aen den Adv^t Barnevelt nyet en heeft gerapporteert, van wat humeuren in de religionsdifferenten waren de voorsz. Bisschop van Ely ende Deeken van St. Pouwels mitsgaders de Eertsbisschop van Cantelberch?

Seyt, den Adv^t daervan geinstrueert te hebben bij brieven ende oock mondelinge, te weten dat de voorsz. Bisschop van Ely ende den Deeken genegen waren totte tolerantie, ende dat den voorsz. Eertsbisschop anders gelegeert (*sic*) was.

129.

Wat die van den Hage bij de acht steden hebben gedaen?

Seyt, noyt bij de acht steden geweest te zijn in presentie van die van den Hage, maer dat hem gedenckt dat hij uyt eenige gedeputeerden van Rotterdam, nyet wel wetende wie, verstaen heeft, dat zij opt alderernstelickste hadden gerecommandeert hare admissie totte Vergadering van de Staten, ende dat hij die spreeckt wel gemerckt heeft dat de inclinatie van die van Rotterdam voor die van den Hage sedert merckelijck beter was als te voren.

H. de Groot.

1) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, II, 39.

SCHRIFTELIJKE VERKLARINGEN [1]).

A.

Uyt eenighe Heeren van de Vergaderinghe van hun Ho. Mo. Heeren Staten Generael verstaen hebbende, dat Haere Ho. Mo. veele preuves hadden van correspondentie van den Advocaet van Oldenbarnevelt met den Coningh van Spaignie ofte met d'Eertshertoghen, ende gevraecht zijnde wat mij daervan was bekent, heb met de waerheyt verclaert van soodanighe correspondentie nyet eenighe kennisse gehadt te hebben; ende vorder zijnde gevraecht wat mij bekent was van eenighe actiën, dye indirectelijck tot voordeel van den Coningh van Spaignie ofte van d'Eertshertoghen ofte tot ondyenst van 't Landt souden mogen strecken, hebbe aengenomen mijne considerati ën daerop te verclaren ende te stellen tot oordeel van de Heeren dye sulcx competeert.

Om 't welcke te voldoen staet te considereren, dat indyen de Australische Compaignie (dye van den beginne aen is beleydt geweest met kennisse van den Advocaet ende bij hem zeer is gefavoriseert geweest) waere toegelaeten geweest te handelen ofte te comen in Oost Indie (gelijck daertoe de saecke in 't eerste scheen beleydt te werden), de geoctroyeerde Compaignie nyet mogelijck en soude zijn geweest de lasten van het oorlogh aldaer te

---

1) Zie over deze verklaringen de *Memorie*, bl. 56 vlg.

continueren: waerdoor de Coningh van Spaignie, bevrijdt zijnde van machtighe resistentie, geschapen was den handel van Oost Indie wederom te incorporeren.

Aengaende West Indie is waer dat ick, considererende de redenen, geallegeert ter Vergaderinghe van de Heeren Staten Generael, den Advocaet menichmael zeer ernstelijck ende instantelijck hebbe vermaent, dat men behoorde dye besoigne te vorderen, alsoo wij, andersins doende, ons selve te veele opspraeck subject souden maecken. Waerover de Advocaet hem te onvrede bethoonende seyde, sulcx gheensins geraiden te connen vinden, dat het was een stuck aengeleyt op puyre seeroverije. Waerom ick gearbeydt hebbe om te crijghen commissie, om met eenighe uyt Hollant ende met de andere Provinciën te besoigneren op 't stuck van Oost Indie, ende voorts oock op 't stuck van West Indië, om alsoo 't een ende het ander nae mijn beste vermogen te dirigeren, ten meesten dyenste van het Landt.

't Beleydt van de Trefves is gepasseert voor mijnen tijdt. Waernae ick hebbe gespeurt de inclinatie van den Advocaet tot de continuatie, waervan dependent zijn verscheyde actiën, dye nyet en zijn gepasseert sonder contradictie van verscheyde leden, als 't ontfanghen van de bryeven waerin de Heeren Staten Generael nyet behoorlijck en wyerden gerespecteert, ofte bij d'Eertshertoghen titulen gebruyckt met de vrijheyt van 't Landt nyet accorderende, als oock het wederhouden van de reparatie aen de beschaedighde coopluyden ende schippers. 't Is mede waer dat, als men de staet van finantie van Hollant soude formeeren, de Advocaet op mij begeert hadde, dat men daerin mentie soude maecken van de lasten van den oorloghe, sulcx dye geweest waeren voor het aengaen van de Trefves, begeerende voorts dat men oock alle andere lasten ten breeste soude extenderen. Dan alsoo ick bemerckte dat dit geschiede om de Trefves te recommandabler te maec-

ken, ben ick daeruyt gescheyden, waerover de Advocaet qualijck was te vrede.

Belanghende de kerckelijcke geschillen: alsoo de questies met de Heeren Staten Generael, Sijn Ex^tie^, de Collegiën van Justitie, eenighe steden van Hollant ende met de kerckendyenaers gevolgen sijn geweest van deselve kerckelijcke geschillen, soude staen te letten, waerom in 't eerste de Remonstrantie van de Remonstranten (dye te selven tijde wel genegen waeren tot een synode) is aengenomen, gebracht in de Vergaderinghe van Hollant, conferentie daerop gehouden ende gedivulgeert. Waerbij in consideratie soude comen 't gunt tot Alcmaer is gepasseert, ende 't uytstel van alle synodale vergaderinghe nae veele publique ende particuliere vermaninghen, ende naedat bij langhe experientie bleeck dat de Tolerantie door authoriteyt nyet en conde werden geobtineert. Sijnde oock waerachtich, dat de Advocaet bij mij dickmael sijnde ondervraecht, wat apparentie van uytcomste hij sagh in dese swaericheden, tot verscheyde maelen heeft geseyt, nyet te gelooven dat de andere Provinciën ende steden, midtsgaders Sijne Ex^tie^, de saecken tot extremiteyten souden laeten comen, wetende dat de vijant daermede zijn proffijt soude soecken te doen. Den 24^en^ January 1619.

H. de Groot.

B.

Boven de poincten, gebracht in de examinatie, zijn mij noch dese voorgecomen, dat ick al over eenige jaeren door een brieff van den Heer Casaubon zijnde verwitticht, dat Sijne Ma^t^ van Groot Bretaigne, als zij versocht soude werden bij de Staten Generael, wel genegen soude zijn te procureren een generale Synode van de gereformeerde kercken, om deselve kercken in beter eenicheyt te conserveren, ick sulcx den Advocaet hebbe aengedyent, te

bedencken gevende off daerdoor oock de differenten, in dese landen ontstaen, nyet gebracht en souden connen worden tot accommodatie. Dan hij en heeft daertoe nyet willen verstaen [1].

't Is oock waer dat, als in den Hage de separatie eerst begonst ende Sijn Ex^ie hem meer als te voren openbaerde, ick den Advocaet hebbe geremonstreert, dat uyt de scheuringhe van den Hage scheuringhe in de Staet soude volgen, voorslaende soo in 't particulier als in de Vergaderinghe, dat men alle de predicanten van den Hage van haeren dyenst soude doen desisteren ende andere beroepen. Doch heeft de Advocaet daertoe mede nyet connen verstaen.

Als men van wege de Staten van Hollant soude gaen in competente getale ter Vergaderingh van de Heeren Staten Generael, om te spreecken van de Synode, had ick de Advocaet garen geinduceert, dat men nyet alleen presentatie soude doen van een Provinciale Synode, maer oock van een Nationale op eenighe condities. Doch vond sulcx ongeraiden.

De communicatie van de steden [2], dye de Resolutie van den 4 Augusty hadden helpen nemen, ende daernae van de acht steden, sijn gehouden op serieuse vermaninghe van de Advocaet, seggende dat, al waren daer maer twee steden, dat dye genoech gerechticht waeren om de authoriteyt van de resolutie van de Staten van Hollant te mainteneren. 't Is oock sulcx dat, alsoo hij verstont dat de steden nyet genoech verseeckert en waeren ende dat dyenstich soude zijn een repartitie te maecken, de gedeputeerden van de acht steden aengenomen hebben eerst op het noodigh getal te letten, ende daernae te letten op de repartitie.

---

1) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, II, 91.

2) (Op den kant met de hand van de Groot): Delft, Gorcum, Schiedam, Medenblik, Munnickendam ende de acht steden.

De Advocaet seyde mij op mijn afscheydt nae Utrecht, dat men de Staten van Utrecht most vermaenen ordre te stellen op haer wacht, alsoo alsdan nyemant wettelijck yet daerjegens soude mogen doen.

Heeft mij oock wel claerlijck te kennen gegeven, zijn verstant te zijn dat de soldaten van de repartitie van Hollant de Staten van Hollant mosten obedieren oock jegens de bevelen van de Staten Generael ende Sijn Ex^{tie}. Heb oock verstaen uyt de Colonnel Hinderson, dat hij aen hem gelijcke interpretatie ende onderrechtingh hadde gedaen.

Ledenbergh, bij mij tot Utrecht ernstelijck vermaent sijnde te letten, off men nyet soo wel op 't stuck van de Synode als op de verseeckeringh eenighe naedere presentatie soude connen doen, alsoo het gegeven antwoordt Sijne Ex^{tie} nyet en contenteerde, seyde, dat de staet van Utrecht nyet en conde lijden, dat men aldaer soude comen in eenighe onderhandelingh, maer dat sulcx moste geschieden in Hollant. Den 24^{en} January 1619.

H. de Groot.

VIERDE EXAMINATIE. — 4 FEBRUARI.

Examen gedaen in 's Gravenhage smaendaechs, den 4en February 1619, deur de drie fiscalen, ter presentie van de Heeren Voocht, Muys, Bruyningh, Ploys, Atsma, Sloot ende Gockinga, van den persoon van Mr Hugo de Groot.

1.

Bij wien de resolutie van den 4en Augusty 1617 is ingestelt geweest? [1])

Seyt, dat deselve is ingestelt bij den Advt van Hollant.

2.

Off die de acht steden ende andere nyet particulierlijck en is gecommuniceert?

Seyt, dat deselve resolutie, bij den Advt schriftelijck ingestelt zijnde, t'sijnen huyse is geresumeert in presentie van een groot getal van gedeputeerden van Haerlem, Delft, Leyden, Goude, Rotterdam, Alcmaer ende Hoorn, sonder dat hij nu perfectelijck soude connen seggen off ende wat gedeputeerden van de andere steden daer meer mogen zijn geweest, ende dat van elck van de voorsz.

---

1) Vgl. II, 103 vlg. — Deze en de volgende vragen dienen tot nadere opheldering van de *verklaring B* van 24 January.

steden daer waren wel twee off drie gedeputeerden. Meent mede, dat de pensionarissen van de voorsz. steden alle daer waren, dan en soude nyet perfectelijck connen zeggen wat heeren aldaer waren. Seyt mede, dat hem dunckt datter eenige deputatie van de voorsz. steden was gedaen, om in geschrifte te vervaten 't gene mondeling in de Vergadering was voorgevallen, doch refereert hem diesaengaende totte notulen, memorie van de Secretaris ende van andere Heeren.

3.

Wat naer de communicatie ende resumptie van deselve ingestelde resolutie aldaer bij de steden meer gehandelt ofte verstaen werde?

Seyt, dat eer de steden ten huyse van den Adv^t^ gingen, de gedeputeerden van deselve steden in de casteleynie vergadert zijn geweest, meenende hij die spreeckt dat sulcx is geschiet eer dat verscheyden poincten, die stuckgewijse in de Vergaderinge waren geconcludeert geweest, mondelinge bij den Adv^t^ zijn gebracht in eene generale conclusie, ende dat in de voorsz. bijeencomste van de steden de gedeputeerden malcanderen ververscht hebben de memorie van de voorsz. poincten, ende dat de generale conclusie in de Vergadering zijnde genomen, naer zijn beste onthout deputatie is gedaen op eenige van de Edelen ende van de Steden van deselve resolutie schriftelijck in te stellen, ende dat deselve gedeputeerden, off doen off daernae, zijn gelast geweest om daervan te spreken met Sijn Ex^tie^, met Mevrouwe de Princesse ende met mijn Heere Prins Henrick. Seyt voorts, dat in de communicatie, gevallen ten huyse van den Adv^t^, naer zijn onthout, nyet anders en is gebesoigneert geweest als opte lecture van 't geschrifte, 't welck bij den Adv^t^ was ingestelt, sonder dat eenige substantiele veranderinge daerinne is gevallen.

4.

Off aldaer op 't aenhouden van den Adv^t bij de steden nyet geresolveert en werde, dat men 't selve geschrifte op zanderendaechs in de Vergaderinge zoude inbrengen, ende dat de voorsz. steden haer daermede conformeren zouden, om soo een resolutie daervan te maecken?

Seyt, de woorden nyet onthouden te hebben, maer dat de intentie van de gedeputeerden van de steden was, haer met 't geschrift te conformeren, ende dat ten dien eynde de voorsz. Vergadering ende de resumptie van 't geschrifte waren dienende.

5.

Met wat consideratiën goetgevonden werde, dat men de voorsz. resolutie van den 4^en Augusty 1619 oock notificeren soude Mevrouwe Princesse? [1])

Seyt, bij den Adv^t geen particuliere redenen te hebben hooren allegeren, maer dat in de communicatie, gevallen met Mevrouw de Princesse, den Adv^t vermaent heeft, hoedat Uytenbogaert alhier t'haren versoecke was beroepen, ende indien Haer Ex^tie miscontentement hadde met zijnen dyenst, dat de Heeren Staten daerop zouden letten, ende, indien nyet, dat de Heeren Staten van Hollant hem zouden maincteneren; daerbij voegende, dat den Prince Henrick daer doen present was, als de voorsz. resolutie genotificeert werde Mevrouwe de Princesse ende hem, ende dat deselve resolutie aldaer van woorde te woorde nyet werde gelesen, maer dat de substantie geheel breet met een lanck discours bij den Adv^t werde verhaelt. Ende zijn daernae gecommitteert geweest d'Heeren van Duvenvoorde, Meerman ende hij die spreeckt, om aen Prince Henrick daervan copie te geven, gelijck zij gedaen heb-

1) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, II, 134.

ben, die voor antwoort gaf, dat hij vertrouwde dat de intentie ten beyden zijden goet was, ende dat hij geerne 't beste wilde doen, ten eynde zijn broeder ende de Heeren Staten van Hollant malcanderen mochten verstaen.

6.

Op wiens versoeck off aenraden de voorsz. eerste bijeencomste totten Casteleyn bij de gedeputeerden van de steden is gehouden geweest? [1])

Seyt, dat naer zijn beste onthout de Pensionaris Seyst eenige steden daertoe heeft vermaent, die voorts andere vermaent hebben.

7.

Off den Adv^t^ Barnevelt daertoe geen raet ofte advys en heeft gegeven?

Seyt, sulcx nyet seeckerlijck te weten, maer wel dat den Adv^t^ kennisse heeft gehadt dat de voorsz. gedeputeerden aldaer bij den anderen waren, ende te vermoeden dat den Pensionaris Seyst daervan bij den Adv^t^ zal wesen gesproken.

8.

Wat serieuse vermaningen den Adv^t^ Barnevelt aen de steden heeft gedaen, ende waertoe die strecken de waren?

Seyt, dat hij dickmaels seyde dat de steden behoorden malcanderen te spreken om te gaen in eenicheyt, 't welck hij verscheyden mael ende zeer ernstelijck dickwils vermaent heeft.

9.

Off d'selve Adv^t^ de steden nyet geraden en heeft daertoe particulierlijck bij malcanderen te vergaderen?

Seyt, dat zijn ordinaris vermaningen waren dat de steden

1) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, II, 187.

malcanderen te voren mosten spreken, ende dat sulcx nyet en conde geschieden dan bij particuliere ende aparte vergaderingen.

10.

Wat serieuse vermaninge den Adv^t gedaen heeft aen de acht steden ende waertoe?

Seyt, dat eenige steden haer onthoudende van de particuliere communicatiën, als Delft, Gorcum, Schiedam, Monnickendam ende Medenblick, d'een voor ende d'ander nae, den Adv^t de voorsz. vermaninge aen de acht blijvende steden dickwils heeft gecontinueert.

11.

Hoe ende waerom den Adv^t vermaende, van twee steden genoch te wesen om te maincteneren de resolutie ende auctoriteyt van de Heeren Staten van Hollant? [1])

Seyt, dat sulcx geschiede ter oorsaecke dat eenige steden achterbleven, om de andere te meer te animeren.

12.

Off de Adv^t bij de acht steden nyet aengehouden en heeft om een repartitie tot onderhout van de Waertgelders te maecken?

Seyt, dat den Adv^t aen eenige gedeputeerden van de acht steden heeft gesproken van malcanderen de lasten te helpen dragen bij maniere van repartitie, ende in de Vroetschappen daerop te letten, meenende sulcx beter te zijn als te willen vragen 't gunt in de verclaringe van Haerlem was gestelt, nopende 't employ van de gemeene middelen.

13.

Wat voet van repartitie ende hoe hooch bij den Adv^t voorgeslagen is geweest?

---

1) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, II, 142.

Seyt, sulcx uytgestelt geweest te zijn, totdat bij de steden naerder gelet zoude zijn op 't getal van de Waertgelders, die zij zouden willen lichten.

14.

Off bij den Adv^t aen de steden nyet voorgeslagen en is geweest om die van Utrecht met gelt te assisteren ende hoe hooch?

Seyt, dat bij Ledenberch een voorslag zijnde gedaen van hondert duysent gulden, den Adv^t gemeent heeft dat vijftich duysent gulden genoch zoude zijn, 't welck den Adv^t vermaent heeft aen Haen, Hogerbeets ende hem die spreeckt, 't welck is geschiet naer de communicatie mette gedeputeerden van Utrecht gehouden, ende nyet te voren.

15.

Waer ende uyt wat middelen de voorsz. subsidie aen die van Utrecht soude worden gevonden?

Seyt, te gelooven dat eerst getenteert zoude zijn geweest de leeninge te doen bij ordre van de Vergaderinge van Hollant, ende, soo sulcx ware gedifficulteert geweest, dat alsdan de meeninge van den Adv^t was, zijns achtens, dat de machtichste van de acht steden sulcx zouden gedaen hebben bij forme van repartitie, sonder dat zijns wetens in de steden daerop oyt is gedelibereert geweest.

16.

Off de meeninge van den Adv^t Barnevelt ende van de acht steden was, dat men 't voorsz. subsidie van vijftich duysent gulden aen die van Utrecht soude doen tot onderstant van de Waertgelders, bij henluyden alreede gelicht, offte dat sij opt selve subsidie meerder getal lichten zouden?

Seyt, dat de acht steden zijns wetens op dit stuck metten anderen nyet en hebben gesproken, ende uyten Adv^ts

woorden nyet verstaen te hebben, off zijn meeninge was dat de lichtinge tot Utrecht zoude worden vergroot offte nyet.

17.

Op wiens advys die van Utrecht zoo haestelijck uyten Hage vertoogen?

Seyt, hiervan niet te weten, ende verwondert geweest te zijn van 't subyt vertreck, maer daernae uyten Adv^t wel verstaen te hebben datse voor haer affscheyt hem hadden gesproken.

18.

Wat exhortatie den Adv^t aen de acht steden heeft gedaen tot het origineel lichten der Waertgelders?

Seyt, hiervan nyet anders te weten dan, aengaende Rotterdam, dat de gedeputeerden geweest zijnde bij den Adv^t waren vermaent op hare versekertheyt te letten, ende dat hij van outs dyenstich hadde gevonden voor de versekeringe van de steden, dat zij haer met eenich volck, staende onder haer commandement, zouden versien.

19.

Wat getal van Waertgelders de Adv^t noodich geacht heeft ende voorgeslagen tot versekertheyt der steden, waer ende aen wien?

Seyt, geen ander memorie te hebben als dat de ververmaninge generalijck geschiede aen de gedeputeerden van de steden, ten eynde de Vroetschappen naer gelegentheyt van hare steden daerop zouden letten, maer dat hem gedenckt dat eenen ruymen tijt te voren, ende naer zijn memorie in December 1616, bij den Adv^t een poinct van beschrijvinge is gemaeckt, inhoudende seecker getal van Waertgelders, ter nomber, soo hij meent, van zes duysent mannen.

20.

In wat voege den Adv^t hem gevangen seyde, die van Utrecht te vermanen wel op hare wachten te letten?

Seyt, naer zijn beste memorie, dat de Adv^t seyde dat die van Utrecht dienden vermaent om op hare wachten te letten, ende als de Staten van Utrecht goede ordre op hare wachten stelden, dat alsdan niemant met recht yet daertegens soude hebben te zeggen.

21.

Off hij gevangen nyet wel en weet dat den Adv^t Barnevelt Arminio ende Uytenbogaert geraden heeft van de Synoden aff te wijcken, ende te gaen aen de Heeren Staten? [1])

Seyt, van Arminio nyet te weten, maer van Uytenbogaert wel verstaen te hebben dat hij ende anderen, nyet qualijck genegen zijnde tot een Synode, naer particuliere communicatiën metten Adv^t hare remonstrantie hadden ingestelt ende overgelevert, sonder dat hij hem eigentlijck heeft geseyt dat de Adv^t henluyden de Synode hadde ontraden, maer wel, ingevalle zij metten Adv^t nyet en hadden gecommuniceert, datse regelrecht naer de Synode souden hebben gegaen, waerinne zij een andere resolutie off voet hadden genomen deur de voorsz. communicatie.

22.

Bij wien geconcipieert, geresumeert offte gecorrigeert zijn geweest de vijff poincten in de religionsdeferenten?

Seyt, dat deselve zijn van de instellinge van Arminio selfs, ende bij hem in 't Latijn in zijn boecken gedruckt, ende oock aen de Heeren Staten van Hollant overgegeven, ende dat deselve van woort tot woort in Duytsch zijn ge-

1) Vgl. de *Verh. v. Oldenb^t*, II, 45 vlg.

bracht ende in de remonstrantie, aen de Heeren Staten van Hollant overgegeven, geinsereert, doch dat hij meent dat Arminius d'eerste instellinge nyet en heeft gedaen dan met communicatie van Uytenbogaert ende Adriaen van den Borre.

23.

Wie in franchois getranslateert, ende een justificatie daerbij gevoecht heeft den sin van de voorsz. vijff poincten, hem gevangen geëxhibeert? [1])

Seyt, te meenen dat 't meerendeel is 't werck van Uytenbogaert, twijffelende off hij 't selve eens gesien heeft ten huyse van den Advt ofte nyet. Acht oock datter yets bijgevoecht is bij den Advt, insonderheyt uyte Latijnsche woorden, te weten: omne consilium (*sic*) parit bellum.

24.

Bij wien 't selve translaet in Engelant is gesonden geweest, ende off hij sulcx noyt en heeft verstaen? [2])

Seyt, wel te weten dat de Advt bij wijlen eenige memoriën ende instantiën aen Caron heeft gesonden, selfs oock raeckende de kerckelijcke questiën, sonder dat hij die spreeckt eenige sekere kennisse heeft, off dit geschrifte aldaer is gesonden geweest, offte nyet.

25.

Wat 't gene is dat hij meent dat tot Alcmaer is gepasseert ende bedenckelijck is? [3])

Seyt, gesien te hebben opte desordre, die aldaer was gevallen in 't veranderen van de Magistraet, meenende dat tselve is geprocureert bij Adolphum [4]), ende dat daernae

1) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, II, 94.

2) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, II, 95.

3) Deze vraag en de volgende geschieden naar aanleiding van de *Verklaring A* van 24 January.

4) De predikant van Alkmaar Adolphus Venator.

deur 't beleyt van den Adv^t 't stuck bij de Staten is geauctoriseert, 't welck hij die spreeckt altijdt gehouden heeft te zijn van een periculeus exempel.

26.

Wat kennisse hij heeft van het uytstellen van de synodale vergadering in Hollant, ende off den Adv^t die nyet altoos en heeft tegengestaen? [1])

Seyt, dat hij die spreekt, siende dat de deputatie totte kerckelijcke besoignes, sulcx deselve bij de Heeren van Dordrecht was voorgeslagen, geen voortganck en hadde, aen den Adv^t dickmaels heeft geseyt te meenen, dat de rust zonder synode nyet en zoude zijn te treffen. Maer dat den Adv^t altijts sustineerde, sulcx prejudiciabel te wesen voor de auctoriteyt van de Heeren Staten, totdat eyntelijck door veel aenhoudens de besoigne van de provinciale synode bij de hant genomen is geweest, doch nyet gevordert, ten deele deur disputen opte maniere van 't houden van de Synode ende ten deele deurdien eenige steden in de provinciale nyet en wilde consenteren, sonder oock de nationale te arresteren. Ende dat hij die spreeckt wel gemeent heeft, dat den Adv^t langen tijt zeer vreemt van de Synode was, sulcx dat Taurinus in de Staten van Hollant exhibeerde seeckere resolutie van de Heeren Staten van Utrecht, inhoudende dat deselve was genomen met advys van de gedeputeerden van de Synode, daerop de Adv^t seyde: zouden wij mede noch soo verre comen, dat wij alsoo zouden moeten spreken, soo waren wij miserabel.

27.

Wat de extremiteyten waren, daertoe den Adv^t meende dat men de zaecke nyet en zoude laten comen? [2])

Seyt, dat den Adv^t te kennen gaf te meenen, dat de

1) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt*, II, 72, 83, 89.

2) Naar aanleiding van het slot van *Verklaring A* van 24 January.

steden van Holland haer houdende in goede termen van versekerheyt, nyet lichtelijck yet datelijcx off met gewelt van wapenen bij de hant genomen en zoude worden tegens deselve steden.

28.

Hoe ende waeromme den Adv^t^ verstont dat den vijant zijn proffijt daeronder doen zoude?

Seyt, 't selve sulcx verstaen te hebben, dat, als men hier in 't lant jegens malcanderen in wapenen zoude comen, de vijant invallen zoude in de frontieren.

29.

Wat kennisse hij heeft van den brieff, bij d'Heere van Langerack aen den Adv^t^ Barnevelt geschreven op 't subject, dat Sijne Ex^tie^ soude staen naer de souvereiniteyt deser landen? [1])

Seyt, dat dit poinct nevens 't gunt voor desen geseyt is van den Burgemeester Pauw, mitsgaders 't verstant van den Adv^t^ op 't stuck der patenten ende de eet van de soldaten, waren de poincten, waervan hij die spreeckt openinge meende gedaen te hebben aen Sijn Ex^tie^, als hem sulcx ware toegelaten geweest. Ende seyt, uyt den Adv^t^ verstaen te hebben, dat de Heer van Langerack adviseerde dat in Vranckrijck bij eenige aensienlijcke personagiën wiert geseyt, dat de intentie alhier soude zijn Sijn Ex^tie^ te defereren de souvereiniteyt van de provintiën, van de Contraremonstrantsgesinden, nyet wel wetende off er oock geseyt werde van Contraremonstrantsche steden; dat oock de Heer van Langerack zoude hebben geschreven, dat in Vranckrijck eenige mompelinge was van een huwelijck tusschen Sijn Ex^tie^ ende Madame Chrestienne [2]); voegende den Adv^t^ alleenlijck daerbij, dat het zaecken waren van

1) Zie de *Verh. v. Oldenb^t^*, II, 29 vlg.

2) Christine de France, zuster van Lodewijk XIII, in 1619 gehuwd met Victor Amadeus II van Savoye.

groote consideratie, die secreet behoorden te blijven, ende dat hij den brief nyet en heeft gelesen, maer dat den Adv^t^, dien in handen hebbende, hem daeruyt 't voorgeschreven voorlas.

H. de Groot.

's Maendaechs, den 4^en^ Martij 1619, naer noen, presenten de Heeren Voocht, Cromhout, Couwenburch, Rosa, Meynertsz., Brouckhoven, Pauw, Schagen, Bruynings, Scotte, Ploos, Salmius, Atsma, Sloot ende Scaffer, weder door de fiscalen geëxamineert den voorsz. Hugo de Groot.

30.

Wat correspondentie hij heeft, offte maecken can, met zijn huysvrouw off andere onder schijn van de uyt- ende in te seynden boecken, ende namentlijck mede de twee boecken, hem nu geëxhibeert? [1])

Seyt, dat hij op zijn versoeck hebbende gehadt lecture van de commissie van de Heeren rechters [2]) daerop van meening is te verclaren 't gunt hij zal meenen tot conservatie van zijn recht noodich te zijn, soo wanneer de Heeren in vollen getale vergadert zullen wesen. Dies onvermindert hem belast zijnde te antwoorden op de geproponeerde vrage, seyt dat hij verhoopt dat hem nyet en zal worden gevercht yets te verclaeren op de advysen, die hij soude mogen hebben gegeven of ontfangen, aengezien hem zijnde in soo stricten gevangenisse, als hij geweest is nu een half jaer, vrijstaet daerin zijn beste te

1) Vgl. de *Memorie*, hiervoor bl. 61.

2) De commissie der gedelegeerde rechters, in dato 20 Febr. 1619, staat afgedrukt in Uytenbogaert's *Kerckelijcke Historie*, bl. 1196.

doen. Ende vorder zijnde belast onvermindert dese defensie te verclaeren, wat intentie hij heeft gehadt met de twee lest uytgesonden boecken, seyt daerdoor te hebben willen te kennen geven, dat hij naer 't lest gegeven advys tweemael was geëxamineert; ende aengaende de passagiën, die bij gebreck van inckt metten nagel zijn aengeteeckent, dat tselve zijn consideratiën van theologie, dye hij bereyt is van poinct tot poinct aen te wijsen, mette redenen waerom hij sulcx heeft aengeteeckent.

H. de Groot.

Woensdaechs, den 6en Martij 1619, naer noen, weder geëxamineert de voorn. Grotius, ter presentie als voren, mitsgaders van de Heeren Junius ende van d'Heere van Swieten ende Muys, mitsgaders van Santen.

31.

Off den Advt Barnevelt hem gevangen tot meermaels nyet en heeft geseyt ende ingebeelt, dat Sijn Extie stond naer de souvereiniteyt van de Landen, ende dat daertegens diende voorsien? [1])

Seyt, dat de Advt van Hollant, naer zijne manier sprekende, circumspectelijck ende scrupuleux, hem die spreeckt bij wijlen bedencken heeft gegeven, off nyet eenigen in 't Lant voornemen zouden hebben, om door disordre de regeeringe te brengen ad principatum, daerbenevens te kennen gevende, dat hij geen groote swaericheyt en zoude maecken om daerop ordentelijck ende staetsgewijse te helpen besoigneren, hem die spreeckt tot dien eynde vermanende te resumeren de oude besoignen, op de materie gevallen, d'welcke hij die spreeckt geresumeert hebbende

1) Vgl. de *Memorie*, bl. 64. *Verh. v. Oldenbt* I, 183, 290.

voor zijn advys geseyt heeft te meenen, dat het nyet geraden en zoude zijn die zaecke te moveren, persisterende evenwel den Adv^t bij zijn opinie, van dat het geraeden zoude zijn staetsgewijze daerop te letten.

32.

Off den voorn. Adv^t hem nyet geseyt en heeft, dat Sijn Ex^tie naer de souvereiniteyt stonde, om denselven soo bedenckelijck te maecken, ende dat daertegens diende voorsien?

Seyt, hiervan geen andere memorie te hebben, dan dat de Adv^t verstonde alle veranderingen buyten ordre te zijn dangereux, zonder dat hij anders weet off de Adv^t meende Sijn Ex^tie daerdeur verdacht te maecken, off dat hij zoude geseyt hebben dat daerjegens diende voorsien; daerbijvoegende, dat hij hem voorts gedraecht tot 't gunt hij geseyt heeft [1]) nopende de propoosten, gehouden tusschen de Burgemeester Pauw ende de Vrouwe Princesse, mitsgaders tot seecker brief, bij de Heer van Langerack op 't voorsz. subject geschreven.

33.

Wat besoigne het is, dat de Adv^t op hem gevangen versochte dat hij zoude willen resumeren op dat stuck?

Seyt, dat het geweest is de besoigne, aengevangen metten Heer Prince, H. M., eerst op de delatie van de Hooge Overheyt, ende daernae van 't Graeffschap, te weten uyte pampieren ende besoignen, die daervan waren op 't Stadthuys tot Rotterdam, gelijck hij in voorige examinatiën breeder geseyt heeft.

34.

Off hij gevangen noyt zelfs andere gepoocht heeft in

1) Hij bedoelt de IIe exam., vr. 96 en vlg. Vgl. de *Verh. v. Oldenbt* II, 29 vlg.

te beelden, 't zij buyten of binnen dese provintie van Hollant, dat Sijn Ex^tie^ stonde naer de souvereiniteyt?

Seyt, altijt van Sijn Ex^tie^ gesproken te hebben met respect, sulcx als zijn hooge qualiteyten ende meryten vereysschen, doch nyet te weten of hij de bedenckingen, die hem bij den Heer Adv^t^ waren geopent, yemant te verstaen zoude mogen hebben gegeven. Dan weet wel, dat hij tot Rotterdam ende op andere plaetsen verscheydemaele de eer ende reputatie van Sijn Ex^tie^ heeft voorgestaen gehadt; ende dat hij sulcx, als 't positiff vermelt, nyemant en heeft voorgehouden gehadt, maer ter contrarie dat hij meermaels vertelt heeft, uyt d'Heer Buzanval verstaen te hebben, dat hij zeer scrupuleuselijck Sijn Ex^tie^ daerop hadde gesondeert, waerop Sijn Ex^tie^ geantwoordt hadde, dat hij hemselven liever wilde werpen van de Haegsche tooren; 't welck hij wel weet dat den voorsz. Heer Buzanval mede alsoo aen den Adv^t^ Barnevelt heeft verhaelt gehadt [1]).

35.

Off den voorsz. Adv^t^ met hem gevangen noyt propoosten off communicatie en heeft gehouden om de stadt van Woerden te verseeckeren? [2])

Seyt, neen.

36.

Off eenige van Leyden hem daeraf noyt yets hebben geopent, ende wie?

Seyt, anders noyt daervan verstaen te hebben, dan dat de gedeputeerden van Leyden, die bij wijlen ter dachvaert waren, altemets wel seyden te wenschen, dat binnen Woerden eenige compaigniën mochten zijn, daerop zij

1) Vgl. de *Verh. v. Oldenbt* II, 30.
2) Vgl. II, 114, '5.

mochten staen ofte vertrouwen. Meent nyet dat Zeyst ofte Hogerbeets hem sulcx hebben geseyt, maer wel eenig ander van de gedeputeerden van Leyden, in 't wandelen ende discoureren, zonder dat hij nu eigentlijck zoude connen seggen wie.

37.

Off ten huyse van den Heer Van der Myle met Hogerbeets, Uytenbogaerd of andere daervan geen communicatiën en zijn gehouden?

Seyt neen, zijns wetens.

38.

Off den Adv^t Barnevelt hem gevangen noyt geseyt en heeft, dat men eens moste letten op 't eynde van dese oorlogen, ende hoe men daeruyt zoude mogen comen? [1])

Seyt, sulcke propoosten uyten Adv^t nyet gehoort te hebben, maer wel gemerckt te hebben dat zijn intentie streckte tot continuatie van de Trefves.

39.

Off den voors. Adv^t hem noyt geseyt en heeft, dat de seeckerste uytcomste waere weder te keeren onder 't huys van Spaengie ofte Oostenrijck?

Seyt, noyt uyten Adv^t eenige propoosten verstaen te hebben, om de landen weder te brengen onder Spaengie ofte Oostenrijck.

40.

Off de Adv^t Barnevelt hem noyt en heeft geseyt, dat dese Religions differenten nyet en dienden geëyndicht, voor dat men gecomen waere tot een nieuw tractaet van Trefves mette vijant?

Seyt, noyt uyt hem sulcx verstaen te hebben, maer ter

1) Vgl. de *Verh. v. Oldenb^t*, II, 55 sq.

contrarie dat de Heer Adv^{t} hem altijts heeft gesproken dat de zaecke diende geaccommodeert.

41.

Off hij noyt gehoort of connen speuren heeft, dat de differenten in de Religie ende Regeeringe gevordert werden bij den Adv^{t} Barnevelt, om te beter tot zijn voornemen ende een nieuw tractaet van Trefves te connen comen?

Seyt, noyt sulcx uyten Adv^{t} gehoort te hebben, oock die opinie nyet gehadt te hebben, deurdien den Adv^{t} hem altijds sprack van accommodatie, houdende deselve hooch noodich voor den dienst van 't Landt.

42.

Off hij gevangen noyt op eenige vergaderinge, ten huyse van den Heer Van der Myle gehouden, is geweest?

Seyt, dat hij daer bij wijlen wel twee, drie of vier eerlicke luyden heeft gevonden, maer nyet in sulcken getal dat men 't vergadering zoude behooren te noemen, ende dat hij oock deselve personen daer nyet en heeft gevonden dan bij rencontre.

43.

Off hij gevangen daer noyt en is geweest op eenige geleyde vergadering, off aldaer bescheyden off ontboden wesende?

Seyt, van 't leggen van de vergadering geen kennisse te hebben, maer dat hij altemets de Heere Van der Myle van selfs is gaen besoecken ende altemets des bij hem versocht zijnde.

44.

Waertoe dan gedient hebben de menichvuldige bijeencomsten aldaer van hem gevangen, van Hogerbeets,

van Haen, van Uytenbogaert, Basius, Brienen, Biesman ende anderen?

Seyt, dat hij nyet en weet daer oyt geweest te zijn dat daer waren d'Heeren Brienen ende Biesman te gelijck, maer eens dat daer was Brienen, ende eens of tweemael Biesman op besondere tijden; dat hij oock metten pensionaris Haen daer nyet en is geweest anders als zeer zelden, bij occasie dat den voorsz. pensionaris, den Adv^t van 't Lant willende spreken, deur andere beletselen soo terstont geen acces conde crijgen, ende alsoo quam totten Heer Van der Myle, om daer te wachten. Dat hij oock Uytenbogaert daer nyet veel en heeft gevonden, maer de pensionaris Hogerbeets dickmael, als zijnde daer vrunt ten huyse. Heeft daer oock bij wijlen den Rekenmeester Basius gevonden, die daer mede vrunt ten huyse was.

45.

Off aldaer noyt deliberatiën, consultatiën off communicatiën van 's Lants zaecken en zijn gehouden?

Seyt, van geen consultatiën te weten, maer datter bij wijlen discoursgewijse wel is gesproken van de gelegentheyt der zaecken naer beloop des tijdts.

46.

Off aldaer noyt deliberatiën off consultatiën van 's Lants zaecken en zijn gehouden, ten tijde als den Adv^t Barnevelt tot Utrecht was?

Seyt, bij wijlen wel geweest te zijn bij den Heer Van der Myle, die hem getoont heeft brieven die hij van den Adv^t hadde ontfangen, gelijck hij die spreeckt d'Heer Van der Myle wederom communicatie heeft gedaen van de brieven, die hij van den Adv^t hadde ontfangen. Communiceerde oock altemets malcanderen wat se zouden rescriberen van 't gunt in den staet alhyer passeerde. Seyt mede,

dat hij die spreeckt in denselven tijt aen den Adv^t^ overschreef van 't gunt in de Staten Generael passeerde, om daerop te hebben zijn advys, 't welck hij oock dickwijls heeft gecregen, ende als er yet was van consideratie met 't Collegie [1]) gecommuniceert, ende soo ter Vergadering van de Heeren Staten Generael ingebracht.

47.

Off hij gevangen ten tijde van 't lichten der Waertgelders nyet en is geweest tot Vianen bij den Adv^t^ Barnevelt mette pensionarissen Haen ende Hogerbeets, ende wat zij aldaer deden?

Seyt, dat hij den Adv^t^ geduyrende den tijdt van die absentie maer eens en heeft gesproken, ende dat te Vianen zonder de pensionarissen Haen ende Hogerbeets, lange naerdat de Waertgelders tot Rotterdam waren gesterckt, ende dat hij aldaer is gereyst bij ordre van 't Collegie, om uyt den Adv^t^ te verstaen off hij zoude connen comen in den Hage, ende zoo nyet, off hij geraeden zoude vinden dat een Vergadering van Hollant zoude worden geleyt op 't versoeck van de gedeputeerden van Zeelant; ende dat op 't eerste den Adv^t^ hem excuseerde op zijne siecte, ende nopende 't tweede, dat de Vergadering nyet en diende geleyt, ten waere de gedeputeerden van Zeelant eerst aen 't Collegie openden de substantie van haren last, om daeruyt 't poinct van beschrijvinge te mogen maecken.

H. de Groot.

---

1) Het College van Gecommitteerde Raden.

VIJFDE EXAMINATIE [1]). — 15 APRIL.

Smaendaechs, den 15en Aprilis 1619, weder geëxamineert den voorn. de Groot, ter presentie van alle de Heeren, praeter d'Heeren van Swieten ende Broechoven.

1.

Bij wien geconcipieert off ingestelt zijn de twee brieven opten naem van de Heeren Staten van Hollant geschreven aen den Coninck van Vranckrijck ende de generale gedeputeerden van de gereformeerde kercken, tot Parijs residerende, ten fyne nyemant uyt Vranckrijck gesonden zoude worden opte Synode Nationael, op 't begeeren van wegen de Heeren Staten Generael daertoe te voren gedaen?

Seyt, dat in de Vergaderinge ven Hollant zijnde geresolveert, dat van wegen deselve Vergadering eenige brieven zouden werden geschreven aen Sijne Mat van Vranckrijck,

1) Van deze examinatie wordt gewag gemaakt in de *Memorie*, hiervoor bl. 65. — Ik heb het noodig geacht de onjuiste volgorde van het handschrift der Verhooren te veranderen. Daar staat (ik weet niet waarom) deze examinatie tusschen die van 14 December en die van 18 Januari, en de nommers der vragen loopen door (149—166) als vormden zij één geheel met die van de tweede examinatie. Zoo worden zij ook aangehaald in het *Intendit* tegen de Groot; die aanhalingen heb ik gemakshalve tot de door mij aangenomen volgorde herleid.

mitsgaders aen de gedeputeerden van de religie, als oock aen Sijne Ma^t van Groot Bretangiën ende meer andere princen, republiecken ende steden, ten eynde deselve door 't senden vau eenige gedeputeerden nyet en zouden willen stercken zoodanige convocatie van een Nationael Synode, als waerjegens van wegen de Staten van Hollant was geprotesteert, maer dat haer zoude gelieven haren goeden raed ende advys tot een bequame accommodatie te dirigeren, hij die spreeckt, des belast zijnde bij den Adv^t van 't Lant, de concepten heeft ingestelt; dan en weet nyet off den Adv^t hem sulcx in de Vergaderinge off daerbuyten gelast heeft. Ende namentlijck mede, dat hij heeft ingestelt in Duits twee concepten, een aen Sijn Ma^t ende een aen de voorsz. gedeputeerden, in zulcken zin als de propoosten op die materie doorgaens in de Vergadering waren gevallen. Dan dat daernae deselve concepten zijn overgeset in Francois, zonder dat hij weet bij wie, ende dat daerinne merckelijcke veranderinge gedaen is geweest.

2.

Aan wien hij gevangen de voorsz. Duitse concepten gelevert heeft?

Seyt, te meenen naer sijn memorie, dat hij alle de concepten gelevert heeft aen den Adv^t van 't Lant, ende dat hij meer concepten als de voorsz. twee hadde ingestelt, ende dat het principaelste ende grootste was in 't Latijn aen Sijn Ma^t van Groot Bretangiën.

3.

Wie de voorsz. twee concepten naer Vranckrijck in Francoys hadde gestelt offte hij presumeert dat gedaen te hebben?

Seyt, dit nyet te weten, ende uytte stijle nyet seeckers te connen oordeelen.

4.

Bij wien ende wat veranderingen daerinne is gedaen, ende wat kennisse hij eenichsins daervan heeft?

Seyt, dat hem dunckt dat ten tijde als de veranderinge is gedaen, dat hij doen eenige dagen tot Rotterdam is geweest, meenende oversulcx de veranderingen gedaen te zijn bij den Adv^t van 't Lant, met communicatie van den Heere van Maurier, soo hij meent uyten Adv^t verstaen te hebben; daerbij voegende, dat hij te voren sommierlijck den Heere van Maurier hadde geopent de substantie van de voorsz. twee concepten, doch dat de Heere van Maurier dier tijdt daerop zijn bedencken nyet en opende; ende dat hem dunckt dat de brieff, aen de gedeputeerden van de religie geschreven, is meest een geheele nieuwe instellinge, maer dat in den brieff aen den Coninck nyet soo veel en is verandert; dan dat hem dunckt, dat in zijn concept van den brieff aen de gedeputeerden van de religie aen Sijne Ma^t werden geaddresseert (*sic*).

5.

Off Uytenbogaert tot het instellen van de translaten van de voorsz. brieven nyet en heeft gecontribueert, off eenige kennisse daervan gehadt?

Seyt, daervan nyet seeckers te weten.

6.

Wie diegene was, die in de Staten van Hollant eerst voordroech van sulcke brieven te schrijven aen de Coningen, princen ende republycken, tegens 't gene de Heeren Staten Generael aen deselve te vorens geschreven hadden?

Seyt, d'eerste vermaninge daervan geschiet te zijn bij d'opening van het advys van d'Heeren Edelen, 't welck geformeert wert op 't ontfangen van de brieven van d'Hee-

ren Staten Generael, nopende het uytschrijven van de Synode Nationael; doch meent hij die spreeckt dat hij 't bewerp van den brieff aen Sijn Ma^t van Engelant in 't Latijn, dat heel groot was, al te voren op vermaninge van den Adv^t hadde begonst te concipieren, om te gebruycken sulcx als men daervan geraden zoude vinden.

7.

Met wien hij gevangen de voorsz. concepten off eenige van dien heeft gecommuniceert gehadt?

Seyt, nyet te weten deselve anders gecommuniceert te hebben dan eerst aen den Adv^t van 't Lant, daernae een off twee van de Edelen ende eenige gedeputeerden uytte steden, daertoe bij de Vergaderinge gecommitteert, vergadert in de camer van de Heeren Staten, ende eyntelijck in de Vergadering van de Heeren Staten. Doch meent hij die spreeckt, dat doen de veranderinge in de Fransche brieven al was gedaen.

8.

Off geen particuliere vergaderingen gehouden en zijn geweest tusschen de gedeputeerden van eenige steden, op het beramen off voorbrengen van de voorsz. concepten te maecken?

Seyt, neen, uytgeseyt de voorsz. vergaderinge, die gevallen is naer voorgaende deputatie.

9.

Bij wiens last in de voorsz. brieven van Vranckrijck wert gebracht, dat alhier te lande gedisputeert wort 't recht van patronaetschap off gifte der pastoryen der kercken?

Seyt, hem kennelijck te zijn dat in twee Nationale Synoden de verkiesinge van kerckelijcke ampten is gestelt aen de kerckenraden, behoudens alleen de magistraet de

vrijheyt om te mogen allegeren de bedenckingen, die zij zouden mogen hebben op 't leven van de vercoren personen; ende dat de Staten van Hollant anno 1590 off 1591 vindende haer selven, de Edelen ende de magistraten daerbij vercort in haer oude gerechticheden, een contrarie resolutie daerop hebben genomen, bij eenparige stemmen, uytgenomen de stemmen van Dordrecht. Ende alsoo dat in de Vergaderinge menichmael was geallegeert als een van de notabelste grieven, die de Staten van Hollant hadden in 't beroepen van een Nationale Synode, dat daerom 't selve mede vermaent is in de voorsz. brieven.

10.

Bij wiens last in deselve brieven is gestelt, dat de provintiën usurpeerden den naem van de Staten Generael?

Seyt, nyet te meenen dat die woorden in zijn concept zijn gestelt geweest, gelijck se oock in 't Latijnsche concept nyet en waren gestelt, maer op de veranderinge van den Advt bij hem die spreeckt in 't voorsz. Latijnsche concept bijgevoecht zijn. Maer weet wel, dat in de Vergaderinge van Hollant bij meerderheyt van stemmen meermael was verstaen, dat zonder consent van de provintiën van Hollant ende Utrecht den naem van de Staten Generael in die materie nyet wettelijck gebruyckt mochte worden. Daerbij voegende, dat de voorsz. bijvoeginge is gedaen geweest in t voorsz. Latijnsche geschrifte, aleer dat gelesen is geweest in de Vergadering van Hollant.

H. de Groot.

Ten selven dage noch gehoort de voorsz. de Groot.

11.

Off die van Rotterdam nyet mede en hebben geresolveert geen consenten te dragen, voordat de

garnisoenen tot volcomen gehoorsaemheyt van de particuliere provintiën ende magistraten van de steden zouden zijn gebracht, ende de resolutie van den 4en Augusty 1617 zoude wesen geëffectueert, ende alles wat daerjegens gedaen was gerepareert?

Seyt, dusdanige resolutie tot Rotterdam nyet genomen te zijn, doch dat 't meerendeel van de Vroetschap waren genegen om gansch geen consenten te dragen voor ende aleer se souden hebben 't effect van de resolutie van den 4en Augusty, ende reparatie van 't gunt ter contrarie was gedaen; dan dat zij deur lange inductie eyntelijck daertoe zijn gebracht, dat se, haer geconformeert hebbende mette verclaringe van Haerlem, voorts de consenten hebben gedragen, zonder andere omstanden.

12.

Off die van Rotterdam nyet mede geresolveert en hebben, dat men geen Synode Provinciael en zoude consenteren, dan daer de partijen van de Remonstranten ende Contraremonstranten even sterck zouden comen?

Seyt, dat hiertoe oock groote inclinatie is geweest, dan dat tot accommodatie is voorgeslagen, dat de deputatie geschiet zijnde bij de classes, de Staten van Hollant mede eenige daerbij zouden mogen voegen; ende dat in dier voege de resolutie is ingestelt, ende het advys in de Vergadering geopent.

13.

Wat reden eenige steden off gedeputeerden van die gehadt hebben van te twijffelen aen den eet van de soldaten, die verbonden waren aen de Heeren Staten, blijvende bij de hanthoudinge van de gereformeerde religie?

Seyt, dat verscheyde rapporten zijn gedaen aen de re-

geerders van eenige steden, dat eenige bevelhebbers van de soldaten de voorsz. woorden van den eet waren duidende tot exclusie van de magistraten, die de tolerantie off de Remonstranten favoriseerden.

14.

Waeromme d'selve magistraten den eet begeerden verandert te hebben?

Seyt, nyet te weten van voorneminge van eenige veranderinge, maer wel tot explicatie tot versekeringe van de magistraten.

15.

Wat explicatie zij daerop begeerden gedaen te hebben?

Seyt, dat de magistraten geduyrende de religionsdifferenten, ende totdat deselve zouden wesen geaccommodeert, verstonden dat die van d'een ende d'andre gevoelen onder de magistraten behoorden gehouden te worden voor hanthouders van de religie, ende in die qualiteyt jegens alle tumulten, oock die oorsaeck off pretext zouden mogen nemen uytte voorsz. differenten, gedefendeert ende gemaincteneert.

16.

Off nyet de meeninge en was, dat de soldaten deselve magistraten behoorden te gehoorsamen oock in resolutiën genomen tot verdruckinge van de religie, die de soldaten verstonden dat in crachte van hun eet behoorde gehanthaeft te worden?

Seyt, dat de magistraten verstonden, dat haer met onrecht wierde naegegeven dat sij de religie wilden verdrucken, maer dat de resolutie op de kerckelijcke saecken staetsgewijse genomen, ende 't gunt bij de magistraet uyt crachte van die resolutie wiert geordineert, nyet en conde staen ter judicature van de soldaten; doch dat tot Rotterdam de meeninge noyt en is geweest om de soldaten te gebruycken tot eenige executie.

17.

Wat kennisse hij heeft dat de Adv^t of andere protectie hebben versocht buyten de staet van 't Lant, daeraf de Heere van Maurier in zijn propositie, gedaen in Decembri 1617 [1]), mentie is maeckende?

Seyt, wel verstaen te hebben bij geruchte, dat yet sulcx van den Adv^t zoude zijn gepasseert in de handeling van de Trefves, maer nyet daernae. Ende wat aengaet de woorden van den Heer du Maurier, dat hij uyt desselfs eigen propoosten die verstaen heeft van de particuliere versekeringe, die de Provintiën ende Steden sochten bij haer selven, buyten de gemeene versekering van de staet van 't Lant.

18.

Wat personen deselve meent in zijne propositie, derwelcker passiën men nyet en zoude behooren toe te geven?

Seyt, geen explicatie daerop gehoort te hebben.

H. de Groot.

---

1) Deze propositie staat afgedrukt in de *Resolutiën der St. v. Holld* van 15 Dec. 1617. Op welke zinsnede daarvan de vraag doelt, durf ik niet gissen.

BIJLAGEN.

I.

DEDUCTIE.

Over deze Deductie spreekt de Groot in zijn Memorie, *hiervoor blz.* 67; *hij zegt dat hij de minute er van bewaard had „weynich, ende dat in woorden nyet in de sin, verschillende van het gunt bij mij (aen de rechters) is overgelevert." Die minute is gedrukt in een aant. op Brandt's* Historie der rechtspleging, 2e *uitg. bl.* 91—102, *en daaruit overgenomen in het* Leven van de Groot, *blz.* 181 *vlg. Het stuk echter, zoo als het aan de rechters is overgeleverd en in het Rijksarchief bij de processtukken bewaard wordt, wordt hier voor het eerst gedrukt.*

Aengaende mijne affectie tot de souveraineteyt, rechten ende welvaeren van mijn vaderlant, sal ick mij (om roem te mijden) garen refereren tot deghene dye mijne schriften hebben gelesen ende dye getuygen zijn geweest van mijne acties tot Rotterdam, in de Vergaderinghe van Hollant ende van de Staten Generael. In dese afflictie is mijn beste troost, dat ick mij in mijne dyensten van de Domeinen, Justitie ende Politie hebbe gedraegen t'eenemael incorruptibel, volgende 't gunt ick meende 't beste te zijn.

Van de Theologie, soo veel mij noodich was, hebbe ick mijne fundamenten genomen bij Doctorem Iunium s. g., wyens intentie nopende de noodicheyt van de Tolerantie van Theologische questies tot heelinghe van de verscheurde Christenheyt, ende insonderheyt van de Euangelische

kercken, uyt zijn Irenico genoech is bekent. Mij staet wel voor, dat hij zijnde in conferentie met D. Arminio s. g., van hem eerlijck sprack als van een broeder ende zeer geleert persoon. Welck oordeel volgende, ick, dye Arminium heb leeren kennen ten huyse van J. Utenbogaert, hem nae zijn overlijden heb gedaen de eere, die ick oock hebbe gedaen aen D. Bezam, D. Iunium ende D. Trelcatium, ende meene dat uyt het gunt bij mij op Arminii doot is gemaeckt, bij des verstaende afgenomen sullen connen worden mijne consideratiën, dye ick hadde op de geresene differenten, eer ick mij begaf tot politycque dyensten. Waernae, eer ick tradt in den dienst van de stadt van Rotterdam, occasie hebbende gehadt om te spreecken met zeer vermaerde Theologanten in Engelant, ick bij deselve in 't stuck van de tolerantie ende namentlijck over de poincten, verschillich in dese Landen, door treffelijcke redenen, genomen uyt de H. Schrift ende oude Christelijcke Autheurs, ten hoochste ben versterckt geweest, gelijck bij bryeven van eenighe van deselve soude connen blijcken. Ick heb sedert gelet op 't gunt in Polen tusschen dye van de Confessie van Augsburgh ende de Naerder-gereformeerden bij maniere van Christelijcke tolerantie was verhandelt, ende 't gunt in den jaere 1610 op dye materie bij den Heer Churfurst Paltzgraeff z. m. aen de Heeren Staten Generael was geschreven; waerbij is gecomen het lesen van de geschriften D. Paraei ende van meer andere Gereformeerde Leeraers, in deugdelijcke termen verclarende de huydendaegsche geschillen voor nyet fundamenteel, maer tolerabel met behoudenisse van kerckelijcke eenicheyt; gelijck sulcx is aengemerckt in onse propositie, gedaen aen de Raiden van Amsterdam, op welcke ick versoecke dat geleth mach worden om mijne intentie te verstaen. Welcke intentie bij mij naerder can werden geverifieert door de getuygenisse D. Polyandri, Colonii ende Walaei, ende door vele bryeven, dye ick heb

becomen tot mijne instructie uyt Duytschlant, Vranckrijck ende Engelant van verscheyde Politiquen ende Theologanten.

Doe ick eerst quam in de Regieringhe, was de saecke over langhe bij de hant genomen door publyque authoriteyt, een wettelijck ende bequaem middel, als 't wel gebruyckt wert, om Theologische onrusten tot rust te brenghen, gelijck bij veele exempelen van Keysers ende Coninghen, ende noch onlancx van den Heere Paltzgraeff ende Landgraeff bethoont can werden. Ick heb hyertoe voorgeslaegen (gelijck bij schriftelijcke concepten can blijcken) dese poincten: 1°. Sobere ende maetighe verhandelinghe van 't gunt in de conferentie was gedisputeert, vermijdende daervan de verhandelingh op den predickstoel soo veel mogelijck, ende bij noodt daervan spreeckende met de woorden van de H. Schriftuer ofte van de Nederlantsche Confessie. 2°. Scherp verboth van lasteringhe ende quaede naeduydinghe. 3°. Verboth van excessen in andere poincten met authorisatie van kerckelijcke censure. Dan zyende dat de Heeren van Amsterdam hyertoe nyet en waren te bewegen, heb ick met moeyte dye van Rotterdam geinduceert om haer te voegen tot de voorslagh van de Heeren van Dordrecht, om door deputatie van politique ende kerckelijcke personen de saecken te prepareren tot een onpartijdighe examinatie. Dan daer de Heeren van Amsterdam hyertoe mede niet en conden verstaen, heb ick den Heer Advocaet van Hollant ernstelijck geraiden de saeck hoe eer hoe liever te beleyden tot een Provinciale Synode van Hollant, naedat ick door voorgaende communicatie met treffelijcke Theologanten, ten deele hyervoren genoemt, soo in Hollant als in Zeelant hadde verstaen, dat de saecke door een Provinciale Synode van Hollant, geassisteert met gedeputeerden van de naburige kercken wel was te helpen, gelijck oock nae alle apparentie soodaenighen remedie best soude hebben gepast

op de constitutie van Hollant, alwaer over de voorsz poincten eenighe tolerantie was in practijcque, als blijckt bij de kercke van ter Goude, dye noyt en is afgesneden van de andere kercken, ende 't gunt met Clement Maertenssen is verhandelt, denwelcken (volgens 't gunt dickmael bij de Heeren van Enckhuysen is verhaelt geweest) toegelaeten wyerd te leeren conform de schriften D. Bulingeri; waermede mij docht dat de Remonstranten haer behoorden te contenteren. Dan alsoo hyerop wierde gehandelt, is eerst bij de Heeren van Zeelant, daernae bij de andere provinciën instantie gedaen, om te arresteren een Nationale Synode. Dan alsoo een yder wiste dat dese Nationale Synode verre voor 't meestedeel moste bestaen uyt deghene dye door predicatiën, schriften ende daetelijcke separatie de Remonstranten hadden gecondemneert, soo en is nyet te verwonderen dat veele Magistraten, goede affectie draegende tot de Remonstranten, ende hyeruyt voorzyende veranderinghe in de kercken ende in de politie daertoe nyet te brengen en zijn geweest. Maer 't groot vertrouwen, dat ick hadde op de uytheemsche, onpartijdighe Theologanten, heeft mij doen arbeyden om in 't publycq ende particulier voor te staen, dat mijn Heeren van Hollant oock in de Nationaele Synode souden mogen bewillighen, midts dat aldaer alleen gearbeydt soude werden tot tolerantie nae Godes woordt, ende, soo men daertoe nyet en conde comen, dat alsdan het reiglement op de disputable poincten soude worden gegeven bij een Generale Synode, ofte soodaenighe onpartijdighe vergaderingh als men best soude connen becomen. Dese mijne intentie heb ick nyet alleen getracht te doen insereren in de gedruckte Verclaringhe van de Heeren Staten van Hollant, maer oock (door) [1]) aen Sijn Ex^tie^ doen verstaen door kerckelijke personen, dye 't selve sullen connen getuygen,

1) Het woord, door mij tusschen ( ) gesteld, is denkelijk te schrappen.

ende door geschriften, die Sijn Ex^tie ende Sijn Genade zijn behandicht, uyt dewelcke mijne intentie naeder can werden verstaen. Ick heb oock aen eenighe van de Heeren Staten Generael dese mijne intentie bekent gemaeckt; ende soo ick van Sijne Ex^tie ofte van de Provinciën eenighe toeseggingh diesaengaende hadde connen vercrijghen, ick hoopte nyet alleen de stadt van Rotterdam, maer oock veele andere steden daertoe te disponeren; te meer alsoo ick wiste, dat Sijne Ma^t van Groot Bretaigne (gelijck ick door bryeven, geschreven door last van Sijne Ma^t, can bethoonen), in Vranckrijck Molinaeus, in Duytschlant Paraeus ende anderen, om vele redenen oordeelden dat een algemeene vergaderingh van de gereformeerde kercken in desen tijdt hooch noodich was. De concepten van de bryeven, op 't laeste ingestelt, aen Sijne Ma^t van Groot Bretaigne ende andere gereformeerde Vorsten ende Republycquen waeren bij mij (soo veel mogelijck was) hyertoe gedirigeert, ofte dat een Generale Synode soude mogen werden beroepen, ofte dat de Theologanten van dye Landen, wel zijnde geinstrueert op de gelegentheyt van de questies (waertoe men haer verscheyde stucken soude hebben overgesonden), alhyer mochten comen als moderateurs ende intercesseurs tusschen de disputerende parthijen, om de kerckelijcke eenicheyt te restaureren door moderate leere ende christelijcke tolerantie. De Nationale Synode sonder limitatie was mij niet mogelijck te wege te brengen. Mij docht oock dat, midts de partijdicheyt, de scheuringe (daer ick altijdt zeer van hebbe geabhorreert om christelijcke ende om politycque consideratiën) daerdoor nyet wechgenomen en soude connen werden; dat oock het effect nyet en soude connen werden geobtineert sonder groote veranderingh in Hollant, ende namentlijck tot Rotterdam, in welckes stadts dyenst ick was geobligeert aen de Regierders die doe waeren.

Aengaende de differenten selff, hoewel ick geen Theo-

gant en ben, heb ick veel tydts genomen om uyt Godes woordt ende uyt de oudste ende suyverste Christenheyt de waerheyt te ondersoucken. Mijne consideratiën heb ick gestelt in 't eynde van de propositie, gedaen tot Amsterdam, ende heb daernae uyt andere Landen becomen, oock selff ingestelt verscheyden preparatoire concepten tot accommodatie, om in de Synode gebruyckt te connen worden. Geduyrende dese bewaeringe van mijne persoon, hoewel weynich verzyen in boecken, heb ick mij in 't Latijn geëxpliceert: versouckende dat alle 't selve bij eenighe van de Heeren haer des best verstaende tot delucidatie van mijne intentie mach werden geëxamineert. Dat ick de Remonstranten nyet sonder distinctie en heb gefavoriseert, can blijcken uyt mijne besoigne nevens den Heer Muys in de saecke Adolphi, ende 't gunt ick heb helpen vorderen jegens andere Remonstranten, haer in 't leven hebbende verlopen. Gelijck mij oock licht sal zijn te bewijsen, dat ick eenighe vroome Contraremonstranten tot den dyenst gevordert ende andere faveuren heb doen genyeten. Tot Rotterdam, hoewel aldaer maer één Remonstrant was in dyenst, naementlijck Grevinchovius, ende aldaer ten tijde Colonii een voet van tolerantie onder de predicanten was beraemt ende onderhouden, ende oversulcx geen grote reden scheen te zijn tot separatie, evenwel heb ick meer als eenmael gearbeydt om de gesepareerde (welcker getal ende qualiteyt bij veelen nyet en wierd gehouden voor seer considerabel) te brenghen in de publique kerck; maer alsoo sij wilden aldaer comen met een gereformeerde kerckenraedt apart, soo en heeft sulcx de Vroetschap nyet gepersuadeert connen worden. Ick heb oock tot vereenighingh van de kercken voorgeslagen, dat Grevinchovius van sijnen dyenst soude desisteren. 't Particulier exercitie van de gesepareerden in de stadt is oock nyet te wege gebracht bij mij sonder moeyte ende ondanck, alsoo tweederley exercitie nyet wel en can pas-

seren sonder onrust van de steden. De resolutiën van Rotterdam zijn bij mij altijdt versacht, gelijck ick bij veele getuygen sal connen bewijsen. Ick soude misschien meer goedts gedaen hebben, hadde het humeur van mijne meesters sulcx toegelaeten. Maer velen is kennelijck dat ick heb voorgeslaegen alleen Contraremonstranten te beroepen, soo tot Oudewater als in den Hage, alleen om de scheuringhe te ontgaen.

Nopende 't recht nyet alleen van de Patronen, maer oock van de Magistraten als Magistraten, om mede te concurreren tot de electie van de predicanten, heb ick altijdt verstaen dat hetselve recht, als nyet strijdende met Godes woord, immers soo wel bij ons als onse voorouders behoort geconserveert te werden. Ende om alle misbruycken te weeren, heb ick in de propositie, gedaen tot Amsterdam, specialijck vermaent, dat nyet alleen de examinatie most vrij blijven aen de kerckendienaers ende d'approbatie aen de gemeente, dat oock nyet alleen de kerckenraiden van de plaetse mede in de electie mosten zijn bekent, maer oock dat van de Heeren ende Overicheden nyemant anders tot het stuck van de electie behoorde gedeputeert te werden, als die bekent was te zijn van de gereformeerde religie. 't Welck daernae op mijn aenhouden is gebracht in een reces. Ick heb oock in de Vergaderinghe jegens d'opinie van veele, dickmael vermaent dat ick best meende te zijn eerst het stuck van de leer te brengen tot eenicheyt, ende daernae een geduyrighe voet te ramen op de ordre, gelijck sulcx oock is aengewesen in het concept, gegeven aen Sijn Ex^tie^.

De bewaringhe van de authoriteyt van de Magistraten ende rust van de burgerije door Waertgelders ofte beëedigde wachters, en is tot Rotterdam nyet nyeuw. Dat deselve sijn versterckt ende in ordre gebracht, en is door mijn vorderinghe nyet geschiedt, maer is geproponeert ende gevordert door de oudste Burgemeester in de tijdt, naedat

de gesepareerden aldaer, becomen hebbende particuliere exercitie ende dickmael gebruyckende hooge woorden, dye oock nyet ten beste en wyerden gerapporteert, nevens 't eerste oproer tot Oudewater, de Magistraet reden hadden gegeven van achterdencken. Ick en heb noyt gemeent, dat soodanighe bewaeringhe van de stadt bij ordre van de Staten van de Provinciën soude strijden met de Unie: zijnde mij wel indachtigh, dat, als eerst op de lichtinghe tot Utrecht in de Vergaderingh van de Staten Generael wierd gedelibereert, meest alle de Heeren waeren van verstant dat sulcx een yder geoorlooft was, midts dat het geschiede buyten costen van de Generaliteyt. In de Vergaderinghe van Hollant is sulcx noch op 't lest genoech eenpaerelijck verstaen. 't Scheen oock, dat nae de gelegentheyt van de tijden nyet wel middel en was om andersins de Magistraten te conserveren ende de burgers van den anderen te houden, ende alsoo de saecken te brenghen tot accommodatie. Tot Rotterdam dunckt mij dat noyt andere intentie en is geweest. De Waertgelders zijn aldaer gehouden in goede discipline, sulcx dat noyt burger daerover en heeft geclaecht. De gesepareerden zijn in haer exercitie geprotegeert jegens alle tumulten. Ick heb altijd belet dat 's Lands middelen in 't minste daertoe nyet en souden werden geëmployeert, hoewel de verclaringhe van de steden sulcx medebracht; dat oock de lichtinge nyet en soude werden vergroot, hoewel veelen daertoe inclineerden. Ick heb Sijne Ex^tie^ doen voorslaen, soo hem gelieffde de fransche compaignie (die de Magistraet ende burgerije om merckelijcke redenen onaengenaem was) te deslogeren, dat ick verhoopte de cassatie van de Waertgelders te wege te brenghen. Ick heb aen verscheyde Ambassadeurs, oock aen eenighe van de Heeren Staten Generael voorgeslagen, dat men lichtelijck conde comen tot cassatie van de Waertgelders in 't gemeen, als men de Magistraten wilde verseeckeren dat haer per-

sonen, regieringh ende publycque plaetse bij de ordinarische soldaten jegens alle tumulten soude werden gedefendeert, totdat dese religionsquestiën souden zijn geaccommodeert. Gelijck ick alle 't selve lichtelijck sal connen bewijsen, als oock dat daernae de saecken soo verre zijnde gecomen, dat het scheen dat men de Waertgelders in Hollant moste casseren, ofte dat de steden ten uyterste haer recht souden hebben moeten defenderen, ick de Magistraten van Rotterdam, waerop veel van de andere steden sagen, geraeden heb te wijcken, om nyet te comen tot extremiteyten; welck exempel daernae bij d'andere steden is gevolcht.

Alle saecken, waerin ick gemeent heb de Heeren Staten van Hollant ende Westfrieslant gerechticht te zijn, heb ick altijdt nae mijn vermogen helpen defenderen. 't Gunt ick heb gebesoigneert in 't stuck van Oost Indië, de visscherij ende insonderheyt tot conservatie van de laeckenneeringh in dese Landen, heeft mij grooten ondanck in Engelant veroorsaeckt. Daerom en moet nyemant vremdt vinden, dat ick oock de gerechticheden van deselve Landen (nae mijn beste verstant) heb helpen defenderen jegens inlandsche usurpatiën. 't Verstant van den eedt van de crijchsluyden, als zijnde langh geformeert voor mijnen tijdt, heb ick moeten verstaen uyt de ervaerenste in de staet van 't Landt; bij dewelcke ick ben onderrecht, dat de oorsaecke van de repartitie is geweest de conservatie van de souvereineteyt van de Provinciën; dat bij de Heeren van Hollant, als die alleen meer compaigniën onderhouden als alle de andere, daerop specialijck was gelet, dat het woort naementlijck in den eet was gestelt, om de speciale gerechtichtheyt van de betaelsheeren daerdoor te denoteren; dat eenighe Provinciën selve in 't stuck van den oorlogh (waerop de Unie eygentlijck zyet) jegens de ordre van de Generaliteyt over haere compaigniën hadden gedisponeert; dat daeromme veel te meer deselve crijchs-

luyden de Staten van de Provinciën subject waeren in alle saecken van hare Provinciale Regieringh, waeronder mede begrepen is het beleydt van de kerckelijcke saecken, blijvende bij de Evangelisch Gereformeerde Religie; maer dat eenighe crijchsluyden de woorden in den eedt: blijvende bij de Gereformeerde Religie op haer eygen authoriteyt wilden interpreteren tot exclusie van de Magistraten favoriserende de tolerantie van de twee opiniën, die beyde in de gereformeerde kercke nyet en zijn buyten exempel, sustinerende dat sij deselve nyet gehouden en waeren te obedieren nochte te maincteneren: sulcx en was nyet mogelijck de Magistraten van Rotterdam ende andere goedt te doen vinden; dewelcke ter contrarie verseeckert zijnde, dat alle ofte eenighe compaigniën de woorden van den eedt onpartijdelijck wilden naecomen (ter tijdt toe de saecken souden zijn geaccommodeert geweest), gheen swaericheyt en souden hebben gemaeckt om haere Waertgelders te casseren. Indyen men jegens dese interpretatie eenighe inconvenienten wil allegeren (gelijck dye in alle materiën lichtelijck zijn te vinden), staet te letten, dat van d'andere zijde gheen cleyn inconvenient en soude zijn, dat de Staten van de Provinciën nyet van importantie en souden connen resolveren, off, geresolveert zijnde, executeren sonder approbatie van de Staten Generael, waerdoor indirectelijck de Provinciën haere souveraineteyt souden verlyesen, ende de heele regieringhe gebracht worden aen de Vergaderingh van de Staten Generael; 't welck tot noch toe de intentie van de Provinciën nyet en schijnt geweest te zijn. Tot Utrecht heb ick gesocht de last van de Vergaderingh van Hollant te restringeren tot een negative authoriteyt, te weten dat dye van de Hollantsche repartitie, buyten 't stuck van oorlogh ende 't gunt daervan dependeert, nyet en souden doen jegens danck van de Staten van Hollant, als haere betaelsheeren, ende van de Staten van Utrecht, als dye

waren Domini Territorii. Tot Rotterdam heb ick oock ontraiden de fransche compaigniën eenighe particuliere eedt (hoewel in de naebuyrighe steden sulcx gebruyckelijck was) ofte verclaeringhe af te nemen, om alle ombragie te ontgaen.

De bijeencomste ende communicatie van eerst meer ende daernae van de acht steden heb ick dickmael gemijdt, sonder daer te verschijnen anders als ontboden ofte specialijck gelast zijnde bij de Heeren van Rotterdam. Ick soude oock wel connen bewijsen, dat ick tot naelaetinghe van deselve communicatie hebbe geraiden; dan de steden daertoe genegen zijnde, ende hebbende exempel van d'andere steden die haer waeren voorgegaen, hebben nyet connen tegengehouden werden. 't Zal oock seer wel connen bewesen worden, dat de verclaeringhe van Haerlem is ingestelt ende bij de steden gevolcht om beters wille; alsoo sonder soodanighe verclaringhe de consenten nyet en conden te wege gebracht worden. Deselve verclaringhe is bij de Vroedschap der stadt Rotterdam eenpaerelijck goedtgevonden, haer stemme ingebracht ende gestelt ter verbetering van de andere Leden van de Vergaederingh, op hoope dat door onderlinghe accommodatie daervan soude connen werden geformeert een eenpaerighe resolutie; tot welcken eynde oock het versouck van reparatie bij de stadt van Rotterdam is laeten vaeren. Eenighe poincten zijn in deselve verclaeringhe gestelt buyten mijn advys, ende met mijn advys nyet anders als 't gunt tot meermalen tot Rotterdam in de Vroedschap was geresolveert.

De communicatie met de gedeputeerden van de Staten van Utrecht in den Hage is bij mij nyet gevordert, maer bij andere, lettende op de redenen van Ledenberch (zijnde considerabel nyet alleen voor Utrecht, maer oock voor verscheyde steden van Hollant) ende op 't advys van den Advocaet van Hollant, wyens raedt gemeenlijck bij de

steden wyerdt gevolcht. Ick ben versocht mede te gaen nevens de Lange ende om 't woordt te doen, gelijck ick gedaen heb met gemeen advijs. Bij de anderen is oock gesproocken. De intentie is geweest, dat wij, als goede vrunden van de Heeren van Utrecht, de gedeputeerden souden in bedencken stellen de consideratiën bij Ledenberch genoteert, om te letten off zij nyet en souden vinden met haer last te accorderen, dat alles soude mogen blijven in staet, totdat een gemeene voet van accommodatie van Hollant ende Utrecht soude zijn gevonden, aengezyen de tijdinghe van de comst van den Heer van Boissise daertoe hope gaf. Ende om de gedeputeerden van Utrecht te beter van alles te onderrechten, soo is goedtgevonden de intentie van de acht steden te verclaeren, sulcx als dye bij dye van Haerlem was geopent ende bij d'andere gevolcht, ende met eene te verhaelen 't gunt in de Vergaderinghe van Hollant, soo op de kerckelijcke saeck als op 't mainctenement van de Magistraten, wyerd gebesoigneert. Indyen 't verbael van Ledenberch sulcx luydt als de articulen mij voorgedraegen, soo gaet hetselve in veele poincten buyten de waerheyt, gelijck ick des noodt zijnde aenneem te bewijsen, alsoo veele saecken van diverse natuyre daerbij zijn geconfundeert, de woorden verdraeyt ende de sin verandert, apparentelijck omdat Ledenberch alsoo de Staten van Utrecht te beter tot zijne intentie soude disponeren; waerom mij nyet wel mogelijck en is geweest de articulen, uyt hetselve verbael genomen, pertinentelijck te beantwoorden. Ick heb gemeent, dat de Heeren Haen ende Hogerbeets de intentie van onse steden naeder hadden verstaen, hoewel sulcx misschien nyet noodich en was, alsoo dit was een communicatie ende nyet een handelingh: accorderende dese genoteerde consideratiën t'eenemael met de intentiën van de acht steden ende namentlijck van de stadt Rotterdam, gelijck ick mede bereydt ben te bewijsen, te weten tot goede verseeckeringh

van de Regierders, soo van Utrecht als van onse steden. Welcke intentiën naerder zijn geëxpliceert in onse comparitie bij Sijn Ex^tie^ ende Sijne Genade, dye weynich dagen daernae is gevolcht.

De sendinghe nae Utrecht is mij daernae schyelijck, buyten mijn verwachten, oock jegens mijn danck, opgeleyt, gelijck ick mede overbodich ben te bewijsen; doch gesonden zijnde bij de Heeren, die verstonden de naem van Staten van Hollant wettelijck te voeren, heb ick gesocht haer intentie nae te comen, dye ick verstont te zijn, om door onse hulp de Staten van Utrecht te houden bij de verseeckertheyt dye zij hadden, ofte andere te doen becomen. In de propositie zijn bij mij gevolcht de termen, dye van wegen Hollant waeren gehouden ter Vergaderingh van de Heeren Staten Generael ende bij Sijn Ex^tie^, sonder dat als doe mentie is gemaeckt van de bryeven, om geen goede handelingh te beletten. Merckende hoe onse comste aldaer wyerd geinterpreteert, heb oock menichmael ernstelijck voorgeslaegen, off het nyet beter en soude zijn dat wij souden vertrecken. Heb oock geretardeert het overleveren van de bryeven aen de crijchsluyden, totdat ons sulcx bij tweede last ende versterckingh van gedeputeerden is gerecommandeert. Ick hebbe aen Sijn Ex^tie^ ende aen de Heeren van Utrecht aengehouden tot accommodatie, op de voet als in den Hage begonst was met Sijn Ex^tie^ te spreecken, gelijck ick mede meen te connen bewijsen. Dan alsoo de Heeren van Utrecht oordeelden, dat de handelingh met meerder vrucht in den Hage soude connen vallen, ende dat Sijne Ex^tie^ ende de Heeren gedeputeerden, doende volgens 't advys van den Raedt van State gelijcke propositie als aen de Staten van Utrecht was gedaen, souden connen becomen hebben een goedt eenpaerich antwoordt, soo hebben wij volgens onse generale last haer oock daerinne gesecondeert.

't Scheyden van de Vergaderinghe van Utrecht is schye-

lijck te wege gebracht buyten onse kennisse. De discoursen, bij ons gehouden, om te letten dat gheen garnisoen anders als met behoorlijck consent soude ingebracht worden, ende dat de Waertgelders mede nyet buyten consent en souden worden gecasseert, accordeerden met onse last ende 't eynde van onse deputatie. De Heeren van Utrecht seyden ons, dat sij specialijck hadden gestipuleert, dat in de stadt geen garnisoen en mocht werden gebracht sonder consent van de Staten van Utrecht ofte haere gedeputeerden, gelijck sulcx oock sonder stipulatie scheen redelijck te zijn. Dat de Waertgelders nyet sonder consent wettelijck en mochten worden gecasseert, was verstaen ende geresolveert soowel bij de Staten van Hollant als bij de staten van Utrecht. 't Verstant van de gedeputeerden van Hollant is geweest, dat de ordre op de wachten bij de Staten van Utrecht soude worden gestelt, ofte conform haere intentie, waer 't mogelijck oock met goedtvindinghe van Sijn Ex^tie^. Nae 't scheyden van de Vergaderinghe zijn de Regierders van Utrecht bij ons vermaent, nyet te doen dan collegialijck ende conform de intentie van de Staten, gelijck ick vertrouw mede bewesen te connen worden. Waerop wij zijn onderrecht, dat, oock nae 't scheyden van de complete Vergaderingh bij 't Collegie, versterckt met eenighe uyt 't eerste Lidt ende van de Edelen, de authoriteyt ende naem van de Staten wettelijck mocht werden gebruyckt. De overleveringh van de bryeven is geschiedt conform onse eerste ende tweede last, hebbende gedyent omdat [1]) de stadt van Utrecht te conserveren, sulcx dye was geweest een jaer langh, sonder onordentlijcke veranderingh. Ick heb aen eenighe Heeren van Utrecht geseyt, dat ick hoopte dat met de comste van den Heer van Boissise alles soude worden geaccommodeert. Want alsoo de questie was op

1) lees: *om*.

't verstant van eenighe poincten van de Unie tusschen verscheyde Provinciën, ende de Heeren Gouverneurs zijde hadden gecoren, soo docht mij dat apparentst was de saecke te doen medieren door de gemeene vrunden ende geallieerden, soo veel het polityck aengingh, met hoope dat door de intercessie van de uytheemsche Theologanten (waertoe de concepten van Hollant waeren dyenende) oock de Theologische verschillen souden werden gebracht tot een schriftmatighe tolerantie met wechneminghe van scheuringhe. Wij hebben daerom gemeynt, volgens de advysen van den Advocaet van Hollant, dat alles dyende gehouden in de jegenwoordighe poincten, om buyten peryckel ende confusie te mogen handelen. Alsoo nu de gedeputeerden van de Heeren Staten Generael ons wetens geen andere last en hadden, als om door gevouchlijcke middelen te trachten tot cassatie van de Waertgelders, soo hebben wij aen d'eene zijde haere wijsheyt vertrouwt, ende aen d'andere zijde de wijsheyt van de Heeren Staten van Utrecht ofte haere gedeputeerden, dye nyet alleen over de Waertgelders hadden te gebyeden, maer dye oock haere meninghe hadden te verclaeren aen de crijchsluyden van de repartitie van Hollant, als aen dewelcke wij nyet anders en hebben geseyt, als dat sij nyet en souden attenteren jegens de wil van de Staten van Utrecht. Welcke Regierders, hebbende alle haere fortuynen, ofte een groot deel van dyen, bynnen Utrecht, nae alle apparentie tijdelijck sorge souden hebben [1]) draegen om alle extremiteyten [2]), gelijck oock de gedeputeerden van Hollant de luyden nyet en waeren, dye haer selve souden hebben willen stellen in een evident peryckel.

De eer, reputatie ende wettelijcke authoriteyt van Sijn Ex^tie^ heb ick soo lyef gehadt als yemant in 't Landt, gelijck

---

1) Hier schijnt *willen* of *weten te* uitgevallen.

2) Uitgevallen schijnt: *te mijden*.

mijne schriften connen getuygen. Ick heb oock reden daertoe gehadt, hebbende van Sijn Ex^tie^ eer ende voordeel ontfangen; gelijck ick oock altijdt alle occasie heb gesocht om Sijne Ex^tie^ in zijne particuliere saecken dyenst te doen, nae mijn vermogen. Maer ick hoop, dat Sijne Ex^tie^, volgende 't exempel van vroome voorstanders van de vrijheyt, nyet en sal vremdt vinden dat ick hem nyet en heb connen volgen in 't gunt directelijck was streckende jegens den dyenst ende intentie van mijne meesters. Ick heb Sijne Ex^tie^ selven ende door andere vele voorslaegen helpen doen tot accommodatie van de politycque ende kerckelijcke differenten. Ick verstont dat het Landt in 't gemeen, mij ende de mijnen in 't particulier, daeraen ten hoochsten was gelegen dat sulcx soude mogen geschieden. De explicatie van de woorden hooge overheyt in den eedt tot Rotterdam, met bijvoegingh van de woorden de Staten van Hollant ende Westfrieslant, is voorgeslagen bij een van de Burgemeesters, medebrengende den eedt van den Hage. Ick meen dat Sijn Ex^tie^, dye in dese qualiteyt verscheyde maelen eedt heeft gedaen aen de Heeren Staten van Hollant, daermede nyet en is geledeert. 't Is oock t werck van de Vroedschap, dye in possessie was, van sulcx te doen, als bewesen can werden. Ick heb altijdt mijn best gedaen dat Sijn Ex^tie^, tot Rotterdam commende, sulcx soude werden bejegent als sijne hooge qualiteyten ende meryten vereyschten; ende soude nyet naegelaeten hebben daerin te continueren.

De wijsheyt, ervarentheyt ende langhduyrighe dyenst van den Advocaet van Hollant heb ick hooch geëstimeert, ende daerom oock, volgens 't exempel van veele andere, werck gemaeckt van sijne conversatie, sonder particulier proffijt. De faveuren van Sijn Ex^tie^, bewesen aen zijne zonen, aen d'eene nae de handelinghe van de Trefves, aen den anderen naedat de kerckelijcke verschillen verre waeren gecomen, hebben mij doen gelooven, dat nyetgegenstaende

eenighe geresene onlusten Sijne Ex^tie hem hyel voor een trouw dyenaer van 't Landt, gelijck ick meen dat het meerendeel van de Regierders van Dordrecht, Amsterdam ende Enckhuysen van hem gheen ander gevoelen en hebben gehadt. Ick heb bij wijlen van hem gediscrepeert, soo wel in 't gunt ick meende eenighe gemeenschap te hebben met de Trefves, als in 't beleydt van de kerckelijcke saecken. Sijnde in dese detentie, ende nyet anders als quaet in de uyterste termen van hem hoorende spreecken, heb ick nyet geweten wat ick soude behooren te oordeelen, ende belast zijnde eerst mondelingh, daernae bij geschrifte te stellen 't gunt ick in sijne actiën hadde geremarqueert 't welck indirectelijck tot den dyenste van den vijandt soude connen strecken, heb mij rondelijck geopent, wetende dat de dyenst van 't Landt moet gaen voor alle vrundschap. Dat hij eenighe correspondentie soude hebben gehadt tot naedeel van de vrijheyt ende welvaeren van 't Landt, is mij onbekent. Ick heb hem gevolcht in 't gunt ick meende te dyenen voor deselve vrijheyt ende voor 't welvaeren, ende in alle twijffelachtighe actiën van hem garen ten besten geoordeelt om sijne langhduyrighe goede dyensten. Hij heeft jegens mij altijdt geseydt, dat hij sochte de saecken in 't gemeen ende de zijne in 't particulier met Sijn Ex^tie te accommoderen, soo veel 't recht ende reputatie van 't Landt soude connen lijden. Ick heb oock hyertoe helpen raiden.

Veele feyten in desen geallegeert meen ick te zijn considerabel, verhoopende deselve wel te connen bewijsen; gelijck oock verscheyde concepten ende missiven, in dese gementioneert, souden connen dyenen tot aenwijsinghe van mijne intentie. Mijne memorie is door dese gevanckenisse ten hoochste geswackt, waerom nyet en is te verwonderen, indyen nyet alle articulen in de examinatie even particulierlijck zijn beantwoordt. Waerbij comt, dat ick in 't dicteren dickmael ben geinterpelleert gewéest,

oock dat mij bij wijlen interdictie is gedaen in mijne defensie te dicteren; dat ick oock op eenighe tijden, ter uyre selve van de examinatie, met coortsen ende andere zyeckten ben beladen geweest, nevens de groote droefheyt over het langhduyrich ontberen van het gesichte van mijne huysvrouw ende kinderen, ende van de bestuyringhe van mijne familie, dye door de dyenst van het Landt nyet en is verbetert [1]).

II.

VERKLARING VAN DE REGEERING VAN HAARLEM,

DOOR HAAR GEDEPUTEERDEN GEDAAN IN DE VERGADERING DER STATEN VAN HOLLAND EN WEST-FRIESLAND, IN JANUARI 1618.

Over deze verklaring en de omstandigheden waaronder zij gesteld en in de Vergadering van Holland ingediend is, wordt in de Verhooren, II. 1, III. 14, *en op vele andere plaatsen gehandeld. Ik achtte het daarom wenschelijk het stuk hierbij te voegen, hoewel het onder de processtukken niet gevonden wordt, en reeds gedrukt is in de Groot's* Verantwoordingh, *bl.* 229, *ook afzonderlijk als pamflet*, n°. 1404 *van Tiele's* Bibliotheek van pamfletten.

De ghedeputeerden der stadt Haerlem, hebbende alreede voor desen, tot meermalen ende verscheyden reysen,

---

1) De Groot zegt in zijn *Memorie*, bl. 69: „Ick en stelde bij dit schrift geen superscriptie noch subscriptie, onder pretext van papier te cort te comen, inderdaet om nyet met eenige sonderlinge erkentenis mijn protest aengaende de judicature te prejudicieren." — Ook de dagteekening ontbreekt. Het stuk moet dateeren van het eind van April, want volgens de *Memorie* heeft de gevangene in zijn Examinatie van 15 April verlof gevraagd om het in te stellen, en is die vergunning nog lang uitgebleven.

voor het inwilligen van de consenten voor den teghenwoordighen jare 1618 zoo bij monde als bij gheschrifte verklaert den last, goede meeninge ende intentie van heure principalen, met presentatie om haer op alles nader ende specialijck te verklaren, zeggen dienvolgende alsnoch: dat, ghelijc sij alreede voor desen hebben vertoont, eenichsins die van Haerlem int beginsel ende int heetste ende wreetste van de oorloghe d'eerste ende de voorste sijn geweest, die met goede couragie ende standtvasticheyt kloecmoedelijc het wreet ende schrickelijc legher, macht ende gheweldt van den Spanjaert, ons alghemeenen vijandt, voor haer wallen ende poorten onbeschroomt hebben verwacht, denselven kloecmoedelijck het hooft gheboden, ende met Godes hulpe gestuitet ende wederstaen, soo langhduerende ende beswaerlijcke belegheringe gheleden ende uytghestaen, soo veel voor de ghemeene zake gheleden, ende tot noch toe, oock gheene swarigheyden nochte perijckelen haer en hebben laten verdrieten, omme naer haer uytterste vermoghen te helpen conserveren de vrijheyden ende gerechtigheyden van den lande van Hollandt ende West-Vrieslandt, midtsgaders van de leden ende inghezetenen van dien, benevens de vrijheydt van de conscientie; ende alsnoch gheneghen sijn, daervoor ten uyttersten te waghen goedt ende bloedt tot afweeringhe van de Spaensche tyrannije, inquisitie, violatie van de privilegiën ende allerhande oppressie: oock tot dien eynde te consenteren ende te helpen draghen alle de lasten, die tot noch toe in train sijn gheweest, overdenckende in goede conscientie hoe hooghlijc sij ende alle Magistraten van deselve landen, soo van weghen haer alghemeen offitie, als bij speciale solemneelen eede sijn ghehouden ende gebonden de voorsz. vrijheden, gherechtigheden ende privilegiën, mitsgaders de wettelijcke Regieringhe van dese landen, insonderheydt de authoriteyt van de Heeren Staten derselver

landen ende van de Regeerders van de respectyve steden voor te staen ende te mainteneren, ende alle goede inghesetenen van deselve landen te stellen in behoorlijcke gherustheyt ende verzekertheyt, tegens bloetstortinghe, beroovinghe ende alderhande soorte van ghewelt ende oppressie; sonder eenichsins toe te staen, dat yemandt ter oorsake van zijn ghevoelen int stuck van de religie eenighe moeyenisse, letsel ofte injurie zal werden aenghedaen, in conformité van den expressen text van de Unie tusschen de steden van Hollandt ende West-Vrieslant, ende de naerder Unie van Utrecht onder de Provintiën besloten tot Utrecht. Bemercken daerbenevens met groote droefheyt, dat tot groote verachtinghe van de voorsz. Regeringhe ende wettelijcke authoriteyt der Heeren Staten, zedert eenighe tijdt herwaerts, verscheyden nootelijcke Resolutiën, bij de meeste leden van de Vergaderinghe behoorlijcken ghenomen, t'onrecht sijn ghecalumnieert ende getraduceert, ende voorts vruchteloos ende ongheëffectueert gebleven zijn; dat oock verscheyden boecken ende gheschriften, tot nadeel van deselve Regeringe ende verachtinghe van de voorsz. authoriteyt, openbare cours hebben ghehadt; dat provisiën van Justitie sijn verleent jegens de Ordonnantiën ende Resolutiën van de welghedachte Heeren Staten, oock jegens de privilegiën, gherechtigheden ende gebruycken van de steden: dat de Magistraten van de steden op vele plaetsen opentlijck ghedreycht, op eenige oock violentelijck sijn gheaggresseert; dat de electie van deselve Magistraten, in plaetse van te gheschieden in behoorlijcke vrijheyt ende na de privilegiën, ter contrarie bij oploop, dreyghementen ende openbaer geweldt is afghedwonghen: blijckende aen allen kanten notoirlijck, het voornemen te sijn van eenighe factieuse ende onrustighe persoonen, onder schijn ende den specieusen deckmantel van conscientie ende religie, de beste ende ghetrouwste patriotten, die met zeer groot

ende wtterste ghevaer ende perijckel aen lijf ende goedt onghetwijffelde proeven van hare ghetrouwicheydt tot het vaderlandt hebben ghegheven, uyt alle Regeringhe bij verscheyden weghen ende middelen te verstooten. Dat voorts de kerckendienaers, de goede burgherije ende ghemeynte, haer houdende aen de Ghereformeerde religie, alleenlijck van anderen discreperende over het stuck van de Predestinatie ende den aenkleven van dien, bij andere met gheweldt ofte dreyghementen wt de kercken werden verstooten, oock op straten ende in haer huysen ghedreycht, gheinjurieert, qualijc ghetracteert, daerenboven of datelijc berooft, ofte ghestelt in perijckel ende onsekerheyt van lijf ende goedt: welcke voorsz. onbehoorlijcke ende barbarische proceduren wt haet van religie ofte onder pretext van dien, strijdende directelijc met den aerdt van alle goede Christenen ende met het naturel van alle oprechte Hollanders, in dese landen zedert dat de wapenen voor de vrijheyt sijn aenghenomen noyt en sijn ghesien; waer noch bij komt, dat eenighe ongherustige kerckendienaers haer niet en ontsien, om haer van hare medebroeders (hoewel opt stuck van de leere van de Predestinatie met den ghevolge van dien eens sijnde) te separeren, ende een seer droevige ende beklagelijcke openbare scheuringe in de kercken ende onder de ghemeente aen te rechten ende te voeden, alleen omdat deselve hare medebroeders ende ghemeente, als goede ghehoorsame ondersaten (volghens Godts woort) toestaen, ende int beroepen van kerckelijcke persoonen, volghends den last van hare Magistraten ende Overheyt, haer reguleren na de kerckenordre van den jare 1591, bij de welghemelte Heeren Staten goetghevonden, dat alomme op de name ende authoriteyt van hare E. Mog. bij de Magistraten van de steden ende plaetsen, sulcx in den haren goetvindende, achtervolght zouden mogen worden: ghelijc men noch daerenboven bevint, dat de persoonen van diversche

gesintheden, die in dese landen tot noch toe rustelijc ende vredelijc hebben geleeft, zonder factie ofte seditie aen te rechten, werden ghedreycht met wtjaghinge wt deselve landen, ghelijc wt de Querela Ecclesiae ende andere dierghelijcke factieuse libellen, liedekens, refereynen ende propoosten klaerlijcken blijct; sonder dat jegens alle de voorschreven onbehoorlijcheden na exigentie van zaken tot noch toe straffe ghedaen, ofte oock ordre is ghestelt dat zulcx niet meer zoude ghebeuren door publicatie van placaten ende verzekeringhe van de plaetsen, die zoodanich ghewelt ende tumulten waren onderworpen, met verplaetsinghe van de persoonen die daertoe occasie hadden ghegheven, nietteghenstaende seer serieuse instantie, zoo in de Vergaderinghe van de Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt, als in de Generaliteyt, volgens het ghebruyck in ghelijcke occurrentiën ghedaen: maer ter contrarie (Godt betert) daghelijcx ziet, dat zoodanighe persoonen bij de Magistraten van de steden, volgens hare authoriteyt ende macht, ende tot ruste ende vrede van hare steden ende ghemeynte, wtgeset sijnde, evenwel bij eenighe noch werden aengehouden ende ghestijft in haren doen ende ongherustich voornemen. Dat oock eenighe steden van Hollandt ende West-Vrieslandt verre van den vijandt gheleghen, tot onlust zoo van de Magestraten als van vele van de burgherije, sijn beswaert ende beset blijven met garnisoenen, sonder verzekert te sijn oft bij deselve, onder pretext van de religions differenten, jeghens de Magistraten ende de ruste van de steden niet en zal werden gheattenteert: ende, inghevalle bij anderen yet wierd gheattenteert, of de Magistraten bij dezelve tot conservatie van de ruste van de steden na behooren zullen werden gheassisteert, volghens haren eedt ende conform de voorsz. naerdere Unie. Door alle welcke onsekerheyt van regeringhe, impuniteyt van delicten ende stoutigheyt van veel onghebonden persoonen, die met alle

hare actiën thoonen, niet minder als de religie te behertighen, de goede burghers ende inghezetenen gehouden worden in ghestadighe angst ende vreese, vele oock gheschapen sijn eerstdaechs te vertrecken, tot groot nadeel ende ondienste van den Lande, tenzij daerinne promptelijc werde gheremedieert. Waeromme die van Haerlem zoeckende, beneffens de vrij- ende gerechtigheyt der voorsz. Landen, te conserveren de middelen van den Lande van Hollandt ende West-Vrieslandt tot het ghemeene beste: ende considererende, dat, ghelijck de onderzaten schuldich sijn te draghen de lasten, die haer wettelijck werden opgheleyt (ghelijck de goede inghesetenen van dese landen tot noch toe in alle ghehoorsaemheyt hebben gedaen), dat oock alzoo de Overheden wederom ghehouden sijn hare onderzaten te protegeren ende te beschermen, trachtende overzulcx om de goede inghezetenen deser landen voor volkomen verzekertheyt van de vrijheyt haerder conscientie, eer, lijf ende goedt, te disponeren om des te onbeswaerder de voorsz. lasten te moghen draghen, noodich hebben ghevonden, voor ende aleer te komen tot de voorsz. consenten, van weghen hare principalen te doen dese hare oprechte verklaringhe.

Eerstelijck: dat sij vrijwillich ende bereydt sijn te helpen mainteneren de authoriteyt ende het recht van de Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt ende van Sijn Excellentie, als Gouverneur van deselve landen, der Ghecommitteerde Raden in 't beleyt van de zaken van state, oorloghe, politie ende finantie, ende 't ghene daeraen kleeft, van de Raden van de Justitie int ordinaris beleyt van de judicature, ende van de Officieren ende Magistraten van de steden ende landen, een yeghelijck in sijn wettelijc ampt ende beroepinghe, volgens hare instructiën, der Heeren Staten resolutiën ende ghebruyc, te weeren ende verbieden alle 't gunt met woorden ofte wercken daerjeghens zoude mogen werden gheattenteert; de re-

solutiën van hare Ed. Mog. eenpaerlijck ofte (buyten materie van contributie, aenneminghe van oorloge ende regeringhe) bij meerderheyt van stemmen ghenomen, na te komen, te effectueren ende te helpen doen effectueren.

Dat sij insghelijcx bereyt sijn, na te komen ende te effectueren de Uniën, Verbintenissen ende Tractaten, voor desen ghemaect tusschen de leden van Hollandt ende West-Vrieslandt, als ooc met andere hare gheassocieerde, ende dienvolgende met raedt ende daedt d'een d'ander bij te staen jeghens de Spaensche tyrannye, ooc jeghens alle wtlandts ende inlandts gheweldt ende violatie van de vrijheden, gherechticheden ende privilegiën van de landen ende steden, zonder daerin goedt ofte bloedt te sparen ofte malcander eenichsins te verlaten.

Tot dien eynde de Regeerdere van de steden, groote ende kleyne, te helpen mainteneren bij hare wettelijcke authoriteyt, dezelve te beschermen jeghens alle ghewelt ende datelijckheyt, ende niet toe te laten dat yemandt tot de Regeringhe van de steden werdt ghevordert anders als door vrije ende wettelijcke electie, ende te helpen repareren alle 't gunt ter contrarie is gheschiedt.

Aengaende de religie, sijn bereyt publycquelijck te handthouden ende te helpen mainteneren de Evangelische ghereformeerde religie, sonder nochtans toe te laten dat op yemants gheloof zal worden gheinquireert, ofte dat yemandt ter cause van dien eenighe moeyenisse, injurie, ofte letsel zal worden aengedaen; zonder oock te ghedooghen dat de nabuerige provintiën buyten consent van de Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt yetwes daerinne zullen disponeren, als sijnde zulcx strijdich jeghens de hoogheyt ende gherechtigheyt van dezelve landen van Hollandt ende West-Vrieslandt, ende de naerder Unie tot Utrecht besloten: ende wat aengaet de questiën in de ghereformeerde kercken gheresen over Godes heylighe praedestinatie ende den aenkleven van dien, ghelijck sij voor desen

garen de scheuringhe, te dier oorzake voorghenomen, hadden verhindert; alzoo sijn sij alsnoch bereyt in te gaen alle ghevoeghlijcke weghen om deselve wegh te nemen ende te doen cesseren: verstaende middelertijdt, dat, zonder prejuditie van de voorsz. questiën, de possessie van de kercken zal worden ghelaten bij de wettelijcke beroepen kerckendienaers ende hare ghemeenten, ende dat alle tgunt daerjeghens violentelijc soude moghen sijn ghedaen, zal worden gherepareert.

Zijn voorts willich ende bereyt in alle judiciele zaken de Hoven van Justitie te erkennen ende te respecteren, ende deselve te mainteneren bij hare commissiën ende instructiën, midts dat, volgens de Unie, jeghens de ordonnantiën ende de resolutiën van de Staten gheen provisiën en zullen werden verleent, nochte oock jeghens de privilegiën ende bekende costumen van de steden; ende namentlijck niet jeghens het oudtste recht ende ghebruyck van dese landen, als dat de steden in criminele zaken, waerinne niet en is geprocedeert bij ordinaris proces, niet en sijn subject eenich resort van denzelven Hove.

Dat de middelen van Hollandt zullen werden ghebruyct so wel tot afweringe van alle wtheemsche vijanden, als oock tot protectie ende defensie van alle goede burghers ende inghezetenen jeghens alle tumulte ende ghewelt aen lijf ende goedt, al waert ooc dat zoodanighe tumulte ofte ghewelt oorzaeck ofte pretext name wt haet van eenige ghezintheyt in het stuck van de religie.

Dat de soldaten, legerende in de landen van Hollandt ende West-Vrieslant, ofte ooc die in andere quartieren logeren, staende op de repartitie van dezelve landen, des vermaent sijnde, gehouden zullen zijn, volghens het VII artyckel van de naerder Unie tot Utrecht besloten, boven den generalen eedt particulierlijck de stadt ofte steden ende provintie, daerinne sij logeren, eedt te doen van de

Magistraten te defenderen ende assisteren, ooc de burghers ende inghezetenen te beschermen jeghens allerley ghewelt, dat hunlieden zoude moghen aenghedaen worden, al waert oock schoon wt oorsake ofte pretext als voren.

Verklaren ooc, dat sij haer wt krachte van de confederatiën ende Uniën, voor desen ghemaect, houden verbonden ende verobligeert om allen ende yedereen, die ter oorzake van eenige der voorsz. poincten eenich hinder ofte letsel zoude werden aenghedaen ofte daermede ghedreycht, met lijf, goedt ende bloet te assisteren ende te defenderen, ende 't gunt ter contrarie zoude moghen gheschieden promptelijc te helpen repareren.

Verzoeckende overzulcx de voorsz. ghedeputeerden der stadt Haerlem, van weghen hare principalen, alsnoch zeer ernstelijck ende instantelijcken, dat alle de leden deser Vergaderinghe voor het draghen van de voorsz. concenten, haer in conformite van 't gundt voorsz. is op de voorsz. poincten mede gelieven rondelijck ende opentlijck te verklaren; opdat alzoo met goede onderlinghe confidentie ende verzekertheyt deselve consenten vrijwilligher ghedraghen ende gheëffectueert moghen werden: ende zoo yemandt in eenich der voorsz. poincten swarigheydt zoude maken (als men vertrouwt neen), dat dezelve hare meeninghe daerop rondelijc ende sinceerlijc willen verklaren, ghelijck onder goede vertrouwde vrienden, bondtghenoten ende leden van een lichaem eyghent ende behoort, ende in ghelijcke swarigheden altijdts loffelijck ende dienstelijck ghedaen is.

III.

PROCURATIE

BIJ EENIGE STEDEN VAN HOLLAND GEGEVEN AAN HAAR GECOMMITTEERDEN TER DAGVAART, IN DATO 14 MEY 1618.

Over deze procuratie en haar auteurs is de Groot meermalen ondervraagd (I. 49, III. 16 *en elders*). *Hij heeft ze niet afgedrukt in zijn* Verantwoordingh, *maar zij is in der tijd in druk gegeven, zie Tiele* Bibliotheek van pamfletten, nº 1424. *Naar dit pamflet laat ik ze hier afdrukken, en eveneens de procuratie aan die van Utrecht, waarover de Groot insgelijks verhoord is*, II. 135.

Wij Burgemeesteren, Schepenen, Raden ende Vroedtschappen der stadt N. verklaren, dat also nu sekeren tijdt herwaerts verscheyden saken in de Landen van Hollant ende West-Frieslandt voorghevallen ende bij de hant genomen zijn, dierectelijck strijdende teghens de souverainiteit, macht ende authoriteyt van de Edele Mogende Heeren Staten derselver landen, rechten, vrijheden ende privilegiën, als oock van de steden ende leden van dien, mitsgaders de Unie, verdraghen ende accorden tusschen de provintiën onderlinghe ghemaeckt ende aenghegaen, sonder dat alsnoch daervan eenighe behoorlijcke reparatie is gedaen, ende, dat noch erger is, tegenwoordich diversche gheruchten ghestroyt worden, daerbij de provintie van Hollant ende West-Frieslandt ende eenighe goede steden van dien met datelijckheden worden gedreycht. Waerteghen hoochnoodich is dat met ernst ende behoorlicke middelen, tot voorstants van des voorschreven landts, steden ende leden van dien authoriteyt, vrijheyt ende gerechticheden worde versien, ende degheene die op deselve teghens recht ende oude voorschreven tractaten,

Unie ende accorden yet willen attenteren, bij publycque authoriteydt werden teghenghestaen. Soo ist, dat wij naer goede deliberatie van rade, ende goede voorsichticheydt van deser stede weghen, onse ghedeputeerden, die ter dachvaert zijn ofte sullen worden ghecommitteert, bij desen authoriseren ende volkomen macht gheven, ghenerael ende speciael, om metten Heeren Edelen ende gedeputeerden bij andere steden te helpen adviseren, beraedtslaghen ende resolveren op alsulcke middelen, als tot teghenstant van de voorschreven proceduren, alreede bij de handt genomen ofte noch te nemen, zijn dienende, ende deselve met alle bequaemheydt in 't werck te helpen stellen, tot voorstant des voorschreven lants, steden ende leden authoriteyt, vrijheydt ende gherechticheydt, ende onderhoudinghe van de voorschreven Uniën, tractaten ende confederatiën, ende daerover malkander te voorsien ende versekeren met alsulcke beloften van bijstant, hulpe ende indempniteyt als men bevinden sal noodich te zijn ende te behooren, ende gheneralijck om alles te moghen doen dat wij, collegialiter selfs present zijnde, desen aengaende eenichsins soude moghen helpen adviseren, resolveren ende doen effectueren: belovende alle 't gunt bij onse voorschreven ghedeputeerdens, in 't ghene voorschreven is, alreede is helpen adviseren ende resolveren, ende alsnoch sal worden gheadviseert, gheresolveert ende in 't werck ghestelt, voor goet, vast ende van waerden te houden, sonder daerteghens te doen directelijck ofte indirectelijck, ofte ghedogen ghedaen te worden tot eenighen tijden: ende, oft gheviel (dat Godt almachtich verhoede) dat yemant van onse voorschreven ghedeputeerdens, die ter Vergaderinghe van de voorschreven Heeren Staten [1]), ter saecken van desen ofte van de propositiën, remon-

1) De tekst schijnt hier en in hetgeen volgt bedorven. Denkelijk is hier uitgevallen: „zijn ofte sullen worden ghecommitteert."

strantiën, advysen ofte resolutiën [1]), bij deselve van onsent weghen tot 's Landts dienste vrijmoedich soude moghen inghebracht worden, als dat behoort, bij weghen van feyten ofte rechten binnen ofte buyten dese Landen tot eenighen tijden worden gheinclesteert [2]), gheinjurieert ofte beschadicht in lijf ofte goet, diensten, staet ofte offitiën: soo nemen wij 't selve aen tot onsen laste om 't selve af te weeren ende behoorlijck doen repareren, ende ten goeden houdende 't selve in allen schijn, oft sulcks tegens den staet ende welvaren deser stadt geschiet ware, onder verbandt van alle stads goederen, als naer behooren. Des t'oirconde hebben wij 't seghel der saecken des voorschre- van stadts hier beneden op 't spatium ghedruckt, den 14 Mayo, anno 1618.

PROCURATIE,

BIJ DE HEEREN STATEN VAN VTRECHT GHEGHEVEN AEN HEURE GHECOMMITTEERDEN TER VERGADERINGE VAN DE HO. MO. HEEREN STATEN GENERAEL, VAN DEN DERDEN IUNY 1618, *Stilo veteri.*

De Staten van den Lande van Vtrecht, aenmerckende ende voor ooghen siende dat zedert eenighe tijdt herwaerts verscheyden saecken zijn voorghenomen ende ghedreven geweest, ende noch daghelijcx meer ende meer ghedreven worden, soo onder pretext van questiën in de religie als anderssins, teghens den expressen ende klaren text van de naerder Unie ende andere des gemeyne Landts tractaten, midtsgaders teghens de hoocheydt, ghe-

1) Uitgevallen schijnt: „die."

2) Ik lees: „werde ghemolesteert."

rechticheydt ende vrijheydt van den Lande, bij hemluyden solemnelijck beswooren ende altijdt gheobserveert, door d'oprechtinghe ende ghetrouwe observantie van welcke Unie ende tractaten God almachtich dese Landen soo ghenadelicken ende krachtelijcken uyt de tyrannycque, geweldige ende wreede klaeuwen haerder vijanden heeft verlost ende bewaert, ende tot een schoon ende heerlijck lichaem ende republycque heeft doen opwassen, tot verwonderinge van de werelt, ende schrick van de vijanden: soodat men met waerheydt seggben mach, dat de oprechtinge ende ghetrouwe observantie van de voorsz. Unie ende tractaten is de behoudenisse ende welvaren van den Lande, ende de non-observantie ofte infractie derselver haerluyder ruyne ende onderganck: waeromme hare E. M. oock altijdts haer misnoeghen teghens sulcke proceduren, als deselve voor onnoodigh ende den Landen ten hoochsten prejudiciabel ende schadelijck houdende, hebben verklaert ende verthoont, jae selver daerteghens gheprotesteert, ghelijck sij alsnoch doen bij desen: verklarende bij de voorsz. Unie ende Tractaten te willen blijven, ende deselve met hare bondtghenoten oprechtelijck ende ghetrouwelijck observeren, ghelijck haer Ed. Mo. dat eedt- ende amptshalven schuldich zijn te doen, ende met hare goede ende ghetrouwe bondtghenoten ende leden van dien te helpen tegenstaen, stuyten ende beletten den quaden cours, die teghens de voorsz. Unie ende Tractaten, mitsgaders tegens de hoocheden, vrij- ende gherechticheyden van den Lande voorghenomen, ende Godt betert noch ghevordert worden: doende met alle ghevoeghlijcke middelen repareren 't ghene alreede daertegens gedaen mach wesen, lastende hare ghecommitteerden ter Vergaderinghe van de Ho. Mo. Heeren Staten Generael, haer besoignes aldaer naer 't ghene voorsz. is te dirigeren, ende in cas van oppositie ofte overdringinge daertegens te protesteren, ende voorts andere onse goede ende getrouwe bondtghe-

noten ende leden van dien te helpen adviseren ende resolveren 't ghene tot stuytinge ende weringhe van den voorsz. quaden ende schadelicken cours sal mogen dienen ende strecken: belovende malkanderen ende de voornoemde onse ghecommitteerden in 't ghene sij desen volghende gebesoigneert sullen hebben, te sullen mainteneren. Ende soo yemandt van ons ofte onse ghecommitteerden daerover eenighe moeyenisse, schade ofte ongemack overquame ('t welck God verhoeden wil), 't selve te sullen resenteren als attentaten teghens den staet ende welstandt van dese Lande, ende alles sulcx te repareren. Den derden Junij 1618.

VERKLARINGHE ENDE LIMITATIE

BIJ DE MAGISTRAET DER STADT VTRECHT OP DESELVE PROCURATIE GHEDAEN, IN DATE DEN THIENDEN IUNY 1618.

De Raedt deser Stadt Vtrecht, jegens dese morgen ten acht uren doen laden zijnde op den eedt, ende vergadert wesende, is bij den E. Heere eerste Borghemeester verhaelt d'oorsake deser convocatie, ende doen lesen seker Concept ofte Minute van Acte, op den naem van de E. Mo. Heeren Staten van den Lande van Vtrecht inneghestelt, ende in 's Stadts Resolutieboeck hier naer gheregistreert, die oock soude dienen tot last ende commissie van de E. Heeren ghecommitteerden harer E. Mo. ter Vergaderinge van de Hog. ende Mog. Heeren Staten Generael: ende naer lecture, discoursen, communicatiën ende deliberatiën int langhe daerop gevallen, es eyntelick bij eendrachtige stemmen geresolveert ende goedtghevonden hun daermede te conformeren, ende dienvolghende (soo veel in hun is) te approberen ende als dienstich ende

noodich aen te nemen. Doch met sulcken verstande, dat de Heeren ghecommitteerden voorsz., alvoorens dat dese Acte wordt int werck ghestelt, eerst sullen hebben te verstaen ende t'aenhooren, oock selfs te proponeren alle eerlijcke ende ghevouchelijcke middelen, die eenichsins sullen konnen dienen ende strecken tot moderatie of accommodatie der gheschillen ende disputen. Ende dat de voorsz. E. Heeren ghecommitteerden niet en sullen verstaen of helpen procederen tot daedtlicheden ende extremiteyten, ten zij dat bij hare E. daervan rapport ghedaen zij aen heure respective principalen, ende daerop naerder bij deselve gheresolveert. Alsoo de Raedt niet en verstaet yemandt int sijne te willen prejudicieren, of oock bij de woorden van de Acte dicterende onse goede ende getrouwe bondtgenoten ende leden van dien etc. niet te sien op eenighe bysondere provinciën, steden ofte leden derselver, maer in genere op alle die, die de voorsz. Unie ende tractaten soecken te mainteneren, ende daerinne verbonden zijn. Ende voorts hierinne te meer bewillicht, op vaster hoope, ende oock op toeseggingh van eenighe Heeren hare E. Mo. voornoemt, dat de Magistraet deser stadt contentement gedaen sal worden op 't misnoeghen datter is ende strecken mach tot verminderinge harer authoriteyt, prejudicie van 's Stadts oude gherechticheydt, breeder schriftelick opt papier te brenghen ende ter beschrivinghe van hare E. Mo. over te leveren, als sulcx noodigh bevonden sal worden. Aldus ghedaen ende geresolveert op den Stadthuyse t'Vtrecht, den thienden Junij 1618.

IV.

VERBAAL

VAN DE GECOMMITTEERDEN VAN UTRECHT, IN DEN HAGE GEHOUDEN.

Dit stuk heeft tot een aantal vragen aan de Groot aanleiding gegeven, III. 29—79 *en elders. Het is nog onuitgegeven, en bevindt zich ook niet bij de processtukken in het Rijksarchief. Ik laat het hier volgen naar een copie van de hand van Uytenbogaert, toebehoorende aan de Remonstrantsche gemeente van Rotterdam. Tot staving der echtheid dient de volgende depositie:*

Eodem die (26 Dec. 1618) noch gehoort Jan Both, clercq van de Heeren Staten van Utrecht, out omtrent 25 jaren, ende heeft onder den eedt hem behoorlijck gestaeft verclaert waerachtich te wesen als volcht:

Hem gethoont zijnde seecker Verbael, beginnende: „Donderdach den 24en Juny 1618," ende eyndende: „Belovende malcanderen dat alles secreet te houden, ende sijn alsoo dien avont gescheyden," ende gevraecht off 't selve bij zijn hand niet en is geschreven, ende de correctiën daerinne gedaen bij de hand van de Secretaris Ledenberch, ende onder opgeteyckent: „Gelesen ende geapprobeert den 27en Juny 1618?"

Seyt, dat hij 't selve Verbael geschreven heeft in den Hage uyt een minute, bij de Secretaris Ledenberch te vooren ingestelt, ende dat alle de correcties in dit hem geëxhibeert Verbael gedaen, sijn gedaen bij de handt van denselven Ledenberch, ende 't gene daerachter op geteyckent staet oock is de handt van Ledenberch. Ende dat hij deposant tselve ge-

schreven heeft daetlick daer naer dat de communicatie, daerop gevoert, was gevallen, ende soo haest Ledenberch hem de minute van dien hadde behandicht; ende naedat hij 't selve Verbael hadde geschreven wt de voorsz. minute, heeft hij datselve wederom behandicht aen Ledenberch; daerbij voegende, dat de correctiën die daerop sijn gedaen, bij denselven Ledenberch sijn gedaen, naer dat hij tselve Verbael uyten voorsz. minute geschreven ende Ledenberch weder behandicht hadde.

(Ende was onderteyckent) Johan Both, den jongen.

VERBAEL.

Donderdach den xxv^en^ Juny 1818[1]), de Heere van Hoefflaecken, schepen Nyenrode ende secretaris Ledenberch, in den Hage ten huyse van Daniel Tresel aen tafel sittende, is den dienaer van den Heer Hogerbeets bij ons gecomen, seggende dat eenige Heeren van Hollant ons dien avond tusschen ses ende seven uyren geerne souden spreecken, versoeckende dat wij alsdan in 't logement wilden wesen.

Des avonds omtrent seven uyren sijn in ons logement gecompareert de Heeren de Haen, pensionaris van Haerlem, Hogerbeets, pensionaris van Leyden, de Lange, burgemeester van ter Goude ende Grotius, pensionaris van Rotterdam.

Hebben ons door monde van den Heer Grotius in 't lange verhaelt, hoe dat hedendaechs onder decksel van Religie getracht wordt met allerley practijck van scheuringe, seditie, muyterije ende rebellie (tegens)[2]) de Heeren Staten ende Magistraten in haere hoocheden, vrij- ende gerech-

1) *Stilo veteri.*

2) Het woord, tusschen haakjes, schijnt in den zin te veel.

ticheden te vercorten, ende 't gesach van anderen te subjugeren; 't welck verscheyden goede steden aenmerckende, hebben daertegens voorsien met aenneminge van Waertgelders, daermede sij sulcke muytyns in stilte ende in officio gehouden hebben, gelijck sulcx tot Leyden, Haerlem ende elders gebleecken is. Dat de Heeren Staten van Utrecht den voorsz. quaden cours mede aenmerckende, haer selven ende haeren staet hebben verseeckert ende in sijn geheel behouden door de aenneminge ende onderhout van haere nieuwe soldaten, door welcke middelen den voorsz. quaden cours grotelicx verhindert ende de Landen tot noch toe in haere vrijheyt ende authoriteyt geconserveert zijn gebleven; gelijck de Heeren Staten van Hollant oock gevoelen daerdoor in haeren staet ende authoriteyt dies te meer geseeckert ende gestijft te sijn. Dat de quaetgunstigen sulcx aenmerckende, met alle manieren arbeyden om 't selve beletsel wech te nemen ende de Waertgelders alomme te doen casseren. Waeromme van node is met couragie daertegens te wesen ende de Landen in haere verseeckertheyt te bewaeren, 'dwelck het eerste stuck is van de souvereiniteyt ende vrijheyt van de Landen, tot conservatie van dewelcke de middelen van de Landen behooren geëmployeert te worden; want het te vergeefs is den vijandt buyten te willen keeren, als men binnen niet mach blijven woonen, gelijck dat in de Verclaringe der stadt Haerlem breeder is geseyt, daermede haer de Heeren Edelen ende meeste steden van Hollant hebben geconformeert, sijnde vastelijck geresolveert daerbij te blijven.

Maer alsoo de tijdingen, die van Utrecht comen, seggen, dat de Heeren Staten van Utrecht geresolveert sijn haere nieuwe soldaten aff te dancken, dat sij daerinne seer bedroeft sijn, omdattet selvige een grooten moet, sonderling op desen tijt, soude connen geven aen de quaetgunstige ende een groote verslagentheyt aen de goeden, soo

wel in de provintie van Utrecht als oock in Hollant ende naebuyrige Landen, daer noch seer vele goede luyden sijn. Dat sij verblijt waren te verstaen dat de Heeren Staten van Utrecht tegenwoordich in merckelijcken getaele hier waren; ende de goede steden daeromme geraden gevonden hadden ons daerover door henluyden te doen aenspreecken, ende te versoecken dat wij de saecke naerder wilden overleggen ende ons selffs ende henluyden sulcken prejudicie niet doen, dat naemaels irreparabel soude wesen. Dat de gelegentheyt van onse provincie henluyden tamelijck wel was bekent, ende daeromme wel costen affmeten dien last ons wat swaer te vallen, gelijck sij dat binnen hare steden oock gevoelden; maer dat sij verstonden dat de middelen van 't Landt daertoe, voor allen anderen saecken, behoorden geëmployeert te worden.

Wij sijn daerop vertogen in een camer apart, ende hebben nae gehouden deliberatie daerop geantwoordt, dat ons haere comste ende aenspraecke seer aengenaem waren: dat wij daeruyt speurden de oude goede affectie ende sorge, die de Heeren Staten van Holland voor de conservatie van den Landen van Utrecht draegen, daervoor wij genegen waren t'haeren E. Mo. contemplatie te doen tgene ons mogelick wesen soude. Ende dewijle wij uyt haere voorsz. aenspraecke merckten dat sij met ons gingen in confidentie, dat wijluyden met henluyden oock van gelijcken souden gaen, ende dienvolgende tevreden waeren hemluyden, onder belofte van 't selve secreet te houden, te ontdecken den last die wij hadden, met de redenen die de Heeren Staten van Utrecht beweecht hebben omme ons dien last te geven, opdat zij souden mogen weten de tegenwoordige constitutie van onse saecken, ende 't onderscheydt dat daerinne is tusschen de steden van Hollant ende onse provincie: te weten, dat de stadt van Utrecht is van swacker situatie als de steden van Hollant; dat wij daerinne beswaert sijn met een groot uytheemsch gar-

nisoen, daerop wij in noot niet wel en souden durven vertrouwen. Dat de Heeren Staten van Utrecht, omme de conservatie ende versekertheyt van de staet van denselven Lande ende de gemeyne ruste in deselve genootsaeckt waren geweest aen te nemen ses compaigniën Nederlants crijchsvolck, yder van 150 cop; dat sij aen de wapeninge van deselve gespendeert hadden eene goede somme van penningen, ende aen de soldye van September voorleden aff tot nu toe een groote somme. Dat men in den beginne ons groote hoope gaff, ende wij oock selffs geloofden dat de saecke soo lange niet duyren en soude; dat wij bij ons selve, ende oock haer Ed., seer wel reeckenen ende gevoelen conden, dat sulcken last ons all te swaer soude vallen, als het lange duyren moste, bijsonder als wij bovendien noch souden moeten draegen alle de ordinaris lasten van den staet van oorloge ende andere extraordinaris petitiën. Dat wij onse finantiën alrede soo uytgeput vonden, dat wij naulijcx wisten waerhenen; dat wij tot noch toe van niemant aenbiedinge van eenich soulagement vernomen ofte apparentie van uytcomste gesien en hadden, ende blijvende op onse defensie alleen, wij seer quaelijck nieuwe ofte meerdere swaericheyt souden connen uytstaen, daermede wij van alle cânten gedreycht worden, siende voor onse oogen het misnoegen dat Sijne Ex^tie^ heeft, boven dat de Heeren Staten Generael ende Raeden van State ons niet alleen geschreven, maer oock besonden hebben, omme de voorsz. nieuwe soldaten aff te dancken: alle 't welck in dese steden van Hollant soo niet en is. Soodat alles bij de Heeren Staten van Utrecht overwogen zijnde, sij haer genootsaeckt hebben gevonden van twee quaeden het minste te kiesen, ende ons te belasten Sijne Ex^tie^ te kennen te geven ende te versoecken de voorsz. uytheemsche compaigniën uyt de stadt Utrecht te lichten, ende in haere plaetse daerinne te seynden de oude compaigniën Nederlantsche soldaten, op onse repar-

titie staende; daertegens haer E. Mo. alsdan tevreden souden zijn haere nieuwe aengenomen soldaten te licentieren; meynende daermede te voorcomen dat wij off door nieuwe swaericheden oft door verloop van financiën in geen meerder pericule ofte confusie en souden vallen. Begerende vruntlick dat sij tghene voorsz. eintelijck souden bedencken, ende ons daerop dienen van haer goede advys ende raedt: hoe wij, die nu de wolff bij d'ooren hielden ende in pericule stonden van gebeten te worden, aen wat zijde wij hem souden mogen loslaten, de staet van 't Landt in verseeckerheydt souden mogen houden; daertoe de Heeren Staten van Utrecht van herten genegen zijn, als sij handthoudinge, behulp ende assistentie vinden, sonder dewelcke wij niet konnen sien de saecke langer staende te houden, ende onsen last aen Sijne Ex^tie^ souden moeten openen. — Ende zijn alsoo in een ander camer vertogen, laetende de voorsz. Heeren Gecommitteerden van de goede steden van Hollant alleen, omme hierop saemen te spreecken.

Die ons oock daernae hebben versocht weder binnen te comen, ende geseyt dat sij onse redenen gehoort hebbende, wel conden verstaen dat wij beswaert sijn ende reden hadden om op onse saecken te letten. Maer dat sij oock bevonden, de propositiën bij ons aen Sijne Ex^tie^ te doen, vol peryckels te steecken. Dat het niet te vermoeden en is dat Sijn Ex^tie^ ons versoeck sal willen naecomen; gelijck dat de Heeren van Hollant onlangs wedervaren is, dat sij Sijne Ex^tie^ versoeckende seeckere compaignie van haere repartitie in eene stadt van Hollant te seynden, hij anders gedaen heeft. Dat de voorsz. propositie bij ons gedaen zijnde, niet lang secreet en sal blijven; dat wij ons daermede in meerder gevaer als te voren souden stellen, sijnde daermede het oude ende nieuwe garnisoen beyde geoffenseert. Dat het niet seecker en is, off d'andere Nederlantsche compaigniën van onse repartitie voor een

groot deel niet mede en sijn gedebaucheert, soodat wij daerop niet vast en souden mogen rusten. Dat onse parthije met ons soude schimpen ende stouter worden, ende de goeden haer seer souden verflauwen ende bedroeven, dwelck in geenderley manieren geraeden is. Versochten ons daeromme couragie te behouden ende constant te blijven; dat hare steden ende oock d'andere goede steden ende leden van Hollant ons de handt souden bieden, ende de saecke met gemeener handt helpen uytvoeren; dat de Heeren Staten van Hollant noch vergadert bleven ende niet langer en dochten te traineren, alsoo sij bevonden bij het trainissement affbreuck ende schade te lijden, ende daeromme t'samen wilden besluyten eer sij van den anderen scheyden. Dat sij geresolveert sijn op hare soldaten sulcke ordre te stellen, dat sij wel sullen connen onderscheyden ende weten wie haer getrouw ofte niet getrouw sullen wesen. Dat sij tegenwoordich besich zijn op hare financiën sulcken ordre te stellen, dat wij daer oock verlichtenisse bij sullen gevoelen, ende dat 't selve niet lang aenlopen en sal, alsoo sij niet lang bij den anderen dencken te blijven. Versoeckende daerom dat wij ons niet verhaesten en willen, belovende ons in korten dagen naerder ende absoluter bescheydt te sullen geven. Daerop wij haer bedanckt hebben van haere cordiale affectie ende sorchvuldicheyt, dien sij ons bethoonen, ende dat wij haer naerder antwoordt in korten dagen souden verwachten, ende op 't behagen van onse principalen aennemen ende rapporteren, sonder middelertijdt met onse propositie aen Sijn Ex^tie^ voort te gaen. Belovende malcanderen dit alles secreet te sullen houden. Ende sijn alsoo dien avondt gescheyden,

Gelesen ende geapprobeert den 27^en^ Juny 1618.

V.

PROPOSITIE

BIJ DE GEDEPUTEERDEN VAN HOLLAND GEDAAN IN DE VERGADERING DER HH. STATEN V. UTRECHT.

Deze propositie is het onderwerp van eenige vragen, aan de Groot gedaan, I. 16, III. 88 *enz. Hij heeft ze afgedrukt in zijn* Verantwoordingh *bl.* 259. *Daaruit wordt zij hier overgenomen.*

Edele Moghende Heeren.

De Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt hebben ons onderschreven ghelast ende ghecommitteert, om ons alhier te laten vinden, ende van harentweghen uwe Ed. Mog. aen te bieden alle goede nabuerlijcke vrientschap, met hartelijcke toewenschinghe van eene gheluckighe ende gherustighe regieringhe: verseeckerende uwe Ed. Mog. dat ghelijck hare Ed. Mo. voor desen tot de conservatie van de wettelijcke regieringe, hoogheyt ende welstandt van de Provincie van Wtrecht ende de Leden van dien alles hebben bijghebracht, dat haar moghelijck is gheweest, dat sij alsnoch continueren ende altijt van meeningh zijn te continueren in deselve goede oprechte affectie. Waerom haer Ed. Mo. seer ongaarn hebben verstaan, dat onaanghesien de seer treffelijcke ende bondighe redenen, bij uwe Ed. Mogh. in Septembri des voorleden jaars in 't breede ghededuceert van de lichtinghe van eenighe soldaten, tot versekerheydt van den standt van dese Provincie ende namentlijck van de stadt van Wtrecht in dese seer ghevaarlijcke ende factieuse tijden, onlanghs wederom bij de Ghedeputeerden van eenighe Provinciën ter Vergaderinge van de Heeren Staten Generaal is ghedelibereert ende gheresolveert, te trachten tot cassatie van de voorsz. soldaten: nietjeghenstaende bij de gantsche Vergaderinghe van Hollandt ende West-Vrieslandt aan deselve Heeren Ghedeputeerden was vertoont, dat onder de souveraine gerechtigheden van de respective Provinciën

was begrepen het recht om particulierlijck ordre te stellen tot haar eyghen verseeckeringe, sonder dat hetselve recht bij de naarder Unie was gheabdiceert ofte overghegheven, maar veeleer geresolveert, soo bij 't eerste artyckel van deselve Unie onder de vrijheden ende gerechtigheden van de Provinciën als bij het sevende ende twee en dertichste artyckel van de Instructie van den Raadt van Staten: Ende dat daaromme de Provinciën daarinne d'een over d'ander niet en hadden te disponeren nochte eenighe verhinderinghe te doen: zijnde de practijcque van deselve ghereserveerde gherechtigheyt t'eenemaal notoir, soo voor als sedert het oorlogh, ende soo wel voor het aangaan als na het aangaan van de naarder Unie. Ten selven eynde is oock bij de Ghedeputeerden van de welgemelte Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt remonstrantie ghedaan aan Sijne Excell. mijn Heer den Prince van Orangien, ende is oock diesaangaande sekere schriftelijcke acte inghelevert in de hoochgemelte Vergaderinghe van de Heeren Staten Generaal: ende alsoo de Gedeputeerden van andere Provinciën, continuerende in haar voornemen, op de voorsz. saacke advys hadden versocht van den Raadt van Staten, is van weghen de Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt aan deselve Raadt van Staten een missive ghesonden tot erinneringh van de voorsz. gherechtigheyt van de respective Provinciën, midtsgaders van 't gunt hare instructie diesaangaande medebrocht: waarna de sake wederom zijnde ghevordert in de hooghghemelte Vergaderinghe van de Heeren Staten Generael, is tot verscheyden maal bij de Gedeputeerden van Hollandt ende West-Vrieslandt ernstelijck ende instantelijck versocht, dat daarinne niet vorder en soude werden gheprocedeert, maar dat verwacht souden werden de Ghedeputeerden van uwe Ed. Mog., die ten selven tijde allegader absent waren, op hope dat oock middelertijdt de Vergaderinge van de Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieslant, die ten selven

tijde niet en was ghescheyden nochte gheen reces en hadde ghenomen, maer geresolveert was gecommitteert [1]) te werden, door 't vertreck van eenighe zijnde verswackt, wat completer soude werden, om op de voorsz. sake, als de versekerheyt van twee soo nabuerighe ende aan den anderen soo verknochte Provinciën ten hoochsten rakende, met alle goede circumspectie te letten. Dan alsoo nietjegenstaande alle de voorsz. remonstrantiën voort is gheprocedeert tot deputatie aan uwe Ed. Mog., soo en hebben de Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieslant, wetende hoe dat haar Ed. Mog. aan uwe Ed. Mog. niet alleen door de naarder Unie, maar oock door vele oude tractaten, zijn verbonden tot voorstandt van uwe Ed. Mog. authoriteyt ende regieringhe, hebbende oock in goede memorie de sonderlinghe vriendtschap ende goede vertroude correspondentie, die tusschen haar Ed. Mog. ende uwe Ed. Mog. altijdt is onderhouden gheweest, niet konnen nalaten uwe Ed. Mog. van alle tot noch toe gedane devoiren te verwittigen ende deselve te versekeren, dat haar Ed. Mo. vast ende onbeweeglijck blijven bij de voorsz. intentie, om de voorsz. naarder Unie ende tractaten oprechtelijck na te komen ende alles bij te brengen, dat haar mogelijck sal zijn tot maintenement van uwe Ed. Mog. authoriteyt, mitsgaders de vrijheyt, gerechticheyt ende versekerheyt van dese Provincie ende de Leden van dien: versoeckende uwe Ed. Mog. dat haar gelieve dese besendinge, als komende van hare oudste ende naaste bondgenoten, aangenaam te houden, ende onse personen te vertrouwen, dat wij bij alle occasie sullen soecken uwe Ed. Mo. onse dienstwilligheyt te betoonen. Gepronuncieert den 25. Julij 1618, nieuwes stijls, ende in geschrifte gelevert den seven en twintichsten.

1) De zin vordert „gecontinueert;" en in de Latijnsche vertaling staat ook: „qui solutus .. non erat, imo vero decreto facto continuatus."

VI.

DEDUCTIE

OF ANTWOORD VAN DE STATEN VAN UTRECHT OP DE PROPOSITIE VAN HEEREN GECOMMITTEERDEN DER STATEN GENERAAL.

Deze deductie is door de Groot gesteld, blijkens zijn antwoord op de 103e *vraag der* IIIe *Examinatie. Zij staat reeds gedrukt in Van der Monde's Tijdschrift, deel* VIII, *maar met eenige zinstorende fouten. Ik geef ze hier naar het oorspronkelijke geschrift, dat in het Archief der Provincie Utrecht berust.*

De Staten van den Lande van Utrecht, rijpelijck gelet hebbende op hetgene in hare Ed. Mo. Vergaderinge op den 16 Julij bij Sijne Princelijcke Excellentie, ende bij de Heeren, die uyt het midden van de Gedeputeerden van de Provinciën van Gelderlant met Zutphen, Seelant, Vrieslant, Overijssel, Stadt Groeningen met de Ommelanden ter Vergaderinge van de Ho. Mo. Heeren Staten Generael aen hare Ed. Mo. sijn afgesonden, mondelinge is geproponeert, ende op huyden schriftelijck overgelevert, bedancken vooreerst Sijne Princelijcke Excellentie, als oock de voorsschreuen Provinciën, voor de aenbiedinge van alle vruntschap, hulpe ende assistentie. Versouckende Sijne Excellentie, dat hem gelieve vastelijck te geloven, dat haer Ed. Mo. wel gedachtich sijnde de grote ende onversterffelijcke diensten, bij Sijn Excellentie bewesen, soo aen de Landen in 't gemeen als aen den Landen van Utrecht in 't particulier, nimmermeer en sullen nalaten deselve bij alle mogelijcke middelen van danckbaerheyt te erkennen, ende Sijne Excellentie te maincteneren bij de authoriteyt, die hem als Gouverneur van den Lande van Utrecht bij commissie van hare Ed. Mo. is gedefereert, vertrouwende wederom dat Sijne Excellen-

tie in betrachtinge van deselve commissie, niet en sal nalaten hare Ed. Mo. als wettelijcke ende opperste Regeerders van den Lande van Utrecht, tot voorstant van hare hoocheyt, authoriteyt ende gerechticheyt jegens een yder de goede hant te bieden. Insgelijcx versoucken hare Ed. Mo. de Heeren Staten van de naburige Provinciën, hare Bondgenoten, mede vastelijck te geloven, dat hare Ed. Mo. oprechtelijck ende sinceerlijck altijt sullen nacomen de verbintenisse ende confoederatie, met deselve hare Bontgenoten bij de Naerder Unie, alhier tot Utrecht beslooten, ende vuyt crachte van dien deselve hare Bontgenoten te hanthouden, stijven ende stercken met raedt, lijff, goet ende bloet in hare vrijheyden ende gerechticheyden, versouckende hare Bontgenoten hetselve bij alle occurrentiën aen haer Ed. Mo. te willen bewijsen.

Wat nu aengaet de ordre, onlancx bij haer Ed. Mo. gestelt, om de Provincie naerder te verseeckeren jegens alle insolentiën, gewelden ende moetwillicheyden, die hare Ed. Mo. souden bejegenen door eenige ongeruste personen, dewelcke, misbruyckende de droevige gelegentheyt van desen tijden, door de groote licentie ende impuniteit, die in de naburige plaetsen werdt gesien ende gespeurt, meer ende meer geanimeert souden mogen werden, — De grote ende gewichtige redenen, die hare Ed. Mo. daertoe hebben gemoveert, sijn voor dese in 't brede gededuceert, soo bij de missiuen van haer Ed. Mo. aen de Heeren Staten Generael in den voorleden jaere geschreuen, als bij het antwoort omtrent denselven tijt gegeven aen de Heeren, doenmael ter selver occasie gedeputeert vuyt den Raet van State: houdende haer Ed. Mo. voor vast ende seecker, dat de Naerder Unie geensints toe en laet, dat haer Ed. Mo. de gerechticheyt, om sodanige ordre te mogen stellen, eenichsints soude werden gedisputeert, alsoo de Provincie van Utrecht van outs geweest is een vrije Provincie, gebruyckende alle recht van souveraineteyt, sonder yemant

onderworpen te zijn als haer eygen inlantsche Regieringe, ende als daertegens in voortijden door verscheyden sinistre middelen wiert geattenteert, hebben haer Ed. Mo. door levendige Remonstrantiën, constante Resolutiën, eyndelijck oock door het aennemen van de wapenen, haer daer tegens gestelt, hebbende haer oock met de naburige Provinciën gevoucht ende verbonden door de voorsz. Naerder Unie, niet om in 't minste aff te gaen van de voorschreuen vrijheyt ende souveraineteyt, maer om deselve te beter ende te seeckerder te bewaren. Waeruyt onwederspreeckelijck volcht, dat de Provincie van Utrecht, als een vrije ende souveraine Staet, haer recht heeft om, voldoende aen hare Bontgenooten 't gundt de Unie medebrengt, vorder sulcke ordre te stellen tot haer eygen verseeckerheyt jegens alle factiën, seditiën ende dadelickheyden, als bij den Staten van deselve Provincie nae gelegentheyt van tijden nodich ofte dienstich werdt bevonden, sonder dat hare Ed. Mo. van sulck haer doen aen yemandt hebben te verantwoorden, ofte dat de naburige Provinciën in 't alderminste yet daerinne rechtelijck ende wettelijck mogen disponeren, maer sijn ter contrarie de Provinciën gehouden, vuyt crachte van de voorsz. Naerder Unie, d'een d'andere in de voorschreuen gerechticheyt als het principaelste deel ende fundament van de souveraineteit te stijven ende te stercken. Haer Ed. Mo. hebben oock altijt verstaen ende verstaen alsnoch, dat bij geene commissie, bij hare Ed. Mo. gegeven, de voorsz. vrije macht ende authoriteyt soude sijn overgegeven, ofte in eenige deelen vermindert, maer veeleer gesocht om deselve met de beste ende gevouchlijxste middelen te conserveren, gelijck oock daerop seer sorchvuldich is gelet bij de instructie, gegeven aen den Raedt van State, als waerbij de leden van denselven Raedt werdt verboden, yet te doen ofte te attenteren tot prejuditie van de privilegiën, rechten ende vrijheyden van de respective Provinciën. Ende werdt daer-

enboven aen de Staten van de respective Provinciën gereserveert het recht ende macht, om bij tijden van noot selff in den haren ordre tot dienst van hare Landen te mogen stellen. Doch indien Sijne Excellentie off de Heeren Gedeputeerden eenige voorslagen souden gelieven te doen, die tot rust, vruntschap ende eenicheyt van de Provinciën, met behoudenis van de voorschreuen vrijheyt ende gerechticheyt, souden mogen strecken, werdt Sijne Excellentie ende haer Ed. versocht, alsoo de Provincie van Hollandt ende Westvrieslant van allen ouden tijden niet alleen door de situatie, oude vruntschap ende correspondentie, maer oock door verscheyden tractaten ende alliantiën aen de Provincie van Utrecht seer particulierlijck verbonden is, ende de Heeren Staten van deselve Provincie specialijck door expresse beloften gehouden sijn de Staten van den Lande van Utrecht in de poincten ende articulen, begrepen in de commissie gegeven aen Sijne Excellentie, te maincteneren, aengesien mede in de Provincie van Hollant ende Westvrieslant bij verscheyden goede Steden in conformiteyt van haer recht ende gebruyck, voor desen bij deselve verscheyden maal gededuceert, gelijcke ordre tot hare verseeckeringe is gestelt, met goetvyndinge van de Heeren Staten van deselve Provincie, sulcx dat soowel de Provincie van Hollant ende Westfrieslant, als de Provincie van Utrecht, in dese saecke gelijckelijck sijn geinteresseert; dat oversulcks Sijne Excellentie ende de voorsz. Heeren Gedeputeerden, volgende het advys van Sijne Excellentie, Genade ende Raedt van State sodanige voorslagen gelieven te openen aen de welgemelte Heeren Staten van Hollandt ende Westfrieslant, sijnde de Heeren Staten van den Lande van Utrecht willich ende bereyt om jegens den tijt, die daertoe bestemt sal mogen worden, hare Gedeputeerden te doen comen in den Hage, wel gelast om niet alleen de voorschreuen voorslagen aen te horen, maer oock om daerop te helpen

resolveren, sulcx als tot de meeste verseeckerheyt, ruste ende eenicheyt van den Lande, Steden ende Leden van dien, met conservatie van de voorsz. vrijheyden ende gerechticheyden, bevonden sal worden te behoren.

Belangende de dispositie over de religions saecken hebben de welgemelde Heeren Staten van Utrecht altijt verstaen, dat deselve mede als een seer nootwendich deel van de Souveraineteyt aen de respective Provinciën behoort te blijven, tot welcken eynde hare Ed. Mo. principale oorsaecke sijn geweest, dat voor deselve gerechticheyt bij de Naerder Unie specialijck soude werden gesorcht, sijnde daerom het 13e Artyckel doen ter tijt bij den Advocaet van den Lande van Utrecht ingestelt, ende dienvolgens bij de Bontgenoten gearresteert, sonder dat haer Ed. Mo. oyt hebben connen verstaen tot eenige veranderinge van het voorsz. 13e Art.; maer ter contrarie langh nadat de Gereformeerde Religie alleene publyckelijck bij de geunieerde Landen was aengenomen, hebben haer Ed. Mo. in de voorsz. commissie gegeven aen Sijne Excellentie, met goetvyndinge van de Heeren Staten Generael, wel claerlijck doen stellen, dat de oprechte Christelijcke Evangelische Religie in den Lande van Utrecht soude werden onderhouden, volgende de ordonnancie bij haer Ed. Mo. gemaeckt ofte alsnoch te maecken, met bijvouginge van een goede ende pertinente reden, als dat haer Ed. Mo. verstaen, volgens het voorsz. 13e Artyckel, hemluyden de dispositie op 't stuck van de Religie te competeren. Welck recht haer Ed. Mo. gebruyckende, hebben in den jare 1590, ende noch onlanx in den jare 1612, nae voorgaende advys van een Synode van haer Provincie, kerckelijcke ordonnanciën gearresteert, oock ordre gestelt over de differenten, geresen ter saecke van het verscheyden gevoelen aengaende Godts eeuwige praedestinatie, met hetgundt daeraen cleeft, hebbende haer Ed. Mo. altijt verstaen, dat sodanich verscheyden gevoelen geensints verscheydenheyt en maeckt van Religie, maer

dat na 't exempel van vele godtsalige ende geleerde personen bij een Christelijcke tolerantie ende accommodatie de onderlinge vrede ende liefde betracht behoort te worden, houdende voor seer periculeus alle decisiën ofte definitiën, die men over sodanige poincten soude willen doen, insonderheyt door een Nationael Synode, in dese groote alteratie van gemoederen, onder diegeene principalijck, die deselve Synode souden constituereren; maer vooral houden haer Ed. Mo. voor vast ende ongetwijffelt, dat soo lang als alle de Provinciën niet en consenteren, geene vuytschrijvinge van een Nationael Synode op den naem van de Heeren Staten wettelijck en can geschieden, gelijck bij de Heeren Staten van Hollant ende Westfrieslant verscheyden malen met clare ende onwederspreeckelijcke redenen is gededuceert: waeromme de welgemelte Heeren Staten van den Lande van Utrecht de andere Provinciën versoucken in dese niet te willen doen, 't gundt strijdich soude sijn met de hoocheyt, gereserveert aen de respective Provinciën, ende met het voorsz. 13e Artyckel van de Naerder Unie; maer veeleer te letten op alle middelen van accommodatie, die met de voorsz. hoocheyt ende gerechticheyt van de Provinciën best connen bestaen, waertoe also haer Ed. Mo. niet onbequaem en dunckt den voorslach, onlanx bij de Heeren Staten van Hollandt ende Westfrieslandt gedaen ter Vergaderinge van de Heeren Staten Generael, soo werden de Gedeputeerden van de andere Provinciën versocht daerop naerder te willen letten.

Aengaende de consenten, bij Sijne Hoochgemelte Excellentie ende welgedachte Heeren Gecommitteerden gerecommendeert, meynen welgemelte Heeren Staten van Utrecht sulcke recommendatie hier niet nodich te wesen, als hebbende haer Ed. Mo. haer in 't stuck van de consenten ende contributiën, tot styur van de oorloge, sedert date van de Unie tot desen huydigen dach toe, daerinne soo promtelijck, getrouwelijck ende liberalijck gequeten,

als yemant van de Bontgenoten soude mogen hebben gedaen, geresolveert sijnde daerinne te continueren, ende hare Ed. Mo. consenten voor desen ende toecommende jaeren so spoedelijck ende liberalijck te dragen, als den tijt ende saecken vereyschen, ende de Generaliteyt daerbij gedient sal wesen.

Ende voor so veel aengaet de betalinge van de Franchoisen, dewijle men daerover in onderhandelinge staet met Sijne Coninckllijcke Majesteyt van Vranckrijck, ende oock eerstdaechs Sijne Co. Maj. Ambassadeur extraordinaris hier is verwachtende, sullen hare Ed. Mo. vernemen, wat apparentie ende hope daer is, ende daernae voorts met den anderen Provinciën hare Bontgenoten adviseren ende resolveren, wat voor der Landen dienst daerin gedaen sal behoren te worden.

Aldus gedaen tot Utrecht, den 17 Julij 1618. Omme de voorsz. Resolutie Sijne Ex^cie^ ende Gecommitteerden voornoemdt te ouerantwoorden, zijn gecommitteert de Heeren van Zuylesteyn, Grouesteyn, Rijsenburch, Moersbergen, Coninxvrij, de Goyer, van Amersfoort ende Hamel.

FEYTEN,

DIE BIJ DE DRIE FISCALEN VAN DE HOOCHMOGENDE HEEREN STATEN GENERAEL, GECOMMITTEERT TOT 'T INSTRUEREN VAN DE SAKE DER GEVANGENEN, INGESTELT ZIJN TOT LASTE VAN Mr HUGO DE GROOT, GEVANGENE.

1.

Eerstelijck, dat hij gevangene, in plaetse van de Geunieerde Nederlanden te helpen houden in de ruste, vrede ende eenicheyt, die sij deur de Trefves hadden vercregen, heeft die tegenwoordige swaericheden ende dissentiën soo helpen voorderen ende foveren, dat daerdeur die voorsz. ruste ende eenicheyt, soo in de religie als politie, t'eenemael is getroubleert geworden, blijckende uyt hetgene hiernaer volcht.

2.

Want hij zoo veel in hem is geweest, gedoocht, toegestaen ende oock de handt geboden heeft, dat verscheyde nieuwe ende vremde opiniën, strijdende met de formulieren van eenicheyt in de religie deser Landen, sulcx deselve van den beginne der oorloge hier te lande geoefent ende aengenomen is geweest, sijn ingevoert ende gehanthaeft buyten alle kerckelijcke ordre.

Notoir (oick bij sijne schriften, propositie tot Amsterdam enz.) 1).

---

1) Hetgeen hier en elders tusschen haakjes staat, is in het oorspronkelijke stuk met een andere hand bijgeschreven.

3.

Nyettegenstaende bij diversche tractaten, recessen ende instructiën bedongen was, dat in de aengenomene gereformeerde religie geene veranderinge en soude gedaen, ofte gedoocht werden bij iemant gedaen te werden.

Notoir (bij de deductie).

4.

Dat hij oock in alle manieren heeft helpen tegenstaen, dat in de Vereenichde Nederlanden geene Nationale Synode soude worden gehouden nochte geaccordeert ofte wettelijcke beroepen, nyettegenstaende de Co. Ma^t van Groot Britainiën met 't meerendeel van de provintiën ende de machtichste leden der steden van Hollant verstonden, deselve Synode een seecker (nootwendich) remedie te sijn tot affweringe van alle troublen, in de religie door dese nieuwicheden geresen.

Notoir uyt de overgegeven deductie ende remonstrantie (ende 't protest hiernae te mentioneren).

5.

Omme welcke beletselen van de Nationale Synode een couleur te geven, heeft derven sustineren ende anderen inbeelden, dat d'andere provintiën niet en vermochten die van Hollant in 't stuck van de Synode te overstemmen [1]), misbruyckende daertoe sonder fundament den 13^e art. van de Unie, daeruyt infererende dat elcke provintie soude vermogen sulcke religie te doen oeffenen als sij goetvinden souden, sonder dat d'andere provintiën hunluyden daermede hadden te bemoeyen.

Notoir uyt alle deductiën ende sustenuen, gedsen in de Vergaderinghe van de Staten Generael (ende 't protest voorsz., 't verbael, de propositie tot Utrecht. Confessie II. § 49, § 41).

---

1) Oorspronkelijk had er gestaan: „die van Hollant sulcke Synode op te dringen."

6.

Item dat het strijdich soude zijn tegens de hoocheyt, vrij- ende gerechticheyt van den Lande van Hollant, dat men henluyden tegen haeren danck bij overstemminge het houden van eene Nationale Synode soude willen opdringen.

Ad idem (bij 't protest, verbael ende propositie).

7.

Niettegenstaende bij de Unie van Hollant ende Seelant van den jare 1576, de delatie van de Hooge Overicheyt aen den Prince van Orangiën, Hoog. Mem., van den jare 1581, ende van de Graeffschap anno 1584, oock 't reces van den Lantraet van den jare 1583, d'instructie van de Raedt van regieringe anno 1583, mitsgaders de instructie, gegeven aen de gesanten naer Franckrijck ende Engelant, met volle leden ende naer voorgaende wtschrijvinge aen de provintiën, claerlijck ende duydelijck geresolveert ende overcomen was, dat men de gereformeerde religie, dier tijt in de Landen aengenomen, mainteneren soude, sonder verandering daerin te doen ofte te gedogen dat gedaen soude werden.

8.

Daer beneffens heeft hij gevangene particuliere ende heymelicke vergaderingen gehouden met eenige van de acht steden, alwaer sij haer tsamen hebben verbonden om 't houden van de Nationale Synode te wederstaen ende daerinne als met geligueerde ende te vooren geaccordeerde stemmen te gaen, ende de andere leden te noopen ende overstemmen [1]).

Notoir ende ten deele bij hem bekend (De Groot B. Conf. IV. § 6, 7, 9. Verclaringe van Haerlem).

---

1) Er stond oorspronkelijk: „alwaer hij met deselve heeft een complot ende verbont gemaeckt, om 't houden van een Nationale Synode te wederstaen."

9.

Daermede 't recht van de Staten van Hollant is gevioleert, ende met sulcken maniere van doen Staten in Staten op een ongefundeerde wijse opgericht.

10.

Ende daermede noch nyet te vreden sijnde, heeft hij gevangen ten huyse van den Advocaet in particuliere vergaderingen, sonder voorgaende resolutie van de Staten van Hollant, helpen smeden ende instellen, hebbende daertoe de penne gevoert [1]), een seecker protest op den naem van de Staten van Hollant ende Westfrieslant, Utrecht ende Overijssel, met diergelijcke woorden tegens de andere Geunieerde Provintiën, van deselve te houden voor auteurs ende veroorsaeckers van groote onheylen ende inconvenienten, indien sij mettet beroepen van een Nationale Synode buyten hunne inwillingen souden poogen voor te gaen.

De Groot, Conf. I. § 42. II. § 92. III. § 3. 4. 5. 6. 7.
De Groot, Conf. III. § 7. I. § 42.

11.

Dat hij tselve protest op onbehoorlijcke wijse in de Gecommitteerde Raden van Hollant heeft voorgelesen, ende de stemmen van eenige weynige tegens danck van die van Dordrecht doen omvragen, ende voorts tselve in de Vergaderinge van de Staten Generael gebracht, sonder wettelijcke (ende behoorlijcke) last als vooren, usurpeerende alsoo trecht van de hoocheyt van de Lande.

Notoir. (Conf. III. § 4. 5. 6. 7).

12.

(Alles onaengesien hem mede noyt en was gebleecken van eenigen last van de gedeputeerden van Overijssel

---

2) Er stond eerst, in plaats van: „hebbende — gevoert," „ofte ten minste de penne gevoert."

om sulcken protest te doen, ende dat sulcke maniere van doen, van conjunctim op den naeme van drie provintiën yet te doen in de Vergaderinge van de Heeren Staten Generael, is tegens de vrijheyt van stemmen ende besoigneren aldaer, ende mitsdien smaeckende rotterie ende complotterie tegen de ordre van de Unie, ende omme deselve provinciën te stijven in 't stuck van de religie, contrarie deselve Unie ende de beloften, van dat men in de aengenomen religie nyet en soude innoveren nochte gedoogen bij iemant geinnoveert te werden.

Conf. I. § 43. III. § 3).

13.

(Dat hij ten selven eynde mede gebesoigneert heeft, omme op den naem van de Staten van Hollant brieven in te stellen aen de Heeren Staten van Gelderlant ende Overijssel, omme de Synode Nationael nyet inne te willigen, omme so alles in 't verwerde te mogen houden.

Conf. II. § 80).

14.

(Helpende elcken een mede diets maecken, dat de Nationale Synoden vercortende waren 't recht van de hoocheyt van de Landen ende van diversche edelen ende notablen vasallen in jure patronatus heur competerende.

Fr. brieven 20 July 1615 van Langerac 14 July 1618. Confess. II. § 149).

15.

(Latende hem bewegen omme tot wechneminge van de swaericheyt ende misnoegen van de Heeren Staten Generael ende Sijne Ex^tie^ niet te presenteren een Provinciale Synode ende een Nationale op conditie, alhoewel hij selfs oirdeelde dien wech daertoe te strecken.

De Groot B.).

16.

(Dat hij mede helpen toestemmen heeft, dat men aen

de Heeren Staten Generael den brieff van uytsc
van de Nationale Synode besloten wederomme g
heeft, tot groote cleynachtinge van de andere bontg
Notoir).

17.

Ende siende dat hij de andere provintiën van de Unie, ende die principale leden van Hollant nyet bewegen conde om te desisteren van 't beroep van eene Nationale Synode, hij gevangen 't houden van een Provinciale Synode heeft helpen voorslaen ende daertoe geraeden, alleen met dien insichte om daerdeur 't beroep van de Nationale te beletten ende te contramineren.

(Brief van Rijsenburch van 22 July 1617; depos. 1. 2. De Groot, Conf. II. § 49. 50).

18.

(Dat hij gevangen ter begeerte van den Advocaet Barnevelt, ten tijde hij om de Oostindische saecken in Engelant was, hem heeft laten employeren, om aldaer onder de Bisschoppen ende Theologanten te sonderen, off hij nyet eenige vinden en soude die de nieuwe opiniën van Arminius waren toegedaen, omme deselve daernaer hier op een Synode ofte kerckelijcke vergadering te mogen doen commen tot accommodatie ende tolerantie van deselve nieuwicheden, daeraf hij aen den Adv^t rapport heeft gedaen.

Conf. III. § 1. 127. 128).

19.

Dat hij gevangen mede toegestaen heeft, jae selfs autheur is geweest van eenige rigoureuse placaten ende ordonnantiën, als onder anderen in Schielant, daerbij d'exercitie van de ware (aengenomen) religie met een ongehoorde rigoureusheyt worde verboden.

Conf. I. § 40. Het concipieren van desen ende 't placaet is notoir.

20.

(Ende omme 't stuck van de religie in meerder verwarringe te houden, hij mede niet daer tegen is geweest, dat men Conradus Vorstius hier te lande heeft gehouden.

Notoir).

21.

(Heeft mede toegestaen dat brieven geschreven zijn aen den Coning van Vranckrijck, ten fyne omme Sijne Ma^t inne te beelden, dat de Heeren Staten Generael in de uytschrijvinge van de Synode Nationael bij onrecht geusurpeert hadden den naem van Staten Generael, daervan hij de concepten in Duyts hadde ontworpen.

Patet per literas 20 Julij 1618. Conf. II. § 149. 151. 152. 155).

22.

(Ende dat men bij 't houden van de Nationale Synode poocht de Hooge Overicheyt te benemen heur recht over kerckelijcke saecken ende kerckelijcke personen, ende van collatie totte pastoriën.

Brief van 20 July 1618. Conf. II. § 156. 157).

23.

(Dat daeromme Sijne Ma^t niet believen en soude yemant van sijne onderdanen op deselve Synode te laten compareren, omme alsoo de goede intentie van de Heeren Staten Generael vruchteloos te maecken; jae versouckende daerbij noch 't behelp van den Coning van Vranckrijck tegens de andere provintiën, derselver doen noemende factieus.

Conf. II. § 149. 151. 152. — Per literas ut supra).

24.

(Dat hij gevangen mede gelijcke brieven ingestelt ende geconcipieert heeft aen de Coninckl ijcke Ma^t van Groot Britanniën ende andere fursten ende republycken, alles ten eynde voorsz. streckende; ende hadde de brieven aen

den Coningh van Groot Britanniën al lang te voren beginnen te concipieren.

Conf. II. § 149. 150. 154).

25.

Ende voorts commende tot de policie, dewelcke bestaet in 't onderhouden van goede justitie ende wettelijcke regieringe, heeft de voorn. gevangene oock deselve twee fundamenten notoirlijck geturbeert.

26.

Want wat aengaet de justitie, daerinne heeft hij sulcken cours gehouden ende gehanthaeft, dat diversche personen, soo wereltlijck als kerckelijck, dewelcke claechden tegens recht ende redenen beswaert, gebannen, uytgeseyt ofte geoppresseert te wesen, het complement van dien niet en hebben mogen genieten.

Notoir, oock uyt de deductiën van de Hoven, ende 't gene datter tegens aan de steden is gesonden (Conf. II. 35. 46).

27.

Naer dat de magistraten van diversche steden geanimeert sijn, omme de bevelen ende decreten van d'ordinaris collegie van justitie niet te gehoorsaemen, contrarie het 17e art. van de Unie.

Ad idem (Conf. II. § 56).

28.

Jae heeft hij gevangene oock toegestaen ende gevisiteert de publicatie van Haerlem, tot last van den Hoogen Raede gedaen, die tegens alle goede ordre bij een onderrichter tot laste van een overrichter niet en hadde behooren geleden off toegestaen te worden.

Conf. II. § 116. 117. 118.

29.

(Heeft oock, ter maenisse van den Advocaet, met diversche steden begonnen heymelijcke vergaderingen te hou-

den, omme malcanderen voorlopich te horen, te verstaen ende onderlinge te overcomen, omme alsoo met eenicheyt heure stemmen in de Vergadering van de Heeren Staten inne te brengen.

De Groot B. Conf. II. § 8. IV. § 6. 7. 8. 9. 10).

30.

Ende omme te meer te turberen de (geheele) regeeringe van 't landt, heeft hij (in de voors. particuliere vergaderingen helpen complotteren ende goet vinden, ende) op den 4en Augusty 1617 deurdringen bij meerderheyt van stemmen de seer rigoureuse resolutie, doen genomen niettegenstaende d'oppositie van de beste ende machtichste leden van 't landt (ende deselve resolutie met een groote vermetelheyt doen insinueren Sijne Exlie, de Princesse ende Prins Hendrick).

Notoir (Conf. II. § 103. 104. 105. 106. IV. 1. 2. 3. 4).

31.

Bij welcke resolutie die steden geanimeert ende opgemaeckt worden, om crijchsvolck in haeren particulieren eedt aen te nemen, buyten den eedt van de Generaliteyt, contrarie 't 1ste ende 7de art. van de Unie.

Notoir bij de resolutie.

32.

(Oick om alle de soldaten van de repartitie van Hollant in een particulieren eedt te doen brengen.

Bij de resolutie).

33.

Mitsgaders oock omme de ordinaris justitie niet te gehoorsaemen, maer de bevelen derselver te houden als voor nul ende van onwaerde.

Bij de resolutie.

34.

(In crachte van welcke resolutiën verscheyde steden van Hollant gewapent volck hebben gelicht ende in heuren

particulieren eedt aengenomen, uyt welcken eedt de Generaliteyt ende Sijne Ex^tie^ als Capiteyn Generael waeren gelaeten, ende derselver last so ingestelt, dat die niet anders geduydet en conde worden, dan dat tselve volck aengenomen werde tegen Sijne Ex^tie^ ende d'andere bontgenoten, die heur factie niet toegedaen en souden wesen.

Notoir. Conf. IV. § 18, 19. I. § 1).

35.

(Heeft mede helpen beraetslaegen omme de betaelinge derselver bij particuliere repartitie onder de steden van heur factie te doen vinden, omme so heur selve beter te stijven ende alle die bontgenoten ende Sijn Ex^tie^ in bedencken ende jalousie te houden.

De Groot B. Conf. IV. § 12, 13).

36.

(Heeft verder, omme te beter tot 't lichten van de waertgelders ende gewapent crijchsvolck te commen, aengenomen de vermaning van den Adv^t^ Barnevelt, dat de steden op haer hoede moesten wesen ende op heur versekertheyt wel letten, welcke doch tegen niemant als tegen de Generaliteyt ende Sijne Ex^tie^ strecken en conde.

Conf. I § 1. IV. § 18, 19. III. § 93).

37.

Ende of wel voorgegeven is geweest dat deselve waertgelders gelicht worden, om de steden in ruste te houden tegens alle populaire factiën [1]), soo is nochtans in der daet bevonden, dat deselve tot andere ofte veerder einden mede sijn gelicht geworden, insonderheyt omdat de meeninge is geweest een soo merckelijck getal te lichten,

1) Er stond oorspronkelijk: „soo heeft men nochtans claerlijck konnen sien, dat men verder is gegaen." En de volgende § begon dus: „Want," waarvoor in de plaats is gesteld: „Behalven dat."

ende meer als tot weeringe van populaire factiën wel nodich mochte wesen.

Notoir (Conf. III. § 43. IV. § 19).

38.

Behalven dat bij den eedt derselver is onder anderen bedongen, dat sij sullen moeten dienen soo wel buyten als binnen de steden (te water ende te lande, 't welcke in regard van de ruste van de steden alleen geen plaetse en conde hebben, te meer so hij gevangen zeer wel heeft geweten, dat de meening was dat de waertgelders ongehouden en souden wesen te gehoorsamen de bevelen van de Heeren Staten Generael, als 't commandement van de betaelsheeren, ofte daer sij in garnisoen laegen, daertegen soude wesen).

Notoir (Conf. I. § 32).

39.

Oock sijnder waertgelders gelicht geworden binnen der Goude, daer geene populaire factiën te vreesen waeren (omdat de inwoonders allen heure factie meest waeren toegedaen, ende van overlange al ingenomen mette nieuwicheden in de religie).

Notoir.

40.

Gelijck oock mede binnen Schoonhoven, daer hare compaigniën in garnisoen laegen; ende oock binnen Utrecht, 't welck suffisantelijck met crijchsvolck (ende een machtich garnisoen) wel beset ende versekert was tegens alle populaire factiën.

Notoir.

41.

Binnen Hoorn sijn oock waertgelders gelicht, niet onder pretext van populaire factiën, maer van het inbrengen der Venetiaensche soldaten op patenten van Sijne Ex^tie^,

selfs ten versoecke van den gevangene Barnevelt, principael autheur sulcker aenwervinge der waertgelders, verleent.

Notoir.

42.

(Oick hebben die van Rotterdam ende Utrecht heure waertgelders geëmployeert omme de stadt Schoonhoven met waertgelders te besetten ende voor heure factie te verseeckeren, employerende deselve alsoo buyten haere steden, niet tegen populaire factiën, maer omme andere steden tot heur devotie te verseeckeren, haer daervan meester te maecken ende heur daermede tegen de Generaliteyt ende Sijne Ex^tie^ te stercken.

Conincx. Witsius. De Groot, conf.).

43.

(Sijne Ex^tie^, bemerckende dat dit lichten van waertgelders in particulieren eedt daertoe streckte, omme diverse steden te verseeckeren ende heure factie in crachte van de resolutie van den 4^en^ Augusty daermede te verstercken, ende oock van zeer. goeder handt geadverteert wesende dat men van gelijcken trachte te doen in den Briele, een zeer important frontier van 't Landt, ende daer den vijandt lichtelijck te water conde aencomen, omme daerinne te voorsien ende dat zulcken frontiere daerdoor in geen gevaer en werde gebracht, heeft d selve plaetse doen besetten met ordinaris crijchsvolck van de Generaliteyt: voor welcke sorge de Heeren Staten Generael Sijn Hoochgemelte Ex^tie^ oock bij brieven hebben bedanckt gehadt. Dan echter heeft hij gevangen sijn misnoegen daerover getoont, doende neffens de andere Gecommitteerde Raeden van Hollant daervan schrijven aen diverse steden, omme alsoo Sijne Ex^tie^ alomme bij de steden verdacht te maecken.

Notoir bij den brief van Sijn Ex^tie^ van 30 Sept. 1618).

44.

Heeft oock eenige van de Vroetschap van Delft gesol-

liciteert, offte sulcke communicatie mette selven gehouden, tot 't aennemen der waertgelders, daer mede haer ingebeelt werde als off haere behoudenisse daerinne was gelegen geweest.

Conf. III. § 12, 13.

45.

Jae dat meer is, heeft deselve waertgelders tot laste van de Generaliteyt soecken te brengen, niettegenstaende uyt derselver eedt ende commissie de Generaliteyt ende oock Sijne Ex^tie^ met voordacht waren geslooten.

Notoir. Conf. II. § 128. (Pinsen n°. 28. 't verbael). Conf. III. § 44, 56.

46.

(Jae, heeft helpen voorstellen ende delibereren, dat men de Fransche troupen ofte een deel van dien casseren soude, ofte de groote compaigniën reduceren, omme de waertgelders met die penningen te mogen onderhouden, niettegenstaende deselve alleen stonden onder de particuliere gehoorsaemheyt van de Magistraten van de steden.

Conf. III. § 76).

47.

(Die deselve oock gebruyckt hebben tot voorderinge van heure particuliere desseinen ende voornemens, als gesien is geweest in de voors. besettinge van Schoonhoven, ende 't gene men op Woerden heeft voorgehadt).

48.

(Dat hij gevangen mede toegestaen heeft de factie van eenigen van Nieumegen tegen Sijne Ex^tie^ op de keuse van de Magistraten, als daeruyt te sien is, dat hij mede gecommitteert is geweest omme inne te stellen den brief van die van Hollant, geschreven aen de Staten van Gelderlant, omme de afgesette Magistraet op den Lantdach te doen hebben sessie neffens de aenwesende Magistraten, tegen alle order van regieringe, in dese landen oyt gebruyckt.

Conf. II. § 79. Litterae 24 Martij 1618).

49.

(Ende omme dat noch claerder te thoonen, heeft hij gevangen mede toegestaen, dat men heeft willen veranderen den eedt van 't ordinaris crijchsvolck, ende dat commissarissen in den Briel waren gesonden geweest, die 't crijchsvolck aldaer, voordat meerder besetting werde inne gebracht, gedwongen hebben anderen eedt te doen.

Conf. II. § 63, 64. Resol. van 4 Aug. 1617).

50.

(Heeft mede den eedt van 't voors. crijchsvolck so helpen duyden, datse vooral heure betaelsheeren obedieren mosten, oock tegen de Generaliteyt ende Sijn Ex^tie^, dat niet dan tot pure verbreeckinge van de Unie strecken en conde.

De Groot B. Conf. III. § 75).

51.

Dat hij oock toegestaen ende goedtgevonden heeft, dat acht steden in Hollant met malcanderen verbintenisse hebben gemaeckt, om (in particuliere vergaderingen bij malcanderen te comen, malcanderen te verstaen, ende dan) met geligueerde stemmen in de Vergaderinge van de Staten alles te doen, wat sij goetvinden souden, als van Haerlem, Leyden, Rotterdam, Briele, Schoonhoven, Alcmaer ende Hoorn.

Notoir (De Groot B. Conf. IV. § 8, 9, 10).

52.

Met sulcken verstande, dat die van Haerlem telcken voor haer opinie inbrengen souden 't geene bij hunluyden goedtgevonden was, ende dat d'andere seven steden in die substantie hunluyden daermede souden conformeren

(Conf. II. § 3. IV. § 9, 10, 11).

53.

Rechtende alsoo oock in 't polityck Staten in Staten op,

ende monopolierende de regeringe, contrarie het 10e art. van de Unie.

Illatie.

54.

Toestemmende alsoo met deselve steden, om eene Verclaringe op den naem van die van Haerlem in te brengen, daerbij sij verstonden niet te willen gedoogen de Nationale Synode; item, te willen continueren de waertgelders, ende haere consenten te limiteren met de betalinge derselver.

Notoir (Conf. II. § 1, 3; Verclar.).

55.

Welcke verclaringe bij hem ingestelt ende bij den Advocaet gecorrigeert sijnde, bij de seven andere steden gevolcht wierde.

Conf II. § 4.

56.

Ende tot meerdere confusie van de gemeene saecke wert bij deselve verclaring secrete openinge gedaen tot nieuwe ende naerdere verbintenissen, die nergens anders toe en connen verstaen werden te strecken als tegens de Generaliteyt, Sijne Extie ende eenige principaelste leden van Hollant.

Vide de verclaring (Rijsenb., litt. 12 Febr. 1618. depos. art. 31, 32, 33. Conf. II. § 1).

57.

Oock is deselve verclaringe sedert in 't Franchoys (met sijne kennisse) getranslateert, ende aen de geallieerden buyten Lant overgesonden (oick bij hem metten Heere du Maurier gecommuniceert, alles daertoe dienende) omme de dissentiën hier te lande ende consequentelijck den periculeusen stant van onsen staet alle nabuyrige potentaten, soo vrient als vijant, te openbaren.

Notoir (Conf. III. § 14).

58.

(Heeft oick toegestaen ende niet daertegen geweest, dat men Sijne Ex^tie^ secretelijck naergegeven heeft, dat hij stonde naer de souvereiniteyt deser landen, daertoe de Advocaet Barnevelt hem mede gecommuniceert heeft eenige brieven van den Heere van Langerack, op dat subject geschreven.

Conf. I. § 35. IV. § 28, 29, 31, 33, 34. Missive 3 Juny 1618).

59.

(Item, dat men gedelibereert heeft omme Sijn Ex^tie^ te benemen 't geven der patenten van 't crijchsvolck, in Hollant leggende.

Conf. II. § 89. IV. § 29).

60.

Dat hij oock toegestaen ende helpen (voorderen ende) deurdringen heeft de generale procuratie van den 14^en^ Mey 1618, bij de acht steden ende onder dien oock bij die van Rotterdam ingewillicht, ende daervan brieven ende acte gepasseert.

(Conf. I. § 49. II. § 135. III. § 16, 17).

61.

(Bij dewelcke openinge gedaen wert tot twee capitaele poincten, ten eersten omme mette Edelen ende eenige steden ende leden te mogen aengaen nieuwe verbonden, ende oock tot datelijcke resistentie te mogen resolveren, alles naer hun goetduncken, ende voort sulcke middelen als ten desen alreede bij de handt genomen waren, ende voorts noodich gevonden souden werden noch bij der hant te nemen, sonder eenich rapport aen heur principalen te behoeven te doen.

Procuratie).

62.

(Welcke verbonden ende datelijcke resistentie niet en connen geduydet worden anders toe te strecken, als omme tegen de Generaliteyt ende Sijne Ex^tie^ feictelijck te mogen

aengaen, daeruyt dan niet dan verbreecking van de Unie ende confusie van den geheelen staet en stonde te verwachten.

Illatie).

63.

(Ende omme tselve met meerder steunsel ende cracht te doen, is goetgevonden geweest dat die van Utrecht gelijcken procuratie op heure gecommitteerden verleyden souden, gelijck oick geschiet is den 3en Juni 1618.

Conf. II. § 135. Procuratie).

64.

Maer de Magistraet van Utrecht wel verstaende ende gecomprehendeert hebbende, doen hunluyden deselve procuratie worde verthoont, dat daeronder gemeent worde andere verbintenissen op de bane te brengen, ende datelijckheden tegen de Generaliteyt te gebruycken, en hebben nyet anders daerinne willen consenteren, dan onder sulcke limitatie: dat men die nyet soude mogen gebruycken tot datelijckheyt ofte nieuwe verbonden: volgens hunne verclaringe, in date den 10en Juni, daerop gevolcht; twelck bij de autheurs van de voorsz. procuratie gesien sijnde, ende dat deur sulcke limitatie haer desseyn van datelijckheden ende nieuwe verbonden aen te mogen richten, daertoe sij alleen heur oogemerck hadden, was gebroocken, en sijn daermede niet wel tevrede geweest.

Notoir (bij de procuratie van Utrecht ende de limitatie daerop gevolcht).

65.

Behalven dat de voors. ample macht van de procuratie mede streckte om pro libitu tam in ecclesiasticis quam politicis te grasseren, ende om, tot beletsel van de Nationale Synode ende de geweldige hanthavinge der waertgelders in weerwille van de Generaliteyt ende Sijne Extie, alles door te dringen ende bij de hant te mogen nemen dat haer goet duncken soude.

(Illatie).

66.

Ende soo de Staten van Utrecht bemerckten dat het houden der waertgelders streckte tot ruine van hun lant ende uytputtinge van derselver finantiën, hebben bij formele resolutie eenige gecommitteerden in competente getalle naer den Hage gesonden, om over 't affdancken derselver met Sijn Ex^tie^ te handelen.

Nienrode 14. Goier 38. Ledenberch, conf. II. § 9. (Verbael).

67.

Dan heeft hij gevangene neffens anderen met Ledenberch ten huyse van Uytenbogaert eene heymlijcke vergaderinge gehouden, ende aldaer gedelibereert ende geresolveert, dat men de voorsz. gecommitteerden van Utrecht de continuatie der waertgelders soude aenraeden, ende de voorsz. openinge aen Sijne Ex^tie^ over het affdancken der waertgelders affraeden, ende wat redenen ende middelen van inductie sij daertoe souden gebruycken, niettegenstaende hij gevangene wel wiste den expressen last, dien die van Utrecht hadden.

Conf. I. § 8. II. § 108. III. § 20. Hogerbeets, conf. III. § 52.

68.

Ende dat hij gevangene tot sulcx te doen gansch geenen last van sijne Principalen en hadde (nochte van de acht steden).

Conf. II. § 108, 127. III. § 26.

69.

Gelijck hij oock dienthalven mede in 't heymelijck met den Advocaet Barnevelt daerover communicatie heeft gehouden, ende tijt ende stonde daertoe beraempt, om alle de voorsz. gecommitteerden van Utrecht, expresselijck daertoe tot hunnen versoecke ten huyse van Tresel vergadert, alle de voorsz. redenen ende motiven voor te houden.

Conf. II. § 108. (III. § 24).

70.

Dienvolgens is hij (met Haen, Hogerbeets ende Lange) op den 25en Junij 1618, sonder last als voren, gegaen ten huyse van Tresel, ende heeft aldaer alle de gecommitteerden van Utrecht t'eenemael affgeraeden haeren last voorn. te openen aen Sijne Extie.

Conf. I. § 3. II. § 14, 108, 127 et seq. III. § 26, 51, 52.
Hogerbeets, conf. I. § 53. III. 49, 50.
Ledenb., conf. I. § 3. Sandenb. 45 et seq.
Grotius n°. 1.

71.

Gebruyckende daertoe scherpe ende voor den dienst van 't Lant geheel pernicieuse argumenten ende presentatiën,

Verbael, Nieurode 16, 20, 21, 22. Pol 15, 22. Goyer 39, 59. Nyvelt 10. Both 1.

72.

Als onder anderen daer hij, pretexerende de publicque vrijheyt, gerechticheyt ende authoriteyt, (wel duydelijck) taxeert de Hoochmogende Heeren Staten Generael ende Sijne Extie voor quaetgunstige, overmits dat sij de waertgelders alomme soecken te casseren.

Verbael. Conf. III. § 40, 49.

73.

Seggende oock, van noode te sijn met couragie daertegens te wesen, selfs tegens de gedeputeerden van d'andere provintiën.

Verbael. Vercl. van Haerlem. Conf. III. § 41, 69.

74.

Ende dat die middelen van de Landen voor alle andere saecken daertoe behoorden geëmployeert te worden; als off men sonder de waertgelders binnen de Landen niet en soude mogen bequaem woonen.

Verbael. Vercl. van Haerlem. Conf. III. § 44, 45, 56.

75.

Gebruyckende totte selve ontraedinge mede de redenen, vervatet in de verclaringe van die van Haerlem, seggende daerbij te willen blijven; daer nochtans deselve verclaringe niet anders was als een heymelijcke complotterie, omme door 't aenhouden van de waertgelders tegen de bontgenoten gewapent te blijven.

Verbael. Vercl. v. Haerlem. Conf. III. § 46, 56.

76.

Maeckt mede (aldaer tegens de andere gecommitteerden van Utrecht) den ignorant, als off hij niet geweten hadde wat last de voorsz. gecommitteerden van Utrecht hadden, omme alsoo de vorder gecommitteerden te blinthocken in 't geene te voren tusschen hem gevangen, Ledenberch ende anderen was beraemt ten huyse van Uytenbogaert, daer hij wel ende ten volle van derselver last was geinformeert, ende sij tsaemen de middelen ende redenen om de affraedinge te doen hadden gecomplotteert (wesende oversulcx een pure bedriegerie in so wichtige saecken).

Conf. III. § 48.

77.

Seyt mede wel uytdruckelijck aldaer, dat hij zeer bedroeft was te verstaen de resolutie der Heeren Staten van Utrecht tot 't casseren der waertgelders genomen, ende, omme haer sulcx te ontraeden, soeckt hij heur in te beelden, dat tselve casseren grooten moet soude geven aen de quaetwillige ende de goede zeer discourageren, taxerende notoirlijcke aldaer wederomme de Heeren Staten Generael ende Sijne Ex^tie^ als quaetwillige.

Verbael. Conf. III. § 39, 40.

78.

Pretexeert oock tot dese ontraedinge last van eenige goede steden, soo hij die noempt, daer hij nochtans tsedert

bekent heeft daertoe geen last te hebben gehadt, gelijck hij oock geene gehadt heeft.

Conf. I. § 5. II. § 22, 108. III. § 26, 51, 52, 98.

79.

Seggende mede, deselve cassatie geensints geraden te vinden, omdat deselve maecken soude eene prejuditie naemaels irreparabel, ende daertoe te meer fonderende sijn versoeck, dat de gecommitteerden van Utrecht haeren voorsz. last niet en souden openen aen Sijne Ex^tie^.

Conf. III. § 53, 54, 55, 68. Verbael.

80.

Ende ofschoon daerop bij de voorsz. gecommitteerden van Utrecht worde verclaert wat haeren last was, ende de onheylen ende swaericheden, die haer deur de continuatie der waertgelders over 't hooft hingen, boven het groot misnoegen van Sijne Ex^tie^, ende dat de Heeren Staten Generael ende Rade van Staten hunluyden niet alleen hadden geschreven, maer oock besonden om de voorsz. nieuwe soldaten aff te dancken, ende dat daerom de Staten van Utrecht, alles overwogen hebbende, belast hadden dat de voorsz. gecommitteerden de voorsz. openinge om de waertgelders te mogen quyt werden aen Sijn Ex^tie^ souden doen, met uytgedruckte redenen, dat zij sulcx doende, voorgecommen soude werden dat sij off door nieuwe swaericheden ofte verloop van finantiën in geene meerdere peryckel ofte confusie souden vallen:

Verbael.

81.

Nochtans, desen allen niet tegenstaende, heeft hij met de sijnen evenwel bij sijne voorsz. affraedinghe gepersisteert, voegende daerbij dat, hoewel hij zeer wel conde begrijpen de geallegeerde redenen van beswaernisse van die van Utrecht, dat nochtans sulcke openinge aen Sijn Ex^tie^ te doen, vol peryckels was,

Verbael. Conf. III. § 59, 69.

82.

Omdat sij heur selven daermede in meerder gevaer als te vooren souden stellen,

Verbael. Conf. III. § 63.

83.

Ende dat de andere steden met die cassatie souden t'onvrede werden gemaeckt.

Verbael. Conf. III. § 66.

84.

Ende omme heur noch vaster t'openen van de last te ontraeden, gaf hij aldaer mede voor, dat de Heeren Staten van Hollant ende Westfrieslant ongaern verstaen hadden dat eenige provintiën op de cassatie der waertgelders so seer aendrongen.

Verbael. Conf. III. § 92.

85.

Ende voegde daerbij, dat (men met 't ordinaris garnisoen mede niet vast en soude gaen, omdat) de compaigniën van de repartitie oick niet te zeer en waeren te betrouwen, ende dat een deel van dien gedebaucheert waeren ofte souden worden.

Verbael. Conf. III. § 64, 65.

86.

Dat haere parthije met haer soude schimpen ende de goede verflauwen, oock eenige Magistraten (stellende alsoo onder de parthije wederom de Heeren Staten Generael ende Sijne Ex^{tis}, ende onder de goeden die van heure factie).

Verbael. Conf. III. § 66, 67.

87.

Dat daeromme die openinge te doen geensints geraden is, versoeckende dat sij courage behouden ende constant blijven souden tegens die, die het contrarie sustineren: designerende daermede de gecommitteerden van de andere

provintiën ende alle degeene die met daetelijckheyt de voorsz. cassatie souden willen doen, consequentelijck de Heeren Staten Generael ende Sijn Ex^tie^, die [1]) meest daerop aendrongen.

Verbael. Conf. III. § 40, 48, 69.

88.

Belovende dat daertoe haere steden ende oock de andere, die sij goede steden ende leden noemden, aen die van Utrecht de hant sullen bieden, ende de saecke met gemeender hant helpen uytvoeren.

Conf. III. § 70, 71, 98, 99. Verbael. Literae van de Gecomm. v. Utrecht, de 28 Junij 1618.

89.

Verseeckerende haer van alle mogelijcke devoiren van die van Hollant, ende van derselver onbewegelijckheyt bij die intentie.

Conf. III. § 98, 99.

90.

Aenbiedende oock alles bij te brengen tot mainctenement der waertgelders, met alle dienstwillicheyt in alle occasie.

Conf. III. § 100, 101, 102.

91.

Toeseggende mede dien van Utrecht, tot dien fyne sulcken ordre op de finantiën van Hollant te sullen stellen, dat sij eerlange daerbij oock verlichtinge sullen gevoelen (meenende daermede 't casseren der Francoisen off de reductie van de groote compaigniën, om met die middelen de waertgelders te betaelen).

Verbael. Conf. III. § 76.

92.

(Dat mede die van Hollant sulcke ordre op de soldaten

1) Er stond eerst: „die den last hadden."

van heure repartitie sullen stellen, dat sij weten mogen, wie te vertrouwen sullen wesen ofte niet.

Verbael. Conf. III. § 75).

93.

(Poogende met die maniere van doen de handen te slaen in de finantiën van de landen, ende 't commandement over de soldaten van de Generaliteit te usurperen).

94.

Ende voorts heur hoope gevende van naerder ende absoluter bescheyt, met onderlinge belofte ende toeseggingе van dese clandestine handelinge secreet te sullen houden.

Conf. III. § 77, 79. Hogerbeets, conf. III. § 64.

95.

Bij alle welcke redenen ende persuasiën de gecommitteerden van Utrecht daertoe zijn gebracht, dat sij weder naer huys sijn vertogen, sonder van haeren last eenige openinge aen Sijne Hoochged. Ex^tie^ te doen (niettegenstaende de iteratieve bevelen van heure principalen daertoe ontfangen).

Notoir.

96.

Waeruyt voorts ontstaen is dat de waertgelders tot Utrecht sijn gecontinueert gebleven, tot grooten onlust ende swaericheyt voor die staet, daeruyt lichtelijck in deselve stadt veel onheylen ofte een bloetbat hadden connen ontstaen, behalven de occasie die den vijant daerdeur gegeven worde, omme ergens eenich [quaet] wel te mogen voornemen.

Notoir.

97.

Jae, was dese affraedinge nyet alleenlijck tegens de expresse resolutie der Staten van Utrecht, ende den last derselver gedeputeerden, hem gevangene ten volle bekent,

Nieuwrode 14, Goyer 88, Ledenb., conf. II. § 9. Hogerbeets, conf. III. § 52.

98.

Maer oock tegens des gevangene eigene conscientie, als die de openinge van dien last selfs voor een goet ende bequaem middel heeft geacht.

Conf. II. § 21.

99.

(Dat hij gevangen van allen desen mede particulier rapport heeft gedaen aen den Advocaet Barnevelt.

Conf. III. § 80, 81).

100.

Ende als ten lesten bij de Heeren Staten Generael eyndelijck geresolveert wierd, dat men de waertgelders alomme casseren soude, ende hunne gecommitteerden gelast hadden neffens Sijne Ex^tie^ eerstdaechs daertoe naer Utrecht te gaen, omme aldaer deselve cassatie te beginnen,

Notoir (ende can blijcken bij de resol.).

101.

Heeft hij gevangene van niet meer als drie steden ende weynige Gecommitteerde Raeden, die tot sulcx geen last van heure principaelen en hadden, hem selven laeten deputeren, om neffens andere op den naem van de Staten van Hollant ende Westfrieslant naer Utrecht te gaen, om die van Utrecht te encourageren van niet te obedieren de voorsz. resolutie van de Staten Generael, maer derselver gecommitteerden ende Sijne Ex^tie^, die tottet executeren van die resolutie tot Utrecht comen souden, tegens te staen.

Conf. III. § 82, 83, 88. Hogerbeets, conf. III. § 66, 69.

102.

't Welck hij gevangen aengenomen ende gedaen heeft met sulcke haest ende gewillicheyt, dat hij tot Utrecht is gecomen ende aldaer in de Vergadering van de Staten sijne propositie heeft gedaen, eer heur commissie ende credentie daer konde gebracht worden.

Notoir. Conf. III. 87.

103.

Welcke heure commissie ende credentie oick in de voors. Vergadering noch niet eens en was gelesen ofte behoorlijck gearresteert.

Conf. III. § 86. Hogerbeets, conf. III. § 71.

104.

Jae, sij vertogen met eene credentie, die relatyff was tot heuren last, dien sij nochtans niet en hadden anders dan bij monde.

(Conf. I. § 11, II. § 138). Vide litteras, credentie van 24 July 1618.

105.

Ende t'Utrecht commende, heeft met Ledenberch in de herberge Montfort conventiculen gehouden, ende beraetslaegt wat sij proponeren souden, ende heeft daernaer dien conform sijne propositie publycquelijck in de Vergaderinge van de Staten van Utrecht gedaen, offererende met verseeckertheyt van onbeweeghelijckheyt alle mogelijcke assistentie van raet ende daet (selfs met bedenckelijcke redenen in regard van Sijne Ex^tie^ ende de Heeren Staten Generael).

(Conf. III. § 88, 89, 90, 91. Hogerb., conf. III. § 72). Vide de Propositie.

106.

Ende daerenboven, naerdat Sijne Ex^tie^ ende de Gecommitteerden van de Staten Generael oock hunne propositie, om te commen tot cassatie van de waertgelders, ende andere poincten hadden gedaen, heeft hij helpen innestellen de antwoort op den naem van de Staten van Utrecht aen Sijne Ex^tie^ ende de gecommitteerden van de Staten Generael te geven, sonder daerinne, noch oock in sijne propositie, de gecommitteerden van de Generaliteyt voorsz. in die qualiteyt te willen kennen.

Propositie. Conf. I. § 9, 21. Hogerb., conf. I. § 63. II. § 111, 112. III. § 103.

107.

(Niettegenstaende sijluyden heure commissie ende credentie van de Heeren Staten Generael hadden, behoirlijck geteickent ende geparapheert, ende in die qualiteyt audientie versocht ende heure propositie gedaen hadden.

Notoir).

108.

Gelijck hij oock niet alleenlijck hem en heeft bemoeyt met de saecken van staete, 't lant van Utrecht concernerende, maer oock daerover gestaen, dat aen Hartevelt in particuliere vergaderinge ende conferentiën gegeven worde het commandement over alle de waertgelders, ende deselvige bevolen te volgen de bevelen van de Heeren van Coningsfrij, op pretext dat Sijne Ex^tie^ belast soude hebben dat de waertgelders niet meer souden waecken (omme heur alsoo metten voorsz. waertgelders tegen Sijne Ex^tie^ te stercken).

Pol, 13. Goyer, 45. Eck, 15. Conf. III. § 105, 106, 107.

109.

Heeft oock in 't particulier den borgemeester Pol tot continuatie derselver waertgelders gepoocht te disponeren met vele redenen.

Pol 13 credit. Conf. III. § 111.

110.

Ende metten Gouverneur Ogle in deliberatie geleght wat men doen soude, indien Sijne Ex^tie^ tot cassatie wilde procederen.

Ogle n°. 80, § 90. (Conf. II. § 28. III. 112).

111.

Dat meer is, heeft metter daet die cassatie derselver waertgelders willen beletten, poogende deselvige waertgelders ende oick de Heeren van Utrecht, selfs tegens de gecommitteerden van de Generaliteyt ende Sijne Ex^tie^,

tot wederstant te bewegen ende te gebruycken, opdat daerdoor de commissie van de Staten Generael op 't stuck van de voors. cassatie niet en soude geëffectueert (maer de uytvoeringe van dien verhindert mogen) werden.

Conf. III. § 106.

112.

Want vooreerst heeft hij doenmaels mede geraden, dat die van Utrecht op haere poorten goede wacht souden houden ende op haere versekertheyt letten.

Conf. I. § 22. III. § 106, 108. Ledenb., conf. VI. § 3. Hogerb., conf. III. § 98.

113.

Item op haer stadthuys (ende daertoe eenige compaigniën schutters daer doen waecken, omme alsoo d'selve schutters mede tot tegenstant tegen de Generaliteyt ende Sijne Ex^tie^ te engageren).

Pol 13. Hogerb., conf. III. § 98. (Grovesteyn 27).

114.

Ten anderen, op de verclaringe van Hartevelt ende eenige waertgelders, dat sij sich niet en wilden laeten gebruycken tegens de Generaliteyt ofte Sijne Ex^tie^, heeft hij gevangene geseght, dat sulcx eene groote ontrouwicheyt waere.

Grovesteyn 33. Conf. III. § 120, 122. I. § 33.

115.

Item, dat 't selve een poltronnerie waere.

Conf. I. § 33. III. § 120. Ledenberch, conf. III. § 31.

116.

Item, dat sulcke verclaringe niet en konde strecken tot reputatie ofte dienst; 't selve op iterative verclaringe oock itererende.

Conf. III. § 122. Ledenb., conf. III. § 31.

117.

Item, heeft sich de gevangene over sulcke Hertevelts

verclaringe zeer verwondert (met allen dien claerlijck te kennen gevende, dat heur meeninge ende intentie anders niet waer als omme d'selve waertgelders te gebruycken tot feictelijck tegenstant tegen de Generaliteyt ende Sijn Ex^tie^).

Ledenb., conf. III. § 31.
(Conf. III. § 91, 121, 124).

118.

(Ende tot desen tegenstant tegen de Generaliteyt ende Sijne Ex^tie^ heeft mede gestreckt, dat hij gevangen met allen manieren getracht heeft 't crijchsvolck van deselve Generaliteyt, staende op de repartitie van Hollant, van haeren eedt te debaucheren, ende inne te beelden dat sij niet gehouden en waren d'selve Generaliteyt ende Sijne Ex^tie^ te obedieren in alle 't geene strecken soude tegen de bevelen van de Heeren Staten van Utrecht, ofte omme de waertgelders te casseren.

Conf. I. § 32. II. § 10. III. § 90, 115, 121, 124. Ogle 18).

119.

(Dat hij oick selfs 't selve crijchsvolck directelijck heeft willen gebruycken tegens degenen die de voorsz. cassatie souden willen doen, ende consequentelijck tegen de Generaliteyt ende Sijne Ex^tie^, die hij gevangen wel wiste dat daertoe gelast waren.

Conf. III. § 124).

120.

Dreygende 't selve ordinaris crijchsvolck van de repartitie van Hollant, dat men heur niet betaelen en soude, indien sij yet deden tegens heure bevelen ofte van de Heeren Staten van Utrecht, als onder andere mede den lieutenant van Cecil.

Conf. III. § 115, 116, 118. Ogle 15.

121.

Ende op Meervanck's verclaringe van geenen anderen eedt te weten, dan die hij de Generaliteyt hadde gedaen,

heeft hij gevangene geseght, dat Hollant sijne betaelsheeren waeren, ende soude toesien wat hij dede.

Meerevanck no. 26.

122.

Jae hebben Oogle bevolen niemant anders als hun ende de Staten van Utrecht te pareren.

Hogerb., conf. II. § 109. (Ogle 18).

123.

Wt welcke ende andere dagelijcke [1]) propoosten ende contenantiën, noch bij die van Utrecht noch bij 't crijchsvolck ofte andere anders kan worden gespeurt dan dat de meyninge van den gevangene ende sijne medegecommitteerden geweest is, soowel de waertgelders als het ordinaris crijchsvolck (mitsgaders de burgers ende schutters van de stadt aldaer) tot dadelijcke resistentie tegens de gecommitteerden van de Generaliteyt ende Sijne Ex^tie^ te doen te bewegen (ende daerdoor die stadt ende de staet van 't Lant in 't wterste gevaer te brengen),

Pol 14. Ogle no. 30 art. 18. (Conf. III. § 124).

124.

Ende dan wat besunders met deselve uyt te richten (omme soo heure factie met geweer ende gewapender hant te stijven, ende staende te houden tegen de Generaliteyt ende Sijn Ex^tie^, dat niet dan tot verbreeckinge van de generale Unie en konde strecken).

Grovesteyn 27.

125.

Gelijck daeruyt te meer te sien, dat sij even 's daechs te vooren als sij saegen dat Sijne Ex^tie^ 's anderen daechs tot de cassatie soude procederen, de brieven, die sij soo lange terugge gehouden hadden, aen de crijchsoversten overgelevert hebben, in meeninge die saecke, dat is 't beletten van de cassatie, staende te houden tegens Sijne

1) Denkelijk te lezen: „dergelijke."

Ex^tie^, indien sij het daertoe hadden connen brengen, dat het ordinaris crijchsvolck van de repartitie van Hollant hadde willen stille staen.

Hogerbeets, conf. I. § 26. III. § 101. De Groot, conf. I. § 30. III. § 114.

126.

Tot welcken eynde hij oock doenmaels deselve den eedt voorgelesen heeft (ende gepoocht die soo te interpreteren als hiervoren is geseyt).

Conf. III. § 117.

127.

Item, dat hij dien selven nacht met Ogle heymelijcke communicatiën heeft gehouden, ende hem, die onder 't commandement van Sijne Ex^tie^ stonde, geraden sijne eigen discretie te volgen.

Ogle no. 30, § 11. Conf. III. § 119.

128.

Item, dat hij gedelibereert heeft, hoe men Sijne Ex^tie^ het inbrengen van meer garnisoen soude beletten, ende tot dien eynde aen de poort van Amersfoort goede wacht houden.

Conf. I. § 23, 24, 25. III. § 123.

129.

Item, dat hij gewelt ende datelijckheyt genoemt heeft, indien Sijne Ex^tie^ meerder garnisoen binnen Utrecht wilde brengen ende tot dien eynde de poorten wilde openen.

Ogle no. 30, § 13. Conf. II. § 31. III. § 123.

130.

Dat hij mede van desen allen particulier rapport gedaen heeft aen den Advocaet Barnevelt.

Conf. III. § 125, 126, 127. Hogerb., conf. III. § 109.

131.

(Employeren voorts de solutiën, gestelt achter de deductie tegens Hogerbeets, tot wederlegginge van de excusen van den gevangene, te nemen uytten pretexten last van de commissie naer Utrecht, ende de ratificatie van dien).

SENTENTIE.

De sententie van De Groot is in der tijd afzonderlijk uitgegeven, en later in verschillende bekende werken overgedrukt. Ik geef ze hier gecollationeerd naar het oorspronkelijke stuk, dat in het Rijksarchief berust.

Alsoo Hugo de Groot, gewesen Pensionaris van Rotterdam, tegenwoordich gevangen, de Heeren Commissarisen, bij de Hog. Mog. Heeren Staten Generael tot examinatie van sijn persoon geordonneert, ende daernaer de Heeren Rechteren, bij de welgemelde haere Hog. Mog. tot vordere kennisse ende judicature van sijne saeke gecommitteert, buyten pijne ende banden van ijsere bekent heeft, ende deselve Heeren Rechteren voorts gebleken is, dat nyettegenstaende niemant geoorloft en is, den bant ende fundamentele wetten, daerop de Regieringe der Vereenichde Nederlanden gefundeert, ende deselve Landen door Godes genadigen segen tegen alle gewelt, menëen ende machinatiën haerer vijanden ende quaedtwilligen tot noch toe beschermt sijn, te violeren, of te verbreecken: hij gevangen hem onderstaen heeft den stant van de religie te helpen perturberen, ende de kercke Godes grootelijcx te beswaren ende bedroeven: tot dien eynde sustinerende ende in 't werck stellende exorbitante ende voor den Staet van den Lande pernicieuse maximen; ende onder dien krachtich gesustineert ende anderen ingescherpt, ende in publyque vergaderingen, oock bij diversche geschriften, propositiën ende anders alomme

helpen sustineren ende inscherpen heeft, dat elke Provintie in 't sijne alleen toequam de macht om over de religie te disponeren, ende dat d'andere Provintiën haer daermede niet te bemoeyen en hadden. Dat hij mede toegestaen ende bij diversche geschriften helpen vorderen heeft, dat verscheiden nieuwe opiniën, strijdende met de formulieren van eenicheit, te voren in de Gereformeerde kercke noyt aengenomen nochte wettelijck geëxamineert, tegen alle kerckelijke ordre in de kercken hier te lande sijn ingevoert ende gedefendeert geworden. Dat hij gevangen daerin soo verre is gecommen, dat hij wel wetende dat in de macht van mannen van Schielant niet en was eenige Placcaten te mogen maecken, hij op derselver name ingestelt ende geconcipieert heeft een rigoureus Placcaet, 't welcke uytgegeven is op den een en twintichsten Juny sesthien hondert sesthien, op den naeme van Baillieu, Schepenen ende mannen van Schielant: dewelcke wetende dat alle publycke kercken in 't selve Bailliuschap ingenomen waeren bij predicanten met de voorschreve nieuwicheden besmet, nochtans bij 't selve Placcaet verboden hebben alle bijeencomsten tot oeffeninge van de ware Gereformeerde religie, anders als in de voorschreven kercken; verclarende voor verbeurt huys, schuyr, berch, schip, schuyt, velt ofte andere plaetsen, daer soodaenige oeffeninge anders soude mogen werden gedaen, alwaer 't schoon soo, dat den eigenaer daertoe geen consent gegeven en hadde, denwelcken gereserveert werd alleenlijk sijn regres tegen den huyrman, ofte dengenen die deselve vergaderinge daer beroepen hebben, oock met impositie van een mulcte van drie hondert gulden tot laste van dengenen die daer gepredickt, sacramenten geadministreert, voorgelesen ofte andere kerckelijke exercitiën gedaen, mitsgaeders ook van degenen die de vergaderinge bijeengeroepen soude hebben, ofte in de plaetse woont daer deselve sal geschieden, daervoor hij datelijck

zal mogen werden verseeckert; ende niet mogen werden ontslagen, aleer deselve somme sal sijn genamptiseert, met ongewoonelijcke clausulen van proceduren daerin te houden, als dat weigeringe van antwoort sal strecken confessie, ende dat op 't seggen van de getuigen alleen recht gedaen sal werden. [1]) Dat hij gevangen, om te verhinderen dat daertegen, nochte tegen het onwettelijck invoeren van de voorschreven nieuwe opiniën, geen remedie en soude werden gestelt ofte voorsien naer behooren, hij gestadelijck helpen tegenstaen heeft, dat in de Vereenichde Nederlanden geen Synode Nationael en soude gehouden ofte geaccordeert werden, nyettegenstaende de Coninckliijcke Majesteyt van Groot Britanie sijn Excellencie ende de meeste Provintiën met vele van de notabelste Leden van Hollant oordeelden, dat 't selve een seecker ende nootwendich remedie was tot afweeringe van alle de voorschreve swaericheden in den stant van de religie verweckt. Dat hij gevangen daertoe voorgegeven heeft, dat de Synoden prejudiciabel waren 't recht van de Hooge Overicheyt deser Landen, dat in 't stuck van de Synode noch stemminge noch overstemminge en viel, ende dat het tegen de hoocheit, vrij- ende gerechtigheyt van den Lande van Hollant soude strecken, dat men heur ofte de meeste Leden van dien tegen heuren danck een Nationale Synode soude willen overdringen. Dat hij gevangen, om 't selve beter te verhinderen, met de gedeputeerden van eenige steden aparte vergaderingen heeft gehouden, om malcanderen te hooren, verstaen ende over-

1) Oorspronkelijk volgde hier nog deze volzin, die later geschrapt en in de uitgegeven sententie derhalve weggelaten is: „Dat mede hij gevangen over alle 't selve in de Vergaderinge van de Staten van Hollant berispt wesende, ende moetende erkennen 't onvermogen van de voorsz. mannen, te wege gebracht heeft dat 't selve placcaet verandert is geworden in een keure van den XXVIen Juny daeraen volgende."

commen, ende dan met gecomplotteerde eenicheit, haere stemmen in de Vergaderinge van de Heeren Staten in te brengen. Dat hij gevangen sonder last van de Heeren Staten van Hollant, ende sonder dat hem gebleecken is geweest van eenigen last der Heeren Staten van Utrecht ende Overijssel, hem vervordert heeft ten huyse van Johan van Oldenbarnevelt op den naem van de Provintiën van Hollant, Utrecht ende Overijssel, conjunctim, te schrijven seecker protest, 't welcke sij ook in de Vergaederinge van de Heeren Staten Generael ingebracht hebben, daerbij sij t'samen tegen alle ordre in deselve Vergaederinge gebruikelijck, bij forme van complot, gelijkelijck protesteerden tegen de Gecommitteerden van d'andere Provintiën, dat sij wesen souden autheurs ende veroorsaeckers van onheilen ende swaricheden, door 't vorderen van de Nationale Synode: welck protest hij oock te vooren op een ongewoonlijcke wijse in 't Collegie van de Gecommitteerde Raden van Hollant ingebracht ende voorgelesen hadde, sonder ordentelijck resolutie daerop af te wachten. Dat hij gevangen mede helpen toestemmen, ende mette voorder gedeputeerden van de acht steden doordringen ende helpen effectueren heeft, dat tot groote verachtinge van de bontgenoten den brief, bij de Heeren Staten Generael totte convocatie van de Nationale Synode geschreven aen de Heeren Staten van Hollant, ongeopent weder terugge gesonden is geweest. Dat hij mede helpen instellen heeft den brief op de naem van de Heeren Staten van Hollant geschreven aen de Coninclijcke Majesteyt van Vranckrijck, daerbij gearbeit werde om deselve sijne Majesteit in te beelden tegen de waerheyt, dat de meyninge in 't uytschrijven van de Synode Nationael was, omme de Hooge Overicheyt, de Edelen ende notable Vasallen van de Landen te benemen heur recht van collatie ofte patronaetschap; dat de Heeren Staten Generael in de uytschrijvinge van deselve Synode usurpeerden den naem van

de Staten Generael: ende daerbij deselve Majesteit versocht wert, nyet te willen toelaten, dat eenige van sijne onderdanen op deselve Synode souden commen, maer veeleer die van Hollant tegen de factie der andere Provintiën (soo sij die daer noemen) te assisteren, alles omme de voorschreve Nationale Synode, ende 't remedie tegen de swarigheyt in de religie voorgenomen, te verhinderen. Dat hij gevangen daertoe in Engelant, op 't aenmanen van Johan van Oldenbarnevelt, mede gesondeert heeft de humeuren van de Bisschoppen, omme ten utersten commende eenige op de Synode te mogen krijgen, die de voorschreve nieuwigheyt niet tegen en waren. Alles nyettegenstaende alle de Geünieerde Provintiën bij diversche Recessen, Tractaten, Accorden ende Resolutiën onderlinge den anderen belooft hebben ende verbonden sijn met lijf, goet ende bloet te mainteneren de Gereformeerde Euangelische religie, alomme in dese Landen aengenomen, sonder eenige veranderinge daerinne te doen ofte gedoogen gedaen te werden, ende dat in conformiteyt van deselve, in den jare vijfthienhondert acht en tachtig, alle de eeden van de Gouverneurs, Oversten, Capiteynen ende soldaten gedresseert, ende sulcx gearresteert waeren, dat sij getrouwicheit mosten sweeren aen de Heeren Staten Generael, die bij de Unie ende de hanthoudinge van de waere Gereformeerde religie souden blijven; ende dat in alle tractaten van 't overgaen van de steden bedongen is geweest, dat se souden moeten aennemen de oeffeninge van de voorschreve religie, sulcx die bij de Bontgenooten alomme aengenomen was. Dat hij gevangen, dit alles achtende nyet genoech te sijn, hem mede onderstaen heeft den stant van de politie te helpen turberen, omme daerinne oock alles naer heuren appetijt te mogen bestellen; dat hij gevangen daerinne sulcken cours heeft helpen hanthaeven, dat diversche personen, soo kerckelijcke als wereldtlijcke, die claechden tegens recht beswaert, geban-

nen, uytgeleyt ofte geoppresseert te wesen, daertegen in justitie niet en hebben mogen werden gehoort, nochte 't complement van dien genieten, maer dat de Magistraten van de steden gestijft sijn geworden omme de bevelen van de ordinaris Collegiën van Justitie dienaengaende nyet te gehoorsamen. Ende omme malcanderen daerinne te stijven, ende alle dit voornemen mette authoriteyt van de Heeren Staten te mogen bedecken, dat hij gevangen daerop ende op andere saecken met de gedeputeerden van de voornoemde steden, ter aenmaninge van den voornoemden Johan van Oldenbarnevelt, veele ende diversche aparte vergaderingen ende conventiculen heeft gehouden, om malcanderen oock daerinne te hooren, verstaen ende overcommen, ende alsoo heure stemmen met gecomplotteerde eenicheidt in de Vergaderinge in te brengen, ende te formeren resolutiën heur daertoe dienstich: alwaer mede gerecapituleert sijn diversche poincten, soo nu ende dan in deliberatie van de Staten gebracht, omme daervan een generale conclusie te maecken, gelijck oock dienvolgende gedaen ende bij den voornoemden Johan van Oldenbarnevelt ingestelt is, ende voorts in een mondelinge generale conclusie gebracht, de scharpe resolutie van den 4en Augusti 1617, bij dewelcke de bevelen van de ordinaris Justitie tegen heur voorseyde voornemen verleent, verclaert werden nul ende van onwaerden, ende de Magistraten van de steden gestijft die nyet te gehoorsamen; ende voorts geauthoriseert om heur selven te mogen stercken met nieuw gewapent crijchsvolck, bij elcx van hemluiden te lichten in heuren particulieren ende besunderen eedt, buyten den gemeenen eedt van de Bontgenooten, ende daerbij mede alle Officieren, Justicieren ende die in den eedt van den Lande van Hollant sijn op heuren eedt geastringeert werden, deselve resolutie te moeten helpen uytvoeren, ende voorts oock geordonneert, dat alle Oversten, Capiteynen, Officieren ende soldaeten van het ordi-

naris crijchsvolck ernstelijck belast ende bevolen sal werden, de Heeren Staten van de particuliere respective Provintiën, heure betaelsheeren, ende de Magistraten van de steden daer sij in garnisoen gebruikt werden, (nyet-tegenstaende eenige andere bevelen) getrouw ende gehoorsaem te wesen, op peyne van cassatie. Waerop gevolcht is, dat men de Justitie noch voorder heeft beginnen tegen te staen, ende dat op den naem van de Magistraet van Haerlem bij openbaere publicatie, met kennisse van hem gevangen ingestelt ende bij hem gevisiseert wesende, den Hoogen Raede in Hollandt in heure personen voor wederhoorige, en als gedaen hebbende tegen heure eere ende eedt, en heure sententiën voor nul sijn verclaert geweest, omdat se Justitie geadministreert hadden aen eenige personen die claechden tegen recht geoppresseert te wesen: daerop mede gevolcht is, dat de Magistraten van de voorschreve acht steden, op diversche aenmaningen [1]), heur gedaen bij den voornoemden Johan van Oldenbarnevelt, van wel op haer hoede te wesen ende op haere verseeckertheyt wel te letten, nieuw gewapent ende onder vendelen gedresseert crijchsvolck hebben aengenomen, ofte die sij te vooren aengenomen hadden, verandert ende versterckt, ende dat in elcx heurer particulieren ende besunderen eedt, met uytsluitinge van de Generaliteyt ende Sijne Excellencie als Capiteyn Generael, ende met last de bevelen van de respective Magistraten alleen te gehoorsamen tegens allen ende een ygelijcken, oock selfs tegen de Generaliteyt ende Sijn Excellencie, als de voornoemde Magistraten meynen souden bij deselve yet voorgenomen te werden, dat sij achten souden tegen heur recht ende vrijheyt te strecken. Dat hij gevangen mede aengenomen heeft de voorschreven vermaninge van den voornoemden Johan van Oldenbarnevelt, ende toegestaen

1) Oorspronkelijk: „op de eerste aenmaninge."

dat tot Rotterdam gelijcke lichtingen sijn gedaen: gelijck mede dat in crachte van de voorschreve resolutie Commissarisen naer den Briele sijn gesonden buyten weten van Sijn Excellencie als Capiteyn Generael, om 't ordinaris crijchsvolk, daer in garnisoen leggende, te dringen totten voorverhaelden eedt, ofte die te casseren. Dat hem gevangen wel kennelijck is geweest, dat 't voorschreve nieuw gewapent crijchsvolck niet en is gelicht geweest alleen tegen populaire factiën, soo omdat deselve mede gelicht sijn bij die van der Goude ende Hoorn, daer geen populaire factiën en stonden te vreesen, alsmede tot Utrecht, daer de stadt tsedert den jare sesthienhondert thien tegen alle populaire factiën met een sterck garnisoen was beset, ende dat die van Rotterdam ende Utrecht heure nieuwe soldaten toegesonden hebben om de stadt van Schoonhoven, daer twee compagniën van de Generaliteyt in garnisoen lagen, mede voor heure factie te verseeckeren, gelijck hij gevangen mede gepoocht heeft eenige van de Vroetschap van Delft te induceren, dat se mede nieuw crijchsvolck [1]) souden behooren te lichten: ende dat tot afweringe van populaire factiën, soo grooten getal nieuwe soldaten nyet van noode en waeren, nochte oock dat se daeromme gehouden souden werden buyten den eedt van de Generaliteyt ende van den Capiteyn Generael. Dat hij gevangen mede helpen delibereren heeft, om de oncosten ende betalinge van 't selve nieuw gelichte crijchsvolck onder de geinteresseerde steden bij repartitie te vinden, ofte oock tot laste van de Generaliteyt te brengen: daer hij gevangen nochtans selfs bekent dat deselve ongehouden waren de Staten Generael te gehoorsamen, als de bevelen van

1) Oorspronkelijk: „Waertgelders;" maar hier en overal waar dit woord was ingeslopen, is het zorgvuldig veranderd, zeker omdat het aannemen van waartgelders minder onwettig scheen dan het lichten van krijgsvolk.

de respective Magistraten van der steden daer tegen souden wesen. Dat hij gevangen oock helpen delibereren heeft, om de Fransche troupen te casseren, ofte de stercke compagniën te reduceren, omme mette penningen van dien de voorschreve nieuwe soldaten te mogen betalen. Dat hij gevangen, in crachte van de voorschreve resolutie, den eedt van 't ordinaris crijchsvolck soo mede heeft willen ende helpen duiden, dat die vooral de Staten van de respective Provintiën, heure betaelsheeren, ende derselver resolutiën mosten obediëren ende gehoorsamen, ende mede van de Magistraten van de steden daer sij in garnisoen leggen, oock tegen de Generaliteyt ende Sijn Excellencie, als de bevelen van de respective betaelsheeren ende de Magistraten anders wesen souden als de bevelen van de Generaliteyt ende Sijn Excellencie: omme die van heure factie, soo daerdoor als door 't lichten van de nieuwe soldaten, meester te maecken van 't meesten deel van 't volck van oorlooge van de Landen. Dat hij gevangen in de voorschreve aparte vergaderingen mede toegestaen heeft, dat een verclaringe, bij hem gevangen, Haen ende Hogerbeets ingestelt met advys van den voorschreve Johan van Oldenbarnevelt, ende op den naem van die van Haerlem in de Staten van Hollant gebracht, ende bij de andere Leden van heure factie goetgevonden is, daerbij geseyt wert dat se niet en sullen gedoogen dat bij de andere Provintiën van de Unie in 't stuck van de religie buyten heur consent yet gedaen soude werden; dat tegen heure resolutiën bij de Hoven van Justitie geen provisien souden werden verleent; dat de middelen van de Landen, vooral tot afweringe van dien sullen werden gebruyckt; dat het voorschreve crijchsvolck eedt soude moeten doen aen de Magistraten daer sij in garnisoen geleit werden om deselve te defenderen, al waer 't dat bij haer yet bevolen mochte werden, oorsaeke of pretext nemende uyt 't stuck van de religie, ende daermede sij op ongewoonelijcke wijse heure

consenten waeren limiterende, ende in effecte andere steden ende Leden, als tot een nieuw verbont, inviterende; deselve mede doende translateren in François, ende buytens lants sendende, daervan hij gevangen mede communicatie heeft gehouden met een uytheems Ambassadeur. Dat hij gevangen over 't besetten van den Briele met ordinaris garnisoen van de Generaliteyt, opdat geen nieuwe soldaten daer gelicht en souden werden, sijn misnoegen getoont heeft, doende met eenige andere Gecommitteerde Raeden daerover seer bedenckelijck schrijven aen den voornoemden Johan van Oldenbarnevelt ende de steden van Hollant, ende naer den Briele deputeren eenigen uiten haeren, omme Sijn Excellencie daerinne te contrequarreren. Dat hij gevangen, omme heure factie noch voorder te stijven, met de gedeputeerden van de voorschreve acht steden goetgevonden ende ontworpen hebben seeckere procuratie van den veerthienden Mey sesthien hondert achthien, bij de voorschreve acht steden verleden op heure gedeputeerden, in crachte van dewelcke deselve sonder vorder rapport souden mogen resolveren, met alsulke middelen als alreede bij der hant genomen ofte noch te nemen souden sijn, tot feytelicke tegenstandt van alle degenen, die de Synode Nationael souden willen vorderen, ofte voornemen omme heure nieuwe gelichte soldaten te casseren: dat tegen niemant anders conde dienen dan tegen Sijn Excellencie ende de Staten Generael, die tot beide de voorschreve poincten vorderinge deden. Dat oock deselve gedeputeerden, in de crachte van dien, malcanderen souden mogen versien ende verseeckeren met alsulcke belofte, bijstant, hulpe ende indemniteyt, als sij bevinden souden noodich te wesen: streckende alsoo een nieuw verbont onder malcanderen aengegaen, ende daertoe mede gepoocht is geweest te trecken de Staten van Utrecht, op wiens name op den derden Juny sesthien hondert achthien, stilo veteri, daernaer gelijcke procuratie

is uytgegeven; maer de Magistraet van de stadt Utrecht, apprehenderende waertoe die gevordert werde, heeft daerinne niet willen consenteren dan onder expresse limitatie, den thienden Juny daeraenvolgende daerbij gedaen, dat heure gedeputeerden deselve niet en souden mogen gebruycken omme tot dadelijkheit ofte extremiteiten te procederen, ofte nieuwe verbonden buyten de gemeene Unie te maecken. Ende als de Heeren Staten van Utrecht bemerckten, dat het onderhout ende continuëren van heure nieuwe soldaten ruineerden den staet van heure finantiën, ende daerom in Juny sesthien hondert achthien haere gecommitteerden in competenten getalle na den Hage gesonden hadden, omme met sijn Excellencie op 't casseren derselver te handelen, dat hij gevangen mette Pensionarisen Haen ende Hogerbeets ten huyse van Johan Uytenbogaert ende metten Secretaris Ledenberch beraemt hebben de redenen ende middelen, waermede men de voordere gecommitteerden van Utrecht soude mogen moveren ende disponeren omme heuren last dienaengaende nyet te openen, ende daeraf rapport gedaen hebbende aen den voornoemden Johan van Oldenbarnevelt, dat hij gevangen daernaer mette voorschreve Pensionarisen, sonder last van sijne principalen daertoe te hebben, hem laten vinden heeft bij de voorschreve gecommitteerden van Utrecht ten huyse van Daniel Tresel, expresselijck daertoe vergadert, ende deselve met vele scharpe pernicieuse ende voor den staet ende ruste van de Landen ondienstige middelen ende motiven, ende oock belofte van assistentie, gepersuadeert ende geinduceert heeft, omme haren last aen Sijn Excellencie niet te openen, maer weder te keeren na Utrecht, tot groot gevaer ende prejuditie van die staet ende stadt; dat hij in deselve motiven de Heeren Staten Generael ende Sijn Excellencie getaxeert heeft voor parthijen, quaetgunstigen ende quaetwilligen, daer men met couragie moste tegens gaen, ende de middelen van de Lan-

den vooral daertoe gebruyken; dat 't casseren der nieuwe soldaten de voorschreve quaetgunstigen goeden moet soude geven, ende een irreparabel prejuditie voor heure factie maecken, oock vol peryckels was van in meerder gevaer te vallen, ende de andere geinteresseerde steden t'onvrede te maecken; dat men met de ordinaris garnisoenen niet vast en ginge; dat se in desen couragie mosten thoonen; dat de geinteresseerde steden ende leden van Hollant heur de hant souden bieden ende de saecken met gemeender hant helpen uytvoeren, ende met alle mogelijcke debvoiren onbeweechlijck daerbij blijven; dat die van Hollant sulcke ordre op hare finantiën souden stellen, dat die van Utrecht daeraf verlichtinge souden voelen, ende dat deselve oock sulcke ordre souden stellen op de soldaten van heure repartitie, dat se weten souden wie te betrouwen ofte niet te vertrouwen souden wesen: alles nyettegenstaende hij gevangen bekent, in sijn gemoet de openinge van den voorschreven last een goet ende bequaem middel geacht te hebben om vele swaericheden te ontgaen. Ende als de Heeren Staten Generael Sijn Excellencie hadden versocht, ende eenigen uyten heuren gecommitteert omme naer Utrecht te gaen, ende de cassatie der voorschreve nieuwe aengenomen soldaten ende 't inwilligen van de Synode Nationael ende eenige andere saecken daer te bevorderen, dat hij gevangen bij weinige uitten Heeren Edelen ende de gecommitteerde van drie steden, ende van weinige Gecommitteerde Raden, die tot sulcx geenen last van haere principalen en hadden, hem heeft laten deputeren, om neffens den Pensionaris Hogerbeets ende anderen naer Utrecht te gaen, omme de Heeren Staten aldaer ende de Magistraten van de stadt aen te bieden assistentie van raedt ende daet, ende indien Sijne Excellencie ende de gecommitteerden van de Generaliteyt souden willen poogen de cassatie der nieuwe soldaten aldaer te doen sonder consent van de Staten van Utrecht, 't selve datelijck

te helpen beletten: bekennende heure intentie geweest te sijn, de intentie van de Heeren Staten van Utrecht te seconderen, ende bij de ordinaris soldaten te doen seconderen, daertoe medenemende brieven aen de Crijchs-Oversten van 't ordinaris crijchsvolck, staende op de repartitie van Hollant, geminuteert bij den voornoemden Johan van Oldenbarnevelt, doch in de Vergaderinge (soo die was) niet gelesen, waerbij deselve aengeschreven werde, dat sij gehouden ende verbonden waren heure betaelsheeren, mitsgaders de Heeren Staten van de respective Provintiën daerinne sij sijn ofte gebruyckt werden, gehou, getrou ende gehoorsaem te wesen, ende deselve te assisteren in 't onderhouden ende doen onderhouden van alle derselver resolutiën, sonder daertegens yet te mogen doen ofte te attenteren, nochte gedoogen gedaen ofte geattenteert te werden. Dat hij gevangen in haeste tot Utrecht gecommen wesende, ende aldaer in aparte vergaderinge geconsulteert hebbende metten voornoemden Ledenberch op de middelen ende presentatiën, die men de Heeren Staten aldaer soude mogen voorhouden omme de cassatie der nieuwe soldaten ofte waertgelders [1]) nyet toe te staen, maer deselve te verhinderen, dat hij gevangen met Hogerbeets ende andere sijne complicen, daernaer in de Vergaederinge van de Heeren Staten heure propositie hebben gedaen, ende assistentie van raedt ende daet belooft als voren, ende oock van gelijcken gedaen bij de Magistraet van de stadt, selfs met bedenckelijcke redenen in regart van de Heeren Staten Generael ende Sijn Excellencie: alles daertoe streckende omme deselve te encourageren, ten fyne datse sonder heur consent de nieuwe aengenomen soldaten niet en souden laten casseren. Ende als Sijn Excellencie ende de gecommitteerden van de Staten Generael aldaer mede gecommen waeren ende heure pro-

1) Oorspronkelijk: „Cassatie der waertgelders."

positie, volgende heuren last, hadden gedaen, dat hij gevangen hem heeft laeten employeren omme inne te stellen de antwoort aen deselve, op den naem van de Heeren Staten van Utrecht te geven, daerinne hij de gecommitteerden voorschreven niet en heeft willen erkennen in de qualiteit als gecommitteerden van de Heeren Staten Generael, in [1]) dewelcke nochtans sij heure credentie overgelevert ende heure propositie gedaen hadden. Dat hij gevangen tot Utrecht hem mede bemoeyt heeft mette saecken van de Staten van 't Lant van Utrecht, ende in aparte vergaderingen daerover gestaen, daer aen den Capiteyn Hartevelt gegeven werde 't commandement over de nieuwe soldaten. Dat hij mede gepoocht heeft in 't particulier een van de Borgemeesteren van Utrecht te disponeren totte continuatie der nieuwe soldaten; oock metten Commandeur in deliberatie geleyt wat men doen soude indien Sijn Excellencie tot feytelijcke cassatie wilde procederen. Dat hij gearbeyt heeft om de Heeren Staten aldaer tot feytelijcke tegenstant van dien te bewegen, raedende dat sij aen heure poorten goede wacht houden endo op heur verseeckertheyt wel letten souden, oock op haer stadthuys ende daer eenige schutters doen waecken: ende verstaende dat den Capiteyn Hartevelt swaericheyt maeckte tegen de Heeren Staten Generael ende Sijn Excellencie te dienen, dat hij gevangen daerop geseyt heeft, dattet een rechte poltronnerie ende groote ontrouwicheydt was, die niet strecken en conde tot reputatie ofte dienst, hem daerover seer verwonderende. Dat hij gevangen om 't ordinaris crijchsvolck van de Generaliteyt mede tot tegenstant als vooren te bewegen, deselve voorgehouden heeft heuren eedt, ende die alsoo willen duiden, datse niet gehouden en waeren de Generaliteyt ende Sijn Excellencie

1) In de officieele uitgaaf der sententie, en in alle nadrukken er van, staat „aen," dat hier geen zin geeft.

te obediëren in 't gene strecken soude tegen de bevelen van de Staten van Utrecht, maer ter contrarie de bevelen ende resolutiën van haere betaelsheeren ende van de Staten van Utrecht te volbrengen, sonder daertegen te doen ofte attenteren, ofte gedoogen gedaen te werden, dreigende deselve dat men se niet betalen en soude, indien sij yet daertegen deden. Dat hij ende sijne complicen heur niet ontsien en hebben den Commandeur te bevelen niemant anders als heur en de Staten van Utrecht te pareren; ende omme sijne intentie tot de voorschreve tegenstant wel te bethoonen, dat hij gevangen even daechs voor het casseren der nieuw aengenomen soldaten voornoemt, de brieven, die sij aen de Crijchs-Oversten van 't ordinaris crijchsvolck hadden, noch overgelevert heeft omme deselve ten minsten stille te doen staen. In welcken gevalle den voornoemden Ledenberch ende anderen voorgaven heur saecke wel te boven te konnen commen mette ordre die sij seyden over heure nieuwe soldaeten gestelt te hebben. Dat mede hij gevangen denselven nacht communicatie met den Commandeur heeft gehouden ende met hem gedelibereert bij wat middelen men soude konnen beletten, dat Sijne Excellencie geen meer crijchsvolck in de stadt dede commen, ende omme te dien eynde goede wacht aen de poorte van Amersfoort te houden, noemende te wesen gewelt, indien Sijn Excellencie daertoe de poorten wilde doen openen. Alle welke procedueren daertoe gestreckt hebben, om niet alleen de stadt van Utrecht in een bloetbat, maer oock de staet van de Landen ende de persoon van Sijn Excellencie in 't uyterste gevaer te brengen, daerdoor ende door alle sijne vordere machinatiën ende conspiratiën gevolcht is, datter Staten in Staten, Regieringe in Regieringe, ende nieuwe verbonden in ende tegen de Unie opgerecht, generale perturbatie in de staet der Landen in 't kerckelijcke ende politycke gecommen, de finantiën uytgeput ende de Landen op ettelijcke milioenen aen costen gebracht, gene-

rale diffidentiën ende dissensiën onder de bontgenoten ende ingesetenen van de Landen ingevoert, de Unie verbroocken, de Landen tot haer eygen defensie onbequaem gemaeckt ende in pericule gebracht sijn van te moeten vervallen tot eenige schandelijcke handelinge ofte tot heuren geheelen onderganck: die daeromme in een welgestelde Regieringe niet behooren geleden, maer, anderen ten exemple, gestraft te werden. Soo is 't, dat de Heeren Rechteren voornoemt, met rijpe deliberatie van raede, doorgesien ende overwogen hebbende alle 't gene ter materie dienende is ende heeft mogen moveren, doende recht in den name ende van wegen de Hoochgemelte Heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlanden, denselven gevangen gecondemneert hebben ende condemneren hem mitsdesen tot een eeuwige gevangenisse, ende dienvolgende gebracht te werden in een verseeckerde plaetse, bij de Hoochgemelte Heeren Staten Generael te ordonneren, ende aldaer sijn leven lang gehouden ende bewaert te werden, ende verclaren alle sijne goederen geconfisqueert. Aldus gedaen in de vergaderinge van de voorschreve Heeren Rechteren in 's Gravenhage ende gepronunchieert den 18en Mey 1619.

In kennisse van mij als Secretaris,

H. Pots. 1619.

VERKLARINGE

VAN DE SENTENTIËN, GHEPRONUNCIEERT JEGHENS JOHAN VAN OLDENBARNEVELT ENDE ZIJNE COMPLICEN.

Deze verklaring, in der tijd gedrukt en uitgegeven (zie Tiele, Bibl. van pamfl. n°. 1742), *wordt volledigheidshalve naar den officieelen tekst hier bij de Sententie van De Groot gevoegd, dien zij evenzeer als de andere gevonnisden betreft.*

Hooghe ende Moghende Heeren.

De Ghedelegeerde Rechteren, voor desen bij Uwe Ho. Mo. ghecommitteert tot kennisse ende judicature van de sake van Jan van Oldenbarnevelt ende d'ander Ghevanghen ende Ghecondemneerde Persoonen, alhier in den Hage beschreven bij Uwe Ho. Mo. omme verklaringhe te doen, of bij de Gheexecuteerde, Ghevanghen ende Ghecondemneerde Persoonen *Crimen laesae Majestatis* begaen is, dan niet, Verklaren naer resumptie van 't ghepasseerde ende lecture van de overghesonden advijsen van die ghene die om nootelicke affairen of andere wettighe redenen in persoon niet en hebben konnen komen, dat ten tijde van 't arresteren van de Sententiën hare meeninghe ende verstant is gheweest, dat den voornoemden Jan van Oldenbarnevelt ende d'ander Ghevanghen ende Ghecondemneerde Persoonen ghecommitteert of begaen hebben ghehadt *Crimen laesae Majestatis*, uytgesondert Daniel Tresel. Aldus ghedaen in den Haghe desen sesten Junij, Anno sesthienhondert ende twintigh.

Onder stondt

Ter ordonnantie van de Heeren Gedelegeerde Rechteren.

Onderteeckent

H. Pots.

VERHAEL.

Dit verhaal van den oorsprong en den voortgang der onlusten in kerk en staat wordt hier voor het eerst in het licht gegeven, naar het eigenhandige geschrift van de Groot, dat gevonden wordt in denzelfden bundel van stukken, toebehoorende aan de Remonstrantsche Gemeente van Amsterdam, waarin zich ook de Memorie mijner intentiën ende bejegeninge *bevindt.*

Naedat de Gereformeerde religie publycquelijck in dese landen is aengenomen, zoo is dye nyet geweest sonder verscheydenheyt van opiniën over eenige materiën: dyergelijcke verscheydenheden oock in de Roomsche kercke ende andere gesintheden werden gevonden. Onder anderen is onder de Gereformeerden hyer te lande (gelijck oock in de Roomsche ende andere kercken) verschil geweest over de Predestinatie ende de aencleve van dien, 't meerendeel der leraers volgende de opinie Calvini, eenige leraers ende vele anderen de opinie Melanthonis ende Bulingeri, dewelcke van het aenvang af van de Reformatie in verscheyde plaetsen, ende namentlijck ter Goude, tot Hoorn ten tijde van Cornelis Maertensz. ende in St Jacobs kercke tot Utrecht opentlijck is gepredickt, onder deselve naem van Gereformeerde religie ende onder publique autoriteyt; gelijck oock tot Lijden eerst Holtmannus, daernae Arminius, alle beyde wel bekent te zijn van het gevoelen Melanthonis, de eerste met recommandatie van uytheemsche doctoren, de andere met een treffelijck getuygenisse van de stadt van Amsterdam, zijn beroepen tot het Professeurampt binnen Lijden.

De opinie Melanthonis meerder ende meerder beginnende te groeyen onder de leraers, hebben de andere, stercker zijnde in getale ende yverende voor haer opinie, sulcx gesocht te beletten ende dye van Melanthonis opinie gezocht over dye poincten te examineren ende alsoo bij meerderheyt van stemmen te deporteren ofte te suspenderen.

De Staten van Hollant, dit vernemende, hebben Gomarum ende Arminium, dye men hyel de principalen te zijn van de twee opiniën, doen hooren bij den Hoogen Raedt. Welcken gehoort hebbende, den Hoogen Raedt heeft geadviseert het beste remedie te zijn, dat dye van 't eene ende 't andere gevoelen zouden werden vermaent tot eenicheyt ende onderlinge verdraechsaemheyt, als houdende dye poyncten nyet te zijn de fide ofte fundamenteel.

De Staten van Hollant, dit advis volgende, hebben van tijdt tot tijdt verscheyde resolutiën genomen, alle tenderende van gheen van beyde de opiniën te condemneren, maer door tolerantie in eenicheyt te houden.

De Staten van Utrecht ende Overijssel, oock het Hoff van Gelderlant hebben in de hare gelijcke ordre van tolerantie geraemt, waertoe haer het meeste deel der leraers van Hollant wel toonden gedisponeert.

Maer eenige persoonen, t'onvrede zijnde over de gemaeckte Trefves, ende zoeckende meerder gezach, anderen trachtende haer in te voeren in de Regeering, waervan zij naer de privilegiën nyet capabel en waren, hebben wederom levendich gemaeckt de parthije, dye nae de Leistersche tijden was verstorven, ende door een afzondering in de religie gehoopt de regeering te connen veranderen tot haeren voordeel.

't Welck eenige predicanten vernemende, hebben jegens danck van de Staten van Hollant gehouden particuliere ende heymelijcke vergaderinge, aldaer resolverende haer af te zonderen van dye van Melanthonis opinie, dye men

Remonstranten noemt, omdat zij hare beswaeringe aen de Staten van haere Provincie hebben te kennen gegeven. In deselve heymelijcke vergadering zijn geweest eenige uyt de andere Provinciën, dye aengenomen hebben haer best te doen om de regeerders van haere Provinciën te disponeren tot een Nationale Synode, om door dat middel bij pluraliteyt van stemmen te comen tot een decisie van de questiën.

Welcke decisie de Staten van Hollant ende Utrecht zeer ongeraeden vonden, als bemerckende dat men, nae de decisie, zoude trachten alle dye haer daermede nyet en wilden conformeren, te stellen soo uyt kerckelijcke als uyt politycque dyensten, daer nochtans onder dye van Melanthonis opinie waren vele geleerde godtzalige leraers, de gemeente zeer aengenaem, ende vele treffelijcke persoonen van oude geslachten, goede middelen, ende dye aen 't landt goede dyensten gedaen hadden.

Zijn Ex^tie^ zijnde gepersuadeert, off dat de Staten van Hollant zijn autoriteyt zochten te verminderen (waerjegens nochtans de Staten rondelijck ende solemnelijck verclaerden hem te willen houden bij de autoriteyt, hem gedefereert bij de commissie ende acte, hem op 't gouvernement gegeven) ofte immers dat hij occasie soude hebben hyerdoor zijne autoriteyt te vermeerderen, heeft door zijne dyenaers de afzondering gevordert. Ende alsoo eenige magistraten (als hebbende voor haer de Resolutiën van de Staten van haere Provincie) sulcx nyet en wilden toelaeten, zijn eenige personen geanimeert om daetelijckheyt jegens de magistraten te gebruycken, kercken in te nemen ende magistraten te dreygen, te aggresseren, oock electie van nieuwe magistraten nae haer zin af te persen.

Hoewel nu alle soldaten, garnisoen houdende in Hollant, de Staten Generael ende Raede van State in 't stuck van crijchsordre, maer de Staten van Hollant in 't stuck van de regeeringe van hare provincie schuldich waren te obe-

dieren, volgens den eedt ende gestadige practijcque van dyen, ende Zijn Ex^tie^, als zijn commissie hebbende van de Staten van Hollant, nyet en vermocht in yet, dat de regering was raeckende, bevel te doen aen de soldaten, dan met last van de Staten van Hollant ofte haer Gecommitteerde Raeden, zoo heeft het hem echter belieft aen verscheyde bevelhebbers (oock dye op de repartitie van Hollant stonden) te schrijven ende haer mondeling te belasten, dat zij haer stil zouden houden in alle 't gunt rijzen zoude uyt de religie, dat is, dat zij de magistraten, geaggresseert zijnde, nyet en souden defenderen, sulcx zij nochtans schuldich waeren te doen.

Verscheyde steden van Hollant bemerckende dat dit streckte tot verandering van regeering, hebben goetgevonden hare gegageerde wachten, dye zij gewoon waren te hebben ofte aen te nemen als het haer geliefde tot hare defensie jegens alle oproer ende gewelt, (gelijck dye van Amsterdam oock altijdt hebben gepleecht) te verstercken, mede naer 't exempel van dye van Amsterdam, dye haer daerin waren voortgegaen, te meer alsoo zij bemerckten dat de haet soo groot begon te werden, dat tot Amsterdam een eerlijck man op lichten dach, uyt haet van religie was in peryckel gebracht van zijn lijff, ende zijn huys geplundert. Dat de intentie in 't aennemen van dese wachten zoude geweest zijn yemant te offenseren, is valschelijck verdicht.

Zijn Ex^tie^, hem zyende ontbloot van de autoriteyt van de Staten van Hollant, ende noch nyet hebbende de Staten Generael tot zijne devotie, zocht zijne zaecken een glimp te geven uyt de collegiën van justitie, met deselve besoignerende, in 't aenzien van de Staten van Hollant, zijne ende haere meesters, op dezelve zaecken, dye in de Vergadering wierden verhandelt, om de voorgenomen afzondering door provisiën van justitie jegens danck van de Staten te autoriseren.

De Coning van Groot Bretaigne, van langher handt met Zijn Ex^tie op dit stuck hebbende gecorrespondeert, schreef ontrent desen tyt aen eenige Engelsche ende Schotsche bevelhebbers, in dyenst, eedt ende gagie zijnde van dese landen, dat zij, soo daer eenige moeyte in 't landt mochte rijzen, haer zouden reguleren naer de last, dye hij aen zijnen Ambassadeur, de Heer Carleton, hadde gegeven.

Zijne Ex^tie noodich vindende in den Hage, als daer de plaets was van de regeering, een kennelijck teycken te hebben van dye van zijne parthije, heeft te weech gebracht als dat de afgezonderde een cleyne kerck is gegeven, onder belofte van gheen ouderlingen noch diaconen op haer selve te hebben; daernae, als zij de belofte verbraecken, haer voorgestaen, ende geurgeert dat men een grooter kerck voor haer zoude reede maecken, hoope gevende dat, eer dye ten volle gereet waer, de zaecken zouden werden geaccommodeert. Maer de afgesonderde door zijne ordre hebben de kerck uyt eygen autoriteyt ingenomen, ende Zijn Ex^tie met dye van zijne parthije hebben haer daerbij gevoucht.

De Staten van Hollant desen cours ende waertoe dye tendeerde bemerckende, hebben een resolutie genomen in volle Vergadering, als dat de steden haer met wachten zouden mogen stercken, dat de bevelhebbers ende soldaten, in Hollant garnisoen houdende, in dese kerckelijcke zaecken, als de regeeringe raeckende, zouden obedieren de resolutiën van de Staten van Hollant, defenderen de magistraten ende publycque plaetsen, dat de collegiën van justitie haer met dit stuck, als de regeering raeckende, nyet en zouden bemoeyen, volgens de instructie oock van den Raedt, dye haer verboodt gheen provisie te verleenen jegens der Staten Resolutiën. Dat yet anders zoude zijn gedaen ofte voorgenomen tot inbreuck van de justitie ofte tot verandering van den eedt ofte schuldige plicht der soldaten, is verzyert. Naedat dye van Dordrecht, Am-

sterdam ende andere steden eenige vergadering op haer selve hadden gehouden, om haer te opposeren tegen de resolutie van het meerendeel, soo hebben de andere steden oock altemet met den anderen gesproocken, nyet om yet nieuws te resolveren, maer om de resolutiën opentlijck in de Vergadering genomen, met goede redenen ende bequame middelen staende te houden.

De Staten van Utrecht zyende dat dese consequentie haer raeckte, ende gedachtich zijnde hoe in de Leistersche tijden onder naem van religie ende synode de gantsche regeering was verandert, ende verstaende dat eenige bevelhebbers in hare Provincie jegens haer intentie waren gedisponeert, hebben mede eenige particuliere compaigniën in haeren dyenst aengenomen.

Mijn Heer Prins Heyndrick, als vasal van Hollant ende bij 't welvaeren van Hollant ten hoochste zijnde geinteresseert, is vermaent geweest bij de Staten van Hollant hem nyet te willen stellen jegens haer resolutie, waerdoor hij oock hem stil heeft gehouden, zonder te comen in de afgezonderde kerck, waerdoor dye van de andere parthije occasie hebben genomen, om Zijne F. Genade te lasteren ende bij Zijn Ex^tie^ verdacht te maecken.

Gelijcke practijcquen zijn gebruyckt om . . . . . [1]) te maecken de gesonde advysen van Zijn Ma^t^ van Vranckrijck tot accommodatie, met zeer frivole verachtinge van Zijne Ma^t^ nae zoo veel ontfangen weldaden.

Tot noch toe en hadden de Staten Generael haer het stuck van de kerckelijcke zaecke nyet bemoeyt, maer hadden met goede oogen aengezyen dat bij de Staten van Hollant, Utrecht ende Overijssel, elcx in de haere, ordre was gestelt nae haere gelegentheyt, als wel wetende dat bij de Unie de dispositie over de religie aen de Provinciën was gereserveert, ende dat daernae wel eenige voorslagen

1) Een woord onleesbaar.

waren gedaen op de verandering van het artyckel, maer noyt yet geresolveert. Waerom oock noch in den jaere 1591 Zijn Ex^tie^, ontfangende zijn commissie als Gouverneur van Utrecht, met kennisse van de Staten Generael, belooft had de Staten van Utrecht bij die autoriteyt te maincteneren. Wel is waer dat, tracterende buyten 's lants, bij wijlen mentie is gemaeckt van de handthoudinge van de Gereformeerde religie, dat oock in den eedt van de crijchsluyden de Staten van dese zijde, om deselve te onderscheyden van de Staten van de andere zijde, werden gedistingueert met den naem van de Gereformeerde religie, gelijck oock de steden, dye met de wapenen zijn verovert, de Gereformeerde religie gedwongen zijn geweest aen te nemen, maer nae rechten is kennelijck dat al hetselve geen obligatie en maeckt tot last van de Provinciën, dye daerbij wel yet belasten ofte stipuleren, maer nyet en beloven. Ende daerenboven en is de intentie van de Provinciën, immers nyet van Hollant ofte Utrecht, noyt geweest de Gereformeerde religie ofte, soo veele acten spreecken, de Christelijcke Evangelische te astringeren aen alle opiniën Calvini, insonderheyt op dese poincten. De religie can wel ééne religie blijven, nyettegenstaende de verscheydenheyt van het gevoelen op eenige questies. Dye van de Pals ende anderen, notoirlijck in 't stuck van 't Avontmael affwijckende van de confessie van Ausburg, beroemen haer nochtans te zijn van deselve confessie. Waerom zouden dan dye van Melanthonis opinie nevens de andere nyet mede genoemt mogen werden Evangelisch ofte Gereformeert? Maer Zijn Ex^tie^, houdende den naem van de Staten Generael hem noodich te zijn, heeft te Nijmegen eerst buyten gewoontelijcke advys ende ordre de magistraet verset, daernae hem laten vinden op de Vergaderinge van Gelderlant ende Overijssel, ende aldaer in persoon, in Zeelant door zijne dyenaers, in Vrieslant mitsgaders Stadt Groningen ende Ommelanden door Graeff

Willem, geprocureert dat persoonen ter Generaliteyt gedeputeert zouden werden van zijn humeur, om door deselve resolutiën te nemen tot convocatie van een Synode Nationael ende afdanckinge van de wachten van de steden jegens danck van de Staten van Hollant ende Utrecht.

Dese gedeputeerden zijnde gecomen hebben begonst met communicatie van Zijn Ex^tie^, in een zaeck aen de Provinciën gereserveert, te procederen bij overstemminge, daer men in veel minder zaecken in de Vergaderinge van de Staten Generael nyet en was gewoon te procederen dan bij inductie, hebben oock afgeslagen alle voorslagen van accommodatie, houdende oock dagelijcx communicatie met de gedeputeerden van de steden van Hollant, van de Staten van Hollant discreperende.

Ende hoewel de instructie, soo van Zijn Ex^tie^ als van de Gecommitteerde Raeden van de Staten van Hollant, uytdruckelijck medebrengt, dat in Hollant de garnisoenen moeten werden verleyt met kennisse van Gecommitteerde Raeden, gelijck oock sulcx in Zeelant, Vrieslant ende ellewaert wert gepractiseert, soo heeft Zijn Ex^tie^ buyten kennisse van Gecommitteerde Raeden heymelijck eenige compaigniën gebracht binnen den Bryel, ende deselve daer garnisoen doen houden jegens danck van de Gecommitteerde Raeden ende van de magistraet van de stadt, zonder oock te willen toelaeten dat deselve compaigniën (sulcx voor desen in verscheyde steden gebruyckelijck was) aen de magistraet belofte zouden doen van deselve te defenderen ende de publycque plaetsen jegens gewelt te beschermen.

Ende alsoo dit stuck met kennisse van uytheemsche potentaten heymelijck was beleydt, soo wierd bij Zijn Ex^tie^ ende de zijnen goetgevonden, dat de Coningh van Groot Bretaigne, oock andere Keurvorsten, Vorsten, Republiquen ende Steden van de Gereformeerde religie zouden werden versocht bij de Staten Generael, om haer Gede-

puteerden te zenden tot de voorsz. Synode, ende wierd onder de hant de zaecke daertoe gedirigeert, dat nyemant van buyten daer comen en zoude, dan die wel genegen zouden zijn om de decisie te doen, zoo men die wilde hebben. Aen Zijne Ma^t van Vranckrijck wierd geschreven, dat hij zoude willen goetvinden dat dye van de religie in zijn rijck mede herwaerts zouden zenden. De Ambassadeur Carleton dede tot preparatie een harengue, met groote invective jegens de leraers ende magistraten dye tot Melanthonis opinie ofte tot de tolerantie waren genegen.

De Staten van Hollant ende Utrecht, oock dye van Overijssel protesteerden jegens dese overstemminge. Dye van Hollant resolveerden oock, haere bedenckingen op de Synode, de genomen resolutie tot de tolerantie, haer recht om nyet overstemt te worden in zoodanige zaecken, oock de voorslagen gedaen tot accommodatie aen de Coningen, Keurvorsten, Vorsten, Republycquen ende Steden bekent te maecken, nyet om deselve te animeren jegens de Staten Generael, maer om haer te vermaenen nyet te willen helpen voornemen jegens haere gerechticheyt, ende alles bij te brengen tot vrundelijcke accommodatie.

Om te comen tot de voorgenomen verandering in de regeering ende de gemeente daervan te capabler te maecken, hebben dye sulcx voorhadden eenige persoonen, dye off om lange dyensten ofte om andere goede qualiteyten in aenzyen waeren, door faemrovige ende calumnieuse geschriften verdacht gemaeckt, waerjegens bij de Staten van Hollant bij placaete is verzyen, oock den Advocaet van 't landt, dye meest wierd getraduceert ende met violentie gedreycht, genomen in particuliere sauvegarde; maer in eenige steden is het placcaet nyet gepubliceert, in eenige nyet geëxecuteert.

Van de Staten Generael en conde men noyt eenig nieuw placcaet ofte renovatie van de oude placcaeten jegens alle dese ongeregeltheden vercrijgen; maer soo haest yet

in druck wierd uytgegeven tot verantwoordinge dergene dye bij de oratie van den Heer Carleton waren geledeert, wierd daerjegens op 't scherpste verzyen.

Tot uytvoering van hetselve voornemen was vooral noodich de magistraet, dye men wilde afsetten, te ontwapenen. Tot Utrecht was de grootste hoop. Men proponeert de zaeck in de Staten Generael, ende hoewel Hollant contradiceerde, Utrecht absent was, soo concludeert men, Zijn Ex^tie^ ende eenige gedeputeerden derwaerts te schicken, om te besoigneren volgens 't advys van den Raedt van State, 't welck was te trachten tot afdanckinge van de waertgelders, dat is nyeuwe aengenomen soldaten, door gevouchlijcke middelen. Verder en ging de resolutie nyet van de Staten Generael. Maer evenwel heeft men dese resolutie soo verre geëxtendeert, dat men, expresselijck jegens danck van de Staten van Utrecht ende, zoo de gedeputeerden selff voorgeven, nyet zonder peryckel van bloedstorting de afdancking heeft gedaen.

Weynich tijdts te voren waren eenige van de Staten van Utrecht gedeputeert geweest in den Hage. Ende alsoo 't interest gemeen was voor haer ende voor dye van Hollant, hadden eenige regeerders ende dyenaers van de steden van Hollant haer vervoecht bij deselve van Utrecht, alleenlijck om opening te doen van haere consideratie ende te zyen hoe men de zaecke eenpaerichlijck met goede verseeckeringe zoude connen accommoderen, zonder dat eenig beleth ofte verbintenis is gedaen ofte gemaeckt.

In de Staten van Hollant was meermael geresolveert, dat de magistraten malcander schuldich waren te maincteneren, ende dat de Staten Generael nyet en hadden te disponeren over de kerckelijcke zaecken nochte over de ordre tot particuliere verseeckering van de Provinciën. Ende alsoo eenige steden wilden vertrecken, was verstaen dat dye blijven wilden de Vergadering zouden continueren. Uyt cracht van voorgaende resolutie is dan bij de Verga-

dering van Hollant verstaen, dat men de Staten van Utrecht, tot welcker mainctenement de Staten van Hollant, soo van oudts als nae de Unie, bij particuliere tractaten waeren verbonden, zoude zoo veel mogelijck helpen tot conservatie van haere wettelijcke autoriteyt; ende zijn eenige gedeputeert om derwaerts te gaen met brieven aen de bevelhebbers, staende op de repartitie van Hollant ende garnisoen houdende binnen Utrecht, om de Staten van Utrecht te gehoorsamen, te weten in 't stuck van haere regeering ende verseeckering, gelijck oock voor desen bij de Gecommtiteerde Raeden aen deselve bevelhebbers was geschreven.

Op de propositie van Zijn Ex^tie^ ende de gedeputeerden van vijff provinciën, hebben de Staten van Utrecht met communicatie van de gedeputeerden van Hollant geantwoort, met aenbiedinge van gesamentlijck met dye van Hollant te willen verstaen tot alle wegen van accommodatie, waertoe al reeds bij de Staten van Hollant aen Zijn Ex^tie^ voorslach was gedaen, van de uytheemsche soldaten te leggen op de frontieren, ende Hollant mitsgaders Utrecht te verseeckeren met landzaeten, oock aen de Staten Generael, dat zij zouden willen beloven de magistraten te maincteneren, ende dat men dan lichtelijck zoude verstaen tot afdancking van de nieuwe wachten. Maer men wilde noch nae het eene nochte nae het andere nyet luysteren.

De Staten van Utrecht, dit bemerckende, hebben met communicatie van de gedeputeerden van Hollant gemeent ordre te stellen op de bewaering van de stadt, zonder yemants offensie. De Staten van Hollant, nu stercker zijnde geworden, approbeerden de deputatie, zonden oock nieuwe brieven aen eenige bevelhebbers, ten eynde als voren. Maer Zijn Ex^tie^ ende de gedeputeerden dye bij hem waren, (hoewel de last van de Staten Generael nyet breder en hyel dan voren is geseyt) vonden goet, jegens danck van de Staten van Utrecht, te procederen tot cassatie,

gelijck oock deselve hebben geëffectueert bij nacht, naedat de Staten van Utrecht, zyende dit voornemen ende vreesende voor bloedtstorting, ordre hadden gestelt van nyet te resisteren. Daernae heeft Zijn Ex^tie^ buyten zijne commissie, buyten privilegiën ende gewoonte, de magistraet van de stadt van Utrecht naer zijn goetduncken verandert, ende toegelaeten afzonderlijcke exercitie van de religie in 't publyck. Heeft oock daernae verandering gedaen in de Edelen, comparerende ter Vergadering van de Staten van Utrecht.

De steden van Hollant bemerckende, dat haere gedeputeerden, gaende ter Vergadering, dickmael getraduceert wierden als of zij gingen buyten haere last, oock wel wetende dat nyemant garen resolutiën en nam jegens de wil van soo machtige, als was Zijn Ex^tie^ met dye hem aenhingen, zonder indemniteyt, hadden een procuratie met clausule van indemniteyt op haere gedeputeerden gepasseert, gelijck meermael voor desen, insonderheyt in beswaerlijcke tijden, was geschiet. Uyt cracht van dese procuratie hebben de gedeputeerden bij wijlen met malcanderen geraedslaeght (zyende dat die van Dordrecht, Amsterdam ende andere vergadering op haer selve hyelen) ende geexamineert off de steden haer zouden houden op haere defensie, dan off zij Zijn Ex^tie^ ende de andere Provinciën in 't afdancken van haere wachten zouden te wille wesen. 't Leste is best gevonden, nyet omdat men verstont daertoe gehouden te zijn, maer om alle extremiteyten te ontgaen, ende den vijant geen occasie te geven om zijn voordeel te doen.

De wachten afgedanckt zijnde, vond Zijn Ex^tie^ noch nyet geraeden de regeering te veranderen, voor ende aleer hij hem zoude hebben verseeckert van eenige persoonen, welcker glants hem in de weech was, ende dye andere zouden hebben konnen onderrechten. Men neemt het pretext op de communicatie in den Hage gehouden met

dye van Utrecht ende op de reyse nae Utrecht, daer men nochtans verscheyde, over deselve communicatie present ende op deselve reyse gedeputeert zijnde geweest, tot desen dag toe nyet eens en heeft beschuldight, jae eenige noch gelaeten in de regeering.

Dese apprehensie aen persoonen, zijnde gedeputeert ter Vergadering van Hollant, jegens danck van de Staten van Hollant gedaen zijnde bij den Gouverneur van Hollant, op de last van acht persoonen van de andere Provinciën, soo resteerde nyet dan het gunt gedaen was te justificeren, waertoe men alle practijcquen ende vexatiën heeft aengewent den tijdt van negen maenden. Middelertijdt ging Zijn Ex^tie^, dye bij commissie gehouden was de regeerders van de steden te maincteneren, alle dye 't hem gelieffde afsetten, buyten ende tegen de privilegiën, door last van deghene dye in de regeeringe van Hollant nyet en hadden te seggen. Ende alsoo men [illegible] door-
gesocht, nyet en vond je[illegible]
de tolerantie gevordert [illegible]
in de religie, soo most ee[illegible]
leer van de Remonstranten vals[illegible]
ment de gevangenen als perturbate[illegible]
condemneren; gelijck men eyntelijck heeft [illegible]
parthijdige ende gesuborneerde rechters, gecommitteert bij de Staten Generael dye over de gevangenen gheen jurisdictie en hadden. Op dit fondament heeft men den Advocaet van 't lant het hooft afgehouwen, de anderen buyten exempel gecondemneert in eeuwige gevanckenisse, omdat men haer doot met stemmen nyet wel en conde haelen, ende bevreest was dat zij uytcomende de waerheyt van alles zouden ontdecken.

Dit aldus nae wensch zijnde gesuccedeert, heeft men de gevangenen beswaert met afsnijding van acces, ende, om nyet gestoort te worden in het doen van de interpretatie, dat de gevangenen hadden gecommitteert crimen laesae

majestatis, heeft men oock de vrouwen ende kinderen zonder schijn van recht ende reden opgesloten.

De predicanten, dye bij de Synode gecondemneert waeren, heeft men gebannen, uyt het lant gezet, daerin comende in tuchthuysen gecondemneert, alle menschen zeer scherpelijck verboden haer van onderhout te voorzyen ofte te herbergen, de vergaderingen strengelijck verboden, persoonen daerover dootgeschoten, vrouwen geschoffiert. Voorts alle officiers, dye nyet gesint en waren als de Synode, afgezet.

In plaets dat men voor desen altijdt hadde verhaelt binnen ende buyten 's lants, dat men de wapenen hadde aengenomen ende met soo veel gevaers ende costen gevoert voor de privilegiën ende vrijheyt van conscientie, beneemt men nu opentlijck het een ende het ander, ende dat wel persoonen, zijnde van de gequalificeerste van het landt, ende in plaetse van dyen treckt men de vrucht [illegible] bij luyden van alle gesint- [illegible] tot voordeel, proffijt ende [illegible]ne, dye geconformeert zijn nae 't ver- [illegible] de Synode; toonende opentlijck geresolveert te zijn, alle dye van gelijcke opinie zijn, in alle andere landen, met de macht ende de middelen van 't landt in haere, dickmael ongefundeerde, querellen voor te staen, houdende alsoo alle uytheemschen, dye van andere opinie zijn, genoechsaem voor vijanden, ende alle ingesetenen, mede van andere opinie zijnde, nyet veel beter als slaven.